تفسیر ایوبی حنفی

تالیف

علامۃ العصر حجۃ الدہر ابو الفضل مولانا محمد عبد الشہید الایوبی

القندھاری السلیمانخیلی الحنفی النقشبندی عم فیضہ

ناشر

مکتبۃ القراءۃ والتجوید

کانسی روڈ شالدرہ کوئٹہ

Maktaba Tul Ishaat.com

Scanned by CamScanner

Maktaba Tul Ishaat

تمام فنون کے کتب ہمارے ویب سائٹ اور پلے سٹور سے فری ڈاون لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید نئے کتب شامل کر رہے ہیں نئے شامل شدہ کتب لیے روزانہ ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو باقاعدگی سے چیک کیا کریں۔

اپنی کتاب کو ہمارے ویب سائٹ پر شائع کرنے کے لیے رابطہ کریں

تفاسیر	خطبات	منطق
احادیث	سیرت	معانی
فقہ	تاریخ	تصوف
سوانح حیات	صرف	تقابل ادیان
درس نظامی	نحو	تجوید
لغت	فلسفہ	نعت
فتاوی	حکمت	تراجم
اصلاحی	بلاغت	تبلیغ و دعوت
آڈیو دروس	مناظرے	تمام فنون

maktaba.tul.ishaatofficial@gmail.com

MAKTABATUL · QIRAIATI · WALTAJWEED
QUITTA

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

په پښتو ژبه کښې اولنی او په افغانې تاريخ کښې بې سارې

په زرگونو جديدو مسئلو باندې مشتمل

تفسير ايوبي حنفي

يعتذرون ❀❀❀ وما من دابة

نهم توک ۹

تاليف اوتصنيف

د علامة العصر ابو الفضل شيخ التفسير والحديث فقيه دوران مفسر الزمان

حضرت مولانا محمد عبيد الله الايوبي

الكندهاري السليمانخيلي الحنفي النقشبندي حفظه الله تعالى

مكتبة القراءة والتجويد

كانسي روډ شالدره کوټه

Maktaba Tul Ishaat.com

Scanned by CamScanner

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم .... تفسیر ایوبي پښتو نهم ټوک

مؤلف .... الحاج مولنا محمد عبید الله الایوبي الکندهاري

السلیمانخیلي الحنفي حفظه الله تعالی بفضله الوهبي

کمپوزر .... حبیب الحق حقاني (مینګل)

ټایپ .... حقاني کمپیوټر اداره

نشر کوونکې اداره .... مکتبة القراء ت والتجوید کانسي روډ کوټه

د چاپ ځای .... لاهور پاکستان

یو نظر دې خوا

هیڅ یو مسلمان هم په قرآن مجید، احادیثو یا د فقهي په کتابو کې په قصده سره غلطي نه کوي، زموږ اداره تر خپله وسه پورې د کتابو تر لیکلو وروسته تصحیح ته زیاته پاملرنه کوي، چې ددې په وجه زموږ کتابونه معیاري دي، خو بیا هم بنده بنده دی، یو نه یو ځای څه ناڅه غلطي په املاء کې یا په یوه جمله کې ځنې صادره سي، نو زموږ د ټولو ناظرینو څخه دا خواست دی چې که ستاسې تر نظر داسې غلطي تېره سي لطفاً زموږ سره تماس ونیسی، تر څو د کتاب د دوهم وار په چاپ کې د هغې تېروتنې اصلاح وسي

په درناوي ستاسې ورور شمس الحق شمس

Maktaba Tul Ishaat.com

Scanned by CamScanner

جميع الحقوق محفوظة

جميع حقوق الملكية الادبية والفنية محفوظة لمكتبة القراءة والتجويد كوئته باكستان

و يحظر طبع او تصوير او ترجمة او اعادة تنضيد الكتاب كاملا او مجزأ او تسجيله على اشرطة كاسيت او ادخاله على الكمبيوتر او برمجة على اسطوانات ضوئية الا بموافقة الناشر خطيا.

Copyright ©
All rights reserved
Tous droits reserves

Exclusive rights by Maktabatul-Qiraat waltajweed Quetta - Pakistan. No part of this publication may be translated, reproduced distributed in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher.

الطبعة الاولى

١٤٢٩ هجرى - ٢٠٠٨ ميلادى

مكتبة القراءة و التجويد
شارع كانسي كوئته - باكستان
ټيلفون ٠٨١٢٨٨٠٤٣٤٣

MAKTABTUL-QIRRAT
WALTAJWEED

ISBN 2-3451-3148-0

الحمد لله وحده والصلوٰة والسلام على من لا نبي بعده.

وبعد: محترمو لوستونكو!

قرآن مجيد د الله تعالى هغه سپېڅلى كتاب دى، كوم چي د ډېر اختصار سره سره د دنيا د ټولو مشكلاتو، مصائبو او كړاوونو حل وركښي موجود دى.

او ددې خبري اعتراف او تصديق د دنيا كفارو او لاديني مذهبونو هم كولى او هم يې كوي، دوى به ويل "مالهذا الكتاب لا يغادر صغيرة ولا كبيرة الا احصاها" دا څرنگه كتاب دى چي د دنيا د هيڅ وړوكيو او لويو شيانو تذكره يې نه ده پرې اېښې بلكې هر څه يې ذكر كړي دي او دا هغه كتاب دى چي خپل په نوي والي كښي زوړ سوى نه دى علما كرام له ده څخه نوي نوي مسائل او نوي نوي احكام راباسي، او دى د دنيا يو واحد كتاب دى چي لا تر اوسه يې خپل انتهى نه څوك نه دى پرې اېښى. ځكه نو علامه شاطبي په خپل تصنيف "الشاطبية" چي اصل نوم يې "حرز الاماني ووجه التهاني" دى داسي وايي:

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

واخلق به اذ ليس يخلق جدةً
جديداً مواليه على الجد مقبلاً
او لا تر اوسه هم بې شمېره داسي آيتونه لري چي

زموږ له ذهنو څخه پورته او په پوهه کښي يې موږ د مشاهدې ضرورت لرو، ولي انسان څرنګه چي عقل يې محدود دی.

نو د هم هغو شيانو په تفصيل پوهېږي کوم چي دده ومخي ته راغلي وي، خو قرآن مجيد داسي بې شمېره آيتونه لري چي تر اوسه پوري د هغو ظهور ته لا وخت سته.

زما محترم استاذ حضرت علامه فضيلة الشيخ مولانا محمد عبيدالله الايوبي القندهاري ته دي الله تعالى صحت كامله وركړي چي د قرآن مجيد او نورو علومو اسلاميه وو په خدمت کښي يې خپل قلم په کار اچولی دی.

له محترمو لوستونکو څخه هيله!

محترمو لوستونكو! مكتبة القرائت والتجويد ستاسو خپله مكتبه ده په ښوو مشورو سره موږ ونازوئ، او د قرآن مجيد د علومو په خپرولو کښي مو له دعا څخه مه هېروئ. هيله ده چي خپرونکې اداره او حضرت ايوبي صاحب مدظله العالي به له دعا څخه هېر نه کړئ.

د دعاؤ په هيله

(قاري) فضل الحق حقاني
خادم التجويد والقراءة كوئټه

تفسير ايوبي حنفي د نصيراحمد احمدي لخوا
سکين او pdf سو. د دعا محتاج احمدي! واتساپ
۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي لاشريک لـه متوحداً بجلال ذاتـه وجمال صفاته والصلوة والسلام على سيد البرية وخير الخليفة محمد وآله وصحبه اخيار امته اجمعين.

اما بعد: د یوولسم جزء تفسیر په ورځ د یکشنبې پر یوولس بجې من اول شهر ذوالقعدة من سنه ۱۴۲۸ ه ق. خدایه ته یې راته آسانه کړې او توفیق راکړې او ستا په لوی دربار کښېي یې راڅخه قبول کړې.

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ

دوی یعني منافقین هغه کسان دي چې دوی د تبوک له غزا څخه تخلف کړی ؤ چې له اتیا کمانو څخه بالا وه. یعني عذر باطل د تخلف درڅخه کوي (اليكم) "ایها النبي والمؤمنون" چې تاسي رجوع وکړی له غزا څخه د تبوک ومدینې منورې ته.

درویش وايي: چې په دې آیت کې معجزه باهره ده د رسول کریم ﷺ، ولې چې دوی بعد نزول هذه الآية عذر کولو ته راغله او پوچ عذرونه یې بیانول.

قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ

ته ورته ووایه ایها النبي چې د درواغو عذرونه مه کوئ هرگز موږ ستاسي د عذر تصدیق نه کوو.

یو سه: چې دا جمله علت ده د نهي له عذر څخه. ولې چې د عذر کونکي خو دا غرض وي چې زما تصدیق دي وکړل سي فيما يعتذر به.

یو سه: چې علت د عدم تصدیق یې دا قول دی.

قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ

ولې چې موږ خبر کړو خدای ﷻ په ذریعه د وحي الی رسوله ﷺ ستاسي د بعض اخبار او حالاتو څخه من الشر والفساد او د اعتذاراتو کاذبه وو. او ژر دی چې خدای ﷻ او رسول ﷺ به ووینې عمل ستاسي په وروسته زمانه کې تاسي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

توبه له نفاق څخه کاږئ او که نفاق ته دوام ورکوئ.. ددې آیت معنا داده چې هنوز هم دروازه د توبې وتاسې ته خلاصه کړل سوې ده ان اردتم التوبة. مثنوي.

از منافق عذر رد آمد نه خوب .... زانکه در لب بود آن نی در قلوب

ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴿٩٤﴾

بیا به تاسې رد کړل سئ یعني وروسته تر مرګ و هغه ذات ته چې دی په پټو عملو ستاسي خبر دی. چې له مؤمنانو څخه مو پټ ساتل من النفاق القلبي او په حاضرو او ښکاره کارو ستاسې چې د مسلمانانو سره به مو لمونځ کاوه او اظهار د ایمان به مو کاوه.

پوښتنه: د خدای پاک نوم خو د مخه ذکر ؤ. نو ولې یې په وصف سره ذکر کړی یعني عالم الغیب آه. او داسې به کافي نه وای "ثم تردون الیه بارجاع الضمیر"؟

ځواب: د وصف په راوړلو کې تنبیه پر دې ده چې د علم شامل څخه نه ددوی سر خلاص دی او نه یې علانیه فلا فائدة لهم في اظهار الایمان واضمار الکفر. نو به خبر کړي خدای ﷻ تاسې په هغو شیانو چې تاسې یې عمل کاوه یعني په دنیا کې من النفاق مراد له خبرتیا څخه تعذیب بالنار دی.

یوه سه: که کلمه د ما موصوله سي. نو عائد و ماته محذوف دی والتقدیر بما کنتم تعملونه. او که کلمه د ما مصدریه سي نو معنا یې داده بعملکم في الدنیا.

سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ

ژر دی چې قسمونه به واخلې دوی په خدای ﷻ وتاسې ته. یعني ستاسې د اطمنان لپاره او لپاره د دفع د توهم د نفاق لپاره چې تاسې رجوع وکړئ له غزا څخه د تبوک ودوی ته. چې تاسې ددوی څخه یعني ددوی له ملامتیا او عتاب څخه مخ واړوی.

تنبیه: داسې یې نه وویل "اذا انقلبتم الی المدینة" ولې چې بعض ماهره منافقان د علیه الصلوٰة والسلام او مؤمنانو مخ ته وروتلي وه یعني د مدینې تر رسېدلو د مخه او اظهار د عذر یې کاوه. وهذا سانح عزیز.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ إِنَّهُمْ رِجْسٌ ۖ

نو تاسي اعراض وكړى له دوى څخه يعني مه عتاب ورته كوئ او مه ورسره كينبني. ولي چي دوى نجس دي يعني په نجاست باطنه سره چي نفاق دى، نو نه ددوى سره الفت روا دى او نه مصاحبت او معاتبه ددوى فائده نه لري، ولي چي دوى لكه خنازير له نجاست باطن څخه توبه نه كاږي فما الفائدة في المعاتبة.

وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝

او ځاى ددوى يعني په قيامت كي دوږخ دى چي دا جزاً ده د هغه څه چي دوى يې كسب كاوه من النفاق والتخلف عن تبوك.

پوه سه: چي "جزا" يا مفعول مطلق د فعل محذوف ده. والتقدير يجزون جزاً او يا علت دى د "مأواهم جهنم" بغوي رحمه الله په خپل سند سره له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت كړى دى چي ده وويل چي دا آيت په جد بن قيس او په معتب بن قشر او په ملګرو كي ددوى چي اتيا كسان وه نازل سوى دى. چي عليه الصلوة والسلام چي مدينې منورې ته راغلى امر يې وكړى چي د دغو كسانو سره دوستي مه كوئ او مه وسره كښېنئ. دا وروسته آيت په قول د مقاتل رحمه الله په عبدالله بن ابى كي نازل سوى دى چي ده و عليه الصلوة والسلام ته وويل بالله الذي لا اله الا هو چي تر دې وروسته بيا زه له تا څخه تخلف نه كوم يعني پر هره خوا چي ته غزاً ته ځې او د عليه الصلوة والسلام څخه يې طلب وكړى چي ته زما څخه راضي سه.

يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ۖ

دوى قسم بالله اخلي وتاسي ته چي تاسي راضي سئ.

پوښتنه: "يحلفون" صيغه د جمع ده او سره ددې چي مخالفت خو يوازي ابن ابى وكړى؟

ځواب: چونكه ابن ابى د ټولو منافقينو رئيس ؤ. نو دده قسم ګوريا د ټولو قسم دى.

سوال: ابن ابى خو يوازي د عليه الصلوة والسلام رضا غوښتله، نو د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

"لترضوا" په لفظ د جمع څه معنی ده؟
ځواب: چونکه د علیه الصلوة والسلام رضا مستلزمه راضي والي لره د ټولو مسلمانانو ده. نو یې ځکه لفظ د جمع راوړی:

فَإِن تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

که چېرې تاسې راضي هم سئ ددوی څخه په تحقیق خدای ﷻ نه راضي کېږي له هغه قوم څخه چې فاسقان وي. والمعنی چې منافقانو که څه هم د دروغو په قسمو تاسې راضي کړلاست لکن پر خدای ﷻ چې عالم الغیب والشهادة دی د دروغو قسم دوی نه سي تېرولای چې خدای ﷻ به هم راضي کړي په دغو دروغو په دې کې اشاره ودې ته ده چې دوی دغه قسمونه د توبې پر ډول نه اخستي بلکې نفاق یې باقي دی صرف دوی تقیه کوي یعنې ځان ساتنه ستاسي څخه. او دوی فائده نه کوي رضا ستاسي سره د غضب الهي بلکې خدای پاک پر دوی سپکاوی بې عزتي مسلطه وي په دې دنیا او عذاب النار في دار القرار نعوذ بالله من غضب الجبار. وفي المثنوي.

عذر احمق بدتر از جرمش بود .... عذر نادان زهر یر دانش بود-
بروی وریا خرقه سهلست دوخت .... وگر باخدا درفروشی نکوست

مسئله: د دروغو او قسم په معاملاتو یعنې په بیع وشرا کې هم حرام دی، ورد في الحدیث الصحیح "ان الیمین الکاذبة منفقة للسلعة ومحقة للبرکة" یعنې او په دروغو قسم اخستل تېر به کړي مبیعه پر مشتري لکن محو کونکی د برکت د بیع دی.

حکایت: شبلي نعماني قدس سره وایي:
زنی رامیگرید ومیگوید واویلا من فراق ولدی یعنې چې زوی یې مړ و او دې د واویلا بغاري پر وهلې "شبلي وژړل او داسي یې وویل واویلاه من فراق الاخدان (جمع د خدن یعنې دوست اندروني وقلبي چې خدای ﷻ دی) بنځې ورته وویل چې تا ولي دا خبره وکړه؟ شبلي رحمه الله ورته وویل چې ته پر مخلوق ژاړې چې حتماً به یو وخت فاني کېږي. نو زه ولي پر فراق د خالق چې باقي دی نه وه ژاړم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَّنِفَاقًا

صحرا نشینان ډېر سخت دي په کفر او په نفاق کښې تر اهل البلد. یو خو دوی وحشي طبعیته دي او بل یې زړونه سخت دي او د علماً سره ناسته او ولاړه نه لري، او بل قرآن مجید او احادیث نبویه نه اوري.

وَّاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوْا حُدُوْدَ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ۝

ای احق په دې دي چې دوی دي نه پوهېږي په احکامو د ما انزل الله تعالی پر رسول خپل من الفرائض والواجبات وسننها. او په مباحاتو او محرماتو هم نه دي خبر په سبب د جهل ددوی. او خدای ﷻ د مخلوقاتو په ټولو حالاتو خبر دی که بادیه نشین دي او که اهل البلد دي. او په هر شي کې حکمت لري.

وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يَّتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَّيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَآئِرَ ؕ

او بعض له اعرابو څخه داسي کسان دي چې بولي او ګڼي او ګمان لري پر ماینفق في سبیل الله صرف تاوان. ولې چې دوی په سبب د کفر هغه څه چې دوی یې نفقه کوي د ثواب طمع نه لري او پر ورکړه د عذاب نه بېرېږي لانکارهم من یوم القیامة بلکې دوی که څه انفاقاً ریاءً یا خوفاً منکم یې کوي. او دوی انتظار باسي د حوادثو د زمانې چې پر تاسي به راسي یعني چې علیه الصلوٰة والسلام به مر سي او مشرکان به پر مسلمانانو غالب سي او موږ به له انفاق څخه نفاقاً ریاءً او خوفاً منکم هم خلاص سو.

عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ؕ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ۝

پر تاسي دوی دائرة السوء یعني العذاب.

پوه سه: چې دا بښېرا ده ودوی ته په مثل د هغه څه چې دوی یې انتظار کاوه د مسلمانانو لپاره من نزول البلاً علی المؤمنین. او یا اخبار دی چې پر تاسي باندې دائرة السوء یعني عذاب نازل سي لکه تاسي چې د مؤمنانو لپاره غوښتونکي واست.

فائده: د "دائرة" لفظ اسم فاعل دی من دار یدور هغو حوادثو ته وایي چې په مرور د زمانې منځ ته راځي من الخیر والشر ولهذا قید بالسوء (والله سمیع

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

علیم) او خدای ﷻ او پوهونکی دی د هغو خبرو چي منافقان يې د خپلو شیطانانو یعني مجاهرو کافرانو سره کوي. او علم لري پر هغه نفاق چي دوی يې په زړو کي ساتي. بغوي رحمه الله وايي چي آيت مذکوره په اعرابو کي او بني تميم او اسد او غطفان نازل سوی دی. د اعرابو په باره کي.

ده مرو ده مرد را احمق کند .... عقل را بی نور وبی رونق کند

پوه سه: چي مراد له اعرابو څخه یا د لفظ د اعرابو څخه هغه قریبي دي چي د امصارو څخه چي مجمع د اهل علم دي ډېري لېري واقع وي لا الملتصقة بالبلاد فانها في حكمها كما لا يخفى.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

او بعض له اعرابو څخه هغه کسان دي چي پر خدای ﷻ ايمان لري. يعني په وحدانيت سره او پر ورځ د اخيرت چي راتلونکي ده.

درویش وايي: چي په دي آيت کي تنبيه ده پر دي باندي چي ټول اعراب دغسي نه دي يعني اشد كفراً ونفاقاً. بغوي رحمه الله وايي چي دا آيت نازل دی په بني مقرن کي چي د مزينه د قوم يو ښاخ دی. او هغه دمخه آيت هم په دوی کي نازل سوی وو يعني قوله تعالى ولا على الذين اذا ما اتوك لتحملهم الآية. او عبد الرحمن بن معقل وايي كنا عشرة ولد مقرن.

درویش وايي: چي بعض مفسرين په مراد کي ددې ډلي د اعرابو متناقض بيان کړي دي والله اعلم.

وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبٰتٍ عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوٰتِ الرَّسُوْلِ

او دوی ګرځوي يعني عقيده لري پر ما ينفق في سبيل الله سبب د ثوابو په نيږ د خدای ﷻ او سبب د قرب وخدای ﷻ ته. او سبب د دعاګانو د رسول الله ﷺ او د استغفار د عليه الصلوٰة والسلام ددوی لپاره په دربار کي د رب العزت ﷻ، ابن عباس رضي الله عنهما وايي چي څه وخت چي ابن ابي اوفى خپله صدقه راوړه، عليه الصلوٰة والسلام داسي دعا ورته وکړه اللهم صل على آل ابى اوفى، ټولو صحاح سته وو دا حديث راوړی دی الا الترمذي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چې روح البیان او مظهري دغه دعا د علیه الصلوة والسلام اللهم صل آله له صحیح کتابو څخه رانقل کړې ده لکن نور تفصیل یې نه دی یکښې کړی. لکن روح المعاني د یوولسمي پارې په شپږمه صفحه کې ډېر تفصیل پکښې کړی دی. دی وایي چې اوس هم که یو فقیر یا یو عالم ته څاصدقه ورکړه باید د خیر دعا او د برکت دعا او طلب د بخښې ورته وکړي. لکن داسې به نه وایي اللهم صل علی فلان ای المتصدق. ولې چې علما. فقها او محدثین ټوله وايي چې صلوة ویل پر غیر د انبیا او ملائکه علیهم السلام نه دی روا الا بالتبع نحو صلی الله تعالی علی سیدنا محمد وعلی آله واصحابه وعلی ابی حنیفة واحبابه وعلی امته ﷺ لان في الصلوة تعظیم مالیس في غیرها من الادعیة. او صلوة لپاره د زیادت رحمت او قرب دی وخدای ﷻ ته. فلا بد ان یتصور منه الذنوب والخطایا والنبي معصوم منها. او تبعاً په دې روا دی چې په هغه کې تعظیم د متبوع دی او دی وایي چې په دې کې اختلاف دی چې مکروه تحریمي دی او که تنزیهي. او که خلاف الاولی دی. نووي رحمه الله په خپل کتاب الاذکار کې دویم مذهب مختاره کړی دی یعنې چې مکروه تنزیهي دی. روح المعاني وایي وهو الصحیح.

پوښتنه: په حدیث کې د صحاح پر ته له ترمذي داسې راغلي دي اللهم صل علی آل ابی اوفی. نو وغیر ته د نبي ﷺ ولې نه ده روا داسې ویناً؟

ځواب: په مستصفی کې وایي چې دا د علیه الصلوة والسلام حق ده فله ان یتفضل به من یشا ابتدا ولیس غیره علیه الصلوة والسلام کذلک فلا یقوم حجة علی المانع. بیا آلوسي رحمه الله د سلام مسئله پسې څېړلې ده او وایي چې لقاني رحمه الله په شرح کې د جوهرة التوحید په نقل د امام جویني رحمه الله وایي چې سلام په معنی د صلوة دی په دې معنی چې پر غائب یو ازې په غیر کې د انبیا او ملائکه علیهم السلام یې انفراداً ویل جواز نه لري مگر تبعاً کمامر في الصلوة فلا یقال علي ﷺ کما یقوله الشیعة بل یقال علي رضي الله عنه وسوا في ذالک الاحیا والاموات الا الاموات الحاضرین فیقال السلام علیکم ایها الاموات الحاضرین وهذا مجمع علیه مثلاً یقول سلام علیکم دار قوم مؤمنین والظاهر في منع السلام

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

علی غیر الانبیاً و الملائکة علیهم السلام اصالة ماقال النووي ان ذالک من شعار اهل البدع کالشیعة فانهم یقولون علي علیه السلام وقد یکتفون بالسلام. وهذا کما یقال الله عزوجل وامثاله ولا یجوز ان یقول محمد عزوجل وان کان محمد عزیزاً جلیلاً. حاصل دا چي تحقیق د معنی لغوي په صلاة او سلام او عزوجل په مدعوله کي کافي نه دی بلکې اذن شرعي شرط دی.

درویش وایي: چي صاحب د روح المعاني نور بحث اوږد کړی دی او د نورو امامانو مذهب یې رانقل کړی دی وفیما نقلته کفایة لمن القی السمع وهو شهید والله الموفق والمعین.

اَلَآ اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَّهُمْ

آګاه اوسه چي دا نفقه او صدقه ددوی قربت او ثواب دی ددوی لپاره ده یعني ددوی ظن پر خدای پاک صحیح دی چي خدای پاک په اول کي ددې جملې حرف تنبیه راوړی او کلمه د "ان" د تحقیق یې راوړه او جمله یې په ډول او ترتیب د جمله استینافیه بیانیه راوړه فافهم لانه دقیق.

سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ فِيْ رَحْمَتِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٩٩﴾

ژر دی چي خدای پاک به دوی داخل کړي په خپل رحمت چي جنت دی او خدای غفور او رحیم دی.

وَالسّٰبِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ مِنَ الْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ

او هغه کسان چي سبقت او اولیت د مهاجرینو له ډلي څخه یعني د خپل قوم او خپل وطن او د خپلو اوطانو او اموالو څخه په سبب د ظلم د کفارو د مکې او هغه کسان چي کومک یې کړی دی د علیه الصلوٰة والسلام او د مهاجرینو سره او ځای یې دوی ته ورکړی په خپل ښار مدینه کښې چي انصار یې بولي، مظهري رحمه الله وایي چي په دې کښې اختلاف دی چي سابقین د دواړو ډلو مهاجرین او انصار څوک مراد دي بعض علماً رحمهم الله وایي چي سابقین د دواړو ډلو هغه کسان دي چي دواړو قبلو ته یې لمونځ کړی دی یعني بیت المقدس والکعبة، او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بعض وايي چي هغه کسان دي چي بيعة الرضوان يې د عليه الصلوٰة والسلام سره کړی ؤ په حديبيه کي چي عليه الصلوٰة والسلام د عمرې لپاره تخميناً د پينځلس سوو (۱۵۰۰) صحابه کرامو رضي الله عنهم سره راروان سوی ؤ له مديني منورې څخه د ذو العقدې په مياشت کي او قريش يې مانع سوه وروسته صلح سره وسوه. او بعض وايي چي له مهاجرينو څخه اته کسه دغه دي (۱) ابوبکر (۲) عثمان بن عفان (۳) علي (۴) زبير بن العوام (۵) عبد الرحمن بن عوف (۶) سعد بن ابي وقاص (۷) زبير بن الحارثه (۸) طلحة بن عبيد الله رضي الله عنهم. بغوي رحمه الله وايي چي تو له فرق پر دې متفق دي چي اول چي پر عليه الصلوٰة والسلام يې ايمان راوړی ام المؤمنين حضرت خديجة الکبری رضي الله عنها وه. وروسته تر هغې جابر بن عبد الله رضي الله عنه وايي چي علي بن ابي طالب رضي الله عنه ؤ. ويدل عليه:

سبقتکم الی الاسلام طراً .... غلاماً مابلغت اوان حلم

ابن اسحاق رحمه الله وايي چي حضرت علي رضي الله عنه د لسو کالو ؤ چي ايمان يې راوړی، او ابن عباس رضي الله عنه او ابراهيم نخعي او شعبي وايي چي وروسته تر خديجې رضي الله عنها اول حضرت ابوبکر رضي الله عنه ايمان راوړی، او بعض وايي چي اول زيد بن حارثه رضي الله عنه ؤ. وهو قول الزهري وعروة بن الزبير رضي الله عنه. اسحاق بن ابراهيم حنظلي رحمه الله ددې اقوالو جمع په دې ډول کړې ده چي اول من النساء خديجة الکبری رضي الله عنها وه. او اول د رجالو ابوبکر رضي الله عنه ؤ. او اول د کوچنيانو علي رضي الله عنه ؤ. او اول د مريانو زيد بن حارثه رضي الله عنه ؤ. د تاريخ په پاڼو کښي وايي چي ابوبکر رضي الله عنه چي ايمان راوړی نو خپل ايمان يې ښکاره کړی او خلګو ته د اسلام دعوت شروع کړی. چونکه ابوبکر رضي الله عنه په مکه کښي يو تجار ؤ او د خلق حسن خاوند ؤ او د خلګو سره يې لوی لوی احسانونه کول او خلګو ته ډېر محبوب ؤ. او په قريشو کي د لوړ نسب صاحب ؤ، نو دده د قوم خلګ به ده ته راتلل لحسن مجالسته ده به تبليغ ورته کاوه، لکن هغه چاته به يې تبليغ کاوه چي دده به پر هغه اعتماد ؤ. نو حضرت عثمان رضي الله عنه دده پر لاس ايمان راوړی او زبير بن العوام او عبد الرحمن بن عوف او سعد بن ابي وقاص او طلحة بن عبيد الله رضي الله عنهم، نو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ابوبکر ﷺ دوی راوستل و علیه الصلوٰة والسلام ته حین اسلموا وصلوا ثم اسلم غیرهم حتی چي مسلمانان نر او ښځي نهه دېرش ته ورسېدل په اووه کاله کښې، وروسته عمر ﷺ ایمان راوړی چي څلوېښت پوره سوه، حتی چي بعض مفسران رحمهم الله وايي مسلمانان چي څلوېښت ته ورسېدل دا آیت نازل سو "یاایها النبي حسبک الله ومن اتبعک من المؤمنین" عمر ﷺ چي اسلام راوړی د مکي مشرکانو وویل چي نیمایي برخه زموږ ولاړه، دا ؤ بیان د سابقینو د مهاجرینو.

او سابقین د انصارو هغه کسان دي چي په نیز د جمرة العقبة یې د علیه الصلوٰة والسلام سره بیعت وکړی چي په دې وخت کي علیه الصلوٰة والسلام په مکه کي ؤ چي په عقبة اولی سره مشهوره ده. او بعض وايي چي شپږ کسه وه او بعض وايي چي اووه کسه وه او بعض وايي چي په عقبه ثاني کي دوولس کسه وه او اوویا کسه په عقبه ثالثه کي وه. او هغه کسان هم په سابقینو کي حساب دي چي علیه الصلوٰة والسلام ابو الدردا او مصعب بن عمیر ﷺ مدینې ته واستول لپاره د تعلیم القرآن فاسلم في المدینة خلق کثیر من الرجال والنسا والصبیان.

وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُم بِإِحْسَانٍ

او هغه کسان چي د سابقینو متابعت یې کړی په اسلام راوړلو کي په اخلاص سره یعني دون النفاق.

پوه سه: چي اکثره مفسرین رحمهم الله وايي چي دا تابعین بالاحسان نور مهاجرین او انصار دي پرته له سابقینو اولینو څخه. او بعض مفسرین رحمهم الله وايي چي دا ټوله هغو کسانو ته وايي چي د سابقینو پر لار روان وي په ایمان او په هجرت کي له کفارو څخه او د دین اسلام نصرت کوي الی یوم القیامة.

درویش وايي: چي پر دې تفسیر هغه مسلمانان چي د افغانستان څخه یې هجرت کړی دی په سبب د تسلط د روسانو پر افغانستان همسایه ممالکو لکه پاکستان او ایران ته نو دوی هم په مهاجرینو کي حساب دي، او دا ممالک حتی سعودي عربستان چي ددوی سره یې امداد کړی دی په انصارو کي حساب دي، عطا رحمه الله وايي چي "الذین اتبعوهم آه" هغه کسان دي چي د رسول الله ﷺ

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اصحاب ﷺ یې په ترضي او ترحم او دعاسره ذکر کوي. او حمید بن زیاد ﷫ وایي چې زه محمد بن کعب القرظي ته ورغلم ما ورته وویل "ماقولک في اصحاب رسول الله ﷺ؟" ده راته وویل چې د رسول الله ﷺ ټوله اصحاب ﷺ به په جنت کې وي محسنهم ومسیئهم. ما ورته وویل من این تقول هذا؟ دا خبره ته د څه دركه کوې؟ ده راته وویل اقرأ والسابقون الاولون من المهاجرین الی ان قال الله رضي الله عنهم ورضوا عنه" په دوی کې خدای پاک شرط نه دوایه "والذين اتبعوا باحسان" یعني په تابعینو کې یې شرط وواېه چې دوی متابعت د اصحابو کوي په افعال حسنه وو کې دون السیئة. حمید بن زیاد ﷫ وایي لکه ما چې دا آیت هیڅ کله نه ؤ ویلی او زه یې په تفسیر نه وم خبر حتی قرأ علی محمد بن کعب وفسر هالي. بل دلیل ددې چې اصحاب د علیه الصلوة والسلام به ټول به په جنت کې وي دا قول د خدای ﷻ دی "لایستوي منکم من انفق قبل الفتح وقاتل اولئک اعظم درجة من الذین انفقوا من بعد وقاتلوا کلا وعد الله الحسنی ای الجنة فانه صریح بان جمیع الصحابة اولهم وآخرهم وعدهم الله الحسنی ای الجنة. فضائلهم: قال رسول الله ﷺ اصحابي کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم. رواه رزین من عمر بن الخطاب ﷜ . وقال رسول الله ﷺ ما من احد من اصحابي یموت بارض الا بعثه الله قائداً ونوراً لهم یوم القیامة رواه الترمذي من حدیث بریدة. وقال رسول الله ﷺ لاتمس النار من رأني اوري من رأني (وهم التابعون) رواه الترمذي عن جابر وقال رسول الله ﷺ لاتسبوا اصحابي تاسي بنکنځل مه کوئ زما و اصحابو ته یعني اجتماعاً او انفراداً.

درویش وایي: چې په دې حدیث کې سخت ګذار دی پر شیعه ګانو چې ابوبکر او عمر ﷠ ته بد وایي او پر روافضو چې علي ﷜ ته بد وایي "فوالذي نفسي بیده لو ان احدکم انفق مثل احد ذهباً ما ادرک مد احدهم ولانصیفه. بخاري مسلم (زما دې قسم په خدای ﷻ وي چې زما روح د هغه په قدرت کې دی که یو ستاسي څخه نفقه په مثل د احد سره زر یعني في سبیل الله نه سي پیدا کولای ثواب د یوه مد د اصحابو د انفاق او نه د نیمايي د هغه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ

خدای ﷻ راضي دی له دوی څخه چي د رضا الهي نتیجه داده چي ددوی اعمال به تو له قبول وي په دربار کي د خدای ﷻ او خدای پاک به ددوی اعمال خوښوي. او دوی به راضي وي له خدای ﷻ څخه په حسن ثواب سره پر لوړ عبادت او دوی به وايي نرضی بالله رباً وبالاسلام ديناً وبمحمد نبياً ﷺ وبالقرآن اماماً وصراطاً مستقيماً.

وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى تَحْتَهَا ٱلْأَنْهَٰرُ

او جوړ کړي خدای پاک ودوی ته جنتونه چي بهېږي لاندي تر درختو د جنتو ددوی او تر قصورو د دوی، ولي چي څلور دي اوبه، شراب، شيدې او عسل.

خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ۞ وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ ٱلْأَعْرَابِ مُنَٰفِقُونَ ۖ

همېشه ابدي به وي دوی په دغو جنتو کي او دا هم لویه کامیابي ده. بعض د شاوخوا څخه ستاسي اعراب سته چي منافقان دي چي دا منافقان د دغو قومو څخه وه مزنیه، جهنیه، اشجع، اسلم وغفار چي ددوی کورونه د مدینې پر اطرافو وه.

پوه سه: چي "منافقون" مبتدأ ده او "ممن آه" يې خبر دی او مصحح د ابتدائيه د نکرة والي د مبتدأ دی او من الاعراب بیان دی د من حولکم.

پوښتنه: په مناقبو کي د غفار، اسلم او اشجع د قبیلې ډېر احادیث صحیحه راغلي دي، نو دلته د نفاق حکم څرنګه دی؟

ځواب: دلته خدای پاک من تبعیضي راوړی دی. نو بعض منافقین په دوی کي منافي د مدح او منقبت سره ددوی منافات نه لري.

وَمِنْ أَهْلِ ٱلْمَدِينَةِ ۖ مَرَدُوا۟ عَلَى ٱلنِّفَاقِ

او بعض د اهل مدینې چي د قبیله اوس او خزرج بعض نفر وه، چي اهل نفاق دي.

پوه سه: چي دا "من" تبعیضي عطف دی پر "ممن قبله" باندي "مردوا علی النفاق" صفت دی د منافقینو چي دوی ثابت دي پر نفاق يقال فلان مرد علی معصية ای مرن وثبت عليها. ابن زيد رحمه الله وايي معنا يې داده اقاموا عليه ولم

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یتوبوا. په قاموس کي وايي چي تمرد غاية او نهاية ته د هري گناه وايي،
والمعنى هم بلغوا غاية النفاق.

لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ

يعني ته يي اي محمده نه پيژني په صفت د نفاق سره د كمال عقل او فطنه ستا او د فراست ستا. ولي چي دوی په فن كي د نفاق دومره ماهره دي چي د تهمت له ځايه د ځان ساتي "نحن نعلمهم" مونږ يي پيژنو، ولي دوی كه هر څو د ځان په پټولو كي سعي وكړي له تا سره لكن زما څخه نه سي پټيدلای لانه تعالى يعلم سرائر قلوبهم "سنعذبهم مرتين" خدای پاک وايي چي مونږ به عذاب وركړو دوی ته دوه واره.

يو سه: چي له "عذاب عظيم" څخه چي دوی ورته رديږي مراد عذاب د جهنم دی هم فيها خالدون وهذا هو عذاب الآخرة نجي الله المؤمنون منه.

درويش وايي: چي له يوه عذاب څخه عذاب القبر مراد دی په اتفاق د مفسرينو. او بل عذاب څوک رسوا كول دي د دوی چي سدي او كلبي روايت كړی دی چي عليه الصلوة والسلام د جمعي پر خطبه ناست و رغ يې وكړی اخرج يا فلان فانك منافق، اخرج يا فلان فانك منافق اخرج يا فلان فانك منافق اخرج ناساً من المسجد دا شپږ د پرش نفره وه رسوا يې كړه وهذا هو العذاب الاول.

سوال: په دمخه ايت كښي داسي وويل سوه "لاتعلمهم" نو څرنگه عليه الصلوة والسلام نامه په نامه دوی ولاړه كړل سره ددې چي د عليه الصلوة والسلام څخه يې نفي د علم غيب كړې وه؟

ځواب: په تعليم د خدای ﷻ عليه الصلوة والسلام دوی نامه په نامه وپيژندل او له مسجد څخه يې وه شړل، وقال مجاهد رحمه الله الاول القتل والسبي وفيه ان هذا لم يثبت في الاحاديث الصحيحة وقال ابن زيد رحمه الله اول عذاب يې مصائب په اولادو او په اموال كي، او د مجاهد رحمه الله په بل روايت كي راغلي دي عذبوا بالجوع مرتين في كل سنة، او له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت دی اقامة الحدود عليهم في الدنيا وفيه مافيه. ابن اسحاق رحمه الله وايي چي عذاب الدنيا

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دخول ددوی دی په اسلام کي مع غیضهم للاسلام، او بعض وایي چي اول عذاب ددوی احراق د مسجد ضرار ددوی ؤ په اور سره وقیل غیر ذالک.

وَاٰخَرُوْنَ اعْتَرَفُوْا بِذُنُوْبِهِمْ خَلَطُوْا عَمَلًا صَالِحًا وَّاٰخَرَ سَيِّئًا

معطوف دی پر منافقون باندي یعني وممن حولکم من الاعراب آخرون او من اهل المدینة آخرون لیسوا بمنافقین بل حالهم هکذا، چي دوی اقرار وکړی په گنهو سره خپل یعني تخلف من غزوة تبوک بلا عذر، یعني وقوم آخرون غیر منافقین چي دوی سره گډ کړی دی عمل صالح من الایمان والصلوة والجهاد مع رسول الله ﷺ د هر وارونه واظهار الندم والاعتراف "وآخر سیئا" وهو التخلف عن تبوک کاهل النفاق.

عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّتُوْبَ عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١٠٢﴾

شاید خدای ﷻ به ددوی توبه قبوله کړي چي ددوی د اعتراف بالذنب څخه معلومیږي لان الاعتراف بالذنب ینبئ عن الندم وقد ورد في الحدیث الصحیح الندم هو التوبة، چي وتائب ته مغفرت د گناه کوي او علاوه پر هغه نور احسان هم ورسره کوي کمایدل علیه اقتران الرحیم بالغفور.

پوه سه: چي اطماع د کریم مثل الوعد المحتوم یعني لفظ د "عسی" چي ذکر سو.

پوه سه: چي ددې آیت په شان نزول کي بیهقي او نورو راویانو له ابن عباس رضي الله عنه څخه داسي روایت کړی دی چي لس کسه (یعني مخلص مسلمانان بیله کوم عذره) په غزوه تبوک کي یې له علیه الصلوٰة والسلام څخه تخلف کړی ؤ چي په هغو کښي ابو لبابه بن عبد المنذر رضي الله عنه ؤ، څخه وخت چي علیه الصلوٰة والسلام له تبوک څخه راوگرځېدی او مدینې ته نږدې سو، نو اوو کسانو ددوی څخه ځانونه د مسجد نبوي په تنبو پوري وتړل (یعني هر سړي یا زوی یا ماینه یا بل قریب راوغوښتی چي ما په دغه تنبه پوري په رسۍ ټینگ وتړه او هم دغو قریبانو به د لمانځه پر وخت دوی خلاصول یا د دوی د خوړلو پر وخت یا د اودس مات لپاره یا د اودس تازه کولو په وخت کښي به یې خلاصول چي دا ضروریات به دوی پر ځای کړل بیرته یې تړل) علیه الصلوٰة والسلام چي به له مسجده وتی دغه تړلي کسان یې په لار کښي وه علیه الصلوٰة والسلام چي دوی ولیدل داسي یې وویل "من هولاء الملحوق انفسهم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي دغه کسان خو علیه الصلوٰة والسلام پيژندل. استفهام يي په حقیقت کښي راجع وسبب ته د تړلو ؤ. خلګو ورته وويل چي دا کسان ابو لبابه او دده نور ملګري دي چي دوی ستا څخه په غزا کي د تبوک تخلف کړی ؤ او دوی دا معاهده سره کړې وه چي مونږ به خپل ځانونه خلاص نه کړو تر څو چي عليه الصلوٰة والسلام په خپل لاس مبارک مونږ خلاص نه کړي، علیه الصلوٰة والسلام وویل وانا اقسم بالله لا اطلقهم ولا اعذرهم (زه قسم په خدای اخلم چي زه نه دوی خلاصوم نه يي زه عذر قبلوم) حتى يكون الله هو الذي يطلقوهم "ای يحكم الله لي باطلاقهم" رغبوا عني وتخلفوا عن الغزو مع المسلمين. نو دوی چي دا خبره د علیه الصلوٰة والسلام واورېدل او یا چا وروړسول دوی وویل لانطلق انفسنا حتى يكون الله يطلقنا (يعني چي خدای ﷻ حکم په ايله کولو کښي ونه کړي) فانزل الله تعالى هذه الآية. نو دا آیت چي نازل سو نو علیه الصلوٰة والسلام دوی ته سړي ورواستاوه چي ستاسي عذر خدای پاک قبول کړی ځانونه خلاص کړئ. هغه نورو ملګرو خو ځانونه خلاص کړه، مګر ابو لبابه ﷺ وویل چي زما دي قسم په خدای ﷻ وي چي علیه الصلوٰة والسلام مي په خپل لاس خلاص نه کړي که بل څوک ما خلاص کړي. نو علیه الصلوٰة والسلام ورته راغلی او دی يي خلاص کړی بیده المبارکة.

پوښتنه: ددې کسانو عذر ولي قبول سو او د منافقانو عذرونه نه سول قبول؟

ځواب: دا کسان مخلص مسلمانان وه او په ګناه يي اعتراف وکړی او پر ګناه يي د زړه له کومي توبه وکښل ولهذا قبل عذرهم بخلاف المنافقين. راوي وايي چي دوی ورغله خپل مالونه يي راوړه وقالوا يا رسول الله هذه اموالنا فتصدق بها عنا واستغفرلنا. علیه الصلوٰة والسلام ورته وويل ما امرت ان اخذ من اموالكم فانزل الله تعالى هذه الآية.

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا

واخله بعض اموال ددوی په صدقه کښي يعني دا کفاره ده ددوی د ګنهو يعني ګناه د تخلف او بعض مفسران وايي چي د زکوٰة په توګه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بوه سه: چي په "تطهرهم بها" کښي تا یاد خطاب ده او مخاطب علیه الصلوٰة والسلام دی یا صفت د صدقة دی. او صیغه غائبه مؤنث ده للتانیث الصدقة.

"وتزکیهم بها" ته دوی پاک کړه په دغه صدقه سره دا صیغه حتماً مخاطب ده یعني دوی پورته کړه په سبب د تصدق د اموالو د دلیل ومنازلو ته د مخلصینو.

درویش وایي: چي په عدد کښي د دغو کسانو اختلاف دی دمخه تېره سوه چي لس کسان وه. دا روایت د سعید بن جبیر او ضحاک ورزین بن اسلم وغیره رحمهم الله دی. لکن بغوي رحمه الله وایي چي عطیه له ابن عباس رضي الله عنه څخه روایت کړی دی چي پینځه کسه وه، ابو لبابه او سعید بن جبیر رضي الله عنهما. زید بن اسلم وایي اته کسه وه، او ضحاک وایي چي اووه کسه وه.

درویش وایي: چي د ابو سفیان او د جابر رضي الله عنه په روایت کښي دغه نومان ذکر سوي دي (۱) ابو لبابه (۲) اوس بن حذام (۳) ثعلبه بن ودیعه (۴) کعب بن مالک (۵) مرارة بن الربیع (٦) هلال ابن امیه او په دې روایت کښي راغلي دي چي دوو کسانو ځان په تنبو (ستنو) پوري تړلی ؤ ابو لبابه او ثعلبه، او بعض رواة وایي چي یوازي ابو لبابه رضي الله عنه ځان په تنبه پوري تړلی ؤ که څه هم مخلصان د غزا څخه د تبوک تخلف کونکی ډېر وه والله اعلم.

وَصَلِّ عَلَيۡهِمۡ ۖ

او دعا د مغفرت وکړه ودوی ته. بغوي رحمه الله وایي چي په وجوب کښي د دعا پر امام باندي په نیز د اخذ د صدقه. بعض علما وایي چي واجبه ده بعض وایي مستحب ده بعض وایي چي په صیغه مفروضه یعني الزکوٰة واجبه کښي واجبه ده پر امام. او په صدقه نافله کښي مستحب ده او فقیر ته مستحب ده ان یدعوا للمعطي في المفروضة والنافلة.

فائده: صلوٰة په لغت کښي دعا. رحمت او استغفار ته وایي وحسن الثنا من الله علی رسوله کما في القاموس چي معتبر کتاب دی په تفسیر او بیان کښي د عربي الفاظو، نو چي اسناد یې وسي وبندګانو ته کما في هذه الآیة وصل علیهم فالمراد بها الدعا والاستغفار، او چي اسناد یې وخدای جل جلاله ته وسي مراد څنډي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

رحمت دی لکه په دې قول کښې د علیه الصلوٰة والسلام اللهم صل علی آل ابي اوفی یا په دې قول د علیه الصلوٰة والسلام اللهم اجعل صلوتک ورحمتک علی آل سعد بن عبادة رواه ابو داؤد والنسائي.

درویش وایي: چې مظهري رحمه الله په هغه صلوة کښې چې اسناد یې وخدای جل جلاله ته وسي داسي ویلي دي یراد به الرحمة والثناء الحسن انتهی. د ثناء حسن د خدای ویلو د یو چا نازیبا دی.

درویش وایي: چې د صلوة ویلو مسئله په تحقیق سره ناقلاً عن روح المعاني بلکې د سلام پر غائب یې هم تفصیلاً ذکر کړی.

اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ ۚ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۱۰۳﴾

په تحقیق ستا دعاء ددوی د زړه ارام، اطمنان او رحمت دی، او خدای پاک اوریدونکی دی د اقرار ددوی په خپلو ګنهو سره او په دعاء د علیه الصلوٰة والسلام ودوی ته او علم کامل لري پر احوالو ددوی.

درویش وایي: چې صاحب د روح المعاني په صفحه څورلس کښې وایي چې له صلوة څخه معنی لغوي مراد ده ای ادع لهم واستغفرلهم والحمل علی صلوة المیت بعید انتهی. او بغوي او مظهري هم دغه معنی لغوي راوړې ده، لکن روح البیان د یوولسم جزء په تفسیر کښې په صفحه ۴۹۶ صلوة الجنازة څندي اخستې دی او د سرې د غسل او صلوة الجنازة د آدم علیه السلام څخه د علیه الصلوٰة والسلام تر زمانې پورې څېړلی دی او تخمیناً څلور صفحې ته یې تفصیل او بیان اوږد کړی دی نه پوهېږم چې په مذکوره آیتو کښې بېله دعاء او استغفار وصلوة الجنازة هیڅ اشاره نسته او نه هیڅ یوه مفسر بېله روح البیان دغه آیتونه پر صلوة الجنازة حمل کړی دی بلکې په قیل یا ویحتمل یې هم نه دی راوړی والله اعلم بالصواب. بغوي رحمه الله وایي چې څه وخت چې توبه قبوله سول له مذکوره متخلفینو څخه نو هغو کسانو چې توبه یې نه وه کښلې له تخلف څخه ان هؤلاء یعني المتخلفین التائبین کانوا معنا بالامس پرون دغه کسان خو زموږ له ډلې څخه وه یعني نه چا خبري ورسره کولې او نه ورسره کښېنستل نن بیا څه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پښېنه سوه چې د دوی خبري او ناسته ولاړه شروع سوله فنزل هذه الاٰية.

اَلَمۡ يَعۡلَمُوۡۤا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقۡبَلُ التَّوۡبَةَ عَنۡ عِبَادِهٖ وَيَاۡخُذُ الصَّدَقٰتِ

آیا نه دي خبر دغه متخلفین الغیر التائبین چې خدای ﷻ توبه قبلوي د خپلو بندګانو څخه وحاصل الجواب لسؤال هؤلاء المذکورین قد تابوا عن التخلف او اقرار یې وکړی په خپل ګناه سره او پښېماني یې ښکاره کړه له صدق قلب څخه او خدای پاک توبه قبلوي د خپلو بندګانو یعني دغه پښېنه سوه. او اخلي صدقات له مؤمنانو څخه یعني قبلوي یې.

پوه سه: چې اخذ قبول د شي په ورکړه سره د عوض لکه مشتري چې مبیعه قبوله کړي په ورکړه سره د ثمن. نو خدای ﷻ چې تعبیر په اخذ سره وکړی ددې لپاره چې پر ورکړي د صدقې اجر او ثواب موعود سته.

درویش وایي: چې علامه بغداد السید محمود الآلوسي رحمه الله د یوولسم جزء په تفسیر کښې په صفحه ۱۵ کښې ددې آیت پوره تحقیق کړی دی (۱) اخذ استعاره ده و قبول ته (۲) خدای پاک اول نسبت د اخذ ورسول ﷺ ته کړی دی خذ من اموالهم صدقة آه او دلته یې نسبت وځان ته وکړی "ویأخذ الصدقات" اشاره ودې ته ده چې اخذ د رسول ﷺ قائم مقام د اخذ الله دی تعظیماً لشانه نبیه ﷺ کما في قوله تعالی "ان الذین یبایعون انما یبایعون الله" نو پر دې تقدیر اخذ محمول پر حقیقت دی وقال هو معنی حسن (۳) امام آلوسي وایي چې عبد الرزاق له ابي هریرة رضي الله عنه روایت کړی دی ان الله یأخذ الصدقات اذا کانت من طیب ویأخذها بیمینه (یعني په رسته لاس) وان الرجل لیتصدق بمثل اللقمة فیربیها کما یربی احدکم فیصله او مهره فتربو في کف الله تعالی حتی تکون مثل احد.

درویش وایي: چې داسي حدیثونه له متشابهاتو څخه دي چې د هغو په باره کښې د سلف رأیه داده چې ایمان بما اراد الله تعالی به سړی کوي او تفویض د علم به یې وخدای پاک ته کوي، او متأخرین دا حدیث پر تمثیل حمل کوي یعني لکه یو سړی چې د یوه شي په اخستلو سره د بل چا څخه اعتنا کوي نو رسته لاس وروغځوي را وایې خلي. قالوا رأئ السلف احکم لاحتمال الخطأ في

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

التاویل ورأی المتاخرین مسلم لدفع توهمات الزائغین (۴) وروسته دا بل حدیث په روایت د دار قطني له ابن عباس ﷺ څخه ده وویل چي رسول الله ﷺ وویل تصدقوا فان یعطی اللقمة او الشیئ فیقع في ید الله قبل ان یقع في ید السائل ثم تلا ابن عباس ﷺ هذه الآیة.

درویش وایي: چي دا حدیث هم د متشابهاتو څخه دی مثل الاول وقد مربیانه آنفاً.

(۵) آلوسي رحمه الله وایي چي په بعض روایاتو کښي د حدیث داسي راغلي دي چي د خدای ﷻ له خوا اخذ حقیقةً نسته. ده له ابن منذر څخه دا حدیث را نقل کړی دی "عن ابي هریرة ﷺ قال رسول الله ﷺ والذي نفسي بیده ما من عبد یتصدق بصدقة طیبة من کسب طیب ولا یقبل الله الا طیباً ولا یصعد الا طیب ویضعها في حق الا کانت کانما یضعها في ید الرحمن الی اخیر الحدیث.

درویش وایي: چي آلوسي رحمه الله دا حدیث پر دې دعوی چي اخذ حقیقة من الله نسته په دې ډول کرځولی دی چي په دې حدیث کي حرف تشبیه راغلی دی یعني لفظ د کانما یضعها الحدیث.

درویش وایي: چي مظهري رحمه الله د ابو هریره ﷺ حدیث دا ډول راوړی دی کانما یضعها في ید الرحمن الحدیث. یعني حرف تشبیه یې راوړی نور تفصیل یې نه دی کړی دا هم ډېره ښه توجیه ده چي په دې توجیه د متشابهاتو کرځول د احادیث مذکوره موږ کم عمره ملایان خلاصېږو او دا حدیث چي مجسمه وو پر جسمیت د خدای ﷻ دلیل کرځولی دی نجات زموږ په برخه سو او د دوی دلائل ناکامه سوه والله اعلم بالصواب.

وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۱۰۴﴾

او په تحقیق سره خدای پاک توبه قبلونکی دی د تائبینو او نور تفضل او احسان هم ورسره کوي کماهو معني الرحیم.

درویش وایي: چي بعض مفسرین د "تواب" ترجمه په توفیق ورکونکي د توبې کوي بلطفه وکرمه دی وایي ولولا توفیقه ماتاب مذنب قط کما لایتوب

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ابلیس، وایده مافي المثنوي:

جزعنایت که کشاید چشم را .... جز محبت که نشاند خشم را

جهد بی توفیق خودکس رامباد .... درجهان و الله اعلم بالرشاد

وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ

ووایه اې محمد ﷺ ودغو تخلف کونکو ته او یا ټولو خلګو ته چې تاسي عمل کوئ هرڅه چې کوئ ژر دی چې خدای ﷻ به ووینې عمل ستاسي، ولې خدای ﷻ د بندګانو په خیر او شر د عمل خبر دی او رسول د خدای ﷻ او مؤمنان یعني چې خدای ﷻ ستاسي پټ حالات به رسول او مؤمنانو ته ظاهر کړي. مجاهد رحمه الله وایي چې دا لوی وعید دی متخلفینو لره.

وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

او بیا به تاسي رد کړل سئ یعني په ورځ د قیامت و هغه ذات ته چې عالم الغیب والشهادة دی، یعني غیب او شهادت د خلګو لانه لاغیب عند الله. نو هغه خدای ﷻ به تاسي خبر کړي په عملو ستاسي.

وَآخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾

او نور کسان له مدینې والاو څخه چې تخلف یې له غزا څخه د تبوک کړی ؤ هغه ځنډول سوي دي لپاره د امر د خدای ﷻ ددوی په باره کښي یا به عذاب ورکړي خدای ﷻ دوی ته او یا به توبه قبوله کړي ددوی، ولې چې پر خدای ﷻ کوم کار واجب نه دی که یې مشیت سي پر صغیره ګناه به چاته عذاب ورکړي وان شاء یغفر الکبائر بلا توبة، نو بنده ګان باید همېشه د خوف او رجاء ترمنځ ژوند وکړي یعني نه د ګناه په سبب د خدای ﷻ له مغفرت څخه نا امید کېږي او نه دي پر عبادت تکیه کوي، او خدای ﷻ علم لري پر ظاهر اعمال د بندګانو او پر قلبي پټو احوالو ددوی او هیڅ کار یې له حکمته خالي نه دی. مظهري رحمه الله وایي چې د دغو کسانو څخه کعب بن مالک، هلال بن امیه او مرارة بن الربیع مراد دي د هغه لسو کانو څخه چې تخلف یې کړی ؤ له غزا څخه د تبوک او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خانونه یې په سواري پورې د مسجد نه وه تړلي، نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې دغو کسانو ته مه سلام وراچوئ او مه خبرې ورسره کوئ وفوضوا امرهم الی الله فرحم الله، راوي وايي چې پینځوس ورځې وروسته د دوی توبه قبوله سوه او دا آیت نازل سو "لقد تاب الله علی النبي الی قوله وعلی الثلاثة الذین خلفوا"۔

سعید شیرازي رحمه الله وايي:

بسانام نیکوی پنجاه سال .... که یک نام زشتش کند پای مال

درویش وايي: چې اسلامي تاریخ خبرې کوي چې پښتنو ژباړه یې داده چې مدینه والو مهاجرینو او انصارو رضي الله عنهم ته د علیه الصلوٰة والسلام د هجرت او له روانګي څخه له مکې څخه د مخه خبر را رسېدلی و حتی چې مهاجرین او انصار رضي الله عنهم به هره ورځ ثنیة الوداع چې د یوې غونډۍ غونډي ځای نوم دی وتل به.

وجه التسمية: د مدینې والو دا عادت و چې د یوه محترم مېلمه د رخصتۍ چې وداع یې بولي تر دغه ځای ورسره راتله نو چې غرمه به سوه لمر به تود سو کور ته به ولاړه. څرنګه چې به ماپښین سو بیا به ثنیة الوداع ته د استقبال لپاره راغله نر خو لاځه کوې ښځې چې تر حجاب به نه وې لاندي او پېغلاني نجونې به هم ثنیة الوداع ته راوتلې. تاریخ وايي په ورځ د دوشنبې پر دوولسمه د ربیع الاول ثنیة الوداع ته راورسېدی نرانو به دا شعر وایه.

طلع البدر علینا من ثنیات الوداع .... وجب الشکر علینا ما دعی لله داع

او نجنو او ښځو به دا شعر وایه

نحن جوار من بني النجار .... یاحبذا محمداً من جار

د علیه الصلوٰة والسلام مور د مدینې د بني النجار له قوم څخه وه. نو اول یې په قبا کښې پر بني عمر بن عوف وارول چې یوه کوچنۍ قبیله د انصارو د قبیلې وه، او پر کور کلثوم بن الهدم چې سپین ږیری د بني عمر بن عوف و بعض راویان وايي چې دا شیخ د مخه مسلمان سوی و او بعض وايي چې په وخت کښې د رسېدلو د علیه الصلوٰة والسلام مسلمان سو.

یوه سه: چې قبا نږدې و مدینې منورې ته تخمیناً پر نصف فرسخ واقع ده. نو

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

عمار بن یاسر ﷺ وبني عمر ته وویل چي علیه الصلوٰة والسلام چاره نه لري د یو سایې له خایه او د لمانځه له خایه ځخه. نو دغه مځکه چي مسجد قبأ په هغه وخت کښي پر جوړ سو یوه خالي مځکه وه چي دوی به له باغو ځخه خورما رائستله. نو پر دغه اوار ځای باندي به یې اېښوولې. بني عمر دا خبر د عمار بن یاسر ومنل او د مسجد د جوړېدلو رایه په اتفاق ومنل سوه، نو علیه الصلوٰة والسلام امر وکړی چي د نژدې غره ځخه دي پر بودګانو باندي ډبري راوچلول سي او ځیني خلګ دي خښتي وموړي او د چا په باغ کي چي د خورما زاړه تیران وي هغه دي راوباسي او د خورما د درختو پاڼي چي دوی به هر کال پرې کول هغه دي راوباسي نو ډبري وغیره مذکوره شیان سره جمع سوه، نو علیه الصلوٰة والسلام په خپل مبارک لاس د مسجد قبأ نقشه و عمار ﷺ ته تسلیم کړه او دبادب کار شروع سو او په څو ورځو کښي مسجد قبأ په ساده ډول پای ته ورسېدی. نو مسجد قبأ اول مسجد دی چي د مسلمانانو په لاس جوړ سو، او اول مسجد دی چي علیه الصلوٰة والسلام په جماعت خپلو اصحابو ﷺ ته لمونځ ورکړی په امن او امان کښي، د بخاري په روایت سره چي تر لس ورځو بالا علیه الصلوٰة والسلام په قبأ کښي تېري کړې و المنقول عن مسلم چي څلورلس ورځي یې تېري کړې، وروسته چي علیه الصلوٰة والسلام مدینې ته ولاړی هره د شنبې ورځ به یا راکباً یا ماشیاً راتلی د څاښت په وخت کښي او په مسجد قبأ کښي به یې څو رکعته نفل وکړه بیرته به مدینې ته ستانه کېدی. په سیرة الحلبیة کي وایي چي علیه الصلوٰة والسلام وویل که چا اودس په ښه ډول تازه کړی او بیا ورغلی په مسجد قبأ کښي لمونځ وکړی، نو ده لره د یوې عمرې ثواب لري.

درویش وایي: چي حاصل دادی چي د مسجد قبأ واضع رسول الله ﷺ دی او معمار یې عمار ﷺ دی او کومکیان یې بني عوف دي، په حدیث شریف کښي راغلي دي "من بنی مسجداً لا یرید به ریاً ولا سمعة بني له بیتاً في الجنة"

درویش وایي: چي ددې حدیث معنا دا نه ده چي بیت الجنة به په طول او عرض کښي دومره وي لکه مسجد لان الحسنة بعشر امثالها ادنی درجه د ثواب

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

د. او په حديث كښي راغلي دي چي د يوې خورما ثواب لکه د غره دی بلکي معنا يې داده چي ملکي به جوړه کړي د مسجد د باني لپاره بنا اشرف واعظم وارفع في الجنة. امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير کښي وايي انما هو بما يقترن بالفعل من الاخلاص فان بنى على غير الاخلاص يعني للريا والسمعة او اضرار المسجد القديم فلا ثواب للباني ولا يحيا لله به.

پوښتنه: وکافر ته دا امکان ورکول کيږي چي مسجد د مسلمانانو لپاره جوړ کړي دا به څرنګه وي؟

ځواب: بعض علما وايي چي صحيح داده چي امکان دي ورکړل سي بدليل قوله عليه الصلوة والسلام ان الله قد يؤيد هذا الدين بالرجل الفاجر كذا في تفسير البغوي. لكن واحدي رحمه الله په تفسير ددې قول د خدای ﷻ ما كان للمشركين ان يعمروا مساجد الله الآية" داسې وايي چي کفار ممنوعون دي د تعمير د مساجدو د مسلمانانو انتهى.

مسئله: کافر په بنا د مسجد مسلمان نه ګرځي حتى چي شهادتين په خوله ونه وايي بخلاف المسلم. ولي مسلمان كه عبادتګاه ته نصارى چي کنائس يې بولي په قصد او نيت د تعظيم د کنائسو ورغلی کافر ګرځي لان الكفر يحصل بمجرد نية التعظيم للكنائس. والاسلام لايحصل بمجرد النية بل لابد من الشهادتين يعني اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمداً رسول الله.

درويش وايي: چي د قصې سر ته درځه، نو پوه سه! چي بني عمر بن عوف چي مسجد قبا تعمير کړی. نو ددوی د اکا زامنو يعني بني غنم بن عوف ددوی سره حسد پيدا سو او دوی به ويله چي موږ به په د خرو د تړلو په ځای کښي لمونځ کوو. دا ددې سببه دوی ويله چي پوه ښځه وه د بني عمر بن عوف چي دې به په دغه ځای کښي کله کله خر تاړه پر کوم ځای چي مسجد قبا تعمير سو، او دا ددوی نهايت حماقت ؤ چي موږ دمخه وويل چي د مسجد قبا ځای هغه ؤ چي بني عوف به دمخه دلته خورما وې وچولې او دا ځای د کلثوم بن حذم رضي الله عنه ؤ. الغرض چي بنو غنم بل مسجد جوړ کړی و مسجد قبا ته نژدې على قصد الفساد

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

وتفريق المومنين الذين كانوا يصلون في مسجد قبا او امام به يې ابو عامر راهب چي د شام څخه راسي.

قصة ابي عامر الراهب: دی د اشرافو د قبیلې د خزرج ؤ او دین د نصاری وو يې دين خپل گرځولی ؤ او د کراستي کالي به يې اغوستل وكان ماهرا في التوراة والانجيل، حسين كاشفي مصنف د تفسير حسيني د ابو عامر په شان کي داسي وايي، او پيوسته نعت وصفت سيد عالم ﷺ بر اهل مدينه ميخواند ونهايت معتقد آنحضرت ﷺ بود چون آنحضرت بمدينه هجرت كرد اهل آن خطه شيفته جمال وكمال وی شده و ازصحبت ابو عامر راهب برميدند وپروای او نكردند آری، چرا نمی کردند، بيت:

باوجود لب جان بخش تو ای آب حيات
حيفم ايد سخن از چشمه حيوان گفتن

نو د ابو عامر د عليه الصلوٰة والسلام سره حسد پيدا سو، ولي چي ابو عامر رياست پر قوم باندي له لاسه ورکړی په سبب د ذات انور د عليه الصلوٰة والسلام نو ابو عامر راغلی و عليه الصلوٰة والسلام ته او ورته وه یې ويل چي هر قوم چي ستا سره جنگ کوي زه په هغو کښي شامل ستاسره جنگ کوم، نو دغه ابو عامر همېشه د عليه الصلوٰة والسلام سره په جنگ اخته ؤ حتی په جنگ کي د هوازن ابو عامر د هوازنو په صف کښي ولاړ ؤ حتی هوازنو شکست وخوړی ابو عامر وتښتېدی شام ته ولاړی، او د شام باچا ته ورغلی چي ماته فوج راکړه زه د مسلمانانو سره جنگ کوم او په عين حال کښي يې خط نوشته کړی وه منافقانو ته چي دده اتباع وه لکه ثعلبه بن حاطب وامثاله چي تاسي په خپله محکه کښي ماته مسجد جوړ کړئ په مقابل کي د مسجد قبا چي زه مدينې ته درسم هوري به زه تعليم او بنوونه د لارو چارو درته کوم، هغو يعني بنو غنم هم مسجد ضرار آباد کړی او هغه وخت چي عليه الصلوٰة والسلام په تياری د غزوة التبوک بخت ؤ هغه د مسجد بانيان منافقان ورته راغله وه يې ويل چي موږ د ضعيفه خلگو او د بې چاره گانو لپاره چي مسجد قبا ته يې رسېدل نه سي کېدای په وخت کښي د باران يا د يخ يو مسجد

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

جوړ کړی دی او د علیه الصلوٰة والسلام څخه یې التماس وکړی چې دا زموږ په مسجد کښې یو لمونځ وکړئ د تبوک لپاره اصلاً د دوی غرض دا و چې د علیه الصلوٰة والسلام د لمانځه په سبب به زموږ مسجد محکمه سي او رواج به پیدا کړي، په سیرت حلبیه کښې وایي چې منافقان په دغه مسجد کښې سره جمع کېدل او د علیه الصلوٰة والسلام عیبونه به یې بیانول او په علیه الصلوٰة والسلام به یې پسخند واهه، نو علیه الصلوٰة والسلام دوی ته داسې وویل "اني علی جناح سفر وحال شغل ولو قدمنا لصلينالكم فيه" القصه: علیه الصلوٰة والسلام چې له سفره څخه د تبوک راستون سو دوی بیا ورغله چې حسب الموعود زموږ په مسجد کښې لمونځ وکړه. علیه الصلوٰة والسلام ښه قمیص راواخستی چې وایي غونډي او دوی سره ولاړ سي او دوی په مسجد کښې لمونځ وکړي انزل الله تعالی هذه الآیة والذین اتخذوا مسجداً. نو چې خدای ﷻ حقیقت حال ددوی منافقانو په دغو آیتو کښې علیه الصلوٰة والسلام ته ښکاره کړی. نو علیه الصلوٰة والسلام په منځ کښې د مغرب او عشا وحشي قاتل حمزة. او نور څو کسان راوغوښتل چې ورسئ ودې مسجد الظالم اهله ته رنګ یې کړئ او وه یې سوځئ او د مځکې سره یې برابر کړئ. نو دې جماعت په ډېر تلوار سره د خورما وچ لرګي ورسره واخستل نو مسجد ته یې اور واچاوه او تر مځکې پوري یې ونړاوه. او علیه الصلوٰة والسلام امر وکړی چې ددغه مسجد پر ځای دې کناسه جوړه کړي چې په اصطلاح د پاکستان یې ټپ بولي او په اصطلاح د افغانستان یې خاک انداز بولي یعني چې جارو کښن او مردار شیان پکښې غورځوي. راوي وایي چې وروسته تر ډېري زمانې دغه مسجد ضرار ځای وه ثابت بن ارقم رضی الله عنه ته ورکړی چې هغه ورته ویلي وه چې زه سرای نه لرم زه په سرای پکښې جوړ کړم. په دې سرای کښې هیڅ مولود نه وزېږېدی او یو وخت په دې سرای کښې یو ځاله ثابت رضی الله عنه کینډی چې دود ځني راووتی او ابو عامر په شام کښې مړ سو غریباً وحیداً. راوي وایي علیه الصلوٰة والسلام چې مدینې منورې ته تشریف راوړی او د ابو عامر حسد ورسره پیدا سو کښامړ، نو ابو عامر یوه ورځ د علیه الصلوٰة والسلام ته وویل ما هذا الذي جئت به؟

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

دا څه دین دی چي تا تگ په کړی دی؟ علیه الصلوٰة والسلام ورته وویل جئت بالحنیفیة دین ابراهیم! ابو عامر ورته وویل چي زه پر ملت حنیفیه دین ابراهیم یم؟ علیه الصلوٰة والسلام ورته وویل انک لست علیها! ابو عامر ورته وویل چي بلکې زه پر حنیفیت دین ابراهیم یم لکن تا په حنیفیت نور شیان گډ کړي دي؟ علیه الصلوٰة والسلام ورته وویل ما داسي نه دي کړي لکن جئت بها بیضاً نقیة فقال ابو عامر امات الله الکاذب منا طریداً وحیداً غریباً. علیه الصلوٰة والسلام ورته وویل آمین. نو علیه الصلوٰة والسلام پر ده د ابوعامر فاسق نوم کښېښو. نو ابو عامر فاسق مړ سو په قنسرین کي کافراً. قنسرین د یو ښار نوم دی. د تعجب وړ خبره سره د دومره خیانته د ابو عامر ده یو صالح زوی وُ چي ابو حنظله ﷺ یې باله چي په غزاً کښي د احد شهید سو او ملکو علیهم السلام غسل ورکړی........سعدي

هنر بنمای اگر داری گوهر .... گل از خارست ابراهیم ز آذر

پوښتنه: ابو حنظله چي شهید سو، نو غسل ته د ملکو یې څه ضرورت و؟

ځواب: هغه وخت چي د احد د غزاً اعلان وسو ابو حنظله د خپلي ښځي سره د جماع په حال کښي و، نو له ډېره تلواره قبل الغسل غزاً ته ولاړی.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا

اې د متخلفینو څخه د غزوه تبوک چي منافقین وه هغه کسان دي چي بنا کړی یې وُ مسجد. او کلمه د واو عاطفه ده ای منهم الذین اتخذوا الآیة "ضراراً" مفعول له دی لاتخذوا یعني لپاره د ضرر د مؤمنانو د مسجد قبا. ابن اسحاق صاحب المغازي وایي چي دا بانیان د مسجد ضرار دوولس نفره وه (۱) حذام بن خالد (۲) ثعلبه بن حاطب من بنی امیه بن زید (۳) معتب بن قشیر من بني صبیعه (۴) ابو حبیبة بن الاذعر من بني صبیعه (۵) عباد بن حنیف من بني عمرو بن عوف (۶) حارثه بن عامر (۷) مجمع بن حارثه (۸) زید بن حارثه (۹) بنتل بن الحارث من بني صبیعة (۱۰) نجاد بن عثمان من بني صبیعه (۱۱) ودیعة بن ثابت (۱۲) رجل یقال له نجرج. دوی چي دا مسجد بناه کړی لپاره د ضرر د مسجد قبا وکفراً بالله ورسوله انتهی.

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ

او لپاره د جلا کولو یو له بله د مؤمنانو، ولې چې دوی به تولو دمخه لمونځ په مسجد قبا کښې کاوه ددوی غرض چې بعض اهل قبا په دې مسجد ته مخ راروي.

یوه سه: چې د مسجد ضرار امام مجمع بن حارثه و.

وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِن قَبْلُ ۚ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ ۖ

او دوی انتظار کوي د هغه چا چې محارب د خدای او د رسول د خدای ﷻ دي، بغوي رحمه الله وایي چې دا ابو عامر الراهب و "من قبل" ای قبل بناء المسجد الضرار "ولیحلفن" او قسم اخلي دغه منافقان چې مسجد ضرار یې تعمیر کړی و، زموږ اراده نه وه په بناء سره ددې مسجد مگر خصلت ښه چې د مسلمانانو به کومک سي د ضعیف خلکو چې مسجد قبا ته نه سي تلای او د باران له کبله ومسجد ته د رسول الله ﷺ نه سي تلای کمامر من قبل تفصیلاً نو په دې مسجد کې به لمونځونه کوي.

وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾

او خدای ﷻ شاهدي ادا کوي چې دوی دروغ وایي په دې قول کښې "ان اردنا الا الحسنی.

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا ۚ

ته اې محمد ﷺ مه دریږه یعني د لمانځه لپاره په دغه مسجد ضرار کښې د همېشه لپاره، بغوي رحمه الله چې بني عمرو بن عوف چې مسجد قبا جوړ سو نو عمر بن الخطاب رضي الله عنه ته راغله چې مجمع بن حارثه ته دې اجازه ورکړې چې زموږ سره دې په مسجد قبا کښې لمونځونه کوي، عمر رضي الله عنه ورته وویل لا الیس بامام مسجد الضرار، نو مجمع بن حارثه وویل لا تعجل علي فو الله لقد صلیت فیه واني لا اعلم ما اضمروا علیه ولو علمت ماصلیت معهم فیه کنت غلاماً قاریاً للقرآن وکانوا شیوخاً لا یقرئون القرآن فصلیت اماماً لهم ولا احسب الا انهم یتقربون الی الله ولا اعلم مافي انفسهم، نو عمر رضي الله عنه دی معذور وباله او د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لمانځه اجازه یې په مسجد قبا کښې ورکړه.

تمهيل: درويش وايي چې علما تو له متفق دي "ضراراً وتفريقاً وارصاداً" هر يو علت مستقل دی لكون المسجد مسجد ضرار، واذا تمهد هذا. پوښتنه اوس داده چې پر يو مسجد حكم د ضرار اوس روا دی په دې معنا چې لمونځ دې نه وي پکښې روا؟

ځواب: په دې معنا خو مسجد ضرار نشته چې باني يې منافق دی. ولې باني د هر مسجد صحيح مسلمان دی. او په دې معنا هم مسجد ضرار نشته چې د مثل د ابو عامر راهب فاسق كافر بالله ورسوله لپاره د انتظار دی مسلمان جوړوي. البته ددې احتمال موجود دی چې مسلمان په نيت د تفريق المؤمنين عن المسجد القديم دي مسجد جوړ کړي.

سوال: د مسجد جديد د باني نيت خو پټ شی دی، نو د سړي به څرنګه اطلاع پر راسي؟

ځواب: هو! نيت خو پټ دی لكن بعض قرائن سته چې پر دې دلالت کوي چې د مسجد جديد د باني غرض د مسلمانانو تفريق دی له قديم مسجد څخه. لکه بعض اعمال يا اقوال چې د مسجد جديد د باني به شرط شی وي معنا دا چې زما په جوړ کړي مسجد کې به لمونځ نه کوئ نو زه زکوة او کومک درسره کوم. يا يې شرط لا شئ وي معنا چې په قديم مسجد کې به لمونځ نه کوئ، او که دده اعمال او اقوال لا بشرط شيئ وه چې مرتبه د اطلاق ده، نو دده نيت صحيح دی تفريق المؤمنين عن المسجد القديم يې غرض نه دی فافهم والله جل شانه اعلم بما في صدور عباده، دا و مجمل بيان.

درويش وايي: چې د مسجد بنا لپاره د ريا او سمعه خو مسجد ضرار نه ګرځوي بالمعنى المذكور لكن باني لره هيڅ ثواب نشته كما في سائر الاعمال المندوبة يعني غير الفرائض كما ثبت في الاحاديث الصحيحة.

لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُوْمَ فِيْهِ

پوه سه: چې كلمه د لام يا د ابتدا ده او يا لپاره د قسم دی.

درويش وايي: چې عطيه له ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت کړی دی چې مراد

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لـه دې مسجد څخه مسجد قبا دی وهو قول عروة بن الزبیر وسعید بن جبیر وقتادة رحمهم الله ره وایم چې سابق کلام د خدای ﷻ په مسجد قبا کښې ؤ، نو دا وروسته کلام هم په مسجد قبا کښې دی یعني فیه رجال یحبون الآیة بالاجماع کما سیأتي چې اساس یې علیه الصلوة والسلام ایښی دی کمامر ایضاً قد مر فضائل مسجد القبا فمعنی الآیة هر آئینه او قسم په خدای ﷻ چې هغه مسجد چې اساس یې پر تقوی ایښوول سوی دی ډېر حقدار دی چې ته پکښې ودرېږې یعني لمونځ پکښې وکړې والیه ذهب جمع من المفسرین رحمهم الله.

پوښتنه: احق خو اسم تفضیل دی، نو مفضل علیه خو یې مسجد ضرار دی، نو په هغه کښې خو د علیه الصلوة والسلام لمونځ نه دی روا للمفاسد الاربعة المذکورة؟

ځواب: تفضیل بنا دی پر تنزل یعني لو فرضنا جواب قیامه في مسجد الضرار لکان الصلوة في مسجد التقوی وهو مسجد قبا احق و اولی. فکیف والقیام فیه لایجوز.

درویش وایي: چې اولی جواب د مولی ابو مسعود رحمه الله دی هغه وایي چې احق دلته په معنی د حقیق دی اذ لا اشتراک لمسجد القبا والمسجد الضرار في نفس الفضیلة کما یقیضه صیغة اسم التفضیل وجواز الفرض تکلف کما لا یخفی.

سوال: د اساس معنی خو تاداي دی یعني اول دای د بنا چې وروسته نو د بو الونه پر وهل کېږي. نو تقوی خو معنا ده، نو اساس د مسجد قبا څرنګه کېداي سي؟

ځواب: واجاب عنه اللآلوسي رحمه الله في روح المعاني انه مبني علی المبالغة په دې معنی چې غایت تقوی چې د بنا سره د مسجد قبا یعني تقوی د علیه الصلوة والسلام چونکه ملګرې وه فجعل التقوی کانه اساس مسجد القبا مبالغة.

درویش وایي: چې د افکارو سره د مبتدیانو دا جواب مناسب دی چې علی په معنی د مع دی ای مع التقوی، وبالجملة فمسجد مبتدا ده او وروسته جمله یې صفت دی او احق یې خبر دی، او "من اول یوم" متعلق دی په اسس سره، نو کلمه د من د ابتدا د زماني لپاره ده لکه د کوفیانو نحاتو مذهب چې دی یعني چې من جاره په مکان پوري

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خاص نه دی، او بصریان نحات وايي چې من په مکان پورې خاص دي هغه په دې ایت کې من په معنی في بولي، او في په ظرف زمان او مکان دواړو کې مستعملېږي.

درويش وايي: چې ابن عمر، زید بن ثابت او ابو سعید خدري ﷺ وايي چې دا مسجد چې په آیت مذکوره کښې ذکر سوی دی مسجد نبوي ﷺ په مدینه منوره کې دٔ، ولې چې مسلم، احمد، ابن ابي شیبه، ترمذي او نسائي او نورو ګڼو شمیرو راویانو رحمهم الله له ابو سعید خدري ﷺ څخه روایت کړی دی، دی وايي چې زه ورغلم علیه الصلوٰة والسلام د بعضې ازواجو په کور کښې تشریف درلودی فقلت یا رسول الله ﷺ ای المسجد الذي اسس علی التقوی یعني المذکور في الآیة المذکورة ده مبارک یو موټ شګې د مسجد نبوي پر مځکه د مسجد نبوي وښېندلې ثم قال هو مسجدکم هذا المسجد للمدنیة. او طبراني هم د زید بن ثابت ﷺ روایت کړی دی ان النبي ﷺ سئل عن المسجد الذي اسس علی التقوی قال علیه الصلوٰة والسلام هو مسجدي هذا. او له ابن عمر ﷺ څخه ابن ابي شیبة رحمه الله رایت کړی دی چې المسجد الذي اسس علی التقوی هو مسجد النبي ﷺ، او د مسجد نبوي په فضیلت کښې بې شمېره احادیث مبارکه صحیحه راغلي دي منها مارواه البخاري ومسلم عن ابي هريرة ﷺ قال قال رسول الله ﷺ مابین بیتي ومنبري روضة من ریاض الجنة ومنبري علی حوض (یعني یوم القیامة علی الحوض الکوثر) او بغوي رحمه الله داسي ویلي دي مابین قبري ومنبري، دا دوه حدیثونه په معنی کې فرق نه سره لري، ولې قبر د علیه الصلوٰة والسلام په بیت کې د عائشې ﷺ دی.

درويش وايي: چې دغه دوهم حدیث یعني مابین قبري ومنبري آه معجزه د علیه الصلوٰة والسلام ده یعني چې اخبار په دې سره چې زما قبر به زما په بیت کې وي، او ترمذي د علي او ابو هریرة ﷺ څخه روایت کړی دی چې علیه الصلوٰة والسلام وویل صلوة في مسجدي هذا خیر من الف صلوة فیما سواه من المساجد الا المسجد الحرام.

درويش وايي: چې په ظاهر کې د تفضیل د مسجد قبا وکونه اسس علی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

التقوی او د تفضیل د مسجد نبوي وکوته اسس علی التقوی چي د دوارو په باره کښي احادیث تاسي واورېدل، تعارض دی. لکن داودي، سهیلي او شریف السمهودي رحمهم الله دا قدر ویلي دي كل من المسجدین مراد لان كل منهما اسس علی التقوی من اول یوم تاسیسه انتهی.

درویش وایي: چي دا جواب او وجه د جمع الاحادیث المرویة کافي نه ده، ولي چي وجه د اولیت د دوارو مسجدو یې نه ده بیان کړې. نو فقیر په توفیق د قدیر وایي چي مسجد قبا په کومک د بني عمر بن عوف او په معماري د عمار بن یاسر رضي الله عنه تاسیس کړل سوی دی. او اولیت د مسجد نبوي له دي جهته دی چي څه وخت چي علیه الصلوٰة والسلام له مسجد قبا څخه دار الهجرة مدیني منورې ته داخل سو اول یې مسجد نبوي تاسس کړی، وقصة هکذا چي علیه الصلوٰة والسلام چي د مسجد قبا له تعمیر څخه فارغه سو او عمار بن یاسر رضي الله عنه یې د لمونځو د امامت لپاره وټاکی، نو قصد یې دار الهجرة المدینة المنورة ته وکړی، بني نجار ته یې سړي ورواستاوه چي تاسي مقلدین السیوف راسئ زه مدیني ته درځم، نو د بني نجار خوانان توري په غاړه راغله او پر رسته ایره او پر چپه لاس د علیه الصلوٰة والسلام د مدیني پر خوا رهي سوه، راوي وایي چي علیه الصلوٰة والسلام د ځانبت په وخت کښي له قبا څخه ووتی د جمعي په ورځ لکن د ماپښین لمونځ یې پر لاري مدیني ته نارسیده ادا کړی بالجماعة پر یو خالي ځای باندي چي وروسته پر هغه ځای باندي محبت ورزانو دده مبارک یو کوچنی مسجد په نامه د مسجد الجمعة بنا کړی تبرکاً چي درویش په هغه ومسجد کښي دوه رکعته نفل هم اداکړي دي. لکن په اوسني زمانه کښي چي لاري وقبا ته پاخه د امبري سرکان سوي دي هغه مسجد مي نه کړی پیدا والله اعلم.

سوال: د مدیني پوري خو د پیاده سړي د دوو ساعتو او پینځه ویشت دقیقو لار ده، نو ولي علیه الصلوٰة والسلام ومدیني منورې ته د ماپښین لمونځ نه ورساوه؟

ځواب: د لاري پر دوارو غاړو کورونه وه د مسلمانانو عقیدت مندان پر دوارو غاړو نران او ښځي حتی نابلغه نجوني ولاړ وه، نو علیه الصلوٰة والسلام د خپلو کریمانه اخلاقو په سبب د دغو عقیدت مندانو سره خوش آمدید او جوړ پرسان ورسره کاوه حتی چي بعضي نجونو به دا شعر هم وایه کما مر:

نحن جوار من بني النجار .... یا حبذا محمداً من جار

خیر علیه الصلوٰة والسلام چې مدینې منورې ته ورداخل سو. نو یې داسې وویل چې زما اوښه مأموره ده یعني من عند الله د هر چا کور ته چې په خپله چوکه سوه علیه الصلوٰة والسلام د اوښې مهار ایله کړی اوښه تله تله د ابو ایوب انصاري ﷺ وکور ته چوکه سوه، نو علیه الصلوٰة والسلام خندې تاسو او دا یې وویل هذا المنزل ان شاء الله یعني دغه به زما کور وي. راویان وایې چې پر اهل مدینه باندې په تاریخ کښې دغسې روښانه او د خوشالۍ بله ورځ نه وه راغلې لکه ورځ د قدوم د ذات انور د علیه الصلوٰة والسلام ددوی وښار ته او داغه رنګه پر مدینې والو داسې تاریکه ورځ او د غم په تاریخ کښې د مدینې نه وه راغلې ورځ د وفات د علیه الصلوٰة والسلام.

درویش وایي: چې دواړه حالته د مدینې والو رښتیا او بر جا دي. تاریخ وایې چې د ابو ایوب انصاري ﷺ و کور ته نژدې یو باغ و د بني النجار چې په هغه باغ کې یو څو زاړه قبرونه وه د مشرکینو او یو څو زړې د خورما درختې وې چې خورما یې نه کوله او یو څو کنډوالې د پخوانې کورو پکښې وې. نو علیه الصلوٰة والسلام و بني النجار ته وویل "ثامنوني بحائطكم هذا یعني" یعني دا باغ ستاسې ماته په بیعه راکړئ چې زه مسجد پکښې جوړ کړم. بني نجار ورته وویل "لانطلب ثمنه الا من الله" یعني زموږ له خوا دا باغ وقف دی د مسجد نبوي لپاره. نو علیه الصلوٰة والسلام خلګ امر کړه چې دغه د خورما درختې قطع کړئ او د مشرکانو قبرونه وشنئ هډوکي یې دباندې وغورځوئ او کنډوالې د مځکې سره یو کړئ، او خلګ یې امر کړه چې له نژدې غورو څخه ډبرې پر خرو وغیره راوړئ. او بعض خلګ دي خښتې موږي او بعض خلګ دي خپل د خورما د درختو وچ لرګي او د خورما د درختو بلګونه دي راوړي، نو دا کارونه چې خلګو ترسره کړه. نو علیه الصلوٰة والسلام د مسجد نبوي تاداې په خپلو لاسونو مبارکو کښېښود د مسجد قبا په رنګه په ساده ډول مسجد نبوي پایه تکمیل ته ورسېدی چې نه په مسجد نبوي کښې بوریا وه او نه سترنجې بلکې پر خاورو یې سجدې کولې، ددې مسجد نبوي اندازه معلومه ده چې خلګ او مسلمانان یې د جنت د مځکې په نامه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یادوي اللهم ارزقني زیارة مسجد النبي ﷺ وزیارة قبره ﷺ في العام الجاري یعني في اوائل سنه ۱۴۲۹ هـ دا و مختصر بیان د مسجد نبوي ﷺ.

فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا

"فیه" ای في المسجد المؤسس علی التقوی من اول یوم والمراد به مسجد القبا "رجال" یعني الانصار من بني عمر بن عوف. ددوی خوښه ده چي د نجاساتو او اخباثو څخه که بدني وي او که عملي وي. که معاصي وي او که خصال ذمیه وي څانونه پاک وساتي.

پوه سه: چي "فیه رجال" جمله مستانفه ده. مبین ددې ده چي قیام او لمونځ دي علیه الصلوٰة والسلام وکړي په دې مسجد کښي.

وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ

او الله تعالی راضي دی له مطهرینو څخه.

پوه سه: چي دا آیت چي نازل سو علیه الصلوٰة والسلام راهي سو ومعه المهاجرون حتی وقف علی باب مسجد قبا. نو انصار په مسجد کښي ناست وه. علیه الصلوٰة والسلام ورته ووېل امؤمنون انتم. فسکت القوم بیا علیه الصلوٰة والسلام دمخه خبره ورته تکرار کړه فقال عمر ﷺ انهم المؤمنون وانا معهم. په تحقیق دوی مؤمنان دي او زه هم ددوی ملګری یم. فقال علیه الصلوٰة والسلام اترضون بالقضا. یعني تاسي راضي یاست په قضا د خدای ﷻ. قالوا نعم! قال علیه الصلوٰة والسلام اتصبرون علی البلا. تاسي صبر کوئ پر بلا له طرفه څخه د خدای ﷻ قالوا نعم. قال علیه الصلوٰة والسلام اتشکرون في الرخا؟ آیا تاسي شکر وایاست د نعمت په وخت کښي؟ قالوا نعم! قال علیه الصلوٰة والسلام مؤمنون ورب الکعبة. نو علیه الصلوٰة والسلام وروسته کښېنستی بیا یې ورته ووېل یا معشر الانصار. په تحقیق خدای ﷻ ستاسي صفت کړی دی په آیت کښي. نو تاسي څرنګه فعل کوئ په اودانسه کښي و عند الغائط یعني چي چکر وهئ. فقالوا یا رسول الله نتبع الغائط الاحجار الثلثة ثم نتبع الاحجار الما. نو علیه الصلوٰة والسلام دا آیت ورته تلاوت کړی "فیه رجال یحبون ان یتطهروا" وفي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

روایة هو ذالک فعلیکموه، دوی ورته وویل چي تر غائط وروسته موږ پاکي حاصلوو په درو ډبرو سره او تر ډبرو وروسته موږ په اوبو سره استنجا وهو، نو علیه الصلوٰة والسلام آیت مذکوره ورته تلاوت کړی. او ورته وه یې ویل چي هم دغه ستاسي تطهر دی دوام پر وکړئ.

درویش وایي: چي په اوسني زمانه کښي په ښارو کښي ډبري یا لوټي د دبري د پاکېدلو لپاره نه دستیاب کېږي او خلګ استنجا د دواړو طرفو یعني ذکر او دبري په اوبو سره وهي نو حکم به یې څه وي؟

جواب: قال الفقها رحمهم الله الضرورات تبیح المحذورات، نو د ضرورت په لحاظ دا استنجا روا ده ان شا الله تعالی لکه تیمم په وخت کښي د عدم الما او یا مسح پر جبیره باندي. او ځیني بې ځایه صوفیان وایي چي باید چي سړی لوټي په جیب کښي ورسره ګرځوي. درویش وایي چي دا خو لوی حرج دی. والحرج مدفوع في الدین. البته په صحراو کښي د لوټو یا د ډبرو د استنجا امکانات سته. والله اعلم. ځیني راویان رحمهم الله وایي چي اول سړی چي د ډبرو تر استنجا وروسته یې په اوبو سره استنجا وهلې ده حضرت ابراهیم علیه السلام دی.

مسئله: له خوبه چي څوک راویښ سي او یا یې باد ووځي وهغه سړي ته استنجا وهل بدعت دی.

درویش وایي: چي د طهارت لپاره یعني اودس یا غسل د جنابت یا د حیض او یا د نفاس د فقیر کتابونه چي په پښتو ژبه دي، یعني قدوري اول ټوک او یا د نکاح دوه جلده هم ورسره، او نور الایضاح په پښتو دري جلده، او شروط الصلوٰة پښتو د مطالعي وړ دي د عوامو لپاره بلکې د ځیني امامانو لپاره هم ضروري دي. او داغه رنګه کنز الدقائق پښتو له نظره څخه مه باسئ دغه کتابونه ان شا الله کورني استاذان دي. والله الموفق.

اَفَمَنْ اَسَّسَ بُنْیَانَهٗ عَلٰی تَقْوٰی مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٍ

آیا هغه څوک چي تاداې یې د بنیان د دین اېښی دی او اساس یې ابادي د مسجد قبا او د مسجد المدینة المنورة اېښی دی پر کامل تقوی له خدای جل جلاله څخه او پر طلب د رضا د خدای جل جلاله.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چې ددې سوال جواب محذوف دی لکونه بیناً. یعني الاول خیر من الثاني لان الاول بناه رسول الله ﷺ واصحابه. والثاني بناه اعدا الله المنافقون کماهر.

پوه سه: چې افمن آه" جمله مستأنفه ده لپاره د بیان د خبریه د بانیانو د مسجد قبا او مسجد نبوي چې علیه الصلوة والسلام او اصحاب کرام ﷺ دي پر بانیانو د مسجد ضرار.

قانون نحوي: همزه چې د استفهام لپاره دی چې پر حرف عطف داخل سي که واو وي او که فا او که ثم وي. نو حرف عطف پر ماقبل د حرف استفهام خو نه سي عطف کېدای لفوات صدارت حرف الاستفهام. نو پر هر ځای کښې هر حرف عطف چې وي عطف پر محذوف دی. نو دلته یې تقدیر داسي دی ابعد ما علمت حالهم فمن اسس آه.

درویش وايي: چې مظهري ﷫ وايي چې دا استفهام لپاره د تقریر دی ای حمل المخاطب علی الاقرار بکون الاول خیر من الثاني. او روح البیان وايي وهمزة الاستفهام للانکار ای لانکار کون الثاني کالاول والمآل واحد فافهم.

خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ

یعني اول خیر دی که هغه چې تاداې د بنای خپل چې مسجد ضرار دی.

پوه سه: چې "شفا" طرف ته د شي وايي او "جرف" بضم الحرف الاول والثاني او بضم الاول واسکان الثاني لغتان هغه مځکي ته وايي چې بېخ یې سیلو بارانو کنبلی وي او سر یې تکیه وي. او "هار" چې اصل د هاري دی په قرآن کښې حرف یا یې له جهته د التقا الساکنین حذف سوې ده معنی یې نژدې ونړېدلو ته ده. ولي خو بېخ یې ګوګ دی.

پوه سه: چې د "فانهار" ضمیر د فاعل راجع دی وبنیان ته. او ضمیر د "به" راجع دی وباني ته یعني ونړېدی دا بنیان چې مسجد ضرار دی سره د صاحب البنیان چې منافقان دي په اور کښې د جهنم.

حضرت جابر بن عبدالله ﷺ وايي چې ما دود ولیدی چې له مسجد ضرار څخه راوتی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: د هار دمخه اعلان چي درویش وکړی بناً پر مذهب ده او قول د روح البیان چي روح المعاني هم راوړی دی، او مظهري رحمه الله وایي چي اصل د هار هور دی واو یې په سبب د فتح د ماقبل په الف سره واړاوه فلا حذف فيه لشيئ او دا قول روح المعاني هم را نقل کړی دی. فلغاته هاور هاير هور.

وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۰۹﴾

او خدای جل جلاله هدایت موصله نه کوي و هغه قوم ته چي ظالمان وي وحق لاړ ته چي سبب د نجات ددوی لانهم لایطلبون الهدایة والا لما تبعوا ابو عامر الراهب الفاسق الکافر، بل اتبعوا محمداً الصادق المصدوق المؤید بالمعجزات.

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِيْ بَنَوْا

همېشه به وي مسجد ضرار چي دوی یعني یعني منافقانو بنا کړی ؤ په مقابل کښې د مسجد قبا یعني د ابو عامر الراهب الفاسق الفاجر لپاره کمامر حاله.

پوه سه: چي مفسرین په اتفاق سره وایي چي "بنیان" مصدر دی په معنی د مفعول ای المبني او جمع د بنا نه ده. مظهري رحمه الله په دلیل د افراد دا ویلي دي چي ځکه یې وصف مفرد راوړی دی یعني الذي، او بل دلیل یې دا ویلی دی چي اخبار یې په ریبة څني وکړی آه چي هغه هم مفرد دی آه. روح المعاني وایي والاخبار بریبة لا دلیل فيه علی عدم الجمعیة لانه یقال الحیطان (جمع د حائط) منهدمة (یعني بوصف المفرد) والجبال راسیة (یعني جبال خو جمع د جبل دہ او وصف یې راسیة مفرد دی)

رِيْبَةً فِيْ قُلُوْبِهِمْ

شک او نفاق ؤ په زړو کښې ددوی.

سوال: حمل د ریبة پر بنیان په معنی د مبنی کمامر څرنګه صحیح دی؟

جواب: په حذف د مضاف ای سبب ریبة. والحاصل چي بنیان ددوی چي مسجد ضرار ؤ چي د علیه الصلوٰة والسلام په امر منهدم او د مځکي سره سم سو سبب د دوی د شک ؤ په نبوت کښې د علیه الصلوٰة والسلام او د زیاتوالي د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نفاق ددوی، ولې دوی چې دا مسجد ضرار بنا کړی په تو هم ددې چې دا مسجد به زموږ کار وکړی لکه د قوم د موسی علیه السلام په زړو عبادة العجل ښکاره ورغلی ؤ قاله ابن عباس رضي الله عنهما او کلبي رحمه الله د ریبة معنی په حسرت او پښېماني سره کړې ده یعنې دوی په زړو کښې پښېمانه وه چې کاشکې موږ دا مسجد نه وای جوړ کړی نو د دومره مصیبت سره به نه مخامخ کېدای.

درویش وايي: چې دا معنی د لغوي معنی سره د ریبة مطابقت نه لري الا بتکلف، او سدي رحمه الله وايي لا یزال هدم بنیانهم ریبة ای غیضاً وغصة في قلوبهم مع رسول الله ﷺ، والحاصل چې دوی دمخه تر بنیان په نبوت کې د علیه الصلوة والسلام شکمن وه بلکې منکر وه او دمخه یې هم د علیه الصلوة والسلام بغض او عداوت درلودی په هدم سره د مسجد ددوی یې نور شک او انکار او بغض وعداوت زیات سو لانهم یحسبون انهم یحسنون صنعاً.

اِلَّآ اَنۡ تَقَطَّعَ قُلُوۡبُهُمۡ

مګر نه تر هغه وخته پورې چې ددوی زړونه ټوک ټوک کېږي یعنې مري، دا ریبه به یې په زړونو کښې پاته وي، یعنې مرګ به دا ریبه ددوی له زړونو څخه باسي.

یوه سه: چې "تقطع" باب د تفعل دی او یوه تا یې څښې حذف کړې ده والاصل تتقطع، والاستثنا مفرغ من اعم الازمان او اعم الاحوال ای لا یزال بنیانهم ریبة في قلوبهم في کل وقت من الاوقات او في کل حال من الاحوال الا وقت تقطع قلوبهم، نو له زړونو څخه به یې ریبة ووځي او حق به ورته ظاهر سي، او خپل کفر او نفاق به هم ور معلوم سي حین لا ینفع علمهم، سعدي میګوید:

تو پیش از عقوبت دری عفو کوب .... که سودی ندارد فغان زیر چوب

وَاللّٰهُ عَلِيۡمٌ حَكِيۡمٌ ۝

او خدای جل جلاله خبر دی په نیتو ددوی او حکمت لري في الامر بهدم بنائهم.

زیری: د اهل سیرو د عربي حکایت پښتو ژباړه: رسول الله ﷺ په یوولس کال ده د نبوت په موسم کې د حج د مکې مکرمې څخه ووتی وقبائلو ته د عربو په پېغام

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

د توحيد او خپل د نبوت د رسېدلو په نيت، نو جمرة العقبة يو څه ناشناخته عرب يې وليدل چې د خزرج د قبيلې وه عليه الصلوٰة والسلام ورته وويل من انتم؟ تاسي څوک ياست، دوی ورته وويل نفر من الخزرج، عليه الصلوٰة والسلام ورته وويل چې تاسي نه کښېنئ چې زه يو څو خبري درته وکړم، دوی ورته وويل چې هو کښېنو، بيې سره کښېنستل. نو عليه الصلوٰة والسلام د توحيد دعوت ورکړی يعني لا اله الا الله. او د قرآن مجيد يو څو آيته يې ورته تلاوت کړه او اسلام ته يې راوبلل. او د خدای ﷻ حکمت وُچې ددوی په بلاد کښي يهودان هم وه چې اهل کتاب وه. او د اوس او خزرج دوې قبيلې اکثريت بت پرستان وه. نو کله چې په د اوس يا د خزرج د قبيلې د يهودانو سره څه جګړه پېښه سوه، نو يهودانو به وويل چې ژر دی چې په عربو کښي به يو نبي مبعوث سي، چې د علاماتو له لاري يې زمانه ډېره نژدې ده که هغه مبعوث سي موږ به د هغه مبايعت وکړو او له تاسي يعني الاوس والخزرج سره به د هغه نبي په فوج کښي جنګ وکړو او تاسي به له منځه ورک کړو، عليه الصلوٰة والسلام چې دا خبري ودوی ته وکړې يعني د خزرج د قبيلې خلګو ته، دوی به هغه نعت چې له يهودانو څخه يې اورېدلي وُ پوه سوه، نو بعضو ددوی نورو ته وويل چې دا سړی نبي دی، بايد يهودان له موږ څخه سبقت وه اسلام ته ونه کړي لکه يهودانو چې به ويل، نو دې کسان قبول د اسلام وکړی اووه نفره وه ټول له د خزرج د قبيلې وه چې نومان يې دادي (۱) سعد بن زرارة ﷺ (۲) عوف بن الحارث ﷺ. او دده مور (۳) عفرا ﷺ (۴) رافع بن مالک ﷺ (۵) قطبة بن عامر بن جديدة ﷺ (۶) عقبة بن عامر بن زابي ﷺ (۷) جابر بن عبد الله ﷺ. وقيل عبادة بن الصامت مقام جابر ﷺ، عليه الصلوٰة والسلام ورته وويل چې تاسي زما شا نسئ يعني زه ستاسي قوم ته د تبليغ اسلام لپاره درسم؟ دوی ورته وويل چې زموږ د خزرج او د اوس قبيلې تر منځ د بعاث جنګ پېښ سوی دی چې په سلګونو کسان د دواړو قبيلو پکښي وژل سوي دي او هغه بدي مو تر اوسه پوري پاته ده، نو که ته اوس راسې او زموږ بدي سره پاته وي موږ پر تا اجتماع نه سوو کولای، نو اوس موږ پرېږده موږ به خپلو قبائلو ته ورسو شايد خدای پاک زموږ او د اوس تر منځ يوه صلحه راولي موږ به

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دوی ته دعوت د هغه دین وکړو چي تا موږ ته دعوت راکړی "فعسی الله ان یجمعهم علیک" نو که خدای پاک دغسي وکړه فلا احد اعز منک، وموعدک الموسم من العام القابل. نو دوی ولاړه په مدینه کي یو سرای له سرایو څخه د انصارو داسي نه ؤ چي د علیه الصلوٰة والسلام د نبوت بیان به نه پکښي کېدی، نو دا بل موسم حج چي راغلی چي دوولسم کال د علیه الصلوٰة والسلام د نبوت ؤ. ځیني راویان وایي چي دوولس کسه ځیني وایي یوولس کسه په عقبه ثانیه کي د علیه الصلوٰة والسلام سره یو ځای سوه چي په هغو کي پینځه کسه د تېر کال وه غیر له جابر ﷛ څخه اووه کسه نور وه (۱) معاذ بن الحارث اخو عوف مذکور ﷛ (۲) ذکوان ﷛ (۳) عبادة بن الصامت (۴) یزید بن ثعلبة ﷛ (۵) عباس بن العبادة ﷛ من الخزرج. او دوه کسه د اوس وه (۶) ابو الهیثم بن التهیان ﷛ (۷) عویمر بن ساعدة ﷛ فاسلموا وبایعوا ورجعوا الی المدینة. او اسعد بن زرارة ﷛ به مسلمانان په مدینه منوره کښي سره یو ځای کول، وروسته اوس او خزرج په متفق ډول و علیه الصلوٰة والسلام ته مکتوب نوشته کړی چي موږ ته یو څوک راواستوه چي موږ ته قرآن عظیم الشان تعلیم کوي، نو علیه الصلوٰة والسلام مصعب بن عمیر ﷛ ورواستاوه. نو د مصعب ﷛ پر لاس ډېرو خلګو ایمان راوړی، داغه رنګه اسلام راوړی سعد بن معاذ ﷛ او اسید بن حضیر ﷛ او د دغو دوو کسانو په اسلام سره ټوله بني عبد الاشهل په یوه ورځ نر او ښځي ټوله مسلمانان سوه، وروسته په کال دیارلس کي د نبوت د علیه الصلوٰة والسلام په اوسط کي د ایام تشریق له مدیني څخه په اختلاف د روایاتو اوویا نران او دري ښځي او یا درو اوویا نر او دوې ښځي راغلې او د علیه الصلوٰة والسلام سره یې بیعت وکړی، بغوي ﵀ وایي چي عبد الله بن رواحة ﷛ په وخت کي د بیعت علیه الصلوٰة والسلام ته وویل یا رسول الله ﷺ ته پر موږ شرط کښېږده د خدای لپاره او د ځان لپاره چي ستا خوښه وي، علیه الصلوٰة والسلام ورته وویل اشترط لربي ان تعبدوه فلا تشرکوا به شیئاً (یعني من الوثن والملائکة والنار وغیرها) واشترط لنفسي چي تاسي په ما ساتئ چي تاسي خپل ځانونه او اموال ځندي ساتئ، دوی ورته وویل په مشری د عبد الله بن رواحة ﷛ چي موږ دغسي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وکړو نو موږ لره به څه شی وي؟ قال عليه الصلوٰة والسلام الجنة. دوی ورته وویل چي زموږ سودا ګټوره ده يعني موږ په ګټه کښي يو "لانقيل" موږ فسخ ددې سودا نه کوو "ولا نستقيل" او نه د بل چا فسخ د عقد قبلهوو "فنزلت هذه الآية.

درويش وايي: چي د اهل مکې د مشرکانو او د مدينې د مسلمانانو چي تاسي واوريدی مثال داسي دی لکه چي يو کلی د لوی غره په لمن کښي وي، نو لمر چي راوخېژي اول يې نور او رڼا پر لېري ځايو او باندو باندي وي، ډېر وروسته د کلي چي د غره په لمن کښي پراته وي، نور د لمر راځي، نو عليه الصلوٰة والسلام لکه شمس الهي ؤ اوله رڼا يې پر مدينې والو واقع سوه، او اهل مکه په سايه کښي د شپې پاته وه يعني پر کفر او شرک ډېره زمانه، وروسته پر اهل مکه باندي دا نور الهي تابان سو يعني څه وخت چي د بدر غزا او فتح د مکې وسوه.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ۚ

په تحقيق خدای پاک رانيول د له مسلمانانو څخه ځانونه او مالونه ددوی يعني چي في سبيل الله او لپاره د اعلاء د کلمة الله به يې قربانوي که ځانونه وي او که مالونه په دې سره چي دوی لره به جنت وي يعني په ورځ د قيامت يعني دا يې ثمن ورته کښېښو.

پوه سه: چي "اشترى" په دې آيت کښي استعاره تبعيه ده يعني خدای پاک مشابه کړی بذل د اموالو او انفسو د مؤمنانو في سبيل الله په معاوضه د شرا د شي او په عوض ثمن ورکول چي جنت دی، نو په شرا سره يې تعبير وکړی، او قانون د شرا دادی چي چونکه سړی د يو چا شي ورکړه د ثمن د مشتری له خوا وبائع ته ضروري ده چي مبيعه، دغه رنګه که مؤمنان بذل د انفس او اموال في سبيل الله وکړي ثمن چي جنت دی په فضل د خدای ﷻ او په قرار د وعدې د خدای ﷻ ددوی ته لازم دی فلا يرد انه لاوجوب على الله بشيئ. اهل السيرة وايي چي اول سړی چي لاس يې پر لاس د عليه الصلوٰة والسلام کښېښود لپاره د بيعت براء بن معرور رضي الله عنه ؤ، او ابو الهيثم رضي الله عنه او اسعد رضي الله عنه ؤ، چي دوی به ساتی عليه الصلوٰة والسلام لکه دوی چي ساتي خپلي ښځي او زامن، او دوی به جنګ کوي د احمر او اسود سره، نو د اول آيت د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قتال په باره کښي دا بیعت چي پای ته ورسېدی له لیلة العقبة کي په پټه د قریشو د مکي امر وکړی مسلمانانو ته چي دده سره په مکه کي وه په هجرت سره ومدیني ته او علیه الصلوٰة والسلام په خپله په مکه کي پاته سو واجازي ته د خدای ﷻ منتظر ؤ په هجرت کي. نو اول چي هجرت وکړی ابو سلمه بن عبد الاسد ؓ قبل بیعة العقبة الثالثة یو کال. او بعض مسلمانان چي حبشي ته تللي وه مکي ته بیرته راغله لکن کفارو د مکي دوی زهیرول نو دا کسان هم مهاجر د مدیني سوه، وروسته عامر بن ربیعه ؓ د خپلي ماینې سره چي لیلی یې نوم ؤ هجرت وکړی. وروسته عبد الله بن جحش ؓ هجرت وکړی وروسته مسلمانان ډله ډله مدیني ته روان سول، وروسته عمر بن الخطاب ؓ او دده ورور زید او عباس بن ربیعه ؓ چي مجموعه شل نفره وه په اطرافو کي د مدیني واړول وروسته عثمان بن عفان ؓ هجرت ته ځان تیار کړی او ولاړی، او ابو بکر صدیق ؓ هم علیه الصلوٰة والسلام ته وویل چي زه به هم هجرت وکړم، نو علیه الصلوٰة والسلام به ورته وویل لاتعجل لعل الله ان یجعل لک صاحباً. نو ابوبکر ؓ په دې پوه سو چي د علیه الصلوٰة والسلام خپل ځان مراد دی له صاحب څخه. بیا قریشو یوه جلسه جوړه کړه په دار الندوة کي چي علیه الصلوٰة والسلام ووژني نو خدای ﷻ و علیه الصلوٰة والسلام ته امر د هجرت وکړی او ابوبکر ؓ یې هم ملګری ؤ په هجرت کي.

درویش وایي: چي د دار الندوة د جلسي ټوله جریانات او د علیه الصلوٰة والسلام او ابوبکر ؓ د هجرت قصه په تفصیل سره درویش په تفسیر کي د سورة الانفال پر لوی میدان د کاغذ د قلم په نوک بیان کړي دي ولله الحمد.

پوښتنه: چي بعض او هامو ته دا اعتراض په زړونو کي ورګرځي چي بنده او دده مال ټول له ملک د مولی عزوجل دی، نو خدای پاک څرنګه خپل ملک په خپل ملک چي جنت دی رانسي؟

ځواب: دا لفظ د اشترا چي یې ذکر کړی لپاره د باعثه کولو د بندګانو پر غذا باندي کما في آیة اخری من یقرض الله قرضاً حسناً الآیة. وبالفارسیة کما قال الحسین الکاشفي ﷫، ای بنده از تو بذل کردن نفس ومال وازمن عطا دادن بهشت بی زوال. قال جعفر الصادق ؓ یا ابن آدم اعرف قدر نفسک فان

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

الله عرفک قدرک لم یرض ان تکون لک ثمن غیر الجنة، قال المولوي جلال الدین الرومي في المثنوي:

خویشتن نشناخت مسکین آدمی...... از فزونی آمد و شد درکمی
خویشتن را آدمی ارزان فروخت...... بود اطلس خویش را بردلق دوخت

امام همام فخر الدین الرازي رحمه الله په تفسیر کبیر کي وایي چي په حدیث شریف کي راغلي دي چي ابلیس په دغه آیت سره احتجاج کوي، او دا مسئله شرعي خدای جل جلاله ته پېشوي چي یو مشتري چي متاع معیوب رانسي بیرته یې بائع ته ردوي، نو دی ووایي نفوس او اموال د بندګانو خو ټوله معیوبه ده تاځني رانیول بیرته یې ور رد کړه ستا شریعت په حکم سره تا چي دوی زما ملګري سي حیث اکون، خدای پاک ورته ووایي چي ته جاهل یې زما په شرعه او عدل سره یو مشتري چي یو متاع رانسي بکل عیب فیه بفضله وکرمه لایجوز رده في شرعي في مذهب من المذاهب، نو شیطان مخ توری سي.

درویش وایي: چي والله یعلم بصحة الخبر المذکور لان الرازي رحمه الله لم یذکر ناقله عن النبي ﷺ ولا سنده.

يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ

دوی به جنګ کوي په لاره کي د خدای جل جلاله، نو به یا دوی کافران وژني او یا به دوی وژل کېږي د کافرانو له خوا.

فائده: په اول صورت کښي دوی غازیان دي فلهم الجنة او په دوهم صورت کښي دوی شهداً دي فلهم الجنة ایضاً.

پوښتنه: مسلمانان چي غزاً ته ولاړ سي بعض داسي کسان په فوج کي البته سته چي نه یو کافر قتل کړي او نه دی قتل کړل سي، نو دې مسلمان ته هم ثواب د جنت سته؟

ځواب: هو! په غزاً کي فعل د بعض فوجیانو یعني چي یا کافر قتل کړي او یا دی شهید سي؛ ټولو فوجیانو ته منسوب کېږي، ولي چي هر غازي وهر یوه ته ددې فعلو اماده ؤ، نو د: ته خدای پاک جنت ورکوي پر مجرد نیت صادقه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دده. ولو لم يوجد منه واحد من الفعلين.

سوال: حمزه او کسائي له قرأ سبعه رحمهم الله ځخه مجهول فعل دمخه راوړی دی، او معلوم يې وروسته فكيف يتصور القتل من المقتول؟

ځواب: په نحو کي وايي چي كلمه د واو عاطفه ترتيب نه غواړي فلا يرد السوال المذكور فافهم.

وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرٰىةِ وَالْاِنْجِيْلِ وَالْقُرْاٰنِ

پوه سه: چي ضمير د "وعداً" راجع دی وشرا ته او "وعداً" مفعول مطلق دی د فعل محذوف ای وعدالله لهم وعداً "حقاً" صفت دی د "وعداً" او يا مصدر دی د فعل محذوف ای حقه حقاً.

درويش وايي: چي لـه دې آيت ځخه يعني "في التورٰة آه" دا وفهميده چي اهل التوراة او اهل انجيل چي يهود او نصارىٰ دي لكه مسلمانان چي اهل قرآن دي، ټول له مأموربه په جهاد سره وه او د ټولو سره وعده د جنت كړل سوې وه على الجهاد، پوه سه! حرف جر چي في د متعلق دی په فعل محذوف پوري د "وعداً سره كمامر آنفاً.

وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ مِنَ اللّٰهِ

الاستفهام للانكار ای لا احد اوفى آه ولي چي په عقائدو کي وايي چي خلف الوعد بد كار دی او پر خدای ﷻ محال دی، او وفاً بالوعد كرم ولا احد اكرم منه تعالى والمقصود المبالغة في انجاز الوعد.

فَاسْتَبْشِرُوْا بِبَيْعِكُمُ الَّذِيْ بَايَعْتُمْ بِهٖ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١١١﴾

خوشحاله اوسئ، غاية الفرح ايها المؤمنون المجاهدون په بيع سره چي تاسي د خدای ﷻ سره وكړه هغه يعني انفس او اموال پر خدای ﷻ خرڅ كړه په جنت سره ولي دا ډېره ګټوره سودا ده ستاسي چي حقير فاني چي انفس او اموال دي په شريف باقي سره چي جنت سودا كړي.

فائده: په دې آيت کي التفات دی له غيبت ځخه په يقاتلون کي، وه خطاب ته د فاستبشروا.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده سنیه: پوه سه! چي په حدیث شریف کي راغلي دي ان الجنة تحت ظلال السیوف "جنت د تورو تر سایو لاندي دی" وان من اغبرت قدماه في سبیل الله حرمه الله علی النار "که د چا پښي سپیري سوې په لار کې د خدای ﷻ یعني په جهاد کي هغه سړی به خدای پاک حرام وګرځوي پر اور باندي یعني د دوږخ اور ورته حرام دی" ومن انفق دیناراً في سبیل الله کتب بسبعمائة دینار وفي روایة سبعمائة الف دینار" او که چا مصرف کړی یو دینار په لار کي د خدای ﷻ ورته وبه لیکل سي په اووه سوه دیناره سره او په بل روایت کي په اووه لکه دیناره سره" وان الشهدا احقاً عند الله من الاحیاً وان ارواحهم في جوف طیور خضر تتبوء من الجنة حیث تشا" او هغه کسان چي شهیدان وي په حق سره یعني في سبیل الله ژوندي دي په نیز د خدای ﷻ یعني حیوةً روحیةً وان کانت ابدانهم في القبور او روحان ددوی په نسو کي (وفي روایة في حواصل جمع د حوصلة ده چي په پښتو کي جوجری ورته وایي) د زرغونو مرغانو دي چي ګرځي دا مرغان په جنت کي هغه چي اراده وي د شهیدانو . علماً او شارحان د حدیث نبوي ﷺ وایي چي دا اجواف یا حواصل د شهداً لپاره لکه صدف د ملغلرو لپاره" وان الشهید یغفرله جمیع ذنوبه وخطایاه وانه یشفع له في سبعین من اهل بیته و اولاده "او شهید ته وربخښل کېږي ټول له ګناه کبائر او صغائر دده او د شهید شفاعت قبلول کېږي په اوویا کسانو کي د اهل بیت دده او د اولاد دده" وانه امن یوم القیامة انضرع الاکبر "او شهید به په امن کي وي په ورځ د قیامت لـه لوی بېري څخه "وانه لایجد کرب ولا هول المحشر "او شهید نه پیدا کوي د مرګ درد یعني د زکندن او نه بېره د ورځي د محشر" وان الطاعم النائم في الجهاد افضل من الصائم القائم في سواه "او هغه سړی چي په ډوډۍ بې ځان موړ کړی وي او په خوب بیده وي د جهاد په صحنه کي افضل یعني په نیز د خدای ﷻ تر هغه چا چي د ورځي یې روژه وي او شپه په قیام کي د تهجد تېره کړي ماسوا له جهاد څخه" ومن حرس في سبیل الله لاتبصر النار عیناه "او هغه څوک چي پهیره وکړي یعني چوکیداري وکړي في سبیل الله یعني د غازیانو چي هغه بېغمه خوب وکړي نه به وویني سترګي دده اور یعني دوږخ"

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي فضائل د غزواتو او شهداؤ بې اندازې ډېر دي چي را اوړل په يې سبب د ډېر تطويل او اطناب وګرځي وفيما ذكرناه كفاية لمن رزقه الله الفهم والله الموفق.

اَلتَّآئِبُوۡنَ الۡعٰبِدُوۡنَ الۡحٰمِدُوۡنَ السّٰٓئِحُوۡنَ الرّٰكِعُوۡنَ السّٰجِدُوۡنَ

يعني هغه کسان چي توبه يې وي له شرک څخه او اخلاص يې وي له نفاق څخه. او روح البيان دا هم زياته کړې ده ومن كل معصية صغيرة كانت او كبيرة الخ.

پوه سه: چي ددې تفسير رجوع وعصمت ته کېږي والعصمت مختصة بالانبياء عليهم السلام. مفسرين رحمهم الله په يوه خوله وايي چي تائبون مرفوع على المدح خبر د مبتدأ محذوف اى هم والمراد بهم المؤمنون المذكورون في قوله تعالى ان الله اشترى من المؤمنين آه. ولي دوى بيعت کړى و امتثال د ما يأمرهم ولا يعصونه في معروف.

درویش وایي: چي په قرائت کي د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه او ابى التائبين بالجر راغلى دى. نو پر دې قرائت لفظاً صفت دى د مؤمنين چي په دمخه آيت کي ذکر سول. او زجاج رحمه الله وايي چي تائبون تر اخيره پوري مبتدأ ده او خبر يې محذوف دى تقديره التائبون آه من اهل الجنة. وان لم يجاهدوا په دې شرط چي معاند نه وي او نه يې په نيت کي وي ترک الجهاد عند القدرة المفروضة. نو پر دې تقدير دا لوى زيرى دى د جنت د ټولو مؤمنانو سره كما في قوله تعالى وكلا وعد الله الحسنى "العابدون" يعني لله وحده چي نه مشركين په شرک جلي وي او نه خفي چي ريا او سمعه ده "الحامدون" چي حمد د خداى جل جلاله په حال کي د سرا او ضرا، طبراني. حاکم او بيهقي رحمهم الله په سند صحيح کي له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت کړى دى. قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اول من يدعى الى الجنة الحامدون الذين يحمدون الله في السرا (يعني په وخت کي د خوشحالي په نفس او مال او عيال) "والضرا" او په حال کي د ضرر يا ناجوړى يا فقر او مسكنت او يا فوت الاولاد وغيرها من موجبات التهلف.

درویش وایي: چي مفسرينو په اتفاق اول تفسير د "السائحون" په

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

روژاتیانو سره کړی دی. د ابن جریر رحمه الله په روایت د علیه الصلوة والسلام
څخه چا پوښتنه وکړه عن السائحین قال الصائمون. او ابن جریر او ابن المنذر له
ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت کړی دی کل اینما ذکر في القرآن السائحین فهم
الصائمون. او له عائشې رضي الله عنها څخه روایت دی فرمایي سیاحة هذه الامة الصیام.
سفیان بن عینیة رحمه الله وایي چي صائم ته ولي سائح وایي چي صائم لکه سائح
ټوله لذات او شهوات من المطعم والمشرب والنکاح یعني جماع پرې ایښې دي
لپاره د رضی د خدای جل جلاله. نو له دې سببه په حدیث د ابي هریرة رضي الله عنه چي بخاري
او مسلم یې روایت کړی دی چي رسول الله ﷺ وویل کل عمل بني آدم یضاعف
الحسنة بعشر امثالها الی سبعمائة ضعف (هر عمل د ابن آدم دوه چنده کېږي
نېک عمل یې په لس مثل سره تر اووه سوه شل پوري یعني په تفاوت د اخلاص د
بندګانو یا په اختلاف د ازمانو الی غیر ذالک) قال الله تعالی الا الصوم فانه لي
وانا اجزی به یدع شهوته وطعامه من اجلي الی اخیر الحدیث (خدای پاک وایي
مګر نه روژه ولي روژه زما ده.

درویش وایي: چي نسبت یې وځان ته وکړی که څه هم ټوله عبادات خو د
خدای جل جلاله دي په دې سبب چي په روژه سره ریا او سمعه لږ پیدا کېږي او زه یې
ثواب ورکوم یعني وملکو ته یې نه سپارم چي هغو ته یې قدر د ثواب نه دی
معلوم. وفي روایة وانا اجزی به بصیغة المجهول یعني زه ثواب یم د روژې
یعني زما دیدار یا زما رضی ثواب دی د روژې. روژې والا پرېښو خپل شهوت
او طعام زما لپاره الخ)

درویش وایي: چي وتفسیر ته د سیاحت په روژې سره لوی جماعت د
صحابه کرامو رضي الله عنهم او تابعینو رحمهم الله تک کړی دی، آلوسي رحمه الله په روح المعاني
کي وایي چي اطلاق د سیاحت پر روژې باندې د استعارې له قسمه څخه دی،
ولي چي روژه صائم منع کوي له ډېرو شهواتو څخه لکه اکل شرب جماع لکه چي
سیاحت په اغلب الناس کي داغسي وي، او بله وجه ډېره الطف یې دا ویلې ده
چي روژه سفر روحاني دی چي ددې سفر په ویاړ ډېر احوال د ملک او ملکوت

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وروزبانې ته کشف کبري فشبه الاطلاق عليها بالاطلاع للسائح على البلدان او پر دېرو ځایو باندي الى اخيره، او ابن ابي حاتم له ابي زيد څخه روایت کړی دی چې سائحون هم المهاجرون دي وليس في امة محمد ﷺ سياحة الا الهجرة. او ابو الشيخ له عكرمه رضي الله عنه څخه روایت کړی دی چې سائحان طالب علمان دي يسيحون في الارض لطلب العلم، او طبراني او حاکم وایي له ابي امامة رضي الله عنه څخه په روایت چې یو سړي له علیه الصلوة والسلام څخه اجازه د سیاحت وغوښتل، نو علیه الصلوة والسلام ورته وویل سياحة امتي الجهاد في سبيل الله، لکن اول تفسیر اولی دی.

پوښتنه: د سیاحت تفسیر بې ولې په معنی لغوي سره نه دی کړی؟

ځواب: سیاحت په معنی لغوي د نصاری وو د رهبانیت یو ه ځانګه ده وقد نهى رسول الله ﷺ عن الرهبانية يعني بانواعها.

درويش وايي: چې ابو الشیخ له عکرمة رضي الله عنه څخه په روایت چې تفسیر د سائحين په طلاب العلم سره کړی دی دېر په زړه پوري دی، لانه قال ابو الدرداء رضي الله عنه سمعت رسول الله ﷺ من سلك طريقاً يطلب فيه علماً سلك الله به طريقاً من الجنة (که څوک پر یو لار روان سو چې په هغه کي بې علم طلباوه، خدای ﷻ به دی بوزي په دغه سلوک ولاري ته د جنت) وان الملائكة لتضع اجنحتها رضىً لطالب العلم (او په تحقیق ملکي ایږدي خپل وزرونه یعني چې طالب العلم وويني دوی خپل طیران قطع کوي لپاره د رضی د طالب العلم یعني ورته دریږي.

درويش وايي: چې بعض ملا امامان چې وایي چې ملکي د طالب العلم تر پښو لاندي وزرونه ایږدي هغه تفسیر غلط دی او اهانت دی د ملائكة الله) وان العالم ليستغفر له من في السموات ومن في الارض حتى الحيتان في جوف الماء (او عالم يعني بالعلوم الدينية اذ لا اعتداد لغيرها هر آئينه طلب د د بخښي کوي هغه څوک چې په اسمانو کي دي يعني الملائكه. او هغه څوک چې په مځکه کي دي، والمراد صالح مؤمنان، حتی چې طلب د بخښي ورته کوي ماهیان په نس کي د اوبو ای بلسان القال والله اعلم بحقیقة الحال) وان فضل العالم على

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

العابد كفضل القمر ليلة البدر على سائر الكواكب (او فضيلت د عالم يعني چي صرف فرائض او واجبات پر ځای کوي او له منهيات شرعيه وو څخه پرهېز کوي. او نور وخت په تعليم کي د علم تېروي يعني يا په درس کي يا په مطالعه کي د ديني کتابو يا په تصنيف کي يعني نوافل العبادات نه کوي پر عابد چي په نوافل العبادات من الصلوة والصيام والاذكار وغيرها بخت وي. لکه فضيلت د سپوږمۍ د څورلسم د مياشتي پر نورو ستورو) وان العلماء ورثة الانبياء وان الانبياء لم يرثوا ديناراً ولا درهماً وانما ورثوا العلم فمن اخذه اخذ بحظ وافر (رواه احمد والترمذي وابو داؤد وابن ماجه) اللهم اجعلني منهم بفضلك وكرمك.

او په تحقيق علماء وارثان د انبياء عليهم السلام دي. او انبياء عليهم السلام په ميراث نه دي پرې ايښي دينار او نه درهم. بلکي دوی پرې ايښي دی علم ای علم الدين والشريعة. نو که چا د علم برخه واخستل يعني علم يې حاصل کړی بيا يې مبذول کړی، نو يې واخستل پوره برخه يعني له ژوند څخه د دنيا.

پوهه: چي مراد له "الراكعون والساجدون" څخه لمونځ کونکي د پينځه وخته مفروضه دي.

پوښتنه: له لمانځه څخه يې تعبير په دغه رکوع او سجده سره وکړی وجه يې څه ده؟

ځواب: لمونځ خو عبادت دی عبادت کول په رکوع او سجده سره تر نورو ارکانو د لمانځه ښه معلومېږي. ولي چي عادةً سړی ګاهي ولاړ وي او ګاهي ناست وي او رکوع او سجده د عادت شيان نه دي. نو هر څوک پوهېږي چي دا سړی لمونځ او عبادت کوي.

سوال: په يوازي رکوع او سجده سره خو لمونځ مراد کېدای سوای. نو دواړو ته کوم ضرورت و؟

ځواب: د تکرار فائده يې داده چي دلالت وکړي پر فضيلت د لمانځه پر ټولو عباداتو كما جاء في حديث ابن مسعود رضي الله عنه دی وايي چي ما پوښتنه وکړه د عليه الصلوة والسلام څخه ای الاعمال احب الى الله؟ قال الصلوة لوقتها (کوم عمل ډېر محبوب دی و خدای جل جلاله ته؟ عليه الصلوة والسلام وفرمايل لمونځ پر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خپل وخت یعني مستحب وخت) قلت ثم ای قال بر الوالدین (بیا ما ورسته ورته ووییل چي بیا کوم عمل محبوب دی و خدای ﷻ ته؟ علیه الصلوٰة والسلام وفرمایل چي احسان کول د مور او پلار سره یعني خدمت یې کوه که د خدمت محتاجه وه او نفقه ورکوه الی غیر ذالک) قلت ثم ای قال الجهاد في سبیل الله (ما ورته وویل بیا نو کوم عمل احب دی وخدای ﷻ ته؟ ده مبارک وفرمایل چي جهاد په لاره کي د خدای ﷻ یعني لمرضاة الله واعلاً کلمة الله. رواه بخاري ومسلم. وفي روایة لو استزدته لزادني (که ما نوري پوښتني خني کړي وای یعني ثم ای ثم ای علیه الصلوٰة والسلام به ماته زیاتوب کړی وای یعني د هغو خوابونه به یې هم راکړي وای. مطلب یې دادی چي ما شفقتاً له علیه الصلوٰة والسلام څخه نوري پوښتني نه وکړې) وقال رسول الله ﷺ الصلوٰة عماد الدین رواه ابو نعیم وفي روایة فمن اقامها فقد اقام الدین ومن هدمها فقد هدم الدین. وقال علیه الصلوٰة والسلام الصلوٰة نور المؤمن ری عن انس ﷺ وقال الصلوٰة قربان کل تقي (المونځ نژدې والی د هر تقوی مؤمن یعني سبب د نژدېوالي وخدای ﷻ ته د هر تقوی داره سړي.

اَلْاٰمِرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَالنَّاهُوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

چي امر کونکي دي په معروف سره چي ایمان دی او عمومي طاعات دي او نهي کونکي له بد کاره څخه چي کفر او عموماً گنهونه دي.

سوال: د ناهون سره یې ولي واو عاطفه راوړی او په نورو خصالو کي یې واو عاطفه نه راوړی؟

ځواب: نور خصال ټول هر یو جلا جلا خصلت دي. او امر بالمعروف او نهي عن المنکر یو صفت او خصلت دی ولهذا جمع بالعطف بینهما. او حدادي رحمه الله وایي چي معروف هو السنة النبویة ای الطریقة النبویة ﷺ والمنکر هو البدعة آه. په حدیث شریف کي راغلي دي "کل بدعة ضلالة" ابن مالک رحمه الله وایي یعني کل خصلة جدیدة آتی بها الشخص ولم یفعلها النبي ﷺ ولا الصحابة ﷺ آه او له دې څخه تخصیص کړی علماؤ د مذاهبو بدعت حسنه کما قال عمر ﷺ

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حين جمع الناس على ابى بن كعب ﷺ في صلوة التراويح نعمت البدعة. علما رحمهم الله وايي چي بدعت پينځه قسمه دی، يو واجب لکه جمع کول د دلائلو عقليه او نقليه لپاره د دفع د شبهاتو د ملاحده ؤ او د روافضو وسائر فرق الضلالة ككتب المتاخرين في العقائد كشرح العقائد وشرح المقاصد للعلامة التفتازاني رحمه الله والمواقف للقاضي عضد الملة والدين رحمه الله وشرحه للسيد الشريف وغيرها، ومندوبة كتصنيف الكتب في العلوم الدينية من كتب التفاسير وكتب الاحاديث والكتب الفقة والفتاوى. وبنا المدارس والجسور وغيرها ومباحة كالبسط في الماكولات. ومكروهة وحرام وهما ظاهران.

وَالْحٰفِظُوْنَ لِحُدُوْدِ اللّٰهِ

او دوی ساتونکي وي د هغه اوامرو او منهياتو چي خدای جل جلاله ودوی ته حد او تعين کړی وي.

پوه سه: چي حسنات يعني خصلات حسنه چونکه په ماذكره الله فيما قبل كي حصر نه وه، ولي كه ټول حسنات د اعضا بدنيه ؤ او قلبيه ؤ څوک يې جمع کوي، نو کتاب مجلدات به ځني جوړ سي يعني من العقائد الدينية الخالية عن الزيغ والبدعة والاحكام الشرعية الفقهية واحكام تصفية النفس من الرزائل كما بين في التصوف. نو له دې کبله په واو عاطفه سره چي وه شامل مامر ذكره ته او ما بقى ته هم دي كمامر ذكره منا يو حاصل مجمل كلام جامع او مانع ذكر کړی چي "والحافظون لحدود الله" دی.

پوه سه: چي شيخ احمد غزالي رحمه الله وخپل ورور محمد غزالي رحمه الله ته وويل چي ټول دين ماتاته په دوو خبرو کي جمع کړی دی. التعظيم لامر الله. والشفقة على خلق الله.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۱۲﴾

او ته زيری وکړه يا محمد ﷺ وټولو مؤمنانو ته يعني الموصوفون بما ذكره الله من الخصال الحميدة وبما ذكره الله تعالى في الاجمال يعني زيری د رضی الهي وکړه او زيری د دار الكرامة جنت وکړه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوښتنه: دغه کسان خو د وړاندې ذکر سوه، نو ضمير د هم يعني وبشرهم کافي نه ؤ؟

ځواب: په ذکر د لفظ د "مؤمنين" تنبيه پر دې ده چې ايمان ددوی سبب د خصال حميده وګرځېدی، ولې چې علما قاطبةً وايي چې تعليق د يو حکم لکه دلته چې بشارت دی په يو مشتق سره چې لفظ د مؤمن دی دلالت کوي پر سببيت د مبدأ الاشتقاق چې ايمان دی د هغه حکم لپاره چې بشارت دی.

په قرآن مجيد کې خدای ﷻ مبشر به نه کړی ذکر چې تنبيه پر دې باندې چې پر تولو مبشر به باندې عبارت احاطه نه سي کولای، او درويش په طور د مشت نمونه خروار اجمالي بيان د مبشر به وکړي.

درويش وايي: چې بخاري او مسلم له سعيد بن المسيب رضي الله عنه او له خپله پلاره څخه داسې روايت کړي دی چې ابو طالب عم رسول الله ﷺ چې د وفات وخت يې نژدې سو عليه الصلوة والسلام ورته راغلی او په مجلس کې ابو جهل او عبدالله بن ابی اميه هم حاضر وه، نو عليه الصلوة والسلام وه ابو طالب ته وويل قل لا اله الا الله احاج بها عندالله. ابوجهل او عبدالله بن ابی اميه ورته وويل اترغب عن ملة عبدالمطلب يعني فهم کوه چې د ملت او دين څخه د عبدالمطلب چې شرک دی وانه وړې، نو عليه الصلوة والسلام ګړی په ګړی د توحيد کلمه وه ابو طالب ته پېشوله او بو جهل او ملګري يې خپل خبره ورته تکراروله حتی چې د ابو طالب اخيره خبره داوه علی ملة عبدالمطلب وابی ان يقول لا اله الا الله او مړ سو، نو رسول الله ﷺ دا خبره وکړه والله لاستغفرن لک مالم انه عنه (قسم په خدای ﷻ دی چې زه به همېشه ستا لپاره طلب د بخښې کوم تر هغو پوري چې زه نه يم نهي سوی يعني د خدای ﷻ له خوا ستا له استغفار څخه، نو دا آيت نازل سو.

درويش وايي: چې د آيت شريف پر مذکوره شان حسين بن الفضل رحمه الله داسې سوال کړی دی چې د ابو طالب وفات خو قبل الهجرة درې کاله مخ ته راغلی دی او دا سورت له اخيرو سورتونو څخه دی چې په مدينه منوره کې نازل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سوي دي. فاضل واحدي رحمه الله ددې سوال په ځواب کي وايي چي دا سوال نه دی وارد. ولي چي عليه الصلوة والسلام د ابو طالب استغفار له خدای ﷻ څخه غوښتی د وفات له وخته څخه بیا تر وخته د نزول ددې آیت په مدینه منوره کي فان التشديد مع الكفار انما ظهر في هذه السورة. او ورته ځواب صاحب التقریب هم ذکر کړی دی.

سوال: په مذکوره شان نزول کي خو داسي راغلي دي فنزلت هذه الآية. کلمه د فا په نېز د نحاتو خو لپاره د تعقیب بلا فصل ده؟

ځواب: کلمه د فا لپاره د تعقیب نه ده بلکي لپاره د سببيت ده، پر دې توجیه د واحدي رحمه الله د پرو نورو علماؤ رحمهم الله اتفاق کړی دی او دا يې ويلي دي چي هذا توجيه وجيه، پر دې توجیه علامه بغداد په روح المعاني کي دا سوال کړی دی چي ابن سعد رحمه الله او ابن عساکر رحمه الله له حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت کړی دی چي ما خبر ورکړی په مرگ د خپل پلار ابو طالب، نو عليه الصلوة والسلام وژړل يعني د ابو طالب پر موت بېله ايمان راوړلو څخه. وقال اذهب فغسله وكفنه وواراه غفرله الله ورحمه ففعلت (علي رضي الله عنه ته يې وويل چي ورسه غسل ورکړه او کفن ورکړه او ښخ يې کړه خدای ﷻ دي ورده ته بخښني وکړي او رحم دي پر وکړي، علي رضي الله عنه وايي ما هم د فرموده سره د عليه الصلوة والسلام کار وکړی وجعل رسول الله ﷺ يستغفر له اياماً ولا يخرج من بيته حتى نزل عليه جبرييل عليه السلام بهذه الآية ماكان للنبي الآية (نو عليه الصلوة والسلام په استغفار د ابو طالب شروع وکړه څو ورځي او له کوره نه راوتی حتی چي جبرئيل عليه السلام دا آيت راوړی ماكان للنبيّ له دې روايت او حديث څخه خو صراحةً دا فهمېږي چي عليه الصلوة والسلام چي وروسته تر دفن د ابو طالب له کوره نه راوتی تر وخته د نزول د آيت چي دا آيت په مکه کي نازل سوی دی. آلوسي رحمه الله وايي اللهم الا ان يقال بضعف هذا الحديث لكن محمود آلوسي رحمه الله وايي چي ما داسي څوک نه دی ليدلی چي دا حديث دې ضعيف گڼلی وي.

آلوسي رحمه الله صاحب د روح المعاني وايي چي اولی په ځواب کي د اصل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سوال چې حسين بن الفضل رحمه الله وارد کړی ؤ پر مذکوره شان نزول چې دا سورت چې روات مدني بولي په اعتبار د غالب آيتو دی فلا ينافي نزول شيئ منها في مكة وهي هذه الآية ماكان للنبي الآية.

درويش وايي: چې صاحب د روح المعاني په اخير د مبحث مذکور دا عبارت راوړی دی والآية دليل على ان اباطالب مات كافراً وهو المعروف من مذهب اهل السنة والجماعة ص ۳۳.

درويش وايي: چې محمود آلوسي رحمه الله په روح المعاني کې وايي چې د شيعه گانو مذهب دادی چې ابو طالب پر ايمان مړ سو او دوی داسې دلائل راوړي دي چې ټکلی به پر وخاندي (ټکلی هغه ښځه بولي چې ځوان زوی يې مړ وي) او دی وايي چې شيعه گانو داسې دلائل پر ايمان د ابو طالب راوړي دي چې اوهن من بيت العنكبوت دي، هوا په ايمان او نه ايمان کې د ابو طالب ډېر بحث کول وه مؤمن ته نه ښايي لکه په باره کې د نورو کفارو د قريشو لکه ابوجهل وامثاله، ولې چې ابو طالب لره فضليت سته پر نورو کفارو د قريشو، ولې چې ابو طالب رسول الله ﷺ له کوچنيوالي څخه بيا تر ځوانی پوري په قرار د وصيت د پلار عبد المطلب دی مبارک ډېر ناز اوه، او نکاح د خديجة الکبری ﷺ د عليه الصلوة والسلام سره په سن کې د پينځه ويشت کلنی د ابو طالب په ژوند کې واقع سوه او هر څه ازارونه د قريشو د کفارو پر عليه الصلوة والسلام باندي په قرار د صحيح احاديثو ټوله پس له وفاته د ابو طالب راغلي دي، وقد روی نفع تلك المحاسن لابی طالب مع رسول الله ﷺ في الآخرة افلا ينفعه في الدنيا في الكف عن الخوض فيه وعدم معاملة المؤمن مع ابی طالب معاملة غيره من كفار قريش كابی جهل وغيره، له ابو سعيد خدري ﷺ څخه روايت دی چې ما له رسول الله ﷺ څخه واورېدل چې يو چا پوښتنه د ابو طالب په باره کې وکړه، عليه الصلوة والسلام وويل ولعله تنفعه شفاعتي يوم القيامة فيجعل في ضحفاع من النار.

پوه سه: چې ضحفاع هغه لږ او به ته د رود وايي چې تر بجلکو پوري وي،

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عليه الصلوة والسلام زياته كړه كه زما شفاعت نه واى دى به په غمرات كي د اور واى او كما قال ﷺ. علامه بغداد رحمه الله په صفحه ۳٦ كي وايي چي ښكنځل وه ابو طالب ته زما په نيز ډېر بد كار دى خصوصاً چي په دې ښكنځلو كي د ابو طالب د علوينو ازار دى، وقد ورد في الحديث الصحيح لاتوذوا الاحيا بسبب الاموات.

درويش وايي: چي روح البيان د ابو طالب د ناروغى قصه په ښه ډول سره ښېرلې ده، دى وايي چي ابو طالب مريض سو دمخه تر هجرت نبوي ﷺ درې كال اولس كاله د نبوت د عليه الصلوة والسلام پوره سوله. قريش د ابو طالب د مرض له شدت ته خبره سوه، نو يو وبل ته يې سره وويل چي حمزه او عمر رضي الله عنهما مسلمانان سوه او حال د محمد ﷺ قد فشا في بعض قبائل د قريشو وركړي، راسي چي ورسو ابو طالب ته، نو زموږ چي زموږ لپاره دى د خپل وراره عهد واخلي او زموږ له خوا دى وده ته عهد ور كړي، ولي موږ بېرېږو چي دا سړى زموږ امر يعني شرك به يكلخته له منځه يوسي، او به يو روايت كي داسي راغلي دي چي موږ بېرېږو كه دا شيخ يعني ابو طالب مړ سي، نو موږ خو عليه الصلوة والسلام حتماً قتل كوو، نو موږ ته به عرب پېغور راكوي چي د اكا ابو طالب په ژوند يې كار نه په درلودى چي هغه مړ سو محمد ته يې لاس ورواچاوه، نو د قريشو دغه نامور اشراف سره راټول سوه، يعني عتبه وشيبه چي زامن د ربيعه وه او ابو جهل بن هشام او اميه بن خلف او ابو سفيان چي دغه وخت مسلمان نه ؤ ولي چي ده د مكې د فتح په شپه ايمان راوړى، نو يو سړى يې وه ابو طالب ته ورواستاوه چي موږ ستا پوښتني ته درځو اجازه سته؟ نو ابو طالب هم اجازه وركړه فدخلوا عليه، دوى تر پوښتني وروسته وه ابو طالب ته وويل يا ابا طالب ته زموږ سردار يې زموږ مشر سړى يې او تا ته ناروغي درپېښه سوه، موږ بېرېږو يعني ستا پر مرگ باندي، او ته خبر يې چي زموږ او ستا د وراره تر منځ لوى جنجال دى، نو ته يې راوه غواړه زموږ او ده تر منځ يوه فيصله راوكړه په دې ډول چي موږ او خپل دين سره پرېږدي او زموږ خدايانو ته دې پوچ نه وايي، موږ دى او خپل دين سره پرېږدو، نو عليه الصلوة والسلام ته ابو طالب سړى ورواستاوه، عليه الصلوة والسلام خپل اكا ته راغلى،

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش والي چي دا رواج له پخوا څخه راروان دی چي د ناروغه د څنګ سره د یوه سړي ځای پرېږدي ددې لپاره چي د مریض اواز طبعاً ضعیفه وي، نو هغه څوک چي د پوښتنې لپاره د مریض و څنګ ته کښېني او په کرار اواز د مریض احوال پرسي کوي. علیه الصلوة والسلام چي په حجره داخل سو ابو جهل ور په هوا سو او هغه د ابو طالب بغل یې اشغال کړی چي نه باید چي محمد دلته کښېني. نو به د ابو طالب د قرابته زړه پر وسوځي او ایمان به پر راوړي. نو علیه الصلوة والسلام د ځای د نیستې له کبله د موچنو په ځای کي کښېنستی. نو ابو طالب و علیه الصلوة والسلام ته وویل یا ابن اخي هٰؤلآءِ اشرافوا قومک ددوی سره هغه رفتار وکړه چي دوی یې غواړي او دوی ستا څخه د انصاف سوال کوي چي ته ددوی له خدایانو څخه د بدویلو خوله بنده کړه یعني چي دا خدایان هیڅ شی نه دي او ددوی عبادت شرک دی. دوی به تا او ستا خدای سره پرېږدي. علیه الصلوة والسلام دوی ته وویل چي تاسي راته ووایاست چي زه که هغه شی تاسي ته درکړم یعني درسره وه یې منم تاسي په ما ته هغه شی راکړئ یعني راسره وه به یې منئ، یوه خبره چي تاسي په د هغې خبري په منلو سره د عربو مالکان سئ یعني سلطنت به پر کوئ او عجم به ستاسي فرمانبرداره سي ای یطیع ویخضع، ابو جهل ورته وویل چي د هغو خبري د منلو سره به لس نوري خبري درسره ومنو قال ﷺ تقولون لا اله الا الله او تاسي به پرېږدئ ما تعبدون من دون الله، دوی سره چک چکي کړې ثم قالوا یا محمد ﷺ زموږ څخه سوال وکړه غیر له دغې کلمې یعني لا اله الا الله، علیه الصلوة والسلام ورته وویل که تاسي لمر راوړئ او زما په لاس کي یې راکښېږدئ (وهذا تعلیق بالمحال) زه به ستاسي څخه سوال نه وکړم غیر د لا اله الا الله. نو دوی یو له بله سره وویل مایعطیکم هذا الرجل شیئاً مما تریدون، درځئ خپل د پلرو دین ټینګ کړئ حتی یحکم الله بینکم وبینه، نو ټول ولاړه، وروسته علیه الصلوة والسلام ابو طالب ته وویل ای عم ته دغه کلمه ووایه یعني اشهد ان لا اله الا الله. یعني زه به ستا دغه کلمه په ورځ د قیامت و خدای ﷻ ته پیش کړم او ستا شفاعت به وکړم. ابو طالب ورته وویل یا ابن اخي لو لا مخافة العار وان تظن العرب اني انما

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قتلتها خوفاً من الموت لقلتها فنها عن كلمة التوحيد قال ﷺ زه به همیشه تاته طلب د مغفرت کوم تر څو زه ځني منع سوی نه یم فنزلت هذه الآیة.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَن يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾

نه ښایي نبي لره چي مراد ځني رسول الله ﷺ دی او نه هغه کسانو ته چي ایمان یې راوړی وي چي طلب د بخښني به کوي د خدای ﷻ څخه د هغو کسانو لپاره چي مشرکان وي که څه هم ددوی یعني د مسلمانانو لپاره خاوندان د قرابت وي لکه په مانحن فیه کي ابو طالب وروسته تر دي چي ښکاره سي و مسلمانانو ته چي دغه اولی القربی ددوی صاحبان دي د اور یعني د دوږخ معنی دا چي پر کفر مړه سوه.

تنبیه: د مشرکانو ذکر اتفاقي دی په اعتبار د مقام ورنه هیڅ کافر ته که یهودي وي او که نصراني وي د مغفرت دعاً نه ده ورته روا چي سړي ته معلومه سي چي پر یهودیت یا نصرانیت مړ سو.

مسئله: وژوندي کافر ته دعاً د مغفرت روا ده، ولي چي د دعاً مقصد داوي چي خدای ﷻ دي توفیق د ایمان ورکړي چي د بخښني سبب یې وګرځي.

فائده: ابو طالب چي له ایمان راوړلو څخه انکار وکړی او مړ سو، نو علیه الصلوٰة والسلام ډیر غمجن سو، نو دا آیت نازل سو "انک لاتهدي من احببت ولکن الله یهدي من یشأ وهو اعلم بالمهتدین" یعني موضع آخر من القرآن.

درویش وایي: چي بعضي محدثانو لکه حاکم رحمه الله په مستدرک کي دا آیت یعني ماکان لنبي آه په شان کي د بي بي آمنه ام رسول الله ﷺ چي علیه الصلوٰة والسلام ددې طلب د مغفرت کاوه نازل سوی دی، او حاکم رحمه الله په پای کي ویلي دي وهذا حدیث صحیح، امام ذهبي رحمه الله د مستدرک په شرح کي ویلي دي چي ددې حدیث راوي ایوب بن هاني هغه ابن معین ضعیف سړی بللی دی، او ورته حدیث طبراني له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت کړی دی، جلال الدین السیوطي رحمه الله وایي چي ددې حدیث روایت تر ابن عباس رضي الله عنهما پوري رسول

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اسناد يې ضعيف دی لاتعویل علیه. او امام سیوطي رحمه الله وايي چي ټوله روايت چي په دې باره کي دي له علت او ضعف څخه خلاص نه دي. او حافظ ابن حجر رحمه الله په شرح کي د بخاري وايي قد تأملت کلها معلولة وفي هذه الروايات يعني ان الآية نزلت في استغفار رسول الله ﷺ لابويه علة اخرى وهو انها مخالفة لما في الصحيحين ان هذه الآية يعني ماكان للنبي آه. فنزلت بمكة عقيب موت ابي طالب وما ذكره من ان هذه الآية نزلت في والدي رسول الله ﷺ ففي كلها ان هذا الاستغفار كان بعد الهجرة. حاصل د کلام دادی چي په دې آيت سره دليل پر دې ويل چي والدين د عليه الصلوة والسلام مشرکان وه غلط دی او د پر تجاسر دی په شان کي د سيد المرسلين ﷺ ولي هغه محدثان چي د جرح او تعديل بيرغ ددوی په لاس کي دی دغه روايات چي هر چا کړي دي ضعيف او معلول يې بولي.

درويش وايي: چي يرحم الله الشيخ الاجل جلال الدين السيوطي رحمه الله ويرضى عنه حيث صنف رسائل في اثبات ايمان ابوى رسول الله ﷺ وجميع آبائه وامهاته الى آدم عليه السلام.

درويش وايي: چي وعلى هذا اعتقاد الفقير غفرله.

ع... وللناس فيما يعشقون مذاهب.

وقد روى البخاري رحمه الله بسنده عن النبي ﷺ بعثت من خير قرون بني آدم قرناً فقرناً حتى بعثت من القرن الذي كنت فيه.

درويش وايي: چي مظهري رحمه الله وايي فلا يمكن انيكون كافر في سلسلة آبائه ﷺ انتهى. نعم په زمانه کي د فترت د انبيا عليهم السلام يوازي توحيد يعني لا اله الا الله کافي دی د ايمان لپاره لان غير التوحيد موقوف على السماع من صاحب الشرع.

شان نزول: ترمذي د علي رضي الله عنه څخه روايت کړی دی چي علي رضي الله عنه وايي چي ما د يو سړي څخه چي مور او پلار يې پر شرک مړه وه او زوی يې طلب د بخښني د دوی کاوه، ما ورته وويل اتستغفر لابويک وهما مشرکان؟ ده راته وويل چي ابراهيم عليه السلام ولي طلب د بخښني د پلار کاوه وهو مشرک؟ علي رضي الله عنه وايي ما ددې خبري يوښتنه له عليه الصلوة والسلام څخه وکړه فنزلت هذه الآية.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ اِبْرٰهِيْمَ لِاَبِيْهِ اِلَّا عَنْ مَّوْعِدَةٍ وَّعَدَهَآ اِيَّاهُۚ

او نه ؤ استغفار د ابراهيم ﷺ خپل د پلار يعني آذر لپاره مګر نه په سبب د يو وعدې چي ابراهيم ﷺ هغه وعده کړې وه د پلار سره بقوله سأستغفر لک ربي په دې طمع چي به ګوندي ايمان راوړي.

درويش وايي: چي دا ترجمه چي ما وکړه ضمير مرفوع د وعد وه ابراهيم ته راجع دی، او ضمير منصوب د "اياه" يې و پلار ته راجع دی، وعلى هذا اکثر المفسرين رحمهم الله ويؤيد قرائة من قرء موضع اياه، آباه بالبآ الموحدة، او دليل پر دې چي وعده د استغفار د پلار سره په داسي کي وه چي دی مشرک ؤ، قوله تعالى قد كانت لكم اسوة حسنة في ابراهيم آه، وفي اخير الآية المذكورة الا قول ابراهيم لابيه سأستغفرلک، ولي ددې استثناً معنى داده چي په ابراهيم پسي به دغه قول چي استغفار يې د مشرک پلار لپاره کاوه اقتداً مه کوئ، ولي د ابراهيم ﷺ استغفار په سبب د وعدې ؤ چي ده د خپل پلار سره کړې وه په طمع ددې چي دی به ګوندي زما په شفقت چي ورسره لرم مسلمان به سي.

درويش وايي: چي زمونږ له ترجمې څخه د بعض مفسرين د قول ضعف ښکاره سو چي وايي ضمير مرفوع د وعد و پلار ته راجع دی او ضمير منصوب د "اياه" وابراهيم ته راجع دی، نو معنی د آيت داسي کېږي چي دعا د ابراهيم نه وه مګر په سبب د وعدې د پلار د ابراهيم سره چي زه ايمان راوړم، نو ابراهيم ﷺ ورته وويل چي ته چي ايمان راوړې سأستغفرلک ربي. د آيت د شان نزول حاصل دادی چي څوک دې استغفار د مور او پلار چي مشرکان وي قياس پر استغفار د ابراهيم ﷺ نه کوي، ولي چي استغفار د ابراهيم ﷺ خو د وعدې له کبله ؤ، نورو خلکو خو دا وعدې نه دي کړي، نو د مشرک لپاره دي استغفار نه کوي والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب.

فائده: استثنا د "الا عن موعدة" استثنا مفرغ ده يعني مستثنا منه يې محذوف دی اى ماكان استغفار ابراهيم لابيه ناشياً من شيئ من الاسباب الا عن موعدة آه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درويش وايي: چي د فقير مذكور تفسير دغو تفاسيرو سره سمون لري تسير كبير، تفسير قرطبي، تفسير روح المعاني، تفسير مظهري او تفسير روح البيان.

فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ

چي څرګند سو ابراهيم ﷺ ته كفر د پلار يعني چي پر كفر مړ سو او يا خداى پاك وحي ورته وكړې چي پلار دي ابداً ايمان نه راوړي روح البيان دغه دواړه تفسيرونه راوړي دي لكن ويلي يې دي چي د وحي تفسير يې انسب د وروسته سره دى ولي عداوت د خداى ﷻ په وخت كي د مرګ څه معلومېږي. او مظهري هم دواړه تفسيرونه راوړي دي او نور څه يې نه دي ويلي لكن د روح البيان وجه د انسبيت صحيح نه ده ولي لكه ابو طالب چي په وخت كي د زكندن وويل چي زه پر دين د ابو عبد المطلب يم او وفات سو دغسي شايد پلار د ابراهيم ﷺ دي ورته خبره كړې دي په وخت كي د وفات والى ماذكرنا اشار صاحب روح المعاني ولي هغه هم دواړه قوله راوړي دي او وجه د انسبيت د روح البيان يې هم راوړې ده وروسته يې ويلي دي والامر بين ففي قوله الامر بين اشارة الى ماذكرنا فافهم.

اَنَّهٗ عَدُوٌّ لِّلّٰهِ تَبَرَّاَ مِنْهُ

چي پلار مي دښمن د خداى ﷻ دى، نو ښخني بېزاره سو او استغفار يې پرېښو، يو قول ضعيف مظهري رحمه الله له سياق څخه د كلام مخالف راوړى دى په قيل سره چي ضعف ته يې اشاره د حيث قال وقيل فلما تبين له في الآخرة انه عدو لله تبرأ منه آه او دا حديث يې د دغه قول د ليل ګرځولى دى. چي بخاري رحمه الله روايت له ابو هريره رضي الله عنه څخه كړى دى عن النبي ﷺ چي ده مبارك وويل چي ابراهيم ﷺ به د خپل پلار آذر سره ملاقي سي په ورځ د قيامت چي د آذر پر مخ به تور والى او ګرد وي، نو ابراهيم ﷺ به پلار ته ووايي چي ما ته تا په دنيا كي نه وه ويلي چي زما څخه عصيان مه كوه يعني زما امر بتوحيد الله ومنه؟ پلار به يې ورته ووايي چي ننه ورځ دي عصيان نه كوم. نو ابراهيم ﷺ به خداى ﷻ ته داسي وايي "يارب انك وعدتني ان لا تخزني يوم يبعثون" يا خدايه تا له ما سره وعده نه وه كړې چي زه به تا نه رسوا كوم په هغه ورځ چي خلګ بعث

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کبري يعني وعده دي کړې وه "فاى خزى اخزى من ابى الابعد" نو تر دې لويه رسوايي به څه وي زما تر پلار چې ابعد له ايمان څخه ۇ يعني چې دی دوزخ ته ورولي دا زما رسوايي ده "فيقول الله اني حرمت الجنة على الكافرين" ما حرام گرځولی دی جنت پر کافرانو "ثم يقال يا ابراهيم انظر الى ماتحت رجليک فينظر فاذا هو بذيح متلتخ فيوخذ فيلقى في النار وفي رواية فتبرء منه يومئذ" ابراهيم ﷺ ته به وويل سي چې ته وگوره لاندې تر پښو شي ته. دی چې وگوري يو بېږ وي په مرداريو ککړ نو تر پښو يې ونسي دوزخ ته يې وغورځوي، او په بل روايت کې راغلي دي چې ابراهيم ﷺ به ځني بېزاره سي په دغه ورځ.

إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَأَوَّٰهٌ حَلِيمٌ

پوهه سه: چې د "اواه" معنی کثير التاوه يعني چې د سړي ډېر زړه تنگ سي له يو سبب څخه او يا يې يو ځای ډېر درد کوي نو وايي آه من كذا او داسي ووايي آوه په مد د الف او په تشديد او فتحه د واو او په سكون د ها عند تطويل الصوت.

درويش وايي: چې روح المعاني او مظهري ښځي ډېرې معناوې د "اواه" ذکر کړې دي (١) کعب الاحبار چې معنا يې كثير الخشية من الله تعالى وكان ابراهيم يكثر ان يقول آه قبل لا ينفع آه يعني يوم القيامة لانه لاينفع كثرة الخشية والتاوه يوم القيامة، سعدي شيرازي ميگويد:

تو پيش از عقوبت درعفو كوب..... كه سودى ندارد فغان زير چوب

(٢) وقيل الاواه هو الذي يتأذه من الذنوب ومآلهما واحد (٣) بغوي رحمه الله وايي چې په حديث شريف کي راغلي دي چې ځا پوښتنه د عليه الصلوة والسلام څخه وکړه د "اواه" د معنی عليه الصلوة والسلام ورته وويل الخاشع المتضرع. ولي چې خشوع او تضرع مستلزمه ده كثرة التاوة من الذنوب والنار (۴) عطا وايي چې د "اواه" معنا الراجع عن كل مايكره الله الخائف من الله والنار (۵) ابن مسعود رضي الله عنه وايي چې د "اواه" معنا ډېر دعا کونکی (٦) له ابن جرير رحمه الله څخه نقل دی چې "اواه" مؤمن تواب ته وايي (٧) حسن بصري او قتاده رحمه الله وايي چې "اواه" هغه سړي ته وايي چې ډېر مهربان وي پر بندگانو د خدای ﷻ

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

(۸)مجاهد رحمه الله وايي چې "اواه" مؤمن موقن ته وايي (۹) عکرمه رحمه الله وايي چې "اواه" متيقن ته وايي د حبشه په لغت کې. وفيه شيئ وله جواب فتامل (۱۰)عقبة بن عامر رحمه الله وايي چې "اواه" كثير الذكر الله تعالى ته وايي (۱۱) له سعید بن جبیر څخه نقل کړل سوی دی چې "اواه" معلم الخير ته وايي (۱۲) نخعي رحمه الله وايي چې "اواه" فقيه ته وايي (۱۳) ابو عبیده وايي چې "اواه" هو المتاوه شفقاً المتضرع يقيناً ولزوماً للطاعة. زجاج وايي چې قول د ابو عبيده ټولو معنا وو ته چې ذکر سوي دي شامل دی والله اعلم.

پوښتنه: تفسير د رسول الله ﷺ د "آواه" چې په دريم نمبر کي تېر سو، نو د هغه عدول چاته څرنګه روا دی؟

ځواب: په روح المعاني کي وايي نعم ماذهب اليه الجماعة غير مناف لما قاله رسول الله ﷺ انتهى.

درویش وايي: چې عدم منافات خو يې مسلم دی لکن د عدول وجه يې څه ده؟ فالاولى ان يقال ان بعضهم لعله لم يبلغهم تفسير النبي ﷺ ولعل بعضهم فسر باللازم من قول رسول الله ﷺ توضيحاً او تقليلاً واختصاراً فتامل.

پوښتنه: د "اواه" لفظ په دغو مذكوره دیارلس معانيو کي مشترک لفظي دی او که په بعضو کي حقيقت او په بعضو کي مجاز دی؟

ځواب: علماء رحمهم الله وايي يو لفظ چې مشکوک سي په معاني متعدده وو کي چې دا لفظ په دې معنا وو کي مشترک لفظي دی او که په بعضو کي حقيقت دی او په بعضو کي مجاز دی. نو ظن غالب دادی چې پر حقيقت او مجاز دې حمل سي. ولې چې حقيقت او مجاز په عربي ژبه کي ډېر دی تر مشترک لفظي وهذا تفصيل قولهم ان المظنون الحاق المشكوک بالاعم الاغلب انتهى ومع قطع النظر عن القانون المذكور فالاشتراک للفظ واحد في معاني (۱۳) نادر جداً حتى لا يكاد يوجد في لفظ واحد. واما الحقيقة والمجاز فله (۲۵) طرق كما بين في كتب الاصول فالحمل عليها اليق و اولى والعلم عند الله.

{حَلِيم} ای صاحب د حلم دی یعنې تجاوز او عفو کوي هغه چا ته چې دی به

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يې ازار کړی وي ځکه پلار دده چي ده ته يې پېش رو وکړی لئن لم تنته لارجمنک" که ته منع نه سې له تبليغ څخه د توحيد زه به تا په ډبرو سنگسار کړم، ابراهيم عليه السلام ورته وويل سلام عليک سأستغفرلک ربي. ابن عباس رضي الله عنهما وايي چي "حليم" سردار ته وايي. او په قاموس کي وايي چي حِلم بکسر الحا اناثت او عقل ته وايي او روح البيان وايي صبور على الاذية ته وايي.

درويش وايي: چي دا ټولي معناوي سره نژدې دي ومآل الکل واحد کما لايخفى.

يوه سه: چي ابن ابي حاتم له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت کړی دی چي يو د حلم څخه د ابراهيم عليه السلام داؤ چي چا په ازار کړی ده به ورته وويل هداک الله تعالى کذا في روح المعاني، وهذا المعنى ايضاً قريب الى مامر فافهم.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ

نه دی خدای پاک چي حکم د ضلال دي وکړي پر يو قوم او ضاله دي وبولي، وروسته تر دې چي خدای جل جلاله دوی ته هدايت يعني د اسلام بيان کړی وي تر هغه وخته پوري چي خدای جل جلاله به بيا نوي ودوی ته هغه عمل چي له دې څخه بايد ځان وساتئ او دوی ځان ونه ساتي، نو پر دوی حکم د ضلال خدای پاک کوي.

مفسرين رحمهم الله ددې آيت په شان نزول کي بعض وايي لکه مقاتل او کلبي چي يو قوم له خارجه څخه د مديني و عليه الصلوة والسلام ته راغله او ايمان يې راوړی په هغه وخت کي شراب نه وه حرام سوي او قبله د بيت المقدس څخه کعبې ته نه وه گرځېدلې، نو دوی بېرته خپلو بانډو ته ولاړه تر دې وروسته خمر حرام سوه او قبله بدله سوه او دوی په خپل کليو کي چي وه لمونځ يې بيت المقدس ته کاوه او شراب يې څښله بل وخت چي بيا دوی راغله هم شراب حرام سوي وه او هم قبله اوښتې وه، نو دوی و عليه الصلوة والسلام ته وويل چي دا خو ورځي خو تاسي پر يوه دين واست يعني لمونځونه به مو کعبې ته کوله او خمر مو حرام گڼل او موږ پر بل دين ؤ يعني لمونځ به مو بيت المقدس ته کاوه او شراب به مو څښل فنحن اذاً ضلال فانزل الآية يعني تاسي ته خو ناسخ نه ؤ معلوم، نو ځکه مو په منسوخ عمل کاوه نو په دې سره تاسي ضلال نه ياست بلکې معذورين ياست والمعذور لايسمى ضالاً،

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او محمود آلوسي رحمه الله وايي چي په دې آيت سره تسلي وهغه کسانو ته ده چي استغفار به يې مشرکينو مړو ته کاوه قبل نزول الوحي في المنع عن دعا الاستغفار للمشركين ومعنى الآية على هذا التقدير انه ليس من لفطه تعالى ان يذم المؤمنين ويؤاخذهم في الاستغفار للمشركين قبل ان يبين لهم انه غير جائز بلکې خدای جل جلاله ذم او مواخذه د هغه چا کوي چي استغفار للمشركين وروسته تر نهي هم کوي. او حسن بصري رحمه الله وايي چي دا آيت په شان کې د هغو مسلمانان نازل سوی دی چي دوی به دمخه تر نزول د بعضي فرائضو د دين مړه سوي وه، نو اقرباؤ د هغو مړو و عليه الصلوة والسلام ته وويل چي زموږ قريبان خو تر نزول د دغو فرائضو مړه سوي دي فما هو منزلتهم عندالله وكيف حالهم.

له دې آيت څخه دا حکم هم معلوم سو چي يو سړی چي ناخبره د بعضو مأموراتو څخه چي موقوف پر سمع وي لکه لمونځ او روژه وغير ذالک كما في من آمن بالله ورسوله ويسكن في شواهق الجبال ولم يعلم بالفرائض فهو غير ما خوذبها كذا في روح البيان وروح المعاني.

درويش وايي: چي هغه وخت چي په شواهق الجبال کې اوسېږي او علم پر صانع الخالق للعالم نه لري هغه معذور نه دی لعدم توقف هذه العقيدة على السمع بل العقل كافر في ان يتدبر في المخلوقات ويعلم به الصانع ولذا قيل:

گر انبيا هم نمادی نی شرع بودی درجهان
واجب شدی برمؤمنان ايمان بخالق مقتدر

برگ درختان سبز درنظر هوشيار ...... هر ورقی دفتريست معرفت كردگار

که څوک په دغو دوو بيتو قناعت نه کوي. نو مسلم الثبوت د محب الله البهاري رحمه الله في علم الاصول دي مطالعه کړي.

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

په تحقيق خدای جل جلاله خبر دی په حال د من فعل جهلاً ومن فعل تمرداً او داغه رنگه خبر دی په حال د من يستحق الاضلال ومن لا يستحقه بل بكل شيئ من مخلوقه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾

په تحقيق خداى ﷻ لره ده بادشاهي او تصرف د اسمانو او د مځکي څوک ژوندي کوي يعني د کتم العدم څخه يې ميدان ته د وجود راولي او څوک وژني او نسته تاسي لره ايها الناس ماسوىٰ له خداى ﷻ څخه، يو دوست چي د خداى له عذابه مو خلاص کړي يعني ان شآ تعذيبكم، او نه کومکي چي ضرر در څخه دفع کړي، نتيجه يې داده چي تاسي لازماً دوستي له مشرکانو سره ونه کړئ او يا استغفار ددوى لپاره ونه غواړئ که څه هم دوى ستاسي اولى القربى وي.

واحد اندر ملک و اورا يارنى .... بندگانش راجزاً وسالارنى

نيست خلقش رادگرکس مالکى .... شرکتش دعوه کند هالکى

پوه سه: چي د ولي او نصير تر منځ عموم او خصوص من وجه دى يعني گاهي به د سړي قريب ورور يا زوى يا بل نژدې قريب وي چي ښه قوي سړى وي او هغه سړى چي د چاسره عداوت وکړي نو هغه قريب به يې ځني خلاص کړي، نو دا هم ولي دى او هم نصير، او گاهي د يو سړي چي د يو چا سره يې جنگ سي يو سپين ږيرى سال خورده پلار مثلاً لري ولي خو يې دى لکن کومک نه سي وسره کولاى، او گاهي د يو چا سره جنگ کوي يو بېگانه سړى يې ځني خلاص کړي نو دا بېگانه سړى نصير دى او ولي نه دى.

لَقَد تَّابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ

ددې آيت ترجمه ابن عباس ﷺ داسي کړې ده چي عفوه وکړه خداى ﷻ ونبي ته چي ده اجازه د تخلف ومنافقينو ته ورکړه د تبوک په غزا کي.

سوال: دا اجزأ خو يوازي عليه الصلوة والسلام ورکړې وه، نو مهاجرين او انصار يې ولي په توبه کي وسره ملگري کړه؟

خواب: چونکه په اجازه د تخلف چي عليه الصلوة والسلام منافقينو ته ورکړه مهاجرين او انصار ﷺ هم راضي وه فاشرکهم في التوبة وهذا من قبيل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قولهم بنوا فلان قتلوا مع ان القاتل واحد منهم.

فائده: چي دی فعل ته علیه الصلوٰة والسلام زلت وایي من قبیل حسنات الابرار سیئات المقربین لان الانبیآ علیهم السلام معصومون من الکبائر والصغائر عندنا.

سوال: د ذلت معنا څه ده؟

ځواب: د ذلت معنا دا نه ده چي له حق څخه وباطل ته ولاړ ی بلکې معنا یې دا ده چي له افضل کار څخه وفاضل ته ولاړ ی.

سوال: چي د ذلت معنی دا ده، نو توبې ته څه حاجت دی؟

درویش وایي: چي په قندهار کي یو قومي مقتدر عالم ؤ چي هغه د جمعې د ورځي په عمومي محفل د وعظ دا ویلي وه لکه فرقه حشویه چي وایي چي انبیآ علیهم السلام له کبائرو څخه معصوم نه دي فضلاً عن الصغائر، او دلیل یې دا ویلی ؤ چي آدم علیه السلام چي خدای جل جلاله نهي کړی په جنت کي ولاتقربا هذه الشجرة فتکونا من الظالمین" او آدم علیه السلام له هغې درختې څخه خوړ ک وکړی او دغه رنګه موسی علیه السلام قبطي مړ کړی او دغه رنګه سید البشر صلی الله علیه وسلم ومنافقینو ته د تخلف اجازه چي په شان کي یې دا آیت نازل سو لقد تاب الله علی النبي" ده ویل توبه خو فرع د معصیت ده وغیره وغیره دلائل یې و عوامو ته وویل. د هغې زماني برجسته او مدرسین علمآ د قندهار د ښار له ده څخه سخت مخالف سوه حتی چي قضیه د مرافعې تر محکمې پوري ور ورسېدله او علمآ خپل دلائل د عصمت د انبیآ علیهم السلام وه قاضي ته د محکمه مرافعه پېش کړه او قاضي خطیب مذکور ملامت کړی او ده وویل چي زه خطاوتلی وم، خبره خو خلاصه سوه لکن یوه یا دوې جمعې وروسته بیا خطیب مذکور خپل خبره تکرار کړه، نو علمآ د قندهار وه درویش ته وویل چي ته یوه رساله تصنیف کړه موږ به یې تولنه تقریظ کړو او چاپ به یې کړو په تولو خلګو به یې تقسیم کړو او دا فتنه به دفع سي، نو درویش د علماؤ ودې غوښتنې ته لبیک ووایه او په رساله مې شروع وکړه او نوم یې دا ؤ "کشف الغطآ عن عصمة الانبیآ" چي په رساله کي ده د دلائلو جوابونه او د احادیثو او د فقهي او د عقائدو د کتابو څخه قوي قوي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دلائل په توفیق د خدای ﷻ سره جمع کړه او پر هغه رساله د تولو علماؤ د قندهار امضأ او تقریظ موجود وُ حتی د حضراتو د هرات د ښار. نو هغه رساله پر د پرو اوراقو مشتمل چاپ سوه او تقسیم سوه چي اوس هم په بعضي کتابخانو کي د کوټي د ښار دستیاب کېږي ومن الله التوفیق.

ځواب: د انبیأ علیهم السلام چونکه قدر او رتبه په نېز د خدای ﷻ لوړه ده ځکه دوی ته عتاب په ذلت سره هم ورکول کېږي. دلیل د عصمت د انبیأ له کبائرو او صغائرو څخه په مختصره توګه څو دادی چي د ګنهو په سبب د خلګو له زړو څخه هشمت او دبدبه د انبیأ علیهم السلام وځي.

وَالْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ

او مهاجرین او انصار. دا عطف دی علی النبي.

پوهه: چي مهاجرین هغه کسان بولي چي د مکې د کفارو د ډېر ازار له سببه هجرت ته مجبوره سوه په اجازه د علیه الصلوة والسلام ځني حبشې ته ولاړل او ځني مدینې ته ولاړل حتی اخیري مهاجر یې سید المرسلین ﷺ او ددہ همراه په غار کي د جبل الثور ابوبکر الصدیق رضي الله عنه چي مدینې ته یې هجرت وکړی او د حبشې مهاجرین رضي الله عنهم چي خبر سول هغه هم په مشری د جعفر بن ابي طالب رضي الله عنه مدینې ته راغله. او انصار یا جمع د نصیر ده لکه شریف او اشراف او یا جمع د ناصر ده کصاحب او اصحاب. دا ډله عبارت ده د اوس او خزرج د قبیلې د هغو کسانو چي په مدینه کي یې ځای ورکړی ومهاجرینو ته او خپلي مالي مرستي یې په فوق العادة ډول ورسره کولې چي د تاریخ اسلامي پاڼې په منوري دي. نو د انصار نوم اسلامي نوم دی حتی چي په صحیح حدیث نبوي ﷺ کي راغلي دي چي "حب الانصار آیة الایمان وآیة المؤمن حب الانصار وآیة النفاق بغض الانصار" کذا في فتح القریب.

مسئله: مهاجرین افضل دي تر انصارو عقلاً ونقلاً. اما عقلاً فلان المهاجرین ترکوا الوطن المالوف مکة وقد قیل حب الوطن من الایمان وآذوا من کفار مکة اذی کثیراً کما یشهد به التواریخ. واما نقلاً فقوله علیه الصلوة

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

والسلام لولا الهجرة لكنت امرأ من الانصار، ابن ملك رحمه الله وايي چي مراد له دې حديث څخه اكرام د انصارو دی بانه لا رتبة بعد الهجرة اعلى من نصرة الدين وايضاً قال الله تعالى والسابقون الاولون من المهاجرين والانصار، حيث قدم المهاجرين في الذكر، او ددې فضيلت له كبله خلفاً اربعه رضي الله عنهم وروسته تر عليه الصلوة والسلام ټولو له مهاجرين وه.

فائده: له دې آيت څخه يعني لقد تاب الله الآية بايد مسلمانان لوړ مقام د توبې رفهموي، ولې چې شروع د توبې يې د سيد المعصومين ﷺ څخه وكړه وروسته يې سادات د ټولو مؤمنانو ذكر كړه يعني المهاجرين والانصار رضي الله عنهم اجمعين ثم وثم.

الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ

نعت للمهاجرين والانصار يعني هغه مهاجرين او انصار چې دوی متابعت وكړی د عليه الصلوة والسلام چې دوی طلب كړه او وه يې هڅول وغزا ته د تبوک يعني نه چا له دوی څخه عذر وكړی او نه يې تخلف وكړی لكه منافقان په وخت كې د سختۍ. بغوي رحمه الله وايي چې غزا ته د تبوک غزوة العسرة وايي او لښكر ته يې جيش العسرة وايي لان تلک الغزوة كانت في شدة الحر وبعد المسافة وفي مقابلة جيش عظيم من الروم او په عين حال كې د سپرتيا دواب يېخي لږ وه چې لسو كسانو ته په يو اوښ رسيدی او په نوبت به پر سپريدل. حسن بصري رحمه الله وايي چې ددوی خوراک خورما وه چې هغه به هم د ډيرو كلو وه او اوريشې به وې چې هغه به هم توري سوي وې، ځينې كسان داسې هم وه چې خورما به ورڅخه وه چې ورې به سو خورما به يې خولې ته واچول يو ګړی به يې په خوله كې سره واړول راواړول چې په خوله كې به يې خوند پيدا سو اوبه به يې پسې وڅښلې خورما به يې بل ملګري ته وركړه هغه به هم په خوله كې سره واړول اوبه به يې پر وڅښلې وهكذا الى آخر وآخر حتى چې د خورما مندكه به پاته سول، نو پر دغه حال د عليه الصلوة والسلام سره روان وه د تبوک پر لور په صدق او اخلاص او يقين سره.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي مظهري رحمه الله وايي چي احمد او ابن خزيمه او ابن حبان او حاکم له عمر بن الخطاب رضي الله عنه روایت کړی دی چي موږ د عليه الصلوٰة والسلام سره د دوبي په سخته ګرمی. کي ووتلو چي يو ځای مو وارول اوبه نه وي او داسي سخت تږي سوو چي موږ به ويل چي اوس به مو مغزی مات سي له تندي څخه حتی تر دې اندازې مو تنده ورسېدله چي يو سړي به اوښ حلال کړی نو په نس کي هغه خوشايي چي به وه وبه يې نښتېځل او اوبه به يې وڅېښلې او پاته اوبه به يې په نس پوري ومښلې، نو په داسي حال کي ابوبکر رضي الله عنه وويل يا رسول الله ﷺ بېشکه چي الله تعالی وتاته وعده درکړې ده په دعا کي د خير فادع الله يعني في طلب الماء. عليه الصلوٰة والسلام راته وويل اتحب ذالک "ستا دغسي خوښه ده يعني چي د ابو لپاره خدای ﷻ ته غواست وکړم" قال ابوبکر رضي الله عنه نعم، نو عليه الصلوٰة والسلام خپل دوه لاسونه مبارکان پورته کړه د اسمان پر لور، ده مبارک لا لاسونه پر مخ نه وه راتېر کړي چي پر اسمان وريځ پيدا سوه او باران شروع سو، نو خلګو ژر ژر خپل کوتوريان او مشکولاوي په ډکي کړې بيا موږ له هغه ځای څخه روان سو، او موږ چي د لښکر له ځايه تېر سوو پر مخکه مو د باران هيڅ اثر ونه ليدی. او ابن ابي حاتم رحمه الله د حرزة الانصاري رضي الله عنه څخه روايت کړی دی چي يو يا دوه منزله وروسته بيا اوبه تمامي سوې فشکوا ذالک الی رسول الله ﷺ، نو عليه الصلوٰة والسلام دوه رکعته نفل وکړه او بيا يې دعا وکړه بيا وريځ پيدا سوه او ډېر باران ووربدی او خلګو خپل د اوبو شيان ډک کړه، نو د انصارو يو سړي و بل سړي ته وويل چي هغه متهم بالنفاق ؤ ويحک قد تری مادعی رسول الله ﷺ فامطر الله علينا. د انصاري رضي الله عنه غرض دا ؤ چي د دغسي معجزو سره سره ته نفاق کوې هغه منافق ورته وويل مطرنا بنوء کذا (پر موږ د فلاني ستوري په برکت باران وسو) نو خدای ﷻ هغه بل ځای مذکور آيت نازل کړی "ويجعلون رزقکم ان کنتم تکذبون" تاسي ګرځوئ شکر د رزق د خدای ﷻ چي تاسي تکذيب په خدای ﷻ کوئ يعني نسبت ددې رزق وستورو ته کوئ.

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

مِنۢ بَعۡدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنۡهُمۡ

يوه سه: چي جمله د "ماكاد يزيغ آه" مضاف اليه ده بعد ده يعني وروسته تر تناهي او پاى ته رسېدو د سختۍ د سفر د تبوک، والمعنى وروسته تر دې چي كاره سي زړونه د يوې ډلې له دوى څخه يعني له غزاتو څخه د تبوک.

درويش وايي: چي مظهري رحمه الله وايي چي مراد له زيغ څخه ميل دى وتخلف او انصراف ته د عليه الصلوة والسلام له دې سفر څخه لغاية الشدة كمامر عنقريب ولم يرد الميل عن دين الاسلام آه، او روح المعاني دا تفسير خو اول راوړى دى، وروسته يې ويلي دي هو اشراف بعضهم الى ان يميلوا عن الثبات على الايمان" يعني قريب وه چي بعض كسان دي ميل وكړي له ثبات څخه پر ايمان.

درويش وايي: چي دا احتمال بعيد دى، ولې چي دغه زائغين سُچه مسلمانان وه كما سيئاتي، خو بيا هم روح المعاني دا پر صرف وسوسه حمل كړى دى لكنه بعيد ايضاً، او بله توجيه يې دا كړې ده چي دغه كسان حديث العهد بالاسلام او ضعيف الايمان وه، دا توجيه هم د قبول وړ نه ده لكه چي ژر دى چي ددغو كسانو د حال له بيانو څخه به ظاهره سي.

يوه سه: چي ابن اسحاق او محمد بن عمر وايي چي دا يو څو كسان وه چي تخلف يې وكړى سره له نيته د الحاق په نبي كريم ﷺ پسي بېله شكه او ارتياب په دين كي چي په هغو كي يو كعب بن مالك رضي الله عنه و او بل هلال بن اميه رضي الله عنه و او بل مرارة بن الربيع رضي الله عنه و چي ددوى درو بيان به د وروستي آيت په تفسير كي راسي يعني وعلى الثلاثة الآية، او بل ابو خيثمة رضي الله عنه و او بل ابو ذر الغفاري رضي الله عنه و او دا ګروه صادق او مخلص مسلمانان وه هيڅ تهمت د نفاق په دوى كي نه و، ابن اسحاق رحمه الله له ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت كړى دى چي رسول الله ﷺ د تبوک پر خوا سره له قوجه د تبوک پر خوا رهي سو، او د مديني تر حدودو تېر سو، نو د نوموړو كسانو څخه بعض همراهانو د عليه الصلوة والسلام به ده ته وويل يا رسول الله تخلف فلان، عليه الصلوة والسلام به ورته وويل پرې يې ږدئ كه په هغه كي خير و نو به په موږ او تاسي پوري ملحق سي وان يک غير

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ذالک فقد اری حکم الله فيه. حتی چي يو چا ورته وويل يا رسول الله تخلف ابو ذر الغفاري او په حقيقت کي د ابو ذر غفاري رضي الله عنه اوښ له کاره لوېدلی ؤ او دی يې معطله کړی، عليه الصلوة والسلام د ابو ذر رضي الله عنه په باره کي هم هغه مخکښنی خبره ورته وکړه، د ابو ذر رضي الله عنه اوښ چي د پر دنګر ؤ يو څو ورځي خو يې وانښه ورواچول چي له اوښه نا اميده سو نو يې بستره په شا واخستل اوښ يې هم هلته پرېښو او په نصف النهار کي يې په عليه الصلوة والسلام پسي ځان ورساوه. مسلمانانو عليه الصلوة والسلام ته وويل چي هغه دی يو سړی راروان دی پلنډه يې په شا ده، عليه الصلوة والسلام وويل کن ابا ذر، نو ابو ذر رضي الله عنه چي خلګو ته رانژدې سو، نو خلګو وويل يا رسول الله هو والله ابو ذر رضي الله عنه عليه الصلوة والسلام وويل رحم الله اباذر يمشي وحده ويموت وحده ويبعث وحده، ابوذر رضي الله عنه چي راغلی او خپل عذر يې عليه الصلوة والسلام ته بيان کړی. نو عليه الصلوة والسلام ورته وويل غفر الله لک يا اباذر بکل خطوة ذنباً الی ان بلغتني. د ابن اسحاق رحمه الله په روايت داسي دی چي څو ورځي د عليه الصلوة والسلام د سفر چي تېري سوې. د ابو خيثمه رضي الله عنه دوې ماينې وې چي هري يوې دده په باغ کي د څوزانو وغيره کوډل جوړه کړې وه او هري يوې خپل کوډل ښه اوباشي کړې او يخه کړې وه او د ابو خيثمه لپاره يې يو څه طعام هم پوخ کړی ؤ. دی چي باغ ته ورغلی او خپلو ماينو ته يې وکتل او هغه طعام ته يې هم وکتل د کوډلي په دروازه کي ودرېدی فقال سبحان الله چي رسول الله ﷺ چي خدای ﷻ وده ته بخښلي ماتقدم من ذنبه وما تأخر چي دا دده اشاره و يوه آيت ته وه هغه په ګرمی کي او په ګرمه هوا کي سلاح په غاړه روان دی او ابو خيثمه په ظل بارد کي او طعام مهيا ورته پروت دی د ښائسته ماينو سره به په خپل باغ کي مقيم وي "ما هذا بالانصاف" دا خو انصاف نه دی، نو ماينو ته يې وويل والله لا ادخل عريش واحدة منکما حتی الحق بالرسول الله ﷺ. ماينو ته يې وويل ما ته نفقه د سفر را برابره کړئ ماينو يې دده د امر سره موافق کار وکړی، ابو خيثمه رضي الله عنه ورغلی اوښه يې څېن کړه چي ده په دغه اوښه له ځاه څخه اوبه راکښلي او باغ يې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

په اوباوه خپله سلاح یې واخستل له کوره ووتی په طلب کې د رسول الله ﷺ. نو ابو خیثمه رضي الله عنه هغه وخت علیه الصلوة والسلام ته ورسیدی چې ده مبارک سره له فوجه په تبوک کې اړولي وه او ابو خیثمه په لاره کې د عمیر بن وهب الجهني سره ملګری سوی ؤ چې تبوک ته ورنژدې سو ابو خیثمه و عمیر ته وویل چې ما یوه ګناه کړې ده یعني التخلف عن رسول الله ﷺ. نو ته تر ما وروسته سه چې زه یواځې و علیه الصلوة والسلام ته ورسم، عمیر بن وهب رضي الله عنه هم وروسته سو حتی چې ابو خیثمه رضي الله عنه ښه لښکر ته ورنژدې سو خلکو و علیه الصلوة والسلام ته وویل هذا راکب مقبل یعني دادی یو سړی سپور راروان دی، علیه الصلوة والسلام وویل کن ابا خیثمة ښه چې ورنژدې سو خلکو وپېژندی فقالوا والله هو ابو خیثمة رضي الله عنه، نو علیه الصلوة والسلام وویل اولی لک یا ابا خیثمة (دا کلمه د تهدید ده والمعنی دن الی الهلاک) نو ابو خیثمه رضي الله عنه خپل ټوله حال و علیه الصلوة والسلام ته ووایه فقال له رسول الله ﷺ خیراً ودعا له بخیر.

ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾

وروسته بیا توبه قبوله کړه خدای ﷻ ددوی ولې خدای ﷻ بخښونکی د ګناه دی او مهربان دی.

یوه سه: که ضمیر د علیهم راجع وي وه علیه الصلوة والسلام او مهاجرینو او انصارو ﷺ ته، نو دا جمله تاکید دی د اول آیت لقد تاب الله آه، د تاکید عطف په ثم سره روا دی په نېز د نحاتو که څه هم اهل معاني په دې مسئله کې مخالف دی او په دې آیت کې قبول د توبې د دوی چې اجازه یې د تخلف ومنافقانو ته ورکړه په سبب د سختیو د سفر په تبوک کې چې دوی هغه سختی برداشت کړې او که چېرې ضمیر د علیهم راجع سي وفریق ته في قوله تعالی بعد ماکاد یزیغ الآیة نو تکرار د اول آیت نه دی بلکې د فریق قصد کول د تخلف عن النبي ﷺ بدون اجازته هم ګناه ده لکن چې دوی تخلف ونه کړی او پر خپل قصد پښېمانه سول او توبه یې خدای ﷻ قبوله کړه په سبب د شدائدو د سفر.

یوه سه: چې د رؤف او رحیم معنی یوه ده ففیه تاکید علی قبول التوبة. او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بعض مفسرين رحمهم الله وايي چي رأفة عبارت دی عن ازالة الضرر. والرحمة عبارة عن ايصال النفع.

فائده: د خدای ﷻ په لاره كي شدائد برداشتول د گنهو د بخښي سبب دی. حافظ شيرازي رحمه الله وايي:

مکن زغصه شکایت که درطریق طلب
براحتی نه رسید آنکه زحمتی نه کشید

تجديد النظر على ذالک السفر.

درويش وايي: چي د تبوک د غزا سفر پر ډېرو معجزو د عليه الصلوة والسلام مشتمل دی (۱) يو باران چي عليه الصلوة والسلام د اسمان وخواته لاسونه پورته کړه او پر لښکر باران وورېدی بقدر مايكفي (۲) بل وار باران چي عليه الصلوة والسلام دوه ركعته نفل وكړه بيا يې د باران دعا وكړه (۳) كن اباذر كمامر (۴) كن ابو خيثمة (۵) د تبوک لار چونکه ډېره طويله وه، په يوه روايت کي راغلي دي چي يوه ورځ چي خلګ تږي سوه او عليه الصلوة والسلام ته يې شکايت وکړی عليه الصلوة والسلام وويل اين صاحب الميضئة. د مشکولا خاوند چېري دی. هغه ورته وويل زه يم يا رسول الله ﷺ عليه الصلوة والسلام ورته وويل ورسه مشکولا دي راوړه! هغه ورغلی رايې وړه لږ اوبه پکښې وې هغه اوبه يې په يوه شي کي واچولې. نو عليه الصلوة والسلام د مبارک لاس گوتې خلاصي پر کښېښولې، راوي وايي چي ما وليدی چي د عليه الصلوة والسلام د گوتو تر منځ د صافو اوبو چينې راووتلې، نو خلګ راغله خپل ژيان (گوډي) مشکولاوي او لوښي يې ټوله ډک کړه او د اوبو تسلسل جاري ؤ چي خلګو آسان او اوښان هم اوبه کړه او د تبوک په عسکرو کي دوولس زره آسان وه او پينځه ويشت زره اوښان وه او دېرش زره کسه وه او په بعضو رواياتو کي اوويا زره کسه وه. قال السلطان سليم الاول:

کوثر نمی زچشمه احسان رحمتش .... آب حیات قطره از جام مصطفی است

درويش وايي: چي د عليه الصلوة والسلام د گوتو مبارکو څخه د اوبو راوتل په متعددو وارو سره پېښ سوي دي روي بعض تلک الواقعة البخاري وغيره.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

(٦) روایت دی چي د تبوک په غزا کي چي دمخه يې نمونه بیان سوه پر خلګو ډېري لوږي غلبه وکړه چي بعضو خلګو و علیه الصلوة والسلام ته وویل چي موږ ته اجازه وکړه چي بعض اوښان حلال کړو علیه الصلوة والسلام ورته وویل چي ستاسي خوښه ده، عمر رضی الله عنه چي خبر سو خلګ يې د اوښانو د ذبح او نحر څخه منع کړه او علیه الصلوة والسلام ته ورغلی او ورته وه يې ویل چي که چېري د اوښانو د حلالېدلو اجازه ورکړل سي، نو اخیر به د سپرتیا اوښان ختم سي سفر به پر څه شي کوو، بلکي خلګ امر کړه چي د چا سره خوارکي مواد موجود وي رادې وړي، او تاسي خدای ﷻ ته د برکت خواست وکړئ شاید خدای پاک به په موجوده مواد ازراقیه کي برکت پیدا کړي علیه الصلوة والسلام ورته وویل (نعم) د څرمنې سترخوان يې آوار کړی او خلګ يې امر کړه چي د چا سره چي خوراکي شی وي هغه دي راوړي؛ يو سړي به يوه لپه جوار پر سترخوان واچول بل سړي به يوه لپه خورما راوړل بل سړي يو څه غنم راوړه وهکذا حتی چي پر سترخوان ډېر لږ شی سره جمع سوه، نو علیه الصلوة والسلام خدای ﷻ ته د برکت خواست وکړی وقال خذوا في اوعیتکم (واخلئ دغه شیان په خپلو بوجیو کي) نو خلګو دا شیان په خپلو بوجیو کي واخستل حتی چي ټولو عسکرو ته ووېشل سو چي تعداد يې موږ دمخه بیان کړی يوه بوجۍ نه سوه پاته چي ډکه نه سي، نو خلګو خوراک څني وکړی او څانونه يې ښه ماړه کړه او ډېر مواد فاضله پاته سوه، فقال رسول الله ﷺ اشهد ان لا اله الا الله واني رسول الله لا يلقي بها (يعني په دغه کلمه سره يو بنده چي شک نه پکښي لري) الا وقاه النار (خدای ﷻ به يې د دوزخ له اوره وساتي) اللهم انا نشهد بتلک الکلمة غير شاکين فوقانا يا الله من نار الجحيم برحمتک يا ارحم الراحمين تصديقاً لنبيک سيد المرسلين صلوات الله وتسليماته عليه وعلى آله وصحبه اجمعين آمين يارب العالمين.

وَّعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِيۡنَ خُلِّفُوۡا ؕ

عطف دی على "قد تاب الله على النبي" يعني على لفظ على النبي في الآية المتلوة والمعنى قبوله سوه توبه د هغو درو کسانو.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي روح المعاني او روح البیان اول تفسیر د خلفوا ذکر کړی دی چي توبه ددغو درو کسانو د تاخیر سره تړ توبي د ابي لبابه بن عبد المنذر واصحابه ﷺ. یعني علیه الصلوة والسلام ددي درو کسانو په باره کي هیڅ حکم د قبول یا رد یي ونه کړی تر هغو چي دددوی په باره کي قرآن نه وو نازل سوی. او مظهري رحمه الله اول تفسیر دا کړی دی ای تخلفوا عن غزوة تبوک.

درویش وایي: چي دا تفسیر بالعام دی ولا یناسب حال هؤلاء الثلثة وروسته مظهري بیا تفسیر لکه نور مفسرینو په لفظ د قیل راوړی دی ولا ینبغي له ذالک دا دري کسان په اتفاق د مفسرینو رحمهم الله دغه دي کعب بن مالک الشاعر، مرارة بن الربیع العنبري او هلال بن امیة الانصاري ﷺ. مظهري رحمه الله وایي چي دا دري سره له انصارو څخه وه.

لطیفه: دا دري نفره په لفظ کي د "مکه" سره جمع او په اخیر کي د نومانو د پلار ددوی (عکه) سره جمع کېږي فافهم.

بوه سه: چي بخاري، مسلم او نورو محدثینو رحمهم الله له کعب بن مالک ﷺ څخه روایت کړی دی وایي چي په هیڅ غزا کي له علیه الصلوة والسلام څخه نه یم پاته سوی غیر له تبوک څخه نعم په غزا کي د بدر هم نه یم شامل سوی، لکن د بدر د غزا په تخلف کي هیڅ چاته خدای پاک عقاب نه دی ورکړی، سبب د نه عقاب یي دادی چي علیه الصلوة والسلام سره د درو سوو او دیارلس (۳۱۳) کسانو د ابو سفیان د قافلي په تعقیب پسي وتلي وه چي د قافلي فقط څلوېښت کسان وه، لکن پر قافلي نه سوه بریالي اتفاقاً دغه دري سوه دیارلس په بدر کي د قریشو د لوی لښکر په مشری د ابوجهل چي تعداد یي تخمیناً زر کسه وه مخامخ سوه، نو ځکه علیه الصلوة والسلام پر تخلف د بدر هیڅ منت نه وکړی او نه یي په باره کي خدای ﷻ په قرآن کي کوم عقاب نازل کړی، کعب بن مالک وایي چي زه په لیلة العقبة (یعني لیلة العقبة الثالثة) سره د رسول الله ﷺ حاضر سوی یم چي موږ په دغه شپه د علیه الصلوة والسلام سره میثاق وکړی پر اسلام (یعني پر حمایت او تبلیغ د اسلام) کعب بن مالک ﷺ وایي چي زه خوبنه نه لرم

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

چي په عوض کي د ليلة العقبة ماته خداى ﷻ د بدر غزا نصيب کړي دی وايي چي که څه هم بدر په خلګو کي ډېر شهرت لري (ددې سبب دادی چي په ليلة العقبة کي عليه الصلوة والسلام په مکه مکرمه کي ؤ چي د کفار قريش له خوا يې نهايت د کړاو شپې او ورځې تېرولې، او په بدر کي خو عليه الصلوة والسلام او مسلمانانو في الجملة ښه د آرام شپې او ورځي تېرولې) کعب بن مالک ﷺ وايي چي زه هيڅ دومره قوي او غني نه وم لکه په وخت کي د تبوک د غزا چي زه څني پاته سوم کعب بن مالک ﷺ وايي چي قسم په خداى ﷻ دی که هيڅ وخت ما دوې د سپرليا اوښې پيدا کړي دي لکه په وخت کي د تبوک د غزا چي ما دوې راحلې درلودې، کعب بن مالک ﷺ وايي چي عليه الصلوة والسلام چي د تبوک تر مخه نوري غزاوي کولې په توريه او کنايه سره بې د هغو غزواتو نومان او ځاي نه ښوول، او دا به يې ويل الحرب خدعة. نو چي د تبوک د غزا نوبت راورسېدی چي عليه الصلوة والسلام ددې غزا قصد په سختي ګرمۍ کي وکړی او سفر بعيد يې په مخ کي درلودی او لوی بيابانونه او دښتونه يې په مخ کي درلودل او لوی دښمن چي روم ؤ چي عدوه يې تخميناً يو لک کسان وه او ټوله مسلح وه، نو د تبوک په دې غزا کي عليه الصلوة والسلام علانية او په ډاګه د تبوک نوم واخستی تاچي مسلمانان په پوره توګه خپل تياري ونسي، چي د اسلامي فوج عدد د مسلم په قول تر لس زره باله ؤ. حاکم رحمه الله له معاذ بن جبل ﷺ څخه روايت کړی دی "خرجنا مع رسول الله ﷺ الى تبوک زيادة عن ثلثين الف" ابو زرعة وايي چي کوم دفتر جامع د عسکرو د تبوک نه ؤ. کعب بن مالک وايي چي يو سړي چي به د تخلف قصد درلودی دا به يې غالب ګمان ؤ چي په دې دومره لوی لښکر کي زما درک نه معلومېږي تر هغو چي په وحي به مي درک معلومېږي، کعب بن مالک ﷺ وايي چي عليه الصلوة والسلام د تبوک غزا په داسي وخت کي وکړه يعني قصد يې ورته وکړی چي د خورما د درختو سايې او مېوې په جم او جوش کي وې، کعب بن مالک ﷺ وايي چي عليه الصلوة والسلام او مسلمانانو کاروبار د سفر چي تجهيز يې بولي برابر کړی او د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بنجشنبې په ورځ له مدینې څخه ووتل او د علیه الصلوة والسلام دا خوښه وه
چي په سفر به وتی که جهاد وای که بل سفر وای چي د پنجشنبې په ورځ رهي سي
کعب بن مالک ﷺ وايي چي ما کوشش کاوه چي زه هم خپل تجهیز وکړم او
د دوی سره یو ځای ووځم. لکن باغ ته به ولاړم بازار ته به راغلم هیڅ کاروبار به
مي نه ؤ برابر کړی او په زړه کي به نفس راته ویل چي ته قدرت والا یې دوې
راحلې درته ولاړي دي ته هر وخت خپل جهاز کولای سي حتی چي په دغو فکرو
کي هغه ورځ ورسېدل چي علیه الصلوة والسلام غازي او نور مسلمانان ورسره
سهار په وخت کي د مدینې منورې ووتل او ما هیڅ کار نه ؤ برابر کړی. نو ما په
خپل زړه کي ویل چي یوه ورځ یا دوې ورځي وروسته چي په سې ووځې هم پسې
رسېدلای سې، نو چي دوی ووتل ما هم خپل د کارسازۍ اراده وکړه ما بنام چي به
کور ته راغلم هیڅ کار سازي به مي نه وه کړې، کعب بن مالک ﷺ وايي چي
د دغه نن صبا په کارسازۍ کي ډېري شپې او ورځي تېرې سوې او مسلمانان په
ډېر سرعت سره روان وه او د غزا ځای چي تبوک ؤ وار په وار نژدې کېدل. دی
وايي بیا مي هم قصد وکړی چي په سې ووځم، او دی وايي چي کاشکي مي
داسي کړي وای لکن تقدیر ؤ نه مي وکړه. کعب بن مالک ﷺ وايي چي وروسته
چي به زه بازار ته راووتلم هغه څوک به مي لیدل چي یا به مطعون په نفاق ؤ او یا
هغه څوک چي خدای پاک به معذوره کړی ؤ من الضعفا. کعب ﷺ وايي چي
زما د حال پوښتنه علیه الصلوة والسلام له چا څخه نه وکړه حتی چي تبوک ته
ورسېدی، نو علیه الصلوة والسلام په داسي حال کي چي په خلګو کي ناست ؤ
پوښتنه یې وکړه مافعل کعب بن مالک. نو یو سړي له بني سلمه څخه او په بل
روایت من قومي چي د هغه نوم عبد الله بن انیس ؤ وویل یا رسول الله حبسه
بردیه آه والنظر في عطفیه هغه بند کړی د تبوک د سختي غزا څخه کتل خپل:
کشمیري قمیص او پر توګ او کتل وخپل یوه بل او بل بغل ته.

یوه سه: چي دا دوه عبارته کنایه ده له عجب او تکبر څخه. نو معاذ بن جبل
یا ابو قتادة وهغه سړي ته وویل بئس ماقلت (تا په شان کي د کعب بن مالک

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دېره بده خبره وکړه) او هغه معاذ یا قتادة وویل یا رسول الله ماعلمت علیه الا خیراً فسکت علیه الصلوٰة والسلام. کعب بن مالک ﷺ وایي چي ماته چي دا خبر ورسېدی چي علیه الصلوٰة والسلام له تبوک څخه د مدینې پر خوا راروان سو پر مالوی غم مسلط سو چي علیه الصلوٰة والسلام که پوښتنه راسه وکړه چي ته ولي تبوک ته نه وې راسره تللی زه به څه جواب ورته وایم. کعب بن مالک ﷺ وایي چي هرڅه باطل عذرونه په زړه کي سره جوړ کړه چي په دې به له سخط او غضب څخه د علیه الصلوٰة والسلام خلاص سي او دی وایي چي د ذي رایه خلکو څخه مي طلب د کومک وکړی یعني تاسي ماته یوه لاړ وښایاست چي د علیه الصلوٰة والسلام له غضبه په خلاص سم. کعب بن مالک ﷺ وایي چي دا خبر چي ما واورېدی چي علیه الصلوٰة والسلام ننه ورځ مدینې ته داخلېږي، نو هغه ټوله باطل عذرونه مي له زړه څخه ووتل او زه خدای ﷻ په دې پوه کړم چي هر ګز نه سې خلاسېدای په داسي عذر سره چي په هغه کي درواغ وي، نو ما په زړه کي عزم وکړی چي صاف رښتیا به ورته وایې. او زه په دې وپوهېدم چي نجات نه سې پیدا کولای بېله رښتیا ویلو. نو د سهار په وخت کي علیه الصلوٰة والسلام مدینې ته داخل سو. قال ابن سعد في شهر رمضان. کعب بن مالک ﷺ وایي چي د علیه الصلوٰة والسلام دا عادت ؤ چي له سفر څخه مدینې ته نه داخلېدی مګر په وخت کي د څاښت او چي له سفره به راغلی اولاً به مسجد ته ورغلی دوه رکعته نفل یعني تحیة المسجد به یې ادا کړه بیا به په مسجد کي تشریف فرما سو د خلکو خوش آمدي یعني روغبړ لپاره. بیا به ورتلی د بي بي فاطمة الزهرا ﷺ کورته. بیا به د ازواجو مطهراتو حجرو ته ورتلی. په دې ورځ کي د تبوک هم حسب العادة دوه رکعته نفل یې مسجد کي ادا کړه او د خلکو لپاره کېښېنستی دادی چي مخلفون چي تعداد یې اتیا په څه بالا ؤ راغله او په باطلو عذرو یې شروع وکړه او هر یوه پر خپل عذر هم قسم اخستی. علیه الصلوٰة والسلام یې عذرونه ومنل چي دوی علانیه وکړه او ددوی باطن یې و خدای ﷻ ته وسپاری او بیعت یې ورسره

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وکړی او د مغفرت طلب يې هم ورته وکړی، کعب بن مالک ﷺ وايي چې زه هم ورغلم سلام مې ورته وواپه، عليه الصلوة والسلام د غضب تبسم راته وکړی. فقال ﷺ تعال زه چې ورغلم ورته کښېنستم بين يديه عليه الصلوة والسلام مخ راڅخه واړاوه، ما ورته وويل يا رسول الله ﷺ مخ ولې راڅخه اړوې "فوالله ما نافقت ولا ارتبت ولا بدلت" قسم په خدای ﷻ دی که زه منافق سوی يم او يا په مسلماني او ستا په نبوت کي شک په زړه کي راګرځېدلی دی او نه مي دين بدل کړی دی، عليه الصلوة والسلام راته وويل ته څه شي پاته کړې د تبوک له غزا څخه اوښ دي هم د سفر لپاره رانيولی ؤ، کعب ﷺ وايي ما ورته وويل هو اوښ مي د سفر لپاره رانيولی ؤ، کعب ﷺ وايي ماورته وويل زه که کښېنستلی وای غير له تا څخه بل چاته د اهل دنيا زما يقين ؤ چې د هغه د سخط په عذر باطل سره ځان خلاسولای سم، لکن والله زه په دې ښه پوهېږم چې که نن زه تاته درواغ ووايم په عذر کي تا به هم راضي کړم، او خدای ﷻ قريب ده چې ما به تاته رسوا کړي راته په غضب به دې کړي او که زه تاته اوس رشتيا ووايم ته به راته په غصه سې لکن خدای ﷻ به ماته عفوه وکړي، کعب ﷺ وايي چې ما خپل صورت حال و عليه الصلوة والسلام ته داسي بيان کړی ماکان لي من عذر ماته هيڅ عذر په تخلف کي د تبوک نه ؤ، والله ماکنت اقوی ولا ايسر مني حين تخلفت عنک عليه الصلوة والسلام خلګو ته وويل اما هذا فقد صدق لکن راته وه يې ويل چې راڅخه ولاړ سه حتی يقضی الله فيک بما يشآء ، کعب ﷺ وايي زه هم ولاړ سوم وروسته زما د قوم خلګ بنو سلمه راپسي راولاړ سول، نو دوی ماته وويل چې موږ علم نه لرو چې تا دي تر اوسه ګناه کړې وي تر نن ورځي دمخه آيا ته عاجز وې چې داسي د درواغو عذر دي کړی وای لکه هغه نورو مخلفينو چې وکړی، که دا درواغ ستا ګناه وي خو د عليه الصلوة والسلام استغفار تا لره کافي ؤ ددې ګناه لپاره، کعب ﷺ وايي چې زما قوم په ما پسې وه حتی چې ما اراده وکړه چې بيرته و عليه الصلوة والسلام ته ورسم او خپل ځان په دمخه خبرو کي يعني چې ما و عليه الصلوة

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

والسلام ته کړي وي چي ما عذر نه درلودی کاذب وګرځوم. بیا مي د ځان سره فکر ووا هه چي دوی ګناهوي څرنګه یو ځای کوي چي یو تخلف له رسول الله ﷺ څخه او بل درواغ ورته ویل چي ما خو عذر درلودی. وروسته مي خپل قوم ته وویل چي بل څوک ما غوندي سته چي علیه الصلوة والسلام ته یې رښتیا ویلي وي. او ده مبارک یې امر تر امر الهي پوري معطل کړی وي. قالوا نعم رجلان قالا مثلي ماقلت فقیل لهما مثل ماقیل لک. ما ورته وویل چي هغه دوه کسه څوک دي؟ قالوا مرارة بن الربیع العمري ﷺ و هلال بن امیة الواقفي ﷺ . کعب بن مالک ﷺ چي دوی دغه دوه مذکوره صالح کسان ذکر کړه چي د بدر په غزا کي شامل سوي وه چي ما اقتدا په هغو دوو پسي ښه کار وباله. نو زه هم ولاړم چي دا دوه کسان دوی ذکر کړه یعني بیرته د خپل قول د تکذیب لپاره علیه الصلوة والسلام ته نه ورغلم. وروسته علیه الصلوة والسلام صحابه کرام ﷺ منع کړه له خبرو کولو څخه زموږ درو سره "من بین من تخلف عنه" یعني چي د مخه معتذرین بالباطل وه. نو زموږ درو څخه خلګو ګوښه نشیني مختاره کړه، نو موږ دري په خلګو کي ګرځېدلو نه به چا خبري راسره کولې او نه به یې سلام را اچاوه او نه به یې زموږ سلام ته جواب کاوه، او موږ ته خلګ داسي معلومېدل لکه بېګانه خلګ لکه موږ چي دوی نه پېژندل. او د مدینې منورې سرا یو نه او دېوالونه داسي راته ایسېدل لکه موږ چي هیڅ کله نه وي لیدلي. کعب ﷺ وایي چي زه پر دې بېرېدم چي زه به مړ سم او ماته به د جنازې لمونځ علیه الصلوة والسلام نه کړي را. او یا خدانخواسته علیه الصلوة والسلام وفات سي نو موږ به پر دغه حال پاته سو چي څوک به خبري نه راسره کوي تر مرګه پوري، او چي مړه سو څوک به د جنازې لمونځ نه راکوي. کعب ﷺ وایي چي پینځوس ورځي پر دغه حال تېري سوې. او زما هغه دوه ملګري له اولې ورځي څخه چي دا معامله پېښه سوه په کور کي کېښناستل ژړل یې او زه هم ځوان وم او هم قوي، نو زه به لمانځه ته جماعت ته راوتلم او د مدینې په بازار کي به ګرځېدم. او مسجد ته چي به ورغلم علیه الصلوة

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

والسلام به د خلگو سره ناست ؤ ما به سلام ورواچاوه يعني تر لمانځه وروسته. زما به په زړه کي دا شک پيدا سو چي عليه الصلوة والسلام شونډان مبارکان وښورول که نه. بيا به نژدې و عليه الصلوة والسلام ته پر لمانځه درېدم ما به په پټه عليه الصلوة والسلام ته کتل او ما چي په خارج الصلوة وده ته وکتل ده به مخ راڅخه واړاوه. کعب ﷺ وايي چي زه به پر لمانځه يعني نفل وغيره ودرېدلم عليه الصلوة والسلام به راته کتل. کعب ﷺ وايي چي دا بېزاري د خلگو زما سره اوږده سوه. يوه ورځ د ابي قتاده ﷺ باغ ته پر دېوال ورواوښتم چي ابو قتاده هم د بني سلمه چي زموږ د قبيلې ؤ (او په حديث کي يې تعبير په ابن العم سره کړی دی لکن سکه د اکا زوی يې نه ؤ) او ابو قتاده پر ما ډېر ګران هم ؤ "فسلمت عليه" ما سلام ورواچاوه "فوالله مارد علي السلام" قسم په خدای ﷻ دی چي ابو قتاده جواب رانه کړی، کعب ﷺ وايي چي اې ابو قتاده آيا ته پر دې علم لرې چي زما خدای ﷻ او رسول ﷺ څومره محبوب دي؟ ده هيڅ جواب رانه کړی، بيا مي دا خبره ورته وکړه ده جواب رانه کړی بيا به مي پوښتنه ځني وکړه دريم يا څلورم وار يې دا قدر وويل الله ورسوله اعلم. کعب ﷺ وايي چي زما تر سترګو اوښکي راتوی سوې او د ابو قتاده له باغه بيرته پر دېوال واوښتم. کعب ﷺ وايي چي زه يوه ورځ د مدينې په بازار کي ګرځېدم چي يو نبطي له انباط څخه د شام (نبطي هغه څوک بولي چي غله راوړي له بل ځای څخه او په مدينه کي يې خرڅول) او دا نبطي له شام څخه راغلی ؤ او غنم وغيره يې راوړي وه او په مدينه کي يې خرڅول. دا نبطي له خلگو څخه يعني د مسلمانانو څخه د مدينې پوښتنه کوي چي څوک به ماته کعب بن مالک را وه پېژني، خلګو صرف په اشاره زه وروښوولم داسي يې نه وويل چي کعب هغه دی، يعني زما نوم هم مسلمانانو نه اخستی. هغه نبطي ماته راغلی او يو کاغذ يې ماته راکړی چي د ورېښمو په ټکر کي پېچلی ؤ له طرفه څخه د باچا د غسان په شام کي او په خط کي داسي نوشته وه. اما بعد فانه قد بلغني ان صاحبک قد جفاک واقصاک (په تحقيق ماته رسېدلې ده چي

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

ستا صاحب مراد يې رسول الله دی په يقين ده له تاسي سره جفا کړې ده او ته يې له ځانه لېرې کړی يې) ولم يجعلک الله بدار الهوان ولا مضيعة (او ته ګرځولی يې خدای په وطن کي د سپکاوي ستا يعني المدينة "ولا مضيعة" (يعني په ځای کي د ضائع کېدلو ستا د حق يعني ته لوړ او شريف سړی يې باید. خلګ ستا حق نه کړي ضائع. غرض يې دا دی چي لکه صاحب ستا چي عليه الصلوة والسلام دی ستا حق يې ضائع کړی دی او ستا حق يې نه دی ضائع کړی) حيث منع الناس عن السلام والكلام معک. فان شئت فالحق بنا نواسلک فقلت لما قرئتها وهذ ايضاً من البلاء قد طمع اهل الكفر فتيممت بها التنور فسجرته (که ستا خوښه وي په موږ پوري ملحق سه يعني موږ ته راسه موږ به ستا سره کومک وکړو. کعب رضي الله عنه وايي ما چي دا خط ووايه ما له ځان سره وويل چي دا هم د خدای جل جلاله يو امتحان دی چي په ما يې کوي چي طمع پيدا سوه د اهل کفر وماته نو مي قصد و تناره ته وکړی او خط مي پکښي وسو. کعب رضي الله عنه وايي د پينځوس ورځو څخه چي څلوېښت ورځي تېري سوې عليه الصلوة والسلام ماته سړی راواستاوه چي خزيمة بن ثابت رضي الله عنه و ماته يې وويل چي عليه الصلوة والسلام تا امر کوي چي له ماينې څخه جلا سه. ماورته وويل چي څه معنا آيا طلاقه يې کړم، خزيمه راته وويل يا طلاقوه يې مه جماع مه ورسره کوه. او هغه زما دوو ملګرو ته يعني چي په دې مصيبت کي زما سره شريک وه مرارة بن الربيع العمري او هلال بن امية ته يې هم داغسي حال د خزيمة په لاس ورکړی و. کعب بن مالک رضي الله عنه وايي چي ما خپل ماينې ته وويل چي ولاړه سه د پلار کره تر هغو چي زموږ په کار کي خدای جل جلاله يوه فيصله کوي. کعب رضي الله عنه وايي چي د هلال بن امية ماينه و عليه الصلوة والسلام ته راغله چي خولة بنت عاصم وه او وه يې ويل چي هلال بن امية سپين ږيری دی او هيڅ خادم بېله ما نه لري، آيا ماته اجازه سته چي خدمت يې وکړم. عليه الصلوة والسلام ورته وويل چي خدمت خو يې کوه خو تاته دې نه در نژدې کېږي چي کنايه له جماع څخه ده. خوله ورته وويل "مابه حركت الى شيئ والله انه ليبكي منذ كان من امره ماكان

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الی یومنا هذا" چي نسته په ده یعني زما په مېره کي حرکت ویوه شي ته دی هم کنایةً نهي د جماع وکړې او دې دا هم وویل چي هلال بن ربیعه له کومه وخته څخه چي دا موضوع د هجران الناس د خدای ﷻ په امر ده ته پیښه سوې ده په ژړا دی تر نني ورځي پورې. کعب رضي الله عنه وایي چي ماته هم ځیني قریبانو وویل چي کاشکي تا هم اجازه اخستې وای د رسول الله ﷺ په باره کي د ماینې د خدمت کما اذن لامرئة هلال بن امیة، کعب رضي الله عنه وایي ما قریبانو ته وویل والله لا استأذن فیها رسول الله ﷺ ولي چي زه څه خبر یم چي علیه الصلوة والسلام به ماته څه ووایي که زه د ماینې د خدمت اجازت ځني وغواړم او زه په خپله شکر ځوان یم د ماینې وخدمت ته ضرورت نه لرم. کعب رضي الله عنه وایي چي لس ورځي چي نوري تېري سوې یعني وروسته تر څلوېښت حتی چي زموږ د هجران پینځوس ورځي پوره سوې یعني له هغه وخته څخه چي علیه الصلوٰة والسلام زموږ د کلام او سلامه څخه خلګ منع کړي وه، نو په دریېمه کي د شپې دا آیتونه نازل سوه "وعلى الثلثة الذين خلفوا الى اخير الآية" او علیه الصلوٰة والسلام په دغه شپه د ام سلمة رضي الله عنها په کور کي ؤ، او ام سلمة رضي الله عنها یې د آیت په نزول خبره کړه، ام سلمة رضي الله عنها ورته وویل چي پر کعب رضي الله عنه باندي زېری ونه کړو. علیه الصلوٰة والسلام ورته وویل چي که زېری وسي خلګ ډېر راجمع کېږي، ولي چي دا یوه درنه او سخته موضوع وه چي خدای پاک حل کړه او تر اوله شپه مو بیا خلګ له خوبه باسي، کعب رضي الله عنه وایي چي د پینځوسمي شپې سپېدې راوچاودې او علیه الصلوٰة والسلام زموږ د توبې اعلان په مسجد نبوي ﷺ چي خلګو ته کړی ؤ کعب رضي الله عنه وایي چي زه په دغه وخت کي پر یو بام ناست وم حزین او د فکر په حال کي چي پر ما ځمکه تنګه وه سره له فراخی لکه خدای ﷻ چي زموږ د دغه حال په قرآن مجید کي حکایت کړی دی چي یو سړي لو یه ناره وکړه پر جبل سلع باندي یا کعب بن مالک ابشر. او محمد بن عمرو وایي چي پر جبل سلع باندي ناره کونکی ابوبکر رضي الله عنه ؤ فصاح قد تاب الله علی کعب یا کعب ابشر. یعني زېری مې درباندي چي توبه دي قبوله سوه. وقد انزل

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

الله فيكم القرآن، كعب ﷺ وايي چي د ناري په او ږدلو سره زه پر سجده
پر پرېوتلم فرحاً بالتوبة په دي پوه سوم چي مشکل حل سو، او علیه الصلوٰة
والسلام زموږ د درو کسو په توبه سره اعلان وکړی چي د سهار لمونځ يې
وکړی او بعض مسلمانان زما پر خوا راروان وه چي په هغو کي يو پر آس سپور
په ډېر تلوار راغلی چي زبير بن عوام ﷺ ؤ او بل سړی په وچه ځغاسته ماته
راغلی د زېرې لپاره لکن د صارخ اواز تر دوارو د مخه راورسېدلی ؤ او بعض
مسلمانان د هغو دوو نورو وخواته چي زما سره شریکان وه په دي مشکل سره
د زېري لپاره هغو ته ورغلي وه، او هغه څوک چي هلال بن اميه ﷺ ته يې
زېری وروړی ؤ سعيد بن زيد ﷺ ؤ، دی وايي چي ما زېرې ورته وکړی دی پر
سجده پرېوتی او له ډېري خوشالیه په ژړا سو، او زما گمان دا سو چي له
سجدي به سر نه کړي راپورته حتی تخرج نفسه، ولي چي ده له هغه وخته په
طعام څکه نه وه کړي او پیوسته به روژه داره ؤ او يو گړی به ژړانه ؤ.

سوال: پينځوس ورځي څرنگه بې خوړلو د طعام سړی ژوندی پاته کېدای سي؟

ځواب: مراد له طعام څخه طعام ملیٔ البطن دی او د پينځوس شپې لپاره د
سد الرمق يو څه لږ طعام خوړی او کېدای سي چي ذکر د خدای ﷻ قائم المقام د
طعام او د شراب ؤ كما جرب بعض اهل الله في اربعيناتهم. او هغه څوک چي
مرارة بن الربيع ﷺ ته يې د توبې زېری وروړی ؤ سلكان بن ابي سلامة ﷺ ؤ
كعب ﷺ وايي چي زه راغي سوم د علیه الصلوٰة والسلام پر خوا او خلگ فوجاً
فوجاً په مخ راتله د توبې د قبوليت مبارکي يې راکوله. كعب ﷺ وايي حتی
دخلت على رسول الله ﷺ، او علیه الصلوٰة والسلام ناست ؤ او شاوخوا خلگ پر
راگرځېدلي وه، كعب ﷺ وايي چي طلحة بن عبيد الله ﷺ ورېنږوړلي او زما
سره يې روغبړ وکړی او مبارکي يې راکړه، كعب ﷺ وايي له مهاجرينو څخه بل
هیڅ څوک نه دی راولاړ سوی. كعب ﷺ وايي چي د طحلة بن عبيد الله ﷺ دا
احسان به زه هېر نه کړم چي زما سره يې روغبړ وکړی او مبارکي يې راکړه، كعب
بن مالك ﷺ وايي ما چي علیه الصلوٰة والسلام ته سلام ووايه ده وروسته د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سلام تر جواب راته وویل په داسي حال کي چي د علیه الصلوٰة والسلام مخ مبارک زموږ د توبې د قبلېدلو په وجه بربښېدی "ابشر بخیر یوم مر علیک منذ ولدتک امک" کعب ﷺ وايي ما ورته وویل امن عندک ام من عند الله" دا قبول د توبې زموږ ستا له خوا دی او که د خدای ﷻ له خوا دی؟ ده راته وویل لابل من عند الله، انکم صدقتم الله فصدقکم الله"یا زما له خوا نه دی بلکې د خدای ﷻ له خوا دی. تاسي وخدای ﷻ ته رشتیا وویل یعني باطل عذرونه مو نه کړل پېش خدای ﷻ ستاسي تصدیق وکړی. کعب ﷺ وايي چي علیه الصلوٰة والسلام چي په ډېره خوشاله ؤ مخ مبارک به یې بربښېدی لکه یوه ټوټه د سپوږمۍ، خلګ په له دغې علامې څخه په خوشالۍ پوهېدل، کعب ﷺ وايي چي زه دده په حضور کي کښېنستم. ما ورته وویل یا رسول الله ﷺ "ان من توبتي ان انخلع من مالي کله صدقة الی الله والی رسوله ﷺ" چي زما د تمام د توبې دادی چي زه د ټوله ماله څخه خپل ځان خالي کوم د صدقې د خدای ﷻ او د رسول ﷺ د هغه وفي روایة فاجعلها یا رسول الله فیما اراک الله"ته زما دغه ټوله اموال مصرف کړه په هغه ځای کي چي خدای پاک یې وتاته دروښیي، ده مبارک راته وویل چي ځیني مالونه دي له ځان سره وساته چي دا ځیني مال ستا لپاره خیر دی. ما ورته وویل چي نیمایي خیرات کړم؟ ده مبارک وویل لا، ما ورته وویل دریمه حصه یې خیرات کړم؟ ده مبارک وویل هو! کعب ﷺ وايي ما ورته وویل چي زه خپل په مال کي هغه جائیداد راګرځوم چي په خیبر کي دی، کعب ﷺ وايي چي ما ورته وویل یا رسول الله انما نجي الله بالصدق وان من توبتي ان لا احدث الا صدقاً مابقیت فوالله ما اعلم احداً من المسلمین اهلاه الله في صدق الحدیث منذ ذکرت ذالک لرسول الله ﷺ احسن مما ابتلاني وما تعمدت منذ ذکرت ذالک لرسول الله ﷺ الی یومي هذا کذباً واني لارجو ان یحفظني الله فیما بقت:

ژباړه: کعب ﷺ وايي چي ما و علیه الصلوٰة والسلام ته وویل چي ماته چي نجات راکړی له عذاب څخه هغه په رشتیا ویلو سره وتاته. او زما له توبې څخه دا هم دی چي زه په هیڅ خبره نه کوم مګر چي رشتیا وي تر څو چي ژوندی یم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کعب ﷺ وايي چي ماته نه دی معلوم هيڅ څوک له مسلمانانو څخه چي خدای پاک دي احسان ورسره کړی وي او انعام دې ورکړی وي په رشتيا ويلو کي د هغه وخته چي ما دا رشتيا وويل و عليه الصلوٰة والسلام ته يعني عذر بالباطل مي نه و وايه بالا تر هغه چي زما سره يې وکړی، کعب ﷺ وايي چي ما د دروغ ويلو قصد له هغه وخته چي ما دا رشتيا وه عليه الصلوٰة والسلام ته وويل تر نني ورځي پوري نه دی کړی او زما اميد دی چي ما به خدای پاک وساتي له دروغو څخه تر هغو چي زه په دنيا کي باقي يم.

پوښتنه: د کعب او دده د ملګرو ﷺ په توبه کي پينځوس ورځي ځنډ څه حکمت الهي ؤ؟

ځواب: ځيني مفسرين رحمهم الله وايي چي پينځوس ورځي د عليه الصلوٰة والسلام د تبوک په غزا کي تېري سوې او دا درې کسه غائب وه. کعب بن مالک ﷺ وايي چي لوی احسان وروسته تر اسلام راوړلو چي پر ما باندي خدای ﷻ وکړی هم دغه ؤ چي ما عليه الصلوٰة والسلام ته رشتيا وويل يعني عذر بالباطل مي نه ورته وکړی لکه نورو منافقانو چي ورته وکړی، ولي که مي دروغ ورته ويلي وای نو زما حال به د نورو منافقانو رنګه وای يعني هغو چي عذر بالباطل ورته و وايه او قسم بالله يې هم ورته واخستی عليه الصلوٰة والسلام ځني قبول کړی او بيعت يې هم ورسره وکړی او طلب د بخښي يې هم ورته وکړی، او چي قرآن نازل سو د هغو منافقينو په باره کي سخت الفاظ راوړه چي د هيڅ په باره کي خدای ﷻ نه وه نازل کړی، قال الله تعالی سيحلفون بالله لکم اذا انقلبتم اليهم الی ان قال فان الله لايرضی عن القوم الفاسقين، نو کعب ﷺ وايي چي که موږ هم دروغ ويلي وای، نو موږ درې به هم په سخت ترين آيت کي چي د منافقينو په په باره کي نازل سو داخل به وای.

سوال: ددې درو کسانو په باره کي داسي عبارت قرآني نازل سو کما مر "وعلی الثلثة الذين خلفوا آه"؟

ځواب: کعب بن مالک ﷺ وايي چي د هغه آيت معنا دا نه ده چي دا درې

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

کسان له غزا څخه د تبوک پاته سوي وه او تخلف یې کړی ؤ، بلکې معنا یې داده چې زموږ توبه وځنډېدله او وروسته سوه تر هغو کسانو چې علیه الصلوٰة والسلام ته یې پر خپل عذر بالباطل باندې قسمونه واخستل او علیه الصلوٰة والسلام قبول کړه کمامر آنفاً او موږ درو چې رښتیا ورته وویل زموږ توبه یې وځنډول حتی چې خدای پاک زموږ په باره کې وویل "لقد تاب الله علی النبي الی ان قال وعلی الثلثة الذين خلفوا الآية.

حَتّٰٓى اِذَا ضَاقَتۡ عَلَيۡهِمُ الۡاَرۡضُ بِمَا رَحُبَتۡ

تر هغو چې تنګه سوه مځکه یعنې ارض المدينة ددې سببه چې تولو مسلمانانو په امر د نبي ﷺ ددوی له کلام او سلام څخه یې امتناع کوله.

پوه سه: چې په "بما رحبت" کې "با" په معنی د مع ده او کلمه د "ما" مصدریه ده او "رحب" فراخي ته وایي ای سره د فراخی په مځکه کې، پوهان وایي چې دا ضرب مثل دی د هغه چا لپاره چې په یوه حیرت او اضطراب کې واقع سي، نو مځکه ځای نه ورکوي او دا مثل په هره ژبه کې سته کما لا یخفی.

وَضَاقَتۡ عَلَيۡهِمۡ اَنۡفُسُهُمۡ وَظَنُّوۡۤا اَنۡ لَّا مَلۡجَاَ مِنَ اللّٰهِ اِلَّاۤ اِلَيۡهِؕ

او تنګ سوه پر دوی زړونه ددوی له ډېر غم او وحشت څخه چې نه یې په زړه کې خوشالي ځای درلودی او نه د چا سره الفت. او ددوی دا یقین سو چې ځای د پناه نسته له عذاب او غضب څخه د خدای ﷻ مګر نه و خدای ﷻ ته یعنې چې خدای ﷻ بخښنه ورته ونه کړي.

ثُمَّ تَابَ عَلَيۡهِمۡ لِيَتُوۡبُوۡا ؕ

بیا خدای ﷻ توبه قبوله کړه. لکه تفصیل چې یې تېر سو.

پوښتنه: وروسته تر "تاب علیهم" د لیتوبوا څه معنا ده؟

ځواب: د "لیتوبوا" معنا دا ده چې دوی استقامت او همېشه توب وکړي پر توبه او په آئینده کې یې ورته کار بیا ونه کړي. او ځیني مفسرین رحمهم الله وایي چې معنا یې داده لیعدوا من جملة التوابين.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾

په تحقيق خدای ﷻ دی توبه قبلونکی او مهربان.

پوه سه: چي "تواب" صيغه د مبالغې ده، نو يا يې معنا داده چي د ډېرو خلګو توبه قبلوي حتی که د ټولو کافران په يوه پلا له کفر څخه توبه وکاږي او ايمان راوړي خدای ﷻ يې توبه قبلوي او يا يې معنا داده چي که د ټولو عاصيان مسلمانان له عصيان څخه توبه وکاږي خدای ﷻ يې توبه قبلوي او يا يې معنا داده که يو مسلمان له ډېرو کبائرو ګنهو لکه غيبت، بهتان، زنا، لواطت، قتل النفس بغير حق وامثال ذالک، او بيا توبه وکاږي په يوه وار خدای ﷻ يې قبلوي، ولنعم ماقيل:

ابشروا يا قوم اذا جا الفرح .... افرحوا يا قوم قد زال الحرج

مي دمد درګوش هر غمګين بشير .... خيز ای مد براه اقبال ګير

درويش وايي: چي په يو صحيح حديث کي چي روايت يې ډېرو محدثينو کړی دی داسي راغلي دي چي خدای جل شانه خوشحاله کيږي په توبه د يو عبد مذنب تر هغه مسافر چي اوښ ورسره وي پر اوښ يې د ابو شی هم تړلی وي او نور خوراکي شيان هم، نو د غرمې د ګرمۍ په وخت کي تر يوې درختي لاندي واوړي او اوښ چوک کړي لکن ګوره يې نه ور وتړي او اوبه او نور شيان نه کي څنډي راکښته خيال يې دا وي چي يو ګوړی به بيده سي بېرته به روان سي دی چي بيده سي اوښ سره د سامانه د سوري ولاړ سوی وي د خوراک دپاره ګوښه تللی وي دی په خوب کي تږی سوی وي چي راکښېني اوښ نه وي يوه خوا بله خوا ميدان کي د اوښ درک نه معلومېږي او اخير الامر تنده ډيره غلبه پر وکړي او دا غالب ګمان وي چي د تندي څخه مري، نو بېرته راسي تر هغې درختي لاندي سر کښېږدي د مرګ په انتظار اخير بيده سوی وي چي را وېښ سي اوښ راغلی وي چوک وي دی د ډېرې خوشحالۍ څخه خوله يې خطاوزي يعني د ده داسي وينا په خيال کي وي چي بېشکه ته خدای يې زه دي بنده يم لکن د غلبې څخه د خوشحالۍ داسي پر خوله ورسي بېشکه زه خدای ته مي بنده يې دا و

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

پښتو ژباړه د حديث، چي نامه وړي محدث صاحب الصحيح مسلم يې روايت کړی او نور محدثين هم.

درويش وايي: چي مسلم د ابو موسی اشعري رضي الله عنه څخه روايت کړی دی ابو موسی رضي الله عنه وويل چي عليه الصلوة والسلام وويل ان الله جل جلاله يبسط يده بالليل ليتوب مسئ النهار ويبسط بالنهار ليتوب مسئ الليل حتى تطلع الشمس من مغربها.

بوسه: چي دا حديث په مذکوره الفاظو د متشابهاتو څخه دی لعدم کونه تعالى جسما ذا اعضا عند اهل السنة والجماعة وقد مر في هذا التفسير چي قدما د اهل السنة والجماعة په باره کي د متشابهاتو وايي الله اعلم بمراده يا رسول الله اعلم بمراده ونحن مؤمنون بمراده تعالى ومراد رسوله. لکن متاخرين د بعض متشابهاتو تاويل کوي دوی وايي چي په دې او او امثاله کي مراد يد څخه رحمت د خدای دی ليلا ونهارا.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَكُونُواْ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾

اې هغه کسانو چي ايمان يې را وړی دی وېرېږئ د عذاب څخه د خدای جل جلاله او ملګري اوسئ د صادق خلکو يعني عمل په مثل د دوی کوئ.

بوسه: چي ابن عباس او ابن عمر رضي الله عنهما وايي چي د آيت معنا دا ده کونوا مع محمد صلى الله عليه وسلم واصحابه رضي الله عنهم الذين صدقت نياتهم واستقامت قلوبهم واعمالهم وخرجوا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم الى غزاة التبوک باخلاص ونية دون المتخلفين.

درويش وايي: چي دا تفسير په قرينه د مقام دی دوو اصحابو رضي الله عنهم کړی دی. لکن عبارت د قرآن عام دی، د عموم معنی يې دا ده کونوا مع الذين صدقوا في ايمانهم. احترازا عن المنافق وفي عهودهم لا کا اليهود وفي دين الله لا کا المشرکين نية وقولا وعملا.

بوسه: چي ابن الانباري رحمه الله د ابن عباس رضي الله عنهما څخه نقل کړی دی چي د کونوا من الصادقين وايه، او بيهقي د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه هم کونوا مع الصادقين قرائت نقل کړی دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي مآل د دواړو قرائتو یو دی لان المراد بالبعضية والمعية التي كانت قلباً ولساناً وعملاً ونيةً.

پوهه: چي په آیت کي مدح عظیم د صدق ده، جلال الدين السيوطي رحمه الله وایي چي په دغه آیت سره دلیل وایي هغه کسان چي وایي درواغ هیڅ ځای روانه دي نه تصریحا نه تعریضا. او د ابن مسعود رضي الله عنه ډیرو راویانو روایت کړی چي ده وویل لا يصلح الكذب في جد ولا هزل. یعني نه په قصد او نه په مسخروا کي درواغ لكن الحق خلاف ذالک ولي چي په څو ځایه کي درواغ مباح دي، ولي چي ابن شیبة رحمه الله او احمد رحمه الله د اسماء رضي الله عنها بنت یزید څخه عن النبي ﷺ انه قال كل الكذب يكتب (يعني في صحيفة المعاصي) الا رجل كذب في خديعة حرب (مګر نه یو سړی چي درواغ ووایي په چم کي د جنګ د کفارو مثلا یو کافر مسلمان په غشي وولي دی ناري کړي مړ دي کړم او ځان پر مځکه وغورځوي کافر چي پر را میدان کي سلاح ځندي واخلي مسلمان یې په توره سر ور پرې کي ومثل ذالک.

او اصلاح بين اثنين، يا اصلاح د دوو کسو چي سره دښمنان وي یو بل مسلمان په مابين کي د دوی اصلاح په درواغو وکړي. مثلا ثالث بالخیر د هر یوه د خوا څخه خبري د صلحي نقل کوي او درواغ وایي یوه د صلحي خبره ودته نه وي کړي آخير یې صلح وروکړي.

او یا سړی ماینې ته درواغ وایي چي ځندي راضي سي مثلا ماینې ته وایي چي ښځي را باندي ګرانه یې او داغسي نه وي وامثال ذالک.

درویش وایي: چي په صحیح حدیث کي راغلي دي (التجار يحشرون يوم القيامة فجار) تاجران یعني شی خرڅونکي او رانیونکي دی حشر کړه کېږي فاجران.

پوهه: چي فجار جمع د فاجر ده هغه چاته وایي چي په محارم کي غرق وي، تاجران یې د دې سببه فجار وبلل چي په بیعه او شرا کي ده درواغو قسمونه اخلي او غبن فاحش کوي او د مبیعې عیب پټ ساتي او سود کوي نو له دې سببه په آخیر د دغه حدیث کي راغلي دي "الا من اتقى" یعني چي ځان وساتي د درواغو څخه "وبر" ځان نه کي حانث په قسم کي "وصدق" او خبره د رشتیا کوي،

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بائع باید چې خپل د خرڅېدو شي پر مشتري باندي د دروا‌غو په قسم نه کي تېر مثلا بائع ومشتري ته ووایې چې ما دا شی په سل روپې را نیولی دی قسم په خدای دی او ده تر سل روپې په لږو روپو را نیولی وي. او دغه د ده حلف کاذب برکت د ثمن د مابین څخه وړي. او په بل صحیح حدیث کي راغلي دي (ان اطیب الکسب کسب التجار الذین اذا حدثوا لم یکذبوا) هغه تجار چې خبري کوي دروا‌غ نه وایې (واذا ائتمنوا لم یخونوا) چې څوک دی امین وبولي خیانت نه کوي. (واذا وعدوا لم یخلفوا) او چې وعده وکړي خلاف د وعدې نه کوي.

او چې شی رانسي د هغه شي بد نه وایې او چې شی خرڅوي د هغه ډېر صفت نه کوي. او که پر دوی پور د چا باندي وو پور نه ځنډوي لان مطل الغني ظلم او که د دوی پور پر چا باندي وو هغه تنګه وي نه. حاصل د کلام دا دی چې صدق او روشتیا ویل ممدوح دی په دنیا او آخرت کي او کذب مذموم دی په دنیا او آخرت کي لکه په آیت المذکوره کي.

وعلی الثلثة الذین خلفوا" چې کعب بن مالک ﷺ او دوه نورو ملګري وه چې علیه الصلاة والسلام ته یې په تخلف کي د غزوة تبوک رشتیا وویل. او نور منافقان چې په تخلف کي د غزوة تبوک یې دروا‌غ وویل او په دروا‌غو یې حلف بالله هم واخستی کمامر تفصیل کل واحد من الصادقین والکاذبین.

مناجات فقیر الی الله ﷻ محمد عبید الله:

الهی مثل من گناه کارکه خواهدبود ....ومثل تو آمرز گار دروجود کی خواهدبود
الهی اگر گناه من بیکران است..... مغفرت تو بالا تر ازان است
الهی بعجز من ورحمت خود بنگر ... وبعصیان و خطاهای من منگر
الهی اگر همواره درعصیانم..... اما از کرده خود پشیمانم
الهی اگر گناه کردارم..... اما خوف تو دردل دارم
الهی چون دروازه مغفرت تو باز است ... عاصی را درطلب آن آز است
الهی اگر چه بدن باشیطا است... مگر دل باحضرت سلطان است
الهی اگرچه عاصی بمرض معصیت رنجور است
اما خوشدل وبدای مغفرت مسرور است

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الهی چه کنم که نفس اماره مرا از تو باز میدارد
مگر انکه فضل تو این محبوس را ها دارد

الهی بنده گر یخته چون باز آید .... چون مولا اش مهربان چه باک دارد
الهی اگر از درخود برانی نمیروم .... زانکه در وازه دیگر نمیدانم
الهی درهر کار بر تو توکل دارم .... و از جناب والای تو مدد میخواهم
وقت خفتن است تقریباً هشت نیم بجه است از شب پنجشنبه ۲۰ ماه ذوالقعدة از شهور سنه ۱۴۲۸ هجري قمري.

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ

نه وه صحیح او نه وه روا اهل ته د مدینې.

پوه سه: چي ظاهر د عبارت قرآني اخبار دی او مراد ځني نهي دی یعني دوی دي دغسي نه کوي.

بنهانه فائده من تفاسیر معتبرة په ژباړه د درویش، پوه سه! چي مدینة علم بالغلبة ده دار الهجرة کالنجم للثریا لکه لفظ د نجم چي مطلق ستوري ته وایي په عربي ژبه کي لکن په استعمال علم بالغلبة دی د پېروني، نو چي مطلق لفظ د مدینه ذکر سي مراد ځني دار هجرت د رسول الله ﷺ والمهاجرین ﷺ دی، او که بل ښار د سري مراد ؤ مقید به یې وایي نحو مدینة قندهار او مدینة هرات الی غیر ذالک. او نسبت و مدینة الرسول ته مدني دی بدون الیاً او نورو ښارو ته مدیني یا په نسبت کي راځي للفرق لکن في انسان العیون امام نووي رحمه الله په شرح کي د مسلم وایي چي د تولي نړۍ په ښارو کي اکثر اسماً تر مکي مکرمي او تر مدینې منورې نسته، او بعض علماً او تاریخ پوهان وایي چي د مدینة الرسول ﷺ سل (۱۰۰) نومان دي المشهور منها (۱) دار الاخیار (۲) دار الابرار (۳) دار السنة (۴) دار السلامة (۵) دار الفتح یعني چي فتح د مکي لـه دغه ښار ځخه وسوه (۶) البارة یعني چي اهل ددې ښار نېکوکاران دي (۷) طابة (۸) طیبة په سبب د طیب په دې ښار کي او یا ددې سببه چي خوشبویي د عطر په ښار کي تر نورو ښارو ډېره ده (۹) دار الشفاً چي خاوري ددې ښار شفاً د اتشک مرض او د پیس دي بل من کل داءٍ. او عجوه خورما ددغه ښار دواً ده د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

زهرو لپاره که درې داني على الصبح سړی وخوري په دغه ورځ کي نه زهر او نه زهريلي حيوان پر ده تاثير كوي لكه لړم، مار او داسي نور (١٠) مزار الرسول ولي چي مزار انور او روضة مطهره د عليه الصلوة والسلام په دغه ښار کي ده وغيرها من الاسماً.

بوه سه: چي مكي مكرمې او مديني منورې ته خداى پاک دا خصوصيت وركړی دی چي هيڅ وخت وروسته تر اسلامه د اهل علم والدين والفضل څخه خداى خالي كړې نه ده.

بوه سه: چي خبره وايي چي مدينه منوره به تر قيامت ځلوبنت كاله دمخه خرابيږي والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب.

وَمِمَّنْ حَوْلَهُم مِّنَ الْأَعْرَابِ

او هغو كسانو لره چي پر شا وخوا دي د مديني والاوو چي صحرا نشينان دي لكه مزينه قبيله او جهينه قبيله او اشجع قبيله او د غفار قبيله وغيرهم من الاعراب الذين هم في حوالي المدينة.

أَن يَتَخَلَّفُوا عَن رَّسُولِ اللَّهِ

چي دوی دي پاته سي په خپلو كورو كي له عليه الصلوٰة والسلام څخه چي دی په خپل نفس شريفه سره غزا ته ووځي كما في غزوة تبوک فيما نحن فيه چي درې متخلفين او نور منافقين غزا ته د تبوک نه ولاړه.

وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنفُسِهِمْ عَن نَّفْسِهِ

او دوی دي نه سپموي خپل ځانونه له نفس شريفه څخه دده مبارک چي هغه اقدام پر يوه غزا په خپل نفس سره وكړي دوی دي هم ورته اقدام وكړي.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

"ذالک" اشاره ده ومنهي عنه ته چي تخلف دی له عليه الصلوٰة والسلام څخه او علت د نهي دی "بانهم" په سبب ددې چي دوی ته نه رسيږي يوه تنده او نه ستړيا او نه لوږه په لاره كي د خداى ﷻ او په معاونت كي د رسول د خداى ﷻ او په اعلا كي د كلمة الاسلام او په دفع كي د شر او فساد د كافرانو.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَلَا يَطَـُٔونَ مَوۡطِئٗا يَغِيظُ ٱلۡكُفَّارَ

او دوی نه ایږدي پښې پر مځکه د غزا په سفر کې، چې دا تګ ددوی پر مځکه لپاره د غزا په غصه او غضب کې اچوي کافران.

وَلَا يَنَالُونَ مِنۡ عَدُوّٖ نَّيۡلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِۦ عَمَلٞ صَٰلِحٌۚ

او دوی نه پیدا کوي له دښمن څخه یو شی چې یا یې قتل کړي او یا یې بندیان کړي یا غنیمت ځني راوړي او یا ښځې مېنځیانې ځني راولي، مګر نه لیکل کېږي یعني په صحیفو کې د اعمالو ددوی په دې تولو تقدیرو کې عمل صالح دی، نو باید عاقل له ګډونه څخه په غزواتو کې د علیه الصلوٰة والسلام ډډه ونه کړي بلکې په تمام اخلاص او محبت مشایعت ورسره وکړي.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ۝١٢٠

په تحقیق خدای ﷻ نه ضائع کوي ثواب د ښو کارو کونکو او د اخلاص درلودونکو هر عمل د خیر چې کوي خصوصاً غزاګانې.

بوه سه: چې دا جمله علت دی د "کتب لهم آه" لپاره او تنبیه پر دې ده چې جهاد د کفارو سره احسان او ښه عمل دی، ولې چې مجاهدین کوشش کوي چې اسلام دوی پایه تکمیل ته ورسوي او کفار له ابدي اوره خلاص کړي په نهایت سعي سره لکه سړی چې لېوني او کوچني ته په ضرب سره تادیب ورکوي، او په حق کې د مسلمانانو هم جهاد احسان دی، ولې چې د جهاد په کولو سره مسلمانان خلاصېږي له غلبې څخه د کفارو او له تسلط څخه ددوی پر بلا د مسلمانانو.

تجربه: چونکه مسلمانان عیش پرسته، شهوت پرسته او د جهاد له کړاوو څخه لکه چې بېزاره سوه امریکایانو د ظلم لاسونه پورته کړه، او یو وار په یوه بهانه او په بله بهانه چې هغه بهانې په کذب بحث وې پر قوي دلالت د مسلمانانو په نړۍ یعني عراق باندې حمله وکړه او عراق یې دربدر کړی او ښه کوټې او منازل ددوی یې له خاورو سره خاورې کړه چې تر اوسه پورې یې بې رحمانه ظلم دوام لري، او بیا یې پر یو غریب دولت د مسلمانانو یعني پر افغانستان باندې یې حمله وکړه چې ددوی ظلم پر افغانستان باندې پینځه کاله کېږي چې دوام لري.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بې رحمانه بمباری، پر کلو بانډو او د بې گناه ښځو او اطفالو وژل دوام لري تر دې
سنې يعني ۱۴۲۹ هـ پورې. او افغانستان دوی د يوې محکمې اډې په توګه د
ايران، چين، روس او پاکستان لپاره ګڼي. په حديث شريف کې راغلي دي چې
ابې عبس ﷺ يې روايت کړی دی قال سمعت رسول الله ﷺ چې ده وويل کله د چا
پښې په خاورو سوې د الله تعالى په لار کې يعني په جهاد کې حرمه الله على النار
رواه البخاري في الصحيح واحمد والترمذي والنسائي، او له ابو هريره ﷺ څخه
روايت دی چې عليه الصلوٰة والسلام وويل چې حال د مجاهد في سبيل الله لکه
حال د هغه چا دی چې د ورځې يې روژه وي او د شپې تول شپه قرآن وايي نه په
لمانځه کې سستي کوي او نه په روژو کې تر هغو پورې چې مجاهد في سبيل
الله کور ته راځي، بخاري، مسلم كذا قال الامام المظهري رحمه الله.

درويش وايي: چې بغوي رحمه الله وايي چې د اهل علم په دې کې اختلاف دی
يعني په حکم کې د آيت مذکوره يعني "ماكان لاهل المدينة" الى اخير، قتاده
رحمه الله وايي چې ددې آيت حکم په عليه الصلوٰة والسلام پورې خاص دی يعني
اذا غزا بنفسه الشريفة لا يجوز لاحد ان يتخلف عنه الا بعذر شرعي حق او
وروسته امرا د اسلام چې غزا ته بانفسهم ووځي. نو روا ده مسلمانانو ته چې
تخلف وکړي که د مسلمانانو دوی ته ضرورت نه وي. او وليد بن مسلم رحمه الله وايي
چې ما له اوزاعي. له ابن المبارک. د ابن جابر او د سعيد بن عبد العزيز رحمهم الله
ددې ټولو څخه واورېدل چې دوی ټولو داويل ان هذه الآية لاول هذه الامة
واخيرها. او ابن زيد رحمه الله وايي مسلمانان چې د هر سوه دا آيت منسوخ سو آه.

درويش وايي: چې په څه شي سره منسوخ سو دا خو قطعي آيت قرآني دی،
نو ناسخ يې هم بايد قطعي وي ولم يوجد. مظهري رحمه الله چې د دين امامان
رحمهم الله ټول په دې متفق دي چې جهاد فرض کفايي دی اذا قام به جماعت من
المسلمين وحصل بهم الكفاية سقط عن الباقين كصلوة الجنازة. له سعيد بن
المسيب رحمه الله څخه روايت دی چې جهاد فرض عين دی په سبب د دې چې آيات
وارده في الجهاد عام دی، او پر متخلفينو له غزوه څخه د تبوک چې تغليظ
راغلی دی هغه هم عام دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درويش وايي: چي تغليظ پر متخلفينو له غزا څخه د تبوک خاصه د عليه الصلوٰة والسلام وه او آيت د جهاد چي عام دى هغه په هغه وخت کي دى چي نضير عام سي په هغه صورت کي خو بالاجماع جهاد فرض عين دى او په غير کي د صورت د نضير عام فرض کافيه دى لقوله تعالى لايستوي القاعدون من المؤمنين غير اولى الضرر والمجاهدون في سبيل الله الى قوله تعالى وكلا وعد الله الحسنى.

بيوه سه: چي له ابو هريرهؓ څخه روايت دى چي يو څو تنو د رسول اللهﷺ له اصحابو څخه د يوه غره په منځ کي يوه د شربتو اوبو چينه وليدل نو يې خوند ورکړى په زړه کي يې دا قصد وکړى چي پر دې چينې واړوي له خلګو څخه به ګوښه يې يعني د خداىﷻ عبادت به کوي. بيرته يې د ځان سره وويل چي دا کار او ګوښه نشيني به نه کوو چي د رسول اللهﷺ سره مشوره ونه کړو، نو را روان سو او عليه الصلوٰة والسلام ته يې د خپل قصد اظهار وکړى. عليه الصلوٰة والسلام ورته وويل لا تفعلوا يعني داسي کار مه کوئ "فان مقام احدكم في سبيل الله افضل من صلوته سبعين عاماً اى سنةً الا تحبون ان يغفر الله لكم ويدخلكم الجنة" ولي اوسېدل ستاسي د يوه په لار کي د خداىﷻ يعني په جهاد کي افضل دى تر اوويا کاله لمانځه يعني نوافل. آيا ستاسي نه ده خوښه چي تاسي يعني په سبب د جهاد خداىﷻ وبخښي او جنت ته مو داخل کړي؟ "اغزوا في سبيل الله من قاتل في سبيل الله فواق ناقة وجبت له الجنة" غزا کوئ په لار کي د خداىﷻ هغه څوک چي جنګ وکړي په لار کي د خداىﷻ په مقدار ددې لکه د اوښې غلا چي ښځي نسي يعني چي يو وار يې ولوشي بيا يې جونګي ور ايله کړي چي اوښه شيدې پر را ايله کړي جونګى بيرته ځي ونسي او بيا يې ولوشي، دا خو د پر لږ وخت غواړي بيا هم واجب دى ده لره جنت.

مسئله: له دې حديث څخه دا معلومه سوه چي جهاد افضل دى تر عزلت يعني ګوښه اوسېدلو لپاره د نفلي عبادت من الصلوات والصيام وذكر اللهﷻ وغير ذالک.

مسئله: که يو سړي له غزا څخه متخلف سي ولو كان مع رسول اللهﷺ په عذر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

شرعي سره لکن نیت مصمم يې داوي که ما عذر نه درلود ای زه به هم د علیه الصلوٰة والسلام سره غزا ته تللی وای دغه سړی د مجاهدينو سره په ثواب او اجر کې شريک دی، والدليل عليه الحديث الصحيح المروي في البخاري چې عليه الصلوٰة والسلام چې له تبوک څخه راستون سو خلکو ته يې وويل چې بعض اقوام موږ په مدينه کې تر شا پرې ایښي دي موږ سفر نه دی کړی مګر په يوه دره يا په يوه شپله کې الا وهم ومعنا دوی زموږ ملګري دي. بعضو اصحابو ورته وويل دوی په مدينې کې دي عليه الصلوٰة والسلام ورته وويل هو! حبسهم العذر دوی زموږ څخه پاته سوي دي په سبب د عذر. نو معنا ددې حديث داده چې دوی زموږ سره شريک دي په استحقاق کې د ثواب. ولې چې دوی زموږ ملګري دي په نيت کې وانما تخلفوا عنا للعذر، دوی چې زموږ څخه پاته سوه يعني په مدينه کې د عذر له کبله. ولو لاه لکانوا معنا ذواتاً که يې عذر نه وای دوی به زموږ سره په خپلو ځانو ملګري وای، ابن الملک رحمه الله وايي چې له دې حديث څخه دي څوک دا ګمان نه کوي چې دغه متخلفين په سبب د عذر او مجاهدين په ثواب کې سره برابر دي لان الله قال فضل الله المجاهدين على القاعدين اجراً عظيماً، محقق برسوي رحمه الله ددې سوال په جواب کې داسې ويلي دي چې مذکوره آيت خو مطلق دی يعني بيان د عذر او عدم عذر پکښې نسته حديث مذکور يې قيد دی يعني چې آيت مذکوره په بې عذره متخلفينو کې دی لکه هغه درې کسان چې کعب بن مالک او دوه نور رضي الله عنهم وه چې تفصيل يې دمخه تېر سو.

درويش وايي: چې د بې عذره متخلفينو مثال يې په هغو درو سره ووايه ولې چې بې عذره متخلفين خو منافقان هم وه هغو لره خو د شراکت د مجاهدينو سره نو د آيت معنا داده چې خدای جل جلاله بالا کړي دي مجاهدين پر قاعدينو يعني من غير عذر لکه هغه درې اجراً عظيماً، برسوي رحمه الله وايي چې دا هيڅ بعيده نه ده له فضل څخه د خدای جل جلاله چې مجاهد في سبيل الله او متخلفين لعذر مع صحة النيت دي سره برابر کې په ثواب کې بل نية المؤمن خير من العمل لا يحتمل الرياً دون العزيمة القلبية فافهم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَلَا يُنْفِقُوْنَ نَفَقَةً صَغِيْرَةً وَّلَا كَبِيْرَةً

او دوی نه خرڅوي يعني في سبيل الله ای الغزو يو لږ نفقه يا ډېره نفقه. لکه عثمان بن عفان او عبد الرحمن بن عوف او نور صحابه کرام ﷺ په جيش العسرة کي د تبوک کمامر تفصيله في بيان تلك الغزوة.

سوال: پر نفقه صغيره چي ثواب ورکول معلوم سوه نو پر کبيره خو په طريق اولى معلومېږي، نو اولى دا نه وه چي کبيره يې دمخه کړې وای؟

ځواب: تقديم د صغيره په اعتبار د کثرة الوقوع تر کبيره دی.

وَلَا يَقْطَعُوْنَ وَادِيًا

او دوی نه قطع کوي په سفر کي د غزا خصوصاً غزوه تبوک يوه شېله.

يوه سه: چي وادي هغه فراخه ځای ته وايي چي اوبه او سېل پکښي بهېږي، په اصل کي "ودی" په معنی د "سال" دی. نو شېلې ته چي وادي وايي تسميه د محل ده په نامه د حال.

اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۲۱﴾

مگر نه ودوی ته ليکل کېږي يعني په صحائفو کي اعمال ددوی، تعليل د کتب يعني کتابت يې ددې لپاره دی چي خدای ﷻ په فضل او کرم سره ودوی ته ثواب ورکړي.

سوال: له دې آيت څخه داسي نه فهمېږي چي د حسن جزا نسته بلکي د احسن؟

ځواب: امام فخر الدين الرازي رحمه الله په تفسير کبير کي دوې وجهي ويلي دي او صاحب د روح المعاني دواړي وجهي تر تنقيد او سوال لاندي راوستلي دي.

درويش وايي: چي تفسير ددې آيت وتوجيه او سوال جواب ته ضرورت نه لري ولي دلته خو بحث د غزواتو دی کما يدل عليه سوق الکلام ولاشک ان الانفاق في سبيل الله او قطع د شېلو في سبيل الله احسن الاعمال دی کما روی عن ابی مسعود الانصاري رضي الله عنه قال جاء رجل بناقة مخطومة فقال هذه في سبيل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الله فقال رسول الله ﷺ لک بها يوم القيامة سبعمائة (۷۰۰) ناقة كلها مخطومة رواه مسلم، والمراد والله اعلم ثواب سبعمائة ناقة، وحاصل الكلام ان ايراد احسن باعتبار المقام لا للاحتراز عن الحسن فافهم.

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً

یعني نه ده صحيح او نه ده رواه.

پوه سه: چي عبارت د قرآن ظاهراً نفي دی لکن په معنی د نهي یعني داسي دي نه کوي، او کلمه د لام لپاره د تاکيد د نفي دی یعني نه دی وخي مؤمنان په طلب پسي د علم له يوه مخه يعني ټول، ولي چي داسي خروج ژوند انه کاروبار فاسدوي کما لا يخفى، دا ترجمه د مظهري رحمه الله وه.

او روح المعاني وايي ما استقام لهم ان يخرجوا اي ينفروا جميعاً دی يې دليل دا وايي چي کلبي رحمه الله له ابن عباس رضي الله عنه څخه داسي روايت کړی دی چي څه وخت چي خدای جل جلاله په متخلفينو کي د تبوک د غزا د پر سخت الفاظ په قرآن مبارک کي نازل کړه، نو صحابه کرامو رضي الله عنهم په خپلو کي سره وويل چي له دي وروسته مونږ نه په غزا کي او نه په سريه کي (یعني کوچنی لښکر چي عليه الصلوٰة والسلام نه وي پکښې شامل) يو سړی به هم نه پاتېږو بلکي له يوه مخه به وځو وجنګ ته او داغسي يې هم وکړه او عليه الصلوٰة والسلام يې يوازي پرېښو، نو دا آيت نازل سو انتهى قول روح المعاني. او روح البيان يې ترجمه په دواړو سره کړې حيث قال للغزوا اولطلب العلم.

فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ

پوه سه: چي لولا حرف تحضيض دی که څه هم پر ماضي داخل دی مراد څني امر دی په مستقبل کي.

ترجمه: نو ولي نه وځي له هري فرقې څخه یعني له لويي قبيلې او ښار څخه د مسلمانانو يوه طائفه يعني يوه کوچنی ډله چي په عرف کي طائفه وکوچنی ډلي ته وايي یعني په طلب پسي د علم چي په پښتو يې طالبان بولي. دا د مظهري رحمه الله پر ترجمه. يا د سريه سره دي يوه کوچنی ډله ووځي جنګ ته د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

روح المعاني پر ترجمه.

لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ

د "يتفقهوا" ضمير راجع دی و طائفه ته لکن چونکه مونث لفظي دی فقط، نو ارجاع د ضمير مذکر ورته روا دی او جمعيت د ضمير په اعتبار د معنی د طائفې دی والمعنی چې دا کوچنی ډله به دانشمندي حاصله کړي يعني علم دين به زده کړي. دا خو د مظهري پر تفسير، او د روح المعاني پر تفسير مرجع د ضمير د "يتفقهوا" صراحةً مذکور نه دی بلکې له طائفه څخه فهمېږي، ولې چې لوی ډله چې سريه ده جنګ ته ولاړه، نو لويه ډله خو د عليه الصلوٰة والسلام سره په مدينه کې پاته سوه نو دغه لويه ډله به د عليه الصلوٰة والسلام څخه د دين علم زده کړي.

وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

دا عطف دی پر "ليتفقهوا" او دوی يعني هغه کوچنی ډله چې په طلب پسې د علم وتلي وه او په مسجد او مدرسو کې يې علم زده کړی او فارغه سول يعني سند علمي يې تر لاسه کړی وه به بېروي له خدای ﷻ څخه خپل قوم چې په ښارو او بانډو کې دي چې دوی رجوع وخپل قوم ته وکړي امر بالمعروف او نهي عن المنکر به ورته وکړي. دا خو د مظهري رحمه الله پر تفسير، او د روح المعاني پر تفسير يې معنا داده چې وه به بېروي هغه لويه ډله چې په مدينه کې د عليه الصلوٰة والسلام سره پاته وه او دوی له عليه الصلوٰة والسلام څخه دين او قرآن زده کړی و په غياب د سريه چې جنګ ته تللي وه، قوم خپل چې هغه کوچنی ډله د سريه وه يعني په هغه امر او نهي د سريه په غياب کې دوی د عليه الصلوٰة والسلام څخه زده کړي وه "لعلهم" يعني قوم د ښارو او بانډو او يا سريه والا شايد وه بېرېږي په اندازه د دوی.

فائده: يتفقهوا" مشتق دی له تفقه څخه چې باب د تفعل دی چې لپاره د تکلف دی غالباً کما في الشافية يعني په تکلف او مشقت سره يې تفقه في الدين حاصله کړې وي، په نهايه شرح هدايه کې وايي فقه په اصل کې فهم ته وايي، او په قاموس کې وايي الفقه بکسر الفا العلم بالشئ والفهم له والفطرة

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وغلب علی علم الدين لشرفه آه. امام اعظم سراج الامة ابو حنيفة رحمه الله وايي چي فقه پېژندل د نفس دی "مالها" چي د نفس نفع پکښې وي "وما عليها" چي د نفس ضرر پکښې وي.

درويش وايي: چي دا معنا د فقهي شامل ده و علم العقائد وعلم الفقه المصطلح وعلم اصول الفقه كلها. او تخصيص د فقه د لفظ په علم الفروع سره اصطلاح جديد ده. نو درويش وايي چي همدا وجه ده چي امام اعظم رحمه الله خپل كتاب چي په عقائدو كي يې تصنيف كړی دی د فقه اكبر نوم يې پر ايښی دی. او درويش پر هغه كتاب د امام اعظم رحمه الله يوه لويه شرح كړې ده چي علاوه تر شرح د كتاب د امام اعظم رحمه الله د ژوند كامله تاريخچه او دده تقوی او زهد او لوی علميت پكښې كړی دی په حواله د تواريخو معتبره وو او دا مي هم ثابته كړې ده چي امام اعظم رحمه الله تابعي ؤ وليس البيان كالعيان. نو دا شرح بايد د امام اعظم رحمه الله اهل مذهب د كتب فروشانو څخه تر لاسه كړي تاچي د امام اعظم رحمه الله حالات ورته معلوم سي. عبد الله بن المبارك رحمه الله په مدح كي د امام اعظم رحمه الله يوه پوره قصيده جوړه كړې ده چي بعض ابيات يې دادي:

لقد زان البلاد ومن عليها .... امام المسلمين ابو حنيفة
باحكام و اثار و فقه .... كآثار الزبور على الصحيفة
فما بالمشرقين له نظير .... ولا بالمغربين ولا بكوفة
فمن كابي حنيفة في علاه .... امام للخليقة و الخليفة

مسئله: معرفت د نفس مالها وما عليها عام دی كه په اجتهاد سره وي او كه په تقليد د يوه مجتهد حتی كه مقلد علم له مجتهد څخه زده كړي او كه له كتاب څخه د مجتهد يې زده كړي او يا يې له علماً برجسته څخه د مذهب زده كړي غاړې يې خلاصي دي.

مسئله: زده كړه د ټولو علومو دينيه وو فرض كفايي ده او زده كړه د هغه شي چي پر سړي فرض وي لكه لمونځ، اودس، روژه او پر غني زده كړه د زكوة او حج او پر ښځه باندي د حيض او د نفاس د مسئلو زده كړه فرض عين ده. ولهذا قال رسول الله ﷺ طلب العلم فريضة على كل مسلم رواه البيهقي بسند صحيح عن انس رضي الله عنه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درويش وايي: چي په ډول د مشت نمونه خروار په باره کي د علماؤ او د طلاب العلم يو څو حديثونه تاسي ته وړاندي کوم، بخاري، مسلم او احمد له ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت کړی دی چي عليه الصلوٰة والسلام وويل چي خلګ دوه قسمه دي "عالم ومتعلم ولا خير في سواهما" والمعنى دغه دوې نوعي چي ښونکي او زده کونکي دي دغه خير د انسانانو دي په ماسوی په ماسوی کي ددوی چندان خير نسته، امام محمد بن ادريس الشافعي رحمه الله روايت کړی دی "تجدون الناس معادن كمعادن الذهب والفضة فخيارهم في الجاهلية خيارهم في الاسلام اذا فقهوا" ژباړه: تاسي پيدا کوئ خلګ لکه معادن د سرو زرو او د سپينو زرو، نو برګزيده ددوی په جاهليت کي يعني من حيث النسب والاخلاق برګزيده د انسانانو دي په اسلام کي هم چي فقاهت په دين کي حاصل کړي يعني د دين محمدي په اصولو او فروعو څانونه خبر کړي.

درويش وايي: چي دا خبره عليه الصلوٰة والسلام په هغه وخت کي وکړه چي مسلمانانو دده څخه سوال وکړی چي په قبائلو کي د عربو کومه قبيله غوره قبيله ده والله اعلم.

يوه سه: چي ځان خبرول په دين کي دوه قسمه دي يو فرض عين دی او بل فرض کفايي دی، فرض عين علم دی په عقايدو صحيحه وو سره ولو اجمالاً چي ددي لپاره زده کړه د آمنت بالله تر پايه پوري سره د ترجمې د عوام الناس نرو او ښځو له کافي ده، او په فروع کي د دين چي هر سړی حاجت ورته لري زده کړه يې فرض عين ده ولو من السنة العلماء الفقهاء لکه طهارت يعني اودس، غسل د جنابت طهارت الثياب او لمونځ سره د ارکانو او واجباتو او سننو او مندوباتو ومايتعلق بالصلوٰة والصوم روژه سره د خپلو شرائطو او دغه رنګه کړه د هر عبادت چي شرعي فرض کړی وي پر اديانو فيجب على المسلم معرفة احكامها كعلم الزكوة من مقاديرها ونصبها ومصارفها ومعرفة احكام الحج وانواعه وفرائضه وواجباته وهذين العلمين يجب على الاغنياء، او دغه فرض عين د علم د معاملاتو چي جاري بين الناس دی واجبه چي احکام يې زده کړي مثلاً بيع صحيح او فاسده او ربوا د تاجرانو لپاره، او علم د اجاراتو الى غير ذالک عوامو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لره لازمه ده چي په دې باره کي علماً ته د دین رجوع وکړي.

درویش وایي: چي په صحیح حدیث کي چي روایت یې د ډېرو کتابونو د حدیثو کړی دی راغلي دي عن انس ﷺ چي د طالب العلم لپاره طلب د بخښني کوي هر شی حتی ماهیان په دریاب کي، او فرض کفایه علم دادی چي یو څوک په هر باب کي د علم دومره معلومات حاصل کړي چي د فتوی ورکولو درجې ته ورسېږي، نو که ټوله اهل بلد د داسې علم له حاصلولو څخه کښېنستل ټوله ګناه کاره دي په ګناه کبیره سره، او که یو نفر په ښار کي دا وظیفه د فتوی حاصله کړي د نور اهل البلد غاړې خلاصي سوې او پر خلګو د هغه تقلید د هغه عالم واجب دی کوم حوادث او واقعات چي وردوی ته پېښېږي او د علم تحصیل او ښوونه وبل ته تر هر عبادت نافله بهتره ده، قال رسول الله ﷺ طلب العلم افضل عندالله من الصلوة والصيام والحج، والمعنى والله اعلم افضل من النفلي من هذه العبادات، او تر جهاد في سبيل الله، والمعنى والله اعلم چي د جهاد نضير عام نه وي، او دا حدیث صاحب الفردوس له ابن عباس ﷺ څخه روایت کړی دی، وفي الحديث طلب العلم ساعة افضل من قيام ليلة وطلب العلم ساعة افضل من صيام ثلثة ايام، وقال رسول الله ﷺ فضيلت د عالم (یعني چي صرف فرائض پر ځای کوي نور نفلي عبادات نه کوي) پر عابد باندې چي نفلي عبادات لکه نفلي لمونځونه، نفلي روژې، نفلي خیراتونه وغیر ذالک کوي لکه زما فضیلت پر ادنی ستاسي، وان الله وملائكته واهل السموات والارضين حتى النملة في جحرها، حتی چي مېږی په خپل غار کي او حتی ماهی په اوبو کي، دعاً د خیر او مغفرت کوي و هغه چاته چي خلګو ته خیر یعني د دین عقائد یا احکام ورښیي، رواه الترمذي بسند صحيح عن ابي امامة ﷺ، وقال رسول الله ﷺ فقيه واحد اشد على الشيطان من الف عابد، رواه الترمذي وابن ماجه عن ابن عباس ﷺ، وقال رسول الله ﷺ انسان چي مړ سي عمل یې ټوله قطع کېږي مثلاً لمونځونه، روژې وغیرهما الا من ثلثة، الا من صدقة جارية، چي صدقه جاریه وروسته تر مرګ هم لکه یو مسجد چي یې جوړ کړی وي او یا یو عمومي پل وغیرهما، او علم ينتفع به، یا یې علم پاته سي چي خلګ نفع پر اخلي وروسته تر مرګ دده

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مثلاً شاګردان يې پاته سي چي هغه بيا نورو خلګو ته تعليم کوي.

درویش وايي: چي که څوک په علم دين کي يو کتاب تصنيف کړي او پر هغه باندي مسلمانان نفع اخلي، نو دا هم صدقه جاريه ده او هم علم ينتفع به دی، او ولد صالح يدعوله، او يا ولد صالح چي پلار ته دعا کوي، په صالح سره يې مقيد کړی ولي د غير صالح زوی دعا مستجابه نه ده.

يوه سه: چي په حديث شريف کي ولد ذکر سوی دی چي نر او ښځي دواړو ته شامل دی، او د يدعوا له قيد ددې لپاره راوړه سو چي زوی باعثه کوي پر دعا او پلار او مور ته ورنه پلار او مور په صالح عمل کي د اولاد شريکان دي بيله دعا کولو د اولاد.

مسئله: که يو سړی د مور او يا د پلار عاق وي او په هغه عقوق کي والدين ئې مړه سي، زوی دي دا کوښش کوي چي هميشه دي دعا ورته کوي او قبر ته دي ورځي د بې شايد په دې کردار سره د زوی به عقوق دفعه سي، په يو حديث کي راغلي دي چي يو پلار چي زوی يې عاق ؤ او پر هغه عقوق مړ سو او زوی هم وروسته تر مړيني د پلار هغه کردار چي موږ آنفاً ذکر کړی نه وکړي په حديث کي وايي چي ورځ چي د قيامت سي زوی خو په سبب د عقوق د پلار دوږخ ته ملکي بيا يې او دوږخ ته تر رسېدلو دمخه د هغه پلار يې بيا خپله شخصي ګناه ملکو د دوږخ پر خوا راروان کړی وي تر دوږخ دمخه پلار او زوی سره ووينې، زوی يې وخدای ﷻ ته وايي چي د پلار عذاب پر ما واچوه او دی جنت ته واستوه، د خدای ﷻ له خوا څخه ندا وکړل سي چي اې عاقه زويه څرنګه دې په قيامت کي د پلار حق وړپر ځای کړی او ځان دي بار وګرځاوه، ځئ دواړه ولاړ سئ جنت ته.

درویش وايي: چي دا د هغې فارسي مقولې يوه نمونه ده: به بها نمي بخشد به بهانه مي بخشد.

درویش وايي: چي ټوله احاديث چي په مدح کي د طالبانو يا د استاذانو تاسي واورېدل، دا ټوله مشروط په احسان او اخلاص سره دي چي عجب يعني خود بيني، کبر او ريا او حسد او سمعه يعني آوازه او حب الدنيا او کسل يعني سستي په عباداتو کي د خدای ﷻ به نه ورسره ملګري، قال رسول الله ﷺ

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لا يقبل من العمل الا ما كان خالصاً وابتغی به وجهه تعالى رواه النسائي عن ابي امامة ﷺ وقال رسول الله ﷺ ان الله لا ينظر الى صوركم واموالكم ولكن ينظر الى قلوبكم، رواه مسلم عن ابي هريرة ﷺ.

درویش میگوید مثال ریا کاران وخود پسندان حباب است. بر سر آب ودریا میباشند ومثال خدا شناسان بقدرت وجلال وجمال ونفس ناکاره خود را بعیب وگمراهي واماره بالسوء بودن دیده گان مثال درلا لا است که درقعر دریا خفته اند نه بینی که مجدد الف ثاني حضرت شیخ احمد السرهندي قدس سره به پیر بزرگوار خود چون مینویسد، که مصداق من عرف نفسه فقد عرف ربه میباشد. عرضداشت مدبر سیاه، ومقصر بد خو معزور وقت وحال مفتون وصل وکمال کارش همه وهمه نافرمانبرداري مولى است، وعملش همه بترک غزیمت و اولی است، نظرگاه خلق را آراسته ومنظر حق تعالى وتقدس خراب ساخته. همتش همه مقصور بر ظاهر آرایي است وباطنش ازین رهگذر هموار برسوایی است. قال او منافی حال است وحال او مبنی بر خیال او ازین خواب وخیال چه آید وازین قال وحال چه کشاید ادبار وخسارت نقد وقت است، عبادت وضلالت بر کف دست، لعب وفساد وشرارت است. منشأ ظلم ومعصیت وباجمله عیوب مجسمه است وذنوب مجتمعه خیرات او لائق لعن ورد، وحسنات او شایان لعن وطرد قال ﷺ رب قارئ القرآن والقرآن يلعنه درحق گواه عدل است. وكم من صائم ليس له من صيامه الا الظمأ والجوع درشان او شاهد صدق است. فويل لمن كان هذا حاله ومنزلته وكماله درجته. استغفار ذنب كسائر الذنوب بل اشد وتوبته معصية كسائر المعاصي بل اقبح كل ما يفعله القبيح قبيح مصداق این سخن است، مصرع: وگندم زجوز جو گندم نیاید، مرض اوذاتی است، علاج نمی پزیرد، ودای او اصلی است قبول دوا نمي کند. گفته اند ما بالذات لاينفك عن الذات، مصرع: سیاهی از حبشی کی رود که خود رنگ است، چه توان کرد، وما ظلمهم الله ولكن كانوا انفسهم يظلمون، الى اخير المكتوب والى ههنا كان مقصود العبد الضعيف محمد عبيدالله غفرله المولى.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ الْكُفَّارِ

اې هغه كسانو چې ايمان يې راوړى دى، تاسې جهاد كوئ د هغو كسانو سره چې تاسې ته نژدې وي له كفارو څخه يعني الاقرب فالاقرب في الجوار والنسب. ولې چې جهاد د كفارو سره د شفقت او اصلاح له لارې څخه دى نه د عناد شخصي او د حسد له لارې څخه، نو اقرب خو احق بالشفقة والاصلاح دى وهذا هو سر قوله تعالى لرسوله ﷺ "وانذر عشيرتك الاقربين" او عليه الصلوٰة والسلام هم داغسې وكړه چې د صفا پر غره ودرېدى او ناره يې كړه يا بني عبدالمطلب آه او بيا چې عليه الصلوٰة والسلام ومدينې ته هجرت وكړى بيا ورته نژدې بني نضير او بيا قريضه د هغو په قتال خداى ﷻ امر كړى وروسته د خيبر په جهاد مأمور سو ثم وثم او چې عليه الصلوٰة والسلام د عربو له جهاد څخه فارغ سو بفتح مكة بيا مأمور سو په قتال د روم چې د تبوك غزا وه، ولې چې روميان په شام كې وه او شام مدينې منورې ته نژدې ؤ تر عراق چې تفصيل د تبوك د غزا وړاندې تېر سو.

درويش وايي: چې د اقرب په جهاد دا وجه هم ده كه چېرې مسلمانان تر اقرب د مخه يعني چې اقرب په جوار كې وي د ابعد سره جهاد شروع كړي، نو قريب كافران سمدلاسه پر ضعفا ؤ او پر ښځو او پر ولدانو د مسلمانانو حمله كوي، او بله دا وجه هم ده چې اقرب فالاقرب خو نهايت لري او معلومېږي او ابعد خو پاى نه لري بل يمتد الى انقطاع الارض المسكونة.

پوښتنه: په اول كې د سورة خداى پاک داسې وويل "قاتلوا المشركين حيث وجدتموهم" او دلته يې اقرب ذكر كړى فما وجه التوفيق؟

ځواب: دا معلومه او اظهر من الشمس خبره ده چې د دنيا د ټولو كفارو سره جنګ په يوه زمانه كې خو له امكان څخه لېرې خبره ده، نو خود له بعضو كفارو سره به جنګ كوئ وهو المراد في الآية المذكورة چې جنګ د بعض كفارو مراد وي، نو اقرب اولى بالقتال دى للوجوه التي ذكرناها، او بعض مفسران وايي چې مراد په دې آيت كې دا دى "قاتلوا المشركين الاقرب فالاقرب الى ان تصلون الى

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الابعد فالابعد وهو المراد من قتال المشركين كافة" او د حسن بصري رحمه الله څخه چا نقل کړی دی چې دا آیت یعني "قاتلوا الذين يلونكم الآية" منسوخ دی په هغه آيت سره چې قاتلوا المشركين كافة. روح المعاني دا خبره په سختي سره رد کړې ده دی وايي چې د اقرب فالاقرب څخه اخير وار وه ابعد فالابعد ته رسېږي وهو المراد بقوله تعالى قاتلوا المشركين حيث وجدتموهم، قاتلوا المشركين كافة فافهم.

وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً

او كفار دي ووينې په تاسي کې اې مسلمانانو غلظة ددوی سره، نو دا امر دی مسلمانانو ته چې تاسي ددوی سره نهايت غلظة کوي حتی چې کفار ستاسي غلظه محسوس کړي.

وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾

او په دې پوه سئ اې مومنانو چې خدای جل جلاله په عون او نصرت سره ملګري دي د متقينو چې تاسي ياست نه ده کفار، نو ددوی په قتال باک مه کوئ. في المثنوي:

هر پیمبر سخت روبد درجهان .... یکسواره گفت برجیش شهان
رونگردانید از ترس و غمی .... یک تن تنها بزد بر عالمی

سکندر ته چا وویل چې د دارا چې د سکند ورسره نیت د جنګ ؤ لس لکه فوج ورسره دی، سکندر ورته وويل چې قصاب له ډېر والي څخه د پسو نه بېرېږي، د عربو دا مقوله ده الشجاعة وقاية، والجبن مقتلة. بيت:

زهره مردان نه داری چون زنان درخانه باش
وربمیدان میروی از تیر باران بر مگرد

سعدي رحمه الله مېگويد:

آنکه جنگ آرد بخون خویش بازی میکند
روز میدان وانکه بگریزد بخون لشکری

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُم مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَٰذِهِ إِيمَانًا

او هغه وخت چي نازل به كړه سو يو سورت يعني له جانبه څخه د خداى جل جلاله پر رسول الله ﷺ باندي، نو بعضو د منافقانو به ويل وخپلو هم جنسانو ته يعني د استهزاً پر ډول، چاته ستاسي زيات كړى دى سورت ايمان؟ يعني تصديق پر نبوت د عليه الصلوٰة والسلام او پر حقيقت د قرآن.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا

كلمة الفا لتفصيل حال السامعين للسورة، پس هغه كسان چي ايمان يې له پخوا راوړى ؤ هغو ته دي سورت زيات كړي ايمان په سبب د زيادت د علم چي ودوى ته به حاصل سو ددې سورت په معاني او احكامو او يا قصص او امثالو كي له فكر وهلو څخه. نو دا لوى ايمان پر دې سورت به زيات سو پر پخواني ايمان ددوى پر نورو سورتونو.

وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿۱۲۴﴾

او مسلمانان په خوشاله وه په نزول ددې سورت لزيادة علمهم وكمالهم وارتفاع درجات قربهم الى الله عزوجل.

پوښتنه: په نېز د معظم د اهل السنة والجماعة ايمان زيادت او نقصان نه قبلوي ولي چي مؤمن به د ټولو د مسلمانانو سره يو دى، البته قوت او ضعف په مشاهده سره د احوال نزول كما في الصحابة ﷺ او يا په كثرت او قلت د دلائلو عقليه او نقليه والى غير ذالك قبلوي فما معنى قوله تعالى زادتهم ايمانا؟

ځواب: امام مظهري رحمه الله په مسئله كي د قبول د ايمان زيادت او نقصان هيڅ نه دى ويلى، لكن آلوسي رحمه الله صاحب د روح المعاني وايي پر خلاف د لويي ډلې د اهل السنة والجماعة داسي ويلي دي په صفحه پينځوسمه (۵۰) كي تفسير الجزٔ (۱۱) وقبول التصديق نفسه الزيادة والنقص الشدة والضعف مما قال به جمع من المحققين وبه اقول لظواهر الآيات انتهى.

درويش وايي: چي علامة تفتازاني رحمه الله په شرح العقائد كي وايي چي قبول د زيادت او نقصان د ايمان لكه چي په دې آيت كي راغلي مخصوص دى

Maktaba Tul Ishaat.com	Scanned by CamScanner

په زمانه پوري د عليه الصلوٰة والسلام په اعتبار د زيادت او نقصان د مؤمن به لان القرآن كمل نزوله في (۲۳) سنين نبوته ﷺ وكلما نزل سورة او آية آمن بها اصحاب رسول الله ﷺ فزادت تلك السورة او الآية لهم ايماناً مع ايمانهم ولله درصاحب روح البيان حيث قال في ص (۵۴۰) في تفسير الجزء (۱۱) مانصه هذا مخصوص بزمان النبي ﷺ يعني باعتبار المتعلق، واما الآن فالمذهب على ان الايمان لايزيد ولا ينقص وانما تفاوت درجاته قوة وضعفاً فانه ليس من يعرف الشئ اجمالاً كمن يعرفه تفصيلاً يعني ان الثاني قوي من الاول كما ان من يرى الشيئ من بعيد ليس كمن يراه من قريب فصورة الايمان هو التصديق اجمالاً او تفصيلاً، انتهى بقليل تقديم وتأخير وزيادة.

درويش وايي: چي بعض اهل الزواهر والمعتزلة وايي چي اعمال په ايمان كي داخل دي نو ددوى په نيز قبول د زيادت او نقص په ايمان كي ظاهر دى لان ايمان من يقيم الصلوات ويؤتى الزكوٰة ويصوم رمضان ويحج البيت كالاغنيا ازيد بكثير ممن يصلي ويصوم كالفقرا وموضع تحقيق هذه المسئلة كتب علم العقائد فليراجع اليها.

وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿۱۲۵﴾

او هغه كسان چي په زړو كي مرض وي "اي شک ونفاق وسوء العقيدة" هغو ته زياتوي سورت نازله نجاست د كفر نوين چي په سورت نازله سره وكړى مضموماً وهغه نجاست سابقه ته ددوى يعني كفرهم ونفاقهم السابق بالآيات والنذر، او دا كفر او نفاق پاته ؤ بلكي روز افزون مخ پر ازدياد ؤ تر څو چي دوى مړه سوه او حال دا چي دوى كافران وه.

درويش وايي: چي مظهري رحمه الله په اخير كي د مجاهد رحمه الله قول راوړى دى وهو هذا وفي هذه الآية دلالة على ان الايمان يزيد وينقص آه، نور يي نو اظهار د خپلي عقيدې نه دى كړى، نو داسي فمهيږي چي مظهري هم د ايمان په زيادت او نقص قائل دى، ورنه د مجاهد رحمه الله قول خو قابل د توجيه دى يعني

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

في زمان النبي ﷺ لان الآية نزلت في اصحاب النبي ﷺ واهل الشک والنفاق.

پوه سه: چي مظهري رحمه الله وروسته يو بل حديث په روايت د علي رضي الله عنه روارى دى چي دى تائيد د خپل مذهب په كوي چي ايمان زيادت او نقص قبلوي، علي رضي الله عنه وايي چي ايمان ابتداء يو سپين تكى پيدا كوي په زړه كي د كلما ازداد الايمان عظماً ازداد ذالک البياض.

درويش وايي: چي مظهري رحمه الله دغه عبارت تائيد د خپل مذهب بولي وكلما ازداد الايمان عظماً آه او دا عبارت پر ازدياد ايمان مطلقاً دلالت نه كوي بلكي دا ايمان خو په زمانه كي د عليه الصلوٰة والسلام چي نزول د آياتو او سورتو به جاري ؤ ونحن نقول بذالک كمامر. حضرت علي رضي الله عنه وايي چي يبيض القلب كله او نفاق او ل لكه يو تور تكى په زړه كي پيدا كيږي فكلما ازداد النفاق ازداد ذالک السواد حتى يسود القلب كله. او علي رضي الله عنه وايي چي قسم په خداى دى كه تاسي څيگر د مؤمن ور څيري كړئ چي زړه يي معلوم سي لوجدتموه ابيض ولو شققتم عن قلب منافق لوجدتموه اسود، انتهى الحديث مع ترجمة بعض العبارات الخفية. والله الموفق واعلم بمراده في كتابه.

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ

پوه سه: چي بعض له قرأ سبعه وو څخه "يرون" بالتآ للخطاب وايي چي مخاطب يي مؤمنان دي، او بعض قرأ يي په يا د غيب وايي چي مراد څني منافقان دي، ژباړه: دوى نه ويني يا تاسي نه وينئ چي دغه منافقان اخته كيږي په اقسامو سره د بلا وو چي امراض او شدائد دي، قتاده رحمه الله وايي چي په امر د غزا مع رسول الله ﷺ نو دوى ويني څپل نفاق او تاسي هم وينئ ددوى نفاق چي د كاذبو بهانو او ناحقه قسمو تخلف كوي لكه چي په تفصيل كي د غزوة التبوک تيره سوه "مرةً آه" يو وار يا دوه واره او بيا هم دوى توبه نه كاږي د نقض العهد او د نورو گنهو او له نفاق څخه چي دوى ته يي دغه بلاوي او رسوايانې ور په برخه كړي.

پوه سه: چي له "مرةً او مرتين" څخه عدد مذكور معين نه دى مراد بلكي مراد څني مطلق تكثير دى د بلاؤ پر دوى باندي، او "ثم لايتوبون" عطف دى پر "لايرون" او داخل دى تحت الانكار والتوبيخ چي په همزه كي د "اولا يرون" ؤ او

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

واو په ولا يرون کي معطوف دی پر مقدر بعد الهمزة چي دلته يې تقدير داسي دی "ايفعلون المنافقون مافعلوا ولا يرون".

درويش وايي: چي دا عطف پر مقدر قانون کلي نحوي دی چي هر ځای په قرآن مبارک کي چي تر همزه د استفهام حرف عطف راسي يعني واو يا فا يا ثم هغه معطوف پر مقدر دی وقد انعقد على هذا اجماع المفسرين.

وَلَاهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ

او نه دوی پند اخلي ددغو بلايا وو څخه چي هر کال مسلط کېږي. يعني بايد ايمان يې په صدق او صميم القلب سره راوړی وای او نفاق يې ترک کړی وای.

پوه سه: چي اصل د "يذكرون" يتذكرون" ؤ تا يې په ذال کي مدغمه کړه. نو ددې آيت چي "انک لاتسمع الموتٰى" او ددې آيت "لتنذر من کان حيا" هم دغه منافقين او نور مشرکين مکه دي مصرين پر شرک وه لکه ابو جهل بن هشام وغيره، کذا قال نجم الدين في التاويلات النجمية، قال جلال الدين الرومي قدس سره السامي في المثنوي المعنوي:

ورنگويي عيب خود باری خمش .... از نمايش واز دغل خود را به کش
گر تو نقدی يا فتی مکشادمان .... هست د رره سگنهای امتحان
گفت يزدان از ولادت تابحين .... يفتنون کل عـا م مرتين
امتحان بر امتحان است ای پسر .... هين به کمتر امتحان خود را محز
ماهيا ن را بحر نگذازد برون .... خاکيا ن را بحر نگذارد درون

وَاِذَا مَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ

چي نازل به کړل سو يو سورت چي په هغه کي بيان احوال المنافقين وي او عليه الصلوٰة والسلام به هغه سورت قرائت کړي په يو محفل کي چي منافقان هم پکښي حاضر وي "نظر بعضهم آه" جواب د "اذا" دی وګوري بعض د منافقانو ونورو ته د دوی.

پوسه: چي مراد د نظر څخه نظر مخصوص دی چي دلالت پر طعن په سورة کي او استهزا په هغه سورة کوي او د سترګو اشاري سره کوي انکارا لها

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وسخرية بها" او دوی د جهت د کراهته د سورة او د خپلو عیبو د اوریدو څخه تنګ سي نو اراده د وتلو لري، نو یو وبل ته پټ ووایي.

هَلْ يَرٰىكُمْ مِّنْ اَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُوْا ۚ

یعني چي تاسي ویني یو څوک د مسلمانانو څخه چي ددې مجلسه موږ ولاړ سو، نو که چانه لیدل نو د مسجد نبوي ﷺ څخه ووزي او چي وبه وتل دباندي بې خندل د پسخند پر ډول په سورة نازله سره او که چا به لیدل نو به ناست وه او دغم په زانګو کي به زنګیدله "ثم انصرفوا" بیا به ولاړ سوه د مجلس د رسول الله ﷺ لثقل سماع السورة التي فیها بیان المنافقین علیهم او څوک وایې چي منصرف به سوه د ایمان څخه د هغه سورة.

صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ ﴿۱۲۷﴾

خدای ﷻ مصروف کړي دي زړونه د دوی د ایمان څخه مجازا تا بفعلهم، په سبب د دې چي دوی یو داسي قوم دی چي په حق نه پوهیږي او فکر په آیاتو کي د قرآن نه وهي.

درویش وایي: چي د ابي بکر الوراق رحمه الله څخه روایت دی چي زړه شپږ حاله لري (۱) حیوة (۲) وموت (۳) صحة (۴) وسقم (۵) ویقظة (۶) ونوم، نو ژوند یې هدایت دی، او مرګ یې ضلالة دی، او صحت یې صفایې ده، او ناجوړي یې علاقي دي د خلګو سره، او ویښ والی یې ذکر دی، او نوم یې غفلت دی. قال المولوي المعنوي جلال الدین الرومي قدس سره في المثنوي.

هر صبا حي چون سلیمان آمدي ..... خاشع اندر مسجد اقصی شدي
نو ګیا هي رسته دیدي اند رو ..... پس به ګفت نام و نفع خود بګو
تو چه داروئي وچه نامت چه است ..... تو زیان که ونفعت برکه هست
پس بګفتي هر ګیو هي فعل ونام ..... که من آنرا جانم و این را حمام
پس سلیمان دید اندر ګوشه ..... نو ګیاهي رسته همچون خوشه
ګفت نامت چیست بر ګوبي دهان ..... ګفت خروبست ای شاه جهان
ګفت اندر تو چي خاصیت بود ..... ګفت من رستم مکان ویران شود

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پس سلیمان آن زمان دانست زود ..... که اجل آمد سفر خواهم نمود
گفت تا من هستم این مسجد یقین ..... در خلل ناید ز آفات زمین
پس خراب مسجد ما بیگمان ..... بنود الا بعد مرگ ما بدان
درویش میگوید "اللهم اجعلنا من المتدبرین والمتذکرین والمعتبرین"
سعدي شیرازي چه خوش میگوید.
پند گیر از مصائب دیگران .... تا نگیرند دیگران ز تو پند
نرود مرغ سوی دانه فراز .... چو دیگر مرغ بیند اندر بند
لکن بعض انسانان تر مرغانو ناپوه دي.

لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ

کلمه د لام موطئه د قسم ده په تحقیق تاسي ته راغلی دی رسول چي مراد ځندي محمد ﷺ دی ستاسو له جنس څخه.

پوه سه: چي ظاهره معنی دا ده چي مخاطب په انفسکم عرب دي فالمعنی قسم په خدای دی چي تاسي ته راغلی دی ای عربو رسول چي هغه لکه تاسي عرب دی د اولاد د اسمٰعیل ﷺ چي تاسي په نسب هم پیژني او په ژبه یې هم پوهیږئ وهذه نعمة علیکم او تاسي په اسانی سره استفاده ځندي کولای سئ ابن عباس وایي چي په عربو کي هیڅ قبیله نسته چي علیه الصلوة والسلام چي وزیږیدی مگر ده لره په دوی نسب سته یا د پلار د خوا یا د نیکه د خوا یا د مور د خوا الی غیر ذلک، روح البیان اول ترجمه داسي کړې ده چي مخاطب جنس بشر دی، ای آدمي مثلکم لا من الملائکة ولا من الجن، ولي بیا به ستاسي نفرت ځندي کیدای او په سبب د نه جنسیت به مو دده متابعت نه کولای ویؤیده قوله تعالی.

قل انما انا بشر مثلکم" وقوله لقد من الله علی المؤمنین اذ بعث فیهم رسولا من انفسهم" ولي مؤمنین خو عام دي عربو عجمو دواړو ته شامل دي او علیه الصلوة والسلام د ټولو سره شریک په شریعت کي دی، روح المعاني اول احتمال دا راوړی دی چي مخاطب عرب دي او احتمال د دي چي مخاطب نفس بشر دی په قیل سره راوړي دي، او مظهري یوازي احتمال ده خطاب د عربو راوړی دی او تفسیر قرطبي هم دواړه احتماله راوړي دي وکذا الامام الرازي رحمه الله في تفسیره الکبیر.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يوه سه: چي ابن عباس رضي الله عنهما او زهري او ابن محيصن دا لفظ په فتحه د فا وايي يعني پر هغه قرائت دا اسم تفضيل چي مشتق د نفاست څخه دی وهو الشرافت او عليه الصلوة والسلام د اشرف قوم څخه د عربو دی.

په حدیث شریف کي چي روايت يې بغوي رحمه الله و ابن عباس رضي الله عنهما ته رسولی دی، دی رضي الله عنه وايي چي رسول الله ﷺ وويل ما ولدني من سفاح الجاهلية شيءٌ ما ولدني الا نكاح كنكاح الاسلام وفي رواية من آدم عليه الصلوة والسلام.

ژباړه: زه نه يم زېږېدلی له زنا څخه د وخت جاهليت. هېڅ شي زه نه يم زېږولی مګر نکاح لکه نکاح د اسلام د زماني څخه د آدم عليه السلام.

درويش وايي: وهذا من نفاسة وشرافة نسبه ﷺ الى آدم عليه السلام.

يوه سه: چي محمد رسول الله ﷺ ابن عبد الله ابن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف، بن قصی بن کلاب، او په کلاب کي سره جمع کېږي نسب د ده ﷺ او نسب د مور يې، ولي چي مور د ده آمنه بنت وهب بن عبد مناف بن زهره بن کلاب او بنو هاشم افضل د قبائلو دي تر اسمٰعيل عليه السلام پوري په سبب د خصالو حميده وو د دوی. وكلاب بن مرة بن كعب بن لوئ بن غالب بن فهر او علما د انسابو بيانونکي په اتفاق دا وايي چي قريش له فهر څخه راجلا سوي دي، نو فهر جمع کونکي دی د قريشو او فهر ته قريش په دې سبب وايي لانه كان يقرش اى يفتش عن حاجة المحتاج فيسدها بماله. او د فهر زامنو تلاش کاوه د حوائج د اهل موسم الحج، نو د هغو سره يې مالي مرسته کوله او حاجيانو ته يې په موسم کي د حج دوړی ورکوله چي دې ته په عربي رِفادة ويل کېدله او تر هغو به دا رفادة جاري وه چي حاجيان به سره متفرق کېدله. ولي چي قريشو به په زمانه کي د قصی بعض خپل اموال سره جمع کوله. نو قصی له هغو اموالو څخه دوړی د حاجيانو برابروله او هغو حاجيانو ته يې دا دوړی ورکوله چي د هغو سره به زاد سفر الحج نه ؤ، وروسته تر قصی دا وظيفه بيا عبد مناف پر غاړه واخستله. وروسته تر عبد مناف دده زوی هاشم پر غاړه واخستله، او وروسته تر هاشم بيا دده زوی عبد المطلب دا وظيفه پر غاړه واخستله، وروسته تر عبد المطلب بيا دده زوی ابو طالب او بعض وايي عباس رضي الله عنه پر غاړه واخستله ثم وثم الى زمنه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عليه الصلوة والسلام وزمن خلفاء الراشدين ﷺ. وعن انس ﷺ حب قريش ايمان وبغضهم كفر.

درويش وايي: چي محبت د قريشو په هقيقت كي محبت دى د نسب د عليه الصلوٰة والسلام فهو ايمان وكذا بغضهم بتلك الهيئة بغض لنسب عليه الصلوٰة والسلام فهو كفر.

عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ

مظهري رحمه الله وايي نقلاً چي كلمه د ما زائده ده. وروسته يې ترجمه داسي كړې ده اى عنتكم يعني ترجمه يې په مصدر كړې ده، نو تعجب دادى چي ما زائده سي نو "عنتم" چي فعل دې په څه شي مصدر سو؟! والصواب ماقال صاحب روح البيان كلمة ما مصدرية آه. وايضاً قال القتيبي رحمه الله ما اعنتكم وضركم يعني ان كلمة ما موصولة فهو صحيح ايضاً.

پوه سه: چي "عنت" وقوع ده په امر شاق كي واشق الامور دخول النار. او "ماعنتم" مبتدأ ده او "عزيز عليه" يې خبر مقدم دى او جمله صفت د "رسول" دى والمعنى شاق عليه عنتكم او ما عنتكم اى لحوقكم الشدة، او ما يلحقكم من الشدة والا لم بترك الايمان. نو دى ﷺ پر تاسي ببربړي د سوء العاقبة والوقوع في العذاب.

درويش وايي: چي دا د غايت شفقت د عليه الصلوٰة والسلام نتيجه ده پر خپل قوم باندي او دا نتيجه بيا نتيجه د مجانست في العربية ده.

درويش وايي: چي حسين كاشفي رحمه الله په تفسير حسيني كي وايي كه بعض قاريان بر عزيز وقف كرده اند وآنرا صفت رسول الله ﷺ دانند (يعني صاحب العزة والجاه عند الله) ومعنى عليه ما عنتم. فرود آرند كه برويست آنچه بكنيد ازگناه (يعني اي مؤمنانو ولي چي د كافر شفاعت خو نسته بالاجماع) يعني اعتذار آن برويست درروز قيامت بشفاعت تدارك آن خواهد كرد وبرين معنى گفته اند:

نماند بعصيان كسي درگرو .... كه دارد چنين سيدى پيش رو
اگر دفترت از گناه پاك نيست .... چو او عذر خواهت بود باك نيست

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چې دا قرائت روح المعاني هم راوړی دی. دی وایي چې ماعنتکم ابتدأ کلام ای یهمه ویشق علیه عنتکم. دا ترجمه بناً پر دې ده چې کلمه د علی لپاره د ضرر ده یعنې ضرر رسوي او تکلیف ورکوي ستاسي عنت.

درویش وایي: چې وګورئ څونده تفاوت دی په منځ کې د ترجمې د حسین کاشفي رحمه الله او د ترجمې د روح المعاني پر دغه قرائت.

ع..... ببین تفاوت راه است از کجا بکجا.

حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ

او حرص لري دغه رسول ﷺ. صفت بعد صفت دی د رسول الله ﷺ پر ایمان ستاسي او پر اصلاح د شان ستاسي، مونږ ولي مضاف مقدر کړی ای لفظ الایمان والاصلاح لان الحرص انما یتعلق بالافعال لا بالذوات کما لایخفی "بالمؤمنین آه" او پر مؤمنانو که ستاسي عربو څخه وي او که له بل قوم څخه وي شدید الرافة دی او مهربانه دی.

سوال: رؤف خو ابلغ دی تر رحیم کما علمت نو ترقي خو د ادنی څخه و اعلی ته. نو د څه حکمت د رؤف د مخه کړی؟

ځواب: لپاره د موافقت د آیاتو اواخرو کما هو الالیق بشان القرآن العظیم الجلیل.

فائده: بالمؤمنین چې متعلق په رؤف رحیم پورې دی د مخه یې کړی لپاره د حصر او اختصاص یعني لارأفة ولا رحمة الا بالمؤمنین واما الکفار فلا رافة ولا رحمة لهم.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ

که دوی اعراض وکړي له ایمان څخه او لار د جنګ خپله کړي. نو ته ورته ووایه چې کافي دی ما لره خدای ﷻ یعني زما سره کومک وکړي په جنګ کې ستاسي سره. او خدای ﷻ دا وعده پوره کړه کما في بدر. وفتح المکة بل في جمیع المحاربات الواقعة بین رسول الله ﷺ وبین جماعات الکفار.

لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

نشته معبود بالحق بیله ده، ومن شان المولی ان یعین عبده فعه کالدلیل لما قبله "علیه توکلت" پوه سه! چې تقدیم د جار او مجرور لپاره د حصر دی ای

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لا ارجوا ولا اخاف الا منه. او دی خالق دی د عرش عظیم.

یوه سه: چي تخصیص د عرش چي یې په ذکر سره وکړی لانه اعظم المخلوقات، که څه هم خدای ﷻ خالق د ټولو ممکناتو دی ولکل ذرة من ذرات العالم.

درویش وایي: چي له ابی بن کعب ﷺ څخه روایت دی وایي چي اخیر د ما نزل من القرآن هاتان الآیاتان یعني لقد جائکم رسول من انفسکم الی اخیر السورة هذا ماقاله المظهري ﷫، لکن صاحب د روح المعاني وایي چي بخاري او مسلم له براٴ بن عازب ﷺ څخه روایت کړی دی، دی وایي چي اخیر آیت چي نازل سوی دی دغه آیت دی "یستفتونک قل الله یفتیکم في الکلالة الآیة" او اخیر سورت چي نازل سوی دی سورة برائة دی. او له ابن عباس ﷺ څخه روایت دی چي اخیري آیت چي نازل سوی دی دا دی "واتقوا یوماً ترجعون فیه الی الله" او بعض راویان وایي چي ددې آیت د نزول او د وفات د علیه الصلوٰة والسلام تر منځ اتیا (۸۰) ورځي وې، او بعض وایي نیوي (۹۰) ورځي وې، روح المعاني د دغو روایاتو تر منځ د تطبیق کوشش کړی دی لکن د کدورته خالي نه دی، روح المعاني د بن کعب ﷺ حدیث تر تنقید لاندي نیولی دی، دی وایي ویبعد ماروی عن ابی بن کعب ﷺ چي ابن مردویه ﷫ له سعد بن ابی وقاص ﷺ څخه روایت کړی دی چي رسول کریم ﷺ چي مدینې ته راغلی، نو د جهینه قبیله ورته راغله او علیه الصلوٰة والسلام ته یې وویل چي ته زموږ وطن ته راغلې موږ ته یوه وثیقه راکړه فاٴمنک وتاٴمنا چي موږ به تاته امن درکوو او ته به موږ ته امن راکوې. علیه الصلوٰة والسلام ورته وویل لم سالتم هذا قالوا نطلب الامن (یعني من الجانبین) فانزل الله تعالی هذه الآیة یعني لقد جائکم الآیة والله اعلم بحقیقة الحال.

فوائد شتی: (۱) ابی داؤد روایت کوي چي علیه الصلوٰة والسلام وویل من قال حین یصبح وحین یمسی (یعني سهار او مابنام لا اله الا هو علیه توکلت وهو رب العرش العظیم اووه واره کفاه الله ما اهمه من امر الدنیا والآخرة واخرج ابن النجار في تاریخه عن الحسین ﷺ. قال من قال حین یصبح سبع مراة حسبی الله لا اله الا هو آه سبع مرات لم یصبه ذالک الیوم وتلک اللیلة کرب (غم)

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ولا غرق، او ابو الشيخ د محمد کعب څخه روایت کړی دی چي کوچنی لښکر د مسلمانانو د روم وخوا ته روان ؤ چي يو سړی ناببره له آس څخه راولوېدی او ورون يې مات سو، نو ملګرو دی په شان نه سوای وړلای او نه پر آس، نو آس یې دالته ورته وتاړه او يو څه دوډۍ او اوبه يې ورته کښېښولې او دوی خنی ولاړه، يو سړی ورته راغلی ورته وه یې ویل چي ته دلته څه کوې؟ ده ورته وویل چي زما ورون مات سو دلته ملګرو زه پرېښولم دوی ولاړه، هغه سړي راته وویل چي کښېږده لاس دي پر هغه ځای چي درد کوي او وه وایه "فان تولوا فقل الآیة" ما چي پر هغه ځای لاس کښېښوی او مذکور آیت مي وو وایه ورون مي جوړ سو پر آس سپور سوم او په ملګرو پسي ور ورسېدلم.

(۲) فائدة: في وصف رؤف رحيم" علماً وايي چي دا دوه وصفه په مخلوق کي غير له رسول الله ﷺ په هيڅ چا کي من العالم العلوی والسفلي نه دي جمع سوي، توجيهات الرواة، بعض روات وايي رؤف بالمطيعين من المؤمنين، رحيم بالمذنبين منهم، وقيل رؤف باقربائه رحيم باوليائه، وقيل رؤف بمن راه ﷺ رحيم بمن لم يره، وليس في الاحاديث سند لهذه الاقوال والله اعلم.

(۳) فائدة: في وصف العرش بالعظيم.

پوه سه: چي عرش ته په لسانه د اهل الارصاد فلک الافلاک او محدد الجهات وايي او په مقدار د عظمت د عرش پرته له خدايه هيڅ څوک نه دي خبر په حديث شريف کي راغلي دي چي کره د مځکي نسبت وه اول اسمان ته لکه يو حلقه په بيابان کي او دغه رنګه نسبت دی د اول اسمان وه دوهم اسمان ته او دغه نسبت دی د اوو اسمانو د کښته وه لوړ ته او د اووه سره اسمانو نسبت وکرسي ته کحلقة في فلاة او د کرسي نسبت وعرش ته هم نسبت د حلقه وفلات ته، او اهل ارصاد د حکما وايي چي دلاندي سطح د عرش ده لېري والي مقدار د مرکز عالم څخه چي په منځ کي د مځکي دی ثلاثة وثلاثون الف الف وخمس مائة واربعة وعشرون الفاً وستمائة وتسع فراسخ، او د لوړي سطح مقدار يې ودې اندازې ته رسېدلی دی چي پرته له خدايه الذي لايغيب عن علمه ذرة من ذرات العالم هيڅ څوک علم نه پر لري كذا في روح المعاني وشرح الچيغني.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

(۴) بعض صالح بندګانو ته تنګي د رزق د عیال حاصله سوه نو توصل بذاته الشریفة وخدای ﷻ ته وکړي في سعة الرزق، نو ماښام يې علیه الصلوٰة والسلام په خوب ولیدی علیه الصلوٰة والسلام وه هغه ته وویل لاتحزن یا فلان چي صبا ورځ سي ورسه وه علي بن عیسی ته چي وزیر الملک ؤ او زما سلام ورته وروایه او دا نښاني ورته ووایه چي تا زما له قبر سره پر ما څلور زره واره درود ویلی دی، تاته به سل دیناره درکړي، چي سهار سو هغه صالح سړی علی بن عیسی الوزیر ته ورغلی او د خوب قصه يې ورته وکړه، نو د علي بن عیسی سترګي د اوښکو ډکي سوې نو دا يې وویل صدق الله تعالی ورسوله وصدقت انت یا رجل، دا څلور زره واره درود زما ویل په نېز د قبر انور نبوي ﷺ بېله خدایه او علیه الصلوٰة والسلام هیڅ څوک نه دی په خبر، نو پر مریي يې ږغ وکړی چي هغه همیانۍ راواخله، مریي همیانۍ ورته راوړه، نو علي بن عیسی درې سوه دیناره څني راوکښل، سل دیناره يې ورکړه او ورته ويې ویل چي درواخله دا خو د علیه الصلوٰة والسلام پر ما باندي حواله ده او بل سل دیناره يې ورکړه او ورته ويې ویل چي دا ستا زېری دی د قبول د درود زما في حضرت النبي ﷺ او دا سل دیناره زما هدیه ده وتاته، نو صالح سړي د درې سوه دیناره سره د علي بن عیسی له کوره څخه راووتی او غم د مسکنت او د فاقي يې دفع سو، او خدای ﷻ د علي بن عیسی الوزیر سره په مقابل کي د احسان دده د عبد صالح سره دا احسان وکړی چي د وزارت د چوکۍ څخه يې استعفا ورکړه او د تجرد لاره يې خپله کړه او هجرت يې مکې مکرمې او مدینې منورې ته وکړی.

درویش وايي: چي ددې حکایت څخه دا معلومه سوه چي رسول الله ﷺ حیاً ومیتاً بالمؤمنین رؤف رحیم او دا هم واضح سوه چي علیه الصلوٰة والسلام د حاضرینو د قبر انور صلوٰة او سلام د مؤمنانو اوري لانه قد ثبت بالاحادیث الصحیحة واقوال الائمة رحمهم الله انه علیه الصلوٰة والسلام حي في قبره وان الله حرم علی الارض ان تاکل اجساد الانبیاء ﷺ او هغه مؤمنان چي له روضه مطهره څخه غائب وي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فقد ورد في الحديث الصحيح چي خدای ﷻ یو جماعت د ملکو پیدا کړی دی چي يبلغوني من امتي السلام وكذا الصلوة. او د علي بن عيسى الوزير د حال څخه د هغه حديث معنی ښکاره سوه چي حديث قدسي دی من تقرب الي شبراً تقربت اليه زراعاً الى اخير الحديث.

(۵) فائده: د لقد جائكم رسول تر اخيره د سورت په فضیلت کي او د درود په فضیلت کي.

پوه سه: چي ابوبكر بن مجاهد رحمه الله چي د تعليم د قرآئت لوی استاذ ؤ یوه ورځ وده ته راغلی ابوبكر شبلي قدس سره، نو چي شبلي رحمه الله و مسجد ته د معلم القرآن ورننوتی، نو معلم القرآن ورته ولاړ سو، نو ورسته چي شبلي رحمه الله ملاقات وکړی ولاړی شاگردانو د مقري ابوبكر بن مجاهد رحمه الله ده ته وويل چي تاته چي به علی بن عیسی الوزير راغلی ته به نه ورته ولاړېدې، دې شبلي ته چي په لباس کي د یو ملنگ ؤ ولي ولاړ سوې، نو معلم القرآن وشاگردانو ته وويل چي زه ولي ولاړ نه سم وه هغه چا ته چي عليه الصلوٰة والسلام یې د تعظیم سفارش کړی دی، ما عليه الصلوٰة والسلام په خوب ولیدی او ماته یې وويل یا ابابكر سبا به درسي وه تاته یو سړی له اهل جنت څخه یعني په نامه د شبلي، نو د هغه تعظیم او اکرام وکړه، ابوبكر المقري وايي چي دوې شپې وروسته ما عليه الصلوٰة والسلام په خوب ولیدی فقال اكرمك الله يا ابابكر كما اكرمت رجلاً من اهل الجنة، نو ما ورته وويل یا رسول الله ﷺ په څه شي پیدا کړه شبلي دا درجه د قرب وتاته؟ عليه الصلوٰة والسلام راته وويل چي شبلي یو سړی چي تر پینځو لمونځو وروسته ما یادوي یعني درود راباندي وايي او وروسته بیا وايي "لقد جائكم رسول من انفسكم" تر اخيره پوري د سورت، د اتیا کالو رایسته افلا اكرم من فعل هذا. كذا في عقد الدرر.

پوه سه: چي دا حديث چي صاحب كشاف ذکر کړی دی او هم قاضي بيضاوي او هم مولی ابو السعود رحمه الله من اجلة المفسرين په دې کي علماؤ ډېر بحث کړی دی، بعض علماً یې ثابت بولي او بعض یې نفي کوي لکه امام صفاني

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وغيره، او نورو علماؤ صفاني رحمهم الله ته جوابونه ورکړي دي.

درویش وايي: چي چونکه دا بحث د نفي او اثبات د پر طويل ؤ نو ځکه له راوړلو څخه يې درویش معذرت غواړي.

درویش وايي: چي سورة التوبة په ورځ د يکشنبې پر نهه بجې د سهار ورځ سه شنبه د عيد الضحى پای ته ورسېدی ولله الحمد اوس شروع د سورت يونس کېږي.

التجاء: خدايه ته توفيق راکړې چي ددې سورت تفسير هم په خير او عافيت وپای ته ورسېږي والله الموفق.

لا إله إلا الله محمد رسول الله

تفسیر ایوبي حنفي د نصیراحمد احمدي لخوا سکین او pdf سو. د دعا محتاج احمدي! واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

احمد حمداً يليق بشانه وجليل نعوته وجميل صفاته والصلوة والسلام على سيد البرية خير الخليقة وآله وصحبه الكملة الجليلة واطلب من الله عزوجل التوفيق والرحمة.

سورة يونس مأة وتسع آية مكية الا ثلث آيات فان كنت في شك فمدنية.

سُوْرَةُ يُوْنُسَ مَكِّيَّةٌ وَهِيَ مِائَةٌ وَّتِسْعُ اٰيَاتٍ وَّاَحَدَ عَشَرَ رُكُوْعًا بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ ①

ددې متشابهاتو چې په اوائلو کې د بعضې سورتو راغلي دي تحقيق او اختلاف د ائمة رحمهم الله په دې آيتو د سورة البقرة په تفسير کې تېر سو. فلا نعيده الى اخير تفسير الفقير ان شاء الله تعالى.

"تلک" اشاره ده وهغو آيتو ته چې ددې سورت په ضمن کې به راسي، يا اشاره ده وهغو آيتو ته چې په قرآن کريم دي، او بعض مفسرين رحمهم الله وايي چې اشاره وهغو آيتو ته ده چې په نورو سورتو کې تر دې سورت دمخه نازل سوي دي.

پوه سه: چې "تلک" مبتدا ده او "آيات الکتاب" يې خبر دی، نو "تلک" که څه هم مبني دی لکن محلاً مرفوع دی، او اضافت د "آيات" و "کتاب" ته په معنی د من ده، او "حکيم" د کتاب صفت دی، توصيف په حکيم سره يې له دې سببه دی چې مشتمل پر حکم دی، او يا له دې جهته دی چې کلام د حکيم رب دی، او که "تلک" اشاره سي الى مافي ضمن هذه السورة چې محکم دی لم ينسخ منها شئ او محکم عن الکذب، او حسن بصري رحمه الله وايي چې په دې سورت کې حکم سوی دی بالعدل والاحسان وايتاء ذی القربی والانتهاء عن الفحشاء والمنکر والبغي، وحکم فيها بالجنة لمن اطاعه وبالنار لمن عصاه.

درويش وايي: چې پر هر تقدير د حسن رحمه الله پر ترجمه حکم پر کتاب باندې په حکيم سره په اعتبار سره د بعض آيتو ددې سورت لان ما ذکره الحسن رحمه الله بعض احکام وآيات لهذه السورة.

حکايت: امام محمد بن الحسن الشيباني رحمه الله يو وخت د مفلسی له کبله نان واى ته ورغلی چې ماته درې ډوډۍ راکړه زه به تاته د فقهي شريفي درې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسئلې دروښيم چي تاته به په آئينده کي په ښه درسي! هغه ورته وويل چي زه دوډۍ په روپو خرڅوم په مسئلو يې نه خرڅوم......... بيت:

قيمت دُر گران مايه چه دانند عوام........ حافظا دُريکدانه مده جز بخواص

خير يو وخت ښان واى لور ودول، د يو ځا سره يې د لور د کور او د نورو اسبابو په باره کي خبرې کولې، نان واى وويل که ما تولـه مافي الدنيا لـه اسبابو څخه د حاجت ولور ته ورنه کړل پر مادي په درې طلاقه سره ماينه طلاقه وي، نو بيا يې فکر سو چي جميع ما في الدنيا خو ستا لـه طاقتـه پوره نه دي، نو پر ملايانو گرځېدى، ټولو ملايانو ورته وويل چي پر تا باندي ماينه حتماً طلاقه ده، اخير نان واى امام محمد الشيباني رحمه الله ته رغلى واقعه يې ورته بيان کړه، امام محمد رحمه الله ورته وويل چي هغه ورځ چي ما ستا څخه درې ډوډۍ په تعليم د درو مسئلو غوښتلې يوه مسئله دغه ستا د پوښتني ځواب ؤ او دوې نوري وې، لکن چي تا په هغه ورځ اهانت امېزه ځواب راکړى، نو زه خپل د مسائلو د تعظيم لپاره ستا څخه ددغي مسئلې پر ځواب باني زر ديناره غواړم، نان واى مجبور ؤ زر ديناره يې ورکړل، اما محمد رحمه الله ورته وويل چي مصحف شريف دي په کور کي لور تـه ورکړه، نو کـه نور شي ورکوې او کـه يې نـه ورکوې لـه طلاقه څخه خلاص يې، د امام محمد رحمه الله معاصرو علماؤ لـه ده څخه پوښتنه وکړه چي دا سړى ولي د مصحف په ورکولو سره لـه طلاقـه خلاس سو؟ ده ځواب ورکړى چي خداى پاک ويلي دي "ولا رطب ولا يابس الا في كتاب مبين" نو قرآن مجيد قائمقام د ټوله مافي الدنيا دى، نو علماؤ دده ځواب قبول کړى.

علم دريست نيک باقيمت......... جهل درديست سخت بې درمان

يوه سه: چي ابن جرير رحمه الله بالواسطه لـه ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت کړى دى چي خداى پاک محمد ﷺ رسول راواستاوه، د مکې عربو دده لـه رسالت څخه انکار وکړى، او دوى ويل چي خداى جل جلاله اعلى دى لـه دې څخه چي بشر دي رسول وټاکي؛ فنزلت هذه الآية.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا

آيا خلګو ته عجيب ايسي (استفهام لپاره د تعجب دی او "عجباً" د كان خبر دی. او د "كان" اسم "اوحينا" دی) دا چي مونږ وحي وكړي، يعني بايد دوی دا تعجب نه وای كړی. ابو البقاء رحمه الله وايي چي لام په للناس كي متعلق دی په محذوف پوري چي حال دی له "عجباً" څخه والتقدير اكان عجباً واقعاً للناس.

پوه سه: چي دليل د انكار د تعجب ددوی دادی چي عادت د خدای ﷻ جاري دی د آدم عليه السلام له وخته څخه چي رسولان به د بشر له جنس څخه وي قال الله تعالى "وما ارسلنا من قبلك الا رجالاً" او د ملكو قديماً او حديثاً دا عادت دی چي كتاب او خطاب ددوی په ژبه دي مخاطبين وي، او رسول ددوی به له جنس څخه د من ارسل اليهم وي تا چي د مناسبت نسبي په سببه ددوی تر منځ افاده او استفاده امكان ولري يدل عليه قوله تعالى "قل لو كان في الارض ملائكة تمشون مطمئنين لنزلنا عليهم ملكاً رسولاً صدق الله العظيم.

إِلَىٰ رَجُلٍ مِّنْهُمْ

ويوه سړي ته له رجال څخه ددوی.

فائده: د "رجل" له لفظ څخه دا معلومه سوه چي ښځي نبي نه سي كېدای لان وظيفة الرسول تبليغ الرسالة في مجامع الناس ومبني حال النسآء على التستر والشهوة بين الرجال والنسآء مانعة لكونهن رسولاً اليهم كما لا يخفى، د تعجب خبره داده چي كفار د مكې جمادات يعني بتان د زرو يا د اوسپني يا د لرګي په الوهيت او معبوديت منله. او رسالت ته د بشر يې تعجب كاوه "..ع:. بدين عقل ودانش بايد ګريست" او دوی به دا هم ويله چي كه وحي راتلای، نو خو يو عظيم الشان او سرمايه داره ته به د مكې راغلي وای يا د طائف "لو لا نزل هذا القرآن على رجل من القريتين عظيم" نو پر يتيم د ابو طالب ولي وحي راغلې، او دوی الوهيت او معبوديت په جماداتو كي څرنګه منی چي هغه جمادات بتان خو هم من القريتين عظيم نه وه. بلكي يتيم د ابو طالب اعلى درجة من الجمادات وو او رسالت تر الوهيت ډېره كمه درجه ده.

پوه سه: چي ددوی مراد له رجل عظيم څخه وليد بن مغيره وو په مكه كي چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لوی سرمایه دار و، او بل مسعود بن عمرو الثقفي و په طائف کي او دوی جاهلان نه پوهېدله چي رسالت خو د خدای پاک رحمت دی، او د خدای ﷻ رحمت په سرداری، یا په سرمایه داری پوري څه اړه نه لري، نو بل ځای خدای پاک پر دوی باندي رد کړی دی "اهم یقسمون رحمة ربک الآیة"

اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْٓا

پوه سه: چي کلمه د "ان" ومدخولها مفسره د مفعول مقدر دي ای اوحینا الیه شیئاً هو ان انذر الناس، نو مقدر چي شیئاً دی د اوحینا مفعول دی، چي وېروه خلگ یعني ټوله خلگ لان الانذار یعم جمیع الناس المؤمن والکافر، ولي انذار د مؤمن د تقصیر في العمل څخه دی، او انذار د کافر له کفر څخه دی یعني کافر وېروه له عذاب همېشه په اور کي، او مؤمن وېروه له دې څخه چي درجه به دي په جنت کي کښته وي، او زېری وکړه هغو کسانو ته چي ایمان یې راوړی وي په دار النعیم جنت سره، بشارت یې خاص کړی په مؤمنانو سره لان الکافر لیس باهل البشارة؟

فائده: انذار یې مقدم کړی اما لعموم متلقة کمامر آنفاً واما لان التخلیة بالخاء المعجمة متقدمة علی التحلیة بالحاء المهملة، ولي مسگر چي دېگ سپینوي لومړی چي یې له خیرو څخه پاک نه کړي کلابین نه پوري موړي، او خونه چي له خاورو او خاشاک څخه پاکه نه کړي قالین نه پکښي اوارووي، او نور مثالونه هم ډېر سته.

اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ

بتقدیر الباء ای بان لهم، نو دا به معفول ثاني د بشر سي.

پوه سه: چي مراد له قدم صدق څخه رتبه رفیعه ده، یسبقون الیها ویقیمون فیها، والمراد بها الجنة په نېز د رب ددوی، تعبیر یې په قدم سره چي وکړی له دې کبله چي وړاندي والی وه شي ته په پښو کېږي، او اضافت یې وصدق ته وکړی له دې سببه چي دا وعده رښتیا ده، او لپاره د تنبیه پر دوی چي دوی چي دا رتبه رفیعه پیدا کړه په صدق القول او نیت سره، او بعض مفسرین وایي چي مراد له قدم څخه تقدم ددوی دی په دخول سره د جنت لقوله علیه الصلوة

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

والسلام نحن الآخرون السابقون (يعني موږ اخير يو په دنيا كي او دمخه يو په دخول كي د جنت) ولقوله عليه الصلوة والسلام ان الجنة محرمة على الانبيآ حتى ادخلها انا، ومحرمة على الامم حتى تدخلها امتي (جنت حرام دى پر انبيا عليهم السلام تر هغه وخته پورې چې داخل نه سم جنت ته زه، او حرام دى جنت پر نورو امتو چې داخل نه سي وجنت ته زما امت) ابو عبيده رحمه الله وايي چې هر دمخه كار كه خير وي او كه شر هغه ته عرب قدم وايي يقال الفلان قدم في الاسلام اى سابقة في الاسلام ولفلان عندي قدم صدق او سوء.

قَالَ الْكٰفِرُوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ مُّبِيْنٌ ۝

كفارو وويل چې په تحقيق دغه سړى سحر گر دى ښكاره، له هذا څخه ددوى مراد عليه الصلوة والسلام دى، نو دا نوم ولي دوى پر كښېښو؟ له دې سببه چې دوى وليدلې معجزې د عليه الصلوة والسلام چې خارق العادة وې، او قرآن معجز يې واورېدى چې دوى په مثل د اقصر سورت راتگ نه سواى كولاى، نو تعنتاً او عناداً يې د ساحر نوم پر كښېښو، ددوى مراد دا و چې موږ چې اتيان بالمثل نسو كولاى پر موږ يې سحر وكړى، او بعض له قرآ سبعه وو څخه "لسحر" بېله الفه وايي، نو پر دې تقدير هذا اشاره وقرآن ته ده، يعنون چې دا قرآن په خپله سحر دى چې موږ يې معارضه او اتيان بالمثل نسو كولاى، دا يې د ځان لپاره يو عذر باطل وايه او له ځان څخه يې دفع د خجالت كوله.

اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ
ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ

په تحقيق ستاسي تربيه كوونكى الله جل جلاله دى هغه چې پيدا كړي يې دي اسمانونه يعني اووه، او ځمكه په شپږ ورځي كي وروسته غالب سو پر عرش چې لويه بنا ده يعني هغه يې هم پيدا كړه.

پوه سه: چې اهل السنة والجماعة اجماع كړى ده كه متقدمين دي او كه متاخرين دي پر دې باندي چې خداى جل جلاله منزه دى له صفاتو څخه د اجسامو او له صفاتو څخه د حدوث، په دې كي مجسمه مخالف دي، هغه واى چې خداى جسم

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دي او اعضاً لري من الوجه والیدین والقدم، نو دوی آیات وارده په دې باره کې او یا احادیث موجوده په دې باب کې محمول پر ظاهر بولي او تأویل روا نه بولي او نه تفویض د ورته آیاتو او احادیثو وخدای او رسول ته کوي.

او اهل سنت په دې باب کې دوې فرقې دي، یو اهل التأویل دي چې د ورته متشابهاتو تأویل کوي بما یناسب بکبریائه ﷻ لکه دلته چې تأویل د استوا په استیلاً او غلبه سره کوي، نو خدای پاک چې پر خلق د اعظم المخلوقات استیلاً وکړه او خلق یې کړی، نو پر ټولو اشیاؤ قادر دی وهذا رائ المتاخرین من اهل السنة والجماعة. ومنهم المجدد رحمه الله وهذا الرائ ادفع لشغف الجاهلین. ولې چې دوی په تفویض کې د علم د ورته متشابهاتو وایي، نو فائده د نزول د متشابهاتو څه ده؟

او سلف او متقدمین صالحین رحمهم الله له هر قسم تأویل څخه ډډه کوي او تفویض د علم د ورته متشابهاتو وخدای ﷻ ته کوي یعني وایي الله اعلم بمراده به ونحن نؤمن بما اراد الله ﷻ وهذا المذهب خال عن الخطأ في التأویل.

محمد بن الحسن الشیباني رحمه الله وایي چې فقهاً ټول له شرق څخه تر غرب پورې متفق دي چې ایمان بالقرآن والاحادیث التي جائت فیها تلک المتشابهات عن رسول الله ﷺ في صفات الرب جل مجده فرض دی من غیر تفسیر ولا وصف ولاتشبه فمن فسر شیئاً من ذالک فقد خرج مماکان علیه النبي ﷺ وفارق الجماعة فقیه ابو جعفر الطحاوي رحمه الله وایي العرش الکرسي کما بین الله في کتابه وهو تعالی مستغن عن العرش وما دونه محیط بکل شيئ یعني علماً وفوقه یعني قدرة.

درویش وایي: چې منشأ د اختلاف د سلف صالحینو رحمهم الله چې تفویض: علم د ورته متشابهاتو وخدای پاک ته کوي او د تأیل کوونکو چې مثلاً د استوا علی العرش په استیلاً او غلبه سره کوي هغه آیت دی چې د متشابهاتو په باره کې خدای پاک وایي (مایعلم تأویله الا الله. والراسخون في العلم یقولون الآیة) نو سلف الصالحین پر الا الله باندې وقف لازم بولي، او "الراسخون" مبتدأ بولي "یقولون" یې خبر بولي، او تأویل و الا الله. والراسخون عطف بولي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پر لفظ الله باندي، والتقدير عندهم لا يعلم تأويله الا الله والراسخون في العلم او يقولون حال له راسخون څخه بولي، والله اعلم بالصواب وعنده ام الكتاب.

درویش وايي: چي مظهري رحمه الله ضد او نقيض قولونه رانقل کړي دي، دده له کلام څخه واضح معلومیږي چي دی له اهل تأویل څخه نه دی، او نه د سلف صالحین پر رقم لکه ده چي يې مذهب هم رانقل کړی دی کما يظهر من مطالعة تفسيره في هذا المقام.

درویش وايي: ويرحم الله السيد محمود الآلوسي البغدادي رحمه الله حيث قال في تفسيره روح المعاني في تفسير قوله تعالى "ثم استوى على العرش" على المعنى الذي اراده سبحانه آه" وهذا مذهب السلف الصالحين كمامر، بيا يې ويلي دي وقيل الاستوٰى على العرش مجاز عن الملک والسلطن آه، وقيل الاستواٗ بمعنى الاستيلاٗ وارجعوه الى صفة القدرة آه، او وروسته يې ويلي دي وانت تعلم ان هذا وامثاله من المتشابه وللناس فيه مذاهب وما اشرنا اليه (يعني قوله على المعنى اراده سبحانه) هو الذي عليه اكثر السلف من الامة رضي الله عنهم (چي درویش هم دغه مذهب د سلف صالحینو بیان کړی) ثم قال واختار كثير من الخلف ان المراد بذالک الملک والسلطان (يعني الاستيلاٗ والغلبة) وروسته يې ويلي دي وذكره لبيان جلالة ملكه وسلطانه سبحانه الخ.

درویش وايي: چي بغوي رحمه الله چي دا معنی مذهب د معتزله وو بللی دی لا معنی له، ابن الشيخ وايي ومعنى الاستواٗ على العرش الاستيلاٗ عليه بالقهر (اى الغلبة) ونفاذ التصرف فيه وخص العرش بالاستواٗ عليه لكونه اعظم المخلوقات فيفيد انه استولى على مادونه.

فائده: آلوسي رحمه الله وايي چي مراد له "ستة ايام" څخه مقدار د شپږو ورځو دی چي له ايام څخه د دنيا دي، او خدای پاک ته يې مقدار په علم ازلي کې معلوم وُ، ولا يمكن آه ان يراد باليوم اليوم المعروف، ولي چي يوم معروف خو عبارت دی له دې څخه چي لمر فوق الارض وي وهو مما لا يتصور تحققه حين لا ارض ولا سماٗ واليوم بهذا المعنى (چي لمر فوق الارض وي) النهار المفرد، وقال

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ويطلق اليوم ايضاً على مجموع ذالك النهار وليلية (چي په پښتو يې شواروز بولي) وارادة هذا المعنى ايضاً ممكن ههنا انتهى قول الآلوسي رحمه الله مع زيادة.

پوښتنه: خداى پاک په بل ځاى کي د قرآن مبارک فرمايلي دي (اذا اراد امراً فانما يقول له کن فيکون) نو په خلق کي د اسمانو او ځمکي د شپږو ورځو د تدريج څه حکمت دى؟

ځواب: هو! خداى جل جلاله قادر و چي په يوه لمحه کي يې دا خلق کړي واى لکن لپاره د تعليم د تدريج وبندګانو ته يعني چي دوى دي هم په يو کار کي له تلوار څخه کار نه اخلي که قول وي که عمل بلکي په عواقبو کي د کار دي فکر وهي، علماً رحمهم الله وايي چي په ټولو کي يعني عدم العجلة لازم دى مګر نه په توبه کي له ګناه څخه او په ورکړه کي د پور چي پر سري باندي وي حتى الوسع دي کوشش کوي چي ژر يې ورکړي، او د ميلمه په ډوډى ورکولو کي مثلاً که چا ډوډى د ماښام پر دوولس بجې خوړله چي ميلمانه راغله وختي ډوډى ورکړه. ولي چي شايد دوى به ډېر وږي وي، او بل په ورکړه کي د ميت د غسل او په دفن کي د هغه تلوار په کار دى، داسي به نه کوي چي فلانى نه دى راغلى او دفن ورته ونډوي، او بل په نکاح کي ځنډ نه دى په کار د باکره لنور وغيره دي تلوار کوي لخوف الفتنة اى الزنا وغيره، والغسل من الجنابة الا بعذر مثلاً البرد او العود الى الوطي، جلال الدين الرومي په مثنوي کي وايي:

مکر شيطانست تعجيل وشتاب ..... خوى رحمانست صبر واحتساب

(يعني تلوار نه کول) کما في خلق السموات والارض.

باتاني ګشتِ موجود از خدا .... تابشش روز اين زمين وچرخها

ورنه قادر بود کزکن فيکون .... صد زمين وچرخ آوردى برون

اين تاني از پى تعليم تست .... طلب آهسته بايد بى شکست

مقوله: اذا تجاوز السر من اثنين لايمکن کتمانه. چي تېر سي پټ حال تر دوو بيا يې پټوالى ممکن نه دى، ددې مقولې په معنى بعض خلګ نه پوهېږي دوى دا خيال کوي چي پټه خبره که دې يوه يا دوو ته وکړه خو د پټوالي امکان

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يې سته، او که دي دريېم ته وکړه بيا نو نه پټېږي، لکن دا مراد نه دی بلکې مراد له اتٔينو څخه دوه شونډان دي چي معنی يې داده چي تر دوو شونډانو خبره رايستل بيا نه پټېږي. نو بايد په خبرو کولو کي هم انسان تاني کوي او فکر دي پکښې وهي چي دا خبره د کولو ده او که نه.

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ

خدای ﷻ تدبير کوي د امورو د مخلوقاتو، والتدبير النظر في عاقبة الامر حتى يحصل محمودة العاقبة. والحاصل خدای پاک امر د کائناتو څېړي حسب مايقتضيه الحكمة. له عمر بن مرة څخه روايت دی چي تدبير د دنيا د امورو په امر د خدای ﷻ د څلورو ملکو په واک کي دی (۱) جبرئيل ﷺ پر بادو او جنگو مسلط دی وله اتباع كثيرة من الملائكة (۲) ميكائيل ﷺ پر بارانو او نباتاتو څېرندوی دی، وله اعوان ايضاً (۳) عزرائيل ﷺ چي د ارواحو پر وړلو مقرر دی وله انصار كثيرة (۴) اسرافيل ﷺ هغه فوق الذكر ملکو ته راوړي هغه کارونه چي اول درې ملکې په امر سوي وې من عند الله العزيز الجبار.

مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ

نسته شفاعت کونکی د هيڅ چا في وقت من الاوقات، مگر نه په وخت کي د اجازي د شفاعت تر لاسه کولو د خدای ﷻ څخه. له دې څخه دا معلومه او متيقنه سوه چي شفاعت بعد الاذن سته كما يدل قوله تعالى ايضاً في آية الكرسي (من ذا الذي يشفع عنده الا باذنه) والاحاديث في الباب الشفاعة للمؤمنين العاصين وان ماتوا بلا توبة كثيرة شهيرة متواترة المعنى قال رسول الله ﷺ شفاعتي لاهل الكبائر من امتي. وفي هذه الآية رد القول النضر بن الحارث اذا كان يوم القيامة يشفعني اللات والعزى يعني که قيامت راسي، نو زما شفاعت به لات او عزی وکړي وانما قلنا ذالک لانهم ينكرون القيامة.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ

"ذالک" مبتدا ده او لفظ الله يې خبر دی يعني دغه موصوف بالصفات المذکورة في الآيات السابقة الله ﷻ دی يعني مستحق د الوهيت او عبادت "ربکم" خبر ثاني لذالکم يعني ستاسي تربيه کوونکی د مور له رحم څخه نيولې بيا تر حلوله د اجل معلوم مقدر، نو چونکه تربيه کوونکي بل نشته، نو يې دا پر بنا کړه.

فَاعْبُدُوْهُ ۚ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ۝

نو تاسي يوازې او يوازې عبادت د خدای ﷻ کوئ لا غيره، من انسان او ملک او شمس او کوکب او اللات والعزی وغيرهما من الجمادات والاصنام. آيا تاسي مشرکان پند نه اخلئ. د "تذکرون" اصل تتذکرون ؤ يوه تا يې څني حذف کړې ده. يعني انسان که لږ فکر په انفس او آفاتو کي وکړي دا به ورته معلومه سي چي مستحق د عبادت خدای ﷻ دی دون غيره.

اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيْعًا ؕ

خاص وخدای ﷻ ته ده رجوع ستاسي د ټولو (نو مرجع مصدر ميمي دی) يا ځای د رجوع دی. نو ظرف دی يا په مرګ سره يا په قبر کي او يا په ورځ د قيامت وفي الحديث الصحيح القبر روضة من رياض الجنة او حفرة من حفرات النيران او کما قال ﷺ، نو ددې مرجع لپاره يو تياري وکړئ بالايمان وبعده بالاعمال الصالحة والکف عن المعاصي.

يوه سه: چي "جميعاً" منصوب دی علی الحالية من الضمير المجرور في مرجعکم، ولي دغه ضمير مجرور فاعل په معنی کي فلا يرد ما يتوهم ای اليه رجوعکم مجتمعين.

وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا ؕ

ای وعد الله البعث بعد الموت وعداً "حقاً" ای کائناً لاشک فيه.

يوه سه: چي په اصطلاح د نحاتو وعد الله موکد لنفسه دی، ولي چي دا قول د خدای پاک "اليه مرجعکم" وعده بالبعث بعد الموت بل احتمال نه لري. او "حقاً" مصدر موکد لغيره بولي يعني مادل عليه وعد الله وهو مامر من وعد الله البعث

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بعد الموت، ولې چې دې جملې لره نظر ونفس مفهوم ته دی مع قطع النظر عن الواقع احتمال د غير الحقية هم سته لانها حكاية والحكاية يحتمل الصدق والكذب بالنظر الى نفس المفهوم كقولنا الاربعة زوج فافهم.

إِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ

خدای ﷻ ابتدا ده، ده خلق د مكلفينو كړی دی بالحيوة في الدنيا. نو دا جمله مستانفه ده "ثم يعيده" يعني بعد الموت بالحيوة الاخروي وهي في يوم القيامة تاچې جزا وركړي وهغو كسانو ته چې ايمان يې راوړی وي او عمل يې كړی وي د ښو كارو من الفرائض والواجبات وغيرها په قسط يعني په عدل سره. يا معنا داده چې خدای پاک ثواب بالعدل وركوي لانه لاظلم اليوم، يا معنا داده چې په مقابل كې د عدالت ددوی په امورو كې خپل چې پر صراط مستقيم باندې قائم ده.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ۝٤

او هغه كسان چې كفر يې كړی وي په دنيا كې ددوی لره د غايت تندې په مقابل كې اوبه دې چې په نهايت حرارت كې به وي او نور عذاب مولم هم سته په سبب ددې چې دوی په دنيا كې كفر كاوه.

پوښتنه: خدای ﷻ د بدأ الخلق او د اعادې په ورځ د قيامت لپاره يې ليجزي الله آه چې لام د غايت او د حكمت يې پر داخل كړی او د كافرانو لپاره يې عنوان بدل كړی يعني داسې يې وويل "والذين كفروا آه" يعني داسې يې نه وويل ليجزی الله للكافرين بشراب من حميم؟

ځواب: په دې تغير كې د عنوان تنبيه پر دې ده چې اصل مقصود د اعادة بعد الموت څخه ثواب وركول دي او عقاب د كافرانو مقصود بالعرض دی چې د سبب څخه د سوء اختيار ددوی كفر لره په دنيا كې منځ ته راغلی.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ

خدای ﷻ هغه ذات مقتدر دی چې ګرځولی يې دی لمر ضيا او سپوږمۍ نور.

پوښتنه: چې حمل د ضيا او نور پر لمر او پر سپوږمۍ مبالغة لانهما

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مصدران کړيد عدل او يا مجاز دی په حذف د مضاف ای ذات ضياً وذات نور او يا ضياً په معنی د مضئ ده او نور په معنی د منور دی، اول ته مجاز في النسبة وايي او دويم ته مجاز بالحذف وايي او دريم ته مجاز في اللغة وايي.

فائده: د ضوء او نور تر منځ په نسبت کي قديماً او حديثاً اختلاف دی بعض وايي چي هغه رڼا چي بالذات وي هغه ضياً بولي لکه د لمر رڼا، او چي بالعرض وي هغه ته نور وايي لکه د سپوږمۍ رڼا لان نور القمر مستفاد من نور الشمس فالنسبة بينهما التباين، او بعض علماً وايي چي نور اقوی دی تر ضوء لقوله تعالی الله نور السموات والارض، فهو غلط فحش لان معنی النور في الآية المذکورة منور السموات والارض في النهار بالشمس وفي الليل بالقمر.

فائده: د "ضياً اصل ضواً ؤ، لانه مشتق من الضوء وهو اجوف واوي، نو واو يې په ياً بدل کړی لکسرة ماقبلها.

فائده: في اشرح التقويم ان لفظ الشمس ماخوذ من شمسة القلادة چي هغه لوی غمی او بيش قيمته غمي ته وايي په غاړګۍ کي چي په منځ کي د غاړګۍ وي، نو لمر چونکه په منځ کي د اوو ستورو دی ولي چي لمر په څلورم اسمان کي دی دری ستوري سياري يې لوړي دي او دري يې کښته دي، له دې سببه يې شمس بولي.

درويش وايي: چي دا پر اصطلاح د فلاسفه مبني دی، روح المعاني وايي وهذا امر ظني لاشاهد له من الاثار النبوية ﷺ.

پوښته: چي مفسرين ﷺ توله وايي چي ضمير د "قدره" يا راجع دی ولمر او سپوږمۍ ته په تأويل د کل واحد منهما والمعنی قدر الله کل واحد منهما منازل او قدر کل واحد منهما ذا منازل او يا ضمير راجع دی وقمر ته يوازي، وجه التخصيص چي احکام تشريعيه من الصوم والزکوة والحج توله مربوط دي په سير پوري د قمر څکه خدای پاک وايي "لتعلموا عدد السنين" يعني چي دوولس مياشتي قمري تېري سي، نو يو کال پوره سو لکه هم دا وس سنه هجري نبوي ﷺ له مکې مکرمې څخه ومدينې منورې ته سنه (١٤٢٩ هـ)

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ده بالسنين القمرية وبالاشهر والسنين الشمسية اقل من ذالک بكثير في الحال الحاضر. او تفاوت په منځ کې د قمري کال او د شمسي کال لس ورځي او يوولس ساعته او يوه دقيقه دی. ولې چې قمري کال درې سوه او څلور پينځوس ورځې او اته ساعته او اته څلويښت دقيقې دي. او شمسي کال درې سوه او پينځه شپيته ورځې او پينځه ساعته او نهه څلويښت دقيقې دی لکن معتبره په تاريخ الاسلامي کې عربي سنه قمريه ده.

درويش وايي: چې زما عمر تقريباً نوي (۹۰) کاله دی. زما د ځوانۍ په وخت کې په افغانستان کې شمسي مياشت يا شمسي کال هيڅ چا له عوامو څخه نه پيژندل حتی چې امير امان الله خان چې د افغانستان بادشاه سو شمسي مياشتې او کلونه يې په افغانستان کې رواج کړل. عوام خلګ په فرق نه پوهېدل لکن امان الله خان د ټوله افغانستان د لسو ورځو تنخا تخميناً چې پر قمري مياشتو به ورکول کېدل د ملازمانو او د افسرانو، وزيرانو وغيرهم يې ودولت ته ګټه ورسول چې په مرور د زمانو او کلو دا ګټه ودولت ته په مليياردو د الرختني جوړېږي. خير په افغانستان کې قمري او شمسي مياشتې او کلونه خلګ پيژني او په پاکستان کې مشهور شمسيه او قمريه کلونه هيڅ څوک نه پيژني البته د امور شرعيه لپاره لکه د روژې او حج لپاره قمري مياشتې بعض د هغو خلګو پيژني، او پر حکومتي سطح په پاکستان کې نه شهور قمريه پيژني او نه هم شهور شمسيه پيژني، چې د هجرت سنې دي، بلکې دوی د انګريزانو په متابعت سره مياشتې او کلونه يې انګريزي دي او سنه هم له ميلاد څخه د عيسی عليه السلام ده او عربي ممالک صرف شهور قمريه او قمري کلونه او سنه د هجرت نبوي ﷺ هم پر قمري حساب پيژني الا الخواص من علمائهم چې هغوی شمسي حساب هم پيژني لکن رواج يې قمري مياشتې او کلونه دي، او شمسي پر منازلو د شمس بنا دي چې دې ته دوولس برجه وايي چې ابتدا د کال له حمل څخه کوي چې اول درې برجه ربيعي بولي، حمل، ثور او جوزا شروع يې د اعتدال ربيعي څخه کوي چې دا بروج شمالي دي، او درې برجه يعني سرطان، اسد او سنبله چې شروع يې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

له انقلاب صيفي څخه کېږي او دا درې هم شمالي بروج دي، او درې برجه خريفي بولي يعني ميزان، عقرب او قوس چي شروع يې له اعتدال خريفي څخه کېږي او دا درې برجه جنوبي دي، او درې بيا شتوي دي چي جدي، دلو او حوت دي او ابتدأ ددې درو برجو له انقلاب شتوي څخه کېږي او دا بروج هم جنوبي دي ددې بروجو په تېرېدلو سره يو کال شمسي پوره کېږي.

په نصاب الصبيان کي يې دا دوه بيتونه راوړي دي

برجها دائم که از براو زند سر
جمله درتسبيح ودر تهليل حي لايموت
چون حمل چون ثور جوزا وسرطان واسد
سنبله ميزان وعقرب سی بيست ونه
قوس وجدی بی کمی و بيش

وايضاً في نصاب الصبيان امده است، خور بجوز است سی ودو ويکست حمل وثور وشير (يعني اسد) باپس وپيش، دلو وميزان وحوت وعقرب سی بيست ونه، قوس وجدی بی کم وبيش.

پوښتنه: عبيد الله تاخو له تفسير څخه رياضي جوړه کړه؟

ځواب: ما صرف د شهور قمري او د قمري کال او د شهور شمسي او د شمسي کال په ويار مختصر بيان وکړی، ته ورسه روح البيان او روح المعاني او تفسير کبير مطالعه کړه د درويش د اختصار درک به در معلوم سي هغو په اوراقو بيانونه په دې باره کي کړي دي.

لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ

چي تاسي پوه سئ د کلو په عدد چي دوولس مياشتي قمري تېري سي نو يو کال قمري تېر سو وهکذا بل کال بل کال او يا چي دوولس برجه لمر قطع کړه يو کال شمسي پوره سو بيا بل بيا بل او چي تاسي پوه سئ په حساب د اوقاتو يا د ورځي د مياشتي ستاسي په معاملاتو کي د تجارت يا زراعت مثلاً.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ۝

نه دی کړی خدای پاک دا خلق مذکور مګر نه چې متلبس دی په حق سره یعني لاظهار صنعته الکاملة وقدرته العظیمة مراعیاً فیه مقتضی الحکمة البالغة خدای ﷻ تفصیل د آیاتو قرآنیه وو کوي چې مشتمل پر دلائلو د وحدانیت او د قدرت فائقه او د علم شامل د خدای ﷻ دی د هغه قوم لپاره چې هغه فکر په دغو آیتو کې وکړي.

فوائد شتی: (۱) پوه سه! چې دنیا مزرعة الآخرة ده یعني د کښت کولو ځای او خدای پاک بیا خلګ ژوندي کوي بعد الموت تا چې حاصلات د دنیا د کښتو تر لاسه کړي، نو که چا کښت د خیر د کار وکړي. نو حاصل به یې سلامت وي من عذاب الآخرة او که چا کښت د شر من الکفر والمعاصي کړی ؤ حاصل به یې ندامت او پښېماني وي .... سعدي رحمه الله.

جمله میدانند اګر تو نه ګروی .... هرچه میکاریش روزی بد روی

فائده: (۲) په بعضې روایاتو کې راغلي دي چې خدای پاک عیسی علیه السلام ته وحي وکړې کن للناس في الحلم کالارض تحتهم وفي الرحمة کالشمس والقمر فانهما یطلعان علی البر والفاجر، قال الحافظ الشیرازي رحمه الله.

نظر کرد به درویشان منافی بزرګی نیست
سلیمان باچنین حشمت نظرها بود بامورش

فائده: (۳) پوه سه! چې بعض علما سپوږمۍ افضله بولي تر لمر، ولې چې لفظ د قمر مذکر دی او لفظ د شمس مؤنث سماعي دی، والتذکیر اصل والتانیث فرع فالفضل للاصل علی الفرع قال وهو الاصح الاشهر.

سوال: په آیت کې خو یې لفظ د شمس دمخه راوړی دی، نو دا دده د افضلیت دلیل نه دی؟

ځواب: لا! تقدیم في اللفظ دلیل د فضیلت نه دی ولې چې په قرآن مجید کې ځای ځای اشرف وروسته سوی وي کما في قوله تعالی "فمنکم کافر ومنکم مؤمن" وقوله تعالی "وجعل الظلمات والنور" هذا ما في اسئلة الحکم. بعض

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مفسرينو دا خبره رد کړې ده ولې چې اصالت او فرعيت او افضليت او مقبوليت په تذکير او تانيث حقيقي کې دی دون اللفظي او قمر چې مذکر لفظاً دی فضل ددې نه ثابتوي پر مؤنث لفظاً چې شمس دی، ولې چې لفظ د طلحة د نر نوم دی او نر خو تر ښځې افضل دی مع ان طلحة مؤنث لفظي، ولنعم ماقيل:

ولا التانيث عار لاسم شمس .... ولا التذکير فخر للهلال.

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ۝

په تحقيق سره په اختلاف د شپې او ورځې طولاً وقصراً ومساواتاً په اعتبار د سير د شمس في بروجها وظلمة ونوراً وحرارةً وبرودةً، او په هغو شيانو چې خدای پاک پيدا کړي دي په اسمانو کې من الشمس والقمر وسائر الکواکب المختلفة النور وغيرها التي لايعلمها الا الله او په مځکه کې من الحيوانات والکنوز والنباتات والاشجار وغيرها من الکائنات، هر آئينه دلائل دي د وحدانيت د خدای ﷻ "لوکان فيهما الهة الا الله لفسدتا" او پر قدرت باهره د خدای پاک او پر علم شامل د خدای پاک وغيرها من الصفات الجمالية والجلالية د خدای ﷻ.

برگ درختان سبز درنظر هوشيار ..... هر ورقی دفتريست معرفت کردگار

دا آيات هغه قوم لره دی چې له خدای ﷻ څخه بيريږي، د تخصيص وجه يې داده چې هغه قوم په دې آيتو کې فکر ووهي.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا

او هغه کسان چې اميد نه لري زمونږ د ثوابو په ورځ کې د قيامت خدای ﷻ اعلی د ثوابو ذکر کړی چې ملاقات د خدای ﷻ دی يعني رؤية تعالی بلا کيف او دوی راضي وي ددې دنيا په ژوند او پر آخرت يې خوښ کړی وي، او دوی مطمئن وي وحيوة الدنيا ته او لذائذ او شهوات د دنيا پر مخ بيايي او هغه شيان چې د اخرت په ورځ فائده لري پرېښي يې وي، نو مراد والله اعلم له دې کسانو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ځکه اهل کتاب دي من الکفار چي دوی صانع هم مني او بعث يوم القيامة هم مني ومع ذالک اختاروا الدنيا على الآخرة واقتصروا على لذائذ الدنيا حتى غيروا التوراة والانجيل لاجل تلک الشهوات کمامر مراراً.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَنْ اٰيٰتِنَا غٰفِلُوْنَ ۝

او هغه کسان چي زمونږ د آيات چي دلالت کوي پر وجود د صانع او پر وحدانيت د هغه او پر بعث بعد الموت باندي غافل وي چي مراد ځني مشرکان او دهريان دي.

اُولٰٓئِكَ مَاْوٰىهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ۝

دغه کسان يعني دواړي ډلي ځای د ورتلو ددوی اور دی يعني دوږخ په سبب ددې چي دوی يې کسب کاوه په دنيا کي من الکفر والشرک والمعاصي.

اعراب: "اولئک" مبتدأ ده او "ماهم" مبتدأ ثاني ده او "نار" يې خبر دی والجملة خبر د "اولئک" ده او دا جمله ټوله خبر د "ان" ده.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ يَهْدِيْهِمْ رَبُّهُمْ بِاِيْمَانِهِمْ

په تحقيق هغه کسان چي ايمان يې راوړی وي يعني پر وحدانيت د خدای ﷻ او پر رسالت د عليه الصلوة والسلام او پر بعث بعد الموت وغير ذالک مما يجب الايمان به او عملونه کوي صالح من الصلوات وغير ذالک.

درويش وايي: چي په اعمال صالحه ؤ کي ترک د منهياتو هم مندرج دی. قال الله عزوجل "ان الصلوة تنهى عن الفحشا والمنکر" خدای ﷻ دوی ته هدايت کوي په سبب د ايمان ددوی يعني وداسي لاري ته چي سالک وجنت ته رسوي.

سوال: خدای ﷻ جنت صراحةً نه کړی ذکر وجه يې څه ده؟

ځواب: وجه يې داده چي په مقابله ډله کي چي کافران دي خدای ﷻ وويل مأوائهم النار، نو د مؤمنانو حال له هغه ځخه وفهمېدی چي مأوائهم الجنة وايضاً ان المقام محفوف بالقرائن الدالة على ان المراد الهداية الى الجنة.

بوه سه: چي قاضي بيضاوي رحمه الله وايي چي مفهوم د ترتيب د هدايت وجنت ته پر ايمان او عمل صالح که څه هم دلالت کوي پر دي چي سبب د هدايت وجنت

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ته ایمان او عمل صالح دواړه دی لکن منطوق ددې آیت یهدي ربهم بایمانهم پر دې دلالت کوي چې ایمان مستقل دی په سببیت کې د دخول د جنت، انتهی بالترجمة او د مظهري رحمه الله مختاره هم داغه ده.

پوښتنه: د بیضاوي رحمه الله له قول څخه خو دا معلومېږي چې مطلق ایمان سبب مستقل د د خول د جنت وي وان لم یعمل من العمل الصالح بشیئ ولم ینتهی عن المنهیات مع انه تعالی قال ومن قتل مؤمناً متعمداً فجزائه جهنم الآیة؟

ځواب: بعض مفسران وایي چې مراد د سببیت د ایمان لدخول الجنة دادی چې ولو بعد حین یعني بعد دخول النار.

درویش وایي: چې دا ځواب صحیح نه دی ولې چې په دې کې تقیید د آیت مطلقه دی بلکې صحیح داده چې دا آیت خو دلالت کوي پر سبب د دخول د جنت. لکه بیضاوي چې وویل او تعذیب د مؤمن بالنار د نورو آیاتو او احادیثو څخه فهمېږي یعني که مؤمن عاصي الذي مات بلا توبة ته رحمت عامه د خدای ﷻ په ورځ د قیامت تدارک ونه کړي او شفاعت د سید البشر ﷺ یې هم یاري ونه کړي یدخل النار موقتاً.

پوښتنه: چې علامه بغداد السید محمود الآلوسي رحمه الله په روح المعاني کې وایي ص (۷۴) والمراد بهذه الایمان الذي جعل سبباً هو الایمان الخاص المشفوع بالاعمال الصالحة لا المجرد عنها ولا الاعم آه.

درویش وایي: چې آلوسي رحمه الله ډېر طویل الذیل دلائل پر دې راوړي دي لکن ده متابعت کړی دی د زمخشري په کشاف کې چې صاحب کشاف معتزلي المذهب دی، او د معتزله وو مذهب دادی ي د ایمان سره چې اعمال صالحه نه وي یعني مسلمان مرتکب د کبائرو ګنهو وي او بې توبې مړ سي ځای یې د همېشه لپاره دوږخ دی او مجرد ایمان یې سبب د دخول د جنت نسي کېدای، لکه چې په شرح العقائد او شرح المقاصد کې دواړه تصنیف د علامه ثاني سعد الدین التفتازاني رحمه الله دي مذهب د معتزله وو یې هم لکه چې موږ وویل بیان کړی دی، وهکذا بین مذهبهم القاضي عضد الملة والدین في المواقف وشارحه السید السند الجرجاني وصاحب کتاب الملل والنحل عبد الکریم الشهرستاني.

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

سوال: صاحب د روح المعاني ستا په عقيده معتزلي دی او كه څرنګه؟

ځواب: حاشاً لله من ان اقول انه معتزلي بل هو سني من اعاظم اهل السنة والجماعة، او آلوسي رحمه الله په خپله په روح المعاني کي ددې خبرې مفصل ځواب ورکړی ان شئت فارجع الى روح المعاني.

تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهٰرُ فِیْ جَنّٰتِ النَّعِیْمِ ﴿۹﴾

چي بهيږي به لاندي تر قصرو ددوی بحذف المضاف، څلور ولې شراب، عسل، شيدې او اوبه په جنتو کي د نعمتو، اللهم اجعلنا منهم بمحض فضلک ورحمتک.

بوه سه: چي روح المعاني وايي چي دا بل خبر دی د "ان" اول خبر يې "يهديهم" ؤ آه، يا بل حال دی له مفعول څخه د "يهديهم" او اول حال يې "تجري" ؤ، او يا متعلق دی په "يهدي" او يا په "تجري" پوري. انتهى مع زيادة وقريب من ذالک قال البيضاوي رحمه الله.

دَعْوٰىهُمْ فِيْهَا سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ

يعني دعا ددوی او ذکر ددوی په جنتو کي دادی موږ تنزيه ستا وايو له هر عيب څخه وما لا يليق بذاتک الاقدس.

بوه سه: چي "دعائهم" مبتدأ ده او "فيها" يې متعلق دی او خبر يې سبحانک اللهم دی.

سوال: سبحانک اللهم خو تنزيه او ذکر دی، خواست څرنګه دی؟

ځواب: ابن الاثير په خپل تفسير کي وايي، انما سمي التهليل لا اله الا الله، والتحميد اى الحمدلله، والتسبيح اى سبحان الله، والتحميد اى الله اكبر او الله اعظم دعاً لانها بمنزلة الدعا في استيجاب ثواب الله وجزاء.

او بغوي رحمه الله وايي چي دا لفظ يعني سبحانک اللهم يو اشاره ده په منځ کي د جنتيانو او د خادمانو ددوی چي دوی سبحانک اللهم وايي خادمان حاضر سي هر طعام چي يې غوښتی هغه حاضر کړي الى اخيره.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ

پېش کش ددوی په جنت کي یو د بل سره سلام ای سلام لک من مکروه، نو اضافت د تحیة اضافت دی ومصدر فاعل ته او دا هم احتمال لري چي اضافت دي د مصدر ومفعول ته وي یعني تحیة الملائکة ایاهم قال الله تعالی والملائکة یدخلون علیهم من کل باب سلام علیکم بما صبرتم او ملائکة د خدای ﷻ له خوا هم سلامونه ورته راوړي، او بالذات هم خدای ﷻ ددوی ته سلام علیکم وایي قال الله تعالی سلام قولاً من رب رحیم .... بیت:

سلام دوست شنیدن سعادتست وسلامت
بوصل یار رسیدن فضلیت است وکرامت

فائده: په جنت کي مکلفیت په عبادت نسته لان الجنة منزل ثواب العبادات لا موضع التکالیف الشرعیة لکن دوی چي دا تسبیح او تهلیل او تحمید وایي د خپل شوقه څخه کما قیل.

زوق نامش عاشق مشتاق را .... از بهشت جودانی خوشتر است
گرچه درفردوس نعمتها بسی است .... وصل او از هر چه دانی خوشترست

وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

او اخیره دعا ددوی یعني ذکر ددوی دغه دی چي ټوله ثنا وصفت خدای ﷻ لره دی چي تربیه کونکی د ټولو عالمیانو دی،

پوهسه: چي جنتیان چي دا دومره نعمتونه په جنت کي ووینې او کرامت د خدای ﷻ او بیا سلام د ملائکه کرامو واوري او سلام د رب العزت واوري، نو څکه دوی ثنا او صفت د خدای ﷻ په الحمد لله رب العالمین سره وایي.

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ

که چېري چابک ورکولای خدای ﷻ وخلگو ته شر یعني عذاب، لکه چابک چي ورکوي دوی ته خیر یعني صحت او رزق وغیرهما چي دوی يې وغواړي له خدای ﷻ څخه، بعض مفسرین رحمهم الله وایي چي دا آیت په شان کي د نضر بن

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الحارث نازل سوی دی چي ده وویل "ان کان هذا هو الحق من عندک" که چېري وي دين د اسلام او قرآن او رسول ﷺ حق ستا له جانبه څخه. غرض دا ؤ چي موږ خو يې نه منو يو له دغو درو څخه. فامطر علينا حجارة من السماء" نو پر موږ دي واوروي ډبري د اسمان له خوا څخه، پوه سه! چي دا خبره يوه نفر ددې لپاره وکړه چي زموږ يقين دی چي دا دين حق نه دی.

پوه سه: چي استعجال مصدر مضاف دی ومفعول ته يعني استعجال د خدای پاک ودوی ته د خير چي دوی خير غواړي، نو استعجال په معنی د تعجيل دی، او له ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي دا آيت په دې باره کي دی چي سړي ته چي ډېر درد ورسي، نو ګاهي زوی ته ووايي چي په سترګو ړوند سې. او ګاهي ماينې ته ووايي چي کور دي خراب سه، او دا تفسير د قتاده رحمه الله دی، نو معنا د آيت داده که چېري خدای ﷻ خلګو ته ورکړي شر يعني هغه چي دوی په وخت کي د غضب وويل او طلب يې په عجولانه ډول وکړی لکه چي خدای پاک دوی ته ورکوي خير چي دوی يې وغواړي ژر دی. ولي خدای پاک کريم دی د بنده د خير دعا ژر قبلوي.

لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ ۖ

راواستول سوی به وای ودوی ته اجل ددوی يعني دوی به هلاک کړي وای.

پوه سه: چي قرائت د ابن عامر او يعقوب بفتح القاف والضاد دی يعني پر صيغه د معلومي چي ضمير د فاعل يې خدای ﷻ ته راجع دی او نور قاريان يې په صيغه د مجهول وايي. نو پر صيغه د معلوم اجل په نصب سره مفعول دی او پر صيغه د مجهول اجلهم په رفع سره دی يعني مفعول مالم يسم فاعله دی.

فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ⑪

نو موږ پرېږدو هغه کسان چي نه مني ملاقات زموږ يعني نه بېرېږي د بعث بعد الموت له عذاب څخه. والمعنى لا نهلكهم ولا نقضى اجلهم لکه دوی چي غواړي بلکي امهالاً او استدراجاً عذاب يا مرګ نه پر نازلوي، نو ددوی دغه پاته والی امهال دی اهمال نه دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوښتنه: چې حداديرحمه الله وايي چې دا آيت عام دی هغه کسان هم پکښي داخل دي چې استعجال د عذاب غواړي چې په سبب د معصيت ددوی لکه يو سړی چې شراب څېښي او وايي چې پر ما دي خدای ﷻ د شرابو عذاب نازل کړي، او هغه کسان هم پکښي داخل دي چې خپل ځان يا اولاد ته ښېراوي کوي کمامر مثاله، او په صحيح حديث کي راغلي دي دعاء المرء علی محبوبه غير مقبول لانه غير راض بقبوله قوله في طغيانهم يعني د سرکښی په سبب د عدم ايمان بالبعث والجزاء نو جار او مجرور متعلق په فنذر پوري دی او يعمهون حال دی له ضمير څخه د هم ای متحيرين مترددين.

درويش وايي: چې مفسرين رحمهم الله وايي لا صلاح ولا حكمة في اماتتهم عاجلاً ولي چې عين ممكنه ده چې دغه وروسته سړی به ايمان راوړي، او بيا وروسته ددوی له اصلابو څخه مؤمن پيدا سي.

پوښتنه: دمخه په صحيح حديث کي تېر سو دعاء المرء علی محبوبه غير مقبول، او په بل صحيح حديث کي راغلي دي دعاء الوالد علی ولده لا يرد، ښېرا د پلار وزوی ته نه ردېږي، فكيف التوفيق بين الحديثين؟

ځواب: په مقاصد حسنه کي راغلي دي چې حديث اول محمول دی پر دې چې پلار په حال کي د غضب ښېرا وکړي زوی ته لکن په زړه کي په راضي نه وي صرف غضب يې ښېرا تر خوله وباسي، او حديث ثاني محمول پر دې دی چې زوی د پلار عاق وي او پلار د زړه له کومي ښېرا ورته وکړي فهو لا يرد والله اعلم.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنۢبِهِۦٓ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَآئِمًا

او هغه وخت چې انسان ته ورسېږي يو ضرر يا په جسد کي او يا په مال کي ومثل ذالک، نو دی موږ ته خواست کوي په دفعه کي د هغه ضرر يعني په اخلاص او عاجزۍ سره پر بغل باندي يعني څنګ يې وهلی وي او يا چې ناست وي او يا ولاړ وي، ددې ترديد فائده داده چې فوراً دې په دفع کي د ضرر ماته خواست کوي په ټولو احوالو کي چې ذکر سوله، او صاحب د روح البيان وايي چې فائده د ترديد مذکوره داده چې ګاهي پر انسان باندي دومره لوی په ناجوړي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسلطه سي چي صاحب فراش يې وګرځوي پېله اضطجاع پر بل شي قدرت نه لري. او ګاهي څه سپکه ناجوړي وي چي پر ناسته هم قدرت لري. او ګاهي ډېره سپکه ناجوړي وي چي پر ولاړه هم قدرت لري لکن تګ نه سي کولای.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُ

نو هغه وخت چي لېري کړو موږ هغه ضرر چي دی په مبتلا ؤ او ماته يې د کشف خواست کړی ؤ، نو دی روان وي پر خپل مخه يعني همېشه توب پر خپل کفر په مخه واخلي او شکر ونه وايي. لکه ده چي ماته خواست نه وي کړی.

درويش وايي: چي له دې آيت څخه دا معلومه سوه چي مراد له انسان څخه کافر دی. او پر دې قياس دي هغه مسلمانان چي مثلاً لمونځ يې نه کاوه ناپېره لوی تبې ونيوی، نو دی خدای ﷻ ته خواست کوي چي ما له دې رنځ څخه خلاص کړې، او نيت يې دا وي که زه خدای ﷻ له دې رنځه څخه خلاص کړم. نو پينځه وخته لمونځ په جماعت کوم، نو چي خدای ﷻ يې جوړ او روغ رمټ کړي دی پر خپله لار روان سي يعني بيرته خپلې بې لمانځې ته دوام ورکړي الی غير ذالک.

پوه سه: چي "کان مخفف د مثقل دی اصل يې کانه ؤ، نو ضمير شان يې پټ ختې حذف کړی يعني ځان يې داسي واچوی لکه دی چي يو وخت په بلا نه ؤ مبتلا او ماته يې خواست نه وي کړی د يو ضرر لپاره چي ده ته رسېدلی ؤ.

كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑫

"کذالک" لکه د دغه مبتلا په زړه کي چي ناشکري ښائسته وه، ښائسته کړه سوې ده (والمزين هو الشيطان) وه مشرکينو ته (اسراف ای تجاوز عن الحد الشرعي) يعني کافرانو ته هغه چي دوی يې عمل کاوه.

درويش وايي: چي مراد له مسرفينو څخه فرد کامل دی چي مشرکان دي چي تجاوز يې وکړی تر عبادت الله وحده څخه وعبادة الاصنام ته. شاعر مشهور صائب وايي

ازين چه سود که در ګلستان وطن دارم .. مرا که عمر چو نرګس بخواب ميګذرد

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِن قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا

او مونږ هلاک کړي دي ډېر قرنونه مثل قوم نوح ومثل عاد وثمود الى غير ذالک. تر تاسي دمخه هغه چي دوی پر خپلو ځانو ظلم کاوه بالكفر والمعاصي واتباع الشهوات الباطلة. وفيه تنبيه لاهل مكه ان حالهم ايضاً يكون مثل حال الامم الماضية ان لم يؤمنوا بتوحيد الله ﷻ وحقيقة القرآن ورسالة النبي ﷺ.

يوه سه: چي مخاطب اهل مكه دي.

وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ

عطف دی پر ظلموا او يا حال دی د فاعل څخه د ظلموا په تقدير د قد كما هو القانون النحوي في حالية الفعل الماضي. او راتګ کړی ؤ دوی ته رسولانو ددوی په معجزاتو ظاهراتو سره. ددې جملې فائده داده چي قانون الهي دادی چي پر كافر چي حجت تام نه سي خدای پاک يې نه هلاكوي. كما قال الله تعالى في موضع آخر "وما كنا معذبين حتى نبعث رسولاً" ولي چي كافر ته ځای د عذر پاته نه سي. يعني هل لا ارسلت الينا رسولاً؟

وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا

او نه وه دوی يعني اهل قرون الماضية الظالمة چي دوی دي ايمان راوړي. كلمه د لام لپاره د تاكيد د نفي ده. ولي چي دوی فاسد کړي وه خپل استعدادات فطريه قال رسول الله ﷺ كل مولود يولد على فطرة الاسلام الى آخير الحديث النبوي ﷺ.

كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ

يعني لكه كفارو ته د امم ماضيه مونږ جزا د اهلاک ورکړه وروسته تر ارسال الرسل بالبينات مونږ جزا ورکوو په آئينده کي وه هغه قوم ته چي مجرمان وي لکه مجرمان د امم ماضيه ؤ.

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِن بَعْدِهِمْ

وروسته تر امم ماضيه وو مونږ وګرځولاست تاسي يا كفار مكه خليفه ګان په سرزمين کي د مكې وروسته تر كفار ماضيه وو الهلكة وو.

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

سوال: وروسته والي د اهل مکه خو له ثم څخه فهمېدی نو من بعدهم ته څه ضرورت و؟

ځواب: لپاره د تاکيد د معنی حرفي ضمني په صريح بعديت سره او ددې شعر د سعدي رحمه الله په مصداق وګرځي.

پند گیر از مصائب دیگران .... تا نه گیرند دیگران زتو پند
نرود مرغ سوی دانه فراز .... چو بیند مرغ دیگر اندر بند

لِنَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴿١٤﴾

چې مونږ وګورو چې تاسي څه عمل کوئ د خير عمل کوئ او که د شر، نو تاسي معامله پر موافق د اعمالو ستاسي وکړه سي، او يا تاسي عبرت له دوی څخه اخلئ چې نو تصديق د رسولانو وکړئ او که نه.

پوښته: چې خدای پاک خو ازلاً پر دوی علم لري، نو مراد له "لننظر" څخه علم بعد وجو المعلوم دی چې منطقيان يې علم تفصيلي بولي، ولي چې مناط د ثواب او عقاب هم دغه علم تفصيلي دی د ابي سعيد الخدري رضي الله عنه څخه روايت دی چې عليه الصلوٰة والسلام وويل ان الدنيا حلوة (دنيا شرينه ده) خضرة (سرسبزه ده) وان الله مستخلفکم مناظر کيف تعملون (خدای جل جلاله تاسي د نورو مخني خلګو خليفه ګان ګرځوي، نو خدای جل جلاله ګوري چې تاسي څرنګه عمل کوئ)

اعراب: "کيف" منصوب دی په "تعملون" سره نه په "لننظر" سره، ولي "کيف" چې معنی د استفهام ورسره ده د خپلي جملې صدارت غواړي. حافظ شيرازي:

خوش عروسست جهان از ره صورت لکن
هر که بدو پیوست عمر خودش کابین داد

کابين مهر ته وايي يعني کابين ولور بولي، مفسرين رحمهم الله وايي چې په دې آيت کي تهديد او ګواښ دی اهل مکه وو ته پر جرم ددوی بتکذيب رسول الله صلی الله علیه وسلم تا چې له دې انکار څخه ډډه وکړي، د بېري ددې چې پر دوی به هم عذاب استيصال نازل سي لکه نازل سوی چې و پر دوی دمخه کافرانو چې تکذيب د رسول به يې کاوه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ

چي تلاوت وکړل سي پر اهل مکه باندي يعني د عليه الصلوٰة والسلام له خوا زموږ د آيتو.

دروېش وايي: چي که څه هم ټوله مشرکانو د مکې دا راتلونکې وينا په کوله لکن په قول د قتاده رحمه الله دغه کسان د هر سر سخته وه په دې دنيا کي (۱)عبدالله بن ابي المخزومي (۲) وليد بن المغيرة (۳) مکرز بن حفص (۴)عمر بن عبدالله (۵) عاص بن عامر بن هشام.

بينات" چي واضح الدلالة وه پر دې چي دا آيات من عند الله دي خو بيا هم.

قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ

ويل به هغو کسانو چي عقيده به يې نه درلوده پر ملاقات زموږ مراد ځني يوم القيامه ده او بعث بعد الموت، نو معنا يې داده چي له ملاقات څخه د عذاب زموږ نه به ډېدل چي هغه په ورځ د قيامت نازلېږي پر کافرانو، ته موږ ته راتګ وکړه په قرآن غير د موجوده قرآن څخه يعني چي په هغه کي زموږ د خدايانو عيب بيانول او سپکاوى نه وي، او يا دا چي د ثواب او عقاب تر عقل لوړي خبري نه وي پکښې، يا داغه قرآن رد او بدل کړه يعني پر ځاى د آيت عقاب آيت د ثواب کښېږده، او بل ځاى د ذم زموږ د خدايانو چي لات، عزى وغيره دي آيت د مدح ددوى ولګوه، او د بعض حرام پر ځاى حلال کښېږده وبالعکس.

قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي

ته ورته ووايه اې محمد ﷺ يعني نه ده صحيح او نه ښايي مالره چي زه دي قرآن منزل من عند الله بدل کړم يعني من قبل نفسي له طرف څخه د خپل ځان.

پوښتنه: کافرانو د مکې د يوه يا د دوو شيانو مطالبه کړې وه چي يا نزول د قرآن آخر وغير له موجوده قرآن څخه او يا رد وبدل وُ د موجوده قرآن کمامر، خداى ﷻ وه عليه الصلوٰة والسلام ته د يوازې رد وبدل جواب تعليم وکړى حکمت يې څه دى؟

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خواب: چونکه ردوبدل په قرآن موجود کي د آسان کارو تر نزول د قرآن آخر، نو چي تبديل له طرف څخه د عليه الصلوٰة والسلام ممتنع دی نو نزول د قرآن نوين په طريق اولى ممتنع دی.

إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ

زه متابعت نه کوم مگر نه د هغه شي چي ماته وحي سوي وي.

پوه سه: چي دا دليل دی لقوله مايکون لي آه. حاصل د دليل دادی چي هغه څوک چي تابع د بل چا وي هغه نه سي کولای چي بېله امره د متبوع دي استقلالاً دي تصرف په يو شي کي وکړي.

فائده: له دې آيت څخه جواب د نسخ د بعض آيتو د قرآن په نورو آيتو سره هم وفهمبدی، ولي نسخ مذکوره خو هم د متبوع چي خدای ﷻ دی تر سره کېږي او دا توهم د کفارو هم دفعه سو چي قرآن اختراع د عليه الصلوٰة والسلام له خوا څخه ده ځکه يې تبديل په دې سره مقيد کړی من تلقائي نفسي.

إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝١٥

په تحقيق زه بېرېږم که زه عصيان او نافرماني د خپل رب وکړم يعني بالتبديل بېله امره د مولى ﷻ له عذاب څخه د ورځي د قيامت نو ددې تبديل په طلب تاسي ګناه کارياست.

قُل لَّوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُم بِهِ

ته ووايه که د خدای ﷻ اراده وای يعني د عدم نزول د قرآن پر ما باندي او يا عدم تلاوت پر تاسي، ما به تلاوت د قرآن نه کولای پر تاسي ولي چي زه امي يم او د امي له شانه څخه نه ده چي دداسي قرآن تلاوت دي وکړي چي د طوق د بشر خارج وي قال الله تعالى "وان کنتم في ريب ممانزلنا على عبدنا فأتوا بسورة من مثله الآية" او نه به مي خبرولای تاسي په قرآن سره.

حکايت: يو شيخ او ولي الله ؤ په قوم کردي ؤ چي عربي ژبه يې هيڅ نه وه زده، يو منکر وده ته د تعصب او د عناد د لاري ورېيل چي ته خو يو څه نصيحت او وعظ په عربي ژبه موږ ته وکړه، د معاند دا خيال ؤ چي دی به رسوا کړم، ولي چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دی امي دی وعظ او تبلیغ یې نه دی زده، شیخ وایي چي زه د شپې په ډېر غم کې ډوب بیده سوم، نو ما علیه الصلوٰة والسلام په خوب ولیدی ده مبارک راته وویل چي صبا په عربي ژبه نصیحت ورته وکړه، نو سهار شیخ مذکور د وعظ لپاره پر منبر کښېنستی او په عربي ژبه یې د قرآن تفسیر او تأویل بیان کړی چي خلګ او معاند د تعجب په دریاب کي ډوب سوله، نو شیخ دا خبره وکړه امسیت کردیاً واصبحت عربیاً وذالک من فضل الله والله علی کل شیئ قدیر.

حافظ شیرازي رحمه الله وایي:

فیض روح القدس ارباز مدد فرماید .... دیګران هم بکنند آنچه مسیحا میکرد

یعني عیسی علیه السلام.

فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ

ما په تاسي کي ژوند تېر کړی دی یعني څلوېښت کاله د مخه د قرآن تر نازلېدلو او تاسي ته مي شی نه ووایه تر هغو چي ماته وحي نه وې راغلي او ما نه په یوه مدرسه کي سبق ویل ږ او نه مي یو عالم لیدلی ږ او نه مي یو شعر ویلی ږ او نه مي خطبه او نصیحت کړی ږ، وروسته خدای جل جلاله داسي قرآن راکړی چي فصاحت او بلاغت ته یې د دنیا ټوله ژباړان او فصحاً د عدنان او بلغاً د قحطان حیران دي او ټوله له اتیان څخه د مثل د یوه سورت عاجزه سوه حتی چي لپاره د دفع د خجالت یې دا وویل "انهم سحروا تسحیراً" یعني چي محمد صلی الله علیه وسلم په موږ سحر وکړی چي له اتیان څخه د مثل یې عاجزه سولو. نو له دې څخه دا معلومه سوه چي قرآن معجزه د خارق للعادة او قول البشر نه دی بلکي نازل دی له جانبه څخه د خالق مقتدر.

فائده: علیه الصلوٰة والسلام قبل الوحي څلوېښت کاله په مکه کي تېر کړه او بیا وحي ورته راغلې، وروسته تر وحي دیارلس کاله په مکه مکرمه کي ږ او بیا یې هجرت مدینې منورې ته وکړې او په مدینه کي یې لس کاله ژوند ږ چي دین اسلام شائع سو او فتح د مکې مکرمې هم وسوه او عربو په ډلېیزه توګه اسلام قبول کړی، آیة کریمه "ورئیت الناس یدخلون في دین الله افواجاً" او بیا په دغه سورت کي خدای پاک اشاره ده مبارک رحلت ده وکړه، کریمه "فسبح بحمد ربک واستغفره انه کان تواباً" نو علیه الصلوٰة والسلام د دروشپېته (۶۳) کلو په

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عمر کي رحلت د دنیا فاني ځخه ودار جاوداني ته وکړي، او د رفیق اعلی په ویلو سره رخصت سو صلی الله تعالی علیه وعلی آله وصحبه اجمعین وارزقنا اتباعه علی وجه الاحسان والیقین آمین.

أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿١٦﴾

آیا تاسي کفار عقل نه لرئ چي ددې بیان سوي حالاتو ځخه د نبي ﷺ پند واخلئ او ایمان راوړئ.

فَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّنِ ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا

الاستفهام للانکار ای لا احد اظلم تر هغه چا چي دروا غ وایي پر خدای ﷻ یعني چي خدای ﷻ لره شریک سته لکه مشرکین د مکې. یا خدای ﷻ لره ولد سته لکه بعض مشرکین د مکې چي ویل به یې چي ملائکه بنات الله دي، او یا یهود چي عزیر ابن الله یې باله. یا لکه نصاری چي عیسی ابن الله بولي.

أَوۡ كَذَّبَ بِـَٔايَٰتِهِۦٓۚ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلۡمُجۡرِمُونَ ﴿١٧﴾

یا دروا غ بولي آیات د خدای ﷻ یعني قرآن کریم لکه طوائف ثلثة مذکوره، شان دادی چي فلاح او خلاصون له عذاب الهي ځخه نه سي پیدا کولای مجرمین یعني کفار مکه.

وَيَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمۡ وَلَا يَنفَعُهُمۡ

او عبادت کوي کفار د مکې ددا سي شیانو چي ددوی بتان او اصنام دي ماسوی د خدای ﷻ چي د هغو خدایانو ضرر نه رسېږي ودوی ته چي عبادت یې نه وکړي او نه یې نفع رسېږي ودوی ته که یې عبادت وکړي لانها جمادات لا یقدرون عن نفع ولاضرر، او معبود باید مالک د دفع د ضرر او د نفع وي د خپل عابد سره.

وَيَقُولُونَ هَٰٓؤُلَآءِ شُفَعَٰٓؤُنَا عِندَ ٱللَّهِۚ

او دوی وایي دا بتان زموږ شفاعت کونکي دي په نېز د خدای ﷻ په امور دنیویه کي او په اخرویه کي که چېري اخیرت ؤ ولي دوی خو منکر دي له بعث بعد الموت ځخه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ

ته ورته ووايه دوى ته آيا تاسي خبروئ خداى پاک په داسي شي سره "يعني چي خداى پاک لره شريک سته" چي خداى ﷻ نه دى په خبر يعني په خپل شريک او تاسي وه خداى ﷻ ته وربنياست چي تالره شريک سته؟.

پوه سه: چي استفهام لپاره د انکار دى يعني تاسي وه خداى پاک ته داته سي وربنوولاى چي خداى ﷻ علم نه پر لري چي شريک دى، ولي چي علم د خداى پاک پر ممکناتو سته شريک د خداى ﷻ خو ممتنع دى. پر ممتنع باندي خداى پاک علم نه لري لکه اجتماع النقيضين وارتفاعهما وشريک الباري وامثال ذالک.

فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ

نه يې په اسمانو کي يعني چي ملائکه دي او نه په مځکه کي چي ستاسي بتان دي. ولي چي دا ټوله حوادث او ممکن شيان دي او خداى ﷻ قديم واجب الوجود دى.

سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾

منزه او پاک دى خداى ﷻ له شرک څخه ددوى يعني المشرکين. که کلمه د "ما" په عما کي مصدريه سي او يا د هغو شيانو چي مشرکان يې د خداى ﷻ شريک بولي چي بتان دي پر تقدير ددې که کلمه د ما موصوله وي.

فوائد شتى فيما يتعلق بالآيات السابقة (۱) فائده: په حديث شريف کي راغلي دي چي لوى درواغ درې دي، يو دا چي پر خپلو سترګو درواغ ووايي چي ما داسي شئ وليدى يعني په خوب کي او نه يې وي ليدلى، دوهم دا چي پر مور او پلار درواغ ووايي يعني يا مور بدله کړي او يا پلار بدل کړي.

درويش وايي: چي دا تبديلي نن صبا په مهاجرينو کي د افغانستان چي پاکستان ته مهاجر سوي دي د روساتو له ظلمه څخه يعني د سنه (۱۴۰۰) هـ رايسته، يعني بعض خلګ ما پېژندل چي په افغانستان کي جتان وه او پارسي بانان وه په پاکستان کي يې يا په سيدانو پوري يا په محمدزيانو پوري يا په نور عزت والا قومو پوري ځان پيوند کړى، يعني د قوم بدلول د پلار او نيکه بدلول دي په درواغو، او يا درواغ وايي پر مايقول سمعت رسول الله ﷺ ولم يسمع مني

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يعني ولو بالواسطة. لکه بعض جاهلان د مسجدو امامان او د جامع مسجدو خطیبان، نو دوی په خپلو تبلیغاتو او مواعظو کې وايي چي په حدیث شریف کي داسي راغلي دي او هغه دروغ وي یعني موضوع حدیث وي، په حدیث شریف کي چي بعض محدثین یې متواتر حدیث بولي راغلي دي "من کذب علي متعمداً فليتبوأ مقعده من النار" (که یو چا دروغ وویله پر ما باندي په قصد سره، نو ځان ته دي جوړ کړي د اوسېدلو ځای په دوزخ کي)

یوه سه: چي ظاهر ددغه حدیث امر دی لکن په معنا د اخبار دی یعني ځای یې په دوزخ کي جوړ کړی.

یوه سه: چي دروغ ویل د یوه فرد د امت د علیه الصلوٰة والسلام پر علیه الصلوٰة والسلام باندي فوق الذکر یې جزاً ده، نو څرنګه به رسول الله ﷺ ته دا روا وي چي پر خدای ﷻ دي دروغ ووايي لکه کفارو د مکې چي به ویل "افترى على الله ام به جنة" او سره ددې چي انبیاً علیهم السلام امینان د خدای ﷻ پر ما اوحي الیهم لایزیدون فیه ولا ینقصون ولا یبدلون لکه مشرکانو د مکې چي به علیه الصلوٰة والسلام ته ویل "اوبدله" بلکې اولیاً الله الکرام هم ورته کارونه نه کوي، وفي الحدیث الصحیح قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه یا نبي الله مالک افصحنا قال علیه الصلوٰة والسلام جائني جبرئیل فلقنني لغة ابي اسمٰعیل وان الله ادبني فاحسن تأدیبي وامرني بمکارم الاخلاق فقال خذ العفو وامر بالعرف.

فائده: یوه سه! چي تاریخ وايي چي اوله بت پرستي له قوخ څخه د نوح علیه السلام منځ ته راغلې ده، او هغه داسي چي د آدم علیه السلام پینځه زامن وه صالحان ود، سواع، یغوث، یعوق او نسر، نو ود چي وفات سو خلګ ډېر په غمجن سوه فاجتمعوا حول قبره وذالک بارض بابل، نو ابلیس چي محبت او اجتماع دوی پر قبرو ولیدل، نو پر صورت د یو انسان ورته راغلی چي زه به د ود صورت درجوړ کړم هر وخت چي تاسي دې صورت ته وګورئ دی به درپیاد ېږي. خلګو ورته وویل نعم، نو ابلیس صورت د ود ورجوړ کړی، وروسته چي به هر یو مړ سو دوی به خپله د هغه صورت جوړ کړی او د هغه نوم به یې پر کښېښو، تر تمام د پینځو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کلو، دا کار خو دوی د عبرت لپاره کاوه او د محبت د مرِه وروړ، نو د زمانو په تیرېدلو سره شیطان وه اخیري نسل ته دا وسوسه ورواچول چي ستاسي آباؤ اجداد د دغه صورتو عبادت کاوه نو خلگو شروع په عبادت د هغو پیل کړه. نو خدای پاک نوح ﷺ په نبوت ودوی ته راواستوی او دوی یې له عبادت څخه د هغو بتانو منع کوله او دوی یې په خوله نه کوله حتی چي ده نه نیم سوه (۹۵۰) کاله تبلیغ ورته وکړی، دل خواه فائده یې نه وکړه حتی چي نوح ﷺ ښېرا ورته وکړه "رب لاتذر علی الارض من الکافرین دیاراً" فانزل الله الطوفان ففرقوا کلهم الا من في سفینة نوح، وهذا مما نزل به القرآن.

پوه سه: چي د آدم ﷺ او د نوح ﷺ تر منځ لس قرنه وه چي ټوله پر حق شریعت وه.

فائده: دغه بتان ټوله په طوفان نوح کي د دریاب پر غاړه په جده کي تر ختیو لاندي وه، نو دغه بتان ابلیس لعین له ختیو څخه د جدې وچي مځکي ته راوه ایستل او د عربو په لاس ورغله او د هغو عبادت یې شروع کړی.

(۴) اول سړی چي په مکه مکرمه کي یې بت نصب کړی عمرو بن لحي د خزاعه د قبیلې ؤ په دې ترتیب چي دغه ناموړی سړی له مکې څخه وشام ته تللی ؤ د تجارت وغیره لپاره هورې د بلقاً په ښار کي عمالیق قبیله ولیدله چي د عمالق بن لاوذ بن سام بن نوح اولاد وه او هغو ټولو د بتانو عبادت کاوه. نو ده پوښتنه څخني وکړه چي دا څه شیان دي چي تاسي یې عبادت کوئ هغو ورته وویل چي دا خدایان دي چي پر موږ د باران قحط سي ددوی څخه موږ طلب د باران کوو دوی باران راباندي اوروي، که موږ کومک څخني وغواړو په یو مهم کي دوی کومک راسره کوي، عمرو بن لحي ورته وویل چي ماته به یو بت نه کړې را زه به یې مکې ته یوسم او هورې به یې موږ عبادت کوو، نو هغو یو بت ورکړی د هبل په نامه چي له عقیق څخه جوړ ؤ پر صورت د انسان. نو ناموړي هغه هبل راوړی د کعبې شریفي په خونه کي یې ودراوه او خلگ یې امر کړه په عبادت د هغه او په تعظیم د هغه، نو یو سړی چي به له سفره راغلی نو اول به یې طواف وکړی بیا به یې د هبل عبادت وکړی بیا به کورته تلی، بیا به یې سر وخرایه کذا في انسان

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

العیون، او اهل طائف په نامه د لات بت عبادت کاوه، او اهل مکه نور بتان هم درلوده چي عزا او منات او د اساف په نامه یادېدل.

درویش وايي: چي د داسي قوم د هدایت لپاره خدای ﷻ سید الانبیا محمد المصطفی ﷺ دیارلس کاله مبارزه وکړه او د دغه قوم څخه د دیارلسو کلو په دوران کي پر علیه الصلوٰة والسلام سخت سخت کړاوونه تېر سول حتی چي اخیر وه هجرت ته مجبور سو او مدیني منورې ته یې هجرت وکړی او په مدینه منوره کي د لسو کلو په تېرېدلو سره خدای ﷻ ټوله مشکلات حل کړه او مکه مکرمه فتح سوه، کریمة "اذا جاء نصر الله والفتح ورئیت الناس یدخلون في دین الله افواجاً الی اخیر السورة"

(۵) فائده: حسین کاشفي په تفسیر حسیني کي وایي انتفا علم بجهت معلوم است یعني شما میگویند که خدایرا شریک است وتکیه بشفاعت بتان میکنید وخداوند که عالمست بجمیع معلومات این رانمی داند پس معلوم شد که شریک اورا نیست وشفاعت بتان نخواهد بود انتهی، قال ابن الشیخ فان من ذالک (ای من الشریک وشفاعت الاصنام) لو کان موجوداً لعلمه الله تعالی ومالا یعلمه الله استحال وجوده انتهی نو معلومه سوه چي شریک او شفاعت د بتانو محال دی.

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا

نه وه خلګ مګر نه یو امت یعني پر توحید فطري باندي، او یا متفقه پر دین اسلام چي مشترک دی په منځ کي د ټولو انبیا علیهم السلام یعني په اصولو او عقائدو کي له زماني څخه د آدم علیه السلام تر لړ دمخه تر نوح علیه السلام او یا وروسته تر طوفان او یا له زماني څخه د ابراهیم علیه السلام تر زماني پوري د عمرو بن لحي کمامر قصته، نو دوی یو له بله سره اختلاف شروع کړی وروسته تر دې چي دوی انبیا علیهم السلام خدای ﷻ را استول نو بعضو ایمان راوړی او بعض یې پر کفر باندي پاته سوه نو اختلاف د کفر او اسلام په دوی کي پیدا سو.

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ

که نه وای یوه خبره چي دوړ اندي یعني په ازل کي خدای ﷻ کړې ده چي هغه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خبره داده چي هر امت لره خپل اجل معلوم سته. او كلبي رحمه الله وايي چي امهال د
هغه امت او عذاب د دنيا يې نه اخته كوي يعني عذاب چي په اخيرت كې يې
دوى مستحق دي.

لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ⑲

نو به فيصله كړل سوې واى په منځ كي ددوى بنزول العذاب الموعود في الدنيا
وتعجيل العقوبة للمكذبين لكن الامهال فضل. چي دوى په هغه كي اختلاف
درلوداى يعني الكفر والاسلام.

يوه سه: چي مراد له كلمة څخه قضأ الهي ده او مراد له قضأ بينهم څخه دادى
چي مؤمن به يې وجنت ته داخل كړى واى او كافر به يې ودوږخ ته په دې دنيا كې
حكمت الهي په دې كي دادى چي كه خداى جل جلاله داغسي كړي واى چي عذاب
الآخرة يې ودنيا ته رانقل كړى واى نو ايمان ضروري گرځېدى او اختياري ايمان
بالغيب له منځه تللى، ولهذا قيل لايدخل النار للتابيد الا مؤمن يعني نه
داخلېږي ودوږخ ته د خلود لپاره مگر نه مؤمن يعني مؤمن د ورځي د قيامت
ولي كافران چي دوږخ ويني او بعث بعد الموت يې په مشاهده ويني، نو خو
گرده ايمان راوړي اضطراراً وهذا الايمان لا اعتبار له بل المعتبر عند الله هو
الايمان الاختياري في الدنيا بالغيب.

يوه سه: چي بعضو مفسرينو رحمهم الله په آيت مبارك مذكور كي دا احتمال هم بيان
كړى دى چي انسانان ټوله په اصل خلقت كي خداى جل جلاله پر يوه ملت پيدا كړي دي
چي استعداد د قبول د حق دى وروسته بيا دا ملت سره مختلف سوه په تربيت د مور
او پلار كما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم كل مولود يولد على فطرة الاسلام فابواه يهودانه
وينصرانه ويمجسانه. وهذا الحديث في غاية الحصحة كما لا يخفى.

فائده: دا اختلاف لكه په امم ماضيه وو كي وو زموږ په امت كي هم سته.
بعض كافران دي لكه يهود او نصارى او مشركين او بعض مؤمنان دي او بعض
مبتدعان دي لكه معتزله او روافض وغيرهم.

يوه سه: چي مراد د درويش زموږ له امت څخه نفس امت دعوت دى فافهم او په

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

صحيح حديث کي راغلي دي اوصيكم بتقوى الله (زه تاسي ته وصيت کوم په بېره د خدای ﷻ څخه) الى ان قال في اخير الحديث وانه من يعش منكم فسيرى اختلافا كثيرا فعليكم بسنتي وسنة الخلفا الراشدين المهدين عضوا عليها بنواجذ (او شان دادی که څوک ژوندي پاته سي له تاسي څخه ژر دی چي ډېر اختلاف به وويني، نو پر تاسي لازمه ده اقتدا او پيروي زما د سنت او طريقې او د سنت د خلفا الراشدينو يعني چي پر هدايت دي او مراد له خلفا راشدين څخه ابوبکر، عمر، عثمان او علي ﷺ دي) عضوا عليها بالنواجز (ټينګ کړئ تاسي دا سنت د زامي په غاښو کي وهذا كناية عن كمال الاتباع السنة المذكورة.

درويش وايي: چي اختلاف په امت مرحومه کي له قديمه څخه واقع دی كالمعتزلة والروافض والشيعة وغيرها لاهل السنة والجماعة او وروسته به هم واقع کېږي تر هغو پوري چي مهدي ﷺ پيدا کېږي او عيسى ﷺ له اسمانو څخه راکښته کېږي، قال الحافظ الشيرازي قدس سره.

تو عمر خواه وصبوری که چرخ شعبده باز
هزار بازی ازین طرفه تر بر انگیزد
روزی اگر غمی رسدت تنگ دل مباش
رو شکر کن مباد که از بد بدتر شود

وفي روح البيان بعض علما وايي چي په دې امت محمديه کي يوه ډله پيدا کېږي چي د علما سره د دين محمدي ﷺ په بغض لري او د فقهاؤ سره د دين اسلامي په لوی عداوت لري چي دا فرقه په نورو امتو کي نه وه. او داغه رنګه له مجتهدينو څخه د امت مرحومه او د حاميانو څخه د څلور طريقو د تصوف به سخت نفرت لري. حتى چي د سيد طائفة المجتهدين الامام الاعظم ابو حنيفة النعمان رحمه الله هم لوی انکار کوي او د سپکاوي په نظر ورته ګوري.

درويش وايي: چي دا ډلې په مختلفو نومانو ځان يادوي (۱) اصحاب ظواهر الحديث" چي دوی يې قرآن او حديثه بل هيڅ مذهب نه مني (۲) وهابيه" چي اتباع د محمد بن عبدالوهاب النجدي دي چي خپل مقتدا مجدد الدين بولي چي په دې کي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دوه احتماله سته فافهم، د دوی د مقتدا په عقیده امت مسلمه تر سنه شپږ سوه کاله (٦۰۰) وروسته تو له مشرکان دي چې ددې ډلې حال دروېش په حواله د تاریخو په یوه رساله کې چې نوم یې "البیانات الصادقة في احوال الفرقة الوهابية" چې طبع سوې ده پوره بیان کړی دی، په حدیث صحیح کې راغلي دي چې علیه الصلوٰة والسلام وویل اللهم بارک في شامنا اللهم بارک في یمننا، خلګو ورته وویل وفي نجدنا؟ علیه الصلوٰة والسلام درې واره خپل خبره تکرار کړه او خلګو وفي نجدنا ورسره تکرار کړه، اخیر علیه الصلوٰة والسلام دا خبره وکړه هنالک یطلع قرن الشیطان "په نجد کې یو محمد بن عبد الوهاب النجدي پیدا سوی دی (۳) سلفیه" چې ددې ډلې پوره حالات دروېش په لویه رساله کې چې نوم یې سیف الکندهاري علی عنق السلفي دی چې هغه هم دا اوس چاپ سوې ده او د خواهشمندانو په وړاندې ده (۴) پنج پیریه" دا یوه مرکبه ډله ده له وهابیه او سلفیه وو څخه.

وَيَقُولُونَ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ

او وایي کفار د مکې ولې نه نازل کړل کېږي پر محمد ﷺ یو دلیل له جانبه څخه د خدای (ﷻ) دده.

یوه سه: چې له نزول څخه مراد دا نه دی لکه نزول القرآن بلکې مراد وجود د دلیل د نبوت دده دی او مراد ددوی هغه دلیل دی چې دوی به غوښتی لکه چې بعضو به ویل چې د مکې مځکه تو له غرو نیولې ده جاري اوبه هم نه لري، نو ته ستا خدای ته ووایه چې دا غرونه ایسته کړي او لویه واله دي د اوبو په مکه کې تېره کړي چې موږ پر دواړو غاړو د ولې باغونه جوړ کړو، او بعضو به ویل چې د صفا غر دي د سرو زرو سي چې پر دښمنانو به هغه سره غالب وګرځوو.

فَقُلْ إِنَّمَا ٱلْغَيْبُ لِلَّهِ فَٱنتَظِرُوٓاْ إِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ۝٢٠

ته ورته ووایه چې د غیبو شانو علم خاص په خدای ﷻ پوري دی، یعني مقترحه غوښتني علم یې د خدای ﷻ سره دی، نو خدای ﷻ د حکمت له لاري هغه مقترحه شیان نه نازلوي "فانتظروا" نو تاسي انتظار کوئ و آیاتو مقترحه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وته او یا انتظا کوئ، چي خدای ﷻ به محق او مبطل سره جلا کړي. زه ستاسي په انتظار کي یم وقضاً الهي ته په احقاق کي د حق او په ابطال کي د باطل. یعني خدای ﷻ حق چي اسلام دی او باطل سره جلا کړی چي حق به پر باطل غالب کړی وکذالک فعل الله ﷻ.

وَإِذَآ أَذَقْنَا ٱلنَّاسَ رَحْمَةً مِّنۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُمْ

چي موږ وڅکه وو یعني ورسوو خلګو ته یعني اهل مکه ته وهم المشرکون رحمة یعني فراخي د رزق او صحت او عافیت من بعد ضرا "مستهم" وروسته تر ضرر چي دوی ته رسېدلی ؤ. یعني قحط د رزق او یا مرض په بدن کي الی غیر ذالک من الاهل والعیال.

إِذَا لَهُم مَّكْرٌ فِىٓ ءَايَاتِنَا

ناګاه دوی چم کوي په آیاتو زموږ. مجاهد رحمه الله وایي چي مراد له مکر څخه تکذیب د آیاتو او استهزا په آیاتو سره ده، چي په ظاهره خو دوی تکذیب د رسول ﷺ او اراده د شر وه علیه الصلوٰة والسلام ته ښکاره کوي دون تکذیب آیات الله سبحانه وتعالی لکن الشر والتکذیب في الحقیقة راجع الی الله تعالی لان الآیات القرآنیة کلام الله تعالی. او مقاتل بن حیان رحمه الله وایي چي مکر د دوی دا ؤ چي وروسته تر قحط به خدای ﷻ ښه بارانونه وکړل او قحط به لیري سو. دوی به دانه ویل چي هذا ما رزقنا الله بل یقولون مطرنا بنوأ کذا، پر موږ باران وسو د فلاني ستوري له کبله لکه ثوریا مثلاً په راختلو سره چي پښتانه یې تاپې بولي.

سوال: مکه مکرمه خو غرنی ځای ؤ، نو دوی ته باران څه نفع کول چي نه دوی کښت درلودی نه کروندي؟

ځواب: په مکه مکرمه کي چي باران پر وخت نه وه اوري. نو مکه چي ډېره ګرمه ده نو ګرمي یې نوره هم پسې زیاتېږي، او د سختي ګرمي په اثر قسم قسم مرضونه پیدا کېږي کالطاعون والحمی المطبقة وغیرهما. او بل ځواب دا هم دی چي اهل مکه ته غزایي مواد له خارجه راتلل. نو چي بارانونه به نه وه لاري به قطع سوي لعدم الماقي الصحاری.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درويش وايي: چي بخاري روايت کړی دی چي عليه الصلوٰة والسلام چي وليدی د اهل مکه ادبار يعني شاګرځول او نه قبلول د قرآن، نو عليه الصلوٰة والسلام وه اهل مکه ته داسي ښيرا وکړه اللهم اعني عليهم بسبع کسبع يوسف (ماته کومک راکړې پر دوی په اووه کاله کاختي، لکه اووه کاله کاختي چي د يوسف ﷺ په وخت کي پېښه سوي وه، نو داسي کاختي پر دوی راغله چي مواشي يې ټوله هلاک سول، او پوستکي به يې خوړل او مردار او بد بويه شيان به يې خوړل، نو ابو سفيان وه عليه الصلوٰة والسلام ته راغلی او ورته وه يې ويل يا محمد ته موږ امر کوې په طاعت د خدای او په وسيله رحمي سره وان قومک قد هلکوا او ستا قوم هلاک سو يعني د قحط له سببه نژدې وهلاک ته دی. نو ته خواست وکړه وه خدای تهددې لپاره چي دا قحط دفع کړي، او په يوه حديث کي داسي هم راغلي دي چي کفارو د مکې په حضور کي د عليه الصلوٰة والسلام وويل "قالوا ربنا اکشف عنا العذاب انا مؤمنون" کريمه في موضوع آخر. نو عليه الصلوٰة والسلام د کشف العذاب خواست ددوی په باره کي خدای پاک ته وکړی، نو عذاب دفع سو او قحط ولاړی، نو بيرته هغه دوی وه هغه شرک ته. نو خدای ﷻ مکافات له دوی څخه په ورځ د بدر واخستی کامر.

قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْرًا‌ؕ

ته ورته ووايه اې محمده (ﷺ) چي خدای ﷻ ژر عقوبت رسولای سي تر هغه چي تاسي په دفع کي د حق مکر کوئ کمايدل عليه اذالهم مکر آه.

پوه سه: چي عقوبت او عذاب ته د خدای ﷻ مکر ولي وايي لوقوعها في مقابلة مکرهم کما في قوله تعالی "صبغة الله ومن احسن من الله صبغة" لوقوعها في مقابلة صبغة النصاری اولادهم في الماء المعمودية الاصفر لونها ويقولون الآن صار نصرانياً حقاً فتدبر، او يا له باب څخه د مشاکله. ولي په ذکر کي تر مکر ددوی وروسته دی، او بعض مفسرين وايي چي له مکر څخه د خدای ﷻ استدارج مراد دی لکه په حديث مروي کي د حضرت علي رضي الله عنه من وسع الله عليه الدنيا او دی په دې نه پوهېدی چي دا به د خدای ﷻ له خوا استدارج وي يعني چي شکر يې هم وايه فهو مخدوع عن عقله.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُوْنَ مَا تَمْكُرُوْنَ

په تحقيق زموږ حفظه يعني كراماً كاتبين نوشته كوي ستاسي مكر ددې معنا داده چې ستاسي مكر له كراماً كاتبينو څخه نه دى پټ، نو څرنګه به د خالق العالمين څخه پټ وي او تاسي ته به جزا د مكر ژر درنه كړي ولې چې خداى پاك قادر مطلق دى لامعقب لحكمه او تاسي يې قدرت نه ياست، نو تاسي چې ابطال الحق په باره كې د مكر سنجولى تر هغه د مخه خداى ﷻ تاسي ته عذاب د مكر ستاسي په بدر كې دركړي او حق چې دين اسلام دى پر ځاى پاته دى او روز افزون پر ترقي روان دى، كريمه "يريدون ليطفؤا نور الله فافواههم والله متم نوره ولو كره الكافرون".

پوښتنه: له دې آيت څخه خو دا معلومه سوه چې د كفارو سره هم حفظه سته، نو ما على اليمين ملكه چې د حسناتو نوشته پر غاړه لري، نو د كافر كومه حسنه نوشته كوي لعدم الحسنة لهم لان الحسنة مشروط بالايمان؟

ځواب: ما على الشمال په اذن د ما على اليمين ملكي سيئه د كافرانو نوشته كوي او ما على اليمين ملكه په ورځ د قيامت پر ما كتب د شمال شاهدي ادا كوي وان لم يكتب ما على اليمين الكافر شيئا (بستان العارفين)

فائده: په عدد كې د كراماً كاتبين اختلاف دى، عبدالله بن المبارك وايي چې پينځه دي دوې د ورځې او دوې د شپې او يوه ورسره ملګرې ده ليلاً ونهاراً، او بعض علماً يې څلور بولي وهو المشهور، سعدي شيرازي قدس سره وايي:

تو پيش از عقوبت درعفو كوب .... كه سودى ندارد فغان زير چوب
كنون كرد بايد عمل راحساب .... نه روزى كه منشور گردد كتاب

هُوَ الَّذِيْ يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

خداى ﷻ هغه خداى ﷻ دى چې تاسي يې روان كړي ياست يعني قدرت يې دركړى دى پر تګ په بيابانو يعني پر مځكه يا پر پښو يا پر اسانو يا پر اوښانو او غيرها، او قدرت د سفر يې دركړى دى په درياب كې يعني په ذريعه د كښتيو.

درويش وايي: چې مقصود په دې آيت كې بيان د نعمت دى پر انسانانو تاچې ددې نعمت شكر په ايمان راوړو پر توحيد د خداى ﷻ ادا كړي او د بتانو عبادت پريږدي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حَتّٰٓى اِذَا كُنْتُمْ فِى الْفُلْكِ

حتى چې تاسې ياست په کښتيو کې.

پوه سه: چې لفظ د فلک مشترک دی په منځ کې د مفرد او جمع فرق يې تقديري دی يعني که لفظ د فلک مفرد وي، نو پېښ د فا يې لکه پېښ د قُفل دی چې مفرد دی او که جمع وي ضمه د فا يې لکه ضمه د أُسد ده چې جمع د اسد ده.

پوښتنه: موږ د مفرد او جمع فرق په څه شي کوو په قرآن مبارک کې؟

ځواب: فرق يې يا په صفت سره کېږي او يا په ضمير راجع سره يعني که يې صفت مذکر وُ او يا يې ضمير راجع مذکر وُ، نو فلک مفرد دی، او که يې صفت او يا ضمير راجع مؤنث وُ نو فلک په تأويل د جماعت جمع ده، د مثال په توګه په قرآن مبارک کې راغلي دي "في الفلک المشحون" نو چونکه مشحون چې صفت دی د فلک په هغه ځای کې مذکر او مفرد دی، نو په هغه آيت کې فلک مفرد دی. او په دې آيت کې د فلک لفظ جمع دی، ولې چې ضمير د جمع يې ورته راجع کړی دی يعني وجرين بهم آه "حتى اذا کنتم في الفلک" حتى چې تاسې يعني په وخت کې د سفر په کښتيو کې، نو دا لفظ د فلک جمع دی داسې تفسير يې په پښتو نه دی روا په کښتۍ کې بلکې داسې په وايو په کښتيو کې چې د پښتو لفظ د جمع دی، بخلاف لفظ کښتۍ فانه مفرد په پښتو کې.

وَجَرَيْنَ بِهِمْ

او تګ کوي کښتياني په دوی سره يعني بمن فيها، لفظ د جرين قرينه د جمع دی.

سوال: په "کنتم" کې خطاب وُ، نو په بهم کې يې ولې ضمير غائب راوړی ما فائده ته؟

ځواب: مظهري رحمه الله وايي عدل عن الخطاب الى الغيبة مبالغة فانه تذکرة لغيرهم ليتعجب من حالهم وينکر عليهم.

بِرِيْحٍ طَيِّبَةٍ وَّفَرِحُوْا بِهَا

په نرم باد سره چې د کښتۍ د حال سره لائق وي او د چپه کېدلو ېېره نه وي، او سپاره خلګ په دې باد خوشاله وي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چې لفظ د "ريح" مؤنث سماعي دی.

جَاۤءَتۡهَا رِيۡحٌ عَاصِفٌ

پوه سه: چې "جائتها" جواب د "اذا" دی او ضمير مؤنث راجع وه "فلک" ته دی، راسئ ودې کښتيو ته چې خلګ پکښې سپاره دي تند باد چې د کښتيو د ډوبېدلو غالب احتمال دی.

وَجَاۤءَهُمُ الۡمَوۡجُ مِنۡ كُلِّ مَكَانٍ

او راسئ وسپرو خلګو ته د کښتيو څپې د درياب چې د تند باد له کبله پيدا کېږي له هر طرفت څخه.

پوښتنه: جائها چې ضمير راجع و "فلک" ته وای نه وو ايه بلکې ضمير د هم يې ذکر کړی چې راجع وه سواريو ته دی؟

ځواب: درياب خو کښتيو ته تاوان نه رسوي لکونها جمادات بلکې سپرو خلګو ته چې د مرګ بېره ورسره ده.

وَظَنُّوۡۤا اَنَّهُمۡ اُحِيۡطَ بِهِمۡ

او ددوی ګمان سي يې پر دوی احاطه وکړل سوه يعني څپو احاطه باندي وکړه او د هلاک اسباب موجود سوه.

پوه سه: چې "ايقنوا" يې ولي نه وو ايه سبب دادی چې د مستقبل شی يقين خو په نفس قرائنو سره پيدا کېږي وغاية امر القرائن افادة الظن في الامر المستقبل کما لا يخفى.

دَعَوُا اللّٰهَ مُخۡلِصِيۡنَ لَهُ الدِّيۡنَ ۚ

دوی خدای ﷻ ته خواست کوي په داسې حال کې چې دوی مخلص وي په دې کې الى الله يعني وه هيڅ چا ته بېله خدايه خواست نه کوي نه وه بتانو ته چې دوی به شريکان د خدای ﷻ بلل په عبادت کې.

لَئِنۡ اَنۡجَيۡتَنَا مِنۡ هٰذِهٖ لَنَكُوۡنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيۡنَ ﴿۲۲﴾

که موږ ته نجات راکړی له دې تند باد څخه چې هلاک ورسره مظنون دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي "لئن انجينا" مقوله د قول محذوف دی، والتقدير يقولون لئن اه. موږ هر آئينه ستا شاکر بندګان ګرځو لا لغيرک.

فائده: د مکې د مشرکانو عادت ؤ چي په کښتئ کښيني به سپرېدله يو بت به يې له ځان سره اخستئ لکن باد به تند سو او د درياب څپې به پيدا سوې او بېړه د هلاک به هم دامنګير سوه هغه بت به يې درياب ته وه غورځاوه وعوا الله مخلصين الآية.

فَلَمَّآ أَنجَىٰهُمۡ إِذَا هُمۡ يَبۡغُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّۗ

نو هغه وخت چي خدای ﷻ به نجات ورکړی ودوی ته په قبلونه د دعا ددوی نابېره او په تلوار سره به دوی بغي او ظلم پر حقوق د خلګو شروع کړی او حدود شرعيه او شکر د خدای ﷻ لکه دوی چي وعده کړې وه پرېښو او دا ظلم ددوی په مځکه کي بېله حق ؤ او بغير الحق تاکيد دی د "يبغون" ولي چي بغي خو وي ناحقه البتة.

پوه سه: چي د "بغير الحق" د قيد فائده داده چي مسلمانانو خو هم د کفارو سره په جنګ کي دوی وژني او کورونه يې نړوي او باغونه يې ورسوځي يا يې رېبي. نو دا که څه هم تجاوز دی پر کافران باندي لکن دا چونکه په امر د خدای ﷻ دی نو دا بغي بالحق ده فافهم.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَا بَغۡيُكُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمۖ مَّتَـٰعَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا

اې خلګو نه ده بغي او ظلم ستاسي مګر پر خپلو ځانو ولي چي وبال د بغي وه تاسي ته راجع کېږي په اخرت کي.

درويش وايي: چي ترمذي او ابن ماجه له حضرت عائشې ﵂ څخه روايت کړی دی چي رسول الله ﷺ وويل اسرع الخير ثوابا البر وصلة الرحم، واسرع الشر عقوبة البغي وقطيعة الرحم.

پوه سه: چي "متاع آه" منصوب دی په عامل مقدر سره ای تمتعون متاع الحيوة الدنيا.

فائده: متاع په نصب سره قرائت دی د حفص ﵀. او نور قاريان يې تولـه په رفع سره وايي چي خبر بعد الخبر يې د بغيکم بولي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

وروسته يعني په ورځ د قيامت رجوع ستاسي ده. نو "رجع" مصدر ميمي دی ومورړ ته. نو موږ به خبر کړو تاسي په هغه شي چي تاسي يې عمل کاوه په دنيا کي نو پر دې ترجمه کلمه د ما په بما کي موصوله ده او عائد يې محذوف دی اي تعملونه. او "بعملكم" نو ما مصدريه دی. يعني بالجزا على البغي والفساد. په دې آيت کريمه کي فوائد (۱) ودې ته اشاره ده چي فلک نعمت دی د خدای ﷻ ولي چي خلګ محتاجه کېږي وفلک ته د درياب په سفر کي في الامور الدينية کالحج والعمرة والغزوة في سبيل الله او ګاهي په امور دنياويه کي لکه تجارت لپاره د ضرورت د نفقې د عيال، په انوار المشارق کي وايي چي سفر د کښتی. ونرو او ښځو دوارو ته روا دی کما هو مذهب الجماهير. لکن ښځو ته سفر مکروه دی. ولي چي ستر په کښتی. کي غالباً ممکن نه دی خصوصاً په کوچنی. کښتيو کي لضيق المحل. او بل دا چي ښځو ته ضرورت د قضاً الحاجة پيدا کېږي په حضور کي د نرو، نو غالباً به عورت غليظه ددوی په مخ کي ښکاره سي انتهى.

درويش وايي: چي دا حکم د پخوانيو کښتيو دی چي آب بازانو به خپله چلولې او په اوسنی. زمانه کي هغه کښتی. چي په نامه د آب ګوټ يادېږي دا بهره نسته ولي چي په آب ګوټ کي د نرو ځای جلا دی او د ښځو دا جلا دی او د قضاً حاجت لپاره محفوظ ځايونه سته وكذا للوضو والغسل فليس فيه انكشاف العورة اصلاً (۲) له عبد الله بن عمر ﷺ څخه روايت دی چي مرفوع الى النبي ﷺ دی لا يركب البحر الا حاجاً او معتمراً او غازياً في سبيل الله الى اخير الحديث.

مسئله: ددې حديث په رڼا کي دا واضح سوه که پر چا حج فرض وي او يا جهاد ته ځي في سبيل الله. نو پر هغه باندي رکوب د بحر واجب ده که بله لار نه وه. او داغه رنګه د علوم شرعيه وو د طلب لپاره. او که د کښتی. راکب ته په دغه مذکوره امورو کي د درياب په سفر کي دوران الرأس يعني سر ګرځي وربېښه سوه او غثيان المعدة يعني خواګرځی وربېښ سو فله اجر شهيد. او که يې تجارت کاوه او بېله د درياب له لاري بله لار نه وه او تجارت يې هم لپاره د قوة

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

العيال ؤ لا لجمع المال هغه هم په ذکر سوي ثواب کي داخل دی، او که يو مسلمان په کښتئ کي سپور ؤ او کښتئ غرقه سوه دی پکښې مړ سو د دوو شهيدانو د وچي مځکي ثواب خدای ﷻ پاک ورکوي، يو خو نفس غريق شهيد دی کما ورد في الحديث النبوي الصحيح، او بل له دې سببه چي دی په طاعت پسي د خدای پاک روان ؤ کالحج والعمرة والغزوة وورد في الحديث الطويل چي د هغه حديث په يوه برخه کي راغلي دي غزوة في البحر خير من عشرة غزوات في البر، ومن فاته الغزو معي فليغز في البحر، که د چا څخه پاته سوه غزا زما په ملګرتيا کي يعني له وروسته امتيانو څخه ؤ، نو هغه دي غزا ته په درياب کي ولاړ سي يعني ثواب يې دومره دی لکه زما سره چي ملګری وي (۳) يو سړي ته چي د درياب سفر يې کړی ؤ چا ورته وويل چي په درياب کي دي څه عجائبي وليدلې؟ هغه ورته وويل چي دا عجبه مي وليدل چي زه سالم څني راووتلم. يو قائل دېره په زړه پوري خبره کړې ده،، بيت

بدريا درمنافع بی شمار است .... اگر خواهی سلامت درکنار است

او سعدي شيرازي رحمه الله بيا وايي:

سود در يا نيک بودی گر نبودی بيم موج
صحبت گل خوش بدی گر نيتی تشويش خار

شهانه لطيفه: حکايت دی چي يو نحوي عالم په کښتئ کي سپور سو، نو ملاح يعني چلونکي ته د کښتئ يې وويل په علم نحو خبر يې؟ ملاح ورته وويل يا، نحوي ورته وويل چي ستا نيم عمر عبث دی، اخير کښتئ په درياب کي تر څپو لاندي راغله، ملاح نحوي ته وويل چي آب بازي دي زده ده؟ نحوي ورته وويل يا ملاح ورته وويل ستا ټول له عمر عبث تېر سو (۴) له آيت مبارک څخ معلومه سوه چي بغي او فساد او تعصب وعناد او کفران د نعمت د رب العباد له هېري څخه د عهد د خدای پاک پېښېږي او له همېشه توب څخه پر ګنهو، ددې نتيجه مواخذه او انتقام دی اما في الآخرة فقط واما في الدنيا والآخرة کما في غزوة بدر لکفار مکه چي اوويا کسه يې مردار سوه او اوويا کسه يې بنديان سوه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا

يعني حال عجيبه د ژوند د دنيا چي حال يې دادي چي ډېر ژر زائلېږي او خلگ په خطاوتلي دي چي زه به ژونې يم تر ډيره پوري.

بوه سه: چي مراد له ژر زائلېدلو څخه نسبت وه ژوند ته د آخرت چي هغه زوال ناپذير دی فلا يرد السؤال باعمار الامم الماضية چي په سوو كلونه بې عمرونه وه كعمر نوح عليه السلام وعمر فرعون ونمرود وغيرهم.

كَمَآءٍ أَنزَلْنَٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَٰمُ

لكه اوبه چي نازلي يې كړو موږ له اسمان څخه او يا له وريځي څخه فان كل ما علاک سماً . نو سره گډوډ په هغو اوبه شنه كېدونكي شيان د مځكي يعني د ډېروالي څخه يو په بل كي جاروځي، له هغو نباتاتو څخه چي خلگ يې خوري يعني مېوه او حاصل د هغو لكه غنم، جوار، اوربشي، مېوه داري درختي، سبزي جات لكه سبزي، روميان، انگور، انځير، پتيانې الى غير ذالک او يا چارپايان يې خوري لكه اوبش مرغې، څوزان وغيره.

حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ

تر هغه وختنه پوري چي واخلي مځكه خپل حسن او سرسبزي او شادابي په رنگارنگ نباتاتو سره او گلانو سره حتى دبنتونه او مځكه ډېره ښائسته سي ولي چي د مځكي ښائست او سرخي وسپيدي هم دغه قسم قسم نباتات او گلان دي.

وَظَنَّ أَهْلُهَآ أَنَّهُمْ قَٰدِرُونَ عَلَيْهَآ

او د مالكانو دِ مځكي دا غالب گمان سي چي موږ قادر يو پر دې مځكه يعني پر غلې او حاصلاتو د مځكي يعني موږ به حاصلات د درختو تږله وُ په شكولو سره او د مځكي د غنمو په لو او غوبل كولو سره او پر دغو حاصلاتو به نفع اخلو او د عيال نفقه بې كوو.

أَتَىٰهَآ أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَٰهَا حَصِيدًا

نو پر دغه مځكه زموږ قضاً راسي چي كښت د كښتو مرض متوجه سي يا ژلې.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پر اوري او يا د درختو بعض آفات پر نازل سي، يا د شپې يا د ورځي نو وګرځو موږ دغه كښتونه حصيداً يعني متشابها په ربېل سوي كښت سره.

كَأَن لَّمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ

لکه چي دې محکي يعني کښت د محکي بحذف المضاف درنګ او بقايه نه وه پروني ، اى قبيل ذالک الزمان اى القريب الماضي وهو الامس.

پوه سه: چي دا تشبيه المرکب بالمرکب ده، نو مشبهه يې حيوة الدنيا، د سري د سره د غفلت او طول دده او نابيره مرګ راتګ دی پر ده په حال کي د غفلت او مشبه يې مضمون د حکايت دی يعني محکه سرسبزه او کښتونه پر حاصلاتو راغله او د صاحب د کښت دا ظن غالب وُ چي حاصلات د محکي جمع کولای سم نابيره آفتونه پر نازل سوه او کښت له منځه ولاړی، نو دا توهم دي څوک نه کوي چي حرف تشبيه خو ماء داخل دی، نو بايد مشبه به ماء سي، ولي چي دلته خو تشبيه د مفرد بالمفرد نه ده بلکې تشبيه د مضمون بالمضمون ده فافهم.

كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

لکه مامر موږ تفصيل د آياتو قرآنيه وو کوو چي مشتمل پر مواعظو او پر اوامرو او منهياتو او پر تمثيلاتو وي د تفهيم لپاره کوو د هغه قوم لپاره چي دوی تفکر په آياتو قرآنيه وو کي کوي يعني په عقل سليم د عناد او حسد څخه خلاص وي و انما خصهم بالذکر لانهم هم المنتفعون بالآيات القرآنية لا اهل الحسد والعناد والشرک.

درويش وايي: چي وجه د تشبيه په دې آيت کي داده چي باران چي اوري په قدر د حاجت الناس والزرع فائده کوي او که تر حد د اعتدال بالا سوه ضرر رسوي هم کوروته د خلګو او هم کښتوته، دغه رنګه مال که په قدر ماينتفع به ضرورة الاهل والعيال ويحصل به المقاصد الدينية کالحج والانفاق في سبيل الله وغير ذالک والدنيوية کالانفاق على الاهل والعيال کان نافعاً. او که مال زائد وي تر قدر د حاجت وکان موجبا لارتکاب المعاصي کشرب الخمر والزنا وغير ذالک

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او دغه رنگه مال کثیر سبب د تفاخر او کبر او ظلم گرځي کما قال الله ﷻ ان الانسان لیطغی ان رأه استغنی، کما قال الشاعر:

توانگری کشدت سوی عجب ونخوت وناز
خوشست فقر که دارد هزار سوز ونیاز

او بعض مفسرین رحمهم الله وايي چي څه وخت چي باران اوري يو ځای قرار نه نيسي بلکې پر اطرافو بهېږي دغه رنگه مال د دنيا يو ځای قرار نه لري يعني د يوه مالک په لاس کي بلکه هر روز دردست ديگری باشد وهرشب بايکی عقد مواصلت بندد، نه عهد او را وفايی ونه وفايی بقايی، قال الشاعر:

گنج امان نيست درين خاکدان .... مغز وفانيست درين استخوان
کهنه سرا يست بصد جاگرو .... کهنه واندر گرو نو بنو
مکن عشق باهمچنين دلبری .... که هر بامدادش بود شوهری

وَاللّٰهُ يَدْعُوْٓا اِلٰى دَارِ السَّلٰمِ

او خدای پاک دعوت ورکوي ټولو خلگو ته. فالمفعول محذوف ای الناس لعمومه او دا دعوت پر لسان د عليه الصلوٰة والسلام دی او د تابعانو دده په علم او عمل کي الی يوم نفخ الصور وه دار السلام ته.

پوه سه: چي سلام يا مصدر دی يعني دار السلامة من جميع الآفات والامراض والبليات والفتن وهو الجنة، او يا سلام صفت مشبه دی او نوم د خدای پاک دی، نو اضافت د دار وخدای ﷻ ته تشريف المضاف د چي دار دی وهي ايضاً الجنة فالاضافة من قبيل بيت الله للكعبة المباركة، او بعض مفسرين رحمهم الله وايي چي مراد له سلام څخه التيحة دی. نو جنت ته چي دار التحية وايي له دې سببه چي جنتيان يو وبل ته په وخت کي د ملاقات وايي سلام عليک او ملائکه هم ودوی ته سلام وايي قال الله تعالى "والملائكة يدخلون عليهم من كل باب يعني وتقول سلام عليكم بما صبرتم فنعم عقبى الدار" او په اخير کي سلام قولاً من رب رحيم په حديث صحيح کي چي روايت يې جابر ﷺ کړی دی چي عليه الصلوٰة والسلام ته ملکي راغلي او دی مبارک بيده ؤ، نو ملکو سره وويل ان لصاحبكم هذا مثلاً

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فاضربوا له (دې صاحب لره ستاسي يعني عليه الصلوٰة والسلام لپاره يو مثال
سته ورته بيان يې کړی بعضو ملکو وويل چې دی خو بيده دی يعني نو د مثال
ويلو څخه څه فائده ده، او بعضو ملکو وويل چې سترګي يې بيدې دي او زړه يې
ويښ دی يعني قابل د فهم خو زړه دی هغه زړه دده ويښ دی، نو دوی وويل چې
مثال دده لکه مثال د هغه سړی دی چې سرای جوړ کړي يعني ډېر ښايسته او قشنګ
او په هغه کي لويه مېلمستيا جوړه کړي يعني اطعمه لذيذه من کل نوع، او دغه
سرای والا يو سړی واستوي چې ټولي محلې والو ته دي عمومي اعلان وکړي چې
راځئ فلاني خان عمومي ډوډۍ کړې ده، نو د اعلان کونکي دعوت که څوک
ومني نو به سرای ته ورسي او ورجي وغوښي مثلاً به وخوري او سرای جوړونکی
به هم څني راضي سي چې زما مېلمستيا ته راغلې، او که څوک د داعي ست ونه
مني (يعني تکبراً) نو به نه سرای ته داخل سي او نه به د مېلمستيا ډوډۍ
وخوري، بيا ملکو سره وويل چې تاسي ددې مثال ترجمه او تاويل دته بيان کړئ
چې يعني چې عليه الصلوٰة والسلام په وه پوهېږي؛ بيا بعضو ملکو وويل چې
دی خو بيده دی څرنګه به وپوهېږي، نورو ملکو وويل چې سترګي يې بيدې دي
زړه يې ويښ دی يعني په تاويل د مثال پوهېږي ولي فهم خو د زړه کار دی، نو
ملکو ورته وويل ي دار جنت دی (يعني خدای ﷻ ډېر ښايسته جوړ کړی دی چې په
جنت کي هغه شيان سته چې نه سترګو ليدلي دي او نه چا تفصيلاً اورېدلي دي او
نه د چا په زړه کي ورګرځېدلي دي کما جاء في حديث آخر) او داعي الی الجنة ته
محمد ﷺ دی فمن اطاع محمداً فقد اطاع الله ومن عصی محمداً فقد عصی الله
ومحمد فرق بين الناس (يعني بين المؤمن والکافر) رواه البخاري.

وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٥﴾

او هدايت کوي خدای ﷻ يعني دلالت موصله الی المطلوب کوي له خلکو
څخه وه هغه چاته چي د خدای ﷻ اراده ورته وسي (يعني چي څوک طالب د
هدايت سي) وهغه لاري ته چي سمه لاروي وهو الاسلام ودين محمد ﷺ او لاره
د وصل کېدو ده و خدای ﷻ ته.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حکایت: بمناسبة الآیت، تاریخ اسلامي وایي چي یو باچا وو په پښتو امتو کي چي کافر هم ؤ یو ښار گوتی یې جوړ کړی ډېر ښائسته او ډېره جانفشاني یې وکړه په ښائست کي د ښار، وروسته یې عمومي مهماني وکړه خلگ فوج درفوج مهماني او د ښار سېل ته راروان وه په دروازه کي د ښار یې یو نوکر درولی ؤ چي هر سړي چي د ښار گوتيي ډوډۍ یې خوړلې وي پر دروازې تېرېږي تاسي پوښتنه ځني وکړئ چي په ښار گوتي کي کوم عیب خو تاسي ونه لیدی، نو خلگو به پهره دار ته ویل چي هیڅ عیب نه وه پکښې، وروسته یو څو کسه په لباس کي د ملنگیانو چي شړی، یې پر اوږو وې راغله چي ډوډۍ یې وخوړله پهره دارانو پوښتنه ځني وکړه چي په ښار کي خو مو عیب ونه لیدی؟ هغو ورته وویل چي دوه عیبه پکښې وه، دربان باچا ته دا خبر ورکړی ددې خلگو د وینا، باچا وویل چي زه په یوه عیب نه وم راضي دوی دوه عیبه پکښي ولیدل، حکم یې وکړی چي دا خلگ راولئ، خلگ چي یې وروستل باچا پوښتنه ځني وکړه چي دوه عیبه څه شي وه چي تاسي دعوه کړې وه؟ هغو خلگو ورته وویل چي یو عیب یې دادی چي اخیر الامر به دا ښار خرابېږي، او بل عیب یې دادی چي مالک د ښار به یو وخت مري، باچا وویل چي تاسي ته داسي ښار درمعلوم دی چي خرابېږي به نه او نه به یې مالک مړ کېږي؟ هغو ورته وویل هو! نو هغه سرای چي نه خرابېږي جنت دی او د جنت د نعمتو بیان یې ورته وکړی او بادشاه ته یې دعوت د جنت ورکړی، او ورته وه یې ویل چي مالک د جنت خدای پاک دی چي حي لا یموت دی او واحد لاشریک دی، او بادشاه ته یې وویل چي په مقابل کي د جنت بیا مالک د جنت دوږخ پیدا کړی دی چي ځای او بندي خانه د مشرکانو دی، نو دې نصیحت لوی تاثیر په باچا کي وکړی، نو ایمان یې راوړی وخرج من ملکه هارباً تائباً.

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ

یوه سه: چي "الحسنی" مبتدأ ده او زیادت پر عطف دی، او "للذین" خبر مقدم دی، والمعنی د هغه کسانو لپاره چي عمل په اخلاص کوي په دنیا کي ښه دار ښه په اخرت کي چي جنت دی، او زیاتوب هم سته چي دیدار د رب العزت دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بوه سه: چي احسان په عمل كي هغه دى چي په حديث طويل كي چي روايت يې بخاري او مسلم كړى دى له عمر ﷺ څخه چي جبرائيل ﷺ چي وه عليه الصلوٰة والسلام ته راغلى په حضور كي د اصحابو ﷺ د عليه الصلوٰة والسلام څخه يې پښتنې كولې ما الاسلام؟ ما الايمان؟ او عليه الصلوٰة والسلام جوابونه وركوله په اخير كي د حديث يې ورته وويل ما الاحسان؟ عليه الصلوٰة والسلام ورته وويل ان تعبد الله كانك تراه فان لم تكن تراه فانه يراک.

فائده: د الحسنى تانيث په اعتبار د موصوف دى اى المثوبة الحسنى چي هغه جنت دى.

درويش وايي: چي په رؤيت كي د خداى ﷻ اختلاف دى، معتزله له دې څخه منكر دي، او طوسي په خپل كتاب تجريد كي وايي "ورؤية الله تعالى كما يزعمونه اهل السنة والجماعة باطل" وروسته يې دلائل عقليه ذكر راوړي دي چي په راوړلو كي يې فائده نسته بيله تشويشه د عمومي افكارو، امام قرطبي چي تفسير قرطبي دده شاندار تفسير دى په كتاب الرؤية كي وايي هذا تفسير قد استفاض واشتهر فيما بين الصحابة ﷺ والتابعين ﷺ ومثله لا يقال الا بتوقيف انتهى.

ترجمه: تفسير د زيادت په رؤيت د خداى ﷻ داسي تفسير دى چي مستفيض او مشهور دى په منځ كي صحابه كرامو ﷺ او د تابعينو او داسي خبره يعني د عقل لار ورته نه وي څوک يې نه وايي بيله علم وركولو د شارع الشريعة ﷺ له خوا، او په حديث صحيح كي چي روايت يې مسلم او ابن ماجه كړى دى له صهيب ﷺ عن النبي ﷺ، قال اذا دخل اهل الجنة الجنة يقول الله تريدون شيئاً ازيدكم (چي داخل سي اهل د جنت وجنت ته، نو الله تبارک وتعالى ووايي تاسي اراده لرئ د يو شي چي درزيات يې كړم) فيقولون الم تبيض وجوهنا الم تدخلنا الجنة وتنجينا من النار (جنتيان ورته ووايي آيا تا خدايه زموږ مخان نه دي سپين كړي يعني په نور سره يعني سپين كړي دي دي، آيا موږ دي نه يو داخل كړي وجنت ته يعني داخل كړي دي يو، آيا موږ ته دي نجات نه دى راكړى له اور څخه بلكي راكړى دي دى، ددوى غرض داوي چي تر دې شيانو به نور زائد څه شى وي) فيكشف الحجاب فما اعطوا شيئا احب اليهم من النظر الى ربهم (نو خداى ﷻ حجاب د كبريا د خپل ذات جليله څخه ايسته كړي، نو دوى ته نه وي وركړل سوى يو شى چي محبوب وي دوى ته تر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ديدار د خدای ﷻ) ثم تلا هذه الآية يعني "للذين احسنوا الحسنى وزيادة (بيا عليه الصلوة والسلام په تفسير د زيادت بروية الله تعالى دا آيت ووايي).

درويش وايي: چي امام مظهري رحمه الله په خپل تفسير کي په ډېرو سندو سره تفسير د زيادت په رؤيت سره راوړی دی.

درويش وايي: چي دلائل عقليه د طوسي پوچ او بې بنياد دی. مولنا روح رحمه الله په مثنوي کي وايي:

پای استدلال پاچو بين بود ...... پای چوبين سست وبی تمکين بود

جمال يار ندارد نقاب پرده وبی ...... غبار ره نيشان تا نظر توانی کرد (حافظ)

وَلَا يَرۡهَقُ وُجُوهَهُمۡ قَتَرٞ وَلَا ذِلَّةٌۚ

نه به وي پټ کړي مخان ددوی گرز چي په هغه کي تور والی وي او نه ذليل والی لکه دوږخيان.

أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ۝٢٦

دغه موصوف بالاوصاف المذکور کسان دي اصحاب د جنت او دوی په جنت کي همېشه وي، لايخرجون منها ولا يموتون ولا يمرضون بخلاف الحيوة الدنيا.

وَٱلَّذِينَ كَسَبُواْ ٱلسَّيِّـَٔاتِ جَزَآءُ سَيِّئَةِۭ بِمِثۡلِهَا

دا موصول عطف دی پر "للذين احسنوا آه" پر مذهب د هغه چا چي عطف د معمولي وده عاملينو پر معمولي د عاملين مختلفينو چي مجرور په معطوف او په معطوف عليه مقدم وي روا بولي کما في الدار زيد والحجرة عمرو، کما في الکافية وشرحها لعبد الرحمن الجامي قدس سره.

بوه سه: چي "والذين" مبتدأ ده خبر يې "جزاء سيئة" دی. والتقدير جزاء الذين کسبوا السيئات جزاء سيئة بمثلها، يعني مور جزاء ورکوو د هغه چا چي سيئه يې په مقدار د مثل د هغې سيئه لايزاد فيها.

وَتَرۡهَقُهُمۡ ذِلَّةٞۖ مَّا لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِنۡ عَاصِمٖۖ

او مخان ددوی به په ذلت ککړ وي، نشته دوی لره د عذاب څخه د خدای ﷻ ساتونکي يعني نه د دنيا له عذاب څخه او نه د آخرت.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چې کلمه د "من" زائده ده استغراق د نفي کما لايخفى.

كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِّنَ الَّيْلِ مُظْلِمًا

ګوياپټ مخان د دوی توتو د شپې چې تاريکه وي. قطعاً جمع د قطعة ده مفعول ثان ده اغشيت دی او من الليل صفت د قطعاً دی او مظلماً حال دی د ليل څخه. او مفعول اول د اغشيت وجوههم دی چې په ځای کي د فاعل د اغشيت چې فعل مجهول ودريدی او مرفوع سو.

أُولَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧﴾

او دغه کسان دي اوسېدونکي د اور چې دوی به په دغه اور کي همېشه وي لايخرجون ولايموتون.

درويش وايي: چې علامة بغدادي السيد محمود الآلوسي رحمه الله په تفسير كي د جزء (۱۱) ص (۱۰۶) كي وايي چې وعيديه چې په بل نامه يې معتزله بولي په دغه آيت سره دليل وايي پر خپل مذهب فاسد چې ګناه کبائر والا چې بې توبې مړ سي ځای یې ابدي دوږخ دی؟

ځواب: سيئات خو کفر ته هم شامل دي او دغه رنګه کبائر او صغائر ته هم، نو که آيت پر خپل عموم پاته سي نو بايد ګناه صغائر والا هم خالدين في النار وي ولم يقل به احد، نو موږ ته دلائل صحيحه پر دې قائم دی چې اهل معاصي وو ته خلود في النار نسته، فيجب تخصيص الآية بمن عداهم وهم الكفار. او بل ځواب دادی چې اهل کبائر د مؤمنانو داخل په الذين احسنوا کي دي بناً على ما اخرج ابن جرير وابن المنذر وابو الشيخ وغيرهما رحمهم الله عن ابن عباس رضي الله عنهما چې د "الذين يحسنون" څخه مراد قائلون د لا اله الا الله دي اى المؤمنون مطلقاً که کبائر والا وي او که نه فلا يدخل عصاة المؤمنين في القسم الآخر يعني والذين كسبوا السيئات آه. ولي چې ددې دوو ډلو حکمونه سره منافي دي يعني لا يرهق وجوههم الآية، وترهقهم ذلة كانما الآية. او بل ځواب دادی چې الف ولام په الذين كسبوا السيئات آه کي لپاره د استغراق دی يعني من الصغائر والكبائر والكفر او د داسي چا خلود في النار خو مجمع

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عليه لجميع الامة، او امام مظهري په جواب کي د سوال اود دليل ددوی داسي ويلي دي چي په دمخه آيت کي خدای پاک وويل "جزا سيئة بمثلها، فيقضي الآية المذكورة ان جزا اصحاب الكبائر من المؤمنين دون الكفر وفوق الصغائر لا يصح الحكم على العموم بالخلود في النار" نو مشار اليه د "اولئك اصحاب النار الآية" توله من كسب السيئات نه دي بلکي کافران دي، هذا تحقيق هذا المقام ومن الله التوفيق وبه الاعتصام.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ

هغه ورځ چي موږ حشر او ژوندي کوو دواړي ډلې، حال کونهم جميعاً، بيا موږ ووايو وه هغو کسانو ته چي شريک يې وايه خدای ﷻ ته "مكانكم" منصوب دی په فعل مقدر سره ای الزموا امکانکم تاسي پر خپلو ځايو ودريږئ، او "انتم" تاکيد دی د ضمير د الزموا المحذوف، او شرکائکم عطف دی پر انتم.

فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ

او موږ قطع کړو هغه پيوند چي د عبدة الاصنام او ددوی د معبودينو تر منځ وُ يعني هر معبود چي بتان دي له خپلو عابدينو څخه وبالعکس، او يا معنی د زيلنا بينهم داده چي جلا کړو موږ مؤمنان او کافران کما في قوله تعالى "وامتازوا ايها المجرمون".

وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ

يعني بتان چي دوی شرکا د خدای ﷻ گرځولي وه.

سوال: بتان خو جمادات وه نو څرنگه دوی خبري کوي؟

ځواب: هذا من قبيل قوله تعالى انطقنا الله الذي انطق كل شيئ، يعني هغه وخت چي اعضا د گناه کونکي پر ده شاهدي ادا کړي.

مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾

تاسي نه واست اې عابدينو چي زموږ عبادت مو کاوه يعن چي موږ له تاسي څخه طلب د عبادت کاوه، د کافرانو مشرکانو د ډېري نااميدی ځای دی چي دوی به عليه الصلوة والسلام ته ويل هولاء شفعائنا عند الله، يا به يې ويل مانعبدهم الا ليقربنا الى الله زلفى.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغٰفِلِيْنَ

کافي دی خدای جل جلاله "البا زائدة في الفاعل" شاهد زموږ او ستاسي تر منځ موږ وو يعني بتان وايي د عبادت څخه ستاسي موږ غافل ؤ. يعني په حقيقت کي تاسي د خپلو اهوا زائغه وو او د شياطين عبادت کاوه چي تاسي امر کولاست زموږ په عبادت سره.

فائده: ان يا مخفف د مثقل دی يعني انا کنا او کلمه د لام په لغافلين کي فرق دی په منځ کي د ان شرطيه او مخفف د مثقل، او يا کلمه د ان نافيه ده او کلمه د لام په لغافلين کي په معنی د الا ده، ای ماکنا الا غافلين عن عبادتکم، ولي چي موږ نه عقل درلودی او نه سمع او بصر، نو موږ څرنګه ستاسي په عبادت پوهېدلو.

هُنَالِكَ تَبْلُوْا كُلُّ نَفْسٍ مَّآ اَسْلَفَتْ

پوه سه: چي "هنالک" ظرف مکان دی ای في ذالک المقام الدهش يعني چي ډېر د خوف او دهشت ځای دی او يا په دغه وخت کي د دهشت او حيرت باستعارة ظرف المکان لظرف الزمان "تبلو" من البلوی والاختبار چي په فارسي يې معنا ده بيازمودن او په پښتو يې معنا ده ازمايښت مکان يا زمان امتحان کېږي "کل نفس" د هر نفس که مؤمن وي او يا کافر او که مطيع وي او که عاصي او خبرېږي به "ماسلف" يعني په هغه عمل چي ده په دنيا کي کړی وي او نفع يا ضرر بې ويني، او بعض مفسرين رحمهم الله وايي چي تبلو په معنی ده تتبع دی والمعنی چي متابعت به کوي هر نفس د خپل عمل به يې بيايي وجنت او يا دوزخ ته.

وَرُدُّوْٓا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰىهُمُ الْحَقِّ

او دوی به رد کړه سي خدای جل جلاله ته ای الی جزائه اياهم په هغو عملو چي دوی په دنيا کي کړي وه "مولی هم الحق" چي رب د دوی دی په حق سره لا ماتخذوه اوليا من الاصنام.

سوال: په بل ځای کي خدای جل جلاله وايي" وان الکافرين لا مولی لهم.

جواب: مولی په هغه ايات کي په معنی ده ناصر دی او په دې آيت کي په معنی د رب او مالک دی فلا منافات بين النفي والاثبات.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ۝

او زائل باطل سي هغه سي چي مشرکانو يې دعوه کوله د بتانو په باره کي چي داشرکاء الله دي، او يا يې ويله چي زموږ خدايان يعني بتان زموږ شفاعت کونکي دي زموږ دپاره يعني دغه دوي دعوي چي دوی کولي په هغه ورځ د قيامت يې د ده ماغو څخه ووزي، بعض سادات کرام رحمهم الله وايي د غره کيڼل په نوکانو اسان دي تر زوال د هوا نفساني چي په چا کي ټينګ سي كما في المشركين من اتباع الهوى في عبادة الاصنام.

پوه سه: ده خدای جل جلاله نه دي خوښ هغه عمل چي په هغه کي التفات وغير الله ته وي که نفس وي او که غير د نفس څخه وي، او دغه رنګه د خدای جل جلاله نه دی خوښ هغه زړه چي مشترک په محبت اختياري د غير الله من شهوات النفس وغيرها وي، محمد بن حسان رحمه الله وايي چي زه د لبنان په غره کي ګرځېدم چي يو سړی د يو غاره څخه را ووتی چي ګرمي ده غره يې لګه مخ چي ورسوی وي چي زه يې ولېدم راسه ميدان يې کړه ما پسي ميدان کړه او ورناري مي کړه چي ماته يو نصيحت وکړه، په يوه کلمه سره چي زما ډيره فائده په کښې وي ده په ځغاسته کي راته وويل چي د خدايه څخه ېرېږي ولي خدای غيور دی نه خوښه دي په زړه کي د بنده ما سوی د خپل ځان.

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ

ته ووايه يا محمد صلی الله علیه وسلم ودوی ته يعني مشرکانو ته څوک دی چي تاسي ته رزق درکوي د آسمان څخه يعني په بارانو يا واوره سره په اورېدو او د مځکي څخه يعني دنباتاتو چي ستاسي غذاوي يا ستاسي د حيواناتو رزق وي يعني دا کارونه خدای واحد لاشريک کوي او که يې ستاسي خدايان بتان کوي.

أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ

او څوک دی مالک د اورېدو د غوږو، او د ليدلو د سترګو يعني د خلګو" پوه سه سمع يې مفرد راوړه او ابصار يې جمع نکته يې داده چي سمع مصدر دی په استعمال کي مفرد او جمع سره برابر دی، او استعمال يې په قوت سامعه کي نادر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دی، او بصر که څه هم مصدر دی لکن استعمال يې په عضو مخصوص کې دی، او
یا معنی داده چې څوک دی چې په غوږنو او رګو او پلو سره دي اورېدل او ليدل
وکړي. او يا معنی داده چې څوک دی چې ساتنه د دغو دوو وختو کوي مدةٌ مديدةٌ
ای مدة العمر او سره ددې چې دغه دوه ظاهر هم دي او ډېر ضعيف هم دي.

وَمَنۡ يُّخۡرِجُ الۡحَىَّ مِنَ الۡمَيِّتِ وَيُخۡرِجُ الۡمَيِّتَ مِنَ الۡحَىِّ

او څوک دی چې راباسي ژوندی حيوان له مړي څخه چې نطفه د هګۍ. ده او يا
راباسې مړشی د ژوندي څخه يعني نطفه يا اګۍ. ده د ژوندي حيوان څخه.

درويش وايي: چې ظاهره معنی د آيت خو داغه ده او بعض مفسران وايې چې
مراد د حي څخه مؤمن دی کابراهيم ﷺ او مراد د ميت څخه کافر دی لکه ازر چې
پلار د ابراهيم وو. او ميت من الحی لکه کنعان زوی د نوح ﷺ وو د نوح عليه
السلام او بعض مفسران وايې چې مراد د حی من الميت څخه ولادت د عالم د جاهل
پلار څخه او ميت من الحی لکه جاهل زوی د عالم پلار څخه وهذا کثير جدا.

وَمَنۡ يُّدَبِّرُ الۡاَمۡرَ

څوک تدبير او کارسازي او عواقب ته کتل کوي او عالم دی د سمواتو وما
فيها او د مځکې وما عليها په احوالو.

فَسَيَقُوۡلُوۡنَ اللّٰهُ

پوه سه: چې لفظ د الله دا خبر د مبتدأ محذوفي دی يعني ژر دی چې دوی به
ووايې چې هو الله ولي چې د دې کار نسبت دوی وخپلو خدايانو ته نسي کولای لانه
خلاف البداهة الاولية مثل ان يقول احد ان الثلاثة زوج يعني درې جوت دي.

فَقُلۡ اَفَلَا تَتَّقُوۡنَ ﴿۳۱﴾

آيا تاسي د داسي مقتدر خدای ﷻ د عذابه نه ډېرېږئ چې بتان مو ورسره
شريکان کړي دي.

فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الۡحَقُّ

دغه څوک چې دغه کارونه يې کړي دي او کوي يې او تاسي هم اقرار په وکړی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

كما مر قريبا "الله" اى المستحق للعبادة، چي ستاسي تربيه كونكى دى ولي هم يې تاسي پيدا كړي ياست او تاسي ته رزق دركوي نو وجدان او برهان پر دې شاهد دى چي معبود بالحق هم داغه ذات دى وحده بلا شريک "الحق" چي وجود يې ثابت دى په اولوهيت كې هيڅ شبه نسته.

فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَٰلُ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ۝

يوه سه: چي دا استفهام انكاري دى اى ليس شئ بعد الحق الا الضلال اى الكفر والشرک، چيري تاسي مصروف سواست د حقه وباطل او ضلال ته.

سعدي شيرازي رحمه الله:

ترسم نرسي بكعبه اى اعرابى ... كين ره كه تو ميروى بتركستان است
واقف نمي شوند كه گم كرده اند راه ... تا راه روان براه نمايي نمير سند

كَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

داغه رنگه حق سوې ده خبره د خداى جل جلاله، پر هغو كسانو چي سركښي په كفر كې كوله او قابل د طلب د صلاح نه دي، چي دوى ايمان نه را وړي.

يوه سه: چي ذالک اشاره ده ومصدر مفهوم ته د حق يعني لكه چي ثابت سو حق والى ده ربوبيت د خداى او دا چي ليس بعد الحق الا الضلال.

يوه سه: چي مراد د كلمة ربک څخه حكم ازلي د خداى جل جلاله يعني لاملئن جهنم من الجنة والناس.

قُلْ هَلْ مِن شُرَكَائِكُم مَّن يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ

ته ورته ووايه يا محمد ﷺ يعني مشركينو ته د مكې چي ايا سته د شركا څخه ستاسي يعني تاسي يې د خداى جل جلاله شريكان بولې د خداى سره په عبادت كې چي اصنام او بتان دي داسي څوک چي ابتدا د خلق د مخلوقاتو دي كړې وي" بيا وروسته دي ژوندي كوي.

سوال: مشركين خو د اعادة بعد الموت څخه منكر وه كه څه هم ابتدا د خلق ده د خدايه څخه بلله نو څه رنگه په اعادة بعد الموت دوى ته الزام او قناعت وركړه سو.

جواب: بدء الخلق د خداى د خوا خو دوى مانه نو اعادة بعد الموت خو اسانه ده

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

في الظاهر تر بدء الخلق وان كان بالنسبة الى قدرته تعالى سوا نو الزاما بايد دوی په اعادة بعد الموت هم قانع وي نو ځکه خدای ﷻ ودوی ته په جواب کي خدای ﷻ امر کړی عليه الصلاوة والسلام په جواب ورکولو سره.

قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ

ته ورته ووايه دوی ته چي الله ﷻ ابتدا د خلق د اشيا کړي ده او بيا يې بيرته بعد الموت ژوند ته راګرځوي، نو څه رنګه تاسي صرف نظر ګرځوې د عبادت څخه د خدای ﷻ و عبادت ته د بتانو، چي هغه په بدء الخق کي هيڅ برخه نه لري او تاسي هم په هغه اقرار کوئ.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ

ته ورته ووايه يعني يا محمد ﷺ ودوی ته يعني مشرکانو ته ايا سته د شرکا څخه چي تاسي يې شريکان د خدای بولئ داسي څوک چي هدايت وکړي د خلګو و حق ته چي دلائل ووايې او رسولان را واسته وي او توفيق د نظر صحيح وخلګو ته ورکړي الاستفهام للانکار يعني نسته ولي ستاسي شريکان جمادات لا يقدرون علی شئ.

قُلِ اللّٰهُ يَهْدِيْ لِلْحَقِّ اَفَمَنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُّتَّبَعَ اَمَّنْ لَّا يَهِدِّيْٓ

ته ورته ووايه چي خدای ﷻ هدايت ورکونکی دی حق ته يعني بارسال الرسل ونصب الدلائل واعطا المعجزات لا غيره. آيا هغه څوک چي هدايت وحق ته کوي چي خدای دی حق دار د دې دی چي نور خلګ يې متابعت وکړي او يا هغه څوک چي هدايت نسي کولای چي بتان او جمادات دي تاسي فيصله وکړئ.

اِلَّآ اَنْ يُّهْدٰى

مګر نه چي هدايت ونه کړل سي" پوه سه! چي استثنا مفرغ ده يعني مستثنی منه يې محذوف دی او دا استثنا منصوب محلا ده پر ظرفيت والتقدير لا يهدي في شئ من الاوقات الا قت هدايته تعالی اياه، نو باره دی پخپله هم پر هدايت ګرځي او بل ته هم هدايت کولای سي.

پوښتنه: خبره خو په بتانو کي وه نو هغه څه رنګه پر هدايت کيدای سي او بل ته هم څه رنګه هدايت کولای سي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

جواب: دا حال د اشرف د معبوداتو د دوی دی چي ملائکه دي چي مشرکانو به بنات الله بوللې او د دوی عبادت به يې کاوه، او بعض مفسران وايي چي مراد د هدايت څخه نقل دی من مکان الی مکان، نو بتان خو هم مشرکانو د يوه ځای څخه بل ځای ته نقل کول ففيه اشارة الی عجز الاصنام چي دوی نقل مکان هم نسي کولای چي تاسي يې نقل نه کړئ فهم اعجز منکم ولي چي تاسي نقل مکان پخپله کولای سئ.

فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ۝

نو پس څه حال دی ستاسي ای مشرکانو چي دغه حکم باطل بالبداهة کوئ چي دا بتان شرکا د خدای دي او سره د دې چي تاسي اعلی حالا ياست تر دوی.

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا

او متابعت نه کوي اکثره د مشرکانو په دې باره کي چي بتان خدايان دي مگر نه د گمان بېله تحقيق او يقين څخه بلکه صرف په تقلبد د پلرو او نيکه گانو.

پوه سه: چي اکثره د قيد فائده دا ده چي د بعض د دوی پر دې يقين وو چي توحيد حق دی لکن مکابرة او عنادا يې انکار کاوه.

إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا

په تحقيق چي گمان تقلبدي سړي ته فائده نه وررسوي د حق او يقين په ځای کي چي توحيد دی وبالفارسية کما في تفسير الحسيني" بې نياز نه گرداند کسي از علم واعتقاد درست. يعني ظن وتخمين لکه مشرکانو چي به تقليد د آباؤ درلودی بجای حق ويقين نخواهد رسيد آه.

پوه سه: چي د شيئا معنی دا ده ای شئ من الاغنا نو مفعول مطلق دی، او بعض مفسران رحمهم الله وايي چي ظن د دوی چي اصنام زموږ شفاعت کونکي دي باطل محض چي مبني پر خيال فاسده د دوی دی" اين خيال است ومحالست وجنون.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ۝

خدای جل جلاله خبر دی په هغه شي چي دوی يې فعل کوي" من اتباعهم الظن الفاسد واعراضهم عن البرهان المفيد لليقين.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسئله: په اصولو کي د دين علم يقين چي د مشکوة سره د قرآن عظيم الشان ماخوذ وي او يا د سننو نبويه ﷺ مشهوره اخستل سوي وي ضروري دی البته په فروع کي د دين ظن کافي دی والتفصيل فی العقائد والاصول.

وَمَا كَانَ هَٰذَا الْقُرْآنُ أَن يُفْتَرَىٰ مِن دُونِ اللَّهِ

نه دی دا قرآن يعني المعجز للبلغاً باتيان مثل سورة منه درواغ يعني د خدای ﷻ ما سوی ٔ ځخه لکه مشرکانو د مکې چي به ويل چي محمد ﷺ دا قرآن د ځانه څخه جوړه وي او افتراً يې وخدای ته نسبت کوي" يعني دا قرآن من عند الله دی والا لما عجزوا عن الاتيان بمثله والحال انکم بلغاً ومحمد ﷺ امي.

پوه سه: چي ان يفتری په دخول د ان مصدريه مصدر وګرځېدی او په معنی د مفعول دی ای مفتری ٔ خبر د کان دی.

پوه سه: چي من دون په تقدير د صادرا من دون الله خبر آخر دی د کان.

وَلَٰكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ

لکن دا قرآن مصدق دی د هغو کتابو چي د ده د مخه نازل سوي دي کالتوراة والانجيل وغيرهما من الکتب الالهية يعني مضامين د قرآن موافق دي د مضامينو سره د کتب سابقه وو په اصول او عقائدو کي او په قصصو کي د امم سابقه وو او دا قرآن ښکاره سو پر لاس د دسي چا چي محمد عليه الصلوة والسلام دی چي هيڅ شيئ د علومو ودته حاصل نه وو او نه دی د علماوو سره د کتب سابقه وو يې تماس درلو دی فعلم من کل ذالک ان هذه القرآن من عند الله العزيز العلام ومبلغه رسوله عليه الصلوة والسلام.

وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾

او بيان دی د ما فی اللوح المحفوظ من الحلال والحرام وشرائع الاحکام. هيڅ شک نسته په قرآن کي چي من عند الله دی "من رب العالمين" خبر آخر داخل في حکم الاستدراک ای کائنا من رب العالمين يعني قرآن وحي نازل دي د جانب څخه د رب العالمين.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي تفصیل عطف دی پر تصدیق تر لکن استدراکي لاندي دی او خبر دی د کان مقدر هنالک لان التقدیر هنالک ولکن کان تصدیق الخ او بعض مفسرین وایي چي کتاب د کتب څخه ماخوذ دی په معنی د فرض وحکم وقدر دی یعني تفصیل ما حقق واثبت من الحقائق والشرائع والاحکام والمآل واحد.

پوه سه: چي کلمه ده "لا" دپاره د نفي جنس ده اوریب یې اسم دی او فیه یې خبر دی.

فائده: دا جمله خبر ثالث د کان داخل تحت الاستدراک ده، یعني صلاحیت د ریب په قرآن کي نسته لکونه معجزا مطابقا للکتب المتقدمة.

سوال: منکران د قرآن ډېر دي فضلاً عن الریب؟

جواب: خدای وایي چي قرآن ځای د شک نه دی کما مر لا انه تاب فیه احد" فالریب والانکار راجع الی المرتابین والمنکرین. گفته اند الشمس شمس وان لم یراها الضریر" والعسل عسل وان لم یجد طعمه فاه المریر.

اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ قُلْ فَأْتُوْا بِسُوْرَةٍ مِّثْلِهٖ

آیا دوی به ویل چي قرآن کریم په دروا غو سره علیه الصلوة والسلام د ځانه څخه اختراع کړې ده، ته ورته ووایه په رد کي قول د دوی چي که ستاسي خبره رښتیا وي نو تاسي هم راتګ وکړئ په یو سورة سره که طویل او که قصیر وي، چي مثل د قرآن وي په بلاغت کي او حسن النظم کي ولي چي تاسي خو زما غوندي عرب یاست بلکه تر ما ډېر په نظم او نثر کي اموخته یاست.

پوه سه: چي کلمه د ام منقطعه ده په معنی د بل آه ده بل یې دپاره د انتقال دی د ماقبله څخه او همزه یې دپاره د انکار دی د واقع څخه" یعني دا خبره دوی باید نه وای کړې، ولي چي عاقل ادني عقل باید داسي خبره ونه کړي چي د بداهة څخه خلاف دی لکه دوی چي خبره افتراه کوله.

پوښتنه: دوی یعني قریشو او عربو به یو څه کښنی سورة جوړ کړی وای او علیه الصلوة والسلام ته بې ویلي وای چي دغه دی د قرآن د سورة مثل"

جواب: چي دوی د قرآن کریم په اعلی بلاغت پوهېدله او کې صرف یو شی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

جوړ کړی وای د نورو بليغانو څخه شرمېدله چي اعتراض به را باندي وکړي.

سوال: چي د ځان عجز يې ومانه نو دا خو به اقرار په کون د قرآن کلام الله نه وي؟

جواب: دوی عجز نه مانه بل قالوا انهم سحروا تسحيرا" يعني موږ خو قادر پر اتيان د مثل د قرآن يو لکن محمد ﷺ په موږ سحر وکړی چي زموږ عقول يې د اتيان بالمثل څخه مصروف کړه.

فائده: دوی ظالمانو د عليه الصلوة والسلام په شان کي د هېڅ بد نامی څخه ډډه نه کوله. مثلا شاعر" ساحر" مجنون" مفتر" يعلمه بشر. د لاهور پاکستان په ښار کي د تابعانو د غلام محمد قادياني يو سړی وو هغه وويل چي د قرآن د يو سورة جوړول خو اسانه خبره ده نو ده د القارعة ما القارعة پر ډول الخ داسي مثل يې جوړ کړی وو. الفيل ما الفيل وما ادراک ما الفيل له ذنب قصير وخرطوم طويل الى آخره لعنه الله تعالى.

وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

او سره د خپل کوشش تاسي را وبولي يعني د قرآن کريم د يوه سورة د جوړېدو دپاره هغه څوک چي تاسي په طاقت پوره وي يعني من البلغآ ماسوی د خدای څخه ولي پر دې مثل خو خدای ﷻ قدرت لري لا غيره تعالى که چيري تاسي صادق ياست" په دې دعوه کي چي محمد ﷺ دا قرآن د ځانه څخه جوړه وي.

پوه سه: چي ان حرف شرط دی او د جزا څخه مستغني په ماقبل سره يعني فأتو "لکن دوی پر دې نه سوه قادر.

بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ

پوه سه: چي کلمة د بل د پاره د اضراب ده ددوی مناظره سه وتشنيع او ذم ته د حال د دوی. يعني چي تکذيب د دوی او انکار کون القرآن کلام الله ﷻ لا کلام البشر په هغه شي چي عبارة د قرآن څخه دي چي دوی يې احاطه نه وکړي پر علم د هغه يعني تکذيب د دوی مبنی پر تحقيق او تدبر نه دی په لطائفو کي د قرآن او په غايت بلاغت کي او په اخبار بالغيب کي د قرآن من القصص الماضية والمستقبلة" بل په اول وهلت کي د اورېدو د قرآن ژبې درازي کړې په انکار د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قران، والعاقل ينبغي له ان يتدبر في الشئ ثم يقبله او يرده، والتعجيل من الشيطان حين امر الله بالسجود لادم ﷺ فابى في اول الوهلة من غير تدبر.

وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ

یعني دوی ته نه وو راغلی علم پر معانیو د قرآن من الوعد والوعید" والاخبار بالغیوب من المبدأ" نو ده تاویل معنی ما یؤل الیه حال القرآن" او دوی ته علم پر حقیت د قرآن که یې تلوار بالتکذیب نه وای کړی ممکن وو، چې ملا یانو ته د کتب متقدمه یې رجوع کړې وای او خپل حال یې ورته بیان کړی وای او ورته ویلي وای چې په موږ کې یو سړی دعوی د نبوت وکړه او داسې یو کتاب یې مابین ته راوړی چې موږ ټول یې د اتیان څخه د مثل د یوه سورت عاجزه کړو او سره د دې چې دا شخص په موږ کې امي هم وو، نو هغو علماؤ به حتما ورته ویلي وای چې دا شخص په خپل اخبار کې صادق دی خصوصا که دوی یعني مشرکانو د مکې قبل هجرته ﷺ الی المدینة و علماؤ ته د یهودو رجوع کړې وای فافهم ولا تعجل.

كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾

یوه سه: چې په دې آیت کې تسلي ده وعلیه الصلوة والسلام ته" والمعنی دغه ډول لکه کفار د مکې چې ستاسې تکذیب وکړی هم داغسې تکذیب کړی دی کافرانو د امم ماضیه وو من زمن نوح ﷺ ته وګوره چې څه رنګه سوی دی حال د ظالمانو د امم ماضیه چې خدای ﷻ په انواعو سره عذاب د هلاک مبتلی کړه این کفار قوم نوح ﷺ اهلکهم الله بالطوفان" این فرعون واتباعه ممن انکرو من نبوت موسی ﷺ اهلکهم الله بالغرق في الیم.

درویش وایي: چې په دې آیت کې علاوه پر تسلي اشاره ودې ته ده چې ستا د منکرانو به ورته حال وي. او دا اشاره ته یې وعده خدای ﷻ پر ځای کړه په بدر کې کمامر، او په فتح کې د مکې، نو وعید دی د کفارو د مکې.

وَمِنْهُم مَّن يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُم مَّن لَّا يُؤْمِنُ بِهِ ۚ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾

یعني بعض له منکرانو څخه ایمان لري پر قرآن لکنه ینکره عناداً وتعنتاً او یا معنا داده چې بعض له منکرانو څخه في الحال به په استقبال ایمان راوړي بعد

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

التفكر في معاني القرآن او یا وروسته تر رؤیت د معجزاتو ډېرو. له سببه د ډېر عبادت او د فکر نه وهلو په حقائقو کي د قرآن. او یا یې په لیدلو سره د ډېرو غریبو معجزو کابي جهل والمغیرة وامثالها. او خدای ﷻ ستا خبر دی په مفسدینو سره او یا په معانیدینو سره.

پوه سه: چي اعلم پر تفضیلي معنی نه دی بلکې په معنی د عالم دی ولي چي غیر د خدای ﷻ څخه په مفسدینو سره هیڅ څوک نه دی خبر.

وَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل لِّي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنتُم بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ

که دوی ستا پر تکذیب اصرار وکړي بعد الزامهم بالحجة المذکورة ورته ووایه دوی ته چي ما لره خپل عمل دی ای جزائه او نور بحث مه ورسره کوه، او تاسي لره ده جزا د خپلو عملو ده. تاسي بېزاره یاست زما له عمل څخه چي توحید او اسلام دی یعني زما عمل وتاسي ته نه تاوان رسوي او نه فائده. بل لکل عامل جزا عمله ان کان خیرا فخیر وان کان شرا فشر. لکن ازار مه رارسوئ.

وَأَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

او زه بېزاره یم ستاسي له عملو څخه یعني خدای ﷻ ما ستاسي په عملو چي کفر او عصیان نه نسي، ولي چي زما وظیفه د رسالت انداز او تبشیر د هغه ما پای ته ورسول "انما علی رسولنا البلاغ المبین الآیة"

پوه سه: چي کلبي او مقاتل وایي چي دا آیت منسوخ دی په آیت سره د قتال.

وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ

او بعض د مشرکانو هغه کسان دي چي غوږ یې نیولی وي وتاته یعني ته قرآن وایي او شرائع د اسلام بیانوې لکن ظاهري غوږونه یې نیولي وي او د زړه غوږونه یې په عناد او تکبر او شهواتو فاسده وو کانه وي لکه کوڼ چي په ظاهري غوږو نه اوري.

أَفَأَنتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾

آیا ته قدرت پر سماع د "صم" قلبي لري والاستفهام للانکار یعني قدرت نه پر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لري، که څه هم دوی سره د کوښو الي عقل هم نه لري. او ظاهري کوڼ خو په اشاراتو مطلب فهمولای سي.

وَمِنْهُم مَّن يَنظُرُ إِلَيْكَ ۚ أَفَأَنتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾

او بعض د منکرانو تاته په ظاهري سترګو ګوري او دلائل د نبوت او معجزاتو همويني لکه ابوجهل لکن تصديق ستا د نبوت نه کوي لعدم البصيرة في قلوبهم. آيا ته لارښوونه کولای سې وه هغه چاته چي ړوند وي که څه هم دده ظاهري سترګو وه ړوند تيا ته د باطني سترګو ړوند تيا هم ورجوت سي. نو داسي شخص چي په ظاهري او باطني سترګو ړوند وي ددې هدايت ډېر بعيد دی.

فائده: په دې آيت کي تسلي وه نبي ﷺ ته ده، ګويا خدای پاک ورته وايي لاتقدر ان تسمع من سلبت عنه السمع، ولاتهدي من سلبت عنه البصر ولا ان توفق الايمان من حکمت انه لايؤمن. نو هم ددې سببه ته ما امر کړې په تبري ددو څخه بقوله تعالی قل لي عملي ولکم عملکم الآية.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَٰكِنَّ النَّاسَ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾

يه تحقيق خدای ﷻ ظلم نه کوي پر خلګو شيئاً من الظلم، نو شيئاً مفعول مطلق دی يا په يو شي د عذاب نو شيئاً مفعول به دی. والحاصل چي خدای ﷻ بېله کفره او عصيان څوک دوږخ ته نه اچوي لانه ظلم والله تعالی بريئ من الظلم ولي خدای ﷻ انسانان له ظلمه څخه منعه کوي فکيف يظلم هو. بلکې علاوه پر استعداد فطري رسولان عليهم السلام را استولي دي. کريمه: وما کنا معذبين حتی نبعث رسولاً ومع ذالک انزل عليهم الکتاب وايديهم بالمعجزات الباهرات.

درويش وايي: چي چونکه ضرر د کفر او عصيان وه خلګو ته راجع ؤ نو څکه خدای ﷻ وويل ولکن الناس آه.

فائده: له دې آيت څخه صراحةً دا معلومه سول چي بنده که څه هم خالق د خپلو افعالو نه دی لکن مسلوب الاختيار بالکلية هم نه دی بلکې کاسب دی. کما تقرر في کتب العقائد کشرح العقائد للعلامة التفتازاني رحمه الله والمواقف للقاضي عضد الدين رحمه الله وشرحه للسيد الجرجاني وکتاب مسلم الثبوت الفرق بين الخلق

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

والکسب، هو جبریه ظالمان وايي چي بنده ګان مسلوب الاختیاره دي کسباً وخلقاً.

درویش وايي: چي مفاسد د مذهب د جبریه وو ډیرخي ډېر دي (۱) ارسال الرسل لغوه ګرځي (۲) انزال الکتب السماویة هم لغوه ګرځي (۳) اتصاف الباري عزوجل بذمیمة الظلم حین یدخل یوم القیامة بعض الناس الی النار، وقد قال الله تعالی ان الله لایظلم الناس آه (۴) لایصح نسبة الظلم الی الناس لانهم مسلوب الاختیار عندهم مع انه قال ولکن الناس آه. الی غیر ذالک من المفاسد والحق انه لاحظ لهذه الطائفة في الاسلام، او ددوی له مذهب ځخه دا لازمېږي چي هر څو واره چي په قرآن کي راغلي دي جزاً بما کانوا یعملون جزاً بما کانوا یکسبون ټوله ددوی مذهب ردوي فافهم قال الشاهر المحقق رحمه الله:

چشم از برای دیدن آیات قدرتست ... ګوش ازپی شنیدن اخبار حضرتست
هرګه که حق نبیند وحق نشود کسی ... کورو کر ست بلکه ازان هم بترېسی

وفي الحدیث النبوي المتفق علیه للبخاري ومسلم بروایت ابوموسی الاشعري رضي الله عنه، قال رسول الله صلی الله علیه وسلم مثل مابعثني الله به من العلم (علیه الصلوة والسلام وویل مثال د هغه شي چي زه خدای جل جلاله په راستولی یم د هدایت او علم ځخه) کمثل الغیث الکثیر اصاب ارضا فکانت طائفة منها طیبة قبلت الما وانبتت الکلأ والعشب (لکه مثال د ډېر باران چي پر ځمکه وه اوري، نو یوه حصه د ځمکي پسته او خوړه ځمکه وي چي اوبه جذب کړي، نو راشنه کړي دغه خوړه ځمکه کلأ یعني تخمنو چي خلګو پکښي پاشلي وي او عشب چي خدایي تخمونه چي په ځمکه کي وي راشنه سي، او بالعکس "وکانت منها اجادب امسکت الما فنفع الله به الناس فشربوا وسقوا وزرعوا" (او بعض ټوټه د ځمکي ډب ځای وي او کلکه ډبرینه وي اوبه د باران خوندي کړي یعني جذب یې نه کړي بلکي حوض مانند ه پکښي ولاړي وي، نو خلګ یې هم څښي او ډېر حیوانان هم پر اوبه وي او شاوخوا کښت هم ورته کوي) وکانت طائفة منها اخری انما هي قیعان لایمسک الما ولاتنبت الکلأ (او بله طائفه د ځمکي ښوییي ډبري وي چي نه اوبه جذب کوي یعني لکه اوله ځمکه او نه اوبه خوندي کوي نه وابنه راشنه کوي یعني لکه دوهمه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مځکه) فذالک مثل من فقه في دين الله ونفعه ما بعثني الله به فعلم وعلم ومثل من لم يرفع بذالک رأساً ولم يقبل هدى الله الذي ارسلت به (نو دغه مثال دی د هغه چا چي فقاهت او دانشمندي حاصله کړي په دين کي د خدای ﷻ او ده ته خدای ﷻ نفع په ورکړی په ما بعثني الله به چي دين او هدیٰ د خدای ﷻ دی، يعني نفع يي داده چي په علم سره عمل وکړي، نو دين زده کړي او بل ته يې هم وروښيي.

درویش وايي: چي دا د مځکي طيبه مثال دی چي په خپله هم سرسبزه او شادابه سول، او بل چا هم نفع پر واخستله. او مثل د هغه چا چي نه کړی پورته سر وهدی الله ته کنايه ده د عدم التفاوت، او نه يې کړی قبول هدايت د خدای ﷻ چي زه را استول سوی يم په هغه سره.

درویش وايي: چي دا مثال دی د قيعان مځکي کمامر او د دوهمي مځکي چي اجادبه وه متروک دی، او هغه هغه عالم متبحر دی چي علم وبل ته ورښيي او په خپله يې نفع نه وي پر اخستې يعني عمل يې نه وي په کړی.

درویش وايي: چي دا قسم علماً په حاضر کي ښخي ډېر دي بخلاف عصر الصحابة ﷺ والتابعين وتبع التابعين رحمهم الله فانهم کانوا من القسم الاول للارض ثم بعد خير القرون ايضاً امثلة کثيرة لهذا القسم کما لايخفیٰ، او د قيعان مځکي مثالونه په هر عصر کي ښخي ډېر او ترحد تېر دي من الکفرة الفجرة وهذا تحقيق هذا الحديث مطابقاً لما في شروح البخاري ومسلم وفقنا الله واياکم الى خيرات الدارين......... بيت:

واعظان کين جلوه درمنبر ومحراب ميکنند
چون به خلوت ميروند کاری ديگران ميکنند

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ

او هغه ورځ چي دوی يعني الکفار يعني له قبرو څخه راووځي.

پوه سه: چي "کان" مخفف د مثقل دی اسم يې محذف دی ای کانهم، او خبر يې "لم يلبثوا" دی يعني ګويا دوی درنګ نه دی کړی، ابن عباس رضي الله عنهما وايي په قبرو کي او ضحاک رحمه الله وايي په دنيا کي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوښتنه: عمرونه ددوی که په دینا کې وه او که په قبرو کې ؤ دا خو طویل عمرونه وه، نو دوی ولې ساعة من النهار ووایه؟

ځواب: باعث ددوی لیدل د هول او سختۍ د ورځې د قیامت وه.

فائده: عامل د نصب د "یوم" اذکر مقدر دی، جمله تشبیه د "کان آه" په ځای کې د حال ده له ضمیر منصوب څخه د "یحشرهم" والتقدیر یحشرهم مشبهین بمن لم یلبث الا ساعة "یتعارفون بینهم" او دوی دبله سره پېژني لکه په دنیا کې دوی ته داسې معلومېږي چې موږ لږ زمانه سره جلا سوي یو.

پوه سه: چې دا جمله (یتعارفون آه) بیان د "کان لم یلبثوا" ده، په تفسیر زاهدي کې وایي چې معتزله په دغه آیت سره یعني "کان لم یلبثوا آه" سره دلیل وایي چې عذاب القبر نسته، ولې که کفار په قبرو کې معذب وایي، نو دا دومره دروازې د عذاب القبر ودوی ته یو ساعت نه معلومېده. بیا زاهدي رحمه الله ځواب ورکړی دی که څه هم کفار ډېره زمانه په قبرو کې معذب هم وه لکن نسبت ولوی عذاب ته د لوی ورځې د قیامت کانه ساعة من النهار فافهم.

قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِلِقَآءِ اللّٰهِ وَمَا كَانُوْا مُهْتَدِيْنَ۝

پوه سه: چې دا شاهدي د خدای ﷻ پر خسران د کافرانو، یعني تاوان کړی دی هغه کسانو چې کذب یې باله ملاقات د خدای ﷻ یعني حساب او جزاً د خدای او دوی نه وه پوهېدلي د تجارت په لارو یعني په دنیا کې، ولې خرڅ کړی ایمان په کفر سره او تصدیق په تکذیب سره او رایې نیوی دوږخ په جنت سره.

پوه سه: چې ما د تجارت لفظ ووایه، ولې خسران په تجارت پورې اړه لري.

چه خوش گفت باکودک آموزگار ...... که کاری نه کردیم وشد روزگار

ژباړه: څه ښه وویل وه یوه کوچني ته استاذ دده چې کار د اخیرت مو نه وکړی او تېر سو ژوند یعني په لهو ولعب کې.

وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ

یا به موږ په تا وونو بعض هغه عذاب چې موږ یې د کفارو سره وعده کړې ده لکه په بدر کې چې اوویا رئیسان د کافرانو په شمول د ابوجهل ووژل سول، او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اوریا کسه ستاسي په لاس کي بندیان سول.
بوه سه: چي اصل د "اما" انما ؤ، "ان" شرطیه دی او ما زائده، جواب د شرط محذوف دی نحو فذاک انمطلوب او انا علیه مقتدرون.

أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾

یا به تا وفات کړو یعني دمخه تر رویت د عذاب ددوی، نو بیا د کفارو رجوع ومونږ ته ده یعني په ورځ د قیامت، نو هورې به په تا عذاب ددوی وه وینم، وانا منهم منتقمون، بیا خدای ﷻ شاهد دی پر هغو کارو چي دوی په دنیا کي کوله من الکفر والمعاصي والاستهزاء بک وبالقرآن العظیم، وانکار رسالتک.
بوه سه: چي مراد له شهادت څخه نتیجه د شهادت ده وهي الجزاء علی افعالهم السیئة ولهذا اورد لفظ د "ثم" الدال علی التراخي، ولي که مراد له شهادت څخه نفس شهادت وای بیا یې عطف په "ثم" نه صحیح کېدی لان الله شهید حال الرجوع وقبله علی ماکانوا یفعلون من التکذیب والمحاربة معک، او په تفسیر کواشي کي وایي چي لفظ د "ثم" په معنی د واو دی لان حروف العطف یجيئ کل واحد بمعنی الآخر، او یا "ثم" لپاره د تراخي في الاخبار دی لا في وجود الشهادت نحو زید قائم ثم هو کریم ای ثم نخبرک بانه کریم.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولٌ ۖ

هر امت لره د امم ماضیه ؤ رسول ؤ چي خدای ﷻ د خلګو د دعوت لپاره راستولی ؤ توحید ته والایمان بالبعث بعد الموت وامثال ذالک.

فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

چي رابه غلی رسول ددوی او بینات او معجزات به هم ورسره وه، وههنا محذوف یعني فکذبوه کمایدل علیه مابعده، نو فیصله وکړل سوه په منځ کي د هغه امت مکذبه یعني وبین الرسول په عدل سره یعني هلاک به کړل سوه مکذبین او پاتنه به سوه رسول والمؤمنون، وپر دوی ظلم نه دی کړل سوی یعني خدای پاک وایي چي په نزول د عذاب مونږ پر دوی ظلم نه دی کړی بلکې دوی مستحق ددغه عذاب وه، او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مجاهد او مقاتل وايي چي هر امت لره رسول ؤ چي دوی ته راستول کړل سوی ؤ، نو چي ورځ د قيامت سي، نو رسول ددوی راسي پر بعض شاهدي د ايمان ادا کړي او پر بعضو د کفر، نو قضا الهي جاري سي په منځ کي د امتيانو په عدالت سره بادخال المؤمنين الجنة وتعذيب الكافرين بالنار، دا آيت د هغه آيت سره برابر دی فكيف اذا جئنا من كل امة بشهيد (اى رسولهم) وجئنابك على هؤلاً شهيداً.

يوه سه: چي بعض راويان وايي چي څرنګه چي هغه مخنی آيت نازل سو اعني فاما نرينک آه، کفارو د مکې استهزاءً او استبعاداً لنزول العذاب، نو د عليه الصلوٰة والسلام څخه يې وغوښتل چي هغه عذاب موعود چي ته موږ په بېروې ژر دی چي نازل سي فانزل هذه الآية.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾

او وايي كفار د مكې كله دی دغه وعده د عذاب كه چېري ته او ستا امتيان رشتيا واياست چي عذاب راتلونكى دی.

يوه سه: چي جزاً د شرط محذوفه ده يعني "فاتوا به" يعني ته او امتيان ستا دي هغه عذاب پر موږ نازل کړئ، په دې کي ددوی مطلب انکار ؤ له نزول څخه د عذاب او استهزاً وه.

قُل لَّا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ

ته ورته ووايه يا محمد ﷺ چي زه مالک نه يم د خپل ځان لپاره د دفع د يو ضرر څخه او نه مالک يم چي ځان ته دي يوه نفع راجلب کړم، مګر نه که د خدای ﷻ اراده سي چي له ما څخه دي يو ضرر دفع کړي، او يا دي نفع راورسوي فضلاً چي پر تاسي دي عذاب نازل کړم.

درويش وايي: چي پر مذکور ترجمه استثنا متصله ده کما لايخفى، او بعض مفسران وايي چي استثنا منقطع ده والمعنى لكن ماشاالله كائن فهو القادر للضر والنفع وهو تعالى لم يبين لذالك زماناً معيناً.

لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾

هر امت لره د عذاب يو وخت معلوم سته يعني په علم ازلي کي د خدای ﷻ، چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

راورسیږي اجل موعود د هغو، نو نه ځنډول کېږي یو لږ ګړی، او نه د مخه کېداې سي.

پوښتنه: ظاهر آخو داسي ښکارېږي چي "ولا یستقدمون" دې عطف وي پر "لایستأخرون" باندي، نو تقدیر د کلام داسي کېږي "اذا جا اجلهم آه" او دا خو محاله ده عقلاً ونقلاً چي تر اجل موعود او معلوم دې د مخه معذب کړل سي؟

ځواب: لا یستقدمون پر جزا عطف نه دی بلکې پر مجموع جمله شرطیه عطف دی یعني اذا جا اجلهم، نو معنا یې داده چي تر اجل نه سي د مخه کېداې، ولې دا خو د علم ازلي الهي څخه خلاف ده.

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَتَىٰكُمْ عَذَابُهُۥ بَيَٰتًا أَوْ نَهَارًا مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿۵۰﴾

یعني تاسي کفار مکه خبر راکړئ، که تاسي ته راسي عذاب د خداې ﷻ یعني هغه عذاب چي تاسي یې ژر غوښتونکي یاست "بیاتا" یعني د شپې چي تاسي په خوارهٔ خوب بیده یاست "او نهاراً" او یا د ورځي چي تاسي په دکانداری یا تجارت او یا نور د ژوندانه په کاروبار بخت یاست.

پوهه: چي جواب د "ان" شرطیه محذوف دی لظهوره ای لندمتم. تاسي به پښېمانه یاست، او خپله خطا به په استعجال در ته ښکاره سي.

پوهه: چي کلمه د "ما" په "ماذا یستعجل آه" کي استفهامیه ده او استفهام لپاره د تعجب دی، او کلمه د "ذا" په معنی د الذي ده. والمعنی: څه شی دی چي ژر غواړي هغه شی کافران چي دوی به ویل چي هغه شی چي محمد ﷺ یې دعوه کوي من الرسالة والتوحید والبعث بعد الموت، او خداې دی ستا له خوا داخبري کوي، نو موږ خو یې نه منو فامطر علینا حجارة من السما او ائتنا بعذاب الیم مضمون الآیة الکریمة في موضع آخر، وجه د تعجب داده چي د عذاب او مکروه ژر غوښتل د عاقل سړي کار نه دی، بلکې عاقل باید همېشه له خداې ﷻ د عافیت غوښتونکی وي.

أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ ءَامَنتُم بِهِۦٓ

آیا هلته چي عذاب چي تاسي یې استعجال کوئ واقع سي، نو تاسي ایمان او تصدیق یې کوئ، همزه لپاره د انکار دی، یعني هغه وخت خو ایمان فائده نه کوي، سعید شیرازي قدس سره وایي:

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تو پیش ازعقوبت دری عفوه کوب...... که سودی ندارد فغان زیر چوب

فائده: پوه سه! چي دا جمله معطوف پر جزا مقدره د "ان" شرطيه ده، والتقدير ان آتاكم عذابه ندمتم ثم آمنتم به اى بالعذاب.

فائده: دخول د حرف استفهام پر "ثم" لپاره د انكار د تاخير دى او كلمه د "ما" مزيده ده، والمعنى قل لهم ابعد ما وقع العذاب وحل بكم حقية، تاسي ايمان پر راوړئ چي دغه ايمان فائده نه لري.

آلْئَٰنَ وَقَدْ كُنتُم بِهِۦ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾

آيا اوس تاسي ايمان راوړئ پر عذاب او تاسي واست چي استعجال د عذاب مو كاوه.

پوه سه: چي اصل د "الأن" االآن ؤ، نو همزه ثاني يې په الف بدله كړې مع المد اللازم، نو همزه اولى استفهامي دى او الأن منصوب دى په فعل مقدر اى آمنتم دون آمنتم المذكور لان القانون النحوي ان لايعمل ماقبل الاستفهام وهو آمنتم المذكور، په وروسته كي د استفهام چي الآن دى كالعكس فافهم.

فائده: دا جمله استفهاميه جمله مستأنفه ده له جانبه څخه د خداى ﷻ او تر قل مذكور لاندي نه ده، والتقدير قيل لهم بعد ايمانهم بالعذاب بعد الوقوع الآن آمنتم به انكاراً لتاخير الايمان الى وقت الوقوع.

درويش وايي: چي امام مظهري رحمه الله وايي چي له عذاب سابق څخه يعني ان اتاكم عذابه آه عذاب د دنيا مراد دى، او په دې آيت اثم اذا ماوقع آه عذاب د اخيرت مراد دى والمعنى ارئيتم ان اتاكم عذاب الله في الدنيا ليلاً او نهاراً، تندموا حينئذ ثم اذا وقع عذاب الآخرة هل تؤمنون به حين لاينفعكم الايمان، ولي مو هغه وخت ايمان نه راوړى چي اوس يې نفع درته كړې واى يعني په دنيا كي لانه الايمان النافع في الآخرة.

درويش وايي: چي يو كتاب پر طريقه د رمز ماوليدى "لايدخل النار الا مؤمن انتهى" وروسته تر تأمل او غور په دې قول كي دا په زړه كي راغله چي مراد له قامل مذكور له مؤمن څخه مؤمن الآخرة دى فقط، الكافرون كلهم يؤمنون بالبعث بعد الموت وعذاب النار اذا عاينوها فتفكر هداک الله.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ۝

وروسته وویل سي وه هغه کسانو ته چي ظلم یې کړی ؤ یعني پر خپلو ځانو په شرک سره چي اوس تاسو څکئ (ولیس المراد ذوق الفم) عذاب د همیشه والي یعني په دوزخ کي جزا نه درکول کیږي (نو کلمه د هل استفهام انکاري ده) مګر نه په هغه شي سره چي تاسي یې کسب کاوه په دنیا کي من الکفر والمعاصي (نو ما یا موصوله دی او عائد یې محذوف دی ای تکسبونه. او یا کلمه د ما مصدریه ده ای بکسبکم) "ثم قیل" عطف دی پر قیل مقدر من قبل کما علمت.

وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ

یعني مشرکان ستا څخه خبر غواړي یعني ته راته ووایه یا محمد ﷺ آیا حق دی دغه شی چي ته موږ ورېولې یعني التوحید والنبوة والقرآن وقیام الساعة والعذاب والثواب او که باطل ته مسخرې کوې.

پوښتنه: مشرکان خو د مذکوره امورو څخه منکر وه، نو طلب د خبر یې د علیه الصلوٰة والسلام څخه څرنګه کاوه چي دا امور مذکوره حق دي او که څه رنګه؟

ځواب: دوی دا سوال استهزاءً کاوه.

قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ

ته ورته ووایه هو زما دي په خدای ﷻ قسم وي.

یوه سه: چي کلمه د "ای" حرف ایجاب دی په معنی د نعم دی او د قسم خاصه ده کما ان هل په معنی د قد دی په استفهام کي نحو هل اتی علی الانسان آه" "انه آه" ضمیر راجع دی وه عذاب موعود ته او یا امور مذکوره وو ته په سوال په تاویل د کل واحد لحق ای ثابت حتماً.

سوال: د موجوده زمانې عرب په جواب کي د یو چا وایي "ای وا" نو کلمه د ای ذکر سره او قسم نسته؟

ځواب: دا د عربو تخفیفات دي، اصل یې داسي ؤ "ای والله" نو قسم موجود دی لکن دا ددوی تخفیف دی چي "ای وا" او عرب ورته تخفیفات لري لکه دوی چي په ځای کي د "ای شیئ هذا" وایي ایش هذا، او چي یو چا ته مفت شی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ورکوي يعني يو دکان دار، نو په ځای کې د "بلا شيئ" وايي بلاش. وامثال ذالک کثيرة وهذا القليل انموذج للکثير، په فارسي کې وايي مشت نمونه خروار. او په پښتو کې وايي د مرچو له کراره يې وه اټکلوه.

فائده: عليه الصلوٰة والسلام ددوی په استهزائي سوال پوه سو، لکن د اسلوب حکيم له لارې يې جواب ورکړی ای ورېي فتدبر.

وَمَآ أَنتُم بِمُعۡجِزِينَ

تاسي خدای ﷻ نه سئ عاجزه کولای په ماشا کې من العذاب ونحوه.

وَلَوۡ أَنَّ لِكُلِّ نَفۡسٖ ظَلَمَتۡ

که چېرې هر نفس لره چې ظلم يې کړی وي د خدای ﷻ په عبادت کې يعني شريک ورته ګرځولی.

درويش وايي: چې دا ترجمه چې ما وکړه اولی ده تر هغه ترجمې چې امام مظهري رحمه الله کړې ده حيث قال ظلمت على الله بالشرک که څه هم مآل زما د ترجمې او د مظهري د ترجمې يو دی لکن من حيث التعبير بينهما فرق فتامل، او يا يې ظلم کړی وي پر يو چا پر آبروی چې تهمت يې پر ويلی وي، او يا په مال کې بالغصب والسرقة وغير ذالک.

فائده: چونکه کلمه د "لو" فعل غواړي نو ځکه يې مفسرين داسي تفسير کوي ولو ثبت ان لکل نفس آه.

مَا فِي ٱلۡأَرۡضِ لَٱفۡتَدَتۡ بِهِۦۗ وَأَسَرُّواْ ٱلنَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُاْ ٱلۡعَذَابَۖ

هغه شيان چې په ځمکه کې وي من خزائنها وما يحبه کل نفس من الذهب والفضة وغيرهما، دی به يې په فديه د عذاب الهي هغه ورکړي او ځان به په خلاص کړي لکه په دنيا کې چې سړی له يو عذابه څخه په فديه ځان له عذابه خلاصولای سي، لکن د اخرت د اور له عذابه څخه به دومره فرضي لويه فديه هم نه خلاصېږي.

پوهسه: چې د "واسروا الندامة آه" په تفسير کې اختلاف دی، په تفسير کواشي کې وايي ای اظهروا الندامة يعني ښکاره کړي پښېماني ولې چې د عذاب خو يوه ورځ نه دی چې دوی صبر پر وکړي. په تفسير تبيان کې وايي چې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اسرار د اضدادو څخه دی کالبیع والشرا کما قال الفقها رحمهم الله والی هذا ذهب ابو عبیدة رحمه الله، او بعض مفسران رحمهم الله وایي چي د "اسروا" معنی پټ والی دی، او دا پټ والی ددوی اضطراري دی، ولي دوی چي دا عذاب الهي ويني له حیرته یې هیڅ خبره پر ژبه نه راځي لکه په دې دنیا کي چي بعض اشخاص دار ته ورولي په داروي یې باره په ژبه ګونګی سي. او بعض مفسرین رحمهم الله وایي چي اسرار په معنی د ندامت دی رئیسان د کفر چي په دنیا کي خلګ یعني ضعیفان پر کفر مجبوره کول د ضعیفا د ښغور له سببه ندامت خپل پټ ساتي.

سوال: نفس خو مفرد راغلی ؤ، نو ضمیر د جمع په اسروا کي څرنګه ورته راجع کړی؟

ځواب: جمعیت د ضمیر په اعتبار د کل نفس دی چي دال پر کثرت د نفوسو دی.

سوال: نفس خو مؤنث سماعي ؤ، نو جمع مذکر یې ولي راوړه؟

ځواب: نفس یې په تأویل د شخص کړی دی نو یې جمع مذکر راوړه، او یا یې تغلیب د نرانو کړی دی پر ښځو. فتدبر.

وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

او حکم او فیصله به وکړل سي یعني د خدای جل جلاله له خوا په منځ کي ظالمانو او مظلومانو چي د لفظ د ظلم په دمخه آیت کي وفهمېدل. هذا ماقاله المظهري، او ظاهره داده چي له "هم" څخه مراد ظالمان د شرک دي او نور له اقسامو څخه د اهل ظلم په دې معنا به قضاً وکړل سي چي حق به ظاهر سي، که له حقوق څخه د خدای جل جلاله او که له حقوقو څخه د عبادو، او باطل چي ظلم دی ښکاره به سي او هر یوه ته به جزاً بما یلیق ورکړل سي اما الجنة واما النار "بالقسط" په عدالت سره، او پر دوی به ظلم نه کړل کېږي چي عذاب دي بې ګناه ورکړي. قاضي بیضاوي وایي هذا لیس تکریراً لان الاول قضاً بین الانبیاً ومکذبیهم والثاني مجازات للمشرکین علی الشرک انتهی وتبعه المظهري رحمه الله.

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

آګاه اوسئ چي ټول له مافي السموات والارض ملکاً وخلقاً د خدای جل جلاله دي.

یوه نه: چي امام فخر الدین الرازي رحمه الله په تفسیر کبیر کي وایي چي کلمه د

Maktaba Tul Ishaat.com	Scanned by CamScanner

"الا" په قرآن کي ذکر کيږي لپاره د تنبيه د غافلانو له خوب څخه د غفلت. ولي چي عالميان مشغول دي په نظر واسباب ظاهره ؤ ته نو نسبت د شيانو وه ظاهري او مجازي مالکانو ته کوي، نو دوی وايي "الدار لزيد، والغلام لعمرو، والسلطنة للخليفة والتصرف للوزير وامثال ذالک" نو دوی په دې سبب په خوب کي د غفلت دي له مالک حقيقي څخه چي خدای ﷻ دی. نو ددوی د غفلت د لېږي کېدلو څخه خدای پاک وايي "لله مافي السموات والارض"

درويش وايي: چي په روح البيان او روح المعاني کي وايي چي کلمه د "ما" چي لپاره د غير ذوی العقول ده په سبب د تغليب د غير ذوی العقول پر ذوی العقول راوړل سوه. او بعض محققين د نحاتو وايي چي کلمه د "من" خاصه په ذوی العقول پوري ده او کلمه د "ما" عامه ده فلاحاجة الى التغليب ويؤيد قولهم قوله تعالى والسمآء ومابناها آه" لان المراد بکلمة ما هو الله تعالى وهو من ذوی العلم. والمراد بذوي العقول هو ذوی العلم فلا يرد مايتوهم والتحقيق في شرح الرضي على الکافية وشرح الجامي على الکافية.

فائده: تقديم د خبر چي "لله" دی لپاره د افادې د حصر دی باجماع المفسيرين.

پوه سه: چي په دې آيت کي اشاره ودې ته هم ده چي خدای ﷻ قادر پر اثابت او تعذيب في الدنيا والآخرة دی.

أَلَآ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

آګاه اوسه چي وعده د خدای ﷻ په ثواب سره د مؤمنانو او په تعذيب د کافرانو حق او ثابت خبره ده د خلاف ځای پکښي نسته. لکن ډېر خلګ علم نه لري پر دغه باندي. ولي چي ددوی عقلونه کوتاه دي او يوازي د دنيا ژوند مني او بس. ولنعم ماقيل:

مانده در تنگنای این مجلس .... غیر دنیا ندیده دیده احس
چشم دل کو که پردها بدرد .... جانب ملک اخیرت نگردد
مرغ او در قفس زبون باشد .... چه شناسد که باغ چون باشد

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۝

يوازي او يوازي خداى ﷻ دى چي ژوند ورکوي وه ذى روح حيواناتو ته د مور په رحم يا په هگۍ کي، او بيا عند حلول الاجل وژني دواړه په دې دنيا کي او خاص و خداى ﷻ ته رجوع ستاسي کول کېږي، يعني في الاخرة والبعث والنشور په دې اشاره ودې ته ده رجوع وخداى ﷻ ته ضروري ده ولو كان اضطرارياً. مثنوي:

بس رجال از نقل عالم شادمان .... واز بقايش شادمان اين كودكان

وقت کي د نزع وايي

پيش ترا پيش ترا جان من .... پيک در حضرت سلطان من

درويش وايي: چي علماً وايي چي اجل الموت چي راسي علم که څه هم ډېر وي وسړي ته فائده نه کوي لکه د آدم ؈ چي د ده په حق کي قرآن ناطق دى ﴿وعلم آدم الاسماً كلها آه﴾ او نه خلة فائده ورته کوي لکه ابراهيم ؈ ته ﴿واتخذ الله ابراهيم خليلا﴾ او نه قربت فائده ورته کوي لکه وموسىٰ ؈ ته ﴿وقرباه نجيا آه﴾ او نه فراخه سلطنت فائده ورته کوي لکه داود ؈ او سليمان ؈ او ذوالقرنين ته كما حكى الله تعالى وسعة ملك هولاً في مواضع شتى من القرآن. ولا المحبة كما لم تنفع لمحمد ﷺ ﴿قل ان كنتم تحبون الله فاتبعوني يحببكم الله﴾ ولا المال الكثير لکه و قارون ته چي فائده ونه کړه كما حكى الله تعالى منه في القرآن. او نه ډېر جنود لکه د نمرود. او نه جمال فائق كما لم ينفع ليوسف ؈ الى غير ذلك.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَتْكُمْ مَّوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ

اى خلگو په تحقيق راغلى تاسي ته نصيحت د جانبه څخه د رب ستاسي.

پوه سه: چي مراد د دې موعظت څخه قرآن كريم دى پر لسان د محمد ﷺ ولي چي په قرآن دعوت ورکوي هر مرغوب فعل ته او منع کوي د هر بد کار څخه په مرغوب سره امر کوي او د بد کار څخه نهي کوي، نو چونکه خداى ﷻ حكيم دى عليم جواد دى نو حتماً مامور به د خداى حسن دى او منهي عنه د خداى ﷻ قبيح دى والحسن والقبيح لايدرک ان بالعقل الصرف في الافعال فيجب على الناس ان يرجعوا الى القرآن. نو هغه فعل چي قرآن حسن بللى وي على مراتب الحسن من

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الافتراض والوجوب وغيرهما هغه کار وکړي او چي به يې ګنړلی وي علی مراتب القبح من التحريم والكراهة د هغه پرهيز وکړي ولنعم ما نسب الى الامام الاعظم ابي حنيفة رحمه الله "جميع العلم فى القرآن لكن. تقاصرت عنه افهام الرجال.

پوښتنه: ډېر بنه کارونه سته چي په قرآن کي يې ذکر نسته بلکه په احاديث نبويه ﷺ سره ثابت وي؟

جواب: هغه هم راجع وقرآن ته دي ﴿ وما آتاكم الرسول فخذوه وما نهاكم عنه فانتهوا ﴾ يعني هغه کارونه چي راتګ وکړي وتاسي ته رسول ﷺ تاسي هغه واخلئ يعني تاسي عمل په وکړئ ، والمراد به الاوامر او هغه کار چي رسول تاسي څخني نهي کړي يعني من المعاصي تاسي ځانونه څنـدي وساتئ. ﴿ وما ينطق عن الهوىٰ ان هو الا وحي يوحىٰ ﴾.

وَشِفَآءٌ لِّمَا فِى الصُّدُورِ

يعني دوا جوړونکی د د هغو مرضو چي په سينو يعني زړو کي سته يعني الشرک والكفر والعقائد الفاسدة او تعلق د زړه په ماسوی د خدای من الامور الدنيوية الكاسدة الفانية.

فائده: اهل تجربه علما وايي چي په قرآن عزيز کي په شپږو اياتو کي د شفا الامراض الظاهرة والباطنه لفظ سته. نو که څوک هغه نوشته کړي او د هغو اوبو چي دا آيتونه په کښي وي څو ورځي وڅښي خدای جلت قدرته به يې هغه مرض دفعه کړي وقد جربها الفقير ﴿ وننزل من القرآن ماهو شفا للناس ﴾ ﴿ شفا لما في الصدور ﴾ ﴿ ويشفي صدور قوم مؤمنين ﴾ ﴿ واذا مرضت فهو يشفين ﴾ ﴿ قل هو للذين آمنوا هدى وشفا ﴾ ﴿ شفا ورحمة للمؤمنين ﴾.

وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ

او دا قرآن لارښوونه ده او رحمة د خدای دی د مؤمنانو د پاره ولي چي د قرآن په هدايت او برکت خلګ د ضلال او کفر څخه خلاص سوه ، او په اسلام مشرفه سول.

درويش وايي: چي په دې آيت کي که موعظة ده او که شفا ده ، او که هدي او رحمت دی ټول مصدرونه دي نو صفت د قرآن مبالغة په وسو.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوْا ؕ

ته ووايه يا محمد ﷺ په جواب كي منت او احسان د خداى چي يه دي آيت كي ذكر سو، چي دا ټوله موعظة" شفآ" هدى" رحمة" دا ټوله موږ ته په فضل د خداى او د رحمت د خداى راكړه سوه بدون استحقاق منا عليه سبحانه " فبذالك آه" او په دغه فضل او رحمة او نزول القرآن سره خوشاله اوسئ.

يوه سه: چي مظهري رحمه الله وايي تقديره فبذالك ليفرحوا فليفرحوا والتكرير للتاكيد انتهى، وروسته يې ويلي دي" فحذف احد الفعلين (يعني ليفرحوا) لدلالة المذكور عليه (يعني فليفرحوا عليه).

درويش وايي: چي صواب هغه ترجمه چي روح المعاني او روح البيان كړي ده دوى داسي وايي قل يا محمد ﷺ للناس ليفرحوا بفضل الله وبرحمته، نو حرف جر متعلق په ليفرحوا پوري دى، او دوى وايي چي فبذالك فليفرحوا. تاكيد او تقرير د اول ليفرحوا دى ثم حذف الاول لدلالة الثاني عليه او دوى واي چي فا اولى يعني په فبذالك جزائية ده او شرط يې مقدر دى اى ان يفرحوا بشئ فبذالك اى الفضل والرحمة من عند الله او فا ثانية يعني فليفرحوا د پاره د سببيت ده واصل التقدير هكذا ان يفرحوا بشئ فبذالك ليفرحوا لا بشئ آخر من الامور الدنيوية القليلة الفانية.

درويش وايي: چي د دې اعراب او محذوف فعل ډېر گران دى بايد په ماقلنا كي سړى ډېر غور وكړي.

هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ ۝

يوه سه: چي ضمير د هو راجع دى وذالك يعني دا فضل او رحمت د خداى ﷻ او نزول د قرآن خير دى تر هغو شيانو چي خلگ يې جمع كوي من حطام الدنيا لانها فانية وما اعطا كم الله باقية.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِّنْ رِّزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِّنْهُ حَرَامًا وَّحَلٰلًا ؕ

ووايه يا محمد ﷺ ومشركانو ته د مكې چي تاسي خبر راكړئ د هغه شي چي خداى نازل كړى ستاسي لپاره يو رزق چي كښت دى يا مواشي ميږي اوښان وغيره دي، پس تاسي وګرځاوه بعض د هغه رزق حرام اى حكمتم بانه حرام

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

"وحلالاً" او بعض مو حلال وګرځاوه اى حکمتم بانه حلال حيث قالوا هذه انعام وحرث حجر وقالوا ما في بطون هذه الانعام خالصة لذکورنا ومحرمة على ازواجنا والمعنى رزق خداى درکړى دى او تحريم او تحليل يې تاسي کوئ.

سوال: زرع او ضرع خو د اسمان څخه نه دي نازل سوي؟

جواب: سبب دنما د زرع او ضرع چي اوبه دي د اسمانه خداى ﷻ نازله وي نو نازلې ده د ابو چي سبب د زرع او ضرع دى چي هغه ستاسي رزق دى تعبير يې مجازا په انزال د رزق وکړى تعبيرا عن المسبب بالسبب.

قُلْ آللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُوْنَ ﴿٥٩﴾

ته دوى ته ووايه چي آيا په دې تحليل او تحريم کي خداى تاسي ته اجازه درکړې ده" اصل آاللّٰه وو يو همزه په الف واړوه، نو مد يې لازم دى، او که پر خداى ﷻ قصدا درواغ واياست" يعني نسبت د دې تحليل او تحريم په درواغو و خداى ته کوئ.

فائده: په تفسير کواشي کي وايې چي دا آيت لوى زاجر دى د فتوى ورکولو څخه بېله علم او په حکم او فتوى کي بايد سړى د ډېره احتياط څخه کار واخلي تا چي پر خداى باندي درواغ ونه وايې" د حضرت على کرم الله وجهه څخه روايت دى (من افتى الناس بغير علم لعنه السمآ والارض).

وَمَا ظَنُّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ

پوه سه: چي ما" استفهاميه مرفوع محلا مبتدأ د. وظن الذين خبره.

سوال: افترا خو قصدا درواغو ته وايي نو د کذب لفظ ته څه ضرورت و؟

جواب: لپاره د ډېر قبح د فعل د دوى" اى څه شي دى ګمان د هغو کسانو چي پر خداى ﷻ په قصد درواغ په تحليل او تحريم کي د شيانو "يوم القيامة" يعني په ورځ د قيامت.

پوه سه: چي يوم لفظ منصوب دى په ظن سره" يعني ايا د دوى ګمان دى چي مور ته به جزا او عقاب رانه کړه سي، لا بل الجزا کائن لا محالة.

پوه سه: چي د جزا نوع بيان نه کړه د پاره د غايت تهديد.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ۝٦٠

په تحقیق خدای ﷻ د کوي فضل څښتن دی پر خلکو چې اول عقلونه ورکړه او بیا یې رسولان ورته را واستول او پر هغو یې کتابونه نازل کړه، لکن ډېر خلک د خدای د دې لوی نعمت شکر نه وایې ولې که دوی شکر ویلای نو پر توحید د خدای چې عقل او نقل دواړه دلیل دی ایمان راوړي او پر خدای بې درواغ نه ویلای.

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِن قُرْآنٍ

ته نه یې یا محمد، کلمة د "ما" نافیه ده په یو شان کي.

پوه سه: چي شان مصدر دی په معنی د مفعول دی کما في البیضاوي جمع یې شئون ده کما في روح البیان وتفسیر الرازي، لکن په نېز د محققینو د شان استعمال په لوی حال او امر کي کېږي کما في المظهري، کما في قوله تعالی کل یوم هو في شان هره ورځ خدای ﷻ یې لوی حال او تدبیر کي د خپل مخلوقاتو دی، درویش.

پوه سه: چي ضمیر د "منه" راجع دی وه "شان" ته، ولې چي اعظم د شئون د علیه الصلوٰة والسلام تلاوت د قرآن ؤ کذا في روح المعاني وروح البیان والمظهري والتفسیر الکبیر، والمعنی ته نه تلاوت کوې پر خلکو له شان څخه ستا "من" بیان دی د "شان".

درویش وایي: چي روح المعاني دا احتمال هم راوړی دی چي ضمیر د "منه دي راجع و خدای ﷻ ته وي نو کلمه د "من" ابتدائیه ده چي داخل پر منشي گرځي.

وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ

او تاسي اې خلکو نه کوئ یو عمل که د خیر وي او که د شر من الکفر وغیره.

پوه سه: چي دا تعمیم بعد التخصیص دی، ولې چي اول دا آیت مخصوص په علیه الصلوٰة والسلام پوري ؤ او دا عام دی.

پوه سه: "الا کنا به آه" استثنا مفرغ ده من اعم الاحوال او متعلق ده په ماقبل پوري ای ماتکون یا محمد في حال من الاحوال وماتتلوا منه في حال من الاحوال ولا تعملون ایها الناس في حال من الاحوال مگر نه چي یو موږ (یعني خدای

Maktaba Tul Ishaat.com		Scanned by CamScanner

پاک وايي) پر هغه باندې شاهدان علم درلودونکي او رقباً يعني د هغه ساتنه کوو چي په اردو (ديکهبال) ورته وايي او په پښتو څارونکي ورته وايي.

يوه سه: چي د نحو په قانون کلمه د "اذ" مضارع ماضي گرځوي او چي مصدر دى د تفيضون دخول ته په يو عمل کي وايي وقيل الافاضة الدخول بكثرة.

وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ

يوه سه: چي کسائي له قرأ سبعه وو څخه "يعزب" په کسره د زاً وايي، او نور قراً يې په پېښ وايي او د دواړو معنى يوه ده يعني لا يغيب.

يوه سه: چي مثقال مصدر ميمي دى په معنى د ثقل دى او کلمه د من زائده ده لپاره د استغراق نفي ده کما تقرر في کتب النحو، او "ذرة" هغه تر ټولو کوچني مېږي ته وايي او يا د گرځ کوچني اجزاؤ ته وايي.

ترجمه: نه غائبېږي له علم شامل څخه د خداى ﷻ ستا يا محمد ﷺ يو شى چي ثقل يې د کوچني مېږي وي يعني په اعمالو کي د بندگانو من خير او شر، په فراخه مځکه کي ظاهرها وباطنها او نه په سبع سموات کي.

يوه سه: چي مځکه يې تر اسمان دمخه کړه لان کلامه تعالى ههنا مع اهل الارض من شراره وخياره.

وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾

او نه کوچنى سته تر ذره او نه لوى سته تر ذره مگر نه چي په کتاب مبين يعني لوح محفوظ کي مثبت دي، نو هر شى چي په لوح محفوظ کي مثبت وي، نو څرنگه به يو شى له اعمالو څخه د بندگانو غائب وي، كريمه: وعنده ام الكتاب.

يوه سه: چي روح المعاني او مظهري وايي چي دا کلام مستقل دى مقرر د ماقبل دى.

فائده: کلمه د "لا" لپاره د نفي جنس ده او "اصغرو اکبر" يې اسم دى او "في کتاب" يې خبر دى.

درويش وايي: چي په اعراب کي ددې آيت روح المعاني ډېر طويل بحث کړى دى لا ينفع به الا المتبحر في علم النحو، نو ځکه فقير صرف نظر کړى.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سوال: "ذرة" خو مؤنث دی. نو څرنګه په "ذالک" سره اشاره ورته وسوه؟

ځواب: "ذرة" مؤنث لفظي دی ويجوز الى المؤنث الكذائي الاشارة بالمذكر وكذا ارجاع ضمير المذكر اليه كما تقرر في النحو.

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۶۲﴾

آګاه وه اوسئ چي په تحقيق سره دوستان د خدای ﷻ نه پر دوی خوف سته يعني نه په ورځ د قيامت کي چي خلګ بېرېږي او نه هم دوی غمجن کېږي

پوهـه: چي خوف د مستقبل له خوا څخه وي او حزن د تېر سوي کار له کبله وي. لکه د يو سړي چي زوی مثلاً ناجوړی وي بېرېږي چي مړ نه سي، دا خوف دی، او يا يې زوی وفات سي سړی غمجن سي دا حزن دی، وامثال ذالک. د عمر النباني رحمه الله روايت دی چي ما يو راهب په مقبره کي وليدی چي په يوه لاس کي يې سپيني شيګي وې او په بل لاس کي يې توري سنګرېزې وې. ما ورته چي ای راهبه ته دلته په هديره کي څه کوې؟ ده راته وويل چي زړه مي پر غلطه لار روان سي، نو مقبرې ته راسم او د مړو له حالته عبرت واخلم او ورک زړه پيدا کړم، ما ورته وويل چي دا سپين او توري شيګي څه په کوې؟ ده راته وويل چي يو نېک عمل ظاهري يا باطني وکړم نو سپينه شګه په تورو کي واچوم او که مي بد عمل وکړی توره شګه په سپينو شګو کي واچوم مابنام چي کور ته ځم سپيني او توري شګي سره حساب کړم که سپيني پر ډېري وې نو خوشاله سم چي څه نن ورځ مي حسنات تر سيئاتو ډېر دي. نو روژه ماته کړم او د شپې ورد چي لرم هغه روايم او که توري شيګي ډېري وي، نو پوه سم چي نن دي سيئات ډېر دي، او نه په هغه شپه نه ډوډۍ خورم او نه اوبه څښم. وهذا حالي والسلام عليک.

اندرين راه ميتراش وميخراش .... تا دم اخير دم فارغ مباش

الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿۶۳﴾

هغه کسان دي اولياء الله چي ايمان يې پر خدای ﷻ راوړی وي يعني په توحيد سره او په اتصاف په ټولو صفاتو د جلال او جمال او قلباً او لساناً. لا کالمنافق يؤمن باللسان فقط. او وي دوی چي له خدای ﷻ څخه بېرېږي يعني اوامر د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خدای ﷻ ته وله پر ځای کوي او له منهیاتو څخه یکلخته ځان ساتي، په حدیث شریف کې راغلي دي چې روایت یې ابو داوُد کړی دی له عمر بن الخطاب ﷛ څخه، قال قال رسول الله ﷺ ان من عباد الله لا ناساً ماهم بانبیاً ولا شهداً یغبطهم الانبیاً والشهدا یوم القیامة بمکانهم من الله (په تحقیق له بندګانو څخه د خدای ﷻ یعني د مؤمنانو څخه داسې خلګ سته چې نه انبیاً دي او نه شهیدان دي ومع هذا کسټ په کېږي چې غبطه یې بولي چې تمنی د حال مغبوط ده نه حسد.

سوال: د انبیاً ﷩ خو تر ټولو لوړه رتبه ده او د شهدا وروسته تر انبیاً کما نطق به القرآن في موضع آخر، نو ددوی څرنګه کسټ کېږي په حال د غیر ددوی؟

ځواب: د کسټ معنی داده چې سره د مرتبې د نبوت او د شهادت داغه رتبه هم موږ ته حاصله وای فافهم. په ورځ د قیامت په سبب د قرب ددوی د خدای ﷻ سره: "قالوا یا رسول الله تخبرنا من هم، قال هم قوم تحابون بروح الله علی غیر ارحام بینهم ولا اموال یتعاطونها (ته موږ ته خبر راکړه چې څوک دي دغه کسان؟ علیه الصلوٰة والسلام ورته وویل چې دوی یو قوم دی چې یو له بل سره محبت کوي په محبت د خدای ﷻ ببله دې چې قرابت نسبي سره لري او نه د مالو بیع او شرا سره لري) فوالله ان وجوههم لنور وهم علی نور لا یخافون حین یخافون الناس ولا یحزنون اذا حزن الناس وقرأ الا ان الاولیاً الله لاخوف علیهم ولا هم یحزنون (قسم په خدای ﷻ دی چې مخان ددوی نوراني دي او دوی پر نور دي. دوی نه بېرېږي هغه وخت چې خلګ بېرېږي او دوی به غمجن نه وي چې خلګ لوی غم کوي بیا علیه الصلوٰة والسلام دا آیت تلاوت کړی) یو محقق وایي:

هرکس که ترا شناخت جان چه کند .... فرزند وعیال وخانه مان چه کند
دیوانه کني هردو جهانش بخشی .... دیوانه تو هر دو جهان را چه کند

په تفسیر کواشي کې وایي چې عدم خوف او حزن د اولیاً الله په قیامت کې دی والا فهم اشد حزناً واشد خوفاً في الدنیا ومن اجل ذالک حصل لهم عدم الخوف والحزن في الآخرة فافهم.

درویش وایي: چې نبوت کسبي شی نه دی بلکې موهبي مرتبه ده. او ولایت

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کسبي دی يتعلق بامتثال الاوامر الاليهة والاجتناب عن المنهيات مع توفيق الباري ﷻ، او د نبي په خپل نبوت خبرتيا لازمه ده، او د ولي الله په خپل ولايت خبرتيا لازمه نه ده بلکې على العموم والاغلب عدم علمهم بولايتهم، ولهذا يخافون في الدنيا ويحزنون،،، بيت:

بر فلک بر تر بود اسرار او .... شيئاً لله شيئاً لله کار او

علماﺀ رحمهم الله وايي چي د خدای ﷻ تر پېژندلو د ولي الله پېژندل گران دي، ولي چي خدی پاک له صفاتو او اخلاقو څخه د مخلوق لکه رنگ اکل او شرب تمکن في المکان وعدم الولد والوالد وغير ذالک مبرا او پاک دی، او په ولي الله کي دا تولـه شيان سته لکه نور خلگ، خو بيا هم ملاقات د ولي الله په بعضو احاديثو کي راغلي دي، لـه سعد بن جبير رضي الله عنه څخه روايت دی چي لـه عليه الصلوٰة والسلام څخه چا پوښتنه وکړه "من اولياﺀ الله؟ قال ﷺ هم الذين يذکر الله برؤيتهم" يعني چي خدای پاک د سړي پيادېږي ددوی په ليدلو سره، يعني ددوی په اخلاقو او تواضع او سکون قلبي سره د سړي خدای ﷻ وريادېږي.
سعدي شيرازي قدس سره وايي:

اسيرش نخواهد رهايي زبند .... شکارش نخواهد خلاص از کمند

دلارام دربر د لا رام جوی .... لب از تشنگي خشک بر طرف جوی

فائده: علامه د اولياﺀ دانه ده لکه د عوامو چي خيال دی چي خارق العادة شی به ددوی پر لاس ښکاره کېږي، يا به پر غيبو شيانو علم لري، ولي چي دا دوه شيان په ډېرو مجمع عليهم اولياﺀ کي نسته، او گاهي پـه غير کي د ولي بلکې د ساحر پر لاس ښکاره کېږي استدراجاً، او دا چي په بعض اولياﺀ کي ښکاره کېږي دا دليل ددې نه دی چي دا نو علامه د ولايت ده، او سره ددې چي خدای پاک وه عليه الصلوٰة والسلام تـه وايي قل انما انا بشر مثلکم يوحى الي" يعني زه ستاسي غوندي بشر يم، لکن بعض د مغيباتو خبر چي تاسي تـه درکوم هغه ماتـه وحي وکړل سي د خدای ﷻ له خوا، کريمه: قل لو کنت اعلم الغيب لاستکثرت من الخير وما مسني السوﺀ کريمه: وقل انما الآيات عند الله بلکې صوفيه کرام

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وايي چي کرامت لکه د نورو حيض دی پټ والی يې اولی دی. بعض اوليا کرام چي ظهور د خوارقو ددوی پر لاس د هر کېدی اخير پښېمانه سو. ولي سبب د وسوسې د شيطان او سړی په ذميمه د کبر او خودبيني مبتلاً کوي.

فائده: "الذين آمنوا" محلاً منصوب دی على المدح. او يا صفت دی د اولياً يا محلاً مرفوع دی خبر د مبتدأ محذوفي دی ای هم الذين كذا في المظهري.

لَهُمُ الْبُشْرٰى فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ

ددوی لپاره زېری دی په حيوة حاضر کي او په اخرت کي.

پوه سه: چي ددې دنيا زېری د اولياً الله لپاره په زمانه کي د عليه الصلوٰة والسلام د ژوند. چي عشره مبشره وو ته يې عموماً وکړی چي ترمذي د عبد الرحمن بن عوفؓ او ابن ماجه د سعيد بن زيد څخه رايت کړی دی حيث قالﷺ (۱) ابوبكر في الجنة (۲) عمر في الجنة (۳) عثمان في الجنة (۴) وعلي في الجنة (۵) وطلحة في الجنة (٦) وزبير في الجنة (۷) وعبد الرحمن بن عوف في الجنة (۸) وسعد بن ابي وقاص في الجنة (۹) وسعيد بن زيد في الجنة (۱۰) وابو عبيده بن الجراح في الجنة. دغه لس کسه صحابه کرامؓ وه چي پر يوه ځای عليه الصلوٰة والسلام د جنت زېری ورکړی. او خصوصي او انفرادي زېری ورکړل سوی هغه صحابه کرامؓ دادي. ابو داؤد وايي چي عليه الصلوٰة والسلام وويل. اما انت يا ابابكر اول من يدخل الجنة من امتي. او ترمذي له ابو هريرهؓ څخه روايت کړی دی چي عليه الصلوٰة والسلام وويل انا اول من تنشق منه الارض ثم ابوبكر ثم عمر.

درويش وايي: چي دا حديث د عليه الصلوٰة والسلام معجزه باهره ده. ولي د عليه الصلوٰة والسلام د دفن ځای او بيا د ابوبکرؓ ځای او بيا د عمرؓ د دفن ځای و عليه الصلوٰة والسلام ته ببله وحي څرنګه معلوم سوه. او په حجره کي د عائشيؓ هم اول عليه الصلوٰة والسلام دفن کړل سو. او بيا ابوبکر او عمرؓ دفن کړل سوه. او د يوه قبر ځای پکښې پاته دی چي په هغه کي به عيسیؑ دفن کېږي كما جاً في الحديث المتفق عليه چي زه او عيسیؑ له

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یو، قبره یعني تقریباً راپورته کېږو، وبین ابی بکر وعمر رضي الله عنهما، او ترمذي له طلحة بن عبيدالله رضي الله عنه څخه روايت کړی دی لکل نبي رفيق في الجنة ورفيقي في الجنة عثمان، وفي البخاري ومسلم عن سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه قال عليه الصلوٰة والسلام لعلي رضي الله عنه انت مني بمنزلة هارون من موسى الا انه لانبي بعدي احمد او ترمذي له زيد بن ارقم رضي الله عنه څخه روايت کړی دی من کنت مولاه فعلي مولاه. او د مسور بن مخرمة رضي الله عنه روايت دی چي بخاري او مسلم دواړو راوړی دی چي عليه الصلوٰة والسلام وويل چي فاطمة بضعة مني (يوه ټوټه ده زما) فمن اغضبها اغضبني، وعن ابي سعيد رضي الله عنه قال عليه الصلوٰة والسلام خير نسائها (اى الامم المتقدمة) مريم بنت عمران وخير نسائها خديجة بن خويلد (اى نسأ هذه الامة) وقال فضل عائشة على النسأ كفضل الثريد (بنوروا) على الطعام، وقال ﷺ ان عبدالله يعني ابن عمر رجل صالح (په دوه حديثه متفق عليه كي راغلي دي) وروى الترمذي عن مسور بن مخرمة الحسن والحسين رضي الله عنهما سيدا شباب اهل الجنة (ولي چي دوی دوه په ځوانی کي شهیدان سوي دي) او د عبدالله بن سلام رضي الله عنه په باره کي عليه الصلوٰة والسلام ويلي دي انه من اهل الجنة متفق عليه. وعن ابي سعيد الخدري رضي الله عنه رواه البخاري ومسلم. لاتسبوا اصحابي (تاسي زما وه اصحابو ته ښکنځل مه کوئ یعني لا اجتماعاً ولا انفراداً) فلو ان احدكم انفق مثل احد ذهباً مابلغ مد احدهم ولا نصيفه.

درويش وايي: چي بې بختان شيعه ګان وه ابوبكر رضي الله عنه وعمر رضي الله عنه او عائشي رضي الله عنها ته سخت پوچ ښکنځل کوي په خپلو محافلو کي، وقال عليه الصلوٰة والسلام الانصار لايحبهم الا مؤمن ولا يبغضهم الا منافق فمن احبهم احبه الله ومن ابغضهم بغضه الله. وورد ايضاً نعم الرجل السعيد بن الحضير رضي الله عنه نعم الرجل ثابت بن قيس نعم الرجل معاذ بن جبل رضي الله عنه ونعم الرجل معاذ بن عمر بن الجموع رضي الله عنه.

درويش وايي: چي د نورو صحابه كرامو رضي الله عنهم په باب کي مفصل حديثونه موجود دي او ټولو صحابه كرامو ته خدای پاک داسي زیری کړی دی "وكلاً وعدالله الحسنى" وقال رسول الله ﷺ اصحابي كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

په دې کې شک نشته چې اصحابﷺ د رسول اللهﷺ تولـه على تفاوت درجاتهم اولياء الله وه، نو ددې آيت مصداق يقيناً دي الا ان اولياء الله لاخوف عليهم ولاهم يحزنون. او دا آيت مبارک، نور مصداقونه هم لري الى يوم القيامة لکن ورځ په ورځ لږېږي. ولهذا قال عليه الصلوٰة والسلام خير امتي قرني، ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم، عن عمران بن حصين بخاري، مسلم.

فائده: د دنيا د زېرو په باره کې نور هم په قرآن عظيم الشان کې او په احاديثو کې زېري موجود دي د متقينو دپاره او د اولياء الله دپاره او فتح او نصر او غنيمتونه هم د دنيا د زېرو څخه دي لکن دا معدودة زېرى خو په زمانه کې د حيوة با برکاة د عليه الصلوة والسلام او وروسته تر وفات د عليه الصلوة والسلام دنيايي زېرى په حديث شريف چې روايت يې بخاري د ابو هريرةﷺ څخه کړى دى قال رسول اللهﷺ لم يبق من النبوة الا المبشرات قال الرؤيا الصالحة بغوي وايي چې عبادةﷺ بن الصامت وايي چې ما د عليه الصلوة والسلام څخه پوښتنه وکړه د دې آيت د معنى (لهم البشرى فى الحيوة الدنيا) عليه الصلوة والسلام وويل هى الرؤيا الصالحة يرى ها المرءُ (چې سړى په خپله ويني) او ترٰى له (يا د ده دپاره ولېدل سي يعني بل څوک يې د دپاره ويني.

فائده: مراد د رؤيا صالحې څخه رؤيا د صالحانو کسانو او د تقوى دارو کسانو لا الرؤيا للعوام والفساق.

سوال: خوب خو يقين نه فائده کوي نو څه رنګه بشرى بولل کېږي؟

جواب: يقين که نه فائده کوي غلبة الظن خو فائده کوي وهذا کاف فى البشارة وفى الحديث الذي رواه عن ابي سعيد الخدريﷺ وروى عنه البخاري الرؤيا الصالحة جزءٌ من ستة واربعين جزءٌ من النبوة.

درويش وايي: چې ددې وجه داده چې عليه الصلوة والسلام قبل النبوة شپږ مياشتې داسې صادق خوبونه ليدل کفلق الصبح او (٢٣) کاله د ده دنوبت دوره وه نو (٢٣) پر مابين هر کال نمې کې (٤٦) څنډي جوړېږي.

فائده: د خوب ترجمه کول ډېره ګرانه ده ځکه ويل سوي دي چې خوب مه وايه مګر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نه وحبیب یعني دوست ته او لبیب ته یعني هوښیار سړي ته چي په تعبیر رؤیا کي مهارت لري د خوبو د ترجماني "کتاب د ابن سیرین رحمه الله چي رئیس المعتبرین للرؤیا دی" او بل د عبد الغنی تابلسي کتاب او بل د ابن شاهین کتاب دی چي دا دري سره مجموع په یوه جلد کي چهاپ سوي دي هر څوک ترجمه د خوبو نه سي کولای" گفته اند که انجیر خوردن نه کار هر مرغیست" ونیز گفته اند نه هر که سر بتراشد قلندري داند" د مشت نمونه خوار په ډول به زه یو څو مثاله درته ووایم " یو سړي خوب لیدلی وو چي ما پر قرآن شریف بولې وکړې چي را وپښ سو ډېر وار خطا وو علامه ابن سیرین رحمه الله ته ورغلی او دا خوب یې ورته ووایه هغه ورته وویل چي ډېر بهترین خوب دي لیدلی دی تاته به خدای زوی درکړي زوی به دي حافظ القرآن سي.

درویش وایي: چي که یې دا خوب ما وارو مولا یانو ته ویلی وای ترجمه به مو ډېره غلطه ورته کړې وای، او دغه رنگه یو سړي خوب لیدلی وو چي ماته په خوب کي یو څا سره زر را کړه نو خوب په ظاهره ښه خوب دی یعني چي دولت مند به سي لکن معبرین وایي چي په مقدار د قلت او کثرت د سرو زرو به ده ته غمونه پیښ سي وعلی هذا فقس نو څکه خوب دي سړی وهر چاته نه وایي.

او بعض مفسرین رحمهم الله وایي چي بشری د دنیا ثنا احسن ده د خلگو د خوا. بغوي په خپل سند د عبد الله بن رضي الله عنه څخه روایت کړی دی قال قال ابو ذر رضي الله عنه یا رسول الله الرجل یعمل لنفسه ویحمده الناس (سړی د خپل ځان لپاره عبادات کوي او خلگ یې صفت کوي) قال ﷺ تلک عاجل بشری المؤمن (دا هم د خلگو د دنیا د زیری د مؤمن یوه حصه ده) او زهري رحمه الله او قتاده رحمه الله وایي چي زیری د دنیا چي ملکي په وخت کي د زکندن ورته راسي زیری پر وکي د طرف څخه د خدای جل جلاله قال الله تعالی تتنزل علیهم الملائکة الا تخافوا ولا تحزنوا وابشروا بالجنة کذا قال عطا عن ابن عباس رضي الله عنهما.

درویش وایي: چي دا ټولي خبري چي تاسي د زیري د دنیا په باب کي واورېدې، ټوله صحیح دي او منافات نه سره لري "نو د څا دپاره د اولیاو څخه د خدای جل جلاله یو بشارت د څا دپاره بل بشارت علی تفاوت درجات اولیا الله الکرام کما لایخفی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: روح المعاني په تفسير کې د بشارت الآخرة داسې وايي "فتلقى الملائكة اياهم مسلمين مبشرين بالفوز والكرامة ومايرون من بياض وجوههم (چې علامه د جنتي ده) او عمل نامې په راسته لاس ورکول وغير ذلک من البشارت بانهم من اهل الجنة ورضوان الله تعالى عنهم انتهى بزيادة" او روح البيان هم ورته معنى د بشارة الاخرة کړې ده او تفسير قرطبي رحمه الله هم دغه غوره کړې ده او امام رازي رحمه الله هم د دې معنى پخلى کړى دى. او امام مظهري رحمه الله وايي" وفى الاخرة يعني وقت خروج نفس المؤمن يعرج بها الى الله ويبشر برضوان الله عند الخروج من القبر يوم القيامة.

درويش وايي: چې وروسته مظهري يو داسې حديث راوړى دى چې د ټولو مؤمنانو مؤمناتو د خوشحالۍ وړ دى که څه هم ايت قرآني خو په اولياء الله کې دى او مظهري هم د اولياء الله تر نفس مؤمن خاصه ترجمه کړې وه. په روايت د ابن عمر رضي الله عنه وايي قال رسول الله ﷺ ليس على اهل لا آله الا الله. وحشة فى الموت ولا فى القبور. ولا فى النشور كاني انظر اليهم حين الصيحة (يعني د اسرافيل د وهم وار پو کل د صور) ينفضون رؤوسهم من التراب. يقولون الحمد لله الذي اذهب عنا الحزن.

درويش وايي: چې د خصوص او د عموم په باره کې د هر غور کول پکار دى والله اعلم بالصواب.

لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَٰتِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾

بدلېده نشته د خبرو د خداى نو مراد د دې څخه وعدې د خداى دي د خپلو دوستانو سره او متقينو سره او د اولياء الله سره او دغه بشارة په دنيا او آخرت کې لويه کاميابي او برى دى.

فائده: مؤمن لره اولاً په کار ده چې د اولياء الله پر لار روان سي او د هغو کمالات ځان ته حاصل کړي، او که يې د هغه توان نه درلودى اقلاً دوني خو دې وکړي چې د اولياء الله محبت دې په زړه کې ساتي لانه قد ورد ان المرء مع من احب" اميد سته چې د محبت د سببه به يې خداى جل جلاله د دوى په ډله کې وباځه دي، وهابي هم مګر څه" سلفي هم مګر څه" پنج پيرى هم مګر څه" او نوري ډلې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

چي اولياءُ الله نه مني او بد بد نومان پر ايږدي عصمنا الله من خرافاتهم في حق الائمة المجتهدين رحمهم الله واولياءُ الله الكاملين قدس الله اسرارهم.

وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ

تا دي اى محمد ﷺ غمناكه نه كړي خبري د مشركانو چي ستا د توحيد لاره غلطه بولي او ستا تكذيب كوي او علاوه تاته تهديد د قتل دركوي.

پوه سه: چي لا تحزنك په فتحه د ياءُ او په ضمه د زا چي د بابه د مجرد سي، اوپه ضمه د ياءُ او په كسره د زا چي د بابه د افعال سي دواړه روا دي او معنىٰ د دواړو يوه ده او دواړه قراٰات متواتر دي.

إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

جمله مستاٌنفه ده په معنىٰ كي تعليل ده قبل ده" والمعنىٰ لا تحزن. غم مكوه ولا تبال بهم په دوى باك مه كوه او د دوى د پېشرو پروا مه كوه ولي چي غلبه خداى لره ده او خداى خپل رسول ساتي او تاته به غلبه دركړي پر دوى كما في بدر وفتح مكه وغيرهما من المغازي، خداىٰ اورېدونكى دى د اقوالو د دوى ستا په شان كي او پوره علم لري د دوى پر نيتو" فيجازيهم عليها وقد اوفى الله تعالى بوعده فى الدنيا وسيعذبهم فى الاخرة.

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ

آگاه اوسه چي خداى لره دي يعني خلقا وملكا وعبيدا. هغه ذوي العقول چي په اسمانو كي دي من الملائكة او هغه ذوى العقول چي په مځكه كي دي من الانس والجن دليل د ذوى العقول لفظ د من دى چي اغلب استعمال يي په ذوى العقول كي دى او څوك چي وايي مراد تولـه ممكنات دي كه ذوى العقول او كه غير او استعمال د من تغليبا دى لذوي العقول مناسبة د دې ځايه سره نه ده.

پوه سه: چي تخصيص د ذوى العقول چي خداى ﷻ وكړى دپاره د دې چي د غير ذوى العقول وذكر ته ضرورت نسته، ولي چي ذوى العقول سره د شراقت د دوى چي عبيد او بندگان د خداى سره فما عداهم من الموجودات عبيد لـه تعالى بالطريق الاولى.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي دا جمله سره د تاکيده په حرف تنبيه او په ان سره تاکيد د ماسبق من اختصاص العزة به تعالى چي په دې سره به تسلي د عليه الصلوة والسلام وسي، او په خبرو د مشرکينو به باک نه کوي، او دغه رنګه وروستنۍ جملې ته تمهيد دی.

پوه سه: چي د تمهيد لفظ ما متابعة د روح المعاني ووايه او مظهري رحمه الله چي وايي هذه الجملة كالدليل لما بعده خلاف الظاهر خبره ده كما لا يخفى.

وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ ۚ

پوه سه: چي کلمه د ما نافيه ده او لفظ د شرکا مفعول د يتبع دی او مفعول د يدعون محذوف دی لظهوره والتقدير نه دي هغه شيان يعني بتان چي کفار مکه يې خدايان بولي شريکان په حقيقت کي د خدای که يې څه هم دوی شرکا بولي لان شركة الله في الربوبية محال عقلا ونقلا ﴿قل لو كان فيهما اى الارض والسما الهة من دون الله لفسدتا﴾.

درويش وايي: چي وهذا برهان التمانع وتفصيله مشهور وفي كتب العقائد مذكور.

إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾

کلمه د ان نافيه ده دوی متابعت نه کوي هولاء الاصنام الجمادات شركا الله في العبادة مګر د ګمان يعني په تقليد د آبا واجدادو، نه دي دوی مګر دروغ وايي فيما ينسبونه اليه تعالى من الشركا عرب وايي خرص يخرض خرصا اى كذب من باب نصر، والخراص الكذاب، په وروسته آيت کي خدای تنبيه کوي چي خدای جل جلاله متفرد دي په قدرت کامله سره او په نعمة شاملة سره لجميع الناس چي کفار مکه وو ته دلالت او ښوونه وکړي پر واحدانيت د ده په استحقاق سره د عبادت فقال.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ

خدای هغه واحد لاشريک ذات دی چي تاسي ته يې ګرځولې ده شپه د دې دپاره چي تاسي آرام په کښې وکړئ او استراحت په کښې وکړئ د سرګردانيو څخه د ورځي او د ستړيا د ورځي او ګرځولې يې ده ورځ روښانه او سبب د لېدلو د شيانو تا چي تاسي مزدوري، تجارت، دکانداري وغيرها پکښي وکړئ.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّقَوْمٍ یَّسْمَعُوْنَ ﴿۶۷﴾

په تحقيق په خلق کې د دغو لويو لويو شيانو موافق د حکمت سره او موجب د فوائدو دلائل دي د هغه قوم لپاره چې اوري کلام په غور سره، ، سعدي:

برگ درختان سبز درنظر هوشيار ...... هر ورقی دفتریست معرفت کردگار

قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ

او وايي مشرکان د مکې چې خدای ځان لره اولاد لري چې دوی وايي ملکې د خدای لونړې دي، او خدای ﷻ د رئيسانو د جنياتو نجونې په نکاح کړي دي او ملائکه ځنې پيدا سوي دي "سبحٰنه" پاک دی خدای ﷻ له ولاد څخه مطلقاً که نر اوي او که ښځې او "سبحنه" د تعجب لپاره هم دی يعنې تاسې د دوی و خبرو ته تعجب وکړئ چې څرنگه په امر مستحيل سره حکم کوي.

هُوَ الْغَنِیُّ

خدای ﷻ احتياج نه لري په هيڅ شي له اشياؤ څخه هيڅ چا ته او ماسوٰی دده تول ممکنات دي په وجود کې، په بقا کې او په تربيه کې بلکې په هر صفت کې خدای ﷻ ته محتاجه دي، نو څه مناسبت دی تر منځ د واجب الوجود او د ممکن ولابد من المناسبة بين الوالد والمولود، وايضاً ولد زيږول يا د شهوت له غلبې څخه پيدا کيږي، يا د ولد سبب دادی چې صعيف پلار ځان په قوي کوي او يا نقير د زوی په گټه ځان غني کوي، او يا بې کسه وي او يا مالداره وي ځان ته وارث پيدا کوي وروسته تر مرگ وکل ذالک محال علی الله الواجب الوجود عقلاً، او بيا دې خرگرئ ته وگورئ چې د مشرکانو له لونو څخه داسې بد راتله چې بعضو به عند الولادة ژوندۍ په خاورو کې ښخولې بلکې نر عيال ددوی خوښ ؤ او خدای ﷻ ته لونړې وای، کريمه: الکم الذکر وله الانثی تلک اذا قسمة ضيزی.

فائده: د ولاد په موضوع کې يهود او نصارٰی هم د مشرکانو سره همنوا دي يهودان عزير ابن الله بولي، او نصارٰی عيسی ابن الله بولي.

فائده: ملائکه بنات الله د تولو مشرکانو عقيده نه وه بلکې د نبو مدلج په نامه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

د يوې قبيلې عقيده وه، كما في روح البيان، لكن روح المعاني وايي چې د قريشو ټولو دغه عقيده وه.

لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

خدای ﷻ لره دي هغه شيان چې په اسمانو كې دي او هغه شيان چې په ځمكه كې دي يعني د خدای ﷻ مخلوق، او مملوک او عبيد دي، نو ځرنګه د اسمانو يو شی چې ملكې دي په قول د قريشو ولد كېدای سي، ولې چې خالق ځرنګه د مخلوق پلار كېدای سي؟.

إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطٰنٍ بِهٰذَا

كلمه د "ان" نافيه ده، او كلمه د "من" زائده ده لپاره د تاكيد د نفي ده، او "سلطان" محلاً مرفوع مبتدا ده او "عندكم" يې خبر دی او "بهذا" متعلق په سلطان پورې دی، والمعنى نسته ستاسې سره يو دليل قاطع پر دغه قول باطل كذاب چې ملكې د خدای ﷻ لوڼې دي.

اَتَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ

پوه سه: چې په "اتقولون آه" كې همزه لپاره د انكار دی او لپاره د توبيخ دی پر جهل ددوی او تنبيه پر دې چې په عقائدو كې برهان قاطع په كار دی او په عقائدو كې تقليد نه دی روا.

پوښتنه: عوام خو ټوله تقليدي ايمان لري؟

ځواب: په ايمان كې پر وجود د خالق العالم ايمان برهاني دی (د صحرائي عامي بحث څخه چا پوښتنه وكړه چې ته څه دليل لرې پر وجود د خالق العالم، صحرائي ورته وويل البعرة تدل على البعير والاقدام على المسير فكيف لا يدل هذا العالم الكبير على العالم الخبير، والى هذا اشار السعدي الشيرازي:

برگ درختان درنظر هوشيار .... هر ورقی دفتريست معرفت كردگار

البته ايمان تفصيلي به نه لري، وفي تحفة النصائح:

گر انبيا هم نامدی نی شروع بودی درجهان
واجب شدی برمومنان ايمان بخالق مقتدر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسئله: په فروعو د دين تقليد روا دی اجماعاً.

قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾

ته ورته ووايه اې محمد ﷺ يعني كفارو ته د مكې چې په تحقيق هغه كسان چې قصداً دروغ وايي پر خدای ﷻ لكه خدای پاک ته شريک ويل. يا خدای پاک ته ولد ويل، الكذب د تاكيد د "يفترون" لپاره دی فلاح او خلاصون نه سي پيدا كولای له عذاب څخه د خدای ﷻ بالنار ولا يفوزون بالجنة دار الابرار.

مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

خبر د محذوفي مبتدأ دی يعني دا افترأ ددوی سبب تمتع دی په دنيا كې چې دوی په دې افترأ سره ساتي خپل رياست في الكفر كې وروسته ددوی رجوع موږ ته ده يعني في يوم القيامة (مرجع مصدر ميمي دی) بيا به موږ په دوی وڅكو يعني ورسوو عذاب سخت چې عذاب د جهنم دی په سبب د كولو ددوی كفر.

يوه سه: چې "كان" چې پر مضارع داخل سي د استمرار فائده كوي. او كلمه د ما مصدريه ده فافهم، ولنعم ماقيل:

مردمان غافلند از عقبی .... همه گويی بخفته گان مانند
ضرر وغفلتی كه ميورزند .... چون بميرند آنگهی دانند

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ

او ته يا محمد ﷺ تلاوت وكړه كفارو ته د مكې اخبار د نوح سره "قومه" تا چې ستا قوم ددې خبر په اوريدلو سره به عبرت واخلي له كفر او عناد څخه، په بستان العارفين كې وايي چې اصلي نوم د حضرت نوح ؑ شاكر و، نوح يې لقب دی لكثرة نوحه وبكائه من خوف الله تعالى.

فائده: نوح ؑ اول نبي دی چې بعض احكام شرعي قبلي يې منسوخ كړل مثلاً نكاح د خور دده تر زماني پوري رواه وه، ده منسوخه وگرځول وبقى حرمة نكاح الاخت الى يوم القيامة في سائر الاديان، بعض مفسران ؒ وايي چې نوح ؑ پر څلور سوه اتيا (۴۸۰) كاله عمر باندې نبي سو.

يوه سه: چې بغوي او اجهوري وايي چې د نوح ؑ قوم له اولاد څخه د قابيل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بن ادم وه، لکن مظهري رحمه الله په ډېرو سختو الفاظو سره دا خبره رد کړې ده حيث قال وهذا لا يتصور، ولې چي نوح عليه السلام له اولاد څخه د شيث عليه السلام لا من ولد قابيل فاضافة القوم اليه يعني في قوله عزوجل.

اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖ يٰقَوْمِ اِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَّقَامِيْ وَتَذْكِيْرِيْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ

"اذ قال لقومه" يدل على كون القوم من اولاد شيث عليه السلام، اي قومه يعني زما که پر تاسي سخته پرېوځي اوسيده زما (نو مقام مصدر ميمي دی) يعني ستاسي په مابين مدت مديده او زما نصيحت کول وه تاسي ته په آياتو د خدای جل جلاله او يا په دلائلو د خدای جل جلاله يعني نو قصد د ضرر ماته لرئ، نو خاص پر خدای جل جلاله توکل دی (نو تقديم د جار ومجرور لپاره د حصر دی).

فَاَجْمِعُوْۤا اَمْرَكُمْ وَشُرَكَآءَكُمْ

درويش وايي: چي په محاوره کي د عربو وايي اجمع فلان امره چي ده به يو کار ته ټينګ قصد وکړی اوسره جمع کړي شرکا ستاسي (نو واو په معنی د مع دی او "شرکائکم" مفعول معه دی) او بعض قرا "شرکائکم" په رفع سره وايي، عطف يې پر ضمير د "اجمعوا" بولي.

سوال: عطف پر ضمير متصل مرفوع خو تاکيد په ضمير منفصل غواړي؟

ځواب: که فصل په منځ کي د معطوف او معطوف عليه وي بيا تاکيد نه غواړي کما تقرر في علم النحو والفصل هٰهنا امرکم دی، نو پر دې قرائت يې معنی داده چي تاسي او شرکا ستاسي دي زما د قتل عزم وکړي او يا د يو مکروه د رسېدلو وه ماته يعني زه باک نه په کوم لاني على الله توکلت کمامر.

ثُمَّ لَا يَكُنْ اَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوْۤا اِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُوْنِ ﴿٧١﴾

او بيا دې نه وي هغه شی چي تاسي يې ماته اراده لرئ من اهلاکي وغير ذالک عليکم يعني پر تاسي پټ يعني هغه کار پټ مه ساتئ بلکي ظاهر او مکشوف يې ماته واياست، ولې له چا څخه چي اراده د مکروه وده ته رسول پټ ساتي ددې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لپاره چي دی نباید وه نه تبنتي، او زه خو تبنتم نه. بیا ورسوي هغه کار چي تاسي يې اراده لرئ ما ته او هیڅ مهلت ما ته مه راکوئ.

پوه سه: چي دا خبري د نوح ﷺ وه قوم ته اخبار دی د خدای ﷻ د نوح ﷺ له حال څخه چي دی دومره معتمد د خدای ﷻ پر نصرت ؤ او له ضرر او کید څخه د قوم او ددوی د خدایانو څخه نه بېرېدی، ولي چي دده یقین ؤ چي قوم او ددوی خدایان نه مالکان د نفع او نه د ضرر دي الا ماشآ الله.

فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ

که تاسي اعراض او روی گرداني وکرئ زما له قول او نصیحت څخه، یعني وروسته تر دې چي زما د قول او نصیحت صدق تاسي ته په معجزاتو ثابت سو.

پوه سه: چي جزآ د شرط محذوفه ده "ای یعذبکم الله" او دلیل د جزآ په ځای کي د جزآ راوړی دی وهو فما سئلتکم من اجر، یعني که ما ستاسي څخه پر تبلیغ د امر الله مزدوري او تنخواه غوښتای، نو ستاسي انکار حق په جانب ؤ چي ستا مزدوري پر موږ درنه ده، نو چي اجر هم په منځ کي نسته نو ستاسي انکار او نه منل زما تذکیر بلا مانع دی نو تاسي ته به خدای ﷻ ددې سببه عذاب درکوي.

درویش وایي: چي واعظ او امام المسجد دي پر مقتدیانو اجر معلوم نه شرطوي، ولي دا اجر که څه هم په فتوی د متأخرینو روا دی، لکن پر مقتدیانو تاثیر نه کوي، ولي د مزدور خبره پر سړي تاثیر نه لري.

إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ۝

نه ده زما مزدوري یعني ثواب د تبلیغ مگر پر خدای ﷻ ده. نو خدای پاک ما ته ثواب د تبلیغ راکوي که تاسي ایمان راوړئ او که نه، وما علینا الا البلاغ، او زه امر سوی یم یعني د خدای ﷻ له خوا چي زه به فرمان برداره د حکم د خدای یم په ایمان کي او په اعمالو کي او په دعوت کي د خلگو وه خدای ﷻ ته هغه وظیفه ما حتی الوسع وه پای ته ورسول. شیخ سعدي قدس سره د اخذ الاجر پر تبلیغ وایي:

زیان میکند مرد تفسیر دان .... که علم وادب میفروشد بنان
بدین ای فرومایه دنیا مخر .... چو خر بانجیل عیسی مخر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَٰهُ وَمَن مَّعَهُۥ فِى ٱلْفُلْكِ

يعني دوى پر هغه تکذيب د نوح ﷺ ثابت وه. وروسته چې حق ورته ښکاره سو بمعجزات نوح ﷺ تکبراً وعناداً.

درويش وايي: چې ما تفسير په "ثبات" پر تکذيب وکړی ولي چې نفس تکذيب خو د ابتدا د دعوې د نوح للنبوة دوی کړې وه، نو موږ نجات ورکړی ونوح ته او هغه کسانو ته چې دده سره پر ايمان وه چې په روايت د مفسرينو اتيا نفره وه ځلوېښت نر او ځلوېښت ښځي "في الفلک" په کښتۍ کي چي تر طوفان دمخه په امر د خدای ﷻ او په ښوونه د جبرئيل ده جوړه کړې وه.

وَجَعَلْنَٰهُمْ خَلَٰٓئِفَ وَأَغْرَقْنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُنذَرِينَ

موږ وګرځول اهل د کښتۍ خليفه ګان د ځمکي د مغرقينو په عوض کي او غرق کړل موږ هغه کسان چې تکذيب د آياتو د خدای ﷻ يې کاوه، نو ته وګوره يعني فکر ووهه اې محمد ﷺ او يا اې صاحب النظر و الفکر چې څرنګه سو آخر کار د هغه کسانو چې دوی وېرول سول له عذاب څخه د خدای ﷻ پر لسان د نوح ﷺ.

پوه سه: چې په دې قصه کي ېېرول د کفارو د قريشو دي چې دوی تکذيب د رسول کريم ﷺ کاوه يعني تاسي ته هم ورته يو عذاب درکړل سي په دنيا کي.

فائده: په بستان العارفين کي وايي چې څه وخت چې اتيا کسه نر او ښځي له کښتۍ څخه پر ځمکه پياده سول په مرور د زمان هغه بيګانه خلګ ټول له مره سول اولاد د نوح ﷺ سام، حام او يافث پاته سوه کما قال الله تعالى "وجعلنا ذريته" (اى نوح) هم الباقين" نو دا ټول انسانان چې تر غرق وروسته پر ځمکه وه يا دي، نو دا ټول اولادونه د دغو درو زامنو د نوح ﷺ دي. نو له دې کبله نوح ته آدم ثاني ويل کېږي والله اعلم.

د نجات نوح په مناسبت دا بيت د سعدي رحمه الله د ښر په زړه پوري دی:

محال است چون دوست دارد ترا .... که دردست دشمن گذارد ترا

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهٖ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ

وروسته بيا مونږ راواستول تر نوح ﷺ وروسته، رسولان وه خپلو قومو ته يعني هر رسول وخپل قوم ته لکه هود ﷺ وه عاد قوم ته. او صالح ﷺ وثمود يانو ته، او ابراهيم ﷺ د بابل قوم ته چي مشر او شاه يې نمرود ؤ، او شعيب ﷺ و اهل مدين ته وغير ذالک ممن قصهم الله اولم يقص.

فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ

نو راغله هر رسول وخپل قوم مخصوص ته په معجزاتو ظاهراتو سره. نو نه وه دغه اقوام د رسولانو په هيڅ ډول چي ايمان دي راوړي، پر هغه دين چي تکذيب کړی ؤ په هغه دين سره قوم نوح ﷺ دمخه تر راتګ ددوی د رسولانو ودوی ته.

سوال: قوم د نوح خو تکذيب د نوح کړی ؤ په راوړي دين کي، نورو رسولانو وخپلو اقوامو ته خو جلا جلا اديان راوړي. نو وجه د اشتراک د نورو قومو د نورو رسولانو د قوم سره څه شی ده؟

جواب: ټوله رسولان په اولين حالت کي خدای ﷻ د شرک په مقابل کي را استولی دی، نو قوم نوح او نور اقوام په شرک کي متساوي الاقدام دي، بلکې په اصولو کي د دين ای المعتقدات ټوله اديان او رسولان سره همنوا او شريکان دي. نو انکار د هر قوم د خپل نبي له دين څخه انکار عن جميع الاديان فافهم.

كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوْبِ الْمُعْتَدِيْنَ

دغسي لکه پر قوم نوح پر زړونو او د اقوامو د نورو رسولانو پر زړونو چي مهر د ضلال په سبب د کبر او عناد د رسولانو خدای ﷻ لګولی ؤ دغه رنګه خدای پاک مهر لګولی پر زړونو د ظالمانو او تجاوز کاران او د حسد کارانو ستا د امت يا محمد ﷺ وفيه تسلية للنبي ﷺ ولي چي د عالمه سره غم نه غم دی کما قيل.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُّوْسٰى وَهٰرُوْنَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ

وروسته مونږ راواستاوه يعني په رسالت سره، وروسته تر ذکر سوو رسولانو موسی يعني ابن عمران او هارون چي د موسی مشر ورور ؤ، وه فرعون ته او اشراف د قوم دده، دا فرعون وليد بن مصعب ؤ علی المشهور.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي ملاً چي يې ذکر کړه لپاره د تمهيد وه ذکر ته د استکبارهم "باياتنا" سره د معجزاتو متفرقه وو د فرعون تر غرق پورې، (۱) اى العصى (۲) واليد البيضا (۳) والطوفان، اى المطر الكثير حتى دخل الما في بيوتهم الى حلوق الجالسين (۴) والجراد، ملخ چي ددوى کښتونه او د درختو بلګونه يې تولـه وخوړل (۵) والقمل، او شپوږي چي ددوى په غنمو کي به پيدا سوې او د غنمو مغز به يې توله وخوړل خالي خوروکي به يې پاته سوه (٦) والضفادع، او چونګوښي چي ددوى په اوبو او په تولو خوراکي شيانو کي به ناستي وې، او د اوبو دمخه به چونګوښه په خوله ورتنوتل، که څه به هم د ابو د لوښي سر پټ وای (۷) والدم، ويني چي اوبه او نور خوراکي شيان بې سرې ويني وې (۸) والطمس، چي پر مالو يې هلاک خدای ﷻ مسلط کړى (۹) وفلق البحر، اخيره معجزه يې دا وه چي درياب ودوى ته ټوټه سو او کوڅې کوڅې سو ليدخلوا فيه فيغرقوا اجمعين.

بِـَٔايٰتِنَا فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا قَوْمًا مُّجْرِمِيْنَ ۝

نو فرعون او اشرافو د قوم دده کبر وکړى له متابعت څخه د موسى او هارون عليهما السلام او وه دوى يو قوم مجرم يعني جرم او کبر ددوى پيشه وه، ځکه يې د رسالت د خداى ﷻ تهاون او سپکاوى وکړى او هغه يې رد کړى.

فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوْٓا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝

نو چي ودوى ته راغلى دين حق زمونږ له خوا څخه چي د خداى ﷻ وجود او توحيد ؤ او ددوى دا حق وزرو ته تهر هم سو له ليدلو د معجزاتو باهراتو کثيراتو، نو دوى وويل په باره کي د معجزاتو چي دا سحر دى ښکاره.

قَالَ مُوْسٰٓى اَتَقُوْلُوْنَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمْ ؕ اَسِحْرٌ هٰذَا ؕ وَلَا يُفْلِحُ السّٰحِرُوْنَ ۝

دا جمله استيناف بياني دى، جواب دى د ماقيل چي نو موسى عليه السلام به څه ورته وويل چي دوى پر معجزاتو د سحر نوم کښېښو "اتقولون آه" د استفهام لپاره د تعجب او انکار دى، آيا تاسي وايئ وه حق ته وامر ثابت محقق ته من عندالله چي تاسي ته راغلى "اسحر هذا" آيا سحر دى دا "ولا يفلح الساحرون" يعني برى

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او كامیابي نسي پيدا كولاى ساحران. دا جمله له تمامه څخه د قول د موسى ده للدلالة على انه ليس بسحر.

درويش وايي: چي مقوله د قول محذوفه ده (اى انه سحر) او حال دادى چي سحر خو صرف تمويه د حقيقت نه لري، نو مقوله د قول يې حذف كړه لدلالة ماقبله عليه.

بوه سه: چي دا جمله مستأنفه ده لپاره د انكار د ماقالوا او مقوله د قول نه ده، ولي ددې د استفهام خو ضرورت نسته، ولي خو دوى اول وويل ان هذا السحر مبين.

قَالُوٓا أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا ٱلْكِبْرِيَآءُ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾

وويل فرعون او قوم دده وه موسى عليه السلام ته چي ته راغلي موږ ته چي ته موږ ته واړوې له هغه دين څخه يعني الشرک چي موږ پيدا كړي دي پر هغه دين پلرونه زموږ، او تا او هارون لره پر موږ سلطنت او حكومت سي په مځكه كي د مصر، كه موږ چېري ستاسي د دوو تصديق وكړو په هغه خبره كي چي تاسي راتگ په كړي دى يعني توحيد د خداى جل جلاله او چي موږ د خداى جل جلاله له جانبه څخه رسولان يو.

بوه سه: چي جمله د "قالوا" استيناف بياني ده د هغه پوښتنې په ځواب كي چي موسى عليه السلام چي هغه دمخه خبري ودوى ته وكړې، نو دوى په جواب كي څه ورته وويل، يعني دوى قالوا الخ ورته ووايه.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ٱئْتُونِى بِكُلِّ سَٰحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾

(وفي قرائة بكل سحار په صيغه د مبالغې) فرعون وويل وقوم ته چي تاسي راولئ ماته هر سحر گر چي په سحر كي ښه معلومات لري يعني تا چي مقابله د سحر د موسى خپل په ساحرانو سره وكړو.

فائده مهمة: د خداى عادت په جاري دى چي هر قوم ته چي رسول را استوي داسي يې را استوي چي په هغه قوم كي چي هر شى ډېر رواج او هغه قوم په كښې مهارت درلودى د هغه د جنس څخه في الظاهر معجزه وركوي مثلا په قوم كي د فرعون سحر او جادو ډېر مروج يعني چي يو شى بې مخالف د خپل حقيقة، څخه

Maktaba Tul Ishaat.com	Scanned by CamScanner

د خلګو په نظر کي ښکاره کړي. نو موسٰی ﷺ معجزه في الظاهر د هغه د قسم ورکړه لکه لکړه بې مار وګرځیدله او یدبیضا چي اولې دوې معجزې د موسٰی وې او د عیسٰی ﷺ په عصر کي طبابت او ډاکټرۍ ډېره پر مخ تللې وه چي د قسم قسم ناجوړېو علاجونه بې کول. نو عیسٰی ﷺ ته معجزه احیاء الموتٰی ابرأ الاکمه" او د فس د علاج معجزې ورکړې" نو موسٰی ﷺ په پېش رفته کار کي د قوم فرعون چي سحر وو پر ساحرانو ده فرعون غالب وګرځاوه کما سیاتي. او عیسٰی ﷺ په طبابت کي دوی ویار په کاوه غالب وګرځاوه چي احیاء الموتٰی او ابرأ الاکمه والابرص وه چي د عیسٰی د قوم د طبابت د کاره څخه خارج کار وو. او د علیه الصلوة والسلام په قوم عربو کي د فصاحت او بلاغت لویه چرچه وه، کما یدل علیه هغه اوه قصیدې چي نام ورو شاعرانو په خپل نوبت سره د مکې مکرمې پر دیوال ځړولې وې د مقابلې دپاره چي هغه اووه (۷) مقالې او قصیدې اوس په شکل د کتاب چي معلقات سبع بې نوم دی موجود او بعض نام داره علماء یې درسولای سي، نه هر که سر بتراشد قلندري داند" گفته اند انجیر خوردن نه کار هر مرغیست" نو علیه الصلوة والسلام ته خدای ﷻ قرآن معجز لبلغاء عدنان وفصحاء قحطان ورکړه، او اعلان یې وکړی ﴿ان کنتم في ریب مما نزلنا علی عبدنا فاتو بسورة من مثله آه﴾ او دوی ټوله ورته عاجزه سوه.

درویش وایي: چي دا څو خبرې په طور د جمل معترضه په مابین کي ما راوړې اوس بېرته د تفسیر پر لور.

فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُّوسٰٓى اَلْقُوْا مَآ اَنْتُمْ مُّلْقُوْنَ۝

هغه وخت چي د فرعون جمع کړه سوي ساحران "چي تعداد یې اویا زره ته بالغ وو" راغله وویل موسٰی ودوی ته چي ښکاره کړي هغه څه چي تاسي ښکاره کوئ په میدان کي د مقابلې وخلګو ته.

سوال: موسٰی ﷺ ته خو معلومه وه چي دوی سحر کوي او سحر خو حرام دی، نو څه رنګه موسٰی ﷺ دوی ته امر د القو ورکړی؟

جواب: ساحرانو د فرعون د موسٰی سره مشوره وکړه چي ته د مخه خپل کار

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بنکاره کوي که يې مور بنکاره کړو نو موسی ﷺ ورته وويل القوا. نو دا امر د تقديم دی امر د سحر کولو نه دی.

فَلَمَّآ أَلْقَوْا۟ قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئْتُم بِهِ ٱلسِّحْرُ

چې سحر ګرانو خپلې لکړې او رسۍ پر ميدان وغورځولې او ټولې د خلګو په سترګو کي ماران ورغله ﴿ واسترهبوهم وجاؤا بسحر عظيم ﴾ او خلګ يې وېرول او راګ يې وکړی په يوی لوی سحر سره، موسی ﷺ ورته وويل چې دغه تاسي چي رانګ په وکړی دغه سحر دی لا ما سماه فرعون سحرا من المعجزات من عند الله.

إِنَّ ٱللَّهَ سَيُبْطِلُهُۥٓ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾

خدای ﷻ ژر دی چي دا ستاسي سحر به باطل او محوه کړي چنانچه موسی ﷺ چي لکړه وغورځول هغه، مار سول او د دوی لکړې او رسۍ او د جادو ماران يې تول وخوړل، خدای ﷻ نه اصلاح کوي يعني نه کامیابه کوي عمل د مفسدانو چي سحر ګران دي.

وَيُحِقُّ ٱللَّهُ ٱلْحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾

او خدای حق ګرځوي يعني ثابت ګرځوي او قوة ورکوي د حق ته په خپلو اياتو سره يعني په معجزاتو سره که څه هم مجرمان يې مکروه بولي" حافظ شيرازي رحمه الله وايي.

اسم اعظم بکند کار خود ای دل خوش باش..... که بتلبیس وحیل دیو سلیمان نه شود

حکايت" تاريخ وايي چي شيخ جنيد عجمي څلوېښت کاله کوشش وکړی چي سلطنت لاسته ورولي لکن نه سو کامياب وروسته په اولاد کي د ده بادشاهان پيدا سوه چي توله رافضي المذهب وه لکه "شاه اسماعيل" شاه عباس" شاه طهماس" لکن مللوک عثمانيه وو دا فتنه د رافضيت يک لخته ختم کړه فحق القول" لکل فرعون موسی" وذالک في کل عصر الی ان ينزل عيسی ويقتل الدجال، تاريخ اسلامي خبر کوي، وايي حضرت امير المؤمنين عمر رضي الله عنه ته خبر ورسېدی چي عراقيانو پر دوی حاکم چي د عمر رضي الله عنه له خوا پر دوی مقرر سوی وُ په ډبرو سنګسار کړی، نو عمر رضي الله عنه په ډېر غضب د مديني څخه حرکت وکړی، په لار کي په يوه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لمانځه کي سهوه ورپېښه، سوله د غم او فکر څخه تر لمانځه وروسته يې داسي ښيرا وکړه چي عراقيانو پر ما لمونځ ګډ وډ کړی ته د دوی کاروبار ګډ وډ کړې او غلام ثقفي پر دوی حاکم کړې چي د جاهليت پر طريقه حکم راني پر وکړي بان لا يقبل من محسنهم ولا يتجاوز عن مسيئهم، وذالک قبل ان يولد الحجاج بن يوسف اظلم الناس هغه ږخدای وروسته تر ډېرې زماني د ښيرا د عمر ﷺ حجاج بن يوسف پر مسلط کړی وظلم الحجاج مشهور وفي كتب التواريخ مسطور.

درويش وايي: چي د غلام سقفي خبره چي عمر ﷺ وکړه د مشکوة د نبوت د انحضرت ﷺ ور رسېدلې وه فافهم.

فَمَآ اٰمَنَ لِمُوْسٰٓى اِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّنْ قَوْمِهٖ

نو ايمان يې نه راوړي او تصديق يې نه وکړی د موسی يعني وروسته تر دي چي د موسی ﷺ معجزې يې هم ولېدلې چي ساحران د فرعون نا کامه سوه، مګر يو لږ کسان د قوم څخه د ده چي هغه عبارت دی د هغو مؤمنانو څخه د بني اسرائيلو چي په مصر کي وه او د موسی ﷺ سره د مصره ووتل.

درويش وايي: چي دا ترجمه پر دې تقدير ده چي ضمير د قومه وموسی ته راجع سي او بعض مفسران وايي چي د قوم د فرعون چي قبط وه دوی ضمير د قومه وفرعون ته راجع بولي" د ابن عباس ﷺ څخه په يوه روايت کي راغلي دي چي دا قبطيان" (۷۰) اويا کسان وه چي آبا يې قبطيان وه او مندي يې د بني اسرائيلو د قوم څخه وې، نو هر قبطي په مور او ماماګانو پسي روان وو يعني يعني د هغو په دين به وه چي د موسی ﷺ دين وو په دې مؤمنانو کي د قبط د فرعون ماينه" او ماشته" او خزانه دار د فرعون" او د هغه ماينه" او مؤمن آل فرعون هم داخل دی

پوښتنه: ساحران چي فرعون جمع کړي وه وروسته تر معجزې ده لکړي خو تولو ايمان راوړی کما في موضع آخر من القرآن" کريمه" ﴿انه لكبيركم الذي علمكم السحر﴾ ﴿ولا صلبنكم في جزوع النخل﴾ چي فرعون و ساحرانو ته چي ايمان يې راوړی دا دوې خبري يې وکړې، نو څرنګه حصر مذکور دی يعني په روايت کي د ابن عباس ﷺ چي (۷۰) اويا کسان وه؟

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

جواب: ضمیر د قومه خو یا موسیٰ ته راجع دی یا و فرعون ته" ساحران خو نه د قوم د موسی ﷺ او نه د فرعون فافهم فانه سانح عزیز.

عَلٰى خَوْفٍ مِّنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهِمْ اَنْ يَّفْتِنَهُمْ ۭ

سره دیېرې د فرعون او د قوم څخه د ده یعني اشراف د قوم کما هو معنی الملأ ، چي دوی دي په فتنه او عذاب کي واقع نه کړي په سبب د ایمان.

پوه سه: چي ضمیر مستتر د فاعل په یفتنهم کي راجع وفرعون ته دی.

سوال: وراندي یې وویل من فرعون وملأهم" او دلته یې ضمیر یوازي وفرعون ته راجع کړی؟

جواب: خوف د ملأ څخه خو په سبب د فرعون وو.

وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْاَرْضِ ۚ وَاِنَّهٗ لَمِنَ الْمُسْرِفِيْنَ ۝

په تحقیق فرعون لوی متکبر وو په ځمکه کي د مصر او دی تجاوز کونکی وو تر خپل حد ولي چي سره د عبودیت یې دعوه د ربوبیت او خدایي کړې وه.

وَقَالَ مُوْسٰى يٰقَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْٓا اِنْ كُنْتُمْ مُّسْلِمِيْنَ ۝

یعني څه وخت چي بني اسرائیلو د مؤمنانو خوف د عذاب د فرعون موسی ولیدی، نو یې داسي ورته وویل، ای قومه زما که تاسي چیري ایمان پر خدای ﷻ راوړی وي، نو پر خدای ﷻ تکیه او اعتماد وکړئ چي زموږ ناصر دی او له فرعون څخه او له ملأ څخه دده مه بېرېږئ که تاسي مسلمین او وخدای ﷻ ته ظاهراً او باطناً تسلیم یاست، ددې شرط جزا محذوفه ده چي سیاق د کلام دلالت پر کوي، یعني توکلتم علیه.

درویش وایي: چي په دې آیت کي دا توهم کېږي چي یو توکل علی الله مشروط په دوه شرطه سره دی یعني الایمان والاسلام، نو سوال دادی چي یو شرط به په توکل کي کافي نه وای؟

خواب: ددې سوال جواب پر تمهید د یوې مقدمې موقوف دی هغه دا چي د عقائدو په کتابو کي وایي چي ایمان او اسلام خو په حقیقت کي یو دي لکن اغلب

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

استعمال د ايمان په معتقداتو كي دى او د پر استعمال د اسلام په عمليـاتو كي دى كما يدل عليه الحديث الطويل المتفق عليه المروي عن عمر ﷺ چي جبرئيل ﷺ په صورت كي د انسان په مجلس كي د صحابه كرامو ﷺ له عليـه الصلوة والسـلام څخه يې پوښتنه وكړه ما الايمان؟ قال ﷺ الايمان ان تؤمن بالله وملئكة الى اخيره. فقال الرجل ما الاسلام قال ﷺ ان تشهد ان لا اله الا الله وتقيم الصلوة الى اخيره. وبعد التمهيد حاصل د جواب فيما نحن فيه دادى چي په دې آيت كي تعليق د يوه حكم په دوه شرطه نه دى بلكې تعليق د دوو شيانو دى په دوه شرطه سره. ولې چي اعتقاد د وجوب توكل يې معلق كړى دى په ايمان سره كما هو المفهوم من الامر وتقديم المتعلق يعني عليه پر توكلوا باندي او وجود د توكل د عمل په ميدان كي يې په اسلام او اخلاص پوري مربوط كړى ددې مثال داسې دى ان دعاك زيد فاجبه ان قدرت عليه كه زيد دعوت دركړي يعني د مهمانى نو قبلونه يې وكړه كه چېري قادر وې فافهم المثال تفهم الآية.

درويش وايي: چي دې ځواب ته په مختصره توګه مظهري ﷫ اشاره كړې ده او روح المعاني په مفصله توګه لړ، او روح البيان بين بين بيان كړى دى لكن دومره تفصيل لكه فقير چي وكړى هيڅ چا نه دى كړى ولا فخر. واما بنعمة ربك فحدث كريمه.

فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

دوى وويل چي خاص زموږ پر خداى ﷻ توكل او اعتماد دى. ولې چي دوى مخلص د اصحابو د موسى وه على نبينا وعليـه الصلوة والسـلام. بيا دوى وه خداى ﷻ ته په دې الفاظو خواست وكړى، اې زموږ ربه ته مه ګرځوې موږ فتنه يعني ځاى د عذاب د هغه قوم چي ظالمان دي يعني فرعون او اتباع دده. يعني دوى مه مسلط كوې پر موږ چي ددوى له لاسه موږ په فتنه يعني عذاب كي واقع سو. او بعض مفسرين ﷭ ترجمه داسي كوي ته مه ګرځوه موږ سبباً لپاره د فتنې د فرعونيانو او د زيادت د كفر او طغيان ددوى چي ياستا له خوا پر موږ مسلط سي او يا د فرعونيانو له خوا، نو دوى به وايي چي كه موسى او مؤمنان پر حق واى ما عذبوا فيزيد فتنهم وطغيانهم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَٰفِرِينَ

او موږ ته نجات راکړې د هغه قوم څخه چې کافران دي يعني ددوی د کړاو او ځپلو څخه.

بوه سه: چې توکل يې تر دعا دمخه راوړی تنبيه پر دې ده چې دعا کونکی اولاً بايد توکل پر خدای ﷻ وکړي او بيا دعا وکړي تا چې دعا يې قبوله سي.

بوه سه: چې توکل حقيقي دادی چې بېره او اميد چې خوف او رجا ده ماسوی له خدايه له زړه څخه و باسي، محي السنة بغوي رحمه الله وايي چې بني اسرائيلو چې به لمونځ کاوه په خپلو عمومي عبادت خانو کې به يې کاوه چې بيع او کنائس يې بولي چې جمع د بيعة او کنيسة ده چې دا عبادت خانې د مصر په عمومي بازارو کې ښکاره وې چې موسی علیه السلام په نبوت سره فرعون ته خدای ﷻ راواستاوه، فرعون امر وکړی چې د بني اسرائيلو عمومي عبادت ګاهوې ورنړوي او د ښکاره لمانځه او عبادت څخه يې بني اسرائيل منع کړه.

درويش وايي: لکه څرنګه چې په ابتدا کې د اسلام چې قريشو عليه الصلوٰة والسلام او اصحاب رضي الله عنهم دده په حرم شريف کې نه پرېښول چې علانيه لمونځ وکړي، نو ځکه دوی په سرای کې د زيد بن الارقم رضي الله عنه لمونځونه په پټه کول. نو خدای ﷻ بني اسرائيل امر کړه چې په خپلو کورونو کې مسجدونه جوړ کړئ يعني يوه يوه خونه د لمانځه او عبادت لپاره وټاکئ خوفاً من فرعون وذالک معنی قوله تعالی.

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَن تَبَوَّءَا

موږ وحي وکړې وه موسی علیه السلام ته او ورور ته دده يعني هارون علیه السلام چې تاسې مبائة جوړ کړئ يـ ـ ب ځای د رجوع.

بوه سه: چې بوء رجوع ته وايي مراد ځای د رجوع دی لپاره د سکنی او عبادت.

لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَٱجْعَلُوا۟ بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً

لپاره د خپل قوم په مصر کې خونې.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يوه سه: چي خطاب د "اجعلوا" په صيغه د جمع موسى او هارون عليهما السلام او قوم ته دى فلا يرد چي مخاطب په لقومكما خو موسى او هارون عليهما السلام وه، والمعنى تو اجعلوا په صيغه د جمع ولي راغلي ده، تاسي وګرځوئ هغه خوني تا او هارون عليهما السلام ددوى لپاره مبانبة يعني قبله يعني ځاى د لمانځنه، لكن مفسرين وايي چي بني اسرائيلو په امر د موسى او هارون عليهما السلام اولاً لمونځ وكعبې شريفي ته كاوه.

وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾

او تاسي لمونځونه كوئ په هغو خونو كي او د فرعون څخه به په امن كي ياست، او زيرى وكړه يا موسى و مؤمنانو ته په دې سره چي دښمن ستاسي يعني فرعون وقومه به خداى ﷻ هلاك كړي او خلافت د ارض مصر وما حولها به وتاسي ته وسپاري، او خداى پاک دا وعده پوره كړه بغرق فرعون وقومه في البحر ونجاة بني اسرائيل، دا زيرى خو دده په دنيا كي ؤ او په اخيرت كي به فوز بالجنة دركړي.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً

ووېل موسى "ربنا" يعني يا ربنا بحذف النداء په تحقيق تا وركړى دى وفرعون ته او دده اشرافو ته د قوم "زينة" مصدر دى په معنى د مايتزين به من اللباس والحلي (زېورات) والفرش الفاخرة واثاث البيوت او د سپرتيا شيان او خادمان نوكران او دبدبه الى غير ذالک من انواع النعم.

وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَن سَبِيلِكَ

او مالونه دي وركړي دي په دې دنيا كي يا ربنا ددې لپاره چي ګمراهي او انكار مختاره كړي ستا له لاري څخه يعني الاسلام.

يوه سه: چي لام د "ليضلوا" لپاره د عاقبت دى متعلق په "اتيت" پوري دى يعني حتى صار عاقبة امرهم الضلال والطغيان كما في قوله تعالى "فالتقطه (اى موسى حين كان رضيعاً) آل فرعون ليكون لهم عدواً وحزناً (يعني موسى په عاقبة الامر چي لوى سي او بيا نبي سي د آل فرعون دښمن او غم به سي وكما في قول من قال لدوا للموت وابنوا للحرب، او بعض مفسرين رحمهم الله وايي چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لام په معنی د کی دی، والمعنی اتیتهم کذا وکذا استدراجاً ليثبتوا على الضلال، او قاضي بيضاوي رحمه الله وايي چي "ليضلوا" بنبرا ده ودوی ته په لفظ د امر، والله تعالى اعلم بمراده في كتابه.

رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰٓ أَمْوَالِهِمْ

ته هلاک مسلط کړې پر اموالو ددوی کذا قال المجاهد. او اکثر مفسرين يې دا معنی کوي چي مسخ کړې ددوی مالونه او له خپل هيئته يې واړوې، او قتاده وايي چي ددوی سره زر، سپين زر او جواهرات تول منقوشه ډبري سي.

درويش وايي: چي دنيا په خپل ذات کي بدي نه لري لکن تر حاجاتو ډېره په دي زمانه کي سبب د ضلال ګرځي، کريمه: ان الانسان ليطغى ان راه استغنى" دا هغه انسانان دي چي حب د دنيا يې وه اعمالو ته د زړه رسېدلی وي لکه کوزه چي په اوبو کي ډوبه کړې د اوبو ډکه سي او غرقه سي، عبدالرحمن شاعر وايي:

ښه د ه ښه د ه دا دنيا .... چي توښه ده د عقبیٰ
که فقير ته يې ته ورکړې .... فقير دروميي په خندا

دا هغه دنيا ده چي په لاره کي د خدای جل جلاله مصرف کېږي، کريمه: وَيُطْعِمُونَ ٱلطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ۝٨ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ ٱللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَآءً وَلَا شُكُورًا ۝٩ (سورة الدهر)

وَٱشْدُدْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ

او قسوت او غلظت پيدا کړې پر زړونو ددوی حتی چي ايمان ته نرم نه سي.

سوال: موسی عليه السلام خو رسول ؤ د خلګو د دعوت لپاره خدای پاک راستولی ؤ نو څرنګه ده ته دا ښېرا جواز لري چي زړونه سخت کړې چي ايمان ته نرم نه سي؟

ځواب: دا ښېرا ده هلته وکړه چي خدای جل جلاله په وحي موسی عليه السلام خبر کړی چي فرعونيان ايمان نه راوړي.

پوښتنه: ددې ښېرا فائده څه ده؟

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ځواب: فائده يې اظهار د بغض ده "عدأ الله" لله لان الحب في الله والبغض في الله من مقتضى الايمان كما ورد مضمونه في الحديث النبوي ﷺ مثلاً توله مسلمانان وايي لعن الله ابليس مع انه معلوم انه ملعون، دا ددې آيت امتثال مونږ کوو ان الشيطان عدولكم فاتخذوه عدواً، نو مونږ په لعن الله ابليس کې اظهار د خپل عداوت کوو.

فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ

تا چې ايمان نه راوړي تر هغه وخته پورې چې عذاب دردناکه ويني بعد الموت او في الدنيا بالغرق.

قَالَ قَدْ أُجِيبَت دَّعْوَتُكُمَا

خدای ﷻ وويل دوی ته يعني موسی او هارون عليهما السلام ته چې قبول کړه خواست ستاسي.

سوال: دعا کونکی خو يوازې ؤ کما يدل عليه قوله وقال موسی آه، او دلته ضمير د تثنيه راوړل سو؟

ځواب: موسی ﷺ خواست کاوه او هارون ﷺ امين کاوه، او تأمين هم دعا ده ولې چې معنی د امين داده اللهم افعل كما قال الداعي، په بعضې نادرو قصو کې راغلي دي چې د موسی ﷺ د دعا او د اجابت تر منځ څلوېښت کاله تېر سوه.

فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

نو تاسي خپل دعوت الی الله او رسالت ته دوام ورکړئ تر هغو چې پر فرعونيانو عذاب نازلېږي، او تاسي هرګز متابعت مه کوئ، د لارې د هغو کسانو چې نه پوهېږي.

پوه سه: چې "ولاتتبعان" صيغه د نهي ده موکد په نون ثقيله.

فائده: پوه سه! چې يو مسلمان ته چې کوم ضرورت پيښ سي که ناجوړي وي او که فقر او مسکنت يا د دښمن بېره وي الی غير ذالک من الحاجات تر توله وسائلو دمخه بايد لاسونه د دعا په دربار کې د قاضي الحاجات رب البريات القادر على الاطلاق الرحمن على المخلوقات پورته کړي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي دعا کول وه خدای عزوجل ته د ټولو انبیا علیهم السلام له وخت څخه د آدم ابو البشر الی اخیر المرسلین محمد ﷺ پوري سنت قدیمه دی کما حکی الله عزوجل في مواضع من القرآن العزیز بتلک ادعیة الانبیا علیهم السلام، وفي الحدیث الصحیح ما من داع (نسته یو دعا کوونکی) یدعوا الا استجاب الله دعوته (چي خواست وکړي یعني خدای جل جلاله ته مګر خواست یې خدای پاک قبلوي دعا دده یعني هغه مطلوب دده ورکوي) او صرف عنه مثلها سوء (او یا به خدای پاک دفع کوي په قدر دده دعا یو ضرر چي د متوجه وي) او حط من ذنوبه بقدرها (او یا به بخښي له ګنهو څخه د دعا کوونکي په قدر د دعا دده) مالم یدع باثم او قطیعة رحم (تر هغه پوري چي خواست د ګناه ونه کړي مثلاً د شرابو یا هرویینو پیسي راکړې یا د قطع د وصیله رحمي خواست ونه کړي مثلاً زما ورور مړ کړې چي ماینه یې ماته را پاته سي) کذا في شرح العقائد لرمضان.

فائده: یو له شرطو څخه د دعا ذلت دی ولي چي اجابت مرتب پر ذلت دی قال الله تعالی "ولقد نصرکم الله ببدر وانتم اذلة" قال الحافظ الشیرازي رحمه الله:

فقیر وخسته بدرگاهت آمدم رحمی ... که جز دعایی توام نیست هیچ دست آویز

وَجَاوَزْنَا بِبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْبَحْرَ

موږ تېر کړه بني اسرائیل تر دریاب چي دا دریاب بني اسرائیلو او موسی علیه السلام ته دوولس کوڅې سوې په عدد د اسباطو د بني اسرائیلو او دوی د رود هغه بلي غاړي ته ورسېدل.

پوه سه: چي "جاوز" باب د مفاعلې دی لکن دلته په معنی د مجرد دی نحو عاقب الامیر اللص، وقد صرح به ابن الحاجب في خواص الابواب في الشافیة.

فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُۥ

وروسته تر عبور د بني اسرائیلو فرعون او دده لښکر یعني په ډېر لوی عدد پسي ورورسېدله.

پوه سه: چي "اتبع" دلته په معنی د مجرد دی ای تبع.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بَغۡيٗا وَعَدۡوًا

په بغي او ظلم سره، نو "بغيا" يا حال دى له فرعون وجنوده څخه، والمعنى باغين وعادين، او يا مفعول له دى اى للبغي والعدوان على بني اسرائيل.

په صحيح حديث كي راغلي دي چي فرعون او جنود دده چي درياب ته ورسېدله او درياب يې كوڅې كوڅې وليدى فرعون وبېرېدى او دا يې يقين سو چي د هلاك دام درته ولاړ دى، نو يې د آس كيزه تينګه كړه او پر لښكر يې امر وكړى چي ورسئ دا زموږ مريان راواپس كړئ، نو جبرئيل عليه السلام پر ښځه ماديان سپور ؤ د فرعون تر نر آس يې دمخه كړه د فرعون آس بلا اختياره د فرعون پسې ګډ سو يعني په يوه كوڅه كي او د شا له خوا ميكائيل عليه السلام د فرعون جنود هڅول چي ټوله درياب په كوڅو ورګډ كړه، او د فرعون آس هغې بلې غاړې ته د درياب چي ورسېدى موسى عليه السلام په امر د خداى پاك درياب ته د جريان حكم وركړى.

حَتَّىٰٓ إِذَآ أَدۡرَكَهُ ٱلۡغَرَقُ

هغه ؤ چي ونيوى فرعون غرقيدلو يعني يو وار په اوبو كي ډوب سو چي راپورته سو داسي يې وويل.

قَالَ ءَامَنتُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱلَّذِيٓ ءَامَنَتۡ بِهِۦ بَنُوٓاْ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَأَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ۝

فرعون وويل چي ايمان ما راوړى دى چي شان دادى چي نسته معبود مګر هغه ذات چي ايمان پر راوړى دى بني اسرائيلو او زه د مسلمانانو له ډله څخه يم. يعني خپل د خدايي تر دعوه تېر سو، نو جبرئيل عليه السلام يې په خوله د درياب خټي او لوشي ورتخته كړل، نو مړ سو دمخه د توبې تر قبول، لكن دا توبه د اضطرار د حالت خداى پاك نه قبلوي كما قال.

ءَآلۡـَٰٔنَ وَقَدۡ عَصَيۡتَ قَبۡلُ وَكُنتَ مِنَ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ۝

آيا اوس ته ايمان راوړې چي له ژونده نا اميده سوې او اختيار دي سلب سو او د اضطرار په دام كنبېوتې، او په تحقيق تا عصيان كاوه "طول عمرك" او ته وې د مفسدانو له ډلې څخه يعني ګمراه وې، او نور خلګ دي چي ستا جند او اتباع وه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

هم په ګمراهي او كفر اخته كړي وه حتى چي ځان دي رب او معبود باله، سعدي شیرازي قدس سره وايي:

تو پیش ازعقوبت دری عفو کوب ...... که سودی ندارد فغان زیر چوب

پوه سه: چي اصل د "آلئٰن" الئٰن ؤ په دوه همزه يو د استفهام ؤ او بل د نفس كلمه، نو دوهم همزه يې په الف بدل كړی.

د تعجب وړ فائده: پوه سه! چي جلال الدين الدواني په شرح العقائد الجلالي كي ويلي دي چي فرعون مات مسلماً لانه بكلمة التوحيد حال حياته انتهى.

درويش وايي: چي دا خبره د صحيح احاديثو او اجماع څخه د امت مخالفه ده، دواني په دې سره دليل وايي چي په قرآن كي هر څو واره چي وعيد بالنار راغلی دی په حق كي د آل فرعون راغلی دی د فرعون په باره كي نه دی راغلی، قال الله تعالى "ادخلوا آل فرعون اشد العذاب" وقال الله ﷻ وحاق بآل فرعون سوء العذاب، دی وايي چي فرعون ته عذاب د قبر نسته فانه قد آمن بل على عصيانه وظلمه في حق العباد فان حقوق العباد لا يغفرها الله انتهى.

درويش وايي: چي دلائل د دواني پوچ دي اما اولاً فلان ايمان فرعون كان حين الغرق ايمان اضطراري كما يؤمن كل كافر يوم القيامة حين رؤية العذاب ولا اعتداً بايمان فرعون حين رؤية الغرق اضطراراً كما لا اعتداد برؤية سائر الكفرة يوم القيامة وقدمر بنذ من ذالك قريباً، واما ثانياً خدای ﷻ وايي فحشر (ای جمع الناس فرعون) فنادی فقال انا ربكم الاعلى فأخذه الله نكال الآخرة والاولى (په دې آيت كي ضمير د اخذ راجع دی وفرعون ته د آل ذكر هيڅ نسته ددې آيت څرخه صراحةً دا معلومه سوه چي فرعون معذَب دی په اخرت كي په سبب د كفر او دنيا كي يعني الغرق هم په سبب د كفر دده دی) واما ثالثاً په هغو آيتو كي چي ذكر د آل فرعون راغلي دي هغه هم پر عذاب د فرعون دلالت كوي، ولي چي آل د فرعون په سبب د متابعت د فرعون مستحق د عذاب الآخرة وګرځېدله. نو فرعون خو په طريق اولى معذب بالنار يوم القيامة كما لايخفى على من له ادنى عقل. واما رابعاً فقد قال الله تعالى حكاية عن قول موسى ﷷ ربنا انک اتيت فرعون وملأه زينة الى قوله ربنا اطمس على اموالهم واشدد على قلوبهم فلا يؤمنوا الى ان قال الله

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تعالى قد اجيبت دعوتكما وقد مر هذه الآيات من قبل وهي صريحة في ان موسى دعا على فرعون ان يموت على الكفر او خداى ﷻ دا دعا د موسى ﷺ مجابه وبلل، فانكار موته على الكفر انكار من هذه الآية. دا ؤرد د قول د دواني.

پوښتنه: مثل د قول د جلال الدين الدواني خو د شيخ محي الدين ابن العربي څخه راغلي ده حيث قال مات فرعون طاهر آ ددې به څه جواب وي؟

ځواب: د شيخ محي الدين ابن العربي اكثره خبري په حال كي د سكر واقع سوي دي چي د شرعي شريفي سره مطابقت نه لري فلا اعتداد بها ايضاً. وحكم بهذا المظهري رحمه الله في تفسيره في هذا المقام، والله اعلم بالصواب بمراد العباد.

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ

نو نن ورځ چي ته مړ او غرق سوې پر نجوة يعني پر لوړ ځاى به دي راوغورځوو، او يا معنى داده چي تا به له قوم څخه ليري كو چي هغه به په قعر كي د بحر پاته وي او ته د ابو پر سر بې چي طافي يې په عربي بولي "ببدنک" ستا بدن خالي له روح څخه او يا معنى داده چي ستا بدن به پوره وي شى به يې كم نه وي، او يا معنى دا چي بدن به دي سره زغري وي، او د فرعون يوه زغره وه د سرو زرو چي قيمتي قيمتي غميان يې پكښي نصب كړي وه، بغوي رحمه الله وايي چي موسى ﷺ چي بني اسرائيلو ته خبر وركړى چي فرعون غرق او مړ سو بني اسرائيلو ورته وويل چي فرعون مړ نه دى، نو باره درياب په څپه سره پر غاړه را وغورځاوه.

فائده: فرعون په رنګ سور ؤ او په قامت ېښخي لنډى ؤ لكن د خلګو لپاره لنډى وه چي يو زهري وژونكي مار دى.

لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً

او چي ته سې د وروستو خلګو دپاره عبرة.

پوه سه: چي مراد د من خلفک بني اسرائيل دي، او يا وروسته خلګو دا علامه د عجز د بشر سي او دليل د قدرت د مقتدر سي يعنس بشر كه هر ځاى ته ځان ورسوي حتى چي لكه نمرود او فرعون د خدايي په دعوه كي هم كامياب او ومنل سي په خلګو كي لاهم د قدرت څخه د خداى ﷻ بما اراد به به ځان نه سي خلاصولاى.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نادره خبره: درویش وایي: چي ما په یوه حاشیه کي د جلالین دا خبره ولیدل چي د فرعون قد اووه (۷) لوېشتي وو او ږیره یې اته (۸) لوېشتي وه. نن په روح البیان کي مي ورته عبارت ولېدی لکن په روایت مجهول سره عبارته هذا" ویروی ان قامته فرعون سبعة اشبار ولحیته ثمانیة اشبار آه لکن د د عقیدې او منلو وړ خبره نه ده والله اعلم.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾

او په تحقیق ډیر انسان یعني کافران زموږ د آیاتو څخه د قدرت غافل دي، مراد د آیاتو څخه دلائل د قدرت د خدای عز وجل دی...سعدي رحمه الله

پند گیر از مصائب دیگران ...... تا نگیرند دیگران زتو پند

نرود مرغ سوي دانه فراز .... چو دیگر مرغ ببند اندر بند

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ

موږ نازل کړه، بني اسرائیل په ځای کي د صدق یعني چي صالح د دوی د عیش او ژوندانه د چارو وو" بعض مفسرین وایي چي مراد څنډي مصر دی او بعض وایي چي اردن او فلسطین دی او بعض وایي چي بیت المقدس دی التي کتب الله میراثا لابراهیم وذریته، نو وروسته عمالقه او فراعنه وو بني اسرائیل د دې ځایو مملکت په واک کي واخستی.

فائده: فرعون د موسی علیه السلام خو په حال کي د اضطرار امنت بالله ویل که څه هم قبوله نه سوه لکن فرعون د دې امت یعني ابو جهل چي په بدر کي سخت ټپي وو دا بني عفرا د خوا او رمق د زکندن په کښې وو هم یې کلمه او آمنت نه وو ایه بلکه دا یې وویل فلو غیر اکار قتلني که غیر د کښته گرو زه وژلی وای ښه به وای. مراد د ابو جهل ابني عفرا وه چي د مدینې منورې وه او د مدینې خلگ قریشو کښته گر بلل مطلب دده دا ؤ چي د مکې قریشو مسلمانانو وژلی وای ښه به وای.

وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ

او موږ دوی ته په رزق ورکړي د حلالو او لذیذ شیانو څخه من الماکولات والمشروبات.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَمَا اخْتَلَفُوْا حَتّٰى جَآءَهُمُ الْعِلْمُ ط

نو اختلاف نه درلودی هغه بني اسرائیلو چي په زمانه کي د علیه الصلوة والسلام وه دمخه تر نبوت او تر راتګ د ده ﷺ بلکه ټوله متفق پر دي وه چي په نامه د محمد ﷺ یو نبي منعوت في التوراة رسول خدای ﷻ عمومي انسانانو ته را استوي او یو وبل ته بې زیري کول چي زمانه د نبي موعود نژدې ده او د مشرکینو سره بې جنګ سو د علیه الصلوة والسلام په برکت بې فتح پر هغو غوښته کریمه﴿ وکانوا یستفتحون علی الذین کفروا﴾ "حتی جاءهم العلم" تر هغو چي دوی ته راغلی علم.

یوه سه: چي علم دلته په معنی د معلوم دی والمراد به محمد ﷺ کا الخلق بمعنی المخلوق في قوله تعالی ﴿ هذا خلق الله﴾ او هغه نعوت چي په تورات کي وه د دې معلومه سره برابر وه، نو بعض یهوادانو ایمان پر راوړی لکه عبد الله بن سلام رضي الله عنه او د ده دا کا زامن او بعض انکار د ایمان راوړو څخه وکړي عنادا او حسدا ولبقآ ریاستهم علی العوام کریمه﴿ فلما جائهم ما عرفوا کفروا به﴾.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۝

په تحقیق رب ستا به حکم وکړي په مابین کي د دوی په ورځ د قیامت په هغه شي کي چي د دوی په کښي اختلاف ایمانا وکفرا" یعني بادخال المؤمن الجنة وادخال الکافر دار البوار جهنم دار الکفار.

فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكَ ج

که ته یې ای انسان فالخطاب عام. په شک د هغه قرآن او هدایت چي پر زړه د رسول زموږ چي محمد ﷺ دی، نو ته پوښتنه وکړه په دې باره د هغو کسانو څخه چي وایې کتاب یعني التورات والانجیل تر تا د مخه.

یوه سه: چي ابن عباس او مجاهد او ضحاک وایې چي مراد د الذین یقرؤن څخه هغه کسان د اهل کتاب چي ایمان یې را وړی وي لکه عبد الله بن سلام او د ده اصحاب، نو هغه به شاهدي ادآ کړي چي دغه قرآن نازل پر محمد علیه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الصلوٰة والسلام موعود دی په توراة او انجیل او موافق دی د کتب متقدمه سره په قصو کي او په عقائدو کي حاصل دا چي خطاب واهل شک ته دی من الناس ولي خلگ په زمانه کي د علیه الصلوٰة والسلام مصدقان یعني مومنان وه او بعض یې مکذبان یعني منکران وه، او بعض شک والا وه نه مؤمن او نه منکر بلکه گاهي به په زړه کي تصدیق وروگرځېدی او گاهي تکذیب.

فائده: په دې آیت کي تنبیه ده پر دې که د یو مؤمن په زړه کي شک په یو شي د احکامو د قرآن او د اسلام پیدا سو فورا به رجوع کوي وجید او صالح عالم ته تا چي خپل د شک ازاله ورته حاصل او شک ته دي دوام نه ورکوي چي نباید شک په انکار بدل نه سي، او بعض مفسرین وایې چي مخاطب په دې خطاب سره علیه الصلوٰة والسلام دی لکن پر طریقه د فرض او تقدیر او یا لپاره د زیادت د یقین وانما قلنا علی طریق الفرض لان رسول الله ﷺ لم یکن شاکا فیما انزل الیه بل کان في غایة التصدیق والایقان بما انزل الیه کما لا یخفی.

والدلیل علیه: هغه حدیث دی د عبد الرزاق او د ابن جریر عن قتادة ده وویل چي علیه الصلوٰة والسلام چي دا آیت نازل سو وي ویل لا اشک ولا اسئل، او بعض مفسرین وایې چي خطاب خو ونبي علیه الصلوٰة والسلام ته دی لکن مراد نور شک کونکي دي علی عادة العرب پې خطاب د یوه سره او مراد یې غیر وي لکه چي په قرآن مبارک د دې مثال قال الله تعالی ﴿ یا ایها النبي اتق الله﴾ چي خطاب یې نبي ﷺ ته وکړی او مراد ځني امت دی، بدلیل قوله تعالی في اخیر الآیة "ان الله کان بما تعملون خبیراً" حیث لم یقل بما تعمل بصیغة خطاب المفرد، وبدلیل قوله تعالی ﴿یا ایها النبي اذا طلقتم النسا﴾ مخاطب یې علیه الصلوٰة والسلام وگرځاوه وروسته لفظ د طلقتم جمع راوړی. او فرا رحمه الله وایې چي خدای جل جلاله خو په دې خبر وو چي علیه الصلوٰة والسلام شاک نه دی لکن بنا پر عادت د عربو یې وویل وان کنت" چنانچه عرب وخپل مربي ته وایې ان کنت عبدي فاطعني یا زوی ته پلار وایې ان کنت ابني فصل الصلوات بالجماعة او سره د دې چي بادار په مربتوب کي مربي شک نه لري او نه پلار په زوی والي کي د زوی شک لري.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وايي: چي دا جوابونه او تفسيرونه مظهري رحمه الله او روح البيان او روح المعاني په ګډه راوړي دي، او دا تفسير هم ډير په زړه پوري دی چي کلمه د ان شرطيه د پاره د مجرد احتمال ده حتی چي په محال شيانو کي هم مستعمليږي "نحو ان كان زيد حمارا كان ناهقا وامثال ذالک فافهم هداک الله.

لَقَدْ جَآءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴿۹۴﴾

په تحقيق وتاته راغلی يعني نازل سو يعني قرآن مبارک چي امر ثابت دی د جانبه څخه د رب ستا او تاته په دلائلو قاطعه وو سره دا ثابت سوه چي دا کتاب من عند الله دی او ځای د شک او شبهي نه دی نو ته مه ګرځه د شاکينو د ډلي څخه.

وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَتَكُوْنَ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۹۵﴾

او ته مه ګرځه د هغه خلګو څخه چي تکذيب کوي د اياتو د خدای، نو به وګرځي د تاوانيانو د ډلي څخه.

پوه سه: دا خطاب هم پر منوال او طريقه د ماسبق يا خطاب دی و شک کونکو خلګوته، او يا خطاب دی وعليه الصلوة والسلام ته مراد ځندي نور کسان دي يا وعليه الصلوة والسلام ته دی بنأ پر فرض او تقدير" وقد مر تفصيل جميع هذه الاحتمالات فيما مر عنقريب فتذكر.

اِنَّ الَّذِيْنَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۹۶﴾

په تحقيق هغه کسان چي پر دوی واجبه سوې ده خبره د رب ستا يا محمد ﷺ هغه ايمان نه راوړي ولي چي قضأ د خدای جل جلاله نه بدليږي.

درویش وايي: چي روح المعاني د كلمة ربک په حکم او قضأ الهي سره تفسير کړی دی او د زياته کړي ده چي د قضأ الهي تفسير اشاعرة وو يعني اهل سنت که حنفيان دي او که شافعيان په اراده ازلي سره د خدای جل جلاله کړي ده چي تعلق لري په ټولو شيانو پوري خصوصا په انسانانو پوري پر هغه ډول چي په مستقبل کي به په خپل اختيار سره به ايمان راوړي او پر ايمان به مړه کيږي او اهل د جنت به وي او يا به په خپل اختيار کفر مختاره کوي او پر هغه کفر به مري او اهل النار به وي.

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

درویش وايي: چي دا ترجمه ددې آیت ډېره په زړه پوري ده او پر دې ترجمه هیڅ سوال د جبر نه پیدا کېږي فتامل. او مظهري د دې آیت تفسیر په صحیح حدیث سره کړی دی په روایت د ترمذي ابو داؤد د مسلم بن یسار چي هغه روایت د عمر بن الخطاب ﷺ کړی دی لکن د حدیث مبارک عبارت د متشابهاتو څخه دی چي تر فهم د متعلمانو د دې تفسیر ډېر لوړ دی نو درویش په دې سبب هغه را نه وړی، او دا عمل زما په نیت پوري اړه لري. نبوي حدیث (انما الاعمال بالنیات) رواه البخاري، او روح البیان یې هم تفسیر په حکم او قضا آلهي سره کړی دی او قرطبي هم ورته تفسیر کړی دی.

وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴿۹۷﴾

که څه هم ودوی ته راسي هره معجزه او دلیل پر صدق د نبوة ستا تر هغه پوري چي ویني دوی عذاب درد ورکونکی یا په قبر کي یا په اور کي د دوږخ او یا د غرغرې د روح یعني د زکندن په وخت کي لکه فرعون چي په وخت کي د غرق وویل آمنت بما آمنت به بنوا اسرائیل، ولا ینفع الایمان لهم في الحالات المذکورة.

فائده: جمله د "ولو جائتهم" سره د معطوف مقدر علیها په محل کي د حال ده له فاعل څخه د "لایؤمنون" تقدیر د کلام داسي دی لایؤمنون لولم یجئهم (وهذا هو المعطوف علیه المقدر) ولو جائتهم کل آیة یعني لایؤمنون في حال في الاحوال حتی یروا العذاب آه پر جمله مقدره دلیل جمله مذکوره ده.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَآ اِيْمَانُهَآ اِلَّا قَوْمَ يُوْنُسَ ؕ

"فلولا" حرف تخصیص دی په معنی د هلا. نحات وايي چي حرف تخصیص چي پر ماضي داخل سي لپاره د توبیخ او سرزنش وي پر ترک د فعل ماضي نحو هلا اکرمت زیداً "کانت" تامه دی په معنی د وجدت "قریة" یوه قریه له قری مهلکه وو څخه مراد له قریه څخه اهل د قریه دي "آمنت" چي دې قریې په معنی د اهل دې ایمان راوړی وي دمخه تر رؤیت د عذاب، یعني ایمان یې نه وي څنډولی تر وخته د رؤیت د عذاب لکه فرعون. او چي ایمان یې وځنډاوه تر وخته پوري د رؤیت د عذاب الغرق "فنفعها ایمانها" نو دي فائده کړې وي دوی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ته ایمان ددوی یعني ایمان قبل رؤیت العذاب دي ودوی ته فائده کړې وي یعني عذاب موعود دي څنې پورته سوی وي "الا قوم یونس" لکن قوم ته د یونس ﷺ يې فائده وکړه چې عذاب څنې پورته سو، نو استثناً منقطع ده.

پوه سه: چې یونس غیر منصرف دی په سبب د علمیت او عجمه. او "متی" په تشدید د تا د یونس ﷺ د پلار نوم دی. او بعض اهل تاریخ وايي چې د مور نوم يې دی وعلی التقدیر الثاني د مور په نامه نه دی مشهور مگر یونس بن متی او عیسی بن مریم علیهما السلام.

درویش وايي: چې مستثناً منقطع يې وبلل متابعةً لروح المعاني چې هغه د زجاج، سیبویه او کسائي رحمهم الله څخه نقل کړی دی چې دغو درو امامانو د نحاتو دا استثناً منقطع گڼلی ده. او امام مظهري رحمه الله په ډېر تکلیف سره د استثناً د اتصال توجیه کړې ده فارجع الی تفسیره.

درویش وايي: چې کانت يې تامه وبلل. لکن روح المعاني د بعض محققینو څخه نقل کړی دی چې کانت ناقصه دی او قریه يې اسم دی او آمنت يې خبر دی.

لَمَّآ اٰمَنُوْا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنٰهُمْ اِلٰى حِيْنٍ ﴿٩٨﴾

چې دوی ایمان راوړی په خپل اختیار سره چې صرف علامات د حلول د عذاب الهي چې یونس ﷺ ورته بیان کړي وه يې لیدل او ایمان يې تر وقوع د عذاب پوري نه وه ځنډولی لکه فرعون چې ایمان يې تر وقوع د عذاب پوري ځنډولی ؤ چې عذاب د غرق واقع سو، نو ده ایمان راوړ. نو چې دوی ایمان راوړی دمخه تر وقوع د عذاب، نو موږ کشف لیري کړی یعني دفع مو کړی له دوی څخه عذاب د رسوايي چې عذاب د استیصال ؤ په ژوند کي د دنیا.

پوه سه: چې د حیوٰة الدنیا معنی دا نه ده چې په قیامت کي به دوی ته عذاب ورکړل سي، بلکې مقصود بیان د حال ددوی دی، نو په اخیرت کي هم دوی لره عذاب نسته لانهم آمنوا باختیارهم قبل وقوع العذاب ومثل هذا الایمان مقبول عندالله في الدنیا والآخرة بالاجماع. او موږ دوی ته نفع ورکړه د ژوند په چارو کي تر یو وخته پوري، یعني تر اجل معلومه پوري الذي قال الله تعالی فیه "اذا

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

جا اجلهم لا يستأخرون ساعة ولا يستقدمون"

درویش وایي: چي د یونس ﷺ او دده د قوم قصه په تفسير حسيني او روح البيان كي ډېره اوږده بیان سوې ده، لکن محي السنة بغوي رحمه الله له ابن مسعود، سعيد بن جبير او د وهب بن منبه رحمه الله داسي روایت کړی دی چي د یونس ﷺ قوم په نینوي کي وه چي د ارض موصل يوه برخه ده (د وطن نوم دی چي پر غاړه د دجله د بحر پروت دی) نو خدای ﷻ یونس ﷺ ورته راواستاوه او ده د ایمان دعوت ورکړی هغو له ایمان څخه انکار وکړی او پر کفر يې اصرار وکړی (نو د یونس ﷺ سینه او زړه تنگ سو او داسي يې وويل اللهم ان القوم كذبوني فانزل عليهم نقمتك يا الله زما قوم زما تکذیب وکړی ته نازل کړې پر دوی ستا عذاب) نو د خدای ﷻ له خوا یونس ﷺ ته وويل سوه چي دوی خبر کړه چي تر درو ورځو پوري پر دوی عذاب راتلونکی دی. نو ده هم دوی خبر کړه، وفي رواية الى اربعين ليلة اى من اول ذى الحجة الى عشرة محرم" نو د یونس ﷺ قوم يو له بله سره وويل چي تر اوسه یونس موږ ته دروغ نه دي ويلي. نو تاسي انتظار وکړئ که یونس درې یمه شپه پر کور ؤ، نو شی نسته یعني عذاب نسته او که درې یمه شپه نه ؤ په وطن کي خو پوه سئ چي عذاب سهار راتلونکی دی، او یونس ﷺ درې یمه شپه پر نیمایي شپه له کوره وتلی ؤ او د يوه غره په غار کي يې ځان پټ کړی ؤ، درې یمه ورځ چي سوه د عذاب الهي علامې معلومې سوې یعني پر اسمان توره وریځ پیدا سوه چي ډېره خوفناکه وه او سخت دود پکښې ؤ، نو دا وریځ راکښته سوه او ددوی ښار يې په منځ کي راغلی، نو ددوی یقین سو چي عذاب د خدای ﷻ راغلی، نو دوی په یونس ﷺ پسي وگرځېدله خو هغه يې پیدا نه کړی، وفي رواية چي دوی ورغله خپل باچاه ته چي يوه لار پیدا کړه چي له عذاب الهي څخه خلاص سو او د ټولو په زړونو کي توبه عن الکفر پیدا سوه، ملک يو هوشیار سړی ؤ خلگو ته يې وويل چي یونس ﷺ که نسته نو د یونس ﷺ رب چي ده موږ ته د هغه دعوت راکوی هغو سته. باچاه وويل چي اوس ببله توبې پر کفر او ببله عجز او زاریو او ژړا په دربار کي د خدای

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بله چاره نسته، نو ملک امر وکړي چي ټوله صحرا ته درووځئ. ښځي سره د رضیع عیال او غواوي سره د خپلو ګیلګیانو وهکذا مېږي او وریان او هره مور له خپل عیال ځخه جلا کړئ، که انسانان وي او که حیوانان وي، تاچي زمونږ د ژړا او ددې حیواناتو د نارو آواز تر اسمانه پوري ورسېږي او په صدق او اخلاص سره ایمان راوړئ عین ممکنه ده چي دا عذاب به ارحم الراحمین دفع کړي.

تا نه گرید ابر کی خندد چمن .... تا نگرید طفل کی جوشد لبن
هر کجا آبر روان سبزه شود .... هر کجا اشک روان رحمت شود

راوي وایي چي دوی ټولو ځیږه کالي اغوستي وه واظهروا الایمان والتوبة واخلصوا النیة، او دوی ټولو وویل آمنا بما جا به یونس فرحمهم ربهم واستجاب دعائهم وکشف عنهم العذاب، وکان یوم عاشوراً، وجمعه ایضاً. په تفسیر کواشي کي وایي چي دوی داسي دعا کوله اللهم ان ذنوبنا قد عظمت وجلت وانت اعظم منها واجل...... ابیات

چاره ما ساز که بی یا وریم .... گر تو برانی به که رو آوریم
بی طریم از همه سازنده .... جز تو نداریم نوازنده
پیش تو گربی سرو پا آمدیم .... هم بامید تو خدا آمدیم

درویش وایي: چي دا خو د قوم حال و، راسئ چي اوس د یونس ﷺ حال وګورو راوي وایي چي وروسته تر درو ورځو یا تر ځلوېښتو ورځو په یوه روایت سره، یونس ﷺ له غاره راووتی غوښتل یې چي د قوم حال معلوم کړي. د یو چا ځخه چي یې پوښتنه وکړه هغه ورته وویل چي خیریت دی هیڅ عذاب نه دی راغلی بلکې عذاب په رحمت بدل سو، نور صورت حال یې پوره نه ورته وواېه. نو یونس ﷺ ډېر پرېشان سو او د ځان سره یې وویل چي ما خو دوی له عذابه بېرول عذاب په رحمت بدل سو، اوس که زه دې ښار ته ورسم: نو دوی به نور او ښه زما تکذیب وکړي، یعني دوی به وایي چي ښه تا خویل چي درې ورځي وروسته یا ځلوېښت ورځي وروسته پر تاسي عذاب نازلېږي کوم دی چي عذاب نازل سو، نو پر خپل سر روان سو مغاضباً لقومه. نو دریاب ته ورغلی خلګ په کښتی کي سپاره وه، نو کښتی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

والا ويېرېدلې چي يونس ﷺ دې نو بې بې اجرته او مزدورۍ په کښتۍ کې سپور کړي، نو کښتۍ چي د درياب منځ ته ورسېدله او د درياب په څپو داخله سوه کښتۍ ودرېدله نه پر مخ تله نه پر شا، نو کښتۍ والا وويل چي زموږ کښتۍ ته يو شان او حال پېښ سو، يونس ﷺ ورته وويل چي په شان پوه سوم "ركبها رجل ذو خطيئة عظيمة. قالوا ومن هو! قال انا" نو تاسي ما درياب ته وغورځوئ چي تاسي به سالم پاته سئ او کښتۍ به روانه سي، کښتۍ والو ورته وويل چي موږ تا درياب ته نه غورځوو تر څو چي موږ ته حال معلوم نه سي ستا په شان کي، نو باره يې قرعه اندازي وکړه درې واره، نو درې سره واره قرعه د يونس ﷺ وختله او يو ډېر لوی ماهي د کښتۍ پای ته ولاړ ؤ خوله يې وازه نيولې وه د خدای ﷻ وه امر ته منتظر ؤ. يونس ﷺ وه دوی ته وويل چي قسم په خدای ﷻ دی چي يا به تاسي ټول هلاکېږئ يا به ما درياب ته غورځوئ، نو مجبوراً کښتۍ والو يونس ﷺ ودرياب ته وغورځاوه او دوی ولاړل، نو ماهي سره د کالو يونس ﷺ تېر کړی کښتۍ ولاړه، او د ابن عباس رضي الله عنهما په رايت کي داسي راغلي دي چي دا کښتۍ په بحر روم کي وه، يونس ﷺ چي پکښي سپور سو او کښتۍ د درياب منځ ته ورسېدله ودرېدله کښتۍ والو وويل چي زموږ د کښتۍ دا عادت دی چي عبد آبق عن المولی پکښي سپور وي دا رفتار نه کوي، نو زموږ قانون دا دی چي په قرعه اندازۍ هغه سړی معلومه وو او درياب ته يې غورځوو، ولي تر دې چي ټوله کښتۍ والا غرقېږي د يوه نفر غورځول وه درياب ته اولی او بهتر دی، نو درې واره يې قرعه اندازي وکړه، درې سره واره قرعه د يونس ﷺ وختله، نو يونس ولاړ سو او وه يې ويل انا العبد الآبق من المولی، يعني ببله امره د خدای ﷻ زه له قوم څخه فرار سوم، نو په خپله يې ځان ودرياب ته وغورځاوه او ماهي تېر کړی، او ماهي ته خدای ﷻ الهام وکړی چي دا سړی يعني يونس ﷺ ستا غزا نه دی بلکي ستا نس دده لپاره بندي خانه ده.

درويش وايي: چي په دې کي اختلاف دی چي څو ورځي يونس ﷺ د ماهي په نس کي ؤ، مشهوره خو داده چي څلوېښت ورځي په نس کي د ماهي ؤ لکن شعبي رحمه الله وايي چي د څاښت په وخت کي د ورځي د عاشورا چي د جمعې ورځ هم

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

وه ماهي تېر کړی او هم په دغه ورځ د ماښديگر په وخت کي ماهي پر وچه مځکه قی کړی، په هر صورت د يونس ﷺ ذکر د ماهي په نس کي دا ؤ "لا اله الا انت سبحانک اني کنت من الظالمين" کما سيجئ في موضع آخر من هذا التفسير ان شا الله تعالی.

درويش وايي: چي يونس ﷺ چي ماهي پر مځکه قی کړی بدن يې داسي نازک سوی ؤ لکه د چرګي د چيچي چي له بڼکو څخه خالي وي، له دې څخه داسي معلومېږي چي يونس ﷺ د ماهي په نس کي څلوېښت ورځي تېري کړي دي کما ذهب اليه ابن مسعود ؓ فما قال الشعبي رحمه الله ضعيف، نوره قصه په تفسير کي ددې آيت "فانبتنا عليه شجرة من يقطين" به راسي ان شا الله تعالی.

فضائل يوم عاشوراً: (۱) خدای ﷻ د يونس ﷺ له قومه څخه د عاشوراً په ورځ عذاب پورته کړی (۲) يونس ﷺ چي ماهي قی کړی د عاشوراً ورځ وه (۳) په روضة الفائق کي وايي چي د عاشوراً په ورځ د زمزم د څاه اوبه خدای ﷻ په خپلو ټولو اوبو ګډوي، نو که څوک په ورځ د عاشوراً غسل وکړي په ټوله کال کي به خوفناکه مرض نه سي ورپېښ (۴) په عقد الدرر کي وايي چي: عاشوراً په ورځ د هر خير د کار ثواب ډېر دی تر نورو ورځو من الصدقة والصلوة وذکر الله الی غير ذالک. او د عاشوراً ورځ چي لسم د محرم د مياشتي ده د ماتم ورځ دي نه ځني جوړوي لکه شيعه ګان چي ځيګرونه ټکوي او بغاري وهي بلکي خانونه په چړو وهي! او نه دي د عاشوراً ورځ د اختر ورځ ګرځوي لکه روافض چي خوشالي پکښي کوي، چي دا ټوله بدعت سيئه دي.

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ

او که اراده وکړي خدای ﷻ ستا يا محمد ﷺ يعني ددې چي ټوله من في الارض کافران دي مسلمانان سي.

يوه سه: چي دا مفعول محذوف د شا ؤ ودل عليه جواب "لو" وهو "لآمن آه"

لَاٰمَنَ مَنْ فِى الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيْعًا

هر آئينه به ايمان راوړی وای ټولو چي يو فرد به نه وای پاته سوی جميعا تاکيد ده کلهم دی من قبيل قوله تعالی ﴿فسجد الملائکة کلهم اجمعون﴾.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وايي: چي علامه بغدادي" السید محمود الآلوسي رحمه الله په تفسیر روح المعاني کي وايي ص ۱۹۳ في تفسیر هذه الاية" والجمهور على انه سبحانه تعالى لايشأ ايمان الكل لكونه مخالفا للحكمة چي پر هغه باندي اساس د شرع بنا دی" او ده ویلي دي چي دا آيت حجت دی پر معتزله وو چي دوی وايي چي خدای ﷻ مشیت او اراده د ایمان د ټولو څخه لري لکن ایمان نه دی راوړی مگر بعض کسانو او دوی وايي چي مشیت آلهي دوه قسمه دي یو تفویضي یعني چي تفویض وبندگانو ته کوي یعني که په خپل اختیار ایمان را وړي او که نه د دې مشیت څخه تخلف روا دی او بل قسري یعني جبراً بلااختیار من العبد او د دې مشیت څخه تخلف نه دی روا او دوی دا آیت پر مشیت قسری حمل کړی دی او داسي یې ترجمه کوي که د خدای اراده سي وایمان قسراً او الجاءً د انس او جن لآمنوا کلهم لکنه سبحانه لم یشأ ذالک بل امرهم بالایمان وخلق فیهم اختیارا للایمان وضده ای الکفر وفوض الیهم ﴿فمن شآ فلیؤمن ومن شآ فلیکفر﴾ انتهى مع الترجمه او روح البیان په ص ۸۹ په تفسیر کي د دې آیت هم ورته بیان کړی دی او تفسیر مظهري په ص ۵۹ کي هم موافق بیان کړی دی.

سوال: ستا خو صفحه واره حوالې نه وي عادت په دې آیت کي دي ولي صفحه واره حوالې وکړې؟

جواب: هو صحیح ده ستا خبره لکن ما د ډېرو ملایانو څخه اورېدلي دي او یا د هغو شاگردانو ماته ویلي دي چي دوی د دې آیت ترجمه داسي کوي چي که خدای ﷻ په زوره مسلمانانه ولای خلگ نو به ټولو ایمان راوړی وای. ولي چي د خدای د مشیت څوک مانع نه سي کېدای" انتهى قول هولآ المفسرین للقرآن العظیم في شهر او شهرین" واربعین یوماً".

درویش وايي: چي دا سي ترجمه خو عین مذهب د معتزله وو دی کما مر آنفا" مقوله" نه هر که سر بتراشد قلندري داند" انجیر خوردن نه کار هر مرغیست.

أَفَأَنتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ۝

آیا ته یا محمد ﷺ مجبوره کوې کافران حتى چي دوی ایمان راوړي یعني

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خدای ﷻ مشيت د ايمان د دوی نه دی کړی "همزه لپاره د انکار دی" پر دغسې کار، ولې چې د خدای ﷻ اراده نه وي د هغه وجود محال دی فضل تر دې چې ته دې باعثه کوې هغه کافران چې خدای ﷻ اراده د ايمان د هغو نه لري.

يوه سه: چې عليه الصلوٰة والسلام ډېر حريص وو پر ايمان د ټولو کافرانو، نو خدای ﷻ عليه الصلوٰة والسلام په دې آيت کې دی ﷺ خبر کړی چې ايمان نه راوړي مگر هغه کسان چې په علم ازلي کې د خدای ﷻ دوی ته سعادت نوشته وي نه هغه کسان چې په علم ازلي کې دوی اشقيا وي، نو د هغو په شان کې ځګر خونه مه ګرځه ﴿ما شاء الله کان وما لم يشأ لم يکن﴾ نو په دې آيت کې يو قسم تسلي و عليه الصلوٰة والسلام ته ورکوي.

درويش وايي: چې سيد شريف رحمه الله په شرح کې د مفتاح وايي چې مقصود د دې قوله د خدای ﷻ ﴿افانت تکره الناس﴾ دا دې انکار دی د صدور څخه د دغه فعل چې اکراه ده د مخاطب څخه چې عليه الصلوٰة والسلام دی" لا انکار کونه ای الرسول ﷺ هو الفاعل مع تقرر اصل الفعل چې اکراه ده.

يوه سه: چې حسين کاشفي رحمه الله په تفسير حسيني کې وايي" اين آيت منسوخ است بآيت قتال انتهى لکن په تفسير تبيان کې وايي چې صحيح دا ده، چې منسوخ نه دی ولې چې اکراه پر ايمان خو نه ده ممکنه لان الايمان عمل القلب دون اللسان حتى يصح الاكراه عليه.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ

نه ده ثابت او مستقيم هيڅ نفس لره (يعني چې نکره په سياق کې د نفي راغلې ده چې ايمان د راوړي په هيڅ حال کې د احوالو) نو استثنا مفرغه ده) مگر په حال کې د اذن الله (يعني ارادته تعالى ومشيته) يعني نو ته يا رسول الله ډېر اهتمام په شان کې د ايمان د ټولو کافرانو مه کوه" حافظ شيرازي رحمه الله چه خوش فرموده درين مضمون:

رضا بداده بده وزجبين گره بکشاى ..... که برمن وتو دراختيار نه کشاده است
يعني اختيار دردست خدا است ماوشما را اختيار آنچه ميخواهم نه کشاده است

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ۝

او خدای جل جلاله گرځوي يعني مسلطوي كفر.

بوه سه: چي رجس مرداری، ته وايي نو چونكه كفر لويه مرداري قلبي وه. نو يې تعبير په رجس ځندي وكړی) پر هغه كسانو چي پوهنه نه لري چي حق او باطل سره جلا كړي او نظر فكر په اياتو كي د خدای او معجزاتو كي نه وهي تا چي هدايت دي پيدا كړي نو زړونه يې تر طبع او رين لاندي راغلي دي" كريمه (طبع الله على قلوبهم) كريمه ﴿ كلا بل ران على قلوبهم﴾.

قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ

ته ورته ووايه يا محمد ﷺ كفارو ته وګورئ په نظر د عبرت اودقت سره چي څه عجائب مخلوقات خدای پيدا كړي دي په اسمانو كي يعني لمر. سپوږمۍ. ستوري او حركات د دوی او په مځكه كي من الجبال والبحار والاشجار والنباتات والمعادن والحيوانات الناطقه وغيرها على صور مختلفة وخواص علحدة، والعيون والزلازل الدالة على وجود الخالق لها متوحد بجلال ذاته وكمال صفاته.

قال السيد شيرازي قدس سره

برگ درختان سبز در نظر هوشيار .... هر وقت دفتريست معرفت كردگار

وَمَا تُغْنِي الْاٰيٰتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ۝

او فائده نه كوي آيات يعني آيات القرآن يا معجزات" او رسولان جمع د نذير ده چي دوی د عذاب څخه د خدای بيره وي هغه قوم ته چي دوی ايمان نه راوړي په علم كي د خدای جل جلاله، نو پر دې تقدير كلمه د ما نافيه ده او بعض مفسرين وايي چي كلمه د ما د پاره د استفهام انكاري ده والمآل واحد كما لا يخفى.

فَهَلْ يَنْتَظِرُوْنَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ

نو انتظار نه لري كفار د مكې چي ايمان نه راوړي، مګر نه د مثل د واقعاتو يعني د عذابو (نو ايام په معنی د وقائعو دی) د هغو كسانو د مصرين پر كفر چي تير سوي تر دوی د مخه يعني كفار د امم ماضيه وو" لكه فرعون" نمرود" وغيرهما.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قُلْ فَانْتَظِرُوْا إِنِّي مَعَكُمْ مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ

تاسي انتظار وكړئ يا كفار مكه. زه هم ستاسي سره د انتظار كوونكي څخه يم ستاسي د عذاب " وقد وقع العذاب عليهم في بدر" والعاقبة للمتقين كما هو العادة الالٰهية في اعلاء الدين" في كل وقت وزمان وحين والحمد لله رب العالمين.

ثُمَّ نُنَجِّيْ رُسُلَنَا وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كَذٰلِكَ

پوه سه: چي ننجي آه حكايت د حال ماضيه دى والمعنى نجينا. او ثم عطف دى پر محذوف چي مثل ايام الاولين دلالت پر كوي" كانه قيل نهلك الامم ثم ننجي رسلنا آه "كذالک" اى مثل ذالک الانجا.

فائده: معطوف عليه محذوف هم حكايت د حال ماضيه دى والمراد اهلكنا ومعنى الاية وروسته تر هلاک د امم ماضيه وو موږ نجات وركوو يعني عند نزول العذاب ورسلانو زموږ او هغه كسانو ته چي ايمان يې راوړى وي.

حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِيْنَ

حق دى پر موږ باندي چي نجاة به وركوو مومنانو ته.

پوه سه: چي رسل يې دلته نه كړه ذكر لعدم الحاجة اليه لان نجاة الرسل معلوم من انجاء المومنين بالطريق الاولى.

فائده: حقا منصوب دى په فعل مقدر سره اى حق حقا اودا جمله معترضه ده په مابين كي د فعل چي ننجي دى او د معمول د هغه چي كذالک دى يعني مفعول مطلق دى.

قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِيْ شَكٍّ مِّنْ دِيْنِيْ

ته ووايه اى خلكو يعني اهل مكه من المشركين. كه په شک كي زما د دين څخه ياست چي دا دين به صحيح وي او كه نه يعني توحيد ولي دوى توحيد او نبوة انسان بعيد باله او منكره وه لكن چي معجزات باهرات د اشرف البريات ﷺ به يې وليدې حيران به سوه او په زړو كي انكار په شک بدل سو.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَلَآ أَعْبُدُ الَّذِيْنَ تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

زه خو عبادت نه کوم د هغو شیانو چي تاسي يې عبادت کوئ ماسوى د خدای جل جلاله څخه چي عبارت د بتانو څخه دي چي دوى به په خپلو لاسو تراشل او جوړول به يې او وروسته به يې سجدې ورته کولې او حاجات به يې څخه غوښتل: ع" بدين عقل و دانش ببايد گريست.

وَلٰكِنْ أَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذِيْ يَتَوَفّٰىكُمْ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۰۴﴾

لکن زه عبادت کوم د هغه خدای جل جلاله چي تاسي به وژني يعني بيا به مو ژوندي کوي او جزا د کفر به درکوي.

سوال: وفات يې ذکر کړی او وروسته يې حيوة ذکر کړی لان التوفی متيقن عندهم واما الحيوة بعد الموت فهم منکرون له وکذا ما يترتب على الحيوة بعد البعث من العذاب فى النار" او زه امر کړه سوې يم يعني د جانب د خدای جل جلاله چي زه وګرځم د مؤمنينو څخه بتوحيد الله وبالبعث بعد الموت" چي عقل هم دلالت پر کوي او په نقل د ټولو کتب سماويه وو هم ثابت دي.

فائده: جزأ د ان کنتم آه محذوفه او فلا اعبد آه په ځای کي د جزأ راوړی دی والتقدير "ان کنتم في شک فازيلو ذالک الشک بالتفکر في ديني وهو هذا لا اعبد الحجارة المخلوقة لانها لا تنفع ولا تضر واعبد الله الخالق القادر النافع الضار.

وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًا ۚ

دا جمله عطف ده پر "ان اکون" وترجمة الآية: زه امر سوی يم چي زه پر ايمان يم او پر استقامت پر دين اسلام او ادأ د فرائض دينيه به کوم او د ګنهو څخه به ځان ساتم" او حنيفا حال دی د دينه څخه ومعنى الحنيف المائل من الاديان الباطلة کالشرک الى الدين الحق وهو الاسلام.

وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۱۰۵﴾

عطف دی پر اقم من عطف الانشأ بالنهي على الانشأ بالامر والمعنى زه امر سوی يم په دې سره چي د مشرکين د ډلي څخه به نه ګرځم" کذا قال البيضاوي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

رحمه الله وتبعه المظهري رحمه الله، او ابن الشيخ رحمه الله وايي چي "ان اقم وجهک
کنایه ده د توجه څخه د نفس بالکلية الى عبادة الله تعالى والاعراض عما سواه
ولي يو څوک چي وي يو شي ته گوري چي ښي وو ينم نو دي خپل مخ مقابل وهغه
ته وگرځوي او يمينا او شمالا دي نه گوري" انتهى او په تفسير كواشي کي وايي
والمعنى کن مؤمنا واخلص عملک لله آه" بيت: عبادت باخلاص نيت نکوست
وگر نه چه آيد زبي مغز پوست.

وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ

او ته عبادت مه کوه د هغو شيانو چي بتان دي ماسوى د خداى جل جلاله څخه چي نه
يې نفع دررسېږي که يې ته عبادت وکړې او نه يې ضرر دررسېږي که يې ته
عبادت نه وکړې" لانها جمادات لا قدرت لها على شئ من النفع والضرر لاحد.

بوه سه: چي دا جمله عطف تفسير د لقوله ولا تكونن آه.

فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِنَ الظَّالِمِينَ

او که ته بالفرض والتقدير داغسي وکړې يعني عبادت د ما لاينفعک ولا
يضرک وکړې، نو ته په دغه وقت د ظالمانو د ډلې څخه يې. ولي چي ظلم وضع د
شي ده لکه عبادت بېله خپله ځايه چي خداى جل جلاله وو.

بوه سه: چي انک اذا آه جواب او جزا د شرط دى يعني ان فعلت آه.

فائده: ان شرطيه په محالاتو شيانو کي هم استعمال روا دى نحو ان کان زيد
حمارا فهو ناهق" فلا تعجب لاستعماله في الممكنات البعيدة غاية البعد
القريب الى الاستحالة فافهم" والفائدة في خطابه ﷺ بذالک تحذير الناس عن
الشرک" اعلم ان الريا اخت الشرک الجلي وللاخت نصف نصيب الاخ فللاخ
وهو الشرک الجلي حرمان الثواب والتابيد في النار وللاخت وهي الريا
الحرمات من الثواب في افعال الخير فتدبر.

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ

که تاته ورسوي خداى جل جلاله يو ضرر لکه مرض او فقر او يا بلا نو منع او دفع
کونکى نشته د هغه ضرر بېله خدايه، او که تاته اراده وکړي خداى جل جلاله د خير من

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خيرات الدنيا والآخرة. نو ردونکي د خیر د فضل د خدای ﷻ هیڅ څوک نسي
کېدای فضلا عن الاصنام التي يحذرونك المشركون بها.

پوه سه: چي د خیر سره یې لفظ فضل ووایه اشارة ودې ته ده چي د خیر رسول
د خدای ﷻ تفضل او احسان دی هیڅ څوک پر خدای ﷻ د هیڅ شي حق نه لري.

فائده: د ضر سره یې لفظ د مس ووایه چي ادنٰی اصابت ته وايي او د خیر سره
یې بردک ووایه د پاره د دې چي اصابة الضر قلیل بالنسبة الی الخیر.

يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۚ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝

رسول کوي خدای ﷻ په هر واحد د شر او خیر (یعني ضمیر د به راجع دی وشر
او خیر ته په تاویل د کل واحد ولهذا افرد الضمیر في به) وهغه چاته چي د
خدای ﷻ اراده ورته وسي د بندګانو څخه د خدای ﷻ او خدای بخښونکی د
ګنهو دی یعني و ګناه ګارانو ته د بندګانو او مهربانه دی چي فورا یې په ګناه نه
نسي بلکه مهلت د توبې ورکوي او پې توبې هم من یشاٴ بخښي.

پوه سه: چي باید بندګان اسباب د رحمت د خدای ﷻ په ځان کي پیدا کړي وهي
الطاعات" او په سبب د عصیان نا امیده د مغفرت څخه د خدای ﷻ نسي لکن د
عذاب څخه دي بېرېږي وهو المعنی "بقوله الایمان بین الخوف والرجاٴ" ابو نعیم د
علي ﷺ څخه داسي روایت کړی دی. چي خدای ﷻ وحي وکړې ویو نبي ته د
انبیاوٴ د بني اسرائیلو چي ته ووایه واهل طاعت ته ستا د امت چي تاسي په خپل
عبادت مه غره کېږي او تکیه پر خپلو طاعاتو مه کوئ زه نه دروم یو بنده و حساب
ته د ورځي د قیامت چي زما اراده و عذاب ورته وي مګر نه زه یې په عذابوم. او وه
وایه وه اهل معصیت ته ستا د امت چي تاسي مه نا امیده کېږئ په سبب د معصیت
زما د رحمت څخه فاني اغفر الذنوب العظیمة ولا ابالي یعني ان شئت. نو ددې
آیت نتیجه داده چي خدای ﷻ قطع کړه لار د رغبت او رهبت الا الیه.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ

ته ووایه ای محمد ﷺ ای اهل مکة ته. په تحقیق تاسي ته راغلی علم حق چي د
واقع سره برابر دی یعني چي علم په توحید د خدای ﷻ دی او پر صفاتو د علم او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قدرت او خلق او اراده وغیر ذالک دی او علم پر احوال د مبدأ او معاً ددې په قرآن کې
چې پر ژبه د محمد ﷺ دی "من ربکم" له جانبه د تربیه کوونکي ستاسي چې الله ﷻ
دی. نو تاسي لره په ورځ د قیامت عذر د جهل نه سي ویلای او نه سئ ویلای هلا
ارسلت الینا رسولاً آه. او حقیقت د قرآن په اعجازو د قرآن ثابت دی. کریمه: ان
کنتم في ریب مما نزلنا علی عبدنا فأتوا بسورة من مثله الی اخیر الآیة.

فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِىْ لِنَفْسِهٖ ۚ

که څوک لار پیدا کړي یعني قرآن کریم نازل من عندالله وبولي او رسول کریم
ﷺ په رسالت ومني نو د هغه سري نفع او هدایت في الدنیا والآخرة وده ته راجع
ده په دنیا معصوم الدم والمال وي او په اخرت کي به محفوظ من النار وي.

وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيْلٍ ۗ

او که څوک گمراه سي او د قرآن او د علیه الصلوٰة والسلام له رسالت څخه
انکار وکړي عناداً نو د ضلال ضرر وده ته راجع دی په دنیا او اخرت کي او نه یم
زه پر تاسي وکیل د خدای ﷻ له خوا څخه یعني ستاسي د عذاب وغیره کار
ماته خدای ﷻ نه دی سپارلی.

وَاتَّبِعْ مَا يُوْحٰٓى اِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ۞

او ته متابعت کوه یا محمد د هغه قرآن چې تا ته وحي کړی سوی دی یعني من
عندالله یعني امتثال د اوامرو د قرآن کوه او له منهیاتو څخه یې ځان ساته او
صبر کوه پر آزار د مشرکانو د مکې قولاً وفعلاً تر هغو چې حکم کوي خدای ﷻ
تا ته د قتال د کفارو او له بعضو کافرانو څخه جزیه اخستل او خدای ﷻ خیر د
حاکمانو دی اذ لا خطافي حکمه ولي چې خدای ﷻ خبر دی په پټو کارو د
بندګانو لکه په لڅو کارو ددوی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سورة هود مكية وهي مائة وثلث وعشرون آية وعشرة ركوعات بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سورت هود یو سل درویشت آیته دی. او په مکه کي نازل سوی دی الا قوله اقم الصلوٰة طرفی النهار الآیة چي دا په مدینه کي نازل سوی دی.

الٓرٰ كِتٰبٌ اُحْكِمَتْ اٰيٰتُهٗ

يو سه: چي "الٓر" لکه نور مقطعات قرآنيه "الٓم، آلمص طٰه وغيرها دی يعني له متشابهاتو قرآنيه څخه دی التي لا يعلم تأويلها الا الله كما هو مذهب السلف مور به وايو والله اعلم بمراده بذالک. نو پر دې تقدير کتاب خبر دی د مبتدأ محذوفي ای هذا کتاب او هذا اشاره وقرآن ته ده وان لم ينته الى اتمام بعد لان لفظ القرآن يطلق على الكل والبعض كلفظ دی "الكتاب" او خليل او سيبويه او بعض نور علماء رحمهم الله وايي چي "الٓم" ددغه سورت نوم دی. او سدي او کلبي وايي چي نوم د قرآن دی. نو پر دې تقدير "الٓر" مرفوع محلاً مبتدأ ده کتاب يې خبر دی. او لفظ د کتاب مصدر دی په معنی د مفعول ای مکتوب ای ما من شانه ان يكتب في المصاحف او مکتوب في اللوح المحفوظ "احکمت آياته" صفت د کتاب دی والمعنی قرآن محکم کړه سوی دی نه په لفظ نه په معنی کي نقصان سته او يا په حجج او دلائلو سره د اعجاز محکم کړه سوی دی او که "الٓر" نوم د سورت سي نو يې معنی داده چي دا سورت له نسخ څخه محفوظ دی ولي چي مفسرين رحمهم الله وايي چي په سورت هود کي هيڅ حکم منسوخ نسته.

ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَّدُنْ حَكِيْمٍ خَبِيْرٍ ۝۱

يعني آيات يې بيان کړه سوی دی په عقائدو او په احکامو او په مواعظو او اخبارو. او روح البيان او مظهري او روح المعاني وايي زينت آياته بالفوائد كما تزين القلائد (غاړګۍ) بالفرائد (په دريکدانه سره جمع د فريدة ده لانفرادها في الصدف او في ظرف الجوهري) له جانبه څخه د هغه خدای جل جلاله دی چي په هر شي حکمت او په هر شي خبر او علم لري.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يوه سه: چي "من لدن آه" صفت ده كتاب دى يا خبر بعد الخبر د هذا محذوف دى او يا متعلق په احكمت يا په فصلت پوري دى.

أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّا ٱللَّهَ

په تقدير د لام اى لئلا تعبدوا چي تاسي عبادت ونه كړئ د غير د خداى او يا په تقدير د باً اى بان لاتعبدوا. والمعنى حاكم بان لاتعبدوا الا الله او يا په تقدير د في ظرفيه اى في ذالك الكتاب ان لا تعبدوا الا الله. او بعض مفسران وايي چي ان تعبدوا منصوب دى محلاً على الاغرا يعني باعثه كول پر يو كار. يعني الزموا ان لاتعبدوا الا الله فتامل والكل صحيح والمآل الكل واحد كما لا يخفى على اولى النهى.

إِنَّنِى لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ ۝

په تحقيق زه تاسي لره د خداى ﷻ له خوا څخه بېرونكي يم په عذاب سره پر شرك او عصيان، او زيرى كونكى يم په ثواب او جنت سره وه اهل ايمان او توحيد او طاعت ته.

يوه سه: چي نذير يې تر بشير دمخه كړى لكثرة اهل الانذار من اهل البشارة في اكثر الازمنة، او لان التخلية بالخا المعجمة مقدمة من التحلية بالحا المهملة كما هو القانون.

وَأَنِ ٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوٓا۟ إِلَيْهِ

يوه سه: چي دا جمله عطف ده پر "الا تعبدوا" باندي يعني طلب د بخښني وكړئ له خداى ﷻ څخه د كړيو گنهو څخه، بيا رجوع وكړئ په عبادت سره وخداى ﷻ ته. او فرا نحوي وايي چي ثم په معنى د واو دى او توبه او استغفار سره لازم او ملزوم دى. او حدادي په خپل تفسير كي وايي چي استغفار توبه نه ده باجماع اهل الملة مالم يقل معه تبت واسئل ولا اعود اليه ابداً فاغفرلي يارب.

يُمَتِّعْكُم مَّتَٰعًا حَسَنًا إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى

يوه سه: چي "متاعاً" مفعول مطلق دى د "يمتعكم" زوائد حروف يې څني حذف كړي دي لان يمتعكم من باب التفعيل كما في قوله انبته نباتاً حسناً والمعنى كه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تاسي دغسي وکړئ يعني استغفروا الخ توبه خداى ﷻ ته وکاږئ تاسي ته به عيش مرضي درکړي چي ستاسي څخه به هيڅ د خوشالۍ شي وه نه سپموي. او د کدوراتو څخه د دنيا به شي پر تاسي را نه ولي تر اجل مسمى پوري د مرگ.

درويش وايي: چي دلته دوه سواله دي. اول دا چي په حديث شريف کي راغلي دي "الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر" وقوله عليه الصلوٰة والسلام اشد الناس بلاً الانبياً ثم الاولياً ثم الامثل فالامثل ونحوهما يدل على ان نصيب العبد المطيع عدم الراحة في الدنيا فكيف يكون في امن وسعة الى وقت الموت؟

والجواب: هغه څوک چي زړه يې مربوط په خداى ﷻ پوري وي او په قضأ د خداى ﷻ په حق کي دده راضي وي د هغه زړه به په راحت کي وي که څه هم بعض شدائد فقر او مسکنت او مرض وغير ذالک ورته متوجه وي لان ضرب الحبيب زبيب مقوله مسلمة عند اهل العقل. او د هر چا زړه چي په اسبابو پوري د دنيا اخته وي هغه همېشه بېرېږي چي محبوبه دنيا راڅخه ولاړه نه سي او مضطرب وي. او بل ځواب دادى چي دنيا چي سجن المؤمن گڼل سوې ده نظر وهغو نعمتو ته ده چي خداى پاک يې په اخرت کي مؤمن ته ورکوي من الجنة ونعيمها والغلمان وحورها.

درويش وايي: چي مؤمن چي حال د عيش دنيوي د آنحضرت ﷺ په غور مطالعه کړي نو په دې جوابو به ښه پوه سي. والثاني چي اجل چي خداى ﷻ مقيد په مسمى سره کړى دى څخه داسي فهمېږي چي بل نابېره هم سته لکه کعبي چي وايي چي مقتول لره دوه اجله وي يو اجل د قتل دى او بل اجل د موت دى او کعبي وايي چي مقتول که چا نه واى وژلى تر اجل الموت پوري به څو کاله نور ژوندى واى. نو دا قول د کعبي رحمه الله صحيح دى او که څرنگه؟

الجواب: اجل يو دى په نيز د اهل السنة والجماعة او مقتول مات باجله المسمى وتحقيق الجواب چي ارزاق او اعمار که څه هم متعلق په اعمالو او طاعاتو سره دى كالاستغفار والتوبة في هذه الآية، وكصلة الرحم في قوله ﷺ الرحم تزيد في العمر" لكنها مسماة ومعلومة بالاضافة الى كل احد بناء على علمه تعالى في

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

الازل باشتغال العبد بما يزيد في العمر من القرب والطاعات والاستغفار وصلة الرحم فلا يثبت تعدد الاجل كذا قال غير واحد من المفسرين المحققين.

وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ

او ورکوي خدای پاک هر خاوند ته فضل په عبادت کي تر بل چا ثواب د فضل دده په دنيا کي مزيد توفيق ورکوي او آرام د زړه او په ذکر کي د خدای ﷻ او په طاعت کي لذت او خوشالي ويني کما هو مجرب عند اولياء الله الکرام رحمهم الله

بر فلک برتر بود اسرار او .... شيئا لله شيئا لله کار او

او په اخرت کي بکثرة الثواب مدارج القرب الى الله سبحانه وتعالى.

وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ۝

پوه سه: چي اصل د "تولوا" تتولوا ؤ، يوه تا يې ځني حذف کړه. والمعنى که تاسي اعراض وکړئ د توحيد او د عبادت د خدای ﷻ نو زه ببريږم پر تاسي باندي له عذاب څخه د لوی ورځي يعني يوم القيامة الذي طولها خمسون الف سنة کما ورد في الاحاديث الصحيحة.

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

خدای ﷻ ته ده خاصه (نو تقديم د جار او مجرور لپاره د حصر دی) رجوع ستاسي په ټولو کارو د دنيا او د آخرت (نو مرجع مصدر ميمي دی) او خدای پاک پر هر شي قادر دی من امور الدنيا والآخرة من الثواب والعذاب.

أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ

آگاه اوسه چي مؤمنان پيچي خپل ځيگر چي ځان پټ کړي له خدای ﷻ څخه.

پوه سه: چي دا تفسير بنا دی على ماروه البخاري رحمه الله عن ابن عباس رضي الله عنهما چي بعض خلگ د مسلمانانو څخه به شرمېدله چي اودس مات کړي او ډېره يې د اسمان وخوا ته لخه وي، او داغه رنگه به دوی شرمېدله چي د مابنو سره جماع کوي شا يې لخه وي د اسمان وخوا ته. نو به يې ځانونه حتى الممکن سره پيچله فنزل هذه الآية فيهم، او له ډېرو محدثينو څخه دا روايت راغلی دی لکه ابن

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

جرير ابن المنذر ابن ابي حاتم وابو الشيخ وابن مردوية او بغوي وايي چي عبد الله بن شداد رضي الله عنه وايي چي دا آيت په بعض منافقانو کي نازل سوی دی، چي دوی به د عليه الصلوٰة والسلام په حضور کي تېرېدله ځيګر او شا به يې کښته کړه او سر به يې کښته وځړاوه او پر سر او مخ به يې څادر وغيره واچاوه چي عليه الصلوٰة والسلام مو وه نه ويني، لکن پر دې شان نزول دا سوال وارد ېږي چي دا آيت خو مکي دی او انفاق خو په مدينه کي پيدا سوی دی، او بل پر دې شان نزول خو ضمير وه نبي ﷺ ته راجع کېږي او سياق د آيت پر دې دلالت کوي چي ضمير د منه راجع وه خدای ﷻ ته دی کما لا يخفى.

أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿۵﴾

آګاه او خبر اوسئ چي دوی هغه وخت چي راپېچي خپلي جامې (يعني پر خپلو ځانو باندي) خدای ﷻ خبر دی په هغه څه چي دوی يې پټوي او هغه شی چي دوی يې ښکاره کوي، په تحقيق خدای ﷻ خبر دی په هغه چي ددوی په زړو کي دي اذ لا يخفى منه خافية، او روح البيان يې داسي ترجمه کړې ده، خبر اوسئ اې مؤمنانو په کفارو د مکې (يعني ضمير د انهم راجع وکفارو ته د مکې دی) او د "يثنون آه" ترجمه يې داسي کړې ده چي دوی خپلي سيني او زړونه راپېچي پر خپل ځانو او اعراض له حق څخه او پر عداوت د نبي ﷺ يعني دغه مذکوره شيان ددوی په زړو او په سينو کي پټ پراته دي، د "يستخفوا منه" ترجمه يې داسي کړې ده چي دوی خپل ما في الصدور د خدای ﷻ څخه پټ کړي ولې چي دوی جاهلان دي په ما لا يجوز على الله من عدم العلم بما في الصدور.

درويش وايي: چي پر ترجمه د روح البيان تطبيق د تول آيت ډېر مشکل دی کما لا يخفى فتدبر هداک الله. خو په هر صورت هغه تفسير چي په روايت د بخاري رحمه الله ثابت دی لکه درويش چي اولاً ذکر کړی ډېر په زړه پوري او له هر اشکاله خالي دی، والله اعلم بمراده في کتابه.

درويش وايي: چي تفسير د يوولسم جزء د قرآن کريم په توفيق د رب رحيم پر دوولس بجې د ورځي تقريباً د پنجشنبې په ورځ، اوله د مياشتي د صفري يا

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اخیره د میاشتي د محرم په سنه ۱۴۲۹ هـ ق پای ته ورسېدله.

الحمد لله علی توفیقه وانعامه علی هذا العبد الضعیف والصلوة والسلام علی خیر خلیقته محمد وعلی آله وصحبه اخیار امته. اللهم وفقني لتفسیر القرآن العزیز الی اخیره بالخیر والصحة والعافیة واجعله لي خیراً باقیاً الی یوم القیامة بجاه نبیک المصطفی وحبیبک المجتبی.

غرض نقشیست کزما یاد ماند .... که هستی رانمی بینم بقائی
مگر صاحبدلی روزی زرحمت .... کند درحق این مسکین دعائی

ع .... ما نیز حاضر میشوم تفسیر قرآن دربغل.

اظهار الحال في ضمن المقال:

لقد لسعت حیة الهوی کبدی .... فلا طبیب لها ولا راقی
الا الحبیب الذي شغفت به .... فعنده رقیتي وتریاقي

"لسع" د مار خوړلو ته وایي او اضافت د حیة الهوی اضافت د مشبه به دی ومشبه ته. یعني هغه عشق محمدي یا الهي چي لکه مار دی چي سری وچیچي ناقراره یې کړي. نو نه طبیب سته دغه لسع لره د عشق او نه راقي یعني دم کونکی. مگر نه هغه دوست حقیقي محمد ﷺ او یا رب العزت ﷻ. ولي په نېز د هغه حبیب حقیقي هم زما د درد د لسع دم سته او هم تریاق (بکسر التا چي يو معجون دی چي د زهرو دوا ده) والمراد به الوصال.

اللهم ارزقني حبک وحب حبیبک وحب من یحبک وحب عمل یقربني الیک آمین

افاقها گردیده ام مهرتبان (ای المحبوبان) ورزیده ام
بسیار خوبان دیده ام اما تو چیزی دیگری

تفسیر ایوبي حنفي د نصیراحمد احمدي لخوا
سکین او pdf سو. د دعا محتاج احمدي!
واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الجزء الثاني عشر

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ

تيسير الرحمن حنفي

حضرت مولانا محمد عبد الله الابوبي

الكندهاري الحنفي النقشبندي

مكتبة القراءة والتجويد

كاسي روڈ كوئٹه بلوچستان

Maktaba Tul Ishaat.com

Scanned by CamScanner

و د تفسير ته د دوولسم جزء اماده سوم.. د توفيق د خداى په طمع استاده سوم
د ماپښين درې بجې د شنبې د ورځې د صفر الخير اوله نېټه سنه ۱۴۲۹ هـ
اللهم تممه بالخير والعافية والصحة والسلامة.

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا

نسته يوه دابه (ځاروى) په مځکه کې، مګر پر خداى ﷻ د هغو رزق دى. كريمه: هو الرزاق ذو القوة آه" له رزق څخه مراد غذاً مايكفى د هر حيوان ده.

پوه سه: چې كلمه د "ما" نافيه ده او كلمه د "من" لپاره د استغراق د نفي دى، او لفظ د "دابة" عام دى هر حيوان لره چې محتاج وه رزق ته وي كه لوى حيوان وي لكه فيل، او كه كوچنى وي لكه سوركى مېږى، او كه ذكر وي او كه انثى، او كه سالم وي او كه معيوب، كه مرغه وي كه بل حيوان.

سوال: مرغان خو په هوا كې ګرځي، نو په مافي الارض كې ولې داخل سوه؟

ځواب: مرغان هم په بعضي حالاتو كې پر مځكه ګرځي كما لا يخفى.

پوښتنه: كلمه د "على" خو لپاره د وجوب ده ولا وجوب عليه تعالى؟

ځواب: په تفسير تبيان كې وايي هو ايجاب كرم لا وجوب حق انتهى لانه لا حق للمخلوق على الخالق روح البيان، امام فخر الدين الرازي رحمه الله په تفسير كبير كې وايي چې رزق واجب دى په اعتبار د فضل او احسان، په دې معنا چې خداى پاك پر خپل او احسان باقي دى لكن چونكه خداى ﷻ وعده كړې ده او خداى پاك له خپلې وعدې څخه مخالفت نه كوي ځكه يې په صورت د وجوب راوړه، فائده ددې تعبير داده چې هر بنده مطمئن سي پر وصول د رزق او بندګان باعثه كوي پر توكل باندې انتهى.

پوه سه: چې توكل منافي د مباشرت سره د اسبابو نه دى:

ع...... كسب كن پس تكيه بر جبار كن.

په صحيح حديث كې راغلي دي چې يو سړى له لېرې ځاى څخه عليه الصلوٰة والسلام ته راغلى، نو عليه الصلوٰة والسلام پوښتنه ځني وكړه چې پر څه شي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

راغلي؟ هغه ورته وويل پر اوښ، عليه الصلوٰة والسلام ورته وويل چي اوښ دي څه کړی هغه ورته وويل چي پر توکل د خدای ﷻ مي خوشي کړی. عليه الصلوٰة والسلام ورته وويل "اعقل وتوکل" څنګونه یې وتړه او توکل وکړه.

پوښتنه: څيني حيوانات له لوږي مړه سي؟

ځواب: خدای ﷻ یې رزق تر دغه وخته پوري تمام کړی وي. په حدیث نبوي کي راغلي دي چي روايت يې روح المعاني راوړی دی داسي راغلي دي "لن تموت نفس حتى تستكمل رزقها واجلها الحديث" او په تفسير بحر العلوم کي وايي چي "علی" د وجوب له دې سببه استعمال سو چي تفضل د خدای ﷻ په قرار د وعدې د خدای ﷻ له تفضل څخه وه وجوب ته ورسيدی کنذور العباد انتهى.

په مناسبت د تفسير د دوولسم جزء درويش وايي:

که څه هم اجل زما رانژدې کېږي ... خو تفسير په فضل د خدای پای ته رسيږي
عبد ا.. مرګه نه بېر بوي ... چي تفسير پای ته ورسېږي
من نيز حاضر ميشوم تفسير قرآن دربغل

وَيَعۡلَمُ مُسۡتَقَرَّهَا وَمُسۡتَوۡدَعَهَاۚ

پوه سه: چي ددې دوو لفظو ضمير مونث راجع دی وه "دابة" ته. لکن بغوي په نقل د ابن عباس ﷺ وايي چي د مستقر معنی ځای د قرار دی چي هره دابه وه هغه ته رجوع کوي او په ځای کي قرار نسي ليلاً ونهاراً او مستودع هغه ځای دی چي دی پکښي دفن کېږي.

درويش وايي: چي پر دې تفسير مستقر او مستودع په انسان پوري خاص دی که څه هم لفظ د "دابة" عام دی، او ابن مسعود ﷺ وايي چي مستقر رحمونه د مندو دي او مستودع ملاوي د پلرو دي.

درويش وايي: چي دا تفسير تر اول تفسير عام دی لکن په هغو دوابو پوري خاص دی چي نطفه یې د مور په رحم کي وي، يعني که له هګۍ څخه زيږيدی هغه ته نه دی شامل. او په بل روايت کي د ابن عباس ﷺ راغلي دي چي مستقر یې جنت يا دوږخ دی او مستودع یې قبر دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درويش وايي: چي دا هم په انسانانو پوري خاص دی. او روح المعاني او روح البيان هم ورته تفسيرونه کړي دي، لکن روح المعاني وايي چي هغه تفسير چي د مستودع معنا يې په ځای د دفن سره کړې ده الا على الله رزقها سره مناسبت نه لري، ولې چي دفن سي نو رزق يې ختم سو؟ ددې ځواب دا دی چي په صحيح حديث کي راغلي دي "القبر روضة من رياض الجنة او حفرة من حفران نيران" فتدبر غاية الدبر.

كُلٌّ فِي كِتَٰبٍ مُّبِينٍ

هر يو له دوابو څخه او د احوالو څخه ددوی او له ارزاقو څخه ددوی په کتاب ښکاره کي دي يعني اللوح المحفوظ.

درويش وايي: چي دا خبره چي مظهري زياته کړې ده او في كتب الحفظة د ماقبل عموم سره مناسبه نه ده لان الحفظة يعني الكرام الكاتبين خو په انسانانو پوري خاص دي ليس الا او په اول کي مظهري رحمه الله دواب پر عموم حمل کړي دي، او روح المعاني تفسير د کتاب مبين په لوح محفوظ سره کړی دی، او روح البيان هم تفسير په لوح محفوظ سره کړی دی الا ان يقال چي مراد د مظهري د کتب الحفظة څخه کرام کاتبين نه دي بلکي هغه ملکي دي چي د لوح محفوظ هر وخت مطالعه کوي او د هغه سره موافق رفتار کوي.

درويش وايي: چي ددې عبارت څخه د روح المعاني لمن ينظر فيه اى اللوح المحفوظ من الملائكة عليهم السلام څخه دا توجيه د قول د مظهري ما وفهمول. والله اعلم بالصواب ومراد العباد.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُۥ عَلَى الْمَآءِ

او خدای جل جلاله هغه ذات مقتدر دی چي اسمانونه او ځمکه يې پيدا کړي دي په شپږو ورځو کي، او وو عرش د خدای جل جلاله پر اوبو

پوه سه: چي مراد له سموات او ارض څخه ټولو اسمانونه او مافيها دي كالشمس والقمر والكواكب او ټوله ځمکه سره د مافيها من الكنوز وما عليها من الحيوانات والنباتات.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: هر ځای په قرآن کریم کي سموات په صیغه د جمع راغلی دی، او ارض مفرد او سره ددې چي په صحیح حدیث کي راغلي دي چي مځکه هم اووه طبقې ده حکمت یې څه دی؟

ځواب: حقائق د اسمانو په شریعت او حکمت سره مختلف دي او حقائق د طبقاتو د مځکي یو دی وهي حقیقة الترابیة والاختلاف بالعوارض.

پوښتنه: هغه وخت چي نه لمر وو او نه اسمانونه او نه مځکه، نو ورځي څیري وې؟

ځواب: مراد د ایامو څخه متعارفې ورځي نه دي بلکه نفس اوقات دي او بعض مفسرین وایي چي مراد د شپږو ورځو څخه هغه شپږ ورځي دي چي په علم ازلي کي د خدای وې چي وروسته تر خلق د اسمانو او مځکي او لمر عالم وجود ته راغلي.

سوال: حکمت الٰهي څه دی چي اسمانونه او مځکي په شپږ ورځي کي پیدا کړي ولو شآ لخلقها في لمحة" انما امره اذا اراد شیئا ان یقول له کن فیکون؟

ځواب: ابن عباس ﷺ وایي چي حکمت یې تعلیم د تاني یعني عدم العجلة في الافعال والاقوال للناس" ولهذا قیل التاني صفة الرحمٰن" والتعجیل فعل الشیطان حتی قال حین امر بالسجود لادم فوراً بدون التأمل انا خیر منه.

پوهه: چي دا جمله "وکان عرشه علی المآ" معطوفه ده پر جمله د خلق سره د ضمیر مستتره، او یا حال ده د ضمیر مستتر څخه لکن په تقدیر د قد لما تقرر في النحو چي ماضي جمله حال نه سي کېدای بېله لفظ د قد یا ظاهرا او یا مضمر" ومعنی الایة عرشه سبحانه وتعالی پر اوبو د مخه تر خلق د اسمانو او مځکي وهو الذي یقتضیه کلام المجاهد رحمه الله وبه صرح القاضي البیضاوي رحمه الله وروسته قاضي ویلي دي چي د دې آیت معنی دا ده چي په مابین کي د عرش او اوبو حائل محسوس نه ؤ لا ان العرش موضوع علی متن المآ.

درویش وایي: چي ما قید د محسوس ور زیات کړی لان بعض المفسرین یقول ان العرش موضوع علی متن الهوآ والهوآ علی المآ لکن الهوآ لیس بمحسوس بالبصر او علامه ابو سعود رحمه الله مفتي الدیار الرومیة وایي چي معنی د آیت دا ده چي په مابین کي د عرش او د ابو شی نسته که هوا وي او که

بل جسم، نو که په مابین کي عرش او د اوبو فرجه وي يعني خلا چي حکما يي ممتنع بولي لازميږي او که عرش د اوبو پر شا پروت وي، نو فرجه او خلا نسته.

درويش وايي: چي علامه بغداد السيد الوسي رحمه الله په دې کي ډېر اوږد بيان کړی دی چي (۴) لوی مخان دي د کتاب د ده، ولا فائدة في ايراد التحقيق المذکور لمتعلمي هذا التفسير بل لکثير من العما.

او بغوي رحمه الله دا رايه مختاره کړې ده چي عرش د ابو سره متصل وو او اوبه د باد پر شا وې "روح البيان وايي چي عرش په لغت کي تخت ته د باچا وايي او هغه عرش چي مضاف و خدای ته دی د هغه معنی دا ده چي عرش يو لوی اعظم د مخلوقاتو د خدای ﷻ دی لکن دا يې معنی نه ده چي د خدای ﷻ عرش اوطاق او ځای دی کما ذهب اليه المجسمة يعني چي خدای ﷻ جسم بولي" او مخ او لاسونه او پښې ورته وايي يعني دوی ټولو آيتونو د قرآن او احاديث مبارکه پر معاني ظاهره وو حمل کوي، او اهل السنة والجماعت رحمهم الله يې د متشابهاتو څخه بولي چي لا يعلم تأويله الا الله او يا تأويل مناسب ورته کوي او په اجماع د اهل السنة والجماعة مذهب د مجسمه وو باطل دی والدلائل النقلية والعقلية في کتب علم الکلام للمتاخرين، نو د عرش اضافت و خدای ﷻ ته کول د پاره د تعظيم او تشريف د مضاف ده لکه کعبه مبارکه چي بيت الله بولي.

پوښتنه: چي خدای ﷻ لره عرش مکان نه دی کما مر، نو د دوني لويې بنا څه حکمت دی؟

ځواب: (۱) حکمت يې دا دی چي د بعض ملکو چي کروبيين يې بولي عليهم السلام د عبادت ځای سي کريمه" وترى الملئكة حافين حول العرش" (۲) د پاره د اظهار د عظمت د قدرت خپل لکه مقاتل رحمه الله چي وايي مقدار د اسمانو او مځکي و کرسي ته لکه د يوې حلقې ولوی بيابان ته" او نسبت د عظم د کرسي سره د اسمانو او مځکي ولوی والي ته عرش لکه يوه حلقه په بيابان کي" او د دې ټولو نسبت و عظمت ته د قدرت د خدای ﷻ لکه يوه ذره ودنيا ته (۳) عرش مرکز دی د عمل نامو د ابرارو" کريمه" ان کتاب الابرار لفي عليين" وفيه تعظيم للابرار ولکتبهم" الى غيرها من الحکم التي ذکرها المفسرون رحمهم الله.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لِيَبۡلُوَكُمۡ أَيُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلٗاۗ

تاچي خدای ﷻ ستاسي امتحان وکړي چي کوم یو ستاسي ښه دی از روی عمل.

سوال: خدای پاک خو په احسن د دوی عملا ازلا خبر وو، نو د امتحان ته ضرورت څه دی؟

ځواب: هر ځای په قرآن کریم کي د ابتلاء د خدای لفظ راسي مراد ځندي حقیقة ابتلاء نه ده لانه علیم بالظواهر والخواطر بلکه معامله د مختبر او امتحان اخستونکي ده، ولي چي مناط د ثواب او د عقاب علم ظهور دی د اعمالو د ثواب من الایمان والاعمال الصالحة او د عقاب من الکفر والمعاصي دا په ابتلاء سره ښکاره کېږي "کریمه" لئلا یکون للناس حجة بعد الرسل" ای عذر الجهل که رسولان او کتب آلهیه نه وي اذ یقولون عند عدم ذالک "کریمه" هلا ارسلت الینا رسلا نتبعهم.

بوه سه: چي لیبلوکم متعلق په خلق السموات آه پوري او د خلق السموات آه بیان د حکمت آلهي په خلق کي د دوی والمعنی ان خلق السموات والارض مقصود لذاته نه دی بلکه د دې پاره دی چي خلګ دا علویات او سفلیات دلائل وګرځوي پر وجود د صانع جل سلطانه او پر توحید د صانع "کریمه" لو کان فیهما الهة لفسدتا" او تا چي معلوم سي په علم ظهور سره مؤمن بلکه ایکم احسن عملا.

بوه سه: چي احسن عملا په دوران کي د قرآن محمد ﷺ دی و اتباعه حق المتابعة الی یوم القیام.

فائده: مراد له عمل څخه عام دی که اعمال قلبیة وي او که اعمال د جوارح وي او که اعمال مالیة.

فائده: تفسیر کړی دی رسول الله ﷺ د دې آیت په دغو کلماتو سره "ایکم احسن عقلا و اورع عن محارم الله واسرع في طاعة الله.

وَلَئِن قُلۡتَ إِنَّكُم مَّبۡعُوثُونَ مِنۢ بَعۡدِ ٱلۡمَوۡتِ لَيَقُولَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا سِحۡرٞ مُّبِينٞ ۝٧

که ته ورته ووایې کفارو ته د مکې چي تاسي حشر کېږئ یعني ژوندي کېږئ وروسته تر مرګ چي مشرکان تول له د دې حشر څخه منکر دي، هر آئینه وبه وایي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

هغه کسان چي کفر کوي يعني المشركين نه دي هذا اى القول بالبعث بعد الموت سره يا قرآن چي ناطق بالبعث بعد الموت سره مگر سحر دى" يعني لکه سحر چي باطل شی دی او صرف د خلګو خطا يستل دي" وفي قرائة حمزة والكسائي" ان هذا الا ساحر مبين" يعني نه دي قائل د بعث بعد الموت مگر ساحر" يعني د ساحر خبره خو محض كاذب دى، نو د دې خبره هم دا غسي ده.

فائده: لام د لئن" موطئه د قسم دی.

فائده: لقولن آه جواب د قسم محذوف په لئن کي دی او جواب د شرط محذوف دی لدلالة جواب القسم عليه.

پوه سه: چي په حديث د ابن ابي حاتم د قتادة څخه راغلي دي چي دا آيت چي نازل سو" اقترب للناس حسابهم" بعض خلګو د مشرکانو وويل چي بايد يو څو ورځي صبر وکړو چي د دې خبري صدق او کذب معلوم بيږي، نو يو څه زمانه دوی د شرکه ځان ليرې وساتی" آخير خو قيامت نه سو بېرته يې خپل شرک يې په مخه واخستی بيا چي دا آيت نازل سو" اتى امر الله فلا تستعجلوه" بيا خلګو وويل چي امر د خدای راغلی يعني قيامت بيا يو څو ورځي په بېره او په انتظار کي وه خو قيامت نه راغلی، بېرته يې خپل انکار عن القيامة ته دوام ورکړی، نو خدای ﷻ دا آيت نازل کړی.

وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لَّيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ

که موږ وځنډ ه وو د دوی څخه عذاب موعود في يوم القيامه تر يو وخته پوري چي په حساب دی يعني لږ وخت، وايي كفار د مکې استهزاءً وانكاراً څه شي بند کړی دی دا عذاب چي نه راځي.

پوه سه: چي په قاموس کي وايې چي معنی د" امت" حين ده" او بغوي رحمه الله وايي الى اجل معدود" او بيضاوي وايې الى جماعة من الاوقات معدودة" اى قليلة".

درويش وايي: چي دا معنی دېره مناسبه ده د معنی لغوي سره د "امة" لان الامة هو الجماعة كامته محمد ﷺ وامة موسى وعيسى عليهم السلام.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝٨

آگاه اوسه چې هغه چې عذاب الهي راسي لکه په بدر کې بيا له دوی څخه نه سي دفع کېدای، او احاطه به وکړي پر دوی هغه عذاب الهي چې دوی به پسخند په واهه. پوه سه! چې يوم" منصوب دی په مصروفاً سره.

پوښتنه: تو له مفسرين رحمهم الله وايي چې مراد له "يوم يأتيهم" څخه عذاب د قتل او حبس او شکست دی د ورځې د بدر، او هغه هنوز نه دی راغلی، نو هغه تر اوسه نه دی راغلی، نو تعبير يې په ماضي صيغه د "حاق" څه معنی؟

ځواب: راتګ د عذاب مذکوره چونکه متحقق په علم کې د خدای جل جلاله دی فهو کالامر الماضي في التحقق.

فائده: د عذاب سبب موجب استهزاً ده او د استهزاً سبب انکار د وقوع دی.

پوه سه: چې بعض انسانان له ځان څخه عذاب دفع کوي په ايمان او اعمال صالحه سره لکه مؤمنان د هر وخت، او بعض خلګ خپل ځان په هلاک او عذاب الهي کې اچوي په سبب د کفر او عصيان نو اوله ډله له خدای جل جلاله څخه بېربېږي او دوهمه ډله نه بېربېږي. وفي الحديث القدسي "وعزتي لا اجمع على عبدي خوفين ولا امنين. فاذا خافني في الدنيا آمنته يوم القيامة واذا آمنني في الدنيا اخفته يوم القيامة" ترجمه: زما دې په خپل عزت سره قسم وي چې زه نه جمع کوم پر خپل بنده دوه خوفه او نه دوه واره امن. نو که په دنيا کې زما څخه بېربېدی نو زه يې په امن کې کوم په ورځ د قيامت او که يې زما څخه په امن کې ژوند د دنيا کاوه نو زه يې بېروم په ورځ د قيامت انتهى.

درويش وايي: چې بېره له خدايه او نه بېره د خولې شی نه ده بلکې د زړه حال دی، نو ځکه په حديث شريف کې راغلي دي چې څوک چې د يوې ګناه استغفار غواړي له خدای جل جلاله څخه او پر هغه ګناه قائم وي داسي دی لکه په خدای جل جلاله چې پسخند وهي.

درويش وايي: چې حقيقتاً استهزاً په خدای جل جلاله سره خو کفر دی نو ځکه په حديث کې لفظ "کالمستهزء" راغلی دی فافهم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسئله: په یوه نبي له نبیانو علیهم السلام څخه استهزا کول کفر دی، او په صالح خلګو پسخند وهل ګناه کبیره ده یجب علی المرتکب تجدید الایمان او التوبة.

واقعه: ابو جهل یوه ورځ په علیه الصلوٰة والسلام پسې روان ؤ او د پېزې سوبهاري او د خولې کشول یې استهزاءً بالنبي ﷺ کوله، نو د علیه الصلوٰة والسلام ورته فکر سو، نو یې ورته وویل "کن کذالک" نو تر مرګه یې داغه پېښې کولې، او په صحیح حدیث ثابته ده چې یوه ورځ عتبه بن ابي محیط د علیه الصلوٰة والسلام پر مبارک مخ ناړې تو کلې هغه ناړې راوګرځېدې د عتبه پر مخ ومښتلې او هغه تر مرګه پورې د هغه پر مخ د پیس داغ سو، فیجب غایة الاحتیاط مع احبا الله تعالی، شیخ سعدي قدس سره وایي:

بګوی آنچه دانی سخن سودمند .... وګر هیچ کس را نیاید پسند
که فردا پشیمان بر آرد خروش .... که اوخ چرا حق نه کردم بګوش

مولانا ومولی الروم رحمه الله په مثنوي کې وایي:

منقبض ګردند بعض زین قصص .... زانکه هرمرغی جدا دارد قفص
کودکان ګرچه بیک مکتب درالد .... درسبق هر یک زیک بالاتر الد
مرګ پیش از مرګ اینست ای فتی .... این چنین فرموده مارا مصطفی
ګفت موتوا کلکم من قبل ان .... یاتي الموت تموتوا بالفتن

وَلَئِنْ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنٰهَا مِنْهُ ۚ اِنَّهٗ لَيَـُٔوْسٌ كَفُوْرٌ ۝

که چېرې وڅکو موږ په انسان یعني ورکړو ده ته رحمةً یعني صحت او عافیت او غنی او امن وروسته تر هغه نعمت او رحمت څني سلب کړو له ده څخه یعني د رحمت مذکوره ضد پر واقع کړو، په تحقیق دغه انسان ډېر ناامیده سي له عود څخه د مثل د هغه نعمت.

پوه سه: چې لام موطئه د قسم دی او "انه آه" جواب د قسم دی واستغنی به عن جواب ان الشرطیة، یعني قطع سي امید ده د فراخ فضل څخه د خدای ﷻ ولې چې د انسان صبر لږ دی او وه قضا ته د خدای ﷻ یې هم تسلیم لږ دی او کفور دی یعني ډېر ناشکر دی د دمخه نعمتو.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي ما ترجمه د "يئوس" په ډېر نا اميده سره وکړه او ترجمه د "كفور" مي په ډېر ناشكره سره وكړه، ولې دا دواړې صيغې د مبالغې دي فافهم.
شیخ سعدي رحمه الله مېګويد:

سگى را لقمه گردادى فراموش .... نگردد گر زنى صد نوبتش سنگ
وگر عمرى نوازى سفله را .... بكمتر تندى آيد با تو درجنگ

فائده: له انسان څخه مراد په دې آيت كې جنس انسان دى فيصح الاستثنا منه في مابعده من الآية فتدبر.

وَلَئِنْ أَذَقْنَٰهُ نَعْمَآءَ بَعْدَ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ ٱلسَّيِّـَٔاتُ عَنِّىٓ ۚ إِنَّهُۥ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾

او قسم دى كه چېرې زه (نو لام موطئه د قسم دى او كلمه د ان شرطيه ده) وڅكو يعني وركړو وه انسان ته نعمتونه (لكه صحت بعد المرض او غنى بعد الفقر) وروسته تر ضرر چي ووده ته رسېدلى وُ (لكه ناروغي او فقر) هر آئينه دغه انسان وايي چي سيئات يعني مصائب د مرض او فقر ومثل ذالك تېر سوه زما څخه، يعني نسبت يې وه خداى جل جلاله نه كوي چي د خداى جل جلاله شكر ووايي پر تلو د شدائدو د مرض او فقر مثلاً.

پوه سه: چي "ليقولن" جواب د قسم دى او قائم مقام د جواب د شرط دى، او دى خوشاله وي په خوشالى د كبر نه د شكر د خداى جل جلاله او په دې خپلو نعمتو پر خلګو فخر كوي يعني چي زه مستحق ددغو نعمتو وم معرضاً عن شكر الله عزوجل.

إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ

مګر نه هغه كسان چي صبر كوي پر سلب د نعمت ددوى څخه او په تېرَ د سلب دي ليئوس او كفور نه ګرځي بلكې د خداى جل جلاله وفضل ته يې اميد وي چي بېرته پر موږ نعما مسلوبه غنا را وګرځي بلكې هنوز هم شكر د نعما سابقه وايي بلكې نظر ددوى پر نورو نعمتو وي چي وه دوى ته پاته دي او پر هغو شكر د خداى جل جلاله وايي. او چي نعما بعد الضرا خداى جل جلاله وركړي خوشاله خو وي لكن نه خوشالي د كبر او نه د فخر پر خلګو باندي بلكې پر نعما بعد الضرا باندي شكر د خداى وايي قلباً ولساناً وعملاً.

پوه سه: چي په ځاى كي د "الا المؤمنين" داسي "الا الذين صبروا الخ" اشاره

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ودې ته ده چې د مؤمن شان دادی چې صبر به کوي په "ضرا" کي او شکر به وايي په "سرا". په روايت د صهيب ﷺ داسي راغلي دي قال قال رسول الله ﷺ عجباً لامر المؤمن ان امره کله خير . وليس ذالک لاحد الا المؤمن (تعجب دی وه حال ته د مؤمن چي هر حال دده لپاره خير دی ، او دا حال نسته مگر مؤمن لره سته) ان اصابته سرآ شکر فکان خيراً له. وان اصابته ضرآ صبر فکان خيراً له (که د خوشالی اسباب ور ته پيدا سي شکر د خدای ﷻ وايي ، نو دا شکر دده لپاره خير دی، او که مؤمن ته ورسيږي ضرا لکه مرض او فقر وغير ذالک. نو صبر پر وکړي نو هغه صبر دده لپاره خير دی. ددې حديث روايت مسلم کړی دی.

أُولَٰئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

دغه کسان چي صابران وي په ضرا کي او شاکران وي په سرا کي دوی لره بخښنه د ګنهو او ثواب دی ډير چي بهترين اجر يې رضوان الله دی او وروسته جنت دی چي په جنت کي ما لا عين رئت ولا اذن سمعت يعني بالتفصيل ولا خطر علی قلب بشر کما جا في الحديث الصحيح.

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ

او شايد ته به پرېښوونکی يې بعض د هغو آيتو چي تا ته يې وحي کړل سوي وي، يعني هغه آيتونه چي په هغو کي سب د الهه وُ د مشرکانو دی. لکه مشرکانو د مکې به د عليه الصلوٰة والسلام ځخه مطالبه کوله "ايت بقرآن غير هذا ليس فيه سب آلهتنا"

پوه سه: چي بيضاوي ﷫ وايي چي لايلزم من توقع لوجود مايدعوا اليه وجوده ووقوعه لجواز ان يکون ههنا مايصرف عنه وهو عصمت الرسول عن الخيانة في الوحي والتقية في التبليغ.

تفريع: قول د هغه چا چي وايي چي لعل په قرآن کي واجب الوقوع دی غلط دی

وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَن يَقُولُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ كَنزٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ

او تنګيږي په دغه خبره ستا سينه چي دوی وايي . ولي نه نازلول کيږي پر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

محمد خزانه، یعني ورلي نه ورکول کیږي د خدای ﷻ له خوا چي دی د خدای رسول ځان بولي؛
یوه سه: چي مراد له خزانې څخه سره او سپین زر دي تا چي دی یې نفقه کوي پر خلګو او خپل تابعان په ډېروي کملوک الدنیا. او یا ولي نه راځي دده سره ملکي یعني په صورت ملکي چي موږ ته شاهدي ادا کړي دده په نبوت سره.
یوه سه: چي ضمیر د "به" مبهم دی او "ان یقولوا" یې تفسیر دی یعني قولهم والقائل لهذا القول هو عبدالله بن امیة المخزومي.

إِنَّمَآ أَنتَ نَذِيرٌ

ته نه یې مګر بېروونکی د خلګو د خدای ﷻ له عذابه پر کفر پر هغه دول چي خدای ﷻ تا ته وحي کړي دي، نو سینه مه تنګه وه چي دوی ناوړه او ناحقه غوښتني درڅخه کوي نحو ایت بقرآن غیر هذا. او یا وایي لولا انزل الآیة نو ته خپل تبلیغ ته دوام ورکړه.

وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾

یعني خدای ﷻ پر هر شي وکیل دی یعني محافظ ددوی د عملو دی فیجازیهم علیها.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ

آیا دوی وایي چي محمد په دروغو دا قرآن له ځانه جوړ کړی دی. نو ضمیر د "افتراه" راجع وه "مایوحی" ته دی، او کلمه د "ام" منقطعه ده په معنی د "بل" او همزه د "بل" لپاره د انتقال دی من مضمون الی مضمون آخر والهمزة للتوبیخ والانکار علی قولهم والتعجب لقولهم ذالک.

قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ

ته ورته ووایه یا محمد چي تاسي نو راتګ په لس سورته چي مثل د قرآن وي وکړئ.
درویش وایي: چي یو دقیق سوال تیولو مفسرینو رحمهم الله راوړی دی چي په سورت یونس کي داسي راغلي دي "فاتوا بسورة مثله" او دوی ځني عاجزه سوه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نو بيا ځرنګه دوی ته ويل کيږي "فأتوا بعشر سور". ددې داسې مثال دی لکه يو سړی چې ويل ته ووايي ماته يو درهم راکړه! هغه ځنې عاجزه سي بيا هغه ورته ووايي چې نو لس روپۍ راکړه؟

ځواب: سورت هود يعني چې لس پکښې راغلي دي، تر سورت يونس چې فأتوا بسورة پکښې راغلي دي مقدم دی. والحاصل چې دوی اولاً په لس سورته په مثل د قرآن مأمور سوه لکه په دې سورت هود کي چې دوی د لسو ځخه عاجزه سوه. نو بيې تاکيد ددوی د عجز په سورت يونس کي ورته وويل فأتوا بسورة مثله. لکن مبرد رحمه الله ددې جواب د صحت ځخه منکر دی لان سورة يونس النبي فيها التحدي بسورة مقدم دی په نزول کي تر سورت هود چې په هغه کي تحدی په لس سره راغلې ده. نو سوال مذکور پر ځای دی. نو مبرد داسې ځواب ورکړی دی چې په سورت يونس کي چې "فأتوا بسورة مثله" راغلی دی مراد ځني دا دی چې مثل د قرآن دوی په اخبار بالغيب کي او په احکامو کي او په وعد او وعيد کي على طبق الكتب المنزلة المتقدمة. نو دوی له داسې مثله ځخه عاجزه سوه وروسته يې په سورت هود کي ورته وويل "فأتوا بعشر سور مثله" يعني په نفس بلاغه وحسن النظم که څه اخبار بالغيب وغيره نه وي پکښې. ولې تاسې خو هم عرب ياست او د بلاغت او فصاحت تناونه مو په لاس کي دي، او په خطب او په نظم او نثر کي لوی مهارت لرئ او آنحضرت ﷺ نبي امي و، نه يې مهارت درلودی لکه تاسې. نو چې تاسې عاجزه سولاست، نو معلومه سوه چې قرآن من عند الله دی د عليه الصلوٰة والسلام له ځانه جوړ کړی کتاب نه دی. دا و حاصل د جواب د مبرد رحمه الله.

پوښتنه: مثله خو صفت د سور دی نو ولې مفرد راوړه سو؟

ځواب: افراد يې په اعتبار د كل واحد من عشر سور. ولې چې مقصود خو مماثلت د هر واحد دی لا مماثلة المجموع. او بعضي مفسرينو دا جواب ورکړی دی چې مثل په اصل کي مصدر دی، نو مطابقت او عدم مطابقت دواړه پکښې روا دي فيوصف به الواحد وغيره لکه په دې آيت کي چې مطابقت نسته (انؤمن

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لبشرين مثلنا" چې مراد ځني موسی او هارون عليهما السلام دي يعنې مثلينا نه وايي، او ګاهې مطابقت وي كما في قوله تعالى "ثم لا يكونوا امثالكم" او بعض مفسرين وايې چې مثله د عشر سور صفت نه دی بلکې موصوف یې مقدر دی اى قدر عشر سور مثله.

پوه سه: چې کلمه د فا په "فأتوا" کې بنا پر هغه قول د ام يقولون افتراه، والمعنى ان صح ماقلتم فأتوا بعشر سور آه "مفتريات" چې هغه لس سورتونه هم تاسې د ځان په دروغو جوړ کړي دي، ولې تاسې هم عرب یاست. نو که دا خبره ستاسې رشتيا وي چې محمد ﷺ قرآن له ځانه جوړوي.

پوه سه: چې امام همام فخر الدين الرازي رحمه الله په تفسير كبير کې وايې چې له دې آيت څخه دا ښکاره سوه چې اعجاز د قرآن کريم يعنې چې عرب یې له مثل راوړلو څخه عاجزه کړه په سبب د فصاحت او بلاغت چې له توان څخه د عربو دومره فصيح او بليغ كلام ويل خارج و، په دې سبب نه دی چې په قرآن کې اخبار بالمغيبات او قصص د امم ماضيه پکښې دي چې پر هغه عرب علم نه لري.

درويش وايي: چې مراد د امام مذکور دادی چې فقط اخبرا عن المغيبات آه سبب د اعجاز نه دی که څه هم اخبار عن المغيبات خو هم سبب دی امام مذکور وايي چې فصاحت او بلاغت په دروغو او په رشتيا پوري اړه نه لري ولې چې فصاحت او بلاغت که رشتيا او که دروغ خبري وي پکښې معلومېږي، نو د مفتريات د قيد فائده ښکاره کېږي آه والله اعلم بالصواب.

وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾

او بلنه ورکړې وه هغه چاته يعنې د بلغاوو چې ستاسې په طاقت پوره وي بېله خدای چې هغه کسان ستاسې کومک وکړي په اتيان د مثل د قرآن که تاسې رشتيا وایاست چې قرآن مفترى د محمد دی.

فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ

که دوی قبلو نه وونه کړې ستاسې د دغه دعوت چې د مثل د لس سورة د قرآن دي.

پوښتنه: مخاطب خو يوازې عليه الصلوة والسلام دی، نو د جمعيت د ضمير د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لکم څه وجه ده؟

ځواب: جمعیت د ضمیر یا د پاره د تعظیم د علیه الصلوة والسلام یا د دې سببه چې مؤمنان ځو هم په دې تحدی کې ورسره شریکان وه.

او بل ځواب دا دی چې هر امر د خدای ﷻ چې وعلیه الصلوة والسلام ته وسي هغه شامل مؤمنانو ته هم دی ماسوی د خواصو د ده ﷺ. نو معنی د آیت دا ده که قبلونه ونه کړي دغه مشرکان چې پر تا الزام د افترا کوي ستاسي یا محمد ویا اصحاب محمد ﷺ د دې مطالبې ستاسي چې جوړه د لس سورة مثله د قرآن او کومک د نورو مشرکانو څخه هم وغواړئ من دون الله، نو د دې سببه په دې آیت کې.

فَاعْلَمُوٓا اَنَّمَآ اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿۱۴﴾

صیغه د جمع پر ماقبل تفریع یعني د شرط د فان لم آه جزا و ګرځول، نو په دې پوه سئ چې قرآن نازل سوی دی متلبس په علم د خدای یعني چې بېله خدایه هېڅ څوک قدرت نه پر لري.

فائده: کلمه د ما په انما کي کافة ده او ضمیر د انزل راجع دی وما یوحی ته او بعلم الله حال دی ای متلبسا بما لا یعلمه الا الله من المزایا والفوائد والحکم المشتمل علیها القرآن.

پوه سه: چې "وان لا اله الا هو" عطف دی پر انما انزل آه یعني په دې هم پوه سئ چې نسته معبود بالحق بېله خدایه" ولي چې مشرکان عاجزه سوه د اتیان څخه د مثل د قرآن سره د دې چې دوی به وخپلو بتانو او خدایانو ته زاری کړي وي او د هغو څخه به یې کومک هم غوښتی وي، نو هغو قدرت نه درلودی، نو ثابته سوه چې بتان معبود بالباطل دي او معبود بالحق نسته بېله خدای ﷻ.

پوه سه: چې مخاطب په "انتم" سره مؤمنان دي کما في الآیات السابقه ومعنی الآیة ایا نه یاست تاسي ایها المؤمنون ثابتون علی الاسلام راسخون مخلصون لانه ظهر لکم اعجاز القرآن من کل الوجوه" اعلم چې سید محمود الآلوسي البغدادي په روح المعاني کي وایې چې تو له ځایونه خطاب ومشرکانو ته دی او ضمیر په لم یستجیبوا کي راجع دی ومن استطعتم" ته ومعنی الآیة که قبلونه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ونه کړي د کومک ستاسي ایها المشرکون هغه څوک چي تاسي کومک څندي وغوښتي من البلغا والاصنام په سبب د عجز د دوی او تاسي ته خپل عجز هم ښکاره سو، نو په دې پوه سئ چي قرآن داسي یو نظم دی چي لا یعلمه الا الله وانه منزل من عنده دی" او توحید د خدای حق دی، نو ایا تاسي نه داخلېږئ په اسلام کي بعد قیام الحجة القاطعة لکم والمقصود من الاستفهام الامر بالاسلام ای اسلموا ووحدو الله واترکوا الشرک.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾

که څوک وي چي اراده په عمل او احسان سره د هر ژوند په دار دنیا کي سره د صحته او ښائست د دنیا په اموال" اولاد" او خادمان" او درجاتو وغیر ذالک سره، نو موږ به پوره اعمال یعني جزا د اعمالو د دوی" چي حسنات د دوی په دنیا کي ورکړو او دوی ته به په دنیا یو شی د جزا د دوی کم نسي.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ

دغه مذکور کسان هغه کسان دي چي نشته دوی لره په ورځ کي د آخرت بېله اور" ولي چي دوی جزا د خپلو حسناتو په دنیا کي پوره یووړه او دوی ته په آخرت کي بېله جزا د اعمال سیئه وو بل شی نه دی پاته وجزائها لیس الا النار.

وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

او لغوه سوه هغه حسنات چي دوی کړي وه په دنیا کي" ولي چي دوی خو اعمال حسنه د باره د رضا د خدای ﷻ نه وه کړي چي خدای ﷻ ودوی ته اجر او ثواب په جنت سره ورکړي ولا واسطة بین الجنة والنار فاذا لم یکن لهم الجنة لعدم سببها فیهم فلهم النار لبقا سببها وهو الاعمال السیئة لهم في الدنیا، او باطل دي هغه څه چي دوی عمل کړی وو یعني په دنیا کي من الحسنات.

پوه سه: چي دا آیت په باره کي د کفارو دی" ولي چي بخاري د عمر بن الخطاب رضي الله عنه څخه روایت کړی دی په دېر اوږد حدیث کي چي په یوه برخه کي د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

هغه حديث داسي راغلي دي عمر رضي الله عنه وايي چي عليه الصلوة والسلام په يوه غرفه كي يعني بالا خانه كي پروت وو پر صرف بوريا باندي چي د بوريا لښتو د عليه الصلوة والسلام په غوښه مباركه كي تغمې كړې وې او تر سر يې بالښت لاندي وو ترمني" عمر رضي الله عنه وايې ما چي ستر ګي ولغړولې په غرفه كي" چي ستر ګي دي پر مبتلي صرف درې پوستو كي تربدلې" اوپه يو كنج كي څه بارک پراته وه. نو ما ورته وويل يا رسول الله ادع فليوسع على امتک چي فارسيان او روميان پر دوی فراخي د رزق او دنيا ډېره وركړه سوې ده وهم لا يعبدون الله" عمر رضي الله عنه وايې چي عليه الصلوة والسلام تكيه كړې وه، نو راكينېنستی. نو بي ماته وويل اوفي هذا انت يا ابن الخطاب" ته په دې باره كي راغلی يې اى ابن الخطاب ان اولئک يعني فارس او روم هغه قوم دی چي دوی ته طيبات يعني دنيا او نعمتونه په دې دنيا وركړه سوي دي، واما المؤمن فيريد الدنيا والآخرة او اراده د آخرت يې غالبه ده. نو من د حسناتو عوض په دنيا كي هم وركړه كېږي او په آخرت كي هم خدای ﷻ ثواب وركوي" او مسلم د انس رضي الله عنه څخه روايت كړی دی چي عليه الصلوة والسلام وويل چي خدای ﷻ پر مؤمن ظلم په باره كي د حسنه د ده نه كوي بلكه يعطي عليه في الدنيا ويثاب عليه في الآخرة يعني چي مؤمن دواړي دنيا وي په نظر كي لري" واما الكافر فيطعم بحسناته في الدنيا فاذا افضى الى الآخرة لم يكن له حسنة يعطي بها خيرا" مفسرين وايې چي ددې آيت دغه عبارة ليس لهم في الآخرة الا النار قرينه پر دې ده چي دا آيت په حق كي د كافرانو دی" للاجماع على ان المؤمن يثاب بالجنة البتة" بعض مفسرين رحمهم الله وايې چي دا آيت په باره كي د ريا كارانو دی يعني عمل د خير د پاره د لېدلو د خلګو كوي" والدليل عليه ما روى عن ابي سعيد الخدري رضي الله عنه عن رسول الله ﷺ قال اذا جمع الله الناس يوم القيامة ليوم لا ريب فيه نادى مناد من اشرک في عمل عمله الله احدا فليطلب ثوابه من عند غير الله فان الله اغنى الشركا عن الشرک رواه احمد وعن انس رضي الله عنه مثل ذالک.

سوال: اهل ريا خو مؤمنان هم كېدای سي، نو د دې آيت معنى به څه وي ليس لهم في الآخرة الا النار؟

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خواب: مظهري وايې چې معنا يې دا ده چې د اعمال ريائيه په باره کې جزا نشته الا النار" واما الاعمال التي ليس فيها ريأ فله فيها ثواب" او په روح البيان کې داسې وايې "ليس يليق لهم الا النار ولا يستحقون بالاعمال الريائية الا النار وليس فى الاية دلالة على خلود اهل الريأ من اهل القبلة في النار البتة كما يقول المعتزله" وورد في الحديث الصحيح ان اخوف ما اخاف عليكم الشرك الاصغر قالوا وما الشرك الاصغر قال الريأ الى آخر الحديث" بيت

مرائي هر كسى معبود سازد .... مرائى را ازان گفتند مشرک

فائده: پوه سه! چې حسنات د کافرانو مثل البر يعني احسان" او صلة الرحم او خيراتونه او جوړول د پولانو پر ولو يا رودو" او څرکان جوړول او لوی ولې ودانول ونحو ذالک.

لکه خيراتي مؤسسه د امريکايانو او انګريزانو" روسانو او جرمنيانو الى غير ذالک مقبولة عند الله يعني خدای ﷻ ثواب ورکوي که دوی وروسته ايمان را وړي او نه يې ضائع کوي که څه يې په حال کې د کفر يې کړی وي او قبل الاسلام اجماع د امت پر دې ده انهم لا يثابون على اعمالهم بنعيم ولا تخفيف عذاب كذا في شرح المشارق لابن الملک رحمه الله.

درويش وايي: چې په شرح کې د طريقه محمديه وايې چې د شيطان د چمو څخه يو چم دا دی چې يو سړی عادت لري چې د څاښت لمونځ کوي او يا د تهجد لمونځ يا نور اذکار يا تلاوت د قرآن عظيم الشان ورد لري. نو دی د داسې قوم سره ملګری سي چې هغه د دغو شيانو عادت نه لري. نو شيطان وده ته وسوسه پيدا کړي چې دا کارونه پرېږده دا خو ريأ ده. نو يې پرېږدي په دې دی خطا دی ولې چې دغه کارونه چې ده دمخه کول دليل د اخلاص دی. نو فکر د ريأ خو د ده په زړه کې بې اختياره پيدا سو فلا يضر الاخلاص بلکه هغه اوراد پر ښه‌ول موافقه د شيطان سره دی. او د ده غرض پر ځای کېږي هو دا ضروري ده چې تر عادت به بالابود نه کوي لان الزيادة على المعتاد ريأ بلا ريبة" او ګاهي يو عمل معتاد ير ځوک پرېږدي د دې بېرې څخه به ده ته نسبت د ريأ وکړي چې دا سړی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ریا کاره دی، وهذا عین الریا" لانه ترکه خوفا من سقوط منزلة عند الناس" او بل په دې کې بدګماني ده پر مسلمانانو.

اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ

آیا هغه څوک چې پر حجت او برهان وي د طرفه څخه د رب د ده چې هغه دلیل او حجت دلات کوي پر حق او صواب باندې نو هغه بنده مختار کړې وي عبادت د الله ﷻ پر عبادت د بتانو، او مختاره کړې یې وي نعیم د دار الآخرة الباقیة پر نعمتو د دنیا فانیة ولذاتها.

پوه سه: چې کلمه د "من" مبتدأ ده خبر یې محذوف ی د او همزه لپاره د انکار دی پر مشابهت د من کان هذا شانه بهولاً یعني دغه کسان چې همت ددوی او افکار ددوی فقر پر دنیا او پر لذاتو د دنیا وي، بعد العلم بان المقصرین لیس لهم في الآخرة الا النار، وتقدیر الکلام افمن کان علی بینة من ربه کمن کان یرید الحیوٰة الدنیا وهذا هو الجز المحذوف یعني هر ګز نسي سره یو شی کېدای وهذا هو معنی الهمزة الانکاریة.

پوه سه: چې مراد په موصول سره رسول الله ﷺ سره د اتباعو دده وهم المؤمنون المخلصون، والقرینة علی العموم جمعیة اسم الاشارة في قوله تعالی "الآتي اولئک یؤمنون به والمراد بالبینة القرآن الکریم.

وَيَتْلُوْهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ

او قرائت کوي د بینة، سبب د تذکیر د ضمیر دادی چې مراد له بینة څخه قرآن دی. د "منه" ضمیر خدای ﷻ ته راجع دی او له شاهد څخه مراد جبرئیل ﷺ دی په قول د مظهري رحمه الله چې پر دې اراده ده هغه حدیث د ابن عباس رضي الله عنهما راوری دی چې ابن عباس رضي الله عنهما چې دا آیت ووایه "ویتلوه شاهد منه" ده وویل هو جبرئیل فهو شاهد من الله یتلو من کتاب الله الذي انزل علی محمد ﷺ، او روح المعاني د یتلوه ترجمه په یتبعه کړې ده او ضمیر یې راجع وه بینة ته په تأویل د قرآن ګرځولی دی او د شاهد تنکیر یې پر تعظیم حمل کړی دی حیث قال شاهد عظیم پر دې باندې چې قرآن من عند الله دی او روح د شاهد څخه اعجاز القرآن في نظمه مراد ګرځولی دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سوال: د متابعت د اعجاز قرآن لره څخه معنی ده؟

ځواب: روح المعاني وايي كونه (اى الاعجاز) تابعاً لـه (اى للقرآن) كونه اى الاعجاز وصفا له اى للقرآن لا ينفك عنه حتى يرث الله تعالى الارض ومن عليها فلا يستطيع احد معارضة ولو كان بعضهم لبعض ظهيراً. او لفظ د منه متعلق په محذوف پوري گرځولى دى اى كائناً منه او صفت د شاهد يې بولي وقال ومعنى كونه منه انه غير خارج عنه يعني اعجاز د قرآن خارج شى نه دى.

درويش وايي: چي ثم وثم روح المعاني نور احتمالات هم راوړي دي، او روح البيان د "بينة" څخه برهان عقلي چي پر توحيد د خداى ﷻ دلالت كوي مراد گرځولى دى او د يتلوه ترجمه يې په متابعت كړې ده. ضمير مذكر يې راجع وبينة ته په تأويل د برهان گرځولې ده "منه" ضمير يې راجع وه خداى ﷻ ته گرځولى دى، او مراد لـه شاهد څخه يې قرآن عظيم گرځولى دى چي شاهد د صحت د برهان عقلي دى.

درويش وايي: چي دا ټولې او نورې هم توجيهات د قرآن ددې آيت وې اصلي خبره خو داده چي الله اعلم بمراده في كتابه. لكن مفسرين شكراً الله سعيهم خپل تر وسع مبذول كړې ده او خپل كوشش يې كړى دى. لكن د درويش په عقيده تفسير د مظهري اسانه او د تكلف څخه خالي دى. او دقت او متانت او تحقيق په تفسير كي د روح المعاني دى، او تفسير د روح البيان له تكلفه خالي نه دى والله اعلم بالصواب.

وَمِن قَبْلِهِ كِتَٰبُ مُوسَىٰٓ إِمَامًا وَرَحْمَةً

او دمخه تر نزول د قرآن كتاب د موسى ﷺ يعني تورات شاهد دى د خداى ﷻ له خوا څخه پر صدق د قرآن وكونه من عندالله على رسوله محمد ﷺ حيث بين كتاب موسى ﷺ صدق القرآن في كونه من عندالله وصدق محمد ﷺ في دعوة الرسالة وان كتم ذالك بعض العلماً من اليهود المعاصرين لرسول الله ﷺ حفظاً لرياستهم على عوامهم واخذ الاموال منهم كمابين في سورة البقرة وغيرها.

پوه سه: چي "اماماً ورحمة" دواړه حال دي لـه كتاب موسى څخه يعني كتاب

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

موسی مقتدي به وُ د بني اسرائيلو او رحمت د خدای ﷻ له خوا پر منزل عليهم
باندي چي بني اسرائيل وه په وخت کي د موسی او وروسته تر موسی: نورو
انبياؤ د بني اسرائيلو من قبل ان يقع التحريف في التورات من قبل بعض العلما
المعاصرين للنبي ﷺ كما مر آنفاً.

أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ ۚ

"اولئک" اشارةً الى من كان على بينة. ولي مراد د هغه څخه جماعت د مؤمنانو
دی، دوی حقيقت ايمان درلودی پر قرآن او پر عليه الصلوٰة والسلام باندي، او
څوک چي کفر وکړي په عليه الصلوٰة والسلام يا په قرآن سره.

درويش وايي: چي کفر په عليه الصلوٰة والسلام يا په قرآن سره يو له بل سره
لازم او ملزوم دي كما لا يخفى لكن ما چي ترديد وکړی له جهته د افراد د ضمير د
"به" (من الاحزاب) يعني د ملتو والا که يهود او که نصارى او که مجوس وي الى
غيرهم "فالنار موعده" نو اور ددوی ځای د وعدې دی. د ابو هريره ﷺ روايت دی
چي عليه الصلوٰة والسلام وويل "والذي نفس محمد بيده لا يسمع بي احد من هذه
الامة ولا يهودي ولا نصراني ومات ولم يؤمن بالذي ارسلت به الا كان من اصحاب
النار" قسم په هغه خدای ﷻ چي نفس محمد د هغه په قدرت کي دی چي نه به
اوري زما رسالت يو څوک ددې جماعت يعني جماعة الكفرة من اهل الارض او نه
يهودي او نه نصراني او مړ سي او ايمان رانه وړي پر هغه دين چي را استولی سوی
يم زه په هغه دين سره مگر هغه سړی به وي له خاوندانو څخه د اور جهنم. (روايت د مسلم)

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ ۚ إِنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

نو ته مه گرځه يا محمد (ﷺ) په شک کي له قرآن څخه او يا له وعدې څخه د
نار د کفارو سره ظاهراً نهي و عليه الصلوٰة والسلام ته متوجه دی لکن مراد امت
دی، ولي چي په عليه الصلوٰة والسلام کي ځای د شک نه و، په تحقيق قرآن حق
دی يا موعد الكفار حق له جانبه څخه د خدای ﷻ ستا لکن ډېر خلگ پر حقيقت
د قرآن ايمان نه راوړي لقصور عقولهم عن درک حقية القرآن ومواعيده، او يا له
جهته د تکبير او عناد ايمان نه راوړي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

او څوک دي لوی ظالم (يعني نسته لوی ظالم. فالاستفهام للانکار) تر هغه چا چي په قصد وايي پر خدای ﷻ درواغ يعني وايي چي خدای ﷻ لره شريک سته په عبادت کي لکه مشرکانو د مکې به خپل بتان د خدای ﷻ شريکان بلل، او يا خدای پاک لره ولد سته لکه يهودان چي وايي عزير ابن الله دی او يا نصاری وايي چي عيسی ابن الله دی، او يا به بعض مشرکانو د مکې ويل چي ملائکه د خدای پاک لوڼي دي، کريمه "الکم الذکر وله الانثی تلک اذاً قسمة ضيزی" يا لکه يهودانو چي به نسبت وه خدای ﷻ ته د هغه شي چي خدای پاک به نه وه نازل کړي بلکې دوی به له ځانه ځخه ويل کقولهم "نحن ابنٰا الله واحبائه، يا "لن تمسنا النار الا اياماً معدودة" او چي خدای پاک به نازل کړي وه په تورات کي د بعض د هغو به يې نفي کوله لکه آيت الرجم او نعوت د عليه الصلوٰة والسلام الی غير ذالک من التحريفات في التورات.

أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ

دغه کسان به پېش کړل کېږي ورب ته ددوی يعني يوم القيامة او وايي به شاهدان يعني هغه ملکي چي ددوی اعمال يې ثبت کړي وه دا قول د مجاهد رحمه الله دی، او ابن عباس رضي الله عنهما وايي چي مراد انبياً او رسولان عليهم السلام دي چي هر يو به د خپل امت په کفر سره شاهدي اداً کوي، ويؤيده قوله تعالی "فکيف اذا جئنا من کل امة بشهيد وجئنابک علی هؤلاً شهيداً"

فائده: اشهاد يا جمع د شاهد ده لکه اصحاب چي جمع د صاحب ده او يا جمع د شهيد ده لکه اشراف چي جمع د شريف ده او شاهد او شهيد هم معناً دي.

هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٨﴾

شاهدان به دا وايي چي دا هغه کسان دي چي پر ربهم ددوی به يې دروا غ ويله آگاه اوسه چي لعنت د خدای ﷻ دي وي پر ظالمانو.

سوال: داسي يې ولي نه وويل سول "عليهم" مع ان سوق الکلام فيهم؟

خواب: تا چي نورو ظالمانو ته پر ته له مکذبين علی الله ته هم شامل سي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي په دې آیت کي لوی تهدید دی ددغو کسانو چي خدای ﷻ په خپله خپل لعنت پر دوی وواېه. مفسرين رحمهم الله وايي چي اشهاد په کرام کاتبين او انبياً والمرسلين پوري خاص نه دی بلکې اعضاً د مکلف هم له شاهدانو څخه دي، کريمه "اليوم نختم على افواههم وتكلمنا ايديهم وارجلهم" کريمه "قالوا لجلودهم لم شهدتم علينا الآية" کريمه "يوم تشهد عليهم السنتهم وايديهم وارجلهم الخ" کريمه "وكفى بنفسك اليوم عليك حسيباً" او له شاهدانو څخه دي ځايونه چي بندگان د خير او د شر عمل په وکړي، في سورة العاديات. کريمه "يوم تحدث (اى الارض) اخبارها" قال عليه الصلوٰة والسلام اخبار د ځمکي دادی چي ځمکه به شاهدي اداً کړي پر هر نر او ښځي په هغه عمل سره چي د ځمکي پر شا باندي چا کړی وي يعني من الرجل والمرئة.

درويش وايي: چي نور شهود هم په احاديث شريفه وو کي راغلي دي چنانچه بخاري د ابو سعيد الخدري رضي الله عنه څخه روايت کړی دی چي عليه الصلوٰة والسلام وويل "لا يسمع مدى صوت المؤذن جن ولا انس الا شهد له يوم القيامة" او له ابو خزيمه رضي الله عنه څخه دا حديث په دې الفاظو راغلی دی "لا يسمع صوته (اى المؤذن) حجر ولامدر ولا شجر ولا انس ولا جن الا شهدله"

درويش وايي: چي ددې حديث مبارک څخه ثابتېږي سماع صوت المؤذن للجمادات من الحجر والمدر والشجر، او شهادت ددوی مؤذن په ورځ کي د قيامت وما ذالک على الله بعزيز. او په حديث مرفوع کي د ابو هريره رضي الله عنه چي ابو داؤد او ابن خزيمه راوړی دی داسي راغلي دي للمؤذن يغفر مدي صوته وشهد له كل رطب ويابس" او عبد الله بن المبارک رحمه الله له حضرت عمر رضي الله عنه روايت کړی دی که چا لمونځ وکړی په يو ځای کي شجر و حجر شهد له يوم القيامة.

درويش وايي: چي احاديث مبارکه مقبول او پر حقيقت محمول دي عند من يؤمن بالله ورسوله که څه هم اهل عقل صرف وه ورته حديثو ته حيران پاته وي لان سماع الصوت عند اهل العقل الصرف انما يكون في ذوى العقول واما نحن نؤمن بها حملاً على الظاهر لانه تعالى على كل شئ قادر.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او ابو نعيم رحمه الله له معقل بن يسار رضي الله عنه څخه روايت کړی دی چي هغه وايي چي نبي عليه الصلوٰة والسلام وويل "ليس من يوم يأتي على ابن آدم الا ينادي يا ابن آدم انا خلق جديد وانا فيما تعمل في خيرا عليک شهيد لک غداً فاعمل في خيراً اشهد لک به غداً فاني لو مضيت لم ترني ابداً. ويقول الليل مثل ذالک.

درويش وايي: چي مذکوره احاديث امام مظهري ذکر کړي دي.

درويش وايي: چي د يقول الاشهاد الآية تفسير پای ته ورسېدی بما لا مزيد عليه ان شآ الله تعالى.

پوه سه: چي د قيامت د ورځي حساب دوه قسمه دي يو حساب د مناقشي بولي چي په حديث شريف کي راغلي دي "من حسب عذب (د چا سره حساب وکړل سو هغه به په عذابېږي) عليه الصلوٰة والسلام چي دا وويل ام المؤمنين سيدتنا عائشة رضي الله عنها ورته وويل چي خدای ﷻ نه وايي چي "فسوف يحاسب حساباً يسراً" عليه الصلوٰة والسلام ورته وويل ذالک يا موفقة العرض ولکن من نقش يعني په حساب کي عُذب. يعني په حساب کي تنګي ورسره وسوه يعني ګناه کبائر او صغائر يې ټوله ورته بيان سوه او بيا سبب د دغو ګنهو ځني وپوښتي. نو هغه په عذابېږي. يعن مستحق د عذاب خو دی ان شآ الله عذبه وان شآ غفرله برحمته العامة او بشفاعة شافع.

درويش وايي: چي د حساب يسير معنى هغه ده چي بخاري او مسلم او ګڼ شمير محدثانو يې روايت کړی دی کما في تفسير روح المعاني له ابن عمر رضي الله عنهما څخه قال سمعت رسول الله ﷺ يقول ان الله يدني المؤمن (خدای ﷻ وه ځان ته نژدې کړي مؤمن قرباً بلا کيف حتى يضع عليه کنفه (حتى چي خدای ﷻ کنبېږدي پر هغه خپل بغل)

درويش وايي: چي دا عبارت د متشابهاتو څخه ددې حديث دی "ويستره عن الناس ويقرره بذنوبه ويقول له اتعرف ذنب کذا فيقول رب اعرفه حتى اذا قرره بذنوبه ورئ في نفسه انه قد هلک قال سترتها عليک في الدنيا واما اغفرها لک اليوم ثم يعطى کتاب حسناته الى اخير الحديث.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ترجمه: او له خلګو څخه يې پټ کړي، او خدای ﷻ دغه بنده اقرار کړي په خپلو ګنهو سره او خدای ﷻ ورته ووايي آیا ته خبر يې ستا په فلاني ګناه سره (درويش وايي چې دا تفصيل دی د اقرار په ګنهو سره) بنده ورته ووايي يا رب په خبر يم، حتى چې د تولو ګنهو اقرار په وکړي او د بنده دا خیال وي په زړه کې چې هلاک سوې، يعني ستا ګنهو نه خدای پاک درته بيان کړل او تا هم ومنل نو به اخيراً حکم د دوږخ درباندې وکړي، نو خدای پاک ارحم الراحمين ورته ووايي چې دغه ګنهو نه ما پر تا پټ کړي وه يعني خلګ مي نه وه درخبر کړي په دنيا کې او زه دغه تو له ګنهو نه دربخښم و تا ته ننه ورځ، وروسته يې کتاب د نېکيو ده ته ورکړل سي يعني چې ده په دنيا کې کړي وي په لاس يې ور کړي.

درويش وايي: چې اللهم حاسبنا حساباً يسيراً بفضلک وكرمک ورحمتک يا ارحم الراحمين وبجاه نبيک سيد المرسلين ﷺ آمين يا رب العالمين.

الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا

"الذين آه" صفت دی د ظالمين، يعني هغه ظالمان چې منع کوي خلګ له لارې څخه د خدای ﷻ يعني عن دين الاسلام.

پوه سه: چې ضمير مونث راجع دی وه "سبيل الله" ته چې د سبيل لفظ مونث سماعي دی، او دوی بيانوي سبيل الله وه خلګو ته چې دا لار د حق او صواب څخه منصرف او کږه لاره ده، په ارشاد کې وايي چې دا حکم د دوی شامل وه تکذيب ته د قرآن هم دی وقولهم انه ليس من عند الله بل هو مخترع لمحمد صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم.

وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾

الواو حالية، يعني حال دادی چې دوی کافران دي په اخرت سره يعنې بعث بعد الموت هم نه مني وكذا ما يترتب على البعث بعد الموت من الجنة والنار وغيرهما من امور الآخرة هم نه مني.

پوه سه: چې تکرار د "هم" د ضمير لپاره د تاکيد د کفر د دوی دی، او لپاره د اختصاص د کفر په دوی پوري کان کفر غيرهم ليس بشئ بمقابلة كفرهم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ

او دوی نه دي عاجزه کونکي يعني د خدای ﷻ په محکمه کي يعني چي دوی ته دي عذاب في الدنيا ورکړي كما عذب كفار مكة في بدر، او نسته دوی لره بېله خدايه کومک کونکی چي د خدای ﷻ له عذابه يې خلاص کړي ان شا.

پوه سه: چي اولياً چي يې جمع راوړي په اعتبار د تعدد د افرادو د كفارو كانه قيل ليس لاحد من الكفرة واحد من ولي وهذا كما قالوا مقابلة الجمع بالجمع يفيد توضيع الاحاد على الاحاد كما في لبسوا ثيابهم وركبوا دوابهم، والحاصل چي بعض کفره وو ته چي په دې دنيا عذاب نه ورکوي دا امهال دى اهمال نه دی تاچي ټوله عذاب ددوی وه اخرت ته پاته سي كما قال:

يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ ۚ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾

مضاعف او دوه چنده به سي دوی لره عذاب په اخرت کي يو ضلال خپل بل د اضلال د نورو اتباعو ددوی. دوی طاقت نه درلودی د اورېدلو په سمع د قبول وان كانوا يسمعون ظاهراً. او نه وه دوی چي حق دي ويني په ليدلو د بصيرت او د عقل ولعل المراد بالحق معجزاته ﷺ وان كانوا يبصرونها برؤية البصر فهم صم عمي.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾

دوی هغه کسان دي چي په تاوان کي يې واقع کړه خپل ځانونه، ولي دوی رانيوی عبادت د بتانو په عبادت د خدای ﷻ او را يې نيوی دوږخ په جنت سره او دا شراً له عقل سليم څخه ډېره لېري شراً ده. او ورکه به سي د دوی څخه شی چي دوی يې افترا كوله، يعني دروغ يې وله چي دوی به ويل هؤلاً يعني الاصنام شفعائنا عند الله.

لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾

خواه مخواه (هرو مرو) دوی په اخرت کي لوی تاوان کونکي دي.

پوه سه: چي سيبويه وايي "ان" كلمه د "لا" لپاره د نفي د ماسبق دی او "جرم" فعل ماضي ده په معنی د حق او انهم الی اخيره فاعل د حرم دی. والتقدير لا ينفعهم ذالک

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الفعل وحق انهم آه. او بعض نحات وايي چي كلمه د "لا" لپاره د نفي ده. او "جرم" په معنى د كسب دى، او "انهم" آه يې مفعول دى او فاعل يې مادل عليه الكلام اى كسب ذالك خسرانهم وحاصل المعنى ما حصل من ذالك الا ظهور خسرانهم.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ

په تحقيق هغه كسان چي ايمان يې راوړى وي يعني پر خداى ﷻ په وحدانيت سره او پر عليه الصلوٰة والسلام په رسالت سره او د قرآن په حقيقت سره الى غير ذالك او عملونه كوي صالح يعني اوامر د خداى ﷻ پر ځاى كوي او عاجزي يې مختاره كړې وي وخداى ﷻ ته. في القاموس خبت خشع وتواضع والخبت الشئ الحقير انتهى، ابن عباس رضي الله عنهما وايي "خافوا" او قتاده رحمه الله وايي "انابوا" او مجاهد رحمه الله وايي "اطمئنانوا"

درويش وايي: چي دا معاني په حاصل كي اختلاف نه سره لري بلكې يو له بله سره لازم او ملزوم دي فتامل.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾

دغه كسان خاوندان د جنت دي چي دوى به همېشه په جنت كي وي يعني نه مرگ لري نه درد، او نه ضعف لري كر الازمان ومر الدهور اللهم اجعلنا منهم آمين.

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ ۚ

او مثال يعني حال ددې دوو ډلو چي مؤمنان او كافران دي لكه حال د ړانده او كاڼه دا حال او مثال د كافرانو دى. ولې چي كافرانو معجزات د قرآن او د عليه الصلوٰة والسلام په سترگو د عبرت او قبول نه ليدلې. او نه يې مواعظ د قرآن او نصاح د عليه الصلوٰة والسلام په سمع د قبول اورېدل. او بصير او سميع دا مثال او حال د مؤمنانو دى.

هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

آيا برابري دي دغه دوې ډلې (استفهام انكاري دى يعني نه دي سره برابري) از روى تمثيل او صفت او حال.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي "مثلاً" تميز دی له فاعل څخه د "يستويان" او منقول له فاعليت څخه، پوه سه! چي د "تذکرون" اصل تتذکرون ؤ ادغمت التا في الدال.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ اِنِّيْ لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ

(لام موطئه للقسم) په تحقيق مونږ استولی ؤ نوح ﷺ وخپل قوم ته په دې سره چي زه تاسي لره بېرووونکی يم ښکاره.

درويش وايي: چي بشير يې نه کړی ورضم لان الکفار يسوا من اهل البشارة کما لا يخفى.

درويش وايي: چي الواو ابتدائيه، تاريخ خبري کوي، نوح بن ملک بن متوشلخ بن ادريس ﷺ، تر ادريس ﷺ وروسته نوح ﷺ اول نبي دی. قال ابن عباس رضي الله عنهما چي نوح ﷺ د عمر پر څلوېښت کاله نبي سو، او نهه نيم سوه (۹۵۰) کاله د قوم په تبليغ سرگرم بخت ؤ، او وروسته تر طوفان شپېته (۶۰) کاله ژوندی ؤ او دده عمر يو زر او پينځوس (۱۰۵۰) کاله و. وقيل غير ذالک، او د نوح ﷺ ولادت تر آدم ﷺ وروسته تر هبوط مځکي ته (۶۴۲) او په دمشق کي دده کور ؤ او ځای د دفن يې کوفه ده وقال بعضهم في مغارة ابراهيم في بيت المقدس، او دده اصل نوم شاکر ؤ، او د نوح نوم يې په سبب د ډېري ژړا دی مشهور سو. درويش وايي چي تاريخ د نوح ﷺ ډېر اوږد دی وفيما ذکرناه کفاية

اَنْ لَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ

تاسي عبادت مه کوئ بېله الله ﷻ.

پوه سه: چي کلمه د باً مقدرة ای بان لاتعبدوا. او کلمه د باً متعلق په ارسلنا پوري ده. او کلمه د لا نافيه ده ای ارسلناه متلبساً بينهم من الشرک.

اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ اَلِيْمٍ

زه بېرېږم پر تاسي يعني که شرک ته دوام ورکړي له عذاب څخه د ورځي اليم، چي مراد څني يوم القيامة ده يا يوم الطوفان ده.

پوه سه: چي روح البيان او مظهري دواړه وايي چي "اليم" په معنی د مؤلم دی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پر صيغه د اسم مفعول او صفت د يوم دی او اسناد د الم وه ورځي ته مجاز دی ظرف ته نحو نهاره صائم. او روح البيان دا هم ويلي دي چي اليم دي صفت د عذاب وي، او اسناد و عذاب ته هم مجاز نحو جدجده.

سوال: عذاب خو منصوب دی، نو اليم ولي مجرور دی؟

ځواب: روح البيان وايي چي دا جر د جوار له سببه دی.

درويش وايي: چي ددې جر مثال هغه دی چي په آية الوضوء کي وارجلکم راغلی په يوه قرائت کي چي د شيعه ګانو دا مذهب دی چي وظيفه د پښو مسح ده، ولي چي ارجلکم په جر سره عطف پر رؤسکم دی چي د سر وظيفه خو مسح ده لقوله تعلی وامسحوا برؤسکم. نو د پښو وظيفه په اوداسه کي هم مسح ده. او شيعه ګان مسح پر موزو روا نه بولي. نو چي دوی په يو سفر کي د موزو وه اغوستلو ته مجبوره سي موزې دومره فراخه جوړوي چي لاس ورننباسي او پر پښو مسح وکړي حتی چي ددوی موزه ضرب المثل ګرځېدلی ده، چي يو شی مثلاً خولی، چي د سرې پر سر لوې وي بل سړی ورته ووايي چي څومره فراخه خولی دي ده لکه د شيعه موزه، او زموږ د اهل سنت په نېز جر د ارجلکم يا جر جوار دی يعني چي ارجلکم بالجر په جوار کي د رؤسکم راغلی دی چي هغه مجرور دی، او يا قرائت د نصب د ارجلکم چي قرائت متواتره دی محمول پر حال د عدم التخفف دی يعني عطف دی ايديکم چي عضو مغسول ده بالاجماع. او قرائت د جر محمول پر حال د تخفف يعني موزه يې په پښو وي نو دي مسح پر موزه کوي درې ورځي که مسافر ؤ، او يوه ورځ که مقيم ؤ. وقد روی عن امام اعظم ابی حنيفة رحمه الله اخاف الکفر علی من انکر المسح علی الخفين لان الاحاديث الواردة فيه متواترة المعنی.

درويش وايي: چي بيضاوي دا احتمال هم بيان کړی دی چي اليم دي په معنی د مولم وي پر صيغه د اسم فاعل چي صفت د عذاب حقيقةً. او بيضاوي د فعيل چي په معنی د مفعل وي پر صيغه د اسم فاعل دا قول د يو شاعر فصيح ګرځولی دی، شعر:

امن ريحانة الداعي السميع .... يورقني واصحابي هجوع

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

په دغه شعر کي سمیع په معنی د مسمع پر صیغه د اسم فاعل وقصة هذا الشعر طویلة.

درویش وایي: چي فعیل په معنا د مفعل علی صیغة الفاعل شاذ بلا ریبة. هذا تحقیق عذاب الیم في جمیع القرآن العظیم فتفکر هداک الله لدرک الدقائق.

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِّثْلَنَا

وویل (پوه سه! چي "ملأ" اشراف ته د هر قوم وایي چي د دوی په وجود سره په مجلس کي زړونه د خلکو له هیبته ډکیږي) هغه کسان چي شرک یې کاوه له قوم څخه د نوح ﷺ موږ نه وینو تا مګر یو انسان زموږ غوندي.

تنبیه علی جهالة المشرکین: الوهیت او معبودیت چي ډیره لوړه رتبه ده پر بتانو جماداتو یې روا وبلل، او رسالت چي کښته مرتبه ده تر معبودیت پر انسان یې روا نه وبلل او سره ددې چي انسان خو تر جماد ډېر بالا دی.

وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ

او نه وینو موږ تا چي ستا متابعت دي کړی وي یعني ستا په دین مګر هغه کسانو چي هغوی رزیل او بېکاره خلګ دي زموږ.

پوه سه: چي جمع د رزیل ارزل ده او جمع الجمع یې ارازل ده مثل کلب جمع یې اکلب ده او جمع الجمع یې اکالب ده.

سوال: کلب خو اسم دی او رزیل خو صفت دی. نو څرنګه قیاس صحیح دی؟

جواب: نعم رزیل خو صفت دی لکن په غلبة الاستعمال لکه اسم ګرځېدلی دی "بادي الرأی" په ظاهر نظر چي ستا په حق یې د تعمق النظر څخه کار نه دی اخستی چي هغه کسان اصحاب د صنائع خسیسه وه لکه دوبیان" موچنړ دوزان" وغیرهم. نو که ته نبي وای، نو ستا متابعت به پوهانو او اشرافو خلګو کړی وای.

درویش وایي: چي دوی په دې نه پوهېدل چي اغلب تابعان د انبیا علیهم السلام هم دغه خلګ دي چي د خلګو په نظر ارازل ګڼل کیږي او اشراف په سبب د تکبر سر د متابعت وچاته اولا نه کښته کوي" ولهذا کان اکثر التابعین لرسول الله ﷺ الفقرا والمساکین کبلال الحبشي ﷺ وصهیب الرومي ﷺ وابن مسعود ﷺ وغیرهم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَمَا نَرٰی لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ

او مونږ نه وينو تاسي لره يعني يا نوح ومن اتبعك پر مونږ باندي بالابود په مال او جاه وجلال كي حتى مونږ ستاسي متابعت وكړو يعني د دوی خيال دا وو چي متابعت چي څوك كوي د مالدار سړي او د جاه وجلال والا سړي به كوي نه د فقير او د غريب سړي.

بَلْ نَظُنُّكُمْ كٰذِبِيْنَ ﴿۲۷﴾

بلكه مونږ گمان كوو پر تا يا نوح او ستا پر تابعانو چي درواغ واياست.

قَالَ يٰقَوْمِ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰی بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ وَاٰتٰىنِيْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِهٖ

نوح وويل ای قوم زما (فكسرة القوم عوض عن اليا) تاسي خبر راكړئ كه چيري وم زه (كلمة الشك مبنية على حال المخاطبين) پر حجة واضحه چي زما د صدق په دعوی كي د نبوت دليل دی د طرف څخه د خدای زما والمراد بالحجة الواضحة معجزاته" او ماته يي راكړی يعني خدای رحمت د خپل جانبه څخه. مراد له رحمت څخه هدايت او نبوت دی.

فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ ۭ اَنُلْزِمُكُمُوْهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كٰرِهُوْنَ ﴿۲۸﴾

او هغه رحمت او نبوت يعني زما پر تاسي پوشيده سو چي انكار ځنى كوئ. آيا زه په مجبور كوم تاسي پر قبول د هدايت او نبوت خپل الهمزة للانكار يعني زما په طاقت كي اجبار ستاسي نسته لاني نذير فقط او حال دا دی چي تاسي د هدايت څخه بد وړئ يعني نه يې قبلوئ" قال قتادة رحمه الله لو قدر الانبياء عليهم السلام ان يلزموا قومهم الايمان لا لزموا لكن لايقدرون.

درويش وايي: چي تبليغ د انبياء كرامو عليهم السلام په مثال د باران دی، باران چي پر سر كشاده ځمكه اوري او په هغې ځمكي كي نباتات شنه كوي او چي پر بوره ځمكه سر پوښ پروت وي هغې ته فائده نه رسېږي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَيٰقَوْمِ لَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا ۗ اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ

او اې قومه زما زه سوال نه کوم د تاسي څخه پر تبليغ باندي د مال.

پوه سه: چي تبليغ که څه هم نه دی ذکر سوی لکن د مقام څخه مفهوم دی "فلا يرد ما يرد" نه دی زما اجر يعني الثواب مگر نه پر خدای ﷻ.

سوال: على خو کلمه د الزام ده او پر خدای خو لزوم د شي نسته؟

ځواب: کلمه د على مبني پر وعد او تفضل د خدای ﷻ ده.

وَمَآ اَنَا بِطَارِدِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۭ

او نه هم زه شړونکی د هغو کسانو چي ايمان يې را وړی وي.

پوه سه: چي اشرافو او سردارانو د قوم نوح د ده څخه دا مطالبه کړې وه چي دا ستا اتباع چي اکثر يې فقرا او مساکين وه د مجلس څخه وشړه، نو به موږ ستا سره نشست او برخواست کوو، نو نوح ﷺ په جواب کي دا ورته وويل وما انا آه.

درويش وايي: چي ورته سوال رئيسانو د قريشو هم د عليه الصلوة والسلام څخه کړی وو مگر عليه الصلوة والسلام هم د دوی په خوله ونه کړه.

اِنَّهُمْ مُّلٰقُوْا رَبِّهِمْ وَلٰكِنِّيْٓ اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ ﴿۲۹﴾

ولې چي دا کسان د خدای ﷻ سره ملاقي کېږي، نو يا ددې خبري مقصد دادی چي دوی به د طار د شکايت وخدای ﷻ ته وکړي او يا مقصود دادی چي دوی په په ورځ د قيامت د خدای ﷻ سره ملاقي کېږي او د خدای پاک سره به قرب منزله لري فهم اوليآ الله فکيف اطرد اوليآ الله ﷻ، لکن زه بولم تاسي يو قوم ياست چي په قرب د اوليآ الله ناخبره ياست. او يا په طلب کي د طرد ددوی له جهل څخه کار اخلئ او يا چي تاسي دوی ارازل بولئ دا د جهل خبره کوئ.

وَيٰقَوْمِ مَنْ يَّنْصُرُنِيْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُّهُمْ ۭ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۳۰﴾

نوح ورته وويل اې قومه څوک به کومک وکړي زما سره من الله ای من غضب الله ويمنعني انتقامه که زه دوی وشړم سره ددې چي دوی د خدای ﷻ سره قرب او دوستي لري آيا تاسي نصيحت او پند نه اخلئ.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بوه سه: چي په قرار د قانون نحوي لکه چي دروېش څو واره په دې تفسير کې ذکر کړې هم دي چي همزه د استفهام چي پر حروف عاطفه وو داخل سي معطوف عليه يې تر همزه دمخه کېدای نه سي لفوات صدارتها بلکې وروسته تر همزه به معطوف عليه مناسب د مقام سره مقدر وي، والتقدير ههنا اتستمرون على ما انتم عليه من الجهل المذكور فلا تذكرون. په حديث صحيح نبوي کې راغلي دي "حب الفقرا والمساكين من اخلاق الانبيا والمرسلين، وبغض مجالستهم من اخلاق المنافقين" يو شاعر د فقراوو په باره کې داسي وايي:

بر فلک برتر بود اسرار او .... شيئاً لله شيئاً لله كار او

وقيل من دق باب الكريم انفتح. څوک چي دروازه د كريم يعني د خدای پاک ورټکوي يعني طلب د قرب الهي وکړي، هغه کريم دروازه ورخلاصوي يعني خپل قريب يې ګرځوي.

وَلَآ أَقُولُ لَكُمْ عِندِى خَزَآئِنُ ٱللَّهِ

او ما تاسي ته نه دي ويلي (نو مضارع په معنی د ماضي ده) چي ما دعوی د نبوت کوله چي زما په تصرف کې دي خزانې د رزق د خدای ﷻ او اموال د خدای پاک، حتى چي تاسي دليل وواياست پر کذب زما په دعوی کې د نبوت په عدم د اموالو زما سره. کما قلتم وما نرى لكم علينا من فضل بل نظنكم كاذبين. كما مر شرح ذالک، ولي چي نبوت په اسبابو د دنيا نه دی مربوط.

وَلَآ أَعْلَمُ ٱلْغَيْبَ وَلَآ أَقُولُ إِنِّى مَلَكٌ وَلَآ أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِىٓ أَعْيُنُكُمْ

او نه زه دا وايم چي زه په غيب شيانو خبريم وكانهم سالوه عن بعض المغيبات او نه دا وايم وتاسي ته چي زه ملک يم حتى تنكرونه و تقولون ما انت الا بشر مثلنا. او زه نه وايم په شان کې د هغو کسانو چي ستاسي په سترګو کې حقير او ذليل راتله حيث قلتم فيهم هم اراذلنا آه.

لَن يُؤْتِيَهُمُ ٱللَّهُ خَيْرًا

چي دوی ته به خدای ﷻ خير بلکې خدای ﷻ په دې دنيا کې خير د ايمان او هدايت ورکړی دی او په اخيرت کې جنت او درجات د قرب وخدای ﷻ ته ورکوي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او د اشیان ددوی د پر خیر دی تر هغو اموالو چي تاسي ته يې په دنيا كي دركړي دي لان هذا فانية وتلك باقية الى ابد الآباد.

اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا فِیْٓ اَنْفُسِهِمْ ۚۖ اِنِّیْٓ اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِیْنَ ﴿۳۱﴾

خدای ﷻ ښه خبر دی يعني تر ما او تاسي په هغه چي ددوی په زړو كي سته من محبة الله والعقائد الصحيحة والاخلاق الحسنة. په تحقيق سره په دغه وخت كي دوی وشړم د خپل مجلس څخه او يا دا ووايم چي لن يؤتيهم الله خيرا لكه تاسي چي وایاست د ظالمين د ډلې څخه يم.

درويش وايي: چي په حديث صحيح نبوي ﷺ كي چي روايت يې ابو هريرة ﷺ كړی دی راغلي دي چي عليه الصلوة والسلام ویيل "المسلم اخو المسلم" يو مسلمان د بل مسلمان ورور دی يعني په اخوة اسلامي سره "لا يظلمه چي يو پر بل به ظلم نه كوي چي خپل حق نه وركوي يا غصب د مال څندي كوي وغير ذالك من المظالم" ولا يخذله" او نه به يې نا ميده كوي چي هغه كومك څندي وغواړي په دفع د ظالم بلكه كومك به ورسره كوي او د ظالمه بې خلاصه وي" ولا يحقره" او د حقارت په سترگو به نه ورته گوري يعني تكبر به نه پر كوي بيا عليه الصلوة والسلام زياته كړه" التقوى ههنا التقوى ههنا" ويشير الى صدره" بېره د خدای دلته ده بېره د خدای دلته ده بېره د خدای دلته ده او اشاره به يې وسينې مباركې ته وكړه يعني په زړه كي ده چي رئيس د ټولو اعضاوو د بدن دی.

قَالُوْا یٰنُوْحُ قَدْ جٰدَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿۳۲﴾

قوم د نوح ﷺ ده ته وويل يا نوح زموږ سره دي ناحق بحثونه شروع كړي دي (كما هو معنى د مجادلة ده) او ډېر دي ناحقي بحثونه دي را سره كړي دي" مراد د دوی په ناحقي بحث سره وعظ او تبليغ د نوح وو، ته راتگ وكړه په هغه شي سره چي زموږ سره وعده كوې يعني من العذاب كه ته د رشتيا ويونكو څخه يې، په دعوې كي د نبوت او په دې كي چي موږ كه ايمان نه راوړو موږ ته به خدای ﷻ عذاب راكوي.

قَالَ اِنَّمَا یَاْتِیْكُمْ بِهِ اللّٰهُ اِنْ شَآءَ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِیْنَ ﴿۳۳﴾

نوح ﷺ ورته وويل چي راتگ په عذاب سره خاص خدای كوي كه يې اراده وسي

Maktaba Tul Ishaat.com   Scanned by CamScanner

یعني زما طاقت کي نه اتیان ستاسو او نه تعجیل، او تاسي نه یاست عاجزه کونکي د خدای ﷻ د عذاب نه د دنیا ځخه او نه د آخرت، او نه ځندي تښتېدای سئ.

وَلَا يَنفَعُكُمْ نُصْحِيٓ إِنْ أَرَدتُّ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ ٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يُغْوِيَكُمْ

او فائده نه کوي وتاسي ته زما نصیحت که زه اراده وکړم چي زه نصیحت وکړم وتاسي ته که خدای اراده کړې وي د ګمراهی ستاسي.

پوه سه: چي د دې آیت ځخه دا معلومه سوه چي اراده د خدای په اغوا پوري یې هم تعلق صحیح دی کما یدل علیه في آمنت بالله" دا قول والقدر خیره وشره من الله" یو شاعر وایي:

مؤمنان تول‌ه خیر وشر بولي د خدای ځخه
کله پېښېږي نیک او بد د خپلي رایي ځخه

او پر دې یې هم دلالت وکړی چي خلاف د مراد ځخه د خدای محال دی خلافاً للمعتزلة دوی وایي چي اراده د خدای ﷻ وکافر ته د ایمانه ده لکن شیطان یې وایمان ته نه پرېږدي.

حکایت: یو معتزلي عالم یو کافر ته نصیحت کاوه چي ایمان راوړه. کافر ورته وویل چي د خدای پاک اراده سوه زه به ایمان راوړم. معتزلي ملا ورته وویل چي د خدای خوستا د ایمان اراده سته لکن شیطان تا وایمان ته نه پرېږدي، نو کافر ملا معتزلي ته وویل "فاکون مع الشریک الاغلب" یعني شیطان چي پر خدای ﷻ غالبه دی په اراده کي، نو زه د شیطان ملګری کېږم. نو معتزلي وجواب ته حیران سو کذا في شرح العقائد.

درویش وایي: چي مسئله د قدر ډېره مهمه ده د دې مسئلې تحقیق په دلائلو نقلیه او عقلیه وو سره موافق د مذهب سره د اهل السنت والجماعة په کتابو کي د متاخرینو د علم کلام مطالعه کړه لکه شرح العقائد او شرح المقاصد د علامه تفتازاني رحمه الله او یا مواقف کي د قاضي عضد الدین رحمه الله او د هغه په شرح کي چي د سید جرجاني رحمه الله ده او په کتاب د عبد الکریم الشهرستاني رحمه الله او نور وګوره.

فائده: في اعراب الآیة" په روح المعاني کي وایې چي ان اردت آه شرط دی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

جواب يې محذوف دی لدلالة ما سبق عليه يعني لا ينفعكم" او هغه يې جواب نه دی لامتناع تقدم الجواب على الشرط على الاصح الذي ذهب اليه البصرية يعني ان اردت ان انصح لكم لا ينفعكم نصحي" والجملة كلها دليل قوله تعالى ان كان الله يريد ان يغويكم" والتقدير ان كان الله يريد ان يغويكم فان اردت ان انصح لكم لا ينفعكم نصحي انتهى.

درويش وايي: چې چې كلام د روح المعاني اشاره مظهري او روح البيان هم كړې ده لكن بنهاية الاجمال حتى كاد ان لا يفهم المرام كل طالب فضلا عن معلمي هذا التفسير وبكلام روح المعاني يفهم المرام بادنى تامل.

هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

خدای ﷻ ستاسي رب او متصرف دی او خاص وخدای ته ستاسي رجوع ده يعني خدای ﷻ به تاسي ته جزا د اعمالو دركړي په ورځ د قيامت، **تنبيه:** پر خصوصيت باندي تقديم د جار او مجرور دلالت كوي په اليه تحشرون كي.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ

پوه سه: چې ام منقطعه په معنى د بل او بل دپاره د انتقال دی د ماقبله څخه او همزه دپاره د انكار دی په دې معنا چې دوی بايد داسي قول نه وای كړی" والمعنى دوی وايې چې نوح پر خدای ﷻ دروغ وايي چې زه يې نبي يم.

قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ

ته ورته ووايه چې كه ما پر خدای ﷻ دروغ ويلي وه نو د افترا گناه خو زما په غاړه ده تاسي په دې مابين كي ولي مداخله كوئ، او زه بېزاره يم ستاسي څخه يعني تاسي نسبت د افترا وماته كوئ.

پوه سه: چې كلمه د ما په لفظ كي د مما مصدريه ده.

پوه سه: چې بغوي رحمه الله وايې چې ضحاک د ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت كړی دی" چې قوم د نوح عليه السلام به دی په لرگو وغيره دومره وواهه چې بېهوش به سو. نو به كراسة كي بې ونيچې او په يو خونه كي يې وغورځاوه چې مړ به سي دويمه ورځ چې پر هوش راغلى بيا يې دعوت الى الله شروع كړی حتى چې يو سپين

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بڼري د ده د قوم څخه چي لکره ورسره او زوی د ده ورسره ملګري وو پلار ورزوي ته وويل لا يغرنک هذ الشيخ المجنون يعني نوح ﷺ زوی ورته وويل چي پلاره ته دا لکره راکړه هغه چي لکره ورکړه زوی يې نوح ﷺ پر سر وواهه چي سخت ټپي سو. نو خدای ﷻ ونوح ﷺ ته وويل يعني په وحي د جبرئيل ﷺ.

وَأُوحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَن يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

او وحي وکړل سوې ونوح ﷺ ته چي په تحقيق شان دادی چي هرګز ايمان نه راوړي ستا د قوم څخه مګر هغه کسان چي د مخه يې ايمان راوړی دی، نو ته حزن او غم مه کوه په هغو شيانو چي دوی يې فعل کوي يعني مامر من افعالهم عن قريب" نو خدای ﷻ دی يک لخته نا اميده کړی د ايمان څخه د دوی يعني بالا ځان مه ستړی کوه په تبليغ کي د دوی او خدای ﷻ وعده ورسره وکړه چي زه دوی هلاکوم او تا ته نجات درکوم، نو نوح ﷺ داسي ښرا وکړه کما في موضع آخر من القرآن" رب لا تذر على الارض من الكافرين ديارا.

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا

او جوړه که کښتۍ متلبسا بحفظنا" پوه سه" چي تعبير د حفظ يې په عين سره وکړی مبالغة ولي چي غالبا حفظ د شي په سترګو سره کيږي، روح البيان وايې چي "باعيننا" حال دی د ضمير څخه د "واصنع" ومعناه محفوظا يعني چي هيڅ د دښمنانو څخه ستا به د دغه عمل څخه منع نه وکړي او ته به په عمل کي خطا نه وزې "ووحينا" او په وحي سره زموږ چي طريقه د جوړېدو به يې په ذريعه د جبرئيل دروښيو.

پوه سه: چي لفظ د فلک مفرد هم دی او جمع هم فرق يې تقديري دی که مفرد وي ضمه يې لکه د قفل ده او که جمع وي ضمه يې لکه اسد جمع د اسد دی په دې مقام کي مفرد دی او په هغه آيت کي جمع دی" والفلک التي تجري في البحر بقرينة تانيث الصفة وعلى هذا فقس ما في القرآن" د ابن عباس ﷺ څخه روايت دی چي نوح ﷺ نه پوهېدی چي کښتۍ څرنګه جوړه کړي فاوحى الله اليه ان

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ضعه مثل جؤ جؤ الطائر" لکه سینه د مرغه" نوح ﷺ که څه هم د بخاري کار نه
وو کړی لکن په تیشه چي به یې هر ځای د لرګي وواهه خطا کېدی نه.

درویش وایي: چي اهل تاریخ بعض وایې چي طول د کښتی (۳۰۰) ګزه یعني
تر اوږدو پوري ذراع او عرض یې (۵۰) ذراع وو او لوړوالی په هوا کي (۳۰) ګزه
وو او بعض وایې چي طول یې (۱۲۰۰) ګزه وو" او عرض یې (۶۰۰) ګزه وو او
دروازه پر هر تقدیر په عرض کي وه" ومن الغرائب ما في حیوة الحیوان" چي اول
سړی چي سپی یې د حراست دپاره خوندي کړی دی نوح ﷺ دی" هغه داسي چي
نوح ﷺ وخدای ﷻ ته وویل یا رب زه تا امر کړم د کښتی په جوړېدو سره او زه
چي د ورځي کار پر وکړم" د شپې چي زه په خوب ولاړ شم کافران د قوم
راسي د شپې تول تخته چېه سره وکاږي، نو څرنګه او کله په دا کښتی پایه
تکمیل ورسېږي خدای ﷻ امر ورکړی چي سپی د نګهباني د پاره وساته. نو
وروسته چي به نوح ﷺ بیده سو، نو سپی به نګهباني کوله چي کفار به د شپې
راغله سپي به غفا ورته کول نوح ﷺ به را ویښ کړی نوح ﷺ به تبر پسي
واخستی او سپي به هم خپلي هلي ځلي کولې او هغه څو نفر چي د تخریب د
کښتی دپاره راغلي وه په ځغاسته به ځندي ولاړل د سپي شپه روڼول تر اوسه
عادت دی چي سپېدې را وچوي دی بېدېږي.

فائده: سپی په وفاداری کي ضرب مثل دی.

حکایت: چشم دید یو سړی وو په کندهار کي یو سپی یې درلودی" هغه سړی
وفات سو هدیره یې د کندهار دباندي د دوراهي سره جنازه چي خلګو را واخسته
سپی هم پسي را رهي سو خیر مړی چي یې ښخ کړی خلګ ځندي ولاړه سپی
ورپاته سو هر څو چي قریبانو د مړي په وکړه سپی د مالک د قبره نه تلی مابنام
یې غوښي او ډوډی او په یوه کاشین کي اوبه ورته راوړې سپي هغه وخوړله لکن
د قبر څخه په هیڅ توګه نه تلی قریبانو د مړي به په زور بوتلی لکن چي ایله به
یې کی بېرته به د مالک قبر ته راتلی آخیر قریبانو د مړي مجبور سول د قبر سره
یې خونګي ورجوړه کړه دې خبري شهرت پیدا کړی نر او ښځي به سره د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مطعوماتو د سپي ملاقات ته راتله خیر یو کال سپی یا شپږ میاشتي سپی ژوندی او بیا مړ سو خلکو د مالک د څنګه دفن کړی، بیت....:

سگ اصحاب کهف روزي چند .... پی مردان گرفت مردم شد
پسر نوح با بدان بنشست .... خا نه نبو تش گم شد

مسئله: اقتنا الکلب لحفظ الدار عن السراق" او لحفظ الزرع" او للمواشي وامثالها من الضروریات جائز شرعا او د جنګولو دپاره که پر طرز د ساتېرې وي او که د قمار دپاره وي حرام دی شرعا والمعتاد لاهل الفسق هو النوع الثاني خصوصا في کندهار.

وَلَا تُخَاطِبۡنِی فِی ٱلَّذِینَ ظَلَمُوٓاْ إِنَّهُم مُّغۡرَقُونَ

او ته به یا نوح ماته خواست په نجات کي د ظالمانو نه کوې چي دوئ محکوم بالاغراق دي په ازل کي، نو عذاب د دوی څخه نه دفع کېږي.

پوه سه: چي د محکوم بالاغراق فائده داده چي فی الحال خو دوی نه دي غرق سوي بل فی الاستقبال البعید.

فائده: روح البیان وایي چي مراد د الذین ظلموا څخه کنعان د نوح ﷺ زوی او واعله د نوح ﷺ زوجه او د کنعان مور ده" او روح المعاني وایي چي مراد د الذین ظلموا مطلق هغه کسان مراد دی چي ایمان یې نه وي راوړی او بیا په قیل سره کنعان او واعله راوړي دي وقال لیس بشئ والله اعلم.

وَيَصۡنَعُ ٱلۡفُلۡكَ

سوال: یصنع الفلک خو مضارع ده او د قرآن د نزول په وخت کي خو صنع الفلک ماضي بعیدوه باولوف سنة.

ځواب: دې ته یعني چي د ماضي څخه تعبیر په مضارع سره وکړی حکایة د حالت ماضیه وایي په امر غریب کي نحاة دا تعبیر روا بولي بلکه بلیغ

اختلاف الروایات" مجاهد وایي چي په درې کاله کي کښتی تکمیل سوه" او کعب الاحبار وایي چي په څلوېښت کاله کي تکمیل سوه وقیل په شپیته کاله کي تکمیل سوه" او بعض وایي په سپ (۱۰۰) کاله کي" او بعض وایي په څلور

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سو، کاله کي په ځای کي د جوړېدو یې هم اختلاف دی. قیل في الکوفة" وقیل في الهند" وقیل في ارض الجزیرة" وقیل في ارض الشام" او د کوم لرګي څخه وه، په دې کي هم اختلاف دی عمر بن الحارث وایي د جبل لبنان د درختي د شمشاد او بعض وايي چي په تورات کي راغلي چي د صنوبر د درختي لرګي ؤ.

درویش وایي: چي په هر صورت د الرګی چا ورته را وړه دا خو بد هي خبره ده چي نوح ﷺ پخپله خو نه پسي تلی البته ملکو به ورته راوړه.

پوښتنه: نوح ﷺ دا دونه کار د کښتي يوازي کاوه لکه ظاهره د قرآن چي دلالت پر کوي واصنع الفلک؟.

ځواب: په بعض روایاتو کي راغلي دي چي سام" او حام" او یافث" د نوح زامن هم ورسره بخت وه په کار کي د کښتي. او په بعض روایاتو کي راغلي دي چي د نوح ﷺ سره ډېر مزدوران ورسره وه والله اعلم.

لکن په صحیح خبر کي راغلي دي چي په طول او زمانه کي د کښتي جوړولو لکه چي ذکر سوه د نوح د قوم تولي ښځي عقیم او وچي کړی تا چي عذاب آلهي صرف مکلفین کافرانو ته نازل سي، والله اعلم بحقیقة الحال.

درویش وایي: چي علامه بغدادي السید محمود الآلوسي رحمه الله په روح المعاني کي دا مذکوره اختلافات په ډېر بلیغ عبارت تر تنقید لاندي را وستلي دی ' عبارت یې دا دی" والسفینة في تحقیق الحال فیما اری لا تصلح للرکوب فیها اذ هي عبر سالمة من عیب فالحری بحال من لا یمیل الی الفضول ان یؤمن بان نوح ﷺ صنع الفلک حسبما قص الله تعالی في کتابه العزیز" ولا یخوض في مقدار طولها وعرضها وارتفاعها او من ای خشب صنعها وبکم مدة اتم عملها الی غیر ذالک مما لم یشرحه کتاب الله ولم تبینه السنة الصحیحة هذا تم کلامه.

درویش وایي: چي والمختار عندي ذالک لان هذه الاختلافات مما لا یعود الی طائل والجمع بینها خارج عن حدود الامکان ویشوش اذهان الطالبین.

درویش وایي: چي هر وخت چي به قوم د ده تېریدله او دی به پخپله کښتي بخت وو. نو لکه خدای ﷻ چي بیان کړل داسي کارونه بي کوله.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِّنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ

هر وخت چي به تيريده پر نوح يو جماعت د قوم څخه د ده مسخري بې پر كولې پر ده او پسخند بې پر واهه بعضو به ورته وويل چي ته دا څه شی جوړه وې ده به ورته ويل چي خونه جوړوم چي پر اوبو به رفتار كوي دوی به شند دخندا ولاړه او ورته ويل بې چي ته خو دا خونه په دښت كي جوړه وې دلته خو نږدې هم اوبه نشته. او بعضو به ورته ويل "صرت نجارا بعد ما كنت نبيا" د پسخند د لاري، بعضو به ورته ويل چي د نبوت جنون يې د دماغه ووتی اوس يې د نجارۍ كار پسي راواخستی وامثال ذالک من الخرافات.

قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿۳۸﴾

نوح ﷺ به دوی ته وويل كه تاسي مسخرې كوئ پر موږ، نو موږ به بيا مسخرې وكړو پر تاسي يعني په هغه وخت كي چي تاسي عذاب د خدای بالغرق په دنيا كي ووينئ. او په آخرة كي بالحرق في النار "كما تسخرون" يعني سخرية مثل سخرتكم عند روية العذاب.

سوال: پسخند او مسخرې د نبوت د منصب څخه ليري كار دی؟

ځواب: مراد د نوح ﷺ خو خوشحالي په غرق د دوی ده لكن تعبير يې په نسخر منكم وكړی مشاكلة " لكه جزأ سيئة سيئة بمثلها" او بعض مفسرين وايي چي تاسي پر موږ د جاهلانو حكم كوئ موږ به پر تاسي د جاهلانو حكم وكړو چي عذاب د غرق نازل سي، او بعض مفسرين وايي چي كه تاسي په موږ پسخند وهئ تاسي به ووينئ عاقبت د خپل پسخند.

فائده: لفظ د انا متكلم مع الغير او صيغه د نسخر دلالت كوي چي د نوح سره په جوړولو كي د كښتئ نور ملګري هم وه" يعني حام او سام ويافث او نور مزدوران وهو الظاهر كما مر.

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿۳۹﴾

ژر دی چي پوه به سئ تاسي چي چاته راځي يو عذاب چي دی رسوا كړي يعني په دنيا كي وهو عذاب الغرق او حلول يعني واقع كيږي عذاب يعني عذاب في

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

البرزخ المتصل بعذاب النار الدائم وبئس المصير هو.

يوه سه: چي مظهري رحمه الله په نقل د بغوي څخه کړي وي او د عقل څخه ليري روايات راوړي دي چي مطالعه کونکي په حيرت کي اچوي وقد مر من كلام روح المعاني ما يرد امثال تلك الروايات الضعيفة والاكتفا بما في القرآن والسنة الصحيحة.... بيت:

ومن مذهبي حب الديار لاهلها ..... وللناس فيما يعشقون مذاهب.

يوه سه: چي کښتي د نوح عليه السلام په اتفاق د راويانو درې منزله وه. لکن په راکښنو کي ده درې منزلـه اختلاف دی بعض وايي چي ابن جرير يې د ابن عباس رضي الله عنهما څخه هم روايت کړی دی چي په لاندي طبقه کي حيوانات يعني دواب او وحشي حيوانات وه او په دوهمه طبقه کي انواع د مرغانو وه. او په اعلى درجه کي انسانان وه. او په شرح کي د خلاصة السير وايي چي په کښته طبقه کي حيوانات اهلي او وحشي او مرغان په ګډه وه او په وسطي طبقه کي خوراکي شيان او کالي د اغوستلو او خوړي اوبه وغيرها من الضروريات او په اعلى طبقه کي انسانان وه وهو الاوجه. والاول هو المشهور.

حَتّٰٓى اِذَا جَآءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّوْرُ ۙ

"حتى" غاية د يصنع وما بينهما جمل معترضه دي" والمعنى يصنع نوح السفينة حتى وقت الطوفان يعني تر وخته پوري چي زموږ امر د غرق او طوفان ورسېدی او اوبه پيدا سوې او جوش يې وکړی په تناره کي چي يوه علامه وه د نوح عليه السلام لپاره د سپرتيا كما سيأتي.

درويش وايي: چي په اتفاق د مفسرينو رحمهم الله تنور عجمي لفظ دی لکن عربو وخپل ژبي ته رانقل کړی دی. الاختلاف في التنور: (۱) له تنور څخه مراد هغه متعارف تنور د ډوډی د پخېدلو دی په نيز د جمهورو. له مجاهد او حسن بصرين رحمهما الله څخه روايت دی چي دا تنور د بي بي حوا عليها السلام زوجة آدم عليه السلام و چي دي په ډوډی پکښي پخوله او دا تنور د هبرو ؤ او بيا نوح عليه السلام ته ورسېدی (۲) مراد له تنور څخه معين تنور نه دی بلکي جنس تنور مراد دی. والمراد فار الما في التنانير. او دا د قدرت الهي يوه لويه برخه ده (۳) له ابن عباس رضي الله عنهما او عكرمه او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

زهري رحمهما الله څخه روایت دی چي مراد له تنور څخه متعارف تنور نه دی بلکې مخ د مځکي مراد دی یعني تر مځکي اوبه راووتې کما في قوله تعالی "وفجرنا الارض عیوناً" پوه سه! چي مځکي ته یې تنور ووایه لان التنانیر مبنیة علیها (۴) دا تنور په کوفه کي وُ د اوسني مسجد پر ځای په کوفه کي (۵) دا یو تنور وُ په هند کي (٦) په مځکه کي د جزیره یو تنور یعني په عین الوردة کي (۷) په شام کي یو تنور وُ (۸) له تنور څخه مراد لوړه حصه د مځکي ده (۹) له تنور څخه مراد هغه تنور دی چي د نوح ﷺ کور والا به ډوډۍ پر پخوله.

درویش وایي: چي وهو الاقرب الی الصواب او دا رایه هم صحیح ده چي دا تنور په کوفه کي وُ او کښتئ هم په کوفه کي جوړه سوې ده، ولې چي دا رایه او دمخه رایي چي مونږ اقرب الی الصواب وبللې یو له بله سمون سره لري، والله اعلم بالصواب.

قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ

درسره سپاره کړه په فلک کي، تانیث د ضمیر باعتبار الفلک بمعنی السفینة.

پوه سه: چي دا جمله یا مستأنفه ده او یا جواب د "اذا" "من کل" ای من کل نوع من الحیوانات چي نفع پر اخلي هغه کسان چي په کښتئ نجات پیدا کړي او ددوی اولادونه وروسته تر دوی او عادت د خدای ﷻ دادی بیله ذکره او انثی په خلق سره د هغو نفع نه اخستل کېږي.

پوه سه! چي جار او مجرور یعني "من کل" متعلق په "احمل" پوري دی.

پوه سه: چي زوجین تثنیه د زوج ده چي مقابل یې فرد دی، دوه حیوانان چي یو جنس وي هر یو د هغه بل زوج دی فالذکر زوج للانثی والانثی زوج للذکر لان بانضمام ایهما الی الآخر یحصل الزوج یعني جوت مقابل الفرد کزوج الخف، او بعض خلګ چي ګمان کوي چي زوج ونر ته وایي او ښځي ته زوجة وایي هغه غلطه ده او مخالفت دی له دې موجوده آیت څخه.

سوال: په دې موجوده آیت کي تغلیب دی د ذکر پر انثی کالابوین والقمرین وغیر ذالک؟

ځواب: په هغه آیت کي به څه وایي "یا آدم اسکن انت وزوجک الجنة الآیة"

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اعراب: پوه سه! چي زوجين مفعول د احمل دی او اثنين يې تاکيد دی. بغوي وايي چي په قصه کي د کښتۍ د نوح عليه السلام راغلي دي چي زه څرنګه له هر نوع څخه دوه نر او ښځي سره جمع کړم او په کښتۍ کي يې سپاره کړم؟ نو خدای تعالیٰ ورله حيوانان حتی درندګان او وحوش او طيورو وه ده ته جمع کړه چي راسته لاس به يې هر نوع ته وغځاوه پر نر به واقع سو او چپه لاس به يې پر ښځه واقع سو فحملهما في السفينة وحرم الباقي من ذالک النوع.

فائده: حسن بصري رحمه الله وايي چي په کښتۍ کي نوح عليه السلام نه دي سپاره کړي هغه چي له خاورو او يا د عفوفاتو څخه پيدا کېږي لکه حشرات الارض يا کيکي او غوماشي بلکي هغه حيوانات چي له نطفي يا له هګۍ څخه پيدا کېږي. شيخ سمرقندي رحمه الله په بحر الکلام کي وايي چي اول په کښتۍ کي نوح عليه السلام د ميږيانو له نوع څخه نر او ښځه واخستل او اخير يې خر او خره. او په تفسير تبيان کي وايي چي خر چي يې په کښتۍ کي سپاروه ابليس يې لکۍ ټينګه کړه خره به د مخ طرف کښتۍ ته دننه کړی او د لکۍ خوا يې نه پورته کېده. نو د نوح عليه السلام درد ورته راغلی او داسي يې وويل يا ملعون پورته سه خر پورته سو، نوح عليه السلام د سپرو د کتلو لپاره په کښتۍ ورننوتی ابليس سره د زوج ناست و، نوح عليه السلام ورته وويل چي ولي زما بې اجازې راغلي ياست؟ ابليس ورته وويل چي تا اجازه راکړه هغه ورته وويل چي کله ما اجازه درکړه؟ ابليس ورته وويل چي تا خر سپاره وه تا ورته وويل ادخل يا ملعون، ملعون خو خر نه ؤ بلکي زه وم. نو نوح عليه السلام په کښتۍ کي پرېښو. او په صحيح حديث کي راغلي دي "اذا سمعتم نهاق الحمير فتعوذوا بالله من الشيطان فانها رئت شيطاناً واذا سمعتم صوت الديکة فأسئلوا الله من فضيلة فانها رئت ملکاً او کما قال صلعم.

وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ ۚ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾

او سپاره که په کښتۍ کي ستا اهل چي مراد ماينه د نوح عليه السلام او دري زامن دده دي، يعني حام، سام او يافث او ددوی مايني مګر مه داخلوه هغه اهل ستا چي د خدای تعالیٰ د هلاک ددوی قول دمخه سوی دی چي کافره ماينه دده وه چي نوم يې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

واغله وه او د هغې زوی کنعان چي هغه هم کافر وُ. پوه سه! چي "واهلک" عطف دی پر مفعول د "احمل" اعنی زوجین. او داغه رنګه داخل کړه کښتی ته هغه کسان چي ایمان یې راوړی وي، او نه وُ ایمان راوړی دده سره مګر لږ کسانو.

پوه سه: چي په عدد کي د "من آمن" اختلاف دی. قتاده، ابن جریج او محمد بن کعب رحمهم الله وايي چي په کښتی کي اته نفره وه، نوح وزوجته او دري دده زامن او درې ښځي او ماينې دده د زامنو. پوه سه! چي دا قول صریح مخالف د قرآن څخه دی. ولي چي من آمن عطف پر اهلک دی والعطف یقتضی المغایرة. او مقاتل وايي چي من آمن معه دو اوویا (۷۲) نفره وه نر او ښځي او دري د نوح زامن او درې د هغو ماينې چي ګرده اته اوویا نر او ښځي وې، او له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت دی چي ټوله د کښتی د نوح علیه السلام اتیا کسه نران وه او د ښځو تعداد یې نه دی بیان کړی.

درویش وايي: چي مار او لړم هم نوح علیه السلام ته راغله چي موږ سپاره کړه. نوح ورته وویل چي تاسي خو سبب د ضرر او بلا یاست تاسي نه سپروم، دوی ورته وویل چي موږ سپاره کړه موږ سپاره کړه موږ ضمانت درکوو چي ستا نوم څوک واخلي موږ ضرر نه وررسوو، نو که څوک له ضرر څخه د مار یا لړم بېرېږي دا آیت دي وايي سلام علی نوح في العالمین نو ددوی له ضرر څخه به په امن کي وي.

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا

او نوح علیه السلام وویل ومن معه من رجال المؤمنین بعد ادخال من امره بحمله من النسوة" چي سپاره سئ په کښتی کي، په یوه روایت کي راغلي دي چي نوح د آدم علیه السلام تابوت هم ورسره اخستی وُ او هغه تابوت یې د نرو او ښځو په منځ کي ایښی وُ.

سوال: رکوب خو مفعول ته متعدي دی نحو رکبت الدابة. او ګاهي چي متعدي کېږي هم په علی سره متعدي کېږي نحو رکبت علی الفرس، نو په دي آیت کي کلمه د في ولي متعدي سوي ده؟

ځواب: دلته یې ارکبوا متضمن معنی لره د ادخلوا ګرځولی دی نحو دخلت في الدار.

پوښتنه: دخول ته د کښتی یې رکوب ولي وویل؟

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ځواب: کښتئ په اوبو کي لکه مرکوب په وچه ځغلېدونکې ده، هذا ماقاله صاحب روح المعاني والمظهري ناقلين من القاضي البيضاوي، او بعض مفسرين رحمهم الله د اول سوال په ځواب کي داسي وايي چي تقدير د آيت داسي دی اركبوا الماء فيها، نو اركبوا وه مفعول ته متعدي بنفسه دی يعني الماء، او بعض مفسرين وايي چي كلمه د في زائده ده لپاره د فاصل الكلام اركبوها.

درويش وايي: چي اول ځواب اولی واحری بالقبول دی لان التضمين شائع في كلام العرب حتى صار كانه حقيقة بخلاف تقدير اللفظ او زيادة الكلمة، ولي چي زيادت ته لفظ يا تقدير ته لفظ په قرآن پاک کي هلته تګ کېږي چي بله لار نه وي يعني عند الضرورة مراعاة للقرآن الكريم وحفظاً له من التوجهات العندية، حسين كاشفي رحمه الله په تفسير حسيني کي وايي: نوح عليه السلام ايشانرا بنزديک کشتی آورده وسرپوشی که ترتيب داده بود بالای کشتی پوشيده واز زمين آب عذاب جوشيدن گرفت واز آسمان آب بلا فرود آغاز کرد انتهى.

بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٖىهَا وَمُرْسٰىهَا

يوه سه: چي دا جمله حال ده له ضمير مرفوع څخه د "اركبوا" والمعنى سپاره سئ په کښتئ کي حال کون ستاسي چي د خدای جل جلاله نوم واياست يا بسم الله واياست په وخت کي د تللو د کښتئ او په وخت کي د درېدلو د کښتئ او يا په ځای کي د اجراء او ارساء.

يوه سه: چي "مجرى" او "مرسى" صيغه د ظرف زمان او مكان او مصدر ميمي ټولو احتمال لري، لکن د مصدريت پر تقدير مضاف محذوف دی ای وقت اجراها وارساها نحو قول القائل آتيک خفوق النجم ای وقت خفوقها.

اِنَّ رَبِّيْ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٤١﴾

په تحقيق ستا خدای بخښونکی او مهربان دی يعني كه د خدای جل جلاله مغفرت د ستاسو ستاسي نه وای او رحمت يې نه وای تاسي ته به يې نجات نه وای درکړی، بغوي له ضحاک رحمه الله څخه روايت کړی دی چي څه وخت چي به نوح عليه السلام د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کښتئ روانېدل غوښتل نو به يې داسې ويل بسم الله مجرها، او چې د کښتئ توقف به يې غوښتئ داسې به يې ويل بسم الله مرسها. نو به کښتئ هغه سې کېدل. په "غفور رحيم" کې اشاره وده ته ده چې ستاسې نجات پر خدای پاک لازم او واجب نه دی بلکې په سبب د محض فضل او مغفرت او رحمت دی کما هو مذهب اهل السنة والجماعة خلافاً للمعتزلة، دوی وايي چې اصلح د بنده پر خدای واجب دی چې کوي به يې. والتفصيل والدلائل في كتب العقائد.

د خدای پاک عجيب قدرت: تاريخ وايي چې څه وخت چې نوح عليه السلام کښتئ جوړوله يوه سپينه سرې ښځه چې مؤمنه وه راغله نوح عليه السلام ته يې وويل چې دا ته څه شی جوړوې؟ نوح عليه السلام ورته وويل چې دا د مؤمنانو د نجات شی دی چې طوفان نازلېږي او کفار غرقېږي! سپين سرې ورته وويل چې بيا ما خبره کړه او په کښتئ کې مې درسره بوزه. نوح عليه السلام ورته وويل ښه دی. نو هغه وچې نوح عليه السلام د حيواناتو د سپرېدلو په کشمکش اخته ؤ بوډۍ يې ګرسره له خياله ووتله. خير طوفان چې نازل سو او کافران غرق سوه، په دې وخت کې د نوح عليه السلام سپين سرې ورپياد سوه ډېر يې زړه له غمه ډک سو چې هغه خوار کئ به د کفارو په جمله کې غرقه سوې وي، نو څرنګه چې کښتئ ځمکې ته راکښته سوه او مؤمنان ټوله روغ رمټ صحيح سالم له کښتئ څخه راکښته سوه، نوح عليه السلام د سپين سرې کور ته ورغلی، سپين سرې په خپل کور کې په يو کار بخته وه. نوح چې يې وليدی ورته وه يې ويل چې د طوفان نېټه او د کافرانو د غرقېدلو نېټه لا نه ده رارسېدلې، نوح عليه السلام ورته وويل چې هغه خو تېره سوه، او نوح عليه السلام د سپين سرې په حال کې په تعجب کې غرق سو چې انها قد انجاها الله جلت قدرته في بيتها من غير ركوب في السفينة ولم ترى الطوفان.

درويش وايي: چې د دنيا اسباب ټوله اسباب عاديه دي او پټ قدرت الهي کار فرما دی في كل شيئ...... ع

دا باران چې پر همه وو ځمکو اوري........ مشرف کړی ذات د کيميا ولي

بقدر الكد تكتسب المعالى........ ومن طلب العلى سهر اللياتی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ

پوه سه: چې دا جمله په اركبوا فيها الخ پورې تعلق لري يعني فركبوا فيها بسم الله مجريها ومرساها ويونكي او كښتې روانه سوه او دوى پكښې ناست وه په ځپو كې يعني طوفان د اوبو چې هره ځپه به لكه غرونه يعني په بلندۍ كې.

پوه سه: چې "موج" جمع د موجة ده لكه تمر جمع د تمرة على مذهب. د باد تندوالى پر د پرو اوبو لكه د درياب سبب د ځپو گرځې.

وَنَادَىٰ نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَب مَّعَنَا وَلَا تَكُن مَّعَ الْكَافِرِينَ ﴿٤٢﴾

او ناري كړې نوح عليه السلام وخپل زوى ته، چې نوم يې كنعان ؤ او كافر ؤ، چې زويه زموږ سره سپور سه په كښتۍ كې او مه ملگرى كېږه د كافرانو. او كنعان گوښه ولاړ ؤ.

فائده: بني تصغير دى لپاره د شفقت لكه په پښتو كې زوى ته وايي زويكه.

پوه سه: چې چې معنا د "اركب" داده چې ايمان راوړه او زموږ سره سپور سه كما يدل عليه قوله تعالى.

قَالَ سَآوِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ

كنعان ورته وويل، زه به پناه له غرق څخه وروړم وه يوه غره ته چې ما له غرق څخه د اوبو وساتي. دده غرض دا ؤ چې نه ايمان راوړم او نه ستاسي په كښتۍ كې سپرېږم د ساتنې ځايونه له اوبو څخه نور هم ډېر دي لكه غرونه.

قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَن رَّحِمَ

نوح عليه السلام زوى ته وويل چې ساتونكى نسته نن ورځ له عذابه څخه د خداى جل جلاله چې غرق دى مگر نه هغه څوك چې رحم پر وكړي يعني ارحم الراحمين الله جل جلاله كذا في روح المعاني وروح البيان والقرطبي والمظهري وغيرها.

پوه سه: چې تعبير په من ابهامي سره كول او بيا په رحم سره تفصيل كول لپاره د تعظيم د رب جليل دى كما لايخفى. او بعض مفسرين رحمهم الله وايي چې عاصم په معنى د معصوم دى لكه من ماء دافق اى مدفوق او يا كعيشة راضية اى مرضية على توجيه فالمعنى لامعصوم من عذاب الله الا من رحمه الله.

درويش وايي: چې پر مذكوره تفسيرو استثنا متصله ده. او بعض مفسرين

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

وايي چي په ايت کي استثنا منقطع ده والمعنى لكن من رحمه الله هو المعصوم لا الاوى الى الجبل.

وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ

او حائل سو په منځ کي د نوح ﷺ او د زوى دده كنعان څپه د اوبو. نو وګرځېدى زوى يې له غرق شده ګانو څخه. نو "كان" په معنى د صار دى او يا كان پر خپل ظاهر دى اى فكان في علم الله من المغرقين على محاذات قوله تعالى في حق ابليس وكان من الكافرين في التوجيهين المذكورين.

اختلاف: بعض راويان وايي چي اوبه د غرو پر سرو څلوېښت ګزه لوړي سوې او بعض وايي چي پينځلس ګزه لوړي سوې او بعض وايي چي دېرش ګزه لوړي سوې.

درويش وايي: چي دا اندازې چي راويانو بيان کړي دي د هر غره نه دي ولي چي د بعضي غرونو قد کوچني وي چي پر هغو غرو مذكوره اندازې اوبه لوړي سي تر هغه بلند غر خو تو له په اوبو کي نه پټېږي، نو له دې سببه روح البيان داسي عبارت ويلى دى "فارتفع الماء على اطول جبل في الارض آه"

فائده: اطول د غرو په مځکه کي جبل نهاوند دى په منځ کي د رَيّ او طبرستان، والتفصيل في شرح الچغميني في بيان بحث سبع شعيره.

ابن عباس رضي الله عنهما وايي چي څلوېښت ورځي او شپې باران وه اوربدى او د مځکي اوبه هم څلوېښت ورځي را ووتلې قال الله تعالى "ففتحنا ابواب السماء بماء منهمر وفجرنا الارض عيونا فالتقى الماء على امر قد قدر" او په تفاسيرو کي راغلي دي چي د نوح ﷺ کښتى پينځه مياشتي پر اوبو ولاړه وه. او بعض اهل الله وايي چي تاثير د طوفان نوح په هر دېرش کاله کي ښکاره کېږي لكن سبک چي بعض كورونه يا قريې په سېلو غرق ګرځي.

وَقِيلَ يَٰأَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَٰسَمَاءُ

"قيل" صيغه مجهول ده، فاعل يې په حقيقت کي لفظ الله دى او وويل سو له طرفه څخه د خداى پاک چي امر د طوفان پاى ته ورسېدى، اى مځکي نوش كړه خپلي اوبه او وه ځېښنه ستا اوبه يعني چي له تا څخه راوتلي دي يعني نه هغه اوبه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

چي له اسمانه نازل سوي دي ولي چي د اسمان اوبه رودونه او دريابونه سوي او د
محکي اوبه چيني او څاهان او کاريزونه سوي، او اي اسمانه باران اوريدل بند کړه.

اقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ

او اوبه مخ پر کمېدلو سوې يعني خداى پاک کمې کړې، او پاى ته ورسېدل سو
کار د اهلاک د قوم نوح چي خداى ﷻ يې وعده کړې وه. او کښتۍ قرار ونيوى
پر غره د جودي چي په جزيره کي يو غر دى، او بعض وايي چي په شام کي دى
والاول هو الاشهر عند اهل التاريخ. له حضرت علي ﷺ څخه روايت دى چي
سخت د مخلوق غرونه دي او تر غرو سخت وسپنه ده، ولي د غرو ډبري د وسپنې
په آلاتو ماتېږي او اوور پر وسپنه غالب دى. ولي چي وسپنه په اوور ولېږي. او پر
اوور اوبه غالبي دي ولي چي اوور په اوبو مري. او پر اوبو وريځ غالبه ده چي د
اوبو حامله ده او باد بيا وريځ راولي، او انسانان پر باد غالب دي په سبب د آبادۍ او
خونو او قصرو، او خوب پر انسان غالب دى والموت يغلب الكل.

فائده: د حکما په نېز په اووه اقليمه کي د مځکي يو سل اته اوويا (۱۷۸) غرونه
دي او په زهرة الرياض کي وايي شپږ زره شپږ سوه درو اوويا (۶۶۷۳) غرونه دي.
داسي غرونه سته چي طول يې شل فرسخه بيا تر زر فرسخه پوري وي، او په دې
کي اختلاف دى چي افضل د غرو کوم غر دى، بعض وايي چي تر ټولو افضل جبل
ابي قبيس دى په مکه کي. ولي چي دا اول غر دى د مځکي. او بعض وايي عرفات
دى. بعض وايي طور دى چي موسى ﷺ د خداى ﷻ سره خبري پر کړي دي. او
جلال الدين سيوطي ﷫ وايي چي افضل د غرو جبل احد دى کما ورد في
الحديث الصحيح احد يحبنا ونحن نحبه، او د احد د غره زيارت خلگ کوي
خصوصاً حجاج. ولي چي سيد الشهدا حمزة ﷺ دده په لمن کي مدفون دى.

وَقِيلَ بُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾

او وويل سوه له جانبه څخه د خداى پاک چي لېري والى دي وي له رحمت څخه
د خداى ﷻ هغه قوم لره چي ظالمين دي، او يا هلاک دي وي هغه قوم لره چي
ظالمان دي چي دلته مراد قوم نوح دى.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: "بعداً" مفعول مطلق د فعل محذوف دی ای بعد القوم الظالمون بعداً.

فائده: محي السنة بغوي ﷫ وايي چې د نوح ﷺ کښتۍ چې پر جودي لنګر واچاوه يو څو زمانه کښتۍ ولاړه وه نوح ﷺ او مؤمنان پکښې ناست وه، بيا د خدای ﷻ له طرفه اجازه د کښته کېدلو له کښتۍ څخه ورکړه سوه، نو پر غره پياده سوه، نو نوح ﷺ اولاً کارګه راوغوښتې چې د مځکې حالات راوړه کارګه پر مردار لاښ د کفارو پېښ سو، نو خبر يې نه راوړی، وروسته يې کوتره واستول کوترې د زيتون د درختي شين بلګ په موښوکه کې راخستی وُ او پښې يې په خټو لړلي وې. نو نوح ﷺ په دې وه پوهېدی چې اوبه ختمې سوي دي، نو بعض راويان وايي چې نوح ﷺ کارګه ته د خوف دعا وکړه يعني ښېرا دا سبب دی چې کارګه په بېره کې اول نمره د مرغانو دی، بعض خلګ مبالغةً د کارګه د ښېري داسي بيان کوي چې کارګه خپل بچي ته نصيحت کاوه چې که دې انسان وليدی چې مځکې ته چوغ يعني کښته سو، نو پوه سه چې ډبره را اخلي او تا په ولي، بچي يې ورته وويل نو که يې ډبره دمخه ورڅخه وه، نو دا به ښه وي چې سړی مي صرف وليدی زه به الوځم کارګه شاباش ورته ووايه چې هم دغسې کوه، او کوترې ته يې شنه ليکه په غاړه کې ورکړه او د امن دعا يې ورته وکړه ځکه کوترې د انسانانو په کور کې ګذاره کوي.

فائده: روح البيان وايي چې په کافرانو کې يو عوج بن عنق ژوندی پاته سو چې اوبه يې د پر تو ګانښ تر ځای (سروځنې) پوري وې او دده جګوالی روح البيان وايي چې درې زره درې سوه درو دېرش (۳۳۳۳) ګزه وُ، دی وايي چې سبب د نجات د عوج دا وُ چې ده د کښتۍ لرګي له شام څخه ونوح ﷺ ته راچلول. لکن مظهري ﷫ دا خبره رد کړې ده دی وايي چې دا خبره له ظاهره څخه د نص خلاف ده قال الله تعالى "قال نوح رب لاتذر على الارض من الكافرين دياراً" وقال قيل بعداً للقوم الظالمين، وقال لا عاصم اليوم من امر الله الا من رحم.

وَنَادٰى نُوْحٌ رَّبَّهٗ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنِيْ مِنْ اَهْلِيْ وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿٤٥﴾

او ناري کړي نوح ﷺ ورب ته خپل "فقال الفا لتفسير النداء" او وه يې ويل اې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

زما ربه په تحقيق زما زوی زما له اهل څخه دی او په تحقيق ستا وعده حق ده خلف نسته پکښې يعني چې تا وعده کړې وه چې تا او ستا اهل ته به له غرق څخه نجات ور کوم، غرض د نوح ﷺ دا وُ چې څه حکمت کار فرما وُ چې دی له غرق څخه نه سو خلاص، دا ترجمه پر هغه تقدير ده چې کنعان په غرق شده گڼانو کې ولاړی، او بعض مفسرين وايي چې قبل الغرق دا ندا نوح ﷺ وکړه، نو غرض يې دا وُ چې دده زوی له غرق څخه نجات پيدا کړي او ته اې خدايه عدل د حاکمانو يې ستا په حکم کي خلف نسته، ولي چې حکم پر بل چا فرع د علم دی او ته اعلم يې په مصالح د عبادو نو ستا حکم هيڅ بې حکمته نه دی.

درويش وايي: چي په اوسني زمانه کي يو جاهل په دين ظالم رشوت خوره پر منصب د قضأ ناست دی حتی چي قاضي القضات چي د ټولو قاضيانو رئيس دي هم جاهل او ظالم وي، په صحيح حديث کي راغلي دي "القضات ثلثة واحد في الجنة واثنان في النار" (قاضيان دري قسمه دي يو په جنت کي دوه په اور کي) جنت والا هغه قاضي دی چي په حق خبر وي يعني پر احکامو د شرعي علم لري او حکم هم په عدل سره وکړي او هغه دوه قاضيان چي په اور کي دي هغه يو هغه قاضي دی چي په حق او شريعت خبر وي لکن د رشوت وغيره له لاري حکم بالجور وکړي، او بل هغه قاضي دی چي په شريعت ناخبره او جاهل پر منصب د قضأ ناست وي او د شريعت خلاف حکمونه کوي، ومن بلاغات ومبالغات الزمخشري.

قضات زماننا صاروا لصوصاً .... عموماً في القضايا لا خصوصاً
خشينا منهموا لو صا فحو نا .... للصوا من خواتمنا فصوصاً

قَالَ يٰنُوحُ اِنَّهٗ لَيۡسَ مِنۡ اَهۡلِكَ ۚ اِنَّهٗ عَمَلٌ غَيۡرُ صَالِحٍ ۖ

خدای ﷻ ورته وويل چي اې نوح کنعان ستا له اهل څخه نه دی لقطع الولاية بين المؤمن والكافر په تحقيق ستاسي زوی عمل غير صالح دی.

پوه سه: چي "انه" تعليل دی چي له اهل څخه نه دی او عمل مصدر دی حمل يې مبالغةً دی کزيد عدل، او يا يې حمل په حذف د مضاف دی ای ذو عمل غير صالح مضاف چي حذف سو عمل يې پر مضاف اليه جاري سو چي "عمل" دی او خبر د "ان" دی.

فائده: کسائي او يعقوب "عمل" په کسره د ميم وايي يعني صيغه د فعل ماضي او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

غير په نصب سره مفعول د عمل بولي. والمعنى انه عمل عمل الشرک والتکذيب.

فَلَا تَسۡـَٔلۡنِ مَا لَيۡسَ لَكَ بِهِۦ عِلۡمٌۖ

نو ته زما څخه سوال مه کوه د هغه شي چي نشته تا لره په هغه سره علم.

پوه سه: چي کسره د نون دلالت پر یا محذوفه کوي اصله لاتسئلني ؤ د ماليس لک به علم هغه ندا د نوح ﷺ ده وناديٰ نوح ربه آه چي په دې نه پوهېږې چي دا سوال زما خطا دی که صواب چي نجات د زوی کنعان کافر ؤچي تا وويل رب ان ابني آه مقصود زجر د نوح ﷺ دی له داسي دعا څخه اخير زجر پسي زيات.

إِنِّيٓ أَعِظُكَ أَن تَكُونَ مِنَ ٱلۡجَٰهِلِينَ ۝٤٦

زه تا ته نصيحت کوم چي ته به د جاهلان له ډلي څخه نه گرځې چي يو وار سوال کوي د هلاک د ټولو کافرانو. رب لاتذر على الارض من الکافرين ديارا او بيا د کافر زوی کنعان شفاعت راته کوې.

درويش وايي: چي ددې آيت په تفسير کي ډېر لوړ کسان خطاوتلي دي. لکه بغوي رحمه الله چي دا اختلاف راوړی دی. قال مجاهد والحسن البصري چي کنعان ولد الزنى ؤ من غير نوح او نوح ﷺ نه ؤ په خبر ولذالک قال رب ان ابني من اهلي وقال الله تعالى انه ليس من اهلک يعني انه ولد الزنى وقال ماليس لک به علم يعني ته نه يې خبر چي کنعان ولد الزنى دی. او ابو جعفر الباقر رضي الله عنه وايي چي کنعان خو يې د ماينې زوی ؤ لکن دده څخه نه ؤ بلکې د بل مېړه څخه يې ؤ. ولذالک قال من اهلي ولم يقل مني. او ابن عباس او عکرمه او سعيد بن جبير رضي الله عنهم او ضحاک او اکثره محدثين رحمهم الله وايي چي کنعان له نطفې څخه د نوح ﷺ ؤ ولد الزنى نه ؤ. ولي چي د هيڅ نبي ماينې زنى نه ده کړې ومعنى قوله تعالى انه ليس من اهلک انه ليس من اهل دينک لانه کان کافرا. ومعنى قوله تعالى کما مر اني اعظک ان تکون آه داده چي يو وار خواست د هلاک د ټولو کفارو کوې او بيا نجات د کافر زوی غواړې.

قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِكَ أَنۡ أَسۡـَٔلَكَ مَا لَيۡسَ لِي بِهِۦ عِلۡمٞۖ وَإِلَّا تَغۡفِرۡ لِي وَتَرۡحَمۡنِيٓ أَكُن مِّنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ۝٤٧

نوح ﷺ وويل اې زما ربه زه پناه غواړم له تا څخه چي زه به سوال کوم له تا څخه يعني په آئينده کي د هغه شي چي نه وي ما لره په هغه علم لکه ددې وارې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

چې مې وکړي، او که ماته بخښنه ونه کړې یعني د موجوده سوال او رحم ونه کړې پر ما باندي زه به وګرځم له تاوانیانو د جملې څخه.

قِيلَ يَٰنُوحُ ٱهْبِطْ بِسَلَٰمٍ مِّنَّا وَبَرَكَٰتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰٓ أُمَمٍ مِّمَّن مَّعَكَ

"قیل" ای القائل هو الله ﷻ. اې نوح کښته سه یعني له کښتي څخه وغره ته چې کښتي پوه میاشت پر ولاړه وه. او یا کښته سه له جودي غره څخه وسمې مځکې ته "بسلام" یعني بسلامة من المکاره چې زموږ له خوا څخه دی. نو سلام په معنی د سلامتیا دی من الغرق "وبرکات" او په برکتو سره په نسل کې ستا او د رزق فراخه من انواع الارزاق. پر تا باندي او پر هغو امتو چې پیدا کیږي د من معک څخه. والمراد الامم المؤمنة الی یوم القیامة. نو ذکر عام دی مراد ځني خاص دي ای المؤمنین.

پوه سه: چې دا ترجمه پر هغه تقدیر ده چې د نوح ﷺ سره دده اولاد او نور مؤمنان هم وه. لکن په عدد کې یې نور اختلاف دی چې څو کسه وه. نو هغه نور کسان چې له کښتي څخه کښته سوه څو زمانه تر اجل پوري ژوندي وه لکن نسل یې نه سو پاته او پر هغه روایت چې په کښتي کې صرف نوح ﷺ او دده زوجه او دده دري زامن او د هغو ماینې وې چې مجموع اته نفره وه. نو دې خبرې ته ضرورت نسته چې نور نسل نه سو پاته، په هر صورت نوح ﷺ ابو الخلق کلهم دی وروسته تر ده ولهذا اسمي آدم ثاني وا آدم اصغر، ولې چې ټول نر او ښځې، انبیا او صالحین او کافران وروسته تر ده دده له نسل څخه دي دا قدرت د رب العزت دی چې په مرور د زمانو له لږ څخه ډیر پیدا کوي.

تاریخ خبر کوي: چې نوح ﷺ سره د من معه في السفینة راکښته سو په ورځ د عاشورا یعني د محرم د میاشتې پر لسم تاریخ، نو ده روژه ونیول او من معه یې هم په روژه نیولو سره امر کړه شکراً لله تعالی في نجاتهم من الغرق. او ددوی د کښتي خوراکي مواد ختم سوي وه، نو بعض من معه یوه لپه عدس راوړه او بل یوه لپه نخود راوړه چې اووه قسمه خوراکي دانې پوره سوې. نو ټولې یې ګډې سره پخې کړې نو یې روژه په ماته کړه او ټوله په ماړه سوه په برکت د نوح ﷺ.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: که چا فراخي جوړه کړه په شپه د عاشورا پر عیال باندي د نفقي خدای پاک به فراخي جوړه کړي پر عیال دده ټوله آئینده کال. ابن سرین رحمه الله وایي چي قد جربناه فکان کذالک.

وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٨﴾

ژړ دی چي موږ به تمتع ورکړو دوی ته یعني په رزق د دنیا وروسته به دوی مسه کړي یعني وه به رسېږي دوی ته عذاب دردناک په اخیرت کي خو ټولو ته رسېږي لکفرهم، او بعضو ته په دنیا کي هم لکه قوم هود، قوم صالح، قوم لوط او قوم شعیب.

پوه سه: چي "وامم" مبتدأ ده خبر یې محذوف دی یعني وممن معک امم لا برکة فیهم لکفرهم.

تِلْكَ مِنْ أَنبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنتَ تَعْلَمُهَا أَنتَ وَلَا قَوْمُكَ مِن قَبْلِ هَٰذَا

دغه قصه د نوح (عليه السلام) او د قوم او د کښتی او د طوفان الی غیر ذالک مما مر بعض د خبرو څخه د غیب دي یعني ستا څخه غائب وه تا مشاهدةً نه دي لیدلي، نو کلمه "من" لپاره د تبعیض ده، ولي خبرونه د غیب ډېر په قرآن کي وه علیه الصلوٰة والسلام ته کړي کقصة فرعون و ثمود وقوم لوط وغیرها. موږ یې تاته په قرآن کي وحي کړي دي چي نه وې ته په خبر یعني په دغو قصو او نه ستا قوم تر دې دمخه یعني تر نزول د قرآن دمخه.

پوه سه: چي "تلک" مبتدأ ده او من انبا الغیب یې خبر دی او "نوحیها" یې خبر بعد الخبر دی، او پوه سه! چي "انت" تاکید دی په منفصل سره او یا سره د فصل په منځ کي د معطوف او معطوف علیه. معطوف دلته ولا قومک دی.

فائده: لا نافیه په معطوف کي تاکید د ما نافیه دی.

فائده: په دې آیت کي دلیل دی پر دې چي دا قصې معجزې د علیه الصلوٰة والسلام دي یعني دی (عليه السلام) نبي دی حقاً، ولي چي علیه الصلوٰة والسلام د نبوت تر زمانې پوري په خپل قوم کي ؤ، او قوم دده سره د کثرته ددوی چي نه دی په خبر نو پو سړی چي آنحضرت ﷺ دی څرنګه په خبر سو فعلم انها مما علمه الله بالوحي فهو نبي بالحق خصوصاً اذا کانت تلک القصص مطابقة للکتب المنزلة من قبل.

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

فَاصْبِرْ ۚ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾

نو صبر وکړه پر ازار او تکذیب د قوم لکه نوح ﷺ چي صبر کړی ؤ او اخیري فتح او بری په دنیا او اخرت کي د متقینو په برخه ده کما کان العاقبة للنوح ومن معه في الفلک.

پوه سه: چي په دې آیت کي تسلي وه علیه الصلوٰة والسلام ته ورکوي بان العاقبة لک وللمؤمنین، حافظ شیرازي چه خوش گفته

سروش عالم غیبم بشارتی خوش داد .. که کس همیشه گرفتار غم نخواهد بود

کریمه: ان مع العسر یسراً ان مع العسر یسراً حسین کاشفي په خپل تفسیر کي داسي ویلي دي: پیر طریقت فرمود که صبر کلید همه بستگیها است.. شکیبایی علاج همه خستگیها است.. نتیجه ناشکیبائی ظفر است.. وکار بی صبر از هر روز بدتر است انتهی عبارته البلیغة.

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

پوه سه: چي دا عطف دی پر الی قومه باندي "ارسلنا نوحاً الی قومه وارسلنا عاد الآیة" ترجمه: مونږ واستاوه یعني په رسالت سره د عاد وقبیلي ته ددوی د قوم سری "هود" عطف بیان دی د "اخاهم" نو هود ﷺ دوی ته وویل اي قومه زما تاسي توحید د خدای ﷻ عقیده وګرځوئ، قوم یې مشرکان او بت پرستان وه. نشته تاسي لره یو معبود بالحق ماسوی د الله ﷻ څخه (نو کلمه د من لپاره د استغراق د نفي ده) نه یاست تاسي مګر درواغجنان چي تاسي بتان شریکان د خدای پاک بولئ په عبادت او شفعائنا عند الله یې بولئ.

يَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾

اي قومه زما نه کوم زه سوال له تاسي څخه پر تبلیغ د رسالت د مزدوری، چي پر تاسي دا مزدوري درنه وي، نه ده مزدوري زما یعني ثواب مګر هر هغه چاچي زه یې پیدا کړی یم یعني الله ﷻ آیا تاسي له عقل څخه کار نه اخلئ چي د داسي سړي متابعت باید وکړل سي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درويش وايي: چي طمع چي تو له حروف يې مهمله دي په تبليغ كې د دين وخلكو ته كول تبليغ مهمل گرځوي يعني خلگ د مبلغ طامع خبري نه قبلوي هم دا سبب دی چي هر نبي تر ټولو دمخه مراندہ د طمع غوځه کړې ده. بيت.......

طمع بندد دفتر زحكمت بشوى .... طمع بگسل وهرچه خواهى بگوى

مكن سعديا ديده بردست كس .... كه بخشنده پروردگار است وبس

طمع آبروى موقر بريخت .... براى دو جود امن دُربريخت

مثل: فلاني سړی اجهل دی من داعي ثمانين من الضان. ددې مورد د داسې تاريخ بيان كړی دی چي يو سړي د عليه الصلوٰة والسلام يو كار ور اجرا كړی. نو عليه الصلوٰة والسلام ورته وويل چي ته مدينې ته بيا راسه يعني زه ستا ددغه خدمت عوض دركوم. خير هغه سړی مدينې ته ورغلی. نو عليه الصلوٰة والسلام ورته وويل چي اتيا (۸۰) مېږي غواړې او كه زه خدای ﷻ ته خواست چي تا خدای پاک زما ملگری وگرځوي په جنت كي. هغه سړي ورته وويل چي اتيا مېږي غواړم. عليه الصلوٰة والسلام صحابه كرامو ﷺ ته وويل چي اتيا مېږي وركړئ. دا خو يې مورد ؤ اخير ضرب مثل سو. د هغه چا لپاره چي د پر اعلى شی په عوض په ادنى شي سره قناعت وكړي كالمبلغ الطامع للدنيا عوض ثواب الله في العقبى. سعدي شيرازي ﷫ ميگويد. بيت:.

زيان ميكند مرد تفسير دان .... كه علم وادب ميفروشد بنان

وَيٰقَوۡمِ اسۡتَغۡفِرُوۡا رَبَّكُمۡ

اې قومه زما طلب د مغفرت وكړئ له رب څخه ستاسي يعني د هغه شرک چي تاسي دمخه كاوه او دا طلب د مغفرت له شرک څخه په اسلام سره كېږي. فان الاسلام يهدم ماكان قبله لكه چي روايت يې كړی دی ددغه حديث عمر بن العاص ﷺ د عليه الصلوٰة والسلام څخه.

ثُمَّ تُوۡبُوۡۤا اِلَيۡهِ يُرۡسِلِ السَّمَآءَ عَلَيۡكُمۡ مِّدۡرَارًا

وروسته تر اسلام رجوع وكړئ وه طاعت ته د خدای پاک بېله شريكه. خدای پاک به رالېږي اسمان پر تاسي د پر اوروونكي د باران، او ولې به مو جاري سي دا يې له دې سببه ورته وويل چي پر دوی درې كاله باران بند ؤ تعذيباً لهم على الشرك.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یو سه: چې مدرارا صیغه د مبالغې ده نو ځکه یې مفسرین ترجمه په کثیر الدرور سره کوي.

وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَىٰ قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ ۝

او خدای ﷻ به زیات کړي قوت ستاسي منضماً الی قوتکم. حسین کاشفي په تفسیر حسیني کې وایي: آورده اند که عادیان دعوت هود ؑ قبول نکردند حق سبحانه وتعالی بشامت آن سه سال باران از ایشان بازگرفت وزنان ایشان را عاقره وعقیمه ساخت وچون اصحاب زروع بودند او دشمنان نیز داشتند برای زراعت به باران وبرای دفع دشمنان باولاد محتاج بودند. هود ؑ فرمود که (یا قوم استغفروا الخ) فیکون معنی قوله (ویزدکم قوة الی قوتکم) قوة با قوة شما یعني فرزندان دهد شما را تا بمدد ایشان بردفع دشمنان قادر شوید انتهی.

درویش وایي: چې هغه تفسیر کامل دې مقام دغه د حسین کاشفي دی.

درویش وایي: چې د حسن بن علي ؓ څخه روایت دی چې دی د معاویه ؓ ملاقات ته ورغلی و چې دی د معاویه ؓ له دربار څخه راووتی. ځیني پهره دارانو د معاویه ؓ ورته وویل چې زه خاوند د ډېر مال یم لکن عیال خصوصاً زوی نه لرم ته ماته یو شی راوښیه شاید خدای پاک به ماته عیال راکړي، حسن بن علي ؓ ورته وویل چې استغفار ډېر وایه! هغه سړي هم استغفار ته زور ورکړی حتی چې په یوه ورځ کې به یې اووه سوه واره استغفار وایه. نو خدای پاک پرله پسې لس زامن ورکړه. معاویه ؓ په دې موضوع خبر سو. نو هغه ځیل پهره دار ته یې وویل چې تا پوښتنه نه ځني وکړه چې دا خبره ده له څه رویه ده وکړه. هغه ورته وویل بیا!. خیر بل وخت بیا حسن بن علي ؓ ملاقات ته د معاویه ؓ راغلی. نو هغه پهره دار د معاویه ؓ پوښتنه ځني وکړه، ده ورته وویل چې تا قول د هود ؑ نه دی اورېدلی چې قوم ته یې وکړی (ویزد قوة الی قوتکم) یعني مراد له قوت څخه زامن وه. او دا قول د نوح ؑ تاسي نه دی اورېدلی (ویمدد کم باموال وبنین)

درویش وایي: چې دا مجربه نسخه د وچ سړي لپاره د تفسیر ایوبي هدیه ده ضرور داده چې عقیده ټینګه سړی پر ولري.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يوه سه: چي "ولاتتولوا مجرمين" عطف دى پر استغفروا. والمعنى تاسي زما د دعوت څخه اعراض مه کوئ په داسي حال کي چي تاسي پر خپلو جرائمو همېشه توب کوئ يعني الشرک وعدم قبول الدعوة.

قَالُوا يٰهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ

وويل د هود ﷺ قوم وه ته چي تا موږ ته راتګ نه دی کړی په يو حجت سره چي ستا د دعوی د نبوت پر صحت دي دلالت کوي، دا خبره دوی د ډېر عناد او تکبره وهود ﷺ ته وکړه سره ددې چي هود ﷺ دوی ته معجزات باهرات راوړي دي.

وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِيٓ اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ۝

او موږ نه يو پرېښوونکي د عبادت د خپلو خدايانو يعني بتانو ستا په قول، نه يو موږ تالره ايمان راوړونکي يعني ستا پر خبره تصديق نه کوو يعني لا اله الا الله، نو هود ﷺ دوی نا اميده کړی له خپل ايمان څخه.

يوه سه: چي "عن قولک" متعلق دی په "تارکي" پوري.

درويش وايي: چي ورته خبري به قريشو وه عليه الصلوٰة والسلام ته هم کولې بلکي عادت د هر نبي د قوم د مشرکانو له خوا دغه قسم خبري کېدلې.

اِنْ نَّقُوْلُ اِلَّا اعْتَرٰىكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوٓءٍ

او موږ نه واينو تا ته يوه خبره مګر دا خبره چي تا ته مصيبت يعني جنون در پېښ کړي، بعض خدايانو زموږ په يو بد سره چي خرافات وايه، ولي ته ددوی بد وايه او خلګ ددوی له عبادت څخه منع کوې. نو بعض خدايانو زموږ هم درد ورغلی او ته يې په مرض د جنون مبتلا کړې.

درويش وايي: چي فکر وکړئ چي بت پرستان څومره له انسانيت څخه لېري خبري کوي چي جمادات بتانو ته دومره قدرت ثابته وي چي د سړي دماغ دي ورخراب کړي او لېوني دې کړي.

قَالَ اِنِّيٓ اُشْهِدُ اللّٰهَ وَاشْهَدُوْٓا اَنِّيْ بَرِيٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ۝

هود ﷺ وويل چي زه خدای ﷻ شاهدوم پر ځان او تاسي هم شاهدان اوسئ پر ماچي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

په تحقيق زه بېزاره يم د هغو بتانو څخه چي تاسي يې د خداى پاک شريکان بولئ.

مِنْ دُوْنِهٖ فَكِيْدُوْنِيْ جَمِيْعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُوْنِ﴿۵۵﴾

ماسوا له خداى ﷻ څخه يعني نه يې عبادات کوم او نه ځني بېرېږم، نو تاسي او ستاسي خدايان حيله وکړئ زما په ضرر او اهلاک کي په ګډه يعني تاسي او ستاسي خدايان اتفاق سره وکړئ زما په ضرر رسولو يعني ستاسي پر زعم چي زموږ خدايانو ته څوک بنکنځل کوي زموږ خدايان وه هغه ته ضرر رسولای سي كما يدل عليه قولكم الا اعتراک آه "ثم لا تنظرون" بيا مهلت مه راکوئ ماته.

يوه سه: چي کسره د نون دال پر يا محذوفه ده والاصل لا تنظروني.

يوه سه: چي په دې قول د هود ﷺ سپکاوى د قوم دى او اظهار د اعتماد پر خداى دى او اعلان د عجز ددوی د خدايانو دی لانها احجار جمادات لا تنفع ولا تضر.

فائده: په دې قول کي: هود ﷺ معجزه ده، ولي چي وروسته ددې قول د هود چي اجتماع پېش رويه ودوی ته وركړي او دوی جبابره هم وه او وه وېنو ته د هود ﷺ تږي هم وه لکن نه يې ضرر وررساوه او نه يې هلاک کړی.

اِنِّيْ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ رَبِّيْ وَرَبِّكُمْ ۚ مَا مِنْ دَآبَّةٍ اِلَّا هُوَ اٰخِذٌۢ بِنَاصِيَتِهَا ۚ

زما تکيه او اعتماد پر الله ﷻ دى چي رب زما او ستاسي دى، نسته يوه دابة (دابة مايدب اى يتحرک على الارض فيعم الانسان وغيره) مګر نه خداى ﷻ نيونکى دى د نزلې د وېښتانو د هغې دابې.

يوه سه: چي ناصيه ځاى ته د شنه کېدلو د وېښتانو وايي چي په مقدمه حصه کي د سر وي چي په ښتو کي يې نزله بولي، او هغه وېښتانو ته هم وايي چي د هغه حصه شنه وي.

فائده: سر څلور حصې دى (۱) ناصيه چي ذکر سوله (۲) مقابل د ناصيه قفا بولي يعني څټ (۳) او مابين د ناصية (۴) او څټ د يوه غوږه او د بل غوږ پر برابر قرنان بولي دوه ښکرونه" اصطلاح د عربو" عرب چي يو سړى په ذلت او مقهوريت وبل سړي ته بيانه وي، نو وايي ناصية فلان بيد فلان اى هو ذليل ومقهور له" والمراد باخذ الله بناصية كل دابة" نفاذ قدرته تعالى فيهم" والمعنى

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الا هو مالک لها قادر علیها یصرفها علی ما یرید بها.

مقصود د دې بیان څخه اظهار د عظیم قدرت د خدای دی او غالب سلطنة د خدای دی اودا چي پر مخلوق که څه هم ډېر جلیل دی په قوت او په جثه کي فهو صغیر ذلیل بالنسبة الی قدرته تعالی. نو بعض مفسرین وایي چي دا عبارت قرآني کنایة ده. او بعض مفسرین وایي استعارة تمثیلیه ده کما قولهم للمتحیر في امر ما" رئیتک تقدم رجلا وتوخر اخری والتفصیل في علم البیان" علما په پوهېږي که څه هم عوام نه په پوهېږي.

سوال: تا خو ویلي وه چي زما تفسیر د عوامو دپاره دی او دلته وایې که څه هم عوام نه په پوهېږي؟

ځواب: ما داسي نه دي ویلي چي د عوامو دپاره دی بلکه ما صرف داسي ویلي دی چي زما تفسیر په پښتو ژبه دی په دې وینا کي عوام او خواص دواړه داخل دي.

سوال: عینا دا سوال او جواب تا بل ځای په دې تفسیر کي هم راوړی دی، نو د تکرار یې څه فائده؟

ځواب: غرض مخ نیوی د حاسدانو د خبرو دی چي هغه پر هر ځای تنقید کوي

چشم بد اندیش که بر کنده باد .... عیب نماید هنرش در نظر

ته که د حاسدانو د حالاتو تفصیل غواړي د درمختار مقدمه ملاحظه کړه.

إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ

په تحقیق زما خدای پر لاره سمه دی" یعني علی الحق والعدل، نو محسن ته ثواب ورکوي پر احسان د هغه فضلا منه او بد کاره ته د بد کار جزا ورکوي عدلا منه او هغه خوک چي خدای ﷻ سره اعتصام وکړي هغه خدای ﷻ نه ضائع کوي.

فَإِن تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُم مَّا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ

اصل یې "تتولوا" وو یوه تایې حذف" یعني که تاسي اعراض وکړئ د هغه څه څخه چي ما تاسي ته دعوت درکړي دي یعني من التوحید، په تحقیق ما تاسي ته ورساوه هغه دین چي زه د تبلیغ د هغه خدای را استولی وم وتاسي ته.

یوه سه: چي اصل جزا ده ان محذوف ده مذکور آیت دلیل د جزا محذوفي دی والتقدیر فان تولوا فلا تفریط ولا تقصیر بي اذ قد ابلغتکم آه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ

او خدای ﷻ به خلف ستاسي پيدا کړي يو قوم غير د تاسي ځخه يعني تاسي به هلاک کړي او ستاسي عوض به هغه قوم وګرځوي چي تر تاسي فرمان برداره وي او د خدای عبادت کوي په توحيد سره ولي ستاسي عذر نه سو پاته چي ما تبليغ د ما ارسلت به درته وکړي او خپله وظيفه مي اجرا کړه.

وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ۝

او ضرر نسي رسولای وخدای ﷻ شيئا من الضرر (فشيئا مفعول مطلق) بلکه ضرر د شرک ستاسي وتاسي ته راجع دی او يا معنی دا ده چي ستاسي په هلاک کي تاسي د خدای ﷻ وخدايي ته نقصان نه سئ رسولای (فشيئا مفعول به دی) په تحقيق زما رب پر هر شي رقيب دی يعني خبر دی ستاسي په عملو او قادر دی ستاسي پر مجازات او غافل نه دی ستاسي د عملو ځخه. نو بايد مؤمن همېشه طاعت د خدای ﷻ ته.

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا

هغه وخت چي ورسېدی امر زموږ يعني د عذاب د هود موږ نجات ورکړی و هود او و هغو کسانو ته چي ايمان يې راوړی وو د هود سره په رحمت سره زموږ يعني په فضل زموږ نه په عمل د دوی.

پوه سه: چي مؤمنان د قوم هود (۴۰۰۰) ځلور زره کسان وه.

وَنَجَّيْنَاهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۝

او نجات ورکړی موږ ودوی ته د عذاب سخت ځخه.

پوه سه: چي تکرار د "نجيناهم" لپاره د تاکيد دی او لپاره د تعظيم د قوم هود دی او لپاره د تهويل د عذاب دی.

فائده: عذاب د قوم هود د پر سخت باد او نهايت ګرم و چي ددوی يعني د کفارو په پزه ننوتی تر دبره به يې راووتی او عضو اعضو به يې سره جلا کړه.

درويش وايي: چي د عاديانو مفصله قصه په تفسير کي د سورة الاعراف تېره سوه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: هود ﷺ او مؤمنان چي قوم یې هلاک سو د مکې مکرمې پر لور روان او هورې یې د خدای ﷻ عبادت کاوه تر مرګ پورې.

فائده: په انسان العیون کې وایې چې د هر نبي قوم چې هلاک سوی دی ماسوی د موسی ﷺ هغه نبي مکې ته راغلی دی او هورې یې د خدای ﷻ عبادت کاوه تر مرګه پورې.

وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ

پوه سه: چې تلک اشارة ده وقوم ته د هود چې قوم عاد وه او سبب د تانیث یې تاویل دی په قبیله سره او بعض مفسرین مضاف محذوف بولي یعني تلک اثار عاد یعني تاسې سفر وکړئ په مځکه کې او اثار د قوم عاد وګورئ لاجل العبرة.

بیت:. پند گیر از مصائب دیگران............ تا نگیرند دیگران ز تو پند

ترجمه" دغه ده قبیله د عاد. یا دغه دي آثار د عاد چې دوی تکذیب او انکار کړی وو په آیاتو د خدای ﷻ، او دوی عصیان کړی وو د رسولانو د خدای ﷻ.

پوښتنه: رسول د عاد یانو خو یو وو، نو جمع یې د کوم حکمت دپاره راوړه؟

ځواب: په جمع کې تنبیه پر دې ده چې انکار د یوه رسول انکار د ټولو رسولانو دی ولې چې رسولان ټوله دعوت وتوحید ته کوي او یو د بل تصدیق کوي بلکه په اصول او عقائدو کې د دین ټوله سره شریکان دي البته په فروع کې د دین اختلاف سره لري، نو انبیا علیهم الصلوة والسلام لکه د یوه پلار زامن چې مندې یې سره جلا وي" وقد جا معناه فی الحدیث النبوي الصحیح.

وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾

او دوی متابعت کاوه په شرک کې د امر د هر نوي ظالم چې د توحید سره یې ضدیت درلودی والمعنی چې دوی د خپلو رئیسانو متابعت کاوه او د هغه چا چې دوی ته به یې د توحید تبلیغ کاوه د هغه څخه به یې انکار کاوه" په تبیان کې وایې چې جبار المتعظم في نفسه (چې په نفس کې ځان لوی پر هر چا په خیال ورځي المتکبر علی العباد) او چې کبر کوي پر خلګو" والعنید" الذي لا یقول بالحق ولا یقبله او دعنود او د معاند هم داغه معنا ده.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ

او په دوی پسې کړه سوی دی لعنت من الناس والملائكة او په آخرة کې هم لعنة دی يعنې د خدای د جانب څخه.

پوهنه: چې د اتبعوا ضمیر ورؤساو او تابیعنو ته د دوی راجع دی.

فائده: اثر د لعنت د ورځې د قیامت التابید فی النار دار الاشرار والكفار والفجار والهلاک فی الدنیا" عصمنا الله تعالی منها بفضله وكرمه.

أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ ۗ أَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ۝

خبر اوسئ چې د عاد قوم کفر وکړی د خدای ﷻ یعنې انکار د توحید د خدای ﷻ یې وکړی " او یا کفران د نعمتو د خدای ﷻ یې وکړی. خبر اوسئ چې لیرې والی دی وي د رحمت څخه او یا معنی هلاک دي وي.

پوهنه: چې دا جمله د بترا د لعنت یا د هلاک و عادیانو ته ده او تنبیه پر دې ده چې دوی مستحق د ما نزل علیهم وه بسبب ما حکی الله عنهم.

فائده: ذکر د الا دوه ځایه او ذکر د نامه د عاد دپاره د عبرت د نورو نسلو دی په حال سره د دوی او رسوایې د دوی ده او قوم هود عطف بیان د عاد دی او اشاره واختلاف ته د قوم او د هود ده" قال المولوي المعنوي رحمه الله في مثنويه في بیان العبرت.

پس سپاس اورا که مارا در جهان .... کرده پیدا از پس پیشنان
تا شنیدیم آن سیاستهای حق .... بر قرون ماضیه اندر سبق
استخوان وپشم آن کرگان عیان .... بنگیرید وپند گیرید ای جهان

مسئله: په کفایه شرح الهدایه کې راغلي دي چې لعن پر دوه قسمه دی (۱) بعد دی د رحمت څخه د خدای ﷻ او دا لعن یې کافره بل چاته نسته (۲) او لیرې والی دی د درجې د ابرارو او صالحانو والثاني هو المراد بقوله علیه الصلوة والسلام المحتكر ملعون" لان الاحتكار (یعنې خوراکي مواد د ګرانی دپاره رانیول او ساتل یې) کبیره" ګناه ده او مذهب د اهل السنة والجماعة دا دی چې په ارتکاب د ګناه کبیرې سړی کافر نه ګرځي چې مستحق د لعن اول دی وګرځي. خلافا للمعتزلة والخوارج.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مسئله: لعن عام روا دی "كما جاء في الحديث لعن الله الراشي والمرتشي والرائش يعني وركوونكي د رشوت او اخستونكي د رشوت او چي په مابين كي د دوی واوسطه وي" وكذا جاء في الحديث لعن الله اكل الربوا و موكله وكاتبه وشاهده الى آخير الحديث.

درويش وايي: چي نور گنړ شمېر حديثونه په لعن عام كي راغلي دي.

فائده: لعنت پر شخصي سړي بېله كافره پر چا نه دی روا.

پوه سه: چي ابن الصلاح په خپله فتاوی كي وايي چي قاتل د حسين ﷺ يعني الامر بقتله وهو يزيد لا يكفر بذالك بلكه مرتكب د كبيره گناه دی وانما يكفر القاتل بقتل نبي من الانبياء ﷺ ابن صلاح وروسته زياته كړې ده چي د يزيد په باره كي درې فرقې دي (۱) دوستي او محبت ورسره كوي او وايي چي ښه كار يې وكړی (۲) فرقه ښكنځل ورته كوي او لعنت پر وايي (۳) فرقه نه دوستي ورسره كوي او نه لعنت پر وايي بلكه مرتكب د گناه كبيره يې بولي" ابن الصلاح دا دريم مذهب مختاره كړی دی" لكن العلامة سعد الدين التفتازاني رحمه الله وايي "ونحن لا نتوقف في شانه بل في ايمانه لعنة الله عليه واعوانه والله اعلم بالصواب.

نه مجتهد يم نه قاضي او نه مفتي .... بلكه خوار عبيدالله يمه عاصي.
(يعني زه ناقل يم د علماؤ رحمهم الله د اقوالو.)

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا

اى وارسلنا الى ثمود" قبيله من العرب په نامه د لوړ نيكه مسمی ده" يعني ثمود بن عاد بن ارم بن سام بن نوح ﷺ په تفسير كي د ابي الليث السمرقندي رحمه الله وايي چي ثمود گاهي غير منصرف راځي للتانيث بتاويل القبيلة والعلمية" او گاهي منصرف هم راغلی دی للتاويل بالقوم "اخاهم" يعني شريك د دوی په نسب كي "صالحاً" عطف بيان دی لاخاهم وهو صالح بن عبيد بن آسف بن ماسخ بن عبيد بن خاور بن ثمود.

قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ

جمله مستانفه جواب د سوال دی گويا چا پوښتنه وكړه چي صالح چي ثمود ته

Maktaba Tul Ishaat.com　Scanned by CamScanner

واستول سو، نو يې څه وويل دوی ته. ای قوم زما (بتقدير اليا وتعويض الكسرة منها) عبادت کوئ د خدای ﷻ. نشته تاسي لره معبود بالحق غيره الله دا جمله تعليل د ماقبل جملې يعني اعبدوا الله.

پوه سه: چي عبادت کول د خدای ﷻ چي مشرک ته وويل سي معنا يې توحيد ده ای وحدوا الله.

هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ﴿٦١﴾

تاسي خدای ﷻ پيدا کړي ياست د مځکي څخه يعني بخلق ابيکم آدم منها، او تاسي يې آباد کړي ياست په مځکه کي او ضحاک رحمه الله يې ترجمه داسي کړې ده چي طويل عمرونه يې درکړي دي تاسي ته حتی چي ددوی د يوه سړي عمر به له درې سوه کاله څخه نيولې بيا تر زر کالو پوري و، طلب د مغفرت له خدای پاک څخه وکړئ بالايمان، کاشفي رحمه الله وايي ايمان آريد تا شمارا بيا مرزد، بيا توبه وکاږئ خدای پاک ته من عبادة غيره لان التوبة لاتصح الا بعد الايمان کما لايخفی، په تحقيق زما خدای قريب دی په رحمت سره، کريمه: ان رحمة الله قريب من المحسنين" او قبلونکی د دعا دی. شيرازي قدس سره وايي:

محالست اگر سر برين در نهی .... كه باز آيدت دست حاجت تهی

کريمه: ادعوني استجب لکم.

قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَٰذَا ۖ أَتَنْهَانَا أَن نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا

قوم ورته وويل ای صالح ته وې په موږ کي د اميد سړی يعني زموږ خيال وو چي ته به زموږ سردار وګرځې د مخه تر دې دعوت چي ته موږ امر کوې چي عبادت د خپلو خدايانو پرېږدئ اوس مو نو اميد در څخه قطع سو، آيا ته موږ منع کوې چي موږ عبادت کوو د هغو خدايانو يعني الاوثان چي عبادت يې کاوه زموږ نيکه ګانو، نو لفظ "يعبد" حکايت د حال ماضيه دی.

وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾

او په تحقيق موږ په شکر کي د هغه شي څخه چي ته موږ ور بولې يعني توحيد

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

المعبود وترک عبادة الاصنام چي موږ په شک کي اچولي یو.

قَالَ يَٰقَوْمِ أَرَءَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي

صالح ﷺ قوم ته وویل ای زما قومه تاسي ماته خبر راکړئ که زه وم پر بیان حق د جانب څخه د رب زما.

پوښتنه: صالح ﷺ خو متیقن وو چي زه پر بیان حق یم د خدای ﷻ د خوا څخه. نو کلمه د شک چي ان ده ولي وویل؟

ځواب: صالح ﷺ کلمه د شک په اعتبار د مخاطبینو وویل چي هغه د ده د نبوت څخه منکر وه، نو ګویا د داسي ورته وویل چي تاسي فرض کړي که زه وم آه.

وَءَاتَىٰنِي مِنْهُ رَحْمَةً فَمَن يَنصُرُنِي مِنَ ٱللَّهِ إِنْ عَصَيْتُهُۥ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ

او راکړه سوې وو ماته رحمت یعني نبوت او علم دین، نو به څوک زما سره کومک وکړي یعني خلاص به کړي ما د عذاب څخه د خدای ﷻ (بحذف المضاف وتضمین النصر لمعنی المنع) که زه عصیان وکړم د خدای ﷻ څخه یعني په تبلیغ کي د رسالت او په منع کي شرک به تعالی، نو تاسي نه زیاته وئ ماته چي بېرته مو ودین د آباو بولي سوی د دي څخه چي ماته خسران ورسوئ.

سوال: صالح ﷺ خو به خسران کي نه وو، نو څه معنی د "ماتزیدونني غیر تخسیر"؟

ځواب: روح المعاني او روح البیان" او مظهري" او قرطبي بلکه تولو مفسرینو ﷫ تخمینا په ګډه دوه جوابه د سوال مذکور ورکړي. اول چي تاسي زما متابعت وکړئ او رئیس د قوم وګرځوئ لکه چي دا قول د دوی دلالت پر کاوه" قد کنت فینا مرجوا" ماته نه فائده کوي غیر د تخسیر څخه. نو تزیدونني په معنی د تفیدونني اذلم یکن فیه تخسیر اصلا حتی یقبل الزیادة" یعني زما عمولته را باطله وي او د عذاب سره د خدای ﷻ مي مخامخ کوئ" دوهم دا چي په خواصو د ابواب کي د شافیې د ابن حاجب ﷫ راغلي دي چي باب د تفعیل ګاهي د پاره د نسبت راځي "نحو فسقته ای نسبته الی الفسق" وفجرته ای نسبته الی الفجور" فکذا التخسیرة بمعنی النسبة الی الخسران" یعني زه به نسبت ستاسي وخسران ته کوم" واقول انکم لخاسرون".

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي دا دوهم جواب حسین بن الفضل ورکړی دی" والفرق بین الجوابین ان الفاعل علی الاول" القوم وصالح مفعوله وعلی الثاني بالعکس انتهی مافي التفاسیر مع زیادة التوضیح من العبد العاصي.

درویش وایي: چي علامه بغدادي رحمه الله په روح المعاني کي نور جوابونه هم راوړي دي ونقل کلها یفضي الی الاطناب وفیما نقلنا کفایة.

درویش وایي: چي قوم د صالح علیه السلام یوه ورځ د عید درلوده چي ټول به دښت ته ولاړه. نو صالح علیه السلام په اجتماعي ورځ کي د دوی ودوی ته دعوت د توحید ورکړی "وترک الشرک" نو دوی ورته وویل چي ته موږ ته یوه معجزه ښکاره کړه چي دلیل ستا د نبوت وي صالح علیه السلام ورته وویل "ایة آیة تریدون" نو رئیس د دوی جندع بن عمرو ویوې لوی ډنډي د غره ته اشاره وکړه چي د دغه غره څخه به یوه اوښه راوزي چي لوی نس یې وي" یعني لکه د غره دغه حصه او په وریو به پټه وي او د لسو (۱۰) میاشتو برالبه به وي (چي د اوښې ولادت او نتاج پر لس میاشتي کېږي) او هغه اوښه به لنګېږي جونګی یې دونه وي لکه موږ.

درویش وایي: چي د دوی په خیال دا د عقله لیري کار وو" د صالح په قدرت به داونسي او دوی غافله وه چي په قدرت د رب د صالح څو پوره ده" کریمه" اذا اراد شیئا ان یقول له کن فیکون" او قوم د صالح د ده سره ټینګي وعدې وکړې که تا دغسي وکړه موږ پر تا ایمان راوړو یعني تا په نبوت منو" نو صالح علیه السلام دوه رکعته لمونځ وکړی او خدای ته خواست وکړی، نو د غره څخه داسي اواز پیدا سو لکه اوښه چي لنګېږي غر سره وچاودی لویه اوښه څنډي را ووتل" او هغې ته سمدلاسه حالت د لنګول پېښ سو او د موږ په شان غټ جونګی یې وزېږاوه.
بعض مفسرین رحمه الله وایي چي دا اوښه دومره غټه وه چي میل په میل کي پرېوتله یعني چوکېدله راوي وایي چي د دې معجزې په لیدو سره څلور زرو (۴۰۰۰) کسانو سره د جندع ایمان راوړی "فقال صالح علیه السلام".

وَيَٰقَوۡمِ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمۡ ءَايَةٗ

دا اوښه د خدای ده (نسبت وخدای ته یې په دې سبب وکړی چي دا اوښه په

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

محض قدرة د خداى جلاله پيدا سوه ببله سبب عادي).

پوه سه: چي هذه مبتدأ ده او ناقة الله يې خبر دی او لكم خبر مقدم دی پر مبتدأ چی آية دی لكون المبتدأ نكرة محضة كما هو القانون النحوي.

فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ﴿٦٤﴾

تاسي يې پرېږدئ دا به خوراک كوي يعني د نباتاتو او د بلګو د درختو (و تشربو ماؤها يې پرېښو لدلالة الاكل عليه) والمقصود منه دا دی چي نفقه يې پر تاسي نه ده لازمه، او مه مسه كوئ په بدو سره، يعني كه يې تاسي مسه كړئ په سوء سره، نو تاسي ته به ورسېږي عذاب نژدې يعني په درو ورځو كي.

پوه سه: چي دا اوښې به په دوبې د شيلې د وبشو پر غاړه خوراک كاوه د خلګو چارپايان د اوښې د بېرې نه ورتله، او ژمي كي بې د شيلې د نس والبنه خوړله او د خلګو چارپايانو د دې د بېري د شيلې لوړ والبنه خوړل دا پر وطن والو دېره درنه پرېوته ولې چي هغه ښه والبه د دوبې او د ژمي به اوښې خوړله وفي رواية چارپايان د خلګو د بېري د اوښې شيلې ته د وبشو هرګز نه ورتله" دا شكايت خلګو و صالح عليه السلام ته وكړى "بيا د صالح او د دوی مشوره پر نوبت وكړه سوه" يعني په ورځ د اوښې به ستاسي چارپايان په كور كي وي، او يوه ورځ دې ستاسي د چارپايانو وي، اوښه به نه ورځي" نو دا نوبت دوی ته اشق تر اول سو.

فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ

دوی مړه كړه ناقة الله، پس ووېل (صالح عليه السلام) تاسي ژوند كوئ په خپلو كورو كي درې ورځي.

پوه سه: چي عاقر كه څه هم قدار بن سالف و لكن چونكه دا كار قدار په مشوره د دوی وكړی، نو د دې سببه يې نسبت د هلاک يې وتولو ته وكړى اوبنه چي مړه سوه غوښي يې پر تولو اهل قريه ووېشلې.

درويش وايي: چي تفصيل د دې په تفسير كي د سورة الاعراف مطالعه كړه.

پوه سه: چي د دار څخه يا دنيا مراد ده او يا بلد د دوی درې ورځي" يعني (۴) شنبې (۵) شنبې او جمعه چي اوله ورځ به د تولو مخان ژړ وي، او دوهمه ورځ به سره وي" او دريمه ورځ به تور وي او د شنبې په ورځ عذاب پر تاسي نازلېږي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾

دغه د درو ورځو وعده دروغ نه ده" بعض مفسرين وايي چي مكذوب مصدر ميمي دى كالمجلود" والمفتون" او بعض مفسران وايي چي اصل يې مكذوب فيه وو حرف جر حذف سو ضمير يې و مكذوب ته نقل سو.

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صٰلِحًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ

نو هغه وخت چي امر د عذاب زموږ ورسېدى، نو نجات ورکړى موږ و صالح ته او هغو كسانو ته چي ايمان يې راوړى وو سره د ده په رحمت عظيم سره زموږ د خوا او دغه رنګه مو نجات ورکړى د رسوايې د دغې ورځي يعني هلاک مو نه کړه لکه کفار.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيْزُ ﴿٦٦﴾

په تحقيق ستا خداى قادر پر هر شي او غالب دى.

وَأَخَذَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوْا فِيْ دِيَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿٦٧﴾

او ونيول هغه كسان چي ظلم يعني كفر يې كاوه يوې نارې د جبرئيل (د يوې نعرې تفسير يې په سبب د دې وسو چي صيحة فعلة دى فعلة بفتح الفا وقال اهل الصرف ان وزن فعلة للمرة) او بعض مفسرين وايي چي د آسمان دخوا يو داسي چغه وسوه چي د هرې تکي آواز په کښې وو. نو د دوى زړونه په سينو کي وچاودل والاول هو الاشهر، نو وګرځېده دوى په خپلو كورو كي هلاک پر زنګنو ناست.

كَأَنْ لَّمْ يَغْنَوْا فِيْهَا ۗ أَلَا إِنَّ ثَمُوْدَا كَفَرُوْا رَبَّهُمْ ۗ أَلَا بُعْدًا لِّثَمُوْدَ ﴿٦٨﴾

ګويا دوى نه دي اوسېدلي په خپلو كورو كي يعني موت په اجل واحد مره سوه. اګاه اوسه چي قوم ثمود كفر او انكار وكړى د توحيد ښخه د خداى ﷻ اګاه اوسه چي بعد دي وي دوي لره د رحمت ښخه د خداى قوم لره د ثمود.

فائده: ثمود په تاويل د قبيلة موٴنث دى. نو غير منصرف دى او په تاويل د قوم مذكر دى" په دې آيت كي پر قرائت مشهوره اول ثمود منصرف دى يعني منون دى او تنوين يې په الف بدل كړى دى او دوهم ثمود غير منصرف دى سره د دخول لام جاره په فتحه ويل كېږي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَلَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُنَآ اِبْرٰهِيْمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوْا سَلٰمًا

او په تحقيق راغله رسولان زمونږ يعني الملائكة، و ابراهيم ته په زيري سره د اسحاق او د يعقوب چي د اسحاق زوی دی او د ابراهيم لمسی دی" وقيل باهلاک قوم لوط.

پوه سه: چي "سلاماً" مفعول مطلق د فعل محذوف دی ای نسلم عليک سلاماً.

پوه سه: چي ابن عباس ﷺ او عطا رحمه الله وايي چي دا ملکي دري وو جبرئيل او ميکائيل او اسرافيل" او محمد بن کعب وايي چي جبرئيل وو او (۷) ملکي نوري ورسره وو" او ضحاک وايي (۹) ملکي نوري ورسره وو او مقاتل وايي (۱۲) ملکي نوري ورسره وو او سدي وايي (۱۱) ملکي وو پر رنگ د ښائسته غلمانو.

درويش وايي: لا يمکن الجمع بين هذه الروايات او تعيين د عدد امر عقلي هم نه دی بلکه سمع ته ضرورت لري او روح المعاني نور اقوال او روايات پر زيات کړي دي والله در روح البيان حيث قال جا جبرئيل وجمع من الملائکة معه ولي چي روح البيان اذهان د سامعينو د اضطراب او تشويشه وساتل والله اعلم بالصواب.

پوه سه: چي لام د لقد موطئة د قسم محذوف دی ای بالله قد جاء.

فائده: تحية د ملکو ابراهيم ته په جمله فعليه سره وه.

قَالَ سَلٰمٌ

پوه سه: چي جواب د ابراهيم په جمله اسميه سره دی او سلام مرفوع دی په حذف د مبتدأ ای جوابي سلام يا په حذف د خبر مقدم ای عليکم سلام" په هر صورت جواب د ابراهيم احسن دی تر تحية د ملکو لان الجملة الاسمية تدل على الاستمرار بقرينة المقام بخلاف الفعلية کذا قال النحاة "کريمه" واذا حييتم بتحية فحيوا باحسن منها او ردوها.

پوه سه: چي ملکي چونکه په رنگ د ښائسته خوش رنگه هلکانو وي، نو ابراهيم نه وپېژندلي چي ملکي دي بلکه د مهمانانو شک يې پر راغلی، نو يې په مهمان خانه کي کښېنولې او د ډوډۍ بندوبست يې ورته وکړی "وذالک قوله تعالى.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَمَا لَبِثَ أَنْ جَآءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾

بتقدير في الجارة مع ان اى في ان. نو درنگ او معطلي ونه کړه په دې کې چې رايه وړي، تا آنکه آورد گوساله بريان کرده سنگ گرم. نو "حنيذ" فعيل په معنی د مفعول دی روح البيان وايي چې "حنيذ" هغه غوښې بولي چې پر گرمو ډبرو پخه سي بېله تنور او بېله اوره لکه د صحرا د خلکو چې دا عادت دی چې غوښې پر تودو ډبرو پخوي لکه کباب بېله کټوي. په تفسير كواشي كې وايي چې "حنيذ" هغه غوښې دې چې په يو غار ځای کې پر تودو ډبرو پخې کړي چې غوړي تر څاځي.

بوه سه: چې عام مال د ابراهيم غواوي او غوايي او گلگيان (او سخندران) وه
فائده: دا تو له تلوار د ابراهيم د مهمان نوازۍ نتيجه وه.

فَلَمَّا رَآ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۚ

ابراهيم چې وليده چې لاسونه د ميلمنو نه سوه اوږده وعجل حنيذ ته يعني خوراک يې نه کړی شروع. نابلده يې په خيال ورغله بيضاوي وايي چې نکر "انکر" استنکر په يوه معنا دي يعني ابراهيم په دې نه سو پوه چې سبب د نه خوړلو د مهمانی څه شی دی، او پټ په زړه کې ور وگرځېدل د مهمانانو څخه بېره "ولي د قديم څخه تر اوسه پوري دا عادت دی چې مېلمه چې ډوډۍ د کور نه خوري هغه مېلمه د شر وي لکن ظاهره دا ده چې ابراهيم په پوه سو چې ملکي خو دي لکن د دې څخه وبېرېدی چې په ما کې يو فعل منکر په نېږ د خدای ﷻ نه وي پيدا سوی او ياد قوم د هلاک دپاره نه وي راغلی" ملکو چې د ابراهيم خوف احساس کړی، نو يې ورته وويل.

قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾

بېرېږه مه موږ را استول سوي يو د پاره د اهلاک د قوم لوط.

وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ

ماينه د ابراهيم سارة بن هاران بن ناخور وهي ابنة عم ابراهيم ولاړه وه دپاره د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خدمت د مېلمنو او ابراهيم ﷺ د مېلمنو سره لکه د صحرا د خلګو چې تر اوسه دا عادت دی چې ښځې يې د مېلمنو خدمت کوي او ستر نه کوي او شايد د ابراهيم ﷺ په دين کې ستر نه وو لکه په ابتدا کې د اسلام چې ستر نه وو.

يوه سه: چې اکثر مفسرين پر دې روش دي چې مراد د ضحکت څخه ضحک متعارف مراد دی يعني خندا دون القهقه وفوق التبسم لکن په سبب کې د خندا دې اختلاف دی" بعض وايي چې د دې خوشحالۍ په اثر يې وخندل چې خوف د ابراهيم او د دې زائل سو، چې ملکو ورته وويل لا تخف او قتادة وايي چې د تعجب د لارې وخندل چې قوم لوط ته عذاب نژدې دی او دوی هنوز په غفلت کې د کفر او د عصيان د فعل خبيث د لواطت ډوب دي، او سدي رحمه الله وايي چې ابراهيم چې دوړی يعني عجل حنيذ ودوی ته راوړی او دوی نه خوړله نخاف ابراهيم وظنهم لصوصاً چې غله دي، ولې چې د پخوا د زماني د غلو دا قانون و چې د يو چا و کور ته به يې اراده د غلا وه د هغه کور ډوډۍ يې نه خوړله چې دا احسان د کور والا به موږ شرموي، په خلاف د غلو زموږ د زمانې د چا په کور کې چې مهماني وخوري او په مهمان خانه کې بيده سي مانبام کور ته ورسي مال ځني يوسي، او که کور والا مزاحمت ورسره وکړي اخير دی مړ کړي او مال ځني يوسي حتی په کور کې د ښځو د لاسو د زرو بنګړي ځني وکاږي.

يوه سه: چې د لفظ د ولي د درويش تبصره وه، اوس بيرته د سدي رحمه الله د روايت پر لور، فلما رئ ابراهيم وسارة ايديهم لاتصل اليه، ساره وخندل او وه يې ويل تعجب دی زموږ وه مهمانانو ته چې موږ يې خدمت په خپله کوو لپاره د اکرام ددوی او دوی زموږ ډوډۍ نه خوري انتهی رواية سدي باختصار.

درويش وايي: چې من عجائب تفاسير ضحکت مانقل من مجاهد وعکرمة من غير سند کماذکر المظهري "حاضت في الوقت" دې ته حيض ورغلی دستي. د تعجب ځای دادی چې د حيض سبب نو څه و، او د دا امرأته قائمة سره څه تعلق لري، مظهري رحمه الله يوه محاوره د عربو له قاموس څخه نقل کړې ده ضحکت الارنب اي حاضت. مظهري د خلګو په خيال دا ورکوي چې قاموس د آيت د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ضحکت ترجمه په حاضت سره کړې ده کلا وحاشا، قاموس خو د لغتو يو معتبر کتاب دی د قرآن تفسیر خو نه دی صرف معاني لغویه د لسان العرب بیانوي، او بعض وايي چې ساره له خوشالیه وخندل چې ملکو وويل "انا ارسلنا الی قوم لوط" خوشالي په دې وه چې اهل فساد له منځه ولاړ سي، او له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت دی چې ساره پر دې وخندل چې ابراهیم علیه السلام سره د خادمانو او مربانو له دې درو کسو څخه دومره ډېر بېرېږي کذا في روح المعاني.

درويش وايي: قيل في سبب الضحک غير ماذکرناه والله اعلم.

فَبَشَّرْنٰهَا بِاِسْحٰقَ وَمِنْ وَّرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ﴿٧١﴾

موږ وروسته تر خوشالی د ساره رضي الله عنها امرئة ابراهیم علیه السلام کما دل علیه قوله تعالی "فضحکت" بل لوی زېری د خوشالی په واسطه د ملکي پر دې وکړی.

پوښتنه: نسبت د زېري يې ولي ودې ته وکړی او سره ددې چې نسبت خو د نر دی. نو پر ابراهیم علیه السلام به يې زېری کړی وای؟

ځواب: سبب د بشارت ودې ته دادی چې ساره عقیم يعني وچه وه او بل دا چې ددې بني هاجرې زوی درلودی يعني اسماعیل علیه السلام.

بوه سه: "باسحق" په ځای کي د جر په فتحه سره دی سبب يې ووېل سو چې غیر منصرف دی للعجمة والعلمية.

بوه سه: چې وراء ظرف مکان په معنی د قدام او خلف دواړو راغلی دی چې له اضداد څخه سي او ګاهي مجازاً ظرف زمان هم مستعملېږي "اسحق یعقوب" یعنی وهبناها وروسته تر اسحٰق یعقوب چې ددې لمسی سي، د یعقوب د بشارت سبب دادی چې زېری ورکړل سي چې ته به ژوندۍ يې لمسی یعقوب ابن اسحٰق به هم وويني.

درويش وايي: چې ساره ته دا زېری د اسحٰق او د یعقوب وسو دې تندی په چپلاخه ووهه کما جا في موضع آخر من القرآن فصکت وجهها دا د ښځو عادت دی چې بوه ډېره د تعجب خبره واوري ددې په شان کي دوی تندی په چپلاخه ووهي. دلته دا زېری هم د تعجب خبره وه ولي چې دا عمر رسیده وچه وه. لهذا قالت "يٰويلتٰی"

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قَالَتْ يٰوَيْلَتٰٓى ءَاَلِدُ وَاَنَا عَجُوْزٌ وَّهٰذَا بَعْلِىْ شَيْخًا ۭ اِنَّ هٰذَا لَشَىْءٌ عَجِيْبٌ

اي تعجب مالره. استفهام لپاره د تعجب دی لا للانكار، والمعنى آيا زه به لنگېږم او حال دادی چې سپین سرې سال خورده یم چې په قول د ابن اسحق د نيوې كالو وه او په قول د مجاهد رحمه الله د نهه نيوې كالو وه. او دا زما مېړه دی يعني ابراهيم عليه السلام چې سپین ږيرى دی چې د يو سل او شلو (١٢٠) كالو دی. په تحقيق دا ولادت د دوو سال خورده وو تر منځ يو شی دی د تعجب وړ.

پوهه: چې دا كلمه اصلاً په شر كي مستعملېږي، نو په امر فظيع پورې خاصه ده او د تعجب په وخت كي هم ويل كېږي په دې ځاى كي لپاره د تعجب ده ومبشر به من ولد وولد ولد، او الف د ويلتى بدل له يا ځخه د اضافت دی كما في قرائة الحسن رحمه الله ياويلتي باليا.

فائده: شيخاً حال دی له بعل ځخه عامل يې معنى د اشير ده چې په هذا كي سته كما في كتب النحو.

پوهه: چې مفسرين رحمهم الله وايي چې په منځ كي د بشارت او ولادت يو كال تېر سو.

قَالُوْٓا اَتَعْجَبِيْنَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ

ملكو ورته وويل لپاره د انكار پر تعجب ددې كما يدل عليه قوله تعالى ان هذا لشئ عجيب" فالهمزة للانكار، آيا ته تعجب كوې وه امر ته د خداى جل جلاله يعني قضائه وقدرته. ولي چې خداى پاک اراده د يو شي وكړي هغه به حتماً كېږي. سعدي مفتي رحمه الله وايي چې جبرئيل عليه السلام يو وچ لرگى له منځني ځخه راپورته كړى او د گوتو په منځ كي يې سره ومښى هغه لرگى شين سو دستي. نو دا پوه سوه چې دا امر د خداى پاک دی.

پوهه: چې د خداى عزوجل د قدرت عجائب ښځي ډېر دي فلا ينبغي التعجب مثلاً امرئة عمران چې حنه يې نوم و عقيم يعني وچه وه تر سپين سر تو به پورې ثم حملت بمريم عليها السلام لكه په آل عمران كي چې تېره سوه. نو چې حمل په قدرت د خداى جل جلاله دی نو حيض ته ضرورت نه لري يعني چې كلان سالي ښځي ته خو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حيض نه ورځي نو حمل به څرنګه واخلي، او دا هم له قدرت څخه د خدای پاک لیري کار نه دی چې عمر رسیده ښځي ته دي حیض پیدا سي، په تاریخ اسلامي کي راغلي دي چي حجاج بن یوسف چي اظلم د انسانانو ؤ څه وخت چي یې پر عبدالله بن الزبیر رضي الله عنه حمله په مکه مکرمه کي وکړه دی یې ګرفتار کړی امر یې وکړی چي د دم دم پر غاره دي ذبح سي. اسماء بنت ابی بکر صدیق رضي الله عنه چې د سیدتنا عائشة رضي الله عنها خور وه او د سلو کالو وه وره راغله لکړه ورڅخه وه څه وخت چي د عبدالله بن الزبیر رضي الله عنه پر غاره چاړه کش سوه او وینه یې مور ولیدل دستي حیض هم ورغلی او تر تیو یې شیدې راغلې، نو دې وویل چي زو یه هغه رحم چي ته پکښي ژوندی سوی وې هغه دریسي وژړل او تي چي تا شیدې څښي رودلي هغو هم دریسي وژړل. نو زه نه دریسي ژاړم وقالت انا لله وانا الیه راجعون" ځني راهي سوله.

سوال: د تعجب معنی خو داده چي یو سړی امر خارق للعادة ووینی ور ته حیران سي، نو دلته د ابراهیم علیه السلام د کور والا خو دا شان عجب او خارق للعادة ؤ چي د دوو عمر رسیده نر او ښځي څخه عیال پیدا کېږي، او دا چي دا کار خو مقدور د خدای جل جلاله منافي د استعجاب سره نه دی. ولې چي هر شي خو مقدور د خدای دی که څه هم مخالف د عادت وي. نو بیا دې ښځه ولي ملکو انکار د تعجب وکړی؟

ځواب: روح المعاني ا. مظهري وایي چي ساره رضي الله عنها په مهبط د وحي او لیدلو سره د خارق العادة او معجزاتو په کور کي وه یعني د ابراهیم علیه السلام کور والا وه نو دې ولي تعجب کاوه وه ولادت ته له دې څخه چي عجوز عقیم وه او ددې له خاوند څخه چي شیخ ؤ، نو ځکه ملکو انکار پر وکړی "اتعجبین آه"

رَحْمَتُ اللّٰهِ وَ بَرَكٰتُهٗ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ

بعض مفسرین رحمهم الله وایي چي دا دعا د ملکو له خوا څخه وه. او بعض وایي اخبار دی د ملکو له خوا څخه، نو که دا جمله اخبار سي د ملکو له خوا څخه، نو دا جمله مستانفه ده علت د انکار د ملکو ده، نو ګویا ساره رضي الله عنها ته وویل سوه چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ته څرنګه تعجب کوې ولي چي امثال ددې رحمت الولاد او برکت خو ستاسي پر کور د پر نازل سوي دي.

پوه سه: چي د پر مفسرين رحمهم الله وايي چي مراد له رحمت څخه نبوت دی يعني د ابراهيم عليه السلام او له برکاتو څخه مراد اسباط د بني اسرائيلو دي. ولي چي انبياء د بني اسرائيلو ټول له دغو اسباطو څخه وه او ټول له اولاد د ساره رضي الله عنها وه.

نکته: پر دې تقدير يې ځکه رحمت په لفظ مفرد راوړی او برکات يې په صيغه د جمع راوړه فافهم. او بعض تفاسير وايي چي د رحمت معنی نعمت ده او يا قرب الهي دی او د برکت نما او زيادت دی په هر شي کي.

پوه سه: چي "اهل البيت" منادا ده په حذف د حرف ندا يعني يا اهل البيت او يا منصوب علی المدح ده بحذف اعني.

درويش وايي: چي منصوب علی المدح يا مرفوع علی المدح مثال يې دادی بسم الله الرحمن الرحيم بالنصب او الرفع، نو نصب يې په حذف د اعني دی او رفع يې په حذف د مبتدأ ده ای هو، مع ان المقام مقام الجر لکونها صفتان للفظ الله المجرور بالاضافة. وعلی هذا فقس المنصوب علی الذم او المرفوع علی الذم مثل اعوذ بالله من الشيطان الرجيم بنصب الرجيم او برفع الرجيم مع کونه صفت للمجرور وهو لفظ الشيطان. وهکذا المنصوب علی الترحم والمرفوع عليه نحو مررت بعبدک المِسکين او المَسکين برفع المسکين او بنصبه مع انه صفت لعبدک المجرور.

فائده: دا تفصيل ما ددې لپاره وکړی چي مظهري فقط ويلي وه چي اهل البيت منصوب علی المدح دی انتهی.

إِنَّهُ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ ﴿٧٣﴾

په تحقيق خدای جل جلاله فاعل د هغو کارو دی چي دی مستحق د حمد ګرځوي خصوصاً په حق کي د ساره رضي الله عنها او کثير الخير والاحسان دی خپلو بندګانو ته من العوام والخواص نو حميد فعيل په معنی د مفعول دی، کذا قال صاحب روح المعاني. او مجيد فعيل په معنی د فاعل دی کما لايخفی فافهم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَٰهِيمَ ٱلرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ ٱلْبُشْرَىٰ يُجَٰدِلُنَا فِى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾

پس هغه وخت چې ولاړه يعنې زائله سوه له ابراهيم علیه السلام څخه ېره؛ (لکه چې په هغه آيت کې ذکر سوه چې دی له راغليو مهمانانو څخه وېرېدی فاجس منه خيفة) او راغلی وده ته زېری د زوی اسحٰق او د لمسي يعقوب "يجادلنا" دا جواب د "لما" دی.

سوال: يجادل خو مضارع ده او دا مجادله خو د قرآن تر حکايت دمخه وه نو حق د عبارت به داسي نه وُ جادلنا؟

خواب: دې ته په نحو کې حکايت د حال ماضيه وايي. نو عرب په حال ماضيه کې چې عجيب او غريب حال وي لفظ د مضارع په معنى د حال استعمالوي تاچې هغه حالت ماضيه وه اورېدونکو ته حاضر کړي ددوی تاچې دوی تعجب ورته وکړي وهذا قانون کلي في لسان العرب الذي ورد عليه القرآن. او بل خواب دادی چې مضارع په سياق کې د "لما" په معنى د ماضي ده کجواب لو.

پوښتنه: مجادله او بحث د خدای پاک خو نه دی روا؟

خواب: يجادلنا دلته په معنى د يکلمنا دی او سئالنا سوال المتضرع. او اکثره مفسرين وايي چې په عبارت کې مضاف محذوف دی يعنې يجادل رسلنا وهم الملائکة "في قوم لوط" او معنا د مجادلة الرسل داسي وه چې ابراهيم علیه السلام وملکو ته وويل چې په ښارو او وطنو کې د قوم لوط که پينځوس کسه د مؤمنانو وي تاسي دا ځايونه هلاکوئ؟ ملکو ورته وويل لا! بيا ابراهيم علیه السلام ورته وويل که څلوېښت کسه وي؟ ملکو ورته وويل لا! نه يې هلاکوو. بيا ابراهيم ورته وويل که دېرش کسه وي؟ ملکو ورته وويل لا. حتى ابراهيم علیه السلام تر پينځو پورې ورته وويل ملکو ورته وويل لا. بيا ابراهيم علیه السلام ورته وويل که يو مسلمان پکښې وي اتهلکونها؟ ملکو ورته وويل يا. نو ابراهيم علیه السلام ورته وويل ان فيها لوط. ملکو ورته وويل نحن اعلم بمن فيها. موږ ښه خبر يو بمن فيها چې لوط دی لننجينه الا امرئته کانت من الغابرين يعنې من الباقيين في العذاب والهلاک لانها کانت کافرة منافقة کما حکى الله ذالک في موضع آخر من القرآن.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: د ابراهيم ﷺ دا ګمان و چې قرى لوط د لوط سره هلاکيږي، نو ځکه يې سوال تر لوط ﷺ پورې راورساوه او له دې سببه ملکو ورته وويل نحن اعلم بمن فيها الخ. يعني ملکو ابراهيم ﷺ ته د نوح ﷺ د نجات زيرى ورکړى.

إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّٰهٌ مُّنِيبٌ ۝

په تحقيق ابراهيم حليم و چې تلوار يې په انتقام د مسيئ نه کاوه، ډېر اُوه اُوه يې کاوه پر ګنهو که څه هم معصوم و او يا کثير التاوه پر خلکو چې ايمان يې نه راوړى، راجع الى الله و.

پوه سه: چې مقصود په ذکر کولو د صفاتو د ابراهيم ﷺ بيان دى د سبب د مجادله د ابراهيم په شان کې د لوط عليه السلام يعني دده زړه نرم و او ترحم يې ډېر و، نو ملکو په وخت کې د بحث د ابراهيم ﷺ ده ته داسې وويل.

يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَآ ۖ إِنَّهُۥ قَدْ جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۖ وَإِنَّهُمْ ءَاتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ۝

اې ابراهيمه ددې جدال څخه لاس واخله، په تحقيق سره رسېدلې ده قضا الهي په اهلاک سره د قوم لوط بحيث لا مرد له، نو ددوى په باره کې سوال او خواست فائده نه کوي، او په تحقيق قوم لوط ته راتلونکى دى عذاب چې هيڅ نه ردېږي نه ستا په جدال او شفاعت سره او نه په بل سبب سره.

فائده: لوط ﷺ د ابراهيم ﷺ وراره و يعني لوط ابن آذور ابن آذر. او بعض اهل تاريخ وايي چې د اکا زوى يې و او ساره امرئة ابراهيم د لوط ﷺ خور وه. نو دې چې واورېدى هلاک د قوم لوط نو ډېره غمجنه سوه. نو ابراهيم ﷺ جدال شروع کړى، نو که د خداى پاک سره وي کما هو ظاهر القرآن، نو دا جدال دى د ضعيف د قوي سره لا بالعکس او جدال دى د محتاج فقير سره د غني کريم، او جدال دى د رحمت او طلب دى د نجات د قوم کافرين څرنګه ابراهيم ﷺ کاوه مع انهم اعدا الله؟

ځواب: مقصود د ابراهيم ﷺ رفع د عذاب مع الکفر نه وه بلکې غرض دده امهال و د نزول د عذاب لعلهم يتوبون ويؤمنون کما يدل عليه قوله تعالى ان ابراهيم لحليم کمامر من تفسير الحليم.

پوه سه: چې راويان د قصې وايي چې ملائکه چې د ابراهيم ﷺ له مجادله څخه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فارغه سوه، نو د هغې لوى قريې له قرى څخه د قوم لوط چي سدوم يې بلله راهي سوې په صورت د ښائسته هلكانو د انسانانو. نو تقريباً د ابراهيم عليه السلام د قريې او د لوط عليه السلام د قريې تر منځ څلور فرسخه مسافت ؤ هورې په نيمايي كي د ورځي ورسېدل، نو پر يو څاه يا يو لښتي ښځي سره جمع وې چي اوبه يې وړلې او په هغو ښځو كي د لوط عليه السلام لور هم وه. نو د لوط عليه السلام لور پوښتنه څني وكړه چي تاسي د كومه ځايه راروان ياست او چېري ځئ؟ دوى ورته وويل چي د فلاني ځاى څخه راروان يو او دې سدوم قريې ته مو نيت د ورتگ دى. نو د لوط عليه السلام لور دوى خبر كړه د خباثت د عمل د اهل سدوم يعني اللواطة مع حسان الوجوه ددې مراد دا ؤ چي تاسي خو هم حسان الوجوه ياست، ملكو ظاهراً پر ځانو حالت د غم او خواشنى ښكاره كړى، نو ملكو د لوط عليه السلام لور ته وويل چي په دې قريه كي څوك صالح سړى نسته چي موږ مېلمانه كړي؟ دې ورته وويل چي هيڅ صالح سړى نسته بېله هغه شيخ (خپل پلار ته يې اشاره وكړه چي هغه د كور په دروازه كي ولاړ ؤ) ملكي په هغه انسي صورت كي ده ته ورغلې وهو قوله تعالى.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ

نو چي ورغله رُسل زموږ لوط عليه السلام ته، نو دى غمجن سو په ورتگ ددوى، غم دده ددې جهته نه ؤ چي دا خلگ خو مسافر دي ددوى، او مهماني غواړي فحاشا بيت النبوة عن ذالك، بلكې په دې سبب محزون او غمجن سو چي د لوط عليه السلام خو دا يقين ؤ چي دا خو انسانان دي او ډېر ښائسته هلكان دي او وه ده ته د خپل قوم خباثت او فعل د لواطت معلوم ؤ او ده په ځان كي طاقت د مقاومت او مدافعت نه ليدى، نو ځكه خو ابدى سو ددوى په ورتلو سره.

وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾

او تنگ سو لوط عليه السلام په سبب د ملكو، او وويل لوط عليه السلام چي دا ورځ ده ډېره سخته يعني پرما باندي.

پوه سه: چي ذرعاً تميز دى له نسبت څخه د "ضاق" و لوط عليه السلام ته او دا تميز محول له فاعل څخه دى يعني ضاق ذرعه، بغوي رحمه الله وايي چي مراد له ذرع

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

څخه قلب دی. او بیضاوي وایي چي صدره. او مظهري وایي چي ذرع په اصل لغت کي لاس ته وایي تر څنګلي پوري. او قوت ته هم وایي لکه ید چي قوت ته وایي. نو معنی د آیت داده چي ضعیف سو قوت او طاقت د لوط علیه السلام په سبب د ملکو چي په صورت کي د ښائسته هلکانو وې او د فحاشی څخه د قوم ددوی سره یې چاره نه لیدله. او هیڅ حیله یې په دماغ کي نه ورتله.

فائده: خدای پاک ملکو ته ویلي وه چي تر هغو دا قوم مه هلاکوئ چي لوط پر دوی څلور واره شاهدي ادا کوي چي زما قوم ډېر بد قوم دی. نو ملکو ته لوط وویل چي تاسي ته څه خبر در رسېدلی دی زما د قوم په حال کي. ملکو ورته وویل چي څه حال دی ستا د قوم. لوط علیه السلام ورته وویل اشهد بالله چي دا قریه شر د قری از روی عمل (یعني اهل ددې قریې بد د خلګو دي از روی عمل یعني اللواطة) څلور واره یې دا شاهدت مکرر ووایه. نو قوم لوط چي د لوط علیه السلام سره ډېر زیبا او ښائسته هلکانو ولیدل نو.

وَجَآءَهٗ قَوۡمُهٗ يُهۡرَعُوۡنَ اِلَيۡهِ

راغله لوط ته قوم دده په ډېر سرعت او تلوار. ابن عباس رضي الله عنه او قتاده رحمه الله د یهرعون معنی یسرعون کړې ده. او حسن بصري رحمه الله وایي چي اهراع تګ دی دعادي تګ او ځغاستي تر منځ چي په پښتو یې ډېلک تګ بولي. او بعض اهل تاریخ وایي چي قوم د لوط علیه السلام خو ملکي حسان الوجوه مېلمانه د لوط نه وو لیدلي لکن لوط چي مېلمانه کور ته راوستل ماینې ته یې وویل چي ته چېته ولاړه سه ډوډی او کتغ پوخ کړه د مېلمنو لپاره. ماینه یې له کوره په یوه بهانه ووتل او د نژدې کورو خلګو ته یې وویل چي زموږ په کور کي داسي ښائسته هلکان دي پاک او خوشبویه کالي یې اغوستي دي د لوط مېلمانه دي فعند ذالک وجائه قومه الآیة.

وَمِنۡ قَبۡلُ كَانُوۡا يَعۡمَلُوۡنَ السَّيِّاٰتِ

او دمخه تر دې ورځي دوی عمل د سیئاتو کاوه یعني لواطة.

سوال: لواطت خو یوه سیئه ده نو د جمعیت سبب یې څه دی؟

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

ځواب: جمعيت يې په سبب د ډېر والي د فاعلانو دی.

قَالَ يٰقَوْمِ هٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِيْ

وويل لوط چې قوم قصد د لواطت د ملكو وكړی په گمان د غلمانو. دادي زما لونړې تاسي ته به يې په نكاح دركړم او تاسي خپل قضا شهوت پر وكړئ.

فائده: قوم دده لونړې په نكاح ځنې غوښتلې ده نه وركولې په سبب د خباثت ددوی او ددې چې د لوط كفو نه وه.

يوه سه: چې بعض خلگ وايي چې په دې سبب ده نه وركولې چې دده لونړې مومناتي وې او دوی كافران وه او نكاح د مومنه خو د كافر سره نه ده روا. لكن دا خبره غلطه ده ولې چې دا حرمت خو شرع جديده يعني زموږ په شريعت كې نه ده روا حتى چې عليه الصلوة والسلام چې نبي نه و خپل يوه لور يې چې رقيه يې نوم وه وعتبه بن ابي لهب ته وركړې وه. او بله لور يې چې زينب نوميدله ابي العاص بن الربيع ته په نكاح وركړې وه وهما كافران مشركان. او حسين بن الفضل وايي عرض عليهم بناته بشرط الاسلام.

درويش وايي: چې وهذا ليس بشيئ لان هذا لايفهم من عبارة القرآن ولا جا في حديث حسن ولا صحيح.

درويش وايي: چې زه په دې موضع كې ډېر فكرجن او حيران وم. چې د لوط خو دوې يا درې لونړې وې. نو ځرنګه لوط ودوی ته پيش نهاد د لونو د نكاح وكړی او سره ددې چې دوی خو ډېر راغلي وه. حتى چې په روح المعاني كې مې داسي وليدل چې د لوط دوې لونړې وې چې يوه زعورا نوميدله او بله زيتاه نوميدله. او دده د قوم دوه سرداران وه چې ټوله قوم ددغو دوو سردارانو اطاعت كاوه. نو د لوط ﷺ مراد دا و چې زه به دغه دوې لونړې ودغو سردارانو ته وركړم او دا دوه سرداران به خلګ زما د مېلمنو د لواطت ځخه منع كړي. دا د لوط ﷺ لويه مهمان نوازي وه چې خپلې لونړې د دفع د ضرر د مېلمنو ځخه پيش كړې. ددې خبرې تائيد دا كوي چې د دوو لنو د لوط په يوه وار نكاح د جماعت كثيره سره هيڅ صورت په هيڅ ملت كې نه لري. روح المعاني وايي چې ابو الشيخ له ابن عباس رضی الله عنهما او ابن ابي حاتم له ابن

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

جریر څخه، او ابن ابی الدنیا او ابن عساکر د سدي رحمه الله څخه داسي روایت کړی دی چي مراد د لوط علیه السلام ښځي د امت دده وې.

سوال: ښځي د امت دده خو حاضري نه وې، نو په هؤلآء سره اشاره څرنګه ورته روا ده؟

ځواب: روح المعاني داسي ځواب ورکړی دی لتنزیلهن منزلة الحاضر عنده.

پوښتنه: لوط علیه السلام یې اضافت ځان ته څرنګه وکړی في قوله بناتي. روح المعاني جواب داسي ورکړی دی لان کل نبي اب لامته (ای اب معنوی لهم لتربیته ایاهم تربیة روحانیة) کما في قرائة ابن مسعود رضي الله عنه النبي اولی بالمؤمنین من انفسهم وهو اب لهم وازواجه اماتهم، وقرء ابي رضي الله عنه مثل ذالک لکن قدم وازواجه امهاتهم علی وهو اب لهم. والمراد بالنبي في هذه الآیة هو رسول صلی الله علیه وسلم.

درویش وایي: چي په مشهور قرائت کي علی ما في المصاحف المطبوعة عبارة د وهو اب لهم نسته، ددې سببه نسبت د هغه قرائت چي وهو اب لهم په کښې دی وه ابن مسعود او ابی رضي الله عنهما ته مي وکړه.

هُنَّ اَطۡهَرُ لَکُمۡ

دوی ښه پاکي دي تاسي لره تر لواطت د غلمانو ولي دوی خو په نکاح صحیح تاسي وطي ورسره کوي او فرج د ښځي د قاذوراتو د دبري پاک دی.

پوه سه: چي "هن" مبتدأ ده او "اطهر" یې خبر دی.

سوال: اطهر خو اسم تفضیل دی چي وجود د اصل فعل په مفضل علیه کي غواړي، نو باید اصل طهارت په لواطت کي هم وي ولیس کذالک؟

ځواب: د اسم تفضیل هر ځای دا مقتضی نه ده لان العرب یقولون النکاح اطهر من الزنی. دا قول خو پر دې دلالت نه کوي چي په زنی کي هم طهارت سته لانه خبث من کل الوجوه. او دوهم دادی چي قوم د لوط پر زعم فاسد باطل ویل چي په لواطت کي هم طهر سته یعني روا دی. نو لوط علیه السلام ددوی پر زعم باطل ورته وویل "هن اطهر لکم" دریم ځواب دادی چي په ورځ د احد چي اوویا مؤمنانو جام د شهادت نوش کړی او ابو سفیان جنګ متوقف کړی او د احد غره

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پر ځانګه یې نعره وکړه پر علیه الصلوة والسلام او پر مؤمنانو باندې چې د علیه الصلوة والسلام سره د غره په لمن کې جمع وه. داسې یې وویل اعل هبل چې ددوی د یوه بت او معبود نوم ؤ. نو علیه الصلوة والسلام وخلګو ته وویل الا تجیبوه؟ مسلمانانو ورته وویل چې څرنګه جواب ورکړو. علیه الصلوة والسلام ورته زیاته کړه قولوا الله اعلی واجل. دا خو هم دواړې صیغې د اسم تفضیل دي او ددې تقاضی نه کوي چې په هبل بت کې علو او جلالت سته وامثال ذالک کثیرة وفي ماذکرناه کفایة.

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُوْنِ فِیْ ضَیْفِیْ ؕ اَلَیْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَّشِیْدٌ ﴿۷۸﴾

او تاسې ما مه رسوا کوئ او مه مې شرمنده کوئ د مېلمنو په باره کې یعني چې تاسې لواطت ورسره وکړې. آیا نشته له تاسې څخه یو سړی چې قوم ته حقه لار بیان کړي او امر بالمعروف او نهي عن المنکر ورته وکړي.

قَالُوْا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِیْ بَنٰتِكَ مِنْ حَقٍّ ۚ وَاِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِیْدُ ﴿۷۹﴾

دوی وویل چې ته پوهېږې یا لوط چې موږ لره نشته ستا په لوڼو کې هیڅ حق یعني هیڅ حاجت نه ورته لرو ولې چې موږ د فرج شوقیان نه یو. او ته اې لوطه ښه پوهېږې په هغه شي چې موږ اراده ورته لرو یعني اتیان ادبار الرجال المردان.

قَالَ لَوْ اَنَّ لِیْ بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوِیْۤ اِلٰی رُكْنٍ شَدِیْدٍ ﴿۸۰﴾

بوه سه: چې کلمه د "لو" لپاره د تمنی ده نو جواب نه غواړي. وویل لوط وه دوی ته کاشکې ما لره قوت په بدن کې وای چې ستاسې دفع مې په کړې وای لکن زه یو یم تاسې ډېر یاست، نو زه تاسې نشم دفع کولای په یوازې بدن. او بعض مفسرین رحمهم الله وایي چې کلمه د "لو" شرطي ده جواب یې محذوف دی وتقدیره لوقیت بنفسي، او یا زه ورضم سوی وای و قبیله قوي ته چې ستاسې له شر څخه مې ځان ساتلی وای. د "لو" جواب محذوف دی په معطوف کې کما في المعطوف علیه والتقدیر لا متنعت به عنکم.

بوه سه: چې په قاموس کې وایي الرکن بالضم الجانب الاقوی من الجبل وغیره

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وماتقوى به من ملک وجند وغیره. نو په دې آیت کې لوط ﷺ قوم او قبیله د جانبه سره د غره په قوت کې.

پوه سه: چې "او آوی الی رکن شدید" معطوف پر لو ان لی بکم قوة.

سوال: او آوی آه خو جمله فعلیه ده او ان لي بکم قوة خو جمله اسمیه ده فکیف یصح العطف؟

ځواب: ان في المعطوف علیه فعل مقدر والتقدیر لو ثبت ان لي آه.

پوه سه: چې بغوي رحمه الله له ابن عباس رضي الله عنه څخه روایت کړی دی چې لوط ﷺ د سرای دروازه د دننه له خوا څخه بنده کړه او میلمانه یعني ملکي په سرای کي وې. او لوط ﷺ د قوم لواطت غوښتونکو سره من وراء الباب زاری کولې لکه دمخه چې تېره سوه او لواطت کارانو کوشش کاوه چې د سرای پر دېوال ورواوړي. نو ملکو چې دا حال د عجز او زاریو د لوط ﷺ ولیدی نو.

قَالُوا يٰلُوطُ اِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَّصِلُوٓا اِلَيْكَ

نو ملکو وویل چې موږ رسولان د خدای ﷻ یو یعني چې لپاره د اهلاک د قوم لوط را استول سوي یو او ستاسي لپاره رکن شدید یو. هرگز دوی تاته هیڅ ضرر نه سي رسولای یعني دروازه ورخلاصه کړه او موږ او دوی سره پرېږده. لوط ﷺ چې دروازه خلاصه کړه او دوی ورننوتل. نو جبرئیل ﷺ په اجازه د خدای پاک په خپل صورت ملکي کي ځان وربښکاره کړی او په وزر یې دوی پر مخ ووهله سترگي یې پوچي او په سترگو رانده سوه او میدان یې کړه لار د نجات نه ورمعلومېدله. نو یې سره نعرې کړې النجاة النجاة چې په وه سرای ته د لوط لوی ساحران د دنیا راغلي دي چې پر موږ یې سحر وکړی او په عین حال کي یې لوط ﷺ ته دا پېش رو هم واهه چې ته په سرای کي اوسه سبا به یې موږ او ته سره گورو چې موږ په تا څه کوو او خپل مکافات سبا له تا څخه اخلو.

فائده: په صحیح حدیث کي راغلي دي "قال رسول الله ﷺ رحم الله اخي لوط لقد یاوی الی رکن شدید یعني نصر الله ومعونته" ابن شیخ وایي وایي چې د حدیث په دې عبارت کي لقد رحم الله آه اشاره ودې ته ده چې دا قول دده اویاوی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الى ركن شديد د نبوت د منصب سره نه ښايد له ولي چي د دې عبارت څخه کلي نا اميدي ده ده ښکاريږي د ناصره څخه چي ده سره دې کومک وکړي. او سره د دې نصرت او معونت د خداى ﷻ ركن شديد ؤ د ده لپاره. اليس الله بكاف عبده.

فائده: ابن عباس رضي الله عنهما وايي "مابعث الله نبياً بعد لوط الا في عز قومه كما كان رسول الله ﷺ يحميه قبيلته بني هاشم خصوصاً عمه ابو طالب چي هغه د قوم يو برجسته مشر ؤ او د عليه الصلوة والسلام په کلکه حامي ؤ او عليه الصلوة والسلام چي هجرت ته مجبور سو وروسته تر وفات د ابو طالب مجبور سو.

فائده: لوط عليه السلام وملكو ته وويل چي زمانه د هلاک د دې گمراهانو کله ده؟ ملکو ورته وويل چي صبحدم ده. لوط عليه السلام ورته وويل اريد اسرع من ذالک زما خونه داده چي دستي يې هلاک کړئ ملکو ورته وويل "أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ"

فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ

ته بوزه يا لوط خپل اهل يعني عيال.

فائده: د حرمينو شريفينو قاريان "فاسر" په وصل سره د الف وايي هر ځاى چي دا لفظ واقع سي د باب د مجرد يعني سرى يسري، نو کلمه د با لپاره د تعديت ده، ولي چي مجرد لازمي دى. او نور قاريان ټول له "فاسر" په قطع د الف وايي له باب څخه د افعال يعني اسرى يسري كما في المصاحف المطبوعة. نو پر دې تقدير با زائده ده لان باب الافعال متعدي بنفسه ومعناه السير بالليل.

بِقِطْعٍ مِّنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ

ابن عباس رضي الله عنهما يې تفسير كوي بطائفة من الليل. او ضحاک رحمه الله وايي بقية من الليل. او قتاده رحمه الله بعد ما مضى اوله. درويش وايي والمآل واحد. او تر شا كېږي دې نه يو له تاسي څخه په تگ کې چي ستاسي څخه تر شا پاته سي او بعض مفسرين وايي چي تر شا دې نه گوري فالامر بالاسرا متوجه الى لوط والنهي عن الانصراف على التفسير الاول او يا نظر الى الورا متوجه الى من تبعه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

إِلَّا امْرَأَتَكَ

مگر نه ستا ماینه چي کافره وه. تحقیق الاستثناً.

پوه سه: چي بعض قرأ امرئتک په رفع سره وايي او بدل يې بولي د احد د لفظ څخه بغوي وايي چي معنی د آيت پر دې تقدير داده لايلتفت احد الا امرئتک نو لوط دا هم وسره بيولې وه او تولـه ملگري يې په دې امر کړي وه چي ترشا به نه گورئ لهول العذاب الواقع على البقية في القرية. نو امرئة لوط چي دربى د عذاب واورېدى ترشا يې وکتله او داسي يې وويل واقوماه فادرکها حجر فقتلها او اکثره قرأ يې په نصب د امرئته کما في المصاحب المطبوعة وايي، بغوي و روح البيان وايي چي دا استثناً له اسرار څخه ده. نو معنی د آيت داده فاسر باهلک الا امرئتک فلاتسربها. ولي چي ددې محبت له قوم سره دی، نو د قوم سره يې پرېږده چي ددوی سره يو ځای هلاکه سي. حاصل الکلام دادی چي مبني د قرائت د رفع او نصب پر دې ده چي ددې امرئة لوط په ماینه کي دوه روايته دي يو دا چي په قوم کي يې پرېښوده يې درسره بيايه. او بل دا چي درسره وه يې باسه چي ترشا وگوري نو به هلاکه سي قاله صاحب المدارک..... بيت:

با بدان یار شد همسر لوط .... خانه نبوتش گم شد

درویش وایي: چي روح البيان نور هيڅ نقض او ابرام نه دی راوړی مگر مظهري يو سوال وارد کړی دی او دفع يې په قول د بیضاوي کړې ده. او صاحب د روح المعاني ډېر طويل بحث کړی دی چي دا سوالونه او جوابونه تر فهم د متعلمانو د تفسیر ایوبي لوړ دي نو ځکه ما صرف نظر کړه.

إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ

په تحقيق دې ته يعني امرئة لوط ته رسېږي هغه چي قوم ته دي ورسېږي من العذاب يعني امت دعوت ته د لوط.

فائده: انه مصيبها آه علت دی د استثناً د امرئة لوط پر تقدير د نصب او پر تقدير د بدليت له احد څخه که مرفوع سي فتأمل فيه هداک الله عزوجل.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ ۚ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾

په تحقيق وخت د نزول د عذاب پر دوی وخت د سپېدو دی.

پوه سه: چي دا سبب دی د وتلو د لوط او د اهل دده په شپه کي. لوط ﷺ ملکو ته وويل چي زه تر سپېدو دمخه نزول د عذاب پر دوی غواړم. ملکو ورته وويل آيا نه دي سپېدې نژدې بلکي نژدې دي.

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا

پس هغه چي راغلی امر زموږ يعني عذاب زموږ او يا امر په عذاب ورکولو ملکو ته موږ وګرځول لوړه حصه د قری لوط کښته يعني مخکه مو چپه پر راواړول.

سوال: ددې کار کونکي خو ملکي وې، نو حق د عبارت داسې نه ؤ فجعلوا عليها سافلها؟

ځواب: هو! لکن خدای پاک نسبت وځان ته وکړی لانه تعالی هو السبب الآمر بذالک القلب تعظيماً وتهويلاً لشان ذالک. بغوي رحمه الله وايي چي جبرئيل ﷺ خپل وزر تر ټولو قری لوط لاندي کړی چي په ځای کي د قرآن تعبير په مؤتفکات سره ځني سوی دی چي هغه ټولي پينځه قريې وې اعظم يې سدوم وه چي په دې قريو کي پينځه لکه انسانان وه. او دا ټولي قريې يې پورته کړې حتی چي اسمان والا ملکو اذانونه د چرګانو او د سپو غپا ددوی واورېده نه يو بېده په دوی کي راويښ سو او نه يو لوښی چي اوبه وغيره پکښې وې چپه سو، وروسته يې مخکه چپه کړه وهذا رواية ابن جرير وابن المنذر وابن ابي حاتم رحمهم الله عن سعيد بن جبير رضي الله عنه.

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ مَّنضُودٍ ﴿٨٢﴾

او وروسته تر قلب موږ ورولې پر قری لوط ډبرې چي د سجيل په نامه يادېږي. په تفسير زاهدي کي وايي چي لويه ډبره يې لکه خوم او کوچنۍ ډبره يې لکه منګی دومره وه. تاريخ وايي چي دغه ډبرې پر هغو کسانو هم وه اورېدلې چي د قری لوط څخه خارج د تجارت وغيره لپاره تللي وه حتی چي يو سړی د ډبري له

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ډبرې په حرم مكي نښوتى ډېره ځلو پښت ورځي په هوا ولاړه وه حتى چې دې له
حرمه راووتى پر راښوه سوه.

پوښتنه: وروسته تر قلب د مځكي د ډبرو د باران څه فائده لانهم ماتوا بقلب الارض؟

ځواب: يوه فائده خو يې داده چې ددغو ډبرو په ذريعه دباندې تر قرى لوط
خلګ د قوم لوط مړه کړي کمامر عنقريب، او بل ځواب اظهار د شديد غضب
الهي دى پر دوى لكه پر قوم د صالح عليه السلام وروسته په صيحه د جبرئيل تول مړه
سوه وروسته يې زلزله پر سلطه كړه.

فائده: سجيل معرب دى د سنګ ګله څخه يعني هغه ډبرې چې له ختو څخه
جوړې وي او په اور پخې سوي وي. او قتاده او عكرمه رحمه الله وايي چې سجيل
ختو ته وايي يعني د ختو مرغتياني. استدلالاً بقوله تعالى في موضع آخر لنرسل
عليهم حجارة من طين. او ضحاک رحمه الله وايي چې پخې خښتې وي وهذا
يناسب ماقيل کمامر انه معرب سنګ ګل "منضود" ابن عباس رضي الله عنه متتابع يعني
پرله پسې صيغه د اسم مفعول ده. روح البيان وايي كقطار الامطار لكه پرله
پسې ځاځكي د باران. او پاني پتي او روح البيان په يوه خوله وايي والنضد هو
وضع الشئ بعضه فوق بعض.

مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ ۖ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾

"مسومة" صفت دى د حجارة يعني علامه داره چې د دنيا له ډبرو څخه جلا
وي. قتاده او عكرمه رحمه الله وايي چې پر هره ډېره سره خطونه وه لكه تپونه د
انسانانو. او حسن بصري او سدي رحمه الله وايي چې پر هره ډېره لكه مهر داسي شى
و چې په هغه مهر كي به نوم نوشته و د هغه سړي چې په دې ډېره به ويشتل
كېدى "عندربک" متعلق دى په مسومة پوري په دې وصف كي اشاره ودې ته
ده چې دا تسويم د هرې ډبرې په قدرت د خداى جل جلاله و والله على كل شئ قدير
فلا استبعاد في ذالک التسويم "وما هي من الظالمين" نه دي دغه ډبرې له
ظالمانو څخه والمراد بالظالمين مشركى مكة. او بغوي له قتاده او
عكرمه رحمه الله څخه روايت کړى دى من ظالمى هذه الامة حيث كانوا ومن

Maktaba Tul Ishaat.com	Scanned by CamScanner

کانوا "ببعید" لېري، ولي دا ظالمان په سبب د ظلم او شرک ددوی مستحق د ورته باران د ډبرو دي.

درویش وايي: چي په درمنثور کي وايي اخرج ابن ابي حاتم وابو الشيخ عن الربيع په تفسير کي ددې آيت چي هر ظالم چي مور او ږېدلی دی خدای پاک د هغه لپاره یوه ډبره ټاکلې ده چي انتظار ددې کېږي چي کله به پر نازله سي.

یوه سه: چي "تذكير" د بعيد په تأويل د حجر دی فافهم.

درویش وايي: چي ډېر په زړه پوري تفسير دادی چي ضمير د هي راجع وه قری لوط ته وي، او له ظالمين څخه مراد اهل مکه دي، والمعنى نه دی قری د لوط چي سرنګون سوې ده له مشرکانو څخه د مکې لېري بلکې دوی په اسفاور کي وشام ته پر دغه مځکه تېرېږي یعني باید عبرت واخلي او شرک پرېږدي..... بیت:

پند گیر از مصائب دیگران .... تا نگیرند دیگران ز تو پند

سوال: دا قریې خو عاليها سافلها سوې، نو دوی کفارو ته د مکې يې څه درک معلومېږي چي دوی پند او عبرت ځني اخلي؟

ځواب: د دغو قری وو خرابه امارات ښکاره معلومېږي چي هوري توري اوبه ولاړې دي والله اعلم.

درویش وايي: چي په حديث صحيح نبوي کي راغلي دي چي عليه الصلوة والسلام د صحابه کرامو رضی الله عنهم سره په مسجد نبوي کي ناست ؤ چي لوی درب يې واورېدی يعني لکه يو لوی د ډول چي ونړېږي صحابه کرام رضی الله عنهم وارخطا سوه او وبېرېدل عليه الصلوة والسلام ورته وويل دا درب د څه شي ؤ الله ورسوله اعلم، عليه الصلوة والسلام ورته وويل چي دا يوه ډبره وه چي د جهنم له غاړي څخه اوويا کاله کېدله چي رارawانه وه اوس يې بېخ ته ورسېدل.

یوه سه: چي عليه الصلوة والسلام دوی ته دا خبره د کنايې په توګه وکړه. دوی له دغو خبرو څخه نه وه فارغه سوي چي د منافق په کور کي بغاري چي فلانی مړ سو. او عمر د هغه منافق اوويا کاله ؤ. نو دا منافق ګويا اوويا کاله د دوزخ له غاړي څخه روان ؤ چي مړ سو درب يې سو بېخ ته يې ورسېدی.

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا

او قوم مدين ته مو واستاوه ورور ددوی يعني ددوی د قبيلې او قوم سړی يعني شعيب عليه السلام.

پوه سه: چي مدين د ابراهيم عليه السلام زوی ؤ او وروستـه نوم د هغـې قبيلې وگرځېدی چي مدين يې جد اعلی ؤ او داغه رنگه نوم د يو ښار هم دی مدين بن ابراهيم جوړ کړی ؤ، فعلى الاول معنى الآية وارسلنا الى قبيلة مدين. وعلى الثاني وارسلنا الى اهل مدينة مدين "شعيباً" عطف دی د اخاهم وهو ابن ميكيل بن يشجر بن مدين بن ابراهيم عليه السلام.

قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ

شعيب (عليه السلام) دوی ته وويل اې قومه زما توحيد د خدای جل جلاله وکړئ يعني لا اله الا الله ولي چي قوم دده مشرکان وه يعني شرک او بت پرستي پر پېړدئ. ولي چي تاسي لره نسته معبود بالحق غير له خدای جل جلاله څخه.

دروېش وايي: چي دا معامله مع الحق وه.

وَلَا تَنقُصُوا۟ ٱلْمِكْيَالَ وَٱلْمِيزَانَ

او تاسي کم مه ورکوئ وه خلگو ته په پېمانه يا کيلي شيانو کي او ترازو په وزني شيانو کي چي دې ته په عربي کي بخس وايي كما جا في موضع آخر من القرآن الكريم.

دروېش وايي: چي ددوی معامله وه د خلگو سره بالظلم چي شی به يې پر چا خرڅاوه او يا به يې پور ورکاوه په کوچنی پېمانه به يې ورکاوه يا به يې په کوچني کاڼي ور تاله. بعض مفسرين وايي چي د هر يوه د شعيب عليه السلام له قومه څخه په کور کي به يې دوې پېمانې وې يوه لويه او بله کوچنی. او بعض د ترازو غتي ډبري او بعض کوچنی ډبري چي په عربي يې سنجات بولي. نو چي دوی به له يو چا څخه شی رانيوی هغه لويه پېمانه سنجات به يې وروه ايستل، او چي پر چا به يې خرڅول هغه کوچنی پېمانه يا سنجات به يې ورته راوړه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي ورته فعل ته تطفیف هم وایي کما جا في موضع آخر من القرآن ویل للمطففین الآیة.

إِنِّيٓ أَرَىٰكُم بِخَيۡرٖ

په تحقیق زه تاسي وینم په خیر کي یعني په ثروت او غنا کي چي تطفیف ته ضرورت نه لري او نجس ته د حقوقو د خلکو بلکې تاسي باید په شکرانه کي د نعمتو د خدای ﷻ خلکو ته تر حق بالا شیان ورکولای تفضلاً واحساناً.

وَإِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٖ مُّحِيطٖ

او زه بېرېږم پر تاسي باندي له عذاب څخه د یوې ورځي چي د هغې ورځي عذاب به پر تاسي ټولو احاطه وکړي او ټول به هلاک کړي. بعض مفسران وایي چي مراد د عذاب د ورځي د قیامت. او بعض مفسران وایي چي مراد عذاب د ورځي د استیصال.

فائده: محیط یې صفت د "یوم" وګرځاوه او سره ددې محیط پر دوی خو عذاب دی لاشتمال الیوم علی العذاب المحیط بهم.

وَيَٰقَوۡمِ أَوۡفُواْ ٱلۡمِكۡيَالَ وَٱلۡمِيزَانَ بِٱلۡقِسۡطِۖ

او اې قومه زما پوره ورکوئ پېمانه او ترازو په عدالت سره یعني د چا حق مه یکښي خورئ.

پوښتنه: خدای پاک د وړاندي وویل "ولا تنقصوا المکیال والمیزان" نو دلته د اوفوا الکیل والمیزان فائده څه ده؟

ځواب: مفسرین رحمهم الله وایي چي امر په شي سره لکه دلته اوفوا الکیل آه وروسته تر نهي له ضد څخه د هغه شي چي لا تنقصوا المکیال آه او لپاره د مبالغې دی، او لپاره د تنبه پر دې دی چي یوازي ځان ساتل له تطفیف څخه عمداً کافي نه دی، بلکې پر خلکو لازمه ده سعي په ایفا کي د کیل او میزان ولو بادنی زیادة في المکیل والموزون، هم ددغه احتیاط له کبله امام اعظم ابو حنیفة رحمه الله وایي چي که چا مکیل رانیوی یا موزون په پېمانه یا ترازو سره لم یجزي للمشتري ان یبیعه حتی یعید الکیل والوزن فیه. لما في الحدیث نهی رسول الله ﷺ حتی یجری فیه الصاعان صاع البائع وصاع المشتري رواه ابن ماجه واسحاق بن ابی شیبة من حدیث جابر رضي الله عنه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سوال: ددې حدیث دوه سنده دي دواړه سنده اهل الجرح والتعدیل ضعیف ګڼلي دي؟

ځواب: ابن الهمام رحمه الله د هدايې په شرح کې وايي چې دا حديث حجت دی او استدلال په صحيح دی لکثرة طرقه. او نورو امامانو زموږ د احنافو رحمهم الله د مذهب سره موافق قول په کړی دی. يعني امام مالک والشافعي واحمد رحمهم الله او په بل حديث کې راغلي دي چې احمد. ابو داؤد، ترمذي، نسائي، ابن ماجه او حاکم رحمهم الله له حديث څخه د سويد بن قيس رضي الله عنه قال رسول الله ﷺ زن وارجح فانا معشر الانبيا هكذا نزن.

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

او تاسي کم مه ورکوئ شيان ددوی که مکيل وي او که موزون او که عدد وي. نو دا تعميم بعد التخصيص دی فافهم. او تاسي عثى مه کوئ په ځمکه کې. والعثى تنقيص الحقوق وغيره من انواع الفساد فيشمل التطفيف في الکيل والوزن والعدد والسرقة والنهب وغيرها من انواع الفساد.

پوښتنه: د مفسدين د قيد څه فائده ده او عثى خامخا فساد دی؟

ځواب: مفسدين حال مؤکده دی د عامل خپل لان عثى په معنى د افسد دی.

درويش وايي: چې ددې سوال يو دقيق ځواب سته چې بعض مفسرينو راوړی دی هغه دا چې عثى مطلق افساد دی که صلاح پکښې وي او که نه. نو فعل د خضر عليه السلام چې يوه کښتئ يې عيبي کړه چې د اوبو له خوا يې يوه تختى ځنې وکښل او هلک چې نابالغه ؤ مړ يې کړی هم شامل ده. او له مفسدين څخه مراد هغه افساد دی چې هيڅ صلاح يې مفضي نه وي. نو فعل د خضر عليه السلام خارج سو کما في فعليه من الصلاح المذکور في قصة مرافقة موسى مع الخضر عليهما السلام المذکورة في القرآن الکريم في مقامه فتأمل غاية التأمل. حتى تفهم هذا الجواب الدقيق ومن الله التوفيق.

بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ۚ

ابن عباس رضي الله عنهما وايي چې د آيت معنا داده چې هغه باقي مانده مال چې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تاسي کيل او وزن پوره ورکړی بهتر دی تر تطفيف په کيل او وزن، ولي هغه باقي مانده مال چي تاسي ته پاته سي تر پوره کولو د کيل او وزن حلال محض دی. او چي تطفيف وکړي هغه حرام دی ولا يستوي الحلال البحت مع الممزوج بالحرام، که تاسي ياست ايمان والا.

يوه سه: چي جزا د "ان" محذوفه ده يعني فافعلوا ماتؤمرون به من الله وهو ايفا الكيل والوزن وانتهوا عما نهاكم الله منه من التطفيف والبخس. په شرح الشرعة کي وايي چي مسلمان بايد په حيلو او تلبيس او تطفيف سره مال جمع نه کړي فانه يذهب بركته بلکي شايد چي دغه مال چي ته يې حبةً حبةً سره جمع کوې جمعاً جمعاً به يې خدای پاک درڅخه واخلي او ګناه به يې پر تا ذره ذره پاته سي.

حکايت: يو سړی و چي د خپلي غوا شيدې به يې خرڅولې او نيمې به يې اوبه ورا چولې، يو وخت تېز باران وسو سېل راغلی د هغه غوا يې ورمره کړه. نو د هغه سړي يوې کوچنۍ لور وخپل پلار ته داسي يوه د وعظه ډکه خبره وکړه "يا ابت قد جمعت المياه التي تجعلها في اللبن وقتلت البقرة.

وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيْظٍ ۝

زه نه يم ساتونکی ستاسي له بدو کارو څخه. او يا معنا داده چي زه نه يم ساتونکی ستاسي د عملو چي ثواب يا عذاب يې درکړم وانما انا ناصح مبلغ اليكم بالامر والنهي. شيرازي قدس سره وايي:

من آنچه شرط بلاغست باتو ميگويم .... تو خواه ازسخنم پند وخواه ملال

قَالُوْا يٰشُعَيْبُ اَصَلٰوتُكَ تَاْمُرُكَ اَنْ نَّتْرُكَ مَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُنَآ

ابن عباس رضي الله عنهما وايي چي شعيب عليه السلام ډېر لمونځونه کول. نو ځکه قوم يې ورته وويل اې شعيب آيا ستا ډېر لمونځونه تا امر کوي چي موږ به پرېږدو يعني عبادت د هغو شيانو چي بتان دي چي د هغو عبادت زموږ پلرو او نيکه ګانو کاوه.

پوښتنه: دوی څرنګه نسبت د امر وه لمونځو ته د شعيب عليه السلام وکړی او سره ددې چي هر عاقل په دې پوهېږي چي لمونځونه خو آمر نه سي کېدای بلکي آمر خو شعيب عليه السلام و؟

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ځواب: هو! لكن دا خبره دوی استهزاءً ورته وکړه يعني نور خو ته نه نبي يې او نه د خدای مرسل يې او په تاکي بېلله ډېرو لمونځو بل خوی نشته. نو دا خبره ددوی هم استهزا بالشعيب ﷺ ده او هم استهزا دده په لمونځو ده.

پوه سه: چي انبيا عليهم السلام دوه قسمه خدای پاک را استولي دي. بعضو ته امر د جهاد خدای پاک ورکړی دی لکه داؤد، سليمان او موسى عليهم السلام او هم عليه الصلوة والسلام بعد الهجرة مامور بالجهاد ؤ. او بعض امر د جهاد نه لري صرف او صرف خلګ وه توحيد ته په موعظت سره رابولي. شعيب ﷺ د قسم ثاني څخه ؤ.

اَوْ اَنْ نَّفْعَلَ فِيْٓ اَمْوَالِنَا مَا نَشٰٓؤُا ؕ اِنَّكَ لَاَنْتَ الْحَلِيْمُ الرَّشِيْدُ ۝

عطف دی پر موصول يعني کلمه ما، والتقدير او نترک ان نفعل آه يعني چي موږ په خپلو مالو کي کوو هغه څه چي زموږ خوښ وي من التطفيف.

پوه سه: چي دا خبره دوی په مقابل کي د هغه امر د شعيب ﷺ وکړه ولاتبخثوا الناس اشياءهم.

پوه سه: چي "حليم" (يعني بردباره) او رشيد (پر هدايت) دوه وصفه جليل دي كما لا يخفى، نو دوی يعني کافرانو ده ته دا دوه وصفه څه رنګه ثابت کړه. ابن عباس رضي الله عنهما چي مراد له "حليم" څخه سفيه (بېعقل) او له رشيد څخه غوي (يعني ګمراه) مراد دی. ولي چي عرب شی په ضد سره موصوفوي لکه سړی چي لړم وهلی وي سليم يې بولي، نو په دې دوو صفتو استعاره تهکميه ده. فالمراد ضد معناهما تهكماً واستهزاءً والى هذا ذهب قتاده والمبرد. او روح البيان وايي چي حليم رشيد په لغت کي د اهل مدين الاحمق السفيه ته وايي كما في ربيع الابرار.

درويش وايي: چي که دا ثابته سي نو استعاره او مجاز نسته. او د روح المعاني او مظهري دا احتمال هم راوړی دی چي ته حليم رشيد يې ستا په زعم، او بعض مفسرين رحمهم الله وايي چي مراد ددوی دا ؤ چي ته خو حليم رشيد وې زموږ په زعم، نو تا ولي داسي غلطه لار اختيار کړه وهو المنع عن الشرک الذي هو مذهب ابائنا واجدادنا. لکه قوم د صالح ﷺ چي ده ته وويل قد كنت فينا

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مرجوا، روح المعاني وايي چي اول مذهب يعني د ابن عباس ﷺ ترجيح ورکړه سوی ده بانه انسب بما قبله لانه تهکم ايضاً.

قَالَ يٰقَوْمِ أَرَءَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا

شعيب (ﷺ) ورته وويل اې قومه زما تاسي خبر راکړئ که چېري زه وم پر بصيرت او بيان واضح له جانبه څخه د خدای ﷻ بالوحي والنبوة او ماته رزق راکړه سوی ؤ له جانبه څخه د خدای ﷻ يعني بې تکليفه زما لخوا په تحصيل کې د رزق "رزقاً حسناً" يعني حلالاً.

پوه سه: چي "منه" حال دی له "رزقاً" څخه ای کائناً منه لکن حال چي مقدم سوی دی لکون ذی الحال نکرة کما هو القانون النحوي چي ذو الحال چي نکره وي تقديم د حال پر واجب دی لانه لو اخر يشتبه بالصفة.

پوه سه: چي راويان وايي چي شعيب ﷺ کثير المال ؤ من النقود والمواشي

فائده: جواب ده يعني "ان کنت" محذوف دی. تقديره فهل يجوز لي ان اخون في وحيه واخالفه في امره ولهيه دا عذر د شعيب ﷺ له خوا څخه ددې لپاره چي قوم وده ته وويل چي دين د قوم تا ترپښو لاندی کړی.

وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَاكُمْ عَنْهُ

او زه اراده نه لرم چي زه دي وکړم هغه کار چي تاسي څني منع کوم. دده مراد دادی که ما انهاکم عنه حق وايي او د ثواب کار وای مابه کولای لکن زه شرک نه کوم او نه بخس تطفيف په بيع کې د مکيل اود وزن کوم او تاسي هم څني منع کوم. نو په دي پوه سئ چي هغه شی چي زما پر ځان پېرزو دي پر تاسي مي عيناً هغه شی پېرزو دی. پښتانه وايي:

بنده راسه د خدای خپل سه .... لکه پر ځان داسي پر بل سه

وهذا بعينه مضمون الحديث النبوي الصحيح.

إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ

زما نه ده اراده په منع کې ستاسي له شرک څخه او د بخس او تطفيف څخه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مگر اصلاح ستاسي يعني خلاصون ستاسي له عقائد فاسده وو څخه او له افعال قبيحه وو څخه او بيا له فساد خلاص ژوند ستاسي او له تاريکۍ څخه د شرک ونور ته د ايمان رابلل ستاسي، په "ما استطعت" کي که کلمه د ما مصدريه سي. نو معنی د آيت داده چي په اندازه د استطاعت خپل او که ما موصوله سي، نو بدل دی له اصلاح څخه. والمعنی ان اريد الا الذي استطعته بحذف العائد الى الموصول.

وَمَا تَوْفِيقِىٓ إِلَّا بِٱللَّهِ ۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾

التوفيق في الشرع موافقة الاسباب للمطلوب الخير يعني ما ته نه دئ اسانه اصابت و حق ته او اصلاح ستاسي، مگر نه په خدای ﷻ سره ای بهدايته ونصره ومعونته وتهيئ اسباب ذالک الذي اردت، پر هغه خدای ﷻ زما تکيه ده. او خاص وخدای ﷻ ته زما رجوع ده په حوادثو کي د دنيا او په نوائبو کي د آخرت.

بوه سه: چي تقديم د جار او مجرور لپاره د حصر دی. يعني خاص الخاص زما پر خدای ﷻ اعتماد او تکيه ده لان الله يحب المتوکلين.

فوائد: ددې آيت يوه فائده داده چي کفار دي طمع نه زما ورجوع ته ددوی ودين ته کوي لکه چي کفارو به ده ته دعوت د رجوع ورکاوه وه دين ته د آباؤ يعني الشرک، او بله فائده يې داده چي زما ستاسي په تهديداتو او پېشرو باک نه کيږي. او بله فائده يې تهديد دی ودوی ته چي ستاسي رجوع وخدای ﷻ ته ده للجزا في الآخرة.

وَيَٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِىٓ أَن يُصِيبَكُم مِّثْلُ مَآ أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ

او اې قومه زما تاسي ته دي کسب يعني پيدا نه کړي زما بغض او عداوت يعني په سبب د دعوت زما تاسي ته وتوحيد ته. چي تاسي ته دي دررسيږي من العذاب. په مثل د هغه عذاب چي قوم ته د نوح ورسېدی من عذاب الاستيصال بالغرق.

أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَٰلِحٍ ۚ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِّنكُم بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾

يا قوم ته د هود من عذاب الاستيصال بالريح يعني په باد سره. او يا قوم

Maktaba Tul Ishaat.com	Scanned by CamScanner

صالح ته ورسېدې من العذاب بالصيحة (په نعره د جبرئيل) والرجفة (او په زلزلې د مځکې) او نه دې قوم د لوط چې عذاب شديد پر مسلط سو من قلب الارض والرمي بالحجارة له تاسي څخه لېرې په زمانه کي فانهم كانوا اقرب الاقوام المهلكة زماناً منكم، او يا معنا داده چې قوم لوط اقرب مكاناً وتاسي ته وه ولي تاسي او دوی سره همسايه واست، او بعيد چې يې مفرد راوړی او سره ددې چې دا قوم لوط خو ډېر نفر وه، نظراً الى افراد لفظ قوم وان كان جمعاً معنیً.

پوه سه: چې "ان يصيبكم" مفعول ثاني د "لايجرمنكم" ده

تنبيه: امام مظهري رحمه الله د دفع د سوال مذكور لپاره "شيئاً" مقدر کړی دی ولا حاجة الى التقدير لما قلنا ان لفظ القوم مفرد وان كان جمعاً معنیً ومثل ذالک يجوز فيه افراد الخبر وجمعه كما تقرر في كتب النحو.

وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ ﴿٩٠﴾

او تاسي طلب د بخښنې وکړئ له خدای جل جلاله څخه خپل د هغه سابق کفر او عصيان خپل بالايمان والندامة على المعاصي الصادرة منكم، بيا رجوع وخدای ته وکړئ يعني بامتثال او امره والانتهاء عن المعاصي في المستقبل، په تحقيق زما خدای عظيم الرحمة دی للمؤمنين التائبين "ودود" پر وزن د فعول دی يا په معنی د فاعل دی يعني محب للمؤمنين يا په معنی د مفعول دی ای محبوب للمؤمنين.

درويش وايي: چې كاشفي رحمه الله په تفسير حسيني کي وايي قطب الابرار مولنا يعقوب چرخي رحمه الله درشرح اسماء الحسنى معنى ودود برين وجه آورده است كه خداى متعال دوست دارنده نيكي بهمه كس وخلق ودوست دردلتهاى خلق، يعني او نيک را دوست ميدارد ونيكان اورا دوست ميدارند الى اخيره.

پوه سه: چې خدای جل جلاله لره محبت د بندګانو سره نه وای لما هدى عباده ولما فرح بتوبة عبده المؤمن ويدل على ذالک الحديث الصحيح الذي رواه اصحاب الصحاح قال رسول الله ﷺ هر آئينه خدای جل جلاله ډېر خوشاله کېږي په توبه د عبد مؤمن تر هغه سړي چې دی واروي په يو دښت مهلک کي يعني د يوه ګړي ارام لپاره په وخت کي د غايت ګرمي او دده سره راحله ورسره وي چې پر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

هغه راحله يعني اوښه باندي دده خواره او اوبه وي (نو اوښه چوکه کړي زنګنونه يې نه وتړي) نو دی سر کښېږدي بيده سي، يو ګړی وروسته چي راويښ سي اوښه تللې وي يعني په طلب د مرعي پسي، نو دی يوې خوا او بلې خوا ته ځغلي په طلب د اوښي حتی چي ګرمي او تنده يې ډېره سي يعني اوښه هم نه کړي پيدا، نو دی د ځانه سره دا مشوره وکړي چي تر هغې درختي لاندي چي زه دمخه هورې بيده وم پرې به وزم تر هغو چي له تندي مرم. نو هلته چي ورسي او سر کښېږدي په درياب کي د خوب غرق سي چي دی راويښ سي، نو راحله سره له باره د طعام او شراب ورته ولاړه وي فلا الله افرح اشد فرحاً بتوبة العبد المؤمن تر دغه سړي چي زاد او راحله پيدا کړي الی اخير الحديث او کما قال ﷺ.

قَالُوا يٰشُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيْرًا مِّمَّا تَقُوْلُ

جمله مستأنفه ده، وويل قوم د شيعب ﷺ وده ته اي شعيب موږ نه پوهېږو په ډېرو ستا د خبرو.

پوه سه: چي دا قول ددوی يا استهانت او سپکاوی ؤ د خبرو دده لکه په عرف کي هم ورته وينا سته. يو سړی وبل ته وايي د سپکاوي په توګه زه ستا په خبرو نه پوهېږم. او که استهانت نه وای، نو شعيب ﷺ خو ددوی سره ددوی په لغت خبري کولې.

فائده: مراد ددوی له کثير قول څخه وعظ د وجوب التوحيد لله تعالی وترک الشرک والدليل علی ذالک من جانب شعيب ﷺ وترک النجس والدليل علی ذالک او يا واقعاً په دغو خبرو د شعيب ﷺ دوی د زړه له کومي نه پوهېدل لقصور عقولهم وعدم تفکرهم فيه.

درويش وايي: چي روح البيان ددې آيت په تفسير کي ويلي دي ای کل ماتقول آه، لکن سيد آلوسي رحمه الله په تفسير روح المعاني کي وايي ولا يصح ان يراد به الکل وان ورد في اللغة، ولي چي مما تقول يابی عنه انتهی، لان من في مما للتبعيض، او بعض مفسرينو چي ويلي دي چي شعيب ﷺ په ژبه کي بندېدی فليس بشئ لما جا في الخبر ان شيعباً کان خطيب الانبياء.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَإِنَّا لَنَرَىٰكَ فِينَا ضَعِيفًا

او موږ وينو تا اې شعيب په موږ کې ضعيف، يعني که موږ تا ته اراده د شر وکړو نه زموږ څخه ځان نه سې ساتلای او يا سپک يې پر موږ باندې چې هيڅ قدر نه لرې، بغوي رحمه الله وايي چې شعيب عليه السلام په سترګو ړوند و، نو مراد له ضعف څخه ددوی ضعف البصر دی.

مسئله: معتزله وايي چې نبي نه سي اعمی (ړوند) کېدلای قياس پر قضاً کوي چې قاضي به ړوند نه وي، او داغه رنګه يې پر شاهد قياسوي چې شاهد به هم ړوند نه وي، لکن دا قول ددوی غلط دی، ولې چې قضاً او شهادت په سترګو پورې اړه لري بخلاف النبوة لان تبليغ الرسالة لايتعلق ولايتوقف على البصر كما لايخفى وذهاب بصر يعقوب عليه السلام ثبت بنص القرآن، كريمه: وابيضت عيناه نهو كظيم، كريمه: فارتد بصيراً.

فائده: سيد محمود الآلوسي رحمه الله په روح المعاني کې وايي چې تفسير د ضعيف په ړانده سره ضعيف دی، ولې چې د فينا قيد نه صحيح کېږي، ولې سړی چې ړوند وي نو خو هر چېرې ړوند وي، او د يعقوب عليه السلام ړندوالی خو عارضي وي يعني د ډېرې ژړا پر فراق د يوسف عليه السلام امام همام فخر الدين الرازي په تفسير کبير کې وايي چې بعض اصحابو زموږ يعني اهل السنة والجماعة ړندوالی پر انبياً روا بللی دی، لکن د شعيب عليه السلام په باره کې دا حمل صحيح نه دی لمامر ان التقيد بالظرف يعني فينا نه صحيح کېږي دی وايي ان المصحح عند اهل السنة ان الانبياً عليهم السلام ليس فيهم اعمى بالعمى الاصلي اصلاً، روح المعاني وايي والاخبار المروية في باب كون شعيب اعمى لم نقف تصحيها ممن يعول عليه سوى الحاكم لکن تصحيح د حاكم لا اعتماد عليها انتهى.

درويش وايي: چې آلوسي رحمه الله نوري ډېرې اوږدې خبرې کړې دي، فائده: په تحقيق د آلوسي رحمه الله د بغوي رحمه الله خبره رد سوه په باره د شعيب عليه السلام چې په سترګو ړوند و، درويش چې هغه مسئله راوړې له قول څخه د بغوي رحمه الله ماخوذ وه والله اعلم حاصل دا چې قول د صاحب د روح المعاني او امام رازي رحمه الله پر ذروة د تحقيق دی او اليق بالقبول دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنٰكَ ۖ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيْزٍ ﴿۹۱﴾

که ستا قوم نه وای موږ به ته وژلی وای په دبرو ویشتلو سره. بعض مفسرین وایي چي مراد حقیقت رجم بالحجارة دی چي معنی یې سنګسار ده. او بعض مفسرین وایي چي رمی بالحجارة کنایه له سخت وژلو څخه ده وان لم یکن هناک رمی بالحجارة. ووجه هذه الکنایة چي قابیل بن آدم چي خپل ورور په دبرو مړ کړی، نو له دې سببه هر قتل شدید ته رمی بالحجارة وایي. او ته نه یې پر موږ عزتمند چي ستا عزت به تا له موږ څخه خلاص کړي بلکې ستا رهط پر موږ عزت لري ولې زموږ پر دین دي.

پوه سه: چي بغوي رحمه الله وایي چي شعیب علیه السلام دیر قوي قوم درلودی، مطلب دادی چي که موږ ستا له قوم څخه نه بېربدلای موږ به ته وژلی وای آ.

درویش وایي: چي دا خبره له بېري صحیح نه ده. ولې چي رهط له درو کسانو څخه تر لسو پوري بعض وایي له درې څخه تر اوو پوري. نو مخالفین او منکران د شعیب علیه السلام چي تعداد یې وزرو کسانو ته رسېدی څرنګه له لسو یا له اووه کسانو څخه بېربدل بلکې صحیح هغه ده چي روح البیان او بیضاوي وایي چي معنا د آیت داده چي که نه وای احترام او عزت او مراعات ستا د قوم چي زموږ سره پر کفر متفق دي لرجمناک آه. یعني که تا موږ مړ کړو نو باید د هغو خواه بده نه سي.

درویش وایي: چي روح البیان او مظهري وایي چي دا تهدید د قوم او پېش رو د قوم د شعیب ولو رهطک آه د مغلوب سړي او د بېعقل سړي کار دی چي په دلائلو کي مغلوب سي لکه قوم شعیب باره په بښکنځلو او پېش رو شروع کړې.

قَالَ يٰقَوْمِ اَرَهْطِيْٓ اَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ ۖ وَاتَّخَذْتُمُوْهُ وَرَآءَكُمْ ظِهْرِيًّا ۖ

شعیب په استفهام د تعجب قوم ته وویل آیا زما قوم پر تاسي عزت ډېر لري تر خدای جل جلاله یعني زه د خدای رسول یم د هغه خدای مراعات نه کوئ په منع کي د قتل زما بلکې مراعات د قوم کوئ. او تاسي ګرځولی دی خدای پاک د شا وخوا ته منسوب الی الظهر.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي "ظهري" منسوب دی الی الظهر چي په معنا د شا دی که څه هم لفظ ظهر مفتوح دی لکن کسره ورکول له تغیرات څخه د نسبت دی.

درویش وایي: چي لفظ د ظهري په کلام د عربو کنایه د بې پروایي ده په یو شي یقال فلان جعل امري ظهریاً فلاني وګرځاوه زما امر تر شا غور ځولی یعني التفات یې نه ورته وکړی وایضاً یقال السلطان جعل الرعیة وراه ظهریاً باچا وګرځول رعیت تر شا یعني پروا نه په کوي که څه هم بدحاله وي. ویقال ایضاً ان اولادي جعلني ظهریا. زما اولاد زه تر شا وغورځولم یعني بې باکي راسره کوي احترام د پلار ګلوی مي نه کوي. فالمعنی ه ترکتم قتلی لاجل رهطي او په دې مو باک ونه کړی چي زه خو رسول د خدای یم. نو ګویا تاسي خدای وګرځاوه منبوذ وراً الظهر منسیاً باشراککم به واهانة رسوله. وهذا الصنیع لاینبغي لمن له ادنی فهم وعقل. والاستفهام في قوله قال ارهطي اعز الآیة لپاره د توبیخ او د انکار او د رد او تکذیب والکل محتمل.

إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾

په تحقیق زما خدای ﷻ ستاسي پر عملو باندي محیط دی علماً او پر جزاً دهغو محیط دی قدرة.

وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ

او وویل شعیب (علیه السلام) وقوم ته چي تاسي عمل کوئ پر خپل قدرت چي عداوت زما دی او قصد د اضرار زما دی، زه عامل یم پر خپل قدرت چي وعظ او تبلیغ د توحید د عبادت د خدای ﷻ دی. ژر دی چي تاسي به وپوهېږئ چي چا ته عذاب چي رسوا یې کړي یعني زه به هم که تاسي چي په هغه عذاب به شرمنده او رسوا سئ او دا به هم معلومه سي چي دروغجن په ما او تاسي کي څوک دی.

فائده: که کلمه "من" استفهامیه وي، نو هغه د تعلمون د عمل مانع ده لان ماقبل الاستفهام لایعمل فیما بعده لفوات صدارة الاستفهام. او دا هم احتمال لري چي کلمه د من موصوله وي نو د تعلمون مفعول دی. فالمعنی سوف تعلمون الشقي الذي یاتیه العذاب الموجب.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ

او څوک دی دروغجن.

پوه سه: چي دا عبارت "ومن هو كاذب" معطوف دی پر من یأتیه او د هغه قسیم او مقابل نه دی. ولي چي قوم خو شعیب ته پیش رو د عذاب واهه او دی یې کاذب باله. نو ده ورته وویل چي سوف تعلمون من المعذب والكاذب انا او انتم.

وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾

او تاسي انتظار وکړئ زما وعید ته چي ما ستاسي سره کاوه او زه ستاسي سره په انتظار د راتلو د عذاب پر تاسي باندي.

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا

چي راغلی امر زموږ چي موږ مقدر کړی د هلاک د قوم شعیب لپاره فالامر واحد الامور لا الاوامر. موږ نجات ورکړی وشعیب ته او هغه کسانو ته چي ایمان یې راوړی ؤ د شعیب سره "برحمة منا" ای برحمة كائنة في الازل په حق کي ددوی.

پوه سه: چي د رحمةٍ معنا داده چي دا نجات ددوی صرف رحمت او فضل د زموږ لا بسبب من اعمالهم كما هو مذهب اهل السنة والجماعة.

درویش وایي: چي مظهري رحمه الله ویلي دي چي په عذاب د قوم شعیب ولما جا بالواو ووایه لکه په قصه کي د عاد. ولي دمخه په دې دوو قصو کي داسي وعید نه دی ذکر سوی چي سبب د مابعد دي وګرځي او دخول د فا دې ځای سي بخلاف قصتي صالح ولوط چي هوري نجات وروسته تر وعید ذکر سوی دی وهو قوله تعالى في قصة صالح ذالك وعد غير مكذوب في قصة لوط ان موعدهم الصبح ولذالك جا بفا السببية انتهى. روح المعاني دا خبره رد کړي ده او وایي چي په قصه کي د شعیب عليه السلام خو هم وعید راغلی دی وهو قوله تعالى فارتقبوا الى معكم رقيب که څه هم په لفظ د وعد نه ده راغلي انتهى.

وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩٤﴾

او وه یې نیول هغه کسان چي ظالمان وه یعني قوم شعیب ناري د جبرئیل،

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فخرجت ارواحهم، او بعض مفسرين رحمهم الله وايي چي د اسمان له خوا چغه وسوه او دوی يې هلاک کړه. نو دوی وګرځېدل په خپلو کورو کي مړه ځای پر ځای.

كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۗ أَلَا بُعْدًا لِّمَدْيَنَ

ګويا دوی هيڅ وخت اقامت نه ؤ کړی په دغو کورو کي، آګاه او سه چي هلاک او لعنت دی اهل مدين لره بحذف المضاف وهو لفظ الاهل.

پوښتنه: چي په سورة الاعراف کي راغلي دي د قوم شعيب د عذاب په باره کي فاخذتهم الرجفة، اى الزلزلة فكيف الجمع؟

ځواب: تر صيحة جبرئيل وروسته مځکه په زلزله سوه.

فائده: بعداً وسحقاً ولعنةً وخيبةً وامثالها مصادر دي چي په ځای کي د افعالو قائم دی، او افعال يې ددوی سره نه مستعملېږي. فمعنى د بعداً بعدوا اى هلكوا ولعنوا بعداً، وقس عليه المصادر الباقية المذكورة.

كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾

لکه چي لېري وه له رحمت څخه د خدای ﷻ او يا كما هلكت او كما لعنت قبيلة د ثمود. نو تانيث د فعل مسند په تأويل د قبيلې دی. وجه الشبه بينهما ان عذاب هذين القومين من نوع واحد وهو صيحة جبرئيل عليه السلام، لكن صيحة د ثمود له کښتني خوا څخه وه او صيحه د مدين له لوړي خوا څخه وه.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٩٦﴾

اى بالله لقد ارسلنا. نو لام موطئه د قسم محذوف دی، موږ استولی موسی سره د معجزاتو باهره ؤ لکه عصا او يد بيضا وغيرهما من الآيات التسع، او په علبه ظاهره سره چي موسى سره ددې چي يو سړی ؤ غالب سو پر فرعون وجنوده مع ان فرعون كان حريصاً على قتله فلم يقدر او بعض مفسران وايي چي مراد له سلطان مبين څخه لکړه د موسى عليه السلام ده.

سوال: لکړه خو په آياتنا کي داخل وه نو بيا يې جلا ولي راوړه؟

ځواب: هو! داخله خو وه لکن افراد يې په سبب د تنبيه پر عظمت د معجزې د لکړي پر نورو معجزو، او روح البيان وايي چي مراد له آياتنا او د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سلطان مبين څخه يو شی دی يعني معجزات د موسى، والتقدير لقد ارسلنا موسى بالامر الجامع بين كونه آياتنا وبين كونه سلطاناً وحجةً على صدق نبوته.

فائده: له آياتو څخه مراد آيات د تورات نه دي. ولې نزول د تورات خو وروسته تر غرق د فرعون وسو.

فائده: "مبين" مشتق د ابان څخه دی چې لازمي او متعدي دواړه مستعملېږي فعلى الاول معناه الواضح وعلى الثاني معناه الموضح. والمآل واحد فعلى الاول معناه واضح في دلالته على نبوته وعلى الثاني معناه الموضح لنبوته.

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِۦ فَٱتَّبَعُوٓاْ أَمْرَ فِرْعَوْنَ ۖ وَمَآ أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾

وه فرعون ته چې لقب وُ د سلطان د عمالقه وُ او نوم يې وليد بن مصعب بن الريان وُ او وه اشرافو ته دده، نو دوی متابعت وکړی د امر د فرعون في الكفر والضلال وصدقوا معبوديته ودعوى الوهية. او نه دی امر د فرعون ذی رشد وهدايت بل غي وضلال مقصود په دې عبارت کې تنبيه پر حماقت د اشرافو چې دوی څرنګه متابعت کاوه د امر فرعون مع كونه بدهي البطلان حيث ادعى الالوهية مع كونه بشر مثلهم. يطعم ويشرب وينام ويبول.

يَقْدُمُ قَوْمَهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ ٱلنَّارَ ۖ

دمخه به وي فرعون تر قوم، دا جمله مستأنفه ده لپاره د بيان د حال د فرعون او قوم دده په اخرت کې.

پوهه! چې يقدم قومه په معنى د يتقدم دی. په ورځ د قيامت وه اور ته لکه چې په دې دنيا دي يتقدمهم الى الكفر والضلال. فرعون به وړولي قوم اور ته د دوږخ.

سوال: وروستل د فرعون قوم لره اور ته خو مستقبل دی يعني په ورځ د قيامت نو په ماضي يې ولې تعبير وکړی؟

ځواب: نعم لکن تعبير بالماضي للدلالة على يتقن ذالک الايراد لان الماضي يدل على الامر المتحقق.

فائده: ورود په عربي ژبه کې عبارت له ورتګه څخه وه اوبو ته او ايراد چې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

باب د افعال دی د بل چا وروستل دي اوبو ته او مورد اوبو ته وايي. نو فرعون يې مشابه کړی د هغه چا سره چې تر واردة دمخه ابو ته ځان ورسوي چې په عربي يې فارط بولي او اتباع دده يې مشابه کړه د واردة سره او اور يې مشابه کړی د اوبو سره ثم قيل.

﴿وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾﴾

بد دی اور ددوی چې دوی ورته وارد کړل سولو، فالمورد صفت دی ورد، والمخصوص بالذم وهو النار، ولي چې ورد چې په اصل کي ورود الی الماء دی د هغه فائده تسکين د عطش ده، او دفع د احراق الکبد ده من العطش، والنار ضد ذالک فيکون بئس الورود المورود.

﴿وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾﴾

او په دوی يعني په فرعون او په اتباعو دده پسې کړه سوی دی په دې دنيا کي لعنت على لسان الانبياء والملائکة والمومنين. او په ورځ د قيامت هم پر دوی لعنت دی.

پوهه: چې "رفد" کومک او عطيه ته واي او مرفود يې صفت دی او مخصوص بالذم يې محذوف دی وهو اللعنة. والمعنى بد دی کومک او عطيه چې دوی ته ورکړل کېږي چې هغه لعنت دی په دنيا او اخرت کي.

سوال: لعنة في الدنيا والآخرة، نو کومک او عطيه نه ده نو څرنګه اطلاق د رفد المرفود پر صحيح دی؟

خواب: هو! لکن په لفظ کي د رفد المرفود استعاره تهکميه ده کذا قال صاحب روح المعاني وصاحب التفسير الکبير.

درويش وايي: چې صاحب د روح المعاني کما هو عادته په تفسير کي د الورد المورود والرفد المرفود ډېري اوږدې خبري کړي دي او نقض او ابرام يې راوړی دی چې حاصل د هغو خبرو بېله تشويش او اضطراب د زړو د مخاطبينو بل څه نه ده. فلهذا اعرضنا عنه، و اودنا التفسير اللائق بحال المتعلمين لتفسير الفقير غفرله المولى القدير... بيت:

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تاطبع شریفت نه پذیرد ملالتی .... آن به که نامه را بدعا مختصر کنم

ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْقُرٰى نَقُصُّهٗ عَلَيْكَ مِنْهَا قَآئِمٌ وَّحَصِيْدٌ ﴿۱۰۰﴾

"ذالک" مبتدا ده او وروسته يې خبر دی يعني دغه بناٴ او قصه چې موږ تا ته بيان کړه، بعض د خبرو او قصو څخه د قری مهلکه وو دي، بعض د هغو قريو پر ځای دي يعني آثار يې معلومېږي او بعض له هغو څخه معدوم الآثار دي چې درک يې نه معلومېږي.

پوه سه: چي "حصيد" فعيل دی په معنی د محصود وهو في الاصل الزرع المحصود بالمناجل (يعني چي ورېبل سي په لورو سره).

درويش وايي: چي بعض مفسرين ترجمه د قائم په عامر سره کوي او ترجمه د حصيد په خراب سره کوي والاول هو الاشهر والانسب کما لايخفى.

فائده: چي آثار يې معلومېږي لکه د پوالونه ديار د عاد او ثمود دي او چي اثار يې محو وي مثل بلاد نوح ولوط عليهم السلام.

وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَمَآ اَغْنَتْ عَنْهُمْ

او موږ ظلم نه دی کړی پر دغو قرای وو والمراد اهلها يعني موږ دوی نه دي هلاک کړي ظلماً بل هلکناهم بکفرهم وشرکهم. بلکې دوی پر خپلو ځانو ظلم وکړی چي هغه کارونه يې مختاره کړه چي سبب د نزول د عذاب پر دوی وګرځېدی من الکفر والمعاصي کما مرت في قصصهم. نو فائده نه ورسول دوی ته او دفع د عذاب نه وکړه له دوی څخه.

اٰلِهَتُهُمُ الَّتِيْ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَّمَّا جَآءَ اَمْرُ رَبِّكَ ۗ وَمَا زَادُوْهُمْ غَيْرَ تَتْبِيْبٍ ﴿۱۰۱﴾

خدايانو د دوی چي دوی يې عبادت کاوه ماسوی له خدای هيڅ فائده. کلمه د "من" لپاره د استغراق د نفي د فائدې ده. هغه وخت چي راغلی عذاب د رب ستا او نه کړی زيات دي بتانو دوی ته ماسوی له هلاک څخه. ولي چي هلاک د دوی په سبب د عبادت د دوی د دغو بتانو منځ ته راغلی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَكَذٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَآ أَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ

کلمه د کاف په "وکذالک" کي په محل د رفع ده، خبر مقدم دی د مصدر مذکور وروسته ای اخذ ربک ای مثل ذالک الاخذ الذي مر في القصص المذکورة قبل هذا. نیول د رب ستاسي یعني عذاب د خدای ستا چي نسي قریې یعني اهل د قریو، چي قرى ظالمان وي یعني اهل یې، دا جمله حال ده له قرای څخه.

پوښتنه: د اخذ نسبت یې ولي و قریو ته وکړی او سره ددې چي صفت د اهل دی؟

ځواب: لپاره د اشعار پر دې چي اثر د اخذ الهي دوی لره و قریو ته هم وسو چي هغه هم خرابي سوې.

فائده: ددې حال فائده داده چي سامعان په دې پوه سي چي اخذ د خدای پاک په سبب د ظلم او کفر د اهل القرى ده لیکون ذالک عبرة لکل ظالم.

إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ

په تحقیق نیول د خدای ﷻ یعني عذاب یې دردناکه او سخت دی

په حدیث شریف کي په روایت د ابو موسی الاشعري رضي الله عنه راغلي دي چي رسول الله ﷺ وویل ان الله لیملي للظالم حتى اذا اخذه لم یفلته ثم قرء وکذالک اخذ ربک" په تحقیق خدای مهلت ورکوي ظالم ته، حتى چي ظالم ونسي یعني عذاب پر نازل کړي بیا نه پرېږدي نه په توبه او نه په ژړا، بیا علیه الصلوة والسلام دا آیت په طور د دلیل ووایه وکذالک آه. سعدي شیرازي میگوید:

تو پیش از عقوبت دری عفو کوب ...... که سودی ندارد فغان زیر چوب

کسی کز صر صر ظلمش د ما د م...... چراغ عیش مظلوما ن بمیرد

نمیترسد که ا یز د تعا لی ...... اگر چه د یر گیر د سخت گیرد

تفریع: پر عاقل سړي لازمه ده چي گناه یې وکړه د خدای ﷻ د غضب او عذاب څخه دي وه بېرېږي او بلا مهلت والتسویف دي توبه وکاږي "کریمه: هلک المسوفون.... بیت:

قبول توبه بر رب کریم است .... فعجل ان في التاخیر آفات

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ

"ان في ذالک" اى فيما انزل بالامم المهلكة. په سبب د كفر او عصيان ددوى او فيما قص الله من قصصهم "لآية" يعني عبرت او موعظت دى هغه چا لره چې ببريږي له ورځي څخه د آخرت يعني ايمان يې پر ورځ د آخرت وي. ولې هغه سرې دا عذابونه ددې دنيا نمونه بولي د عذاب شديد د ورځي د قيامت. واما من انكر يوم القيامة فهو بمعزل عن العبرة كما لايخفى.

ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ

"ذالک" يعني ورځ د قيامت چې د عذاب الآخرة څخه وفهمېدله. هغه ورځ ده چې د هغې ورځي لپاره جمع كېږي خلگ يعني لپاره د حساب په دغه ورځ او د مجازات بعد البعث والنشور. او دا ورځ د قيامت هغه ورځ ده چې حاضرول كېږي په دې ورځ خلگ ټوله لايغيب فيه احد. فالمشهود بمعنى المشهود فيه.

وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ

او موږ نه ده ځنډولې دغه ورځ مگر نه تر پايه رسېدو پورې د اجل معين په علم كې د خداى "فالكلام على حذف المضاف اى لانتهاء اجل "حسين كاشفي رحمه الله وايي مگر از براى گذشتن مدتي شمرده. يعني تا وقت وى نه رسد قائم نگردد "حسب ما يقتضيه الحكمة الآلهية

يَوْمَ يَأْتِ

پوه سه: چې "يوم" دلته په معنى حين ده يعني حين ياتي ذلک اليوم المؤخر بانقضاء الاجل المعدود "وهو يوم القيامة.

فائده: موږ چې تفسير د يوم په حين سره وكړى، نو هغه سوال دفع سو چې ضمير د ياتي خو ورځ د قيامت راجع دى. نو معنى د كلام داسې سوه چې هغه ورځ چې راسي ورځ د قيامت فيلزم ظرفية الشئ لنفسه وان يكون للزمان زمان وجه د دفع يې دا ده چې يوم مذكور في الآية په معنى د حين چې هغه شامل دى ورځي ته د قيامت وغيره من الاوقات. نو دا د قبيلې څخه د ظرفيت د كل دى جز

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لره ولا محذور في جزئية زمان لزمان آخر. الا ترى ان الساعة جزٔ من اليوم واليوم جزٔ من الاسبوع والاسبوع جزٔ من الشهر وهكذا.

فائده: په يات كي يأ د اضافت حذف كرې ده اكتفأ بكسرة التأ والاصل ياتي كما لا يخفى.

لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ

الاصل لا تتكلم فحذف احدى التائين كما هو القانون الصرفي خبري نسي كولاي يعني د قسم څخه د شفاعت او يا نجات ورکونکو خبرو څخه لفرط دهشة ذالک اليوم، نفس هيڅ نفس.

بوه سه: چي نكرة په سياق كي د نفي عام ده.

إِلَّا بِإِذْنِهِ

مگر نه په اجازه د رب العزة "كما ورد في موضع آخر من القرآن " لا يتكلمون الا من اذن له الرحمٰن" وقوله تعالى من ذالذي يشفع عنده الا باذنه.

درويش وايي: چي چي اول د من ياذن له فى الشفاعة هو سيد البشر ﷺ كما ثبت في الاحاديث الصحيحة المروية في البخاري وغيره ثم سائر الانبيأ عليهم السلام ثم الشهدأ ثم الاوليأ ثم وثم.

بوه سه: چي د قيامت ورځ زر كاله ده په كلو د دنيا وفي هذا اليوم مواقف واحوال ففي بعض الاحوال يتكلمون ويتسائلون وفي بعض الاحوال لا يتكلمون من شدة الاهوال، سعيد شيرازي رحمه الله وايي:

گر بمحشر خطاب قهر بود .... انبيأ را چه جاى معذرتست
پرده از لطف گوبر دارد .... كه اشقيأ را اميد مغفرت است

فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَّسَعِيْدٌ ۝

بوه سه: چي ضمير د منهم راجع دى واهل الموقف ته كما يدل عليه لاتكلم نفس، او يا وناس ته راجع دى كما يدل عليه يوم مجموع له الناس. يعني بعض د اهل موقف يا بعض د ناس شقي وي يعني بد بخت او گمراه چي كتب عليه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الشقاوة باختياره طريقهم اى طريق اهل الشقا. او بعض نيک بخته او مؤمن وي كتب له طريق السعادة باختيارهم ذالک في الحيوٰة الدنيا فلا دليل في هذه الآية للجبرية خذلهم الله تعالى فتأمل.

فائده: "شقي" مبتدأ ده او "منهم" خبر مقدم دی، وقدم الخبر لتنكير المبتدأ كما هو القانون النحوي. او "سعيد" هم مبتدأ ده خبر يې محذوف دی يعني منهم لدلالة قوله فمنهم عليه.

فائده: شقي يې دمخه راوړی لان المقام مقام الانذار وهو للاشقيا او لكثرة اهل الشقاوة في اكثر الازمنة. په تفسير روح البيان کي وايي چي علامه د شقاوت پينځه شيان دي (۱) قساوة القلب: يعني د زړه سخت والی چي د وعظ په اورېدلو نه نرم کېږي (۲) جمود العين: وچ والی د سترګو چي له بېرې د خدای له عذابه يو وخت يې هم سترګه وښکه نه کوي (۳) محبة الدنيا: د دنيا محبت چي سره د غنی او فقر کوي (۴) طول الأمل: چي د ژوند حرص يې ډېر وي (۵) قلة الحيا: حيا يې لږ وي يعني بې شرم وي، او د سعادت علامات هم پينځه دي (۱) لين القلب: يعني ضد القسوة (۲) كثرة البكا يعني ضد د جمود العين (۳) زهد في الدنيا يعني ضد محبة الدنيا (۴) وقصر الأمل يعني ضد طول الأمل (۵) كثرة الحيا يعني ضد قلة الحيا.

درويش وايي: چي له علي بن ابي طالب ﵁ څخه روايت دی، دی وايي چي موږ په يوه جنازه کي په جنة البقيع کي وُچي رسول الله ﷺ راغلی او په لاس کي يې لکړه وه. نو کښېنستی او په لکړه يې مځکه ګروله، يو ساعت وروسته يې وويل "ما من نفس منفوسة الا كتب مكانها من الجنة او النار والا كتب شقي او سعيد" نو يو سړي ورته وويل "الا نتكل على كتابنا وندع العمل؟" آيا موږ توکل پر خپل مکتوب ازلي عند الله ونه کړو او عمل نه پرېږدو؟ عليه الصلوة والسلام ورته وويل "لا، اعملوا فكل ميسر اما اهل الشقا فيسروا العمل اهل الشقاوة. واما اهل السعادة فيسروا العمل اهل السعادة الى اخير الحديث" رواه البغوي بسنده.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ۝

پس هغه کسان چي پر شقاوت وي هغه په اور کي وي او دوی لره په اور کي زفير او شهيق وي، ابن عباس رضي الله عنهما وايي چي زفير صوت شديد ته وايي او شهيق صوت ضعيف ته وايي. او ضحاک او قتاده رحمة الله عليهما وايي چي زفير اول ته د ناري د خره وايي او شهيق اخير ته د ناري د خره وايي كذا في القاموس.

درويش وايي: چي ولا منافات بين الروايتين كما لا يخفى لان اول صوت الحمار شديد وآخره ضعيف. او روح المعاني وايي چي په اتفاق د اهل اللغة من الكوفية والبصرية الزفير بمنزلة ابتدا صوت الحمار والشهيق بمنزلة اخير نهيقه.

درويش وايي: چي په لفظ کي د "منزلة" په زفير او شهيق کي اشاره ودې ته ده چي اطلاق د زفير او شهيق پر صوت د اهل النار تشبيهاً او استعارةً دی، ويمكن حل كلام ابن عباس رضي الله عنهما او كلام د ضحاک او قتاده رحمهما الله په آيت کي پر قول د روح المعاني فتامل جداً.

خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ

دوی به همیشه وي په اور کي تر هغو چي دوام او بقا لري اسمانونه او مځکه.

پوهه: چي آلوسي رحمه الله وايي چي دا عبارت تعبير د دوام او تابيد څخه على عادة العرب حيث يقولون لا يأتيک فلان مادامت السموات والارض يريدون التابيد. وايضاً يقول العرب لا افعل كذا ما لاح كوكب كناية عن التابيد وايضاً تقول لايكون كذا ما اضا الفجر. وما اختلف الليل وامثال ذالک وكل ذالک كناية عن التابيد. والسر في ذالک ان العرب يعني اهل الجاهلية يزعمون ان السموات والارض باقيتان ابداً لزعمهم ان الدنيا باقية ابداً الاباد وينكرون الآخرة وتبديل السموات والارض وعدم بقائهما انما هو على رأى اهل الشرع حيث ورد يوم نطوى السما كطي السجل للكتب. وايضاً ورد يوم تبدل الارض غير الارض والسموات مطويات بيمينه. كريمه: اذا السما انشقت الآية" كريمه: اذا السما فطرت واذا الكواكب انتشرت الآية" كريمه: اذا الشمس كورت الآية"

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الی غیر ذالک من الآیات الدالة علی عدم بقا هذه السموات والارض.

درویش وایي: چي پر تقدیر د عدم الکنایة عن التائید یمکن ان یراد بها سموات الآخرة وارضها. ولاشک سموات الآخرة وارضها مخلدة دائمة لان اهل الآخرة لابدلهم من مظل ومقل اما سما یخلقها الله تعالی یومئذ فتظلهم وقد قالوا کل ما علاک فاظلک فهو سما کل استقرت علیه قدمک فهو ارض.

درویش وایي: چي په دې آیت کي صاحب د روح المعاني ډېرې اوږدې خبرې کړې او نقض او ابرام یې هم راوړی دی ان شئت فارجع الیه.

اِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ

مګر نه هغه کسان چي د خدای ﷻ اراده ورته وسي د عدم الدوام في النار. مظهري رحمه الله وایي چي دا استثنا دلالت کوي پر عدم دوام د استقرارهم في النار ویؤیده ماروی عن ابن مسعود رضي الله عنه لیأتین علی جهنم زمان لیس فیها احد وذالک بعد مایلبثون فیها احقابا جمع د حقب ده چي اتیا یا سل کاله ته وایي. ومن الصوفیة من قال به الشیخ محي الدین بن عربي. په وروسته کي مظهري وایي وهذا القول ای قول ابن العربي مردود بالاجماع والنصوص. طبراني او ابو نعیم له ابن مسعود رضي الله عنه څخه روایت کړی دی چي علیه الصلوٰة والسلام ویل که اهل النار ته وویل سي چي تاسي په اور کي یاست په عدد د ټولو سنګرېزو د دنیا دوی په ډېر خوشاله سي یعني په سبب ددې چي تابید خو نسته. او که اهل جنت ته وویل سي چي تاسي به په جنت کي یاست په حساب د ټولو شګو د دنیا دوی به خوابدي سي، یعني په سبب ددې چي جنت خو دار الخلود نه دی، په اخیر کي علیه الصلوٰة والسلام وفرمایل لکن جعل لهم (ای لاهل النار واهل الجنة) الابد چي انتها نه لري. نو اهل النار ته به ډېر غم پیدا سي او اهل جنت ته به فرح علی الفرح پیدا سي، او بخاري او مسلم له ابن عمر رضي الله عنهما څخه روایت کړی دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل چي اهل جنت جنت ته داخل سي (یعني ټوله) او اهل النار اور ته داخل سي (یعني الکفرة) نو یو اعلان کونکی په منځ کي د جنت او دوزخ ودرېږي او ووایي یا اهل النار

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لاموت ويا اهل الجنة لاموت كل خالد فيما هو فيه. واخرج البخاري عن ابي هريرة ﷺ مثل ذالک وامثال تلک الاحاديث كثيرة وفي كتب الصحاح مذكورة وفي ايراد كلها طول.

پوښتنه: په حديث كي د ابن مسعود او د ابو هريره ﷺ تېره سوه "لياتين على جهنم زمان ليس فيها احد. وهذا الحديث معارض لمامر من الاحاديث الدالة على التائيد؟

ځواب: بغوي رحمه الله وايي چي د ابن مسعود او ابو هريره ﷺ د حديث معنى په نيز د اهل السنة والجماعة داده چي په طبقه د اهل الايمان من العصاة چي په دوږخ كي وه څوک به پاته نه سي بلكې ټول به نقل كړل سي وجنت ته بعد المجازات بالنار موقتاً في تلک الطبقة. واما مواضع وطبقات الكفرة فمملوة منهم على التابيد وهذا وجه التطبيق بين الآحاديث المتعارضة ظاهراً كمامرت عنقريب.

درويش وايي: چي الا ماشا ربک آه، حال دى له ضمير څخه د خالدين فيها، او كلمه د "ما" كه څېري خاص وي په غير ذوى العقول پوري كما هو المشهور لكن اطلاق يې مجازاً كاهي پر ذوى العقول هم روا دى عند هولآ كما في قوله تعالى "فانكحوا ماطاب لكم من النسا" لكن صحيح داده كما في شرح عبدالرحمن الجامي على الكافية چي كلمه د "من" خاص ده په ذوى العقول سره او كلمه د ما عامه ده لذوى العقول وغيرهم، وعلى هذا فلا مجاز في هذه الآية الى اطلاقها على ذوى العقول.

يوه سه: چي په دې دوو استثناؤ كي چي يوه په حق كي د اشتقيا وو ده او بل په باره كي د سعدا وو ده" مفسرانو رحمه الله قسم قسم توجيهات كړي دي بعض مفسرانو په دواړو استثناوو كي دونه بعيده توجيه مختاره كړې ده چي عقل سليم ابا ځندي كوي او هېڅ مفسر نه دي ورته تللى" دغه مفسر په اوله استثنا كي وايي تلت او څېل مخالف قول لكل المفسرين يې بيان كړي ده او په دوهم استثنا كي وايي والمختار عندي يا هغه مخالف الكل توجيه راوړې ده. والحق الصريح ما قال السيد محمود اللالوسي رحمه الله في روح المعاني وصاحب روح البيان

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

والبيضاوي رحمه الله والامام القرطبي رحمه الله والرازي رحمه الله هغه توجيه دا ده چې مصداق ده دواړو استثناو بعض عصات د مؤمنانو دي چې محكوم بالنار وګرځي مونږ لفظ د بعض وو ايه له دي كبله چې ډېر عصات المؤمنين په رحمت عامه د خداى ﷻ بخښل كېږي او لوى عدد په شفاعت د اوره خلاصېږي" او هغه څوک چې محكوم بالنار سي هغه هم مصداق د شقي دي په اعتبار د عصيان او هم مصداق د سعيد باعتبار الايمان ويجوز اطلاق الضدين على شيئ واحد" باعتبارين كما تقرر في العلوم العقلية باسرها وههنا مقدمة مسلمة عن جميع اهل السنة والجماعة چې په ورځ د قيامت نه د فتيل ظلم سته نه د قطمير، نو مؤمن به ثواب د ايمان چې اصل الاصول دى خا ما خاويني او دا مقدمه هم مجمع عليها چې داسي خداى ﷻ نه كوي چې مؤمن ته دي ثواب په جنت كي يو څه موده وركړي او وروسته دي دوږخ ته د عصيان د جزا دپاره واستوي او بيا دي هلته على التابيد پرېږدي" دا تحقيق چې مونږ واورېدى" اوس مسلمان عاصي چې ونه بخښل سي او شفاعت يې هم ونسي، نو د اشقياو په ډله كي به واستول سي او هر څه جزا چې د ده دپاره لائقه وه عند الله الملک الجبار هغه موده په دوږخ كي تېره كړي بيا به د ثواب د ايمان دپاره جنت ته واستول سي على التابيد فيها، نو دا آيت فاما الذين شقوا ففي النار" عام دى كافرانو ته هم شامل او عصات المؤمنين المحكوم عليهم بالنار ته هم شامل دى، نو د الا ماشآ ربک" استثنا د عصات المؤمنين مراد ده چې هغه خالدين فى النار نه دي بلكه جنت ته به ځي كما مر انفاً.

سوال: د اما الذين شقوا څخه مراد خو اشقيا وه چې كه كافران وي او كه عصات المؤمنين وي، نو بايد ګرده د دوږخ څخه ووزي؟

ځواب: الوسوي رحمه الله وايي وذالک كاف في صحة الاستثنا لان زوال الحكم عن الكل يكفيه زواله عن البعض لانه يصح ان يقال جائني القوم كلهم الا زيد وعمر لان نقيض الموجبة الكلية هى السالبة الجزئية" روح المعاني وايي چې هم دغه ډله اشقيا د مؤمنانو مراد دي په اشتثنا ثاني كي چې د سعدا څخه استثنا سوې ده كما سياتي ولي دا كسان مؤمنان د دخول څخه د جنت وځنډېدل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

هغه څو ورځې د عذاب د دوی په دوږخ کې لان التابيد من مبدأ معين ينتقض باعتبار الابتدا كما لهؤلاء في دخول الجنة كما ينتقض باعتبار الانتها كمكث هولاء في النار، مثال يې دا دی يو سړی ووايي چې ما د پنجشنبې ورځ په باغ کې تېره كړه الا ثلاث ساعات. نو دا كلام صحيح دی کې په ابتدا کې د ورځې د پنجشنبې درې ساعته وروسته ورغلی وي باغ ته او که په انتها کې د پنجشنبې د ورځې (۳) ساعته را وتلی وي وفيما نحن فيه هؤلاء وان اشقوا بعصيانهم فقد سعدوا بايمانهم.

پوښتنه: خدای پاک څو انسانان دوه قسمه ګرځولي دي فمنهم شقي وسعيد "نو دا تقسيم خو بايد نه سي صحيح ولې چې شرط د تقسيم خو دادی چې صفت د هر قسمه به په قسيم کې د ده نه وي" وقد وجد صفت الشقي فى السعيد وصفة السعيد فى الشقي؟

ځواب: چې دا شرط هلته لازم دی چې تقسيم پر طريقه د انفصال حقيقي وي كما في قولهم العدد اما زوج واما فرد او يا پر وجه د مانعة الجمع وي كما في قولنا الحيوان اما انسان او فرس واما اذا كان التقسيم على طريقة مانع الخلو فيجوز الجمع في قولنا زيد اما انيكون فى البحر او لايغرق جمع يې روا ده چې په درياب کې دې وي او غرق دې نه وي په کښتۍ کې دې سپور وي او خلوه يې نا روا ده يعني په درياب کې دې نه وي او غرق دې وي ولې د ځمکې پټېدو ته خسف وايي غرق نه ورته وايي والتقسيم في قوله تعالى فمنهم شقي وسيد على طريق منع الخلو يعني اهل موقف په ورځ د قيامت د دې دوو قسمو څخه خارج نه دي" وذالک لا يمنع اجتماع الشقي والسعيد في شخص باعتبارين كالمؤمن العاصي بانواع المعاصي روح المعاني په آخر کې وايي وهذا ما ذكره الامام الرازي رحمه الله في تفسيره الكبير واختاره القاضي البيضاوي رحمه الله وروسته روح المعاني سوال او جواب را وړي دي.

پوښتنه: تا توجيه د استثنائينو په قول د روح المعاني تر اذهانو د متعلمانو ستا د تفسير ډېره لوړه کړه حتى چې انفصال حقيقي او مانعة الجمع او مانعة

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الخلو چي اصطلاحي الفاظ دي د منطق هم پکښي راوړه، نو ولي دا دري استثناوي په ساده ډول عام الفهم توجیه نه بیانولې؟

ځواب: په ساده ډول بیان په تفاسیرو موجوده وو کي عند الفقیر نه وو" نو زه مجبوره او معذور یم په بیان فوق کي.

إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾

په تحقیق ستا رب ای محمد ﷺ ډېر کونکی دی د شي چي ورته اراده یې سي.

وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

او هر چي هغه کسان دي چي سعید او نیک بخت ګنړل سوي وي هغه به په جنت کي وي تر هغو تر هغو اسمانونه او مځکه وي مګر نه هغه کسان چي اراده د رب ستا ورته وسي، ورکړه د خدای ده چي قطعه کېږي.

درویش وایي: چي د دې آیت تحقیق د تفسیر هغه وو چي د مخه تېر سو لفظاً لفظاً تضعیفاً وتحقیقاً.

پوه سه: چي "عطاً" مفعول مطلق دی د فعل محذوف ای اعطو اعطاً من قبیل قوله تعالی "انبته الله نباتا" یعني بحذف زوائد باب الافعال في المصدر فتامل او د غیر مجذوذ معنا دا ده چي ابد الابدین دا نعم آلهیه باقي وي واعلاها الوصل الی رب تعالی وتقدس بلا حجاب وکیف.

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَٰؤُلَاءِ

تفریع ده پر ماقبل یعني تا واورېده قصه د متقدمینو د کافرانو او سوء عاقبت د دوی. نو ته مه ګرځه په شک کي له جهت څخه د عبادت د دغو مشرکینو چي ستا د زماني دي.

پوه سه: چي اصل د "تک" تکن نون یې په سبب د کثرة استعمال حذف سو.

فائده: من په مما کي اجلی او ما مصدري دی والمعنی کن علی یقین من ان عبادت یعني للاصنام هولآ ضلال سیئي العاقبة وهم بسبب ذالک في ضلال مبین.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُم مِّن قَبْلُ

دوی عبادت نه کوي د بتانو مگر داسي لکه چي عبادت کاوه پلرو او نيکه گانو د دوی د مخه تر دوی.

پوه سه: چي ضمه د "قبلُ" مع دخول حرف الجر عليه د دې سببه ده چي مضاف اليه د قبل حذف سو قبل مبني پر ضمه سو والاصل قبلهم.

وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنقُوصٍ

او موږ پوره او کامل ورکوو دوی ته برخه د دوی، يعني د عذاب دنيوي او اخروي چي هيڅ کم به نه وي.

پوه سه: چي غير منقوص حال مؤکدة دی د نصيب څخه وفائد ته دفع توهم التجوز في نصبيه.

بنهانه فائده: د دې آيت څخه دا معلومه سوه چي تقليد يعني قبول د قول د غير بېله دليله په اصولو او اعتقادياتو کي نه دی روا بل لابد من النظر والاستدلال من حدوث العالم ووجود الصانع وقدرته وعلمه وحياته الى غير ذالک من الصفات لکن ايمان المقلد صحيح عند الحنفيفة والظاهرية.

پوښتنه: ايمان د مقلد څه معنی ده؟

ځواب: ايمان د مقلد دا معنی ده چي سړی عقيده وکړي پر جميع ما وجب عليه من حدوث العالم ووجود الصانع وصفاته وارسال الرسل وما جاوٗا به حقا من غير دليل.

والدليل عليه ان النبي ﷺ قبل ايمان الاعراب والصبيان والنسوان والعبيد والاما من غير تعليم الدليل عليه لکن مقلد فی الاصول گناه کار دی په ترک د نظر او استدلال ولي پر ده واجب دی ولا يحصل اليقين الا بترک التقليد.

مسئله: تقليد په فروع او عملياتو کي روا دی بالاجماع ونعم ما قال السعدي الشيرازي رحمه الله:

برگ درختان سبز درنظر هوشيار........ هر ورقي دفتريست معرفت کرگار

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سوال: د موفوهم" معنی خو دا ده چي پوره ورکوم، نو ده غیر منقوص څه فائده ده؟

ځواب: دفع د توهم د مجاز ده ولي چي ګاهي یو څوک وایي وفیته حقه والمراد بعض اکثر د حق مي ورکړی ولو مجازا.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَاخْتُلِفَ فِيْهِ

لام موطئه د قسم محذوف دی ای والله په تحقیق ورکړی وو موږ موسیٰ ته کتاب یعني التوراة، نو اختلاف وکړه سو په هغه کتاب کي یعني بعض ایمان پر راوړی او بعض انکار ځندي وکړی.

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۚ وَاِنَّهُمْ لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ

که نه وایې یوه کلمة او خبره چي په ازل کي خدای ﷻ کړې ده چي عبارت دی د تاخیر څخه د عذاب تر ورځي پوري د قیامت، نو به په دنیا فیصله سوې وای بین المحق والمبطل یعني بانزال العذاب علی المبطل ونجات المحق، او په تحقیق اهل مکة من المشرکین هر آئینه په شک کي دي د قرآن څخه او یا د عذاب څخه چي واقع کونکی د اضطراب دی د دوی په زړو کي.

یوه سه: چي په ذکر کی د کتاب موسیٰ او اختلاف په هغه کتاب کي تسلي وعلیه الصلوة والسلام ته ده. یعني ته باک مه کوه په اختلاف د قوم ستا په کتاب کي ستا چي قرآن عظیم الشان دی او صبر وکړه پر تکذیب د قوم خپل لکه موسیٰ چي صبر پر تکذیب.

فائده: درویش وایي: چي په بیان سره د اختلاف په کتاب کي د موسیٰ ﷺ هغه سوال دفع سو چي د وړاندي آیت په شان کي د موسیٰ ﷺ او د تورات او اختلاف دده د قوم تېر سو، نو عطف د "وانهم لفي شک آه" څه مناسبت ورسره لري.

سوال: د قرآن ذکر خو دمخه نه دی راغلی، نو ارجاع د ضمیر د "منه" و قرآن ته اضمار قبل الذکر نه دی؟

ځواب: مقام د تسلي د علیه الصلوة والسلام دلالت کوي پر قرآن فافهم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَإِنَّ كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ

التنوين عوض من المضاف اليه اى كل واحد من المختلفين فيه المؤمنين منهم والكافرين.

پوه سه: چي لام اول موطئه د قسم دی واللام الثاني جواب د قسم محذوف دی "او لما بتشديد الميم اصل يې لمن ما په كسره د ميم چي لام جاره دی پر ما موصوله داخل سو" يا موصوفه، نو وروسته نون ساكنه سره د ميم د ما جمع سو نو په قانون صرفي يې ادغام واجب دی، نو نون يې په ميم بدل كړی، نو په لفظ كي دري ميم سره يو ځای سوه ،نو يو ځني حذف كړی اول يا د مابين على اختلاف اقوال الصرفيين وتقدير العبارة ان جميعهم لمن الذي على تقدير الموصولة او من فريق پر تقدير د موصوفه "والله ليوفينهم" چي پوره به وركوي خدای ﷻ جزا د اعمالو د دوی من الايمان وسائر الحسنات والكفر وسائر المعاصي شرا او خيرا.

إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

په تحقيق خدای په عمل د دوی خبر دی هذا على تقدير انيكون كلمه مصدريه او بما يعملونه كه ما موصولة سي فالعائد محذوف.

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ

نو دوام وكړه پر استقامت ته ای محمد ﷺ استقامة كما امرت لكه ته چي امر سوی يې په هغه استقامت او هغه څوك چي توبه يې كښلې وي د شرك څخه او ايمان يې راوړی وي ستا سره.

پوه سه: چي ومن تاب عطف دی پر ضمير مستتر په استقيم كي كه څه هم تاكيد په ضمير منفصل سره يې نه دی سوی لان وجود الفصل په كما امرت سره كافي دی په عطف كي پر مستتر كما هو القانون النحوي.

پوه سه: چي لفظ د فاستقم تفريع پر ماقبل يعني چي خدای ﷻ بيان كړی حال د مختلفينو په توحيد او نبوة كي او په وعد او وعيد كي مفصل بيان

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وکړي. نو امر کړی رسول خپل ومن تبعه په استقامت سره ځکه چې د خدای ﷻ د خوا څخه تاسي امر کړه سوي یاست.

فائده: لفظ د استقامت پر ټوله دین محیط دی من العقائد چې توسط دی په مابین کې د تشبیه د خدای ﷻ لکه مجسمه چې وایي خدای لره جسم او اعضاء سته" او تعطیل لکه حکماء چې وایي خدای یوازي عقل اول پیدا کړی وبس" او په مابین کې جبر یعني چې عبد مجبور محض دئ حسنه او سیئه د خدای ﷻ د خوا څخه دی او د اختیار لکه قدریه چې وایي چې بنده خالق د خپلو اعمالو دی الی غیر ذالک من مذاهب المبتدعه او استقامة په اعمالو کې حین تبلیغ الوحي وبیان شرائع الاسلام مفصلا والقیام بالعبادات من غیر افراط ولا تفریط ومراعات حقوق الناس والانتقام من الظالم للمظلوم وامثال ذالک.

درویش وایي: چې چونکه استقامة دونه فراخه لمن لري نو ځکه صوفیه کرام رحمهم الله وایي چې استقامة فوق الکرامة دی" حاصل د کلام دا دی چې استقامة ډېر سخت کمال انساني دی.

درویش وایي: چې مسلم د سفیان بن عبد الله څخه روایت کړی دی دی وایي چې ما وویل "یا رسول الله قل لي فی الاسلام قولا لا اسئلک عنه احدا بعدک قال قل امنت بالله ثم استقم" هم دا سبب دی چې ټوله مؤمنان په خپلو لمنځو کې مکرر وایي " اهدنا الصراط المستقیم آو" وایي.

بغوي وایي چې د ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت کوي دی رضي الله عنه وایي ما نزلت علی عهد رسول الله ﷺ من اية هی اشد علیه من هذه الایة ولذالک قال شیبتني سورة هود" چې په هغه کې امر د فاستقم آه موجود دی.

درویش وایي: چې هغه توجیه د دې حدیث چې مظهري رحمه الله کړې ده چې نفس د علیه الصلوة والسلام خو مجبول علی الاستقامة وو او مخلوق علی خلق عظیم وو لکن د جهت شاق والي د استقامت پر من تبعه د مبارک شفقت علی الامة داسې وویل شیبتني سورة هود انتهی دې توجیه ته ضرورت نسته ولې چې هر څوچې قرب د خدای ﷻ ته ډېر یږي هغو نه خوف او خشیة د خدای ﷻ څخه ډېر یږي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درويش وايي: چي خواجه عصمت بخاري رحمه الله در صفت وبيان اهل استقامت چنين فرموده:

کسی را دانم استقامت .... که باشد بر سر کوی ملامت
ز اوصاف طبيعت پاک برده .... باطلاق هويت جان سپرده
تمام از گرد تن دامن نشانده .... برفته سايه وخورشيد مانده

ابو علي الجرجاني رحمه الله وايي:

کن طالب الاستقامة لا طالب الکرامة
فان نفسک متحرکة في طلب الکرامة..... وربک يطلب منک الاستقامة"

روايت: يو چا د ابو سعيد قدس سره څخه چي فلاني ولي الله پر اوبو تگ کوی ده ورته وويل چي "ماهي او چنگوښه هم دغسي کوي" هغه ورته وويل چي فلانی ولی الله په هوا الوزي، ده ورته وويل چي مرغان تول داغسي دي، هغه ورته وويل چي فلانی ولي الله د شرق وغرب ته وبالعکس په يوه آن رفتار کوي ده ورته وويل ابليس کذالک" نو هغه ورته وويل فما الکمال والولاية عندک ده ورته وويل ان تکون في الظاهر مع الخلق وفي الباطن مع الحق" چي سادات د نقشبندي طريقي داسي تعبير کوي " سفر در وطن وخلوت در انجمن ونظر بر قدم.

وَلَا تَطْغَوْا ۚ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾

او تاسي طغيان او سر کښي مه کوئ يعني تر حدودو د شرعي مه تيريږئ" په تحقيق خدای ﷻ په هغه شي چي تاسي يې عمل کوئ دانا او خبر دی بالبصيرة ليس بحاسة البصر بل بمعنى العلم بالمبصرات.

يوه سه: چي جمله ولا تطغوا نهي دي معطوف پر فاستقم دی عطف الانشا على الانشا.

يوه سه: چي مخاطب په لا تطغوا کي عليه الصلوة والسلام ومن تاب معه دي لکن په نهي کي طغيان تغليب د من تاب معه يې کړی دی پر عليه الصلوة والسلام باندي لان الطغيان انما يتصور في حقهم کذا في روح البيان ومثل ذالک في روح المعاني ص ١٣٥، او قال صاحب روح المعاني في تلک الصفحة اي لا

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تتحرفوا عما حد لکم بافراط او تفریط فان التوسط هو المحمود انتهی بزیادة.

وَلَا تَرۡكَنُوٓاْ إِلَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ

او تاسي میل مه کوئ وهغو کسانو ته چي ظالمان دي" فائدة الرکون المحبة والمیل القلبي کذا قال ابن عباس رضي الله عنه او ابو العالیة" لا ترضوا باعمالهم ای الظلمة" او سدي وايي "لا تدهنوا الظلمة" غوړه مالي مه کوئ د ظالمانو سره او بیضاوي رحمه الله وايي" لا تمیلوا الیهم ادنی میل فان الرکون هو المیل الیسیر" لکه تعظیم د ذکر د دوی او په ملبوساتو کي د دوی سره تشبه کول" وغیر ذالک.

درویش وايي: چي معاني مذکور د رکون سره نژدې دي لکن په بعض کي تغلیط دی.

فَتَمَسَّكُمُ ٱلنَّارُ

نو که رکون وکړئ وظالمانو ته، نو تاسي به مسه کي اور یعني د دوزخ.

درویش وايي: چي بیضاوي او روح البیان" او روح المعاني او مظهري یو د بل سره په نژدې الفاظو داسي ویلي دي چي لږ میل وظالم ته سبب د مساس النار دی فما ظنک بالمیل الیهم کل المیل" او بیا چي سړی په خپله ظالم وي.

تنبیه: دا آیت ابلغ آیة دی په نهي کي د ظلم څخه.

حکایت: یو سړي خلف الامام لمونځ کاوه امام چي دا آیت قرائة کړی مقتدی بیهوښ سو" چي په هوښ کي راغلی چا پوښتنه ځندي وکړه چي څه دروسوه. نو هغه ورته وویل "هذا فیمن رکن الی الظالم فکیف حال الظالم" حسن بصري رحمه الله وايي چي خدای جل جلاله گرځولی دی توله دین بین لائین لا تطغوا ولا ترکنوا د امام اوزاعي رحمه الله څخه روایت دی "ما من شیئ الی الله من عالم یزور ظالما" یعني تر عالم چي ملاقات ته د ظالمانو ورځي.

درویش وايي: چي د اوسني عصر ملایان د ظالمانو حکامو ملاقات په واسطو کوي بلکه د امریکایانو او د نورو کافرانو" د اوس رضي الله عنه څخه روایت دی چي ده واورېدل له رسول الله ﷺ څخه چي ده ﷺ وویل "من مشی مع ظالم لیقویه وهو یعلم انه ظالم فقد خرج من الاسلام".

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي نن صبا مسلمانان د والرو دپاره امریکایانو ته جاسوسي کوي او د مسلمانانو کورونه په بمباره وي او نر او ښځي حتی د زانګو کوچنیان په وژني وهذه المعاملة الیوم رائجة في افغانستان" الله خیرا.

د ابو هریرة رضي الله عنه څخه روایت دی چي ده واورېدل له یو سړي څخه چي ظالم "لایضر الا نفسه" ابو هریرة رضي الله عنه وویل "بلی والله" یعني نورو ته یې ضرر رسېږي قسم په خدای جل جلاله "حتی الحباری لتموت في وکرها هزلاً بظلم ظالم" حتی چي حباری چي د یوه مرغه نوم دی مري به په خپله ځالګی کي د لوږي او د ډنګروالي له سببه په سبب د ظلم د ظالم . وفي الحدیث ایاکم والظلم فانه یخرب قلوبکم"

معذرت دربیان حال بعض العلماً سعدي میگوید: بیت

تو گوی آنچه دانی سخن سودمند .... وگرهیچ کس نیاید پسند

مسئله: د سفیان ثوري رحمه الله څخه چا پوښتنه وکړه چي یو ظالم که په دښت کي د تندي څخه مړ کېدی یو بل سړی د دې په خوله کي اوبه ورواچوي سفیان ثوري ورته وویل "لا" ولي چي دا د ظالمه سره کومک دی. او نور علماً دا وایي چي اوبه دي ورکړي چي دی وروسته په خپله امکان لري چي د ظلم څخه به توبه وکاږي "وفي الحدیث" العلماً امناً الرسل علی عباد الله مالم یخالطوا السلطان (ملایان امینان د رسولانو دي پر بندګانو د خدای جل جلاله تر هغه پوري چي د سلطان سره خلط ونه کړي) فاذا فعلوا ذالک فقد خانوا الرسل فاحذروهم واعتزلوهم (که دوی دا کار وکړی یعني مخالطة د سلطان سره وکړي. نو د داسي علماؤ څخه وېرېږئ او ځندي ګوښه سئ).

درویش وایي: چي والله اعلم مراد د سلطان څخه په دې حدیث کي امیران د جور او ظلم دي چي امارت او سلطنت یې د توپک په زور وي نه د بیعت د اهل العقد والحل په واسطه. نو ددي امیرانو څخه امراً المسلمین في عصر الصحابة کالخلفاً الراشدین رضي الله عنهم وامیران د تابعینو د زماني خارج دي" البته" د وروسته ازمنه وو د امیرانو په ملاقات کي خیر نسته "الا ما شذ وندر" کعمر بن عبد العزیز رحمه الله.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١١٣﴾

او نسته تاسي لره ماسوى د خداى ﷻ څخه هیڅ دوستان يعني چي تاسي دې د عذاب د خداى ﷻ څخه خلاص كړي.

پوه سه: جمله د "ومالكم آه" حال د مفعول څخه د "تمسكم" او بيا ستاسي سره كومك د خداى ﷻ د خوا هم نه كره كيږي "أذ سبق حكمه تعالى ان يعذبكم فيه" شان نزول الآية" ترمذي او نسائي د ابي اليسر ﷺ چي نوم یې په قول د بغوي رحمه الله (عمرو بن غزية الانصاري) وو دى وايي چي ما دوكان د خورما د خرڅولو لپاره خلاص كړى" يوه ښځه راغله چي خورما يې رانيول ما ورته وويل چي په دننه دكان كي تر دې ښه خورما سته. نو ښځه زما سره دننه دوكان ته ولاړه، نو ما په غاړه كي لاس ورواچاوه او مچه مي ځندي واخيستله وروسته پښيمانه سوم. نو ابو بكر ﷺ ته ورغلم دا بيان مي ورته وكړى" هغه راته وويل استر على نفسك وتب" بيا عمر ﷺ ته ورغلم او دا سرګذشت مي ورته ووايه هغه هم داغسي راته وويل "استر على نفسك وتب" د دوى پر قول باندي مي صبر ونه سو رسول الله ﷺ ته ورغلم هغه ماجرى مي ورته ووايه" ﷺ راته وويل چي د غازي في سبيل الله په مايته كي تا دلسي خيانت وكړى حتى چي دى وايي چي زما دا ګمان سو چي زه د اهل النار څخه سوم بيا ﷺ سر كښته وځراوه او وحي ورته راغلې.

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ اللَّيْلِ

فقال اصحاب رسول ﷺ آلهذا خاصة ام للناس عامة قال ﷺ بل للناس عامة.

پوه سه: چي "طرفي النهار" منصوب دى على الظرفية. ولي چي طرفي مضاف دى ووقت ته چي نهار ده فاعطى حكم المضاف اليه.

فائده: مراد له "طرفي النهار" څخه غدوه ده چي قبل الزوال وخت ته وايي چي په دې كي د سهار لمونځ دى او عشيه ده چي بعد الزوال وخت ته وايي چي په دې كي د ماپښين او مازديګر لمونځ دى.

پوه سه: چي زلفاً عطف دى پر "طرفي النهار" نو "زلفاً" هم منصوب على الظرفية دى، والمعنى ساعات من الليل القريبة الى النهار، نو په دې كي د ماښام

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لمونځ او د ماخستن لمونځ دی. نو پینځه لمونځونه پوره سوه.

فائده: په دې آیت سره اشاره ودې ته ده چې "زلف" چې جمع دی اطلاق یې پر دوو لمونځو چې ماښام او ماخستن دی صحیح دی.

فائده: ددې آیت مثل هغه آیت دی چې په سورت "قٓ" کې راغلی دی "وسبح بحمد ربک قبل طلوع الشمس ای صل قبل طلوع الشمس وهي صلاة الفجر، وقبل الغروب ای صلاة الظهر والعصر، ومن اللیل ای بعض اوقات اللیل فسبحه ای صل فیه وهي صلاة المغرب والعشآ ومن اللیل فتهجد به" او په بعض ساعاتو کې د شپې د تهجد لمونځ کوه چې بعض علمآ وایي چې د تهجد لمونځ پر علیه الصلوة والسلام واجب و. او بعض علمآ وایي چې له تهجد څخه صلوة الوتر مراد دی.

فائده: په امر کې د فعل الخیر یعني الصلوة یوازې علیه الصلوة والسلام وګرځاوه في الظاهر وان کان مامور به في المعنی عاماً. او په نهي کې له محظوراتو څخه یعني "لاتطغوا" ولاترکنوا" مخاطب غیر له رسول ﷺ چې امت دي مخاطب یې وګرځول. وهذا من البلاغات الفائقة للقرآن فتدبر.

إِنَّ الْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ

یعني مطلقاً خصوصاً الصلوة الخمس کما ههنا، بیا یې بدي یعني حکم د سیئاتو وهو العذاب مطلقا" یعني صغیره ګنهونه چې دلته تقبیل د ابي الیسر وو هغه ښځې لره" التقیید بالصغائر بقرینه قوله ﷺ الصلوة الخمس والجمعة الی الجمعة ورمضان الی رمضان مکفرات لما بینهن اذا اجتنب الکبائر.

ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّٰكِرِينَ ﴿١١٤﴾

"ذالک" اشارة الی قوله فاستقم وما بعده وقیل الی القرآن، موعظة ونصیحة لمن یتذکر و تیغظ.

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾

یا محمد علی الطاعات وعن المعاصي وما اصابک من الاذی في تبلیغ الدین وقیل علی الصلوة، په تحقیق خدای ﷻ نه ضائع کوي اجر او ثواب د مخلصینو په عبادت کې.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بوه سه: چې تر وله امت تبع دی د علیه الصلوٰة والسلام په امر کې د صبر" لان الخطابات الشرع عامة الا ما خص برسول الله ﷺ.

درویش وايي: چي تفسير د محسنينو ما په مخلصينو سره وکړی تبعا لما جا في الحديث الطويل الذي رواه البخاري" الاحسان ان تعبد الله كانك تراه الى اخير الحديث.

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ

پوه سه: چي لو لا په معنی د هلا چي حرف تخصيص يې بولي که پر مضارع داخل سو يعني باعثه کول پر يو کار مثل هلا تضرب زيدا" او حرف تنديم يې بولي يعني پښيمان کول مثلا هلا لا قيت فلانا" او کان تامه په معنی د وجد دی والمعنی بالفارسية پس چرا نبود او په پښتو نو ولي نه وه او مراد د قرون څخه قرون هالكة دي" او من قبلكم په تقدير د الكائنة صفت دی د القرون پر مذهب د هغه چا چي حذف د موصول چي كلمة ال د سره د بعض صلة چي كائنة روا بولي" او هغه مذهب چي دغسي روانه بولي هغه يې په تقدير د كائنة نكرة حال بولي د القرون څخه.

فائده: هر څه اهل د يوې زمانې قرن بولي لمن بعدهم لانهم يتقدمونهم په قاموس کي وايې چي قرن سل (۱۰۰) کاله ته وايې وهو الاصح ولي چي علیه الصلوٰة والسلام يو هلک ته داسي دعا وکړه عش قرنا هغه ځوانکی پر سل کاله عمر مړ سو، او دغه رنګه هر امت چي د يوه مخه مره سي چي هيڅ څوک يې پاته نسي قرن بولي" لفظ د الو جمع ده ذو علی خلاف لفظه او بقية فضل او خير ته وايې ولي خير بولي لان الرجل انما يستبقي مما يكسبه اجوده وافضله. نو تا د بقية د لفظ د پاره د نقل ده كالذبيحة" عربي محاوره ده فلان من بقية القوم ای من خيارهم، ومنه ما قيل في الزوايا خبايا" وفي الرجال بقايا.

درويش وايي: چي لفظا لفظا ترجمه چي مو واوريده. نو د مجموع عبارت قرآني ترجمه داده. ولي نه وه يعني بايد وای د اهل قرون څخه يعني هلاک سوي دي په عذاب الٰهي سره چي تر تاسي د مخه دي خاوندان د فضل او شرف او خير.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ

چي خلگ يې منع كولاى د فساد څخه په مځكه كي بالكفر والمعاصي" او امر بالمعروف يې ورته كولاى، مگر نه لږ كسان د اهل قرون څخه چي موږ نجات د عذاب څخه وركړى دوى ته په سبب د دې چي هغو خلگ د فساد في الارض څخه منع كوله" وهم اتباع الانبيا ﷺ چي دوى د انبيا مسلک په امر بالمعروف او نهى عن المنكر پر ځاى كړى وو.

يوه سه: چي استثنا د الا قليلا" منقطع ده اى قليلا ممن انجينا فهم نهوا عن الفساد ووجه الانقطاع ان هذا القليل لم يكن داخلا في الهالكين" لانهم هلكوا او هم بقوا" او كلمة د من په ممن انجينا كي بيانه ده لا للتبعيض ولي تولـه ناجين نهى كونكي وه د فساد څخه.

وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿۱۱۶﴾

او متابعت كاوه هغه كسانو چي ظالمان وه او نهى عن الفساد في الارض يې نه كاوه.

يوه سه: چي ضمير د فيه راجع وما ته يعني شي چي مراد ځندي شهوات دي والاتراف الانعام من الترف وهو النعمة اى انعموا فيه الشهوات واللذات" نو د دوى تولـه اهتمام په تحصيل كي د اسباب د شهواتو پر كار اچولي وو او د امر بالمعروف او نهى عن المنكر څخه يې اعراض كړى وو" وكانو مجرمين" او وه دوى كافران.

يوه سه: چي كفر اعظم د جرمو او سيئاتو دى لكه توحيد چي اعظم د حسناتو دى ولهذا لا يغفر الله الكفر اصلا ويغفر لاهل التوحيد ما يشا من السيئات بلا توبة" يعني المغفرة بلا توبة مقيد بالمشية" واما المغفرة بالتوبة فامر يقيني حسب وعده تعالى ذالک ولا يخلف الله الميعاد" په صحيح حديث كي راغلي دي خداى ﷻ خواص د بندگانو په عمل سيئ د عوامو نه نسي" يعني عذاب نه وركوي تر هغو چي خواص قادر پر نهي عن المنكر د عوامو وي او سره ده هغه نهي عن المنكر نه ورته كوي يعني د تملق او غوره مالي او د تحصيل د اموالو د عوامو څخه، نو كه عذاب آلهي نازل سي عوام او خواص به تولـه په بر كي ونسي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وايي: چي كما هو الشائع في الزمان الحاضر سنه ۱۴۲۸هـ ق" وقبل ذالک بسنين كثيرة تدل عليه التجربة" سعدي شيرازي قدس سره وايي:

گرت نهي منکر بر آيد ز دست....... نه شايد چو بي دست وپايان نشست
بگو آنچه داني سخن سود مند...... و گر هيچ کس را نيايد پسند
چو دست وزبان را نماند مجال...... بهمت نمايند مردي رجال

يعني په دعا گوي مران ښکاره کوي اهل الله" يعني يقولون اللهم اهد قومنا فانهم لايعلمون.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَّاَهْلُهَا مُصْلِحُوْنَ ﴿۱۱۷﴾

پوه سه: چي كلمه د لام ليهلک د پاره د تاكيد د نفي ده او وروسته تر لام ان مصدري مقدر دی ولي چي حرف جر پر فعل نه داخليږي او د مخه تر ربک لفظ د صفت مقدر دی والمعنى ما كان صفة ربک اهلاک اهل القرى په ظلم او ناحقي سره.

پوه سه: چي بظلم حال دی د ضمير څخه د فاعل په يهلک کي ای ما كان الله مهلكهم ظالما لهم" او اهل د قريو دي مسلمانان وي.

فائده: په دې آية کي تنزيه د خدای د ظلمه څخه. او روح البيان او مظهري په ګډه سره بل تفسير د آيت په قيل سره راوړی دی چي حاصل يې دا دي چي بظلم متعلق په يهلک پوري دی او مراد د ظلم څخه شرک دی يعني خدای نه هلاک وي اهل القرى په مجرد شرک سره چي اهل يې مصلحون وي يعني يو پر بل ظلم نه سره کوي او مراعات د حقوق په کښې کيږي او امنيت د خلګو برحال وي ولهذا قيل يبقى الملک مع الكفر ولايبقى مع الظلم ولي چي نوشيروان سره د دې چي كافر وو لکن چي پر رعيت يې ظلم نه كاوه او د ده په سلطنت کي دروازه د ظلم د رعيت يو پر بل هم بنده وه، نو نوم د عادل يې د تاريخ په پاڼرو کي تر اوسه محفوظ پاته دی د ده د تاريخ بيانونکي وايې چي نوشيروان چي مړ سو په قرار د وصيت د ده جنازه په ټوله ملک وګرځول سول او منادي به نعري وهلې يعني د نوشيروان د خوا څخه که د چا پر موږ يو حق د حقوقو وي را دي سي چي ور يې کړو ولکن هېڅ څوک پيدا نه سو. تاريخ وايي چي د ده دسلطنت په عصر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کي سید العالم محمد المصطفیٰ ﷺ زوکړی دی" یو شاعر وايي:

شه کسری از ظلم ازان ساده است .... که درعهد او مصطفی زاده است

د نني زماني د شاهانو او رئیس جمهورانو ددې دوو بیتو څخه د سعدي رحمه الله ملاحظه کړه.

نیاید بنزد یک دانا پسند .... شبان خفته و گرگ در گوسپند

مکن داتوانی دل خلق ریش .... وگر میکني میکني بیخ خویش

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾

او که د خدای ﷻ ستا مشیت یعني اراده وای نو ګرځولي به یې وای ټوله خلګ یوه ډله یعني مؤمنان صالحان. او همیشه خلګ په اختلاف کي دي له حق څخه وباطل ته قسم قسم اختلافونه من الاسلام والیهودیة والنصرانیة والمجوسیة والشرک. او په فرقو د ضلال بعض جبریان دي بعض قدریان دي بعض معتزله دي بعض مجسمه دي بعض روافض دي بعض خوارج دي الی غیر ذالک.

فائده: ددې آیت څخه دا معلومه سوه چي امر الهي او اراده د خدای ﷻ سره جلا دي، ولي چي خدای پاک ټوله انسانان په ایمان او اصلاح العمل امر کړي دي لکن اراده ددې نه ده کړې لان خلاف ارادته تعالیٰ محال کما في هذه الآیة ایضاً "ماشآ کان وماشآ لم یکن.

درویش وايي: چي مشیت او اراده دوه قسمه ده کما في تفسیر الکواشي، یوه اراده د قسر او الجا بولي چي د هغه تخلف نه دی روا کما في هذه الآیة او یو مشیت د اختیار ده چي د بنده د اختیار سره موافق خدای ﷻ ایجاد د شي او د یو کار کوي. مثلاً مرګ د بنده یا ناجوړي فلج وغیره فقر موت الاهل والعیال وغیر ذالک په مشیت قسر سره د خدای ﷻ دی، او لمونځ. روژه، حج وغیره په مشیت اختیار پوري د بنده اړه لري.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اِلَّا مَنْ رَّحِمَ رَبُّكَ ؕ

مگر نه هغه کسان چي رحم وکړي ستا رب یا محمد ﷺ پر دوی.

یوه سه: چي عائد و "من" ته محذوف دی ای رحمه او ربک فاعل د رحم دی.

یعني چي خدای پاک پر چا رحم وکړي په خپل فضل او کرم سره. نو هغه پر صراط مستقیم دی او پر عقائد صحیحه وو باندي دی. او امتثال د اوامرو د خدای ﷻ کوي او ځانونه له منهیاتو څخه ساتي.

یوه سه: چي احمد، نسائي او دارمي رحمهم الله له ابن مسعود رضي الله عنه څخه داسي روایت کړی دی چي یوه ورځ علیه الصلوة والسلام موږ ته یو خط مستقیم ولیکی، ثم قال هذا سبیل الله ای الخط المستقیم. ثم خط عن یمینه وشماله خطوطاً ثم قال هذه خطوط ای خطوط المنهیات علی کل خط شیطان یدعوا الیه بیا علیه الصلوة والسلام په تائید د خپل قول دا آیت وو وایه "وان هذا صراطي مستقیماً فاتبعوه ولا تتبعوا السبل آه"

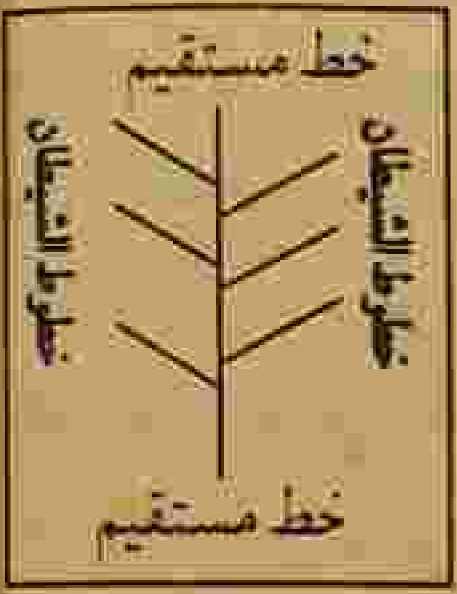

وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ ؕ

درویش وایي: چي ددې آیت معرکة الآرا تفسیرونه دي، چناچه ابن عباس رضي الله عنهما مجاهد، قتاده او ضحاک رحمهم الله چي په "ذالک" کي اشاره ورحمت ته ده او تذکیر د اسم الاشاره یا په تأویل د رحمت ده په خیر سره او یا په سبب ددې چي رحمت مؤنث لفظي دی وفي مثله یجوز التذکیر والتانیث کما تقرر في علوم العربیة، او ضمیر د "هم" چي په "خلقهم" کي دی راجع وه "من" ته دی باعتبار المعنی. نو معنا د آیت داده چي لپاره د رحمت خدای پاک پیدا کړي دي بندگان. او حسن او عطا رحمهما الله وایي چي لپاره د اختلاف فیما بینهم خدای ﷻ پیدا کړي دي، نو "ذالک" اشاره ده وه مصدر مفهوم ته مختلفین، او ضمیر د هم راجع دی وناس ته، او لام د لذالک لام عاقبة دی، یعني ثمرة الاختلاف یې داده من کون فریق في الجنة وفریق في السعیر لان حکمة خلقهم لیس الاختلاف لقوله تعالی "وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون" او بل دلیل دادی چي که خدای پاک خلگ د اختلاف لپاره

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پیدا کړي وای، نو دوی ته به یې عذاب نه ورکولای پر ارتکاب د باطل. روح المعاني وایي کذا قال غیر واحد. وروی عن الامام مالک رحمه الله مایقتفیه.

درویش وایي: چي کاشکي صاحب د روح المعاني پر دغه ځای خبره ختمه کړې وای لکن ده دومره اوږدې خبرې سوالونه او جوابونه او تفاسیر غریبه روایي دي چي عقل ورته حیران پاتېږي. ولله درصاحب روح البیان حیث اختصر الکلام في تفسیر هذه الآیة غایة الاختصار واقتصر علی احتمال واحد مما ذکروه وهو ماذکره ابن عباس رضي الله عنهما وغیره کمامر اولاً.

وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

او تام او پر ځای ده خبره د خدای جل جلاله ای حکمه الازلي یا خبره د خدای وملکو ته. هر آئینه به ډکوم زه جهنم دوزخ د پیریانانو او انسانانو څخه ټوله ای العصات والکافرون منهما.

فائده: پوه سه! چي ذوی العقول په مراتبو کي د دین داری پر څلور مرتبې دي (۱) سعید بالنفس والروح في لباس السعادة کالانبیا علیهم السلام والاولیا الکرام ذوی العز والاحترام (۲) شقي بالنفس والروح في لباس الشقاوة کابلیس والمصرون علی الکفر کفرعون ونمرود وابی جهل وغیرهم (۳) شقي بالنفس والروح في لباس اهل السعادة کبلعم بن باعور وبرصیصا والمرائین من الناس (۴) سعید بالنفس والروح في لباس الشقاوة ای الزلة والفقر کبلال الحبشي وصهیب الرومي وسلمان الفارسي رضي الله عنهم في ابتدا حالاتهم.

وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ

"کلا" ای کل بناء وخبر فالتنوین عوض من المضاف الیه. موږ قصه کوو له اخبار څخه د رسولانو. یعني وانبا امهم.

پوه سه: چي "ماثبت به" بیان دی یا بدل دی د "کلا" یعني ددې قصو د انبیا او ددوی د امتو فائده په قرآن کي بیانول داده چي موږ قوي کړو په هغو سره ستا زړه یعني پر ادا د رسالت او پر تبلیغ د احکام الهیه به ستا زړه قوي او محکم سي او یقین به دې نور زیات سي، او پر ازار د کفارو به دې صبر محکم سي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَجَآءَكَ فِي هَٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾

او راغلی وتاته په دغو قصو کي د انبیاؤ او د امتو ددوی حق یعني بیان حق مطابق لماهو الواقع او نصیحت، او پند د تولو مؤمنانو لپاره.

پوه سه: چي "ماثبت به فؤادک" فائده خاصه د علیه الصلوة والسلام وه او د "وجآ الخ" بیان دی د فائدې عامي د قصصو مذکوره وو.

وَقُل لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾

او ته ووایه وهغو کسانو ته چي ایمان نه راوړي چي تاسي عمل کوئ پر خپل حال چي تاسي پر یاست من الکفر. موږ عمل کوو یعني پر خپل د ین چي ایمان او اسلام دی.

پوه سه: چي امر تهدید دی او امر وعید دی.

وَانتَظِرُوا إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾

او تاسي انتظار کوئ زموږ وحوادثو او بلایاوو ته موږ ستاسي د بلا وو په انتظار یو لکه چي پر نورو کفارو چي ستاسي مثل وه نازلي سوي دي في الازمنة الماضية.

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

پوه سه: چي "غیب السماوات" مبتدأ ده "لله" یې خبر دی والتقدیم للحصر یعني خاص خدای پاک لره دی علم غیب السماوات والارض په حذف د مضاف وهو لفظ العلم. والمراد ماغاب عن العباد لا من الله اذ لایخفی علیه خافیة اصلاً والمقصود انه تعالی لایخفی علیه اعمالکم.

وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ

او خاص وخدای ﷻ ته راجع کړل کیږي امر د بندګانو ټول. یعني ستا امر ای علیه الصلوة والسلام او امر د کافرانو، نو ستا انتقام به خدای پاک له کافرانو څخه واخلي، ته د خدای ﷻ عبادت کوه او تکیه پر کوه یعني الاعتماد. کریمه: "ومن یتوکل علی الله فهو حسبه".

فائده: عبادت یې پر توکل دمخه کړی تنبیه یې پر دي وکړه چي توکل سره

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

د عبادت ته فائده کوي وبس..... مصرع: کسب کن پس تکیه بر جبار کن.

وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

نه دی خدای ستا یا محمد غافل او ناخبره ستاسي له عمل څخه. که کلمه د ما مصدریه وي. او یا له هغو کارو څخه چي تاسي یې کوئ بحذف العائد که ما موصوله سي.

بوه سه: چي مخاطب په "تعلمون" سره علیه الصلوة والسلام او کافران دواړه دي تغلیباً.

مسئله: علم غیب مختص په خدای ﷻ پوري دی بالذات او اخبار د بعض مغیباتو چي له انبیا علیهم السلام څخه صادر سي هغه په واسطه د وحي دي، او د بعض مغیباتو اخبار چي له اولیا الله الکرام څخه صادر سي هغه په واسطه د الهام دی. ومن هذا القبیل اخباره ﷺ من حال العشرة المبشرة من دخولهم الجنة. وکذا اخباره ﷺ له علاماتو څخه د قرب قیامت وما یظهر في اخیر الزمان من البدع والهوی وغلبة اهلهما وامامة الصلوة واتباع الشهوات.

درویش وایي: چي په اوسني زمانه کي یعني (۱۴۲۹ هـ) وقبله دغه بدعات ښکاره سوي دي او په ډیرو بلادو کي یې غلبه کړې ده او د لمانځه ضائع کول او د شهواتو متابعت پر خپل عروج باندي دی. مثلاً یوه فرقه وایي موږ وهابیه یو. بله فرقه وایي موږ سلفیه یو او بعض وایي موږ پنج پیران یو. او بعض وایي موږ اتباع د ظواهر د حدیثو یو الی غیر ذالک.

د بعض اولیا الله رحمهم الله حکایت واورئ چي د تاریخ اسلامي په پاڼو کي مثبت دی، سید الطائفة جنید بغدادي قدس سره وایي چي ماته زما ماما سري سقطي رحمه الله وویل چي ته ورسته تر نن ورځ خلګو ته وعظ او تبلیغ کوه. جنید وایي چي ما له دې کار څخه ځان قاصر باله فرئیت لیلة الجمعة رسول الله ﷺ في المنام فقال لي تکلم علی الناس، نو راویښ سوم او د خپل ماما سري سقطي کور ته ورغلم "فقال لم تصدقنا حتی قیل لک" نو زه صبا د وعظ او تبلیغ لپاره پر منبر کښېنستم نو په دوران کي د وعظ یو نصراني ځوان

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

راغلی لکن په لباس کي د مسلمانانو. نو زما څخه يې پوښتنه وکړه ايها الشيخ څه ده معنی ددې قول د عليه الصلوة والسلام "اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله" ما سر وځړاوه او بيا مي سر راپورته کړی او ما هغه ځوان ته وويل چي اسلام راوړه ستا د اسلام راوړلو وخت ورسېدی فاسلم الغلام، علما او فقها رحمهم الله وايي چي ورته علم پر احوالو د خلګو نه سي پيدا کېدای بېله اخبار الهامي د خدای جل جلاله والا فکل ولي متحير في امره وامر غيره کما قال المولی الجامي قدس سره:

ای دل تو که آن فضولی وبو العجبی .... ازمن چه نشان عافیت می طلبی
سر گشته بود خواه ولی خواه نبی .... درواد ی ما ادری ما یفعل بی

اشارة الی الحديث الصحيح النبوي........ بيت:

بر فلک برتر بود اسرار او .... شيئاً لله شيئاً لله کار او

د سورة هود تفسير پوره سو په توفيق د خدای عزوجل پر لس بجې د دوشنبې په ورځ سنه (۱۴۲۹ هـ) ولله الحمد والمنة والصلوة والسلام علی رسوله خير البرية وعلی آله وصحبه البررة الکملة.

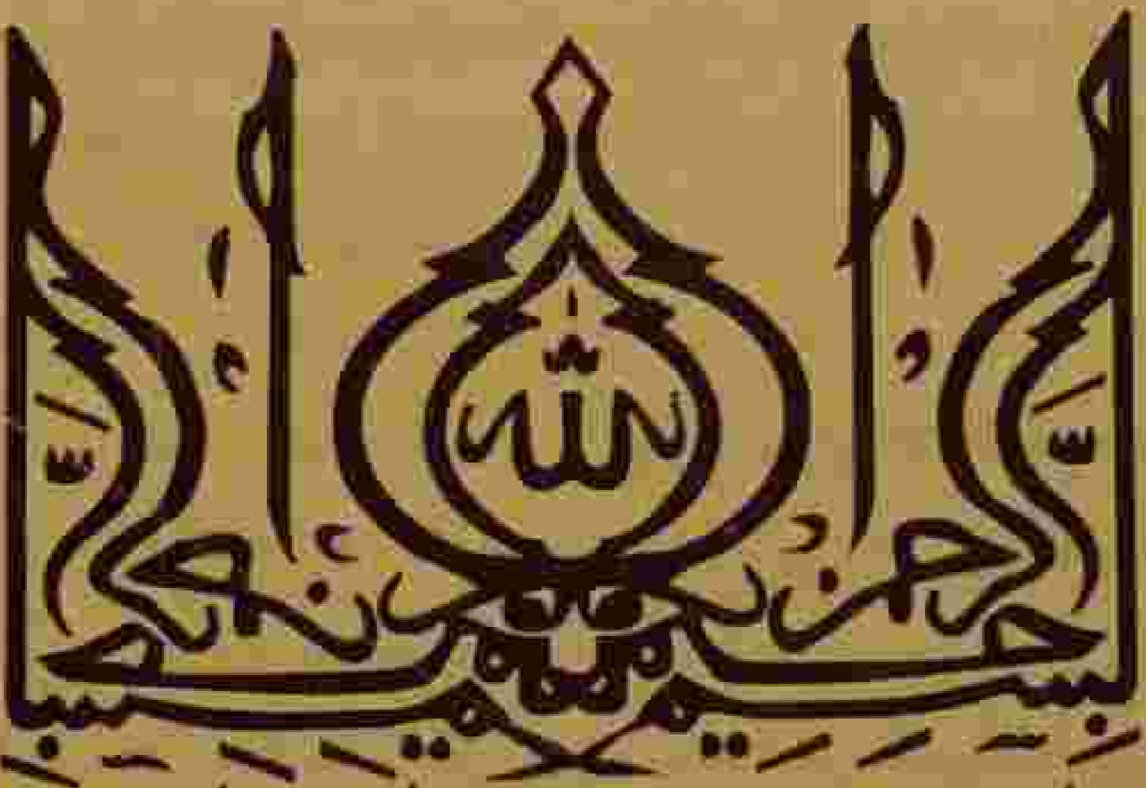

تفسير ايوبي حنفي د نصيراحمد احمدي لخوا
سکين او pdf سو. د دعا محتاج احمدي! واتساپ
۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سورة يوسف ﷺ هي مكية كلها على المعتمد كما في روح المعاني وآيتها مائة و احدى عشرة (۱۱۱) بالاجماع. او هغه كسانو چي بعض آيت د سورت يوسف مدني بللي دي. فقد قال صاحب روح المعاني هو واه جداً لايلتفت اليه.

سُورَةُ يُوسُفَ مَكِّيَّةٌ وَهِيَ مِائَةٌ وَّاِحْدٰى عَشْرَةَ اٰيَةً وَّفِيْهَا اِثْنَا عَشَرَ رُكُوْعًا بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الٓرٰ ۚ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿۱﴾

درويش وايي: چي د "الٓرٰ" لکه شان د نورو مقطعاتو قرآنيه وو دی او اختلاف د مفسرينو هم هغه دی چي په مقطعاتو قرآنيه وو کي ؤ او په دې تفسير کي په اول کي د سورة بقره هم راورل سو.

بوه سه: چي ابي بن کعب ﷺ له رسول الله ﷺ څخه داسي روايت کړی دی چي ده مبارک وويل "علموا ارقائکم سورة يوسف (ارقا جمع د رقيق ده چي مريي او مينځي دواړو ته وايي) فانه ايما مسلم املاها وعلمها اهله ومامللکت يمينه هون عليه سکرات الموت واعطاه القوة کذا في تفسير التبيان. او له ابن عطا څخه روايت دی لايسمع سورة يوسف مغموم الا استراح کما في تفسير الکواشي.

شان نزول السورة: راوي وايي چي د مدينې د يهودانو ملا يانو ورئيسانو ته د مکې د قريشو نوشته کړه چي تاسي له محمد (ﷺ) څخه پوښتنه وکړئ چي له څه سببه آل يعقوب له شام څخه مصر ته ولاړل. وعن قصة يوسف د مکې رئيسانو هم داغسي وکړه فنزل السورة بتمامها في مکة. او بعض مفسرين رحمهم الله چي سبب د نزول ددې سورت هغه دی چي سعد بن ابي وقاص ﷺ وايي چي قرآن په مکه کي پر عليه الصلوة والسلام نازل سوی دی ده مبارک به اصحابو ﷺ ته د هغه تلاوت کاوه فقالوا يا رسول الله لو قصصت علينا يعني لو انزل عليک سورة فيها قصة غريبة فنزلت سورة يوسف.

فائده: ددې سورت په نزول کي وه عليه الصلوة والسلام ته تسلي هم ده چي قوم دی مبارک زهيراوه بما فعل اخوة يوسف عليه السلام به.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بوه سه: چي "تلک" اشاره ده وه آياتو ته د قرآن او اضافت و کتاب ته په چي مراد ځندي قرآن کريم دی په معنی د من تبعيضي ده او د مبين معنی ظاهر في الاعجاز ده" او په نيز د زجاج رحمه الله معنی يې دا ده چي ښکاره کونکی د حق دی د باطل څخه او ښکاره کونکی د حلال د حرام څخه.

درويش وايي: چي مفسرانو نوري معناوي د مبين هم بيان کړي لکن معاني يې متناسب او متلازمي دی.

إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ قُرْءَٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾

په تحقيق موږ نازل کړی قرآن مصد دی په معنی د مقروء دی لکن علم بالغلبة دی د مجموع قرآن فيحتمل ان يراد به مجموع القرآن او سورة يعني سورة يوسف عربيا صفت دی د قرآن.

بوه سه: چي "لعل" په معنی د لام کي دی يعني تعقلونه فالعائد محذوف د دې تعقل وجه دا ده چي قرآن مبارک چي ستاسي د عربو په ژبه دی نو تاسي يې په فصاحت او بلاغت فائقه ښه پوهېږئ تر عجمو او تاسي دی معجزه وبولئ او د شعر يا کلام البشر نوم د حسد او عناد له کبله پر کښېږدي.

درويش وايي: چي مظهري په منهية د خپل تفسير کي ليکل دي د خالد بن عرفطة په روايت چي زه ناست وم په نيزه د امير المؤمنين عمر رضي الله عنه چي يو سړی د قبيله څخه د عبد القيس را ويستل سو، نو عمر رضي الله عنه ورته وويل "انت فلان العبدي" هغه ورته وويل هو. نو عمر رضي الله عنه د خورما په لرګي دی دری واره وواهه چي دالته پروت وو، نو هغه سړي ورته وويل ماڅه کړي يا امير المؤمنين يعني تازه ووهلم" عمر رضي الله عنه ورته وويل اجلس فجلس الرجل" نو عمر رضي الله عنه بسم الله الرحمن الرحيم ووايه او سورة يوسف يې تر لعلکم تعقلون پوري ووايه او دا آيت دري واره عمر رضي الله عنه ووايه مګر پر هر وار به يې هغه په لرګي وواهه" هغه سړي ورته وويل مالي يا امير المؤمنين" نو عمر رضي الله عنه ورته وويل چي ته هغه سړی يې چي کتاب د دانيال دي نوشته کړی دی هغه ورته وويل هو لکن ته ما ته امر وکړه زه به ستا متابعت وکړم عمر رضي الله عنه ورته وويل چي ورسه په تودو ابو او وريې پر پمنځه " ثم

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لا تقرئه ولا تقرئه احدا" يعني مي ته وايه او مي چاته وايه" هغه ورته وويل بنه دی وروسته عمر ﷺ سبب د دې غضب د ده وهغه سړي ته بيان کړی" چي ما يو څو آيته د تورات د اهل کتاب څخه نوشته کړي وه پر يوه څرمنه، نو مي ﷺ ته راوړه، نو ﷺ راته وويل ما في يدک يا عمر ما ورته وويل چي يو څو آيته د تورات لتزداد علما الى علمنا فغضب رسول الله ﷺ حتى احمرت وجنتاه چي بار خوگان يې د ډېر غضبه سره سوه" بيا يې بلال ته امر وركړی الصلوة جامعة" نو انصار ﷺ وويل غضب نبيكم السلاح السلاح چي نبي ستاسي ته درد ورغلی سلاح درواخلی سلاح درواخلی" باره انصار ﷺ پر منبر نبوي ﷺ سره د سلاح شا وخوا را وګرځېدل" فقال رسول الله ﷺ اني قد اوتيت جوامع الكلم وخواتمه واختصر بي اختصارا ولقد اتيتكم بها بيضا نقية (په تحقيق ماته رامړه سوی يعني د خدای ﷻ كلمات جامعه يعني چي معنا يې جزيل ده او لفظ يې قليل دی او خواتم د كلم او ما ته اختصار كړی دی خدای ﷻ په اختصار سره).

او ما راتګ کړی په هغو کلمو تاسي ته سپين او صاف يعني تغير او تبديل نسته پکښې) فلا تنهكوا ولا يغرنكم المتهوكون" عمر ﷺ وايي زه ور ولاړ سوم فقلت رضيت بالله ربا وبالاسلام دينا وبك رسولا ثم نزل رسول الله ﷺ انتهى مع بعض الزيادة للتوضيح والاختصار لبعض المقاصد والله اعلم.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ

موږ بيان کوو تاته يا محمد ﷺ هغه ښه د قصو.

درويش وايي: چي احسن يا مفعول به دی د نقص چي قصص مصدر په معنی د مفعول سي ای احسن ما نقص عليک وهو قصة يوسف ﷺ او يا مفعول مطلق دی چي قصص په معنی د اقتصاص سي. نو پر دې تقدير معنی يې دا ده نبين لک اخبار الامم الماضية مطلقا والقرون السابقه احسن البيان سوا كان اقتصاص يوسف ﷺ او غيره.

سوال: قصه د يوسف ﷺ احسن ده تر قصې د سيد الكونين والمرسلين ﷺ مع انه ليس كذالک؟

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خواب: دا دی چي قصه د یوسف ﷺ په خپل باب احسن القصص ده لا من جمیع ما یقص في القرآن وباب قصة یوسف ﷺ سیجيئ في هذه السورة او بعض علماً وايي چي مراد د اسم تفضيل څخه ګاهي مطلق زيادة من وجه وي محی السنة بغوي رحمه الله وايي سمی الله قصة یوسف احسن القصص لما فیها من العبر والحکم والنکت والفوائد التي تصلح للدین والدنیا وسیر الملوک والممالیک ومکر النساً والصبر علی اذی الاعداً والتجاوز عنهم بعد الاقتدار وغیر ذالک کما سیاتي کل ذالک في آیات هذه السورة" او بعض مفسرین رحمهم الله وايي چي یوسف ﷺ د ابناً د بني اسرائیلو وو او نسب د ده احسن د انسابو وو کما ورد فی الحدیث النبوي الصحیح ان الکریم ابن الکریم ابن الکریم ابن الکریم" یوسف بن یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم.

پوه سه: چي کرم اسم جامع دی د ټولو ما یحمد به من الصفات.

پوه سه: چي په یوسف ﷺ کي څو خواص جمع دي (۱) کونه ابن ثلاثة انبیاً متراسلین ای متصلین (۲) شرف د نبوة وو (۳) حسن السورة وو (۴) علم تعبیر الرؤیا (۵) ریاسة الدنیا (۶) حفاظة الرعیة في القحط (۷) ابتلائه بالبلایا المتنوعة من الاخوة وامرئة العزیز کما سیاتي کل ذالک في هذه السورة.

بِمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ وَإِن كُنتَ مِن قَبْلِهِۦ لَمِنَ ٱلْغَٰفِلِينَ۝

په سبب د دې د وحي زموږ وتاته دا قرآن یعني هذه السورة والقرآن یطلق علی الکل والبعض اجماعا.

پوه سه: چي ما مصدریه دی ای بایحائنا..

فائده: ان مخفف د مثقل دی یعني انه کنت. الضمیر للشان او شان دا دی چي ته وې د مخه تر بیان زموږ هر آئنه د غافلانو څخه د قصة یوسف او بعض مفسران وايي چي غافله وې د ټولو قصو او احکامو او شرائعو څخه.

درویش وايي: چي دا احتمال د مقام سره بعید دی که څه هم صحیح دی.

پوه سه: چي مراد د غفلت څخه عدم العلم دی لکن تعبیر په غفلت سره دپاره د مراعات د علو شان د خپل حبیب دی ﷺ.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اِذْ قَالَ يُوْسُفُ لِاَبِيْهِ

اى اذكر يا محمد ﷺ چي وويل يوسف ﷺ وخپل پلار ته يعني يعقوب بن اسحق بن ابراهيم.

تنبيه: يوسف لفظ عبراني دی نو ځکه غیر منصرف دی للتعریف والعجمة عبراني په بل عبارة عبري لغت وو د ابراهیم ﷺ لکه سریاني چي هغه ژبه ده چي آدم ﷺ به عمومي تکلم په کاوه وان کان یعلم اللغات کلها" په انوار المشارق کي وايي چي اسف په لغت کي غم ته وايي او اسيف مريې ته وايي او دا دواړي معناوي په يوسف کي سره يو ځای سوي" وهذه من الاتفاقيات العجيبة النادرة وسيئاتي اجتماع هذين المعنيين في يوسف ﷺ في هذه السورة.

يوه سه: چي بعض علماً چي په عبري الفاظو کي عربي اشتقاق وايي، نو دوی وايي چي يعقوب او د ده ورور عيص غبرګوليان وه او په قرار د وتود رحم څخه د مور نوبت د يعقوب د مخ وو لکن عيص عصيان وکړی او د مخه تر يعقوب د مور د رحم څخه را ووتی او يعقوب په عقب کي د هغه يعني وروسته فلهذا سميا بهذين الاسمين" تاريخ وايي چي عيص ډېر په ويښتيانو پټ شخصيت وو او يعقوب پر بدن ويښتيان لږ درلوده چي دي ته اجرد په عربي وايي او عيص پر پلار ډېر ګران وو او يعقوب پر مور" او عيص به همېشه ښکار کاوه او يعقوب به پسونه ساتل چي راعي او شپانه يې بولي، نو هغه وخت چي اسحاق ډېر کلان ساله سو او په سترګو ړوند سو وعيص ته يې وويل چي ماته د ښکار غوښي راوړه چي زما شوق ورته کېږي، او بيا ماته نژدې کښېنه چي زه هغه دعا درته وکړم چي هر نبي ته خدای ﷻ يوه دعا مستجابه ورکړېده او نبي اکرم ﷺ هغه مستجابه دعا ځنډولي ده شفاعة لامته، نو د يعقوب مور وده ته وويل چي ورسه يو پسه ذبح کړه ښي پوخ کړه، نو هغه چي پوخ کړی مور يې اسحاق ﷺ ته راوړی او ورته وي ويل چي دغه دی شوا درله راووړه.

درويش وايي: چي مور د يعقوب په دې خبره کي دواغ جنه نه وه ولي چي دې نوم د عيص نه دی وریاد کړی بلکه دا رنګه يې ورته وويل چي ستا زوی، نو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

یعقوب خو هم د اسحاق زوی وو) نو مور د یعقوب واسحاق ته وویل چې ستا مستجابه دعاً ورته وکړه د اسحاق علیه السلام دا خیال سو چې راورونکی عیص دی. نو اسحاق علیه السلام داسي دعاً ورته وکړه چې هغه چا چې دا غوښې ماته راوړي (یعنې عیص نوم یې نه واختی) د هغه په اولاد کي انبیاً او ملوک پیدا کړې" یعقوب ولاړی وروسته چې عیص د ښکار غوښې غورمه وپلار اسحاق ته راوړې او پلار ته یې وویل چې دغه دي د ښکار غوښې مې درلره راوړې اسحاق علیه السلام وپوهېدی چې دمخه غوښې یعقوب راوړي وې، نو عیص ته یې وویل چې لویه مستجابه دعاً یعقوب یو وړه، نو عیص ته یې وویل لکن یوه دعاً زما پاته ده هغه به وتاته وکړم چې ستا اولاد دي خدای جل جلاله دونه ډېر کړي لکه خاوري. نو وه عیص ته خدای جل جلاله ډېر لوی نسل ورکړی دی" راویان وایي چې اسحاق په کنعان کي اوسېدی او د ده زوی اسماعیل په مکه کي متوطن وو. نو اسحاق علیه السلام چې عمر یې (۱۸۰) کاله ته ورسېدی او علامات د وفات یې ولېدل نو پټ وصیت یې وکړی چې یعقوب د ده دماما د وطن په اطرافو کي د شام واستوئ" ولې پر دې ډېرېدی چې عیص یې قتل نه کړي حسداً ولې چې عیص په معامله د غوښو کي چې اسحاق ته یعقوب ورووړي وې قسم یې اخستی وو. چې زه به یعقوب وژنم. نو یعقوب ولاړی د ماما وطن ته چې نوم یې یحی بن ناهزؤ او هورې اقامت پذیر سو او د ماما یې دوې لوڼې وې. یوه لایا نومېده چې هغه یې مشره وه او بله راحیل نومېده چې هغه کشره وه. نو یعقوب علیه السلام وخپل ماما ته وویل چې یوه لور دي ماته په نکاح راکړه ماما یې ورته وویل چې نعم اووه کاله به زما خدمت کوې. یعقوب علیه السلام ورته وویل چې ښه دی اووه کاله دي خدمت کوم راحیل به په نکاح راکوې ماما یې ورته وویل نعم یعقوب علیه السلام چې اووه کاله خدمت وکړی نو هغه مشره لایا یې په نکاح ورکړه. یعقوب علیه السلام ورته وویل چې زما سره دي چم وکړی ما خو کشره راحیل غوښتله ماما یې ورته وویل چې زمونږ دا قانون دی چې کشره لور تر مشرې دمخه په نکاح نه ورکوو. نو که کشره غواړې اووه کاله نور خدمت وکړه کشره به هم په نکاح درکړم. نو یعقوب علیه السلام

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اووه کاله نور خدمت وکړي نو کشره لور راحیل یې هم په نکاح ورکړه.

مسئله: جمع د نکاح د اختین په نکاح کي دمخه تر بعثت د موسی ﷺ روا وه.

فائده: ماما یې هري لور ته یوه مینځه د خدمت لپاره ورکړه چي یوه زلفه نومېدله او بله بلهة نومېدله هغو دوو مینو د یعقوب ﷺ لا یا او راحیل دا دوې مینځیاني یعقوب ﷺ ته ور وبخښلې. تاریخ وایي چي د لا یا شپږ زامن وه (۱) روبیل (۲) شمعون (۳) یهودا (۴) لاوي (۵) یسجر (۶) زیالون. او یوه یې لور وه دنیه. او زلفه مینځي دوه زامن راوړه (۱) دان (۲) یفتالي. او بلهه هم دوه زامن راوړه (۱) جاد (۲) آشر. او راحیل څو کاله وچه وه. اخیر چي حامله سوه یوسف ﷺ پیدا سو دا وخت د یعقوب ﷺ یو نیوي (۹۱) کاله عمر ؤ. او یعقوب ﷺ اراده وکړه چي آبایي وطن کنعان ته ولاړ سي سره د ټوله فامیله. او خدای ﷻ د عیص له زړه څخه ټوله عداوت د یعقوب ایستلی و. نو چي سره ملاقاتي سوه یو د بل په غاړه کي یې لاسونه واچول او د فراق اوښکي یې توی کړې. او په کلو کي د هجرت راحیل بیا امیدواره سوه بن یامین یې وزېږاوه. او دا په نفاس کي مړه سوه. یوسف ﷺ د دوو کالو ؤ. او یوسف ﷺ تر ټولو زامنو پر پلار ګران ؤ. او یوسف ﷺ په شپه کي د جمعې چي د شب قدر شپه هم وه او دی د دوولسو کالو په عمر کي ؤ دا خوب یې ولیدی.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّي رَأَيۡتُ

اې پلاره ما ولیدل یعني په خوب کي فهو ماخوذ من الرؤیا لا من الرؤیة البصریة بدلیل ماقال له یعقوب لاتقصص رؤیاک آه. په تفسیر کواشي کي وایي الرؤیا في المنام والرؤیة في العین.

راوي وایي چي یوسف وپلار ته نژدې بیده ؤ ناببره له خوب څخه په حال کي د دهشت راوغورځېدی. یعقوب ﷺ ورته وویل چي ولي داسي سرګردانه یې او دهشت زده راویښ سوې. یوسف ﷺ ورته وویل یا ابت الخ.

پوه سه: چي اصل د "یا ابت" یا ابي ؤ نو عوض د یا اضافت څخه تا راوړه په سبب د تناسب بین الیا وتا التانیث في ان کل واحدة منهما زیادة مضمومة الی اخیر الاسم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: چونکه ندا وپلار ته کثیر الاستعمال ده نو ځکه يې په لفظ دال کې توسع وکړه چنانچه یا ابی. یا ابت بکسر التا یا ابت بفتح التا لکه ابو عامر المقري او ابو جعفر په تولو قرآن بفتح التا وايي یا اباه.

أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿٤﴾

يوولس ستوري، لمر او سپوږمۍ.

یوسف به پدر بزرگوار خود گفت که من بر سر کوه بودم که حوالی آن کوه انهار جاري واشجار سبز بود که واقعه رونما گردید که زیازده ستاره وآفتاب وماه.

پوه سه: چې شمس او قمر يې له ستورو ځخه بيل راوړه وان كان هما ايضاً كوكبان لزيادة فضلها ونفعها على سائر الطوالع "رأيتهم لي سجدين" دا جمله مستأنفه ده ګويا پلار ورته وویل چې څرنګه دې وليدل. يوسف وویل "رئيتهم" ما وليدل چې ماته تولو سجده وکړل يعني سجدة الانحنا لا سجدة العبادة. والاول هي المعتاد في زمانهم والثانية ممنوعة في جميع الشرائع لغير الله تعالى.

فائده: سجدين" يې په صيغه د جمع مذكر او په ضمير د هم راوړه او سره ددې چې دا مخصوص په عقلاؤ سره دی له دې سببه چې دا ستوري، لمر او سپوږمۍ موصوف په صفت د عقلاؤ چې سجده وکړځېدل. تأويل ددې خوب دادی چې يوولس ستوري عبارت دي د يوولسو ورڼو دمېرې زامن او لمر عبارت دی له پلار ځخه او قمر عبارت دی له خاله ځخه د يوسف ﷺ چې دده تربيه له کوچنيوالي ځخه دې پر ذمه اخستې وه لان ام يوسف ماتت في نفاس بنيامين كمامر من قبل، او ابن جريج د قمر تعبير په پلار سره كړی او د شمس دا يې په خاله سره كړی دی ولې چې لمر مونث دی لكن دا خبره ليس بشئ لان التانيث د شمس لفظي مخصوص بالعرب دی. ولهذا يقال لها مؤنث سماعي فلا وجه لتعبير الاب بالقمر والشمس بالخالة مع ان الشمس اضوء من القمر ونور القمر مستفاد من نور الشمس كما تقرر في كتب الرياضي. والشمس اعظم جرماً من القمر بمرات كما ثبت في الرياضي ايضاً.

درويش وايي: چې مظهري او روح البيان په ګډه له جابر بن عبد الله ﷺ

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

څه روايت کړی دی چي يو يهودي چي نوم يې د بيهقي په روايت بستان ؤ
عليه الصلوٰة والسلام ته راغلی چي ددغو ستورو چي يوسف ته يې سجده وکړه
نومان يې څه شی دي؟ عليه الصلوٰة والسلام يو ګړی ساکت ؤ جبرئيل عليه السلام
راغلی نومان يې وروښوول. بيا عليه الصلوٰة والسلام يهودي ته وويل که مې
نومان دروښوول نو ايمان راوړې. يهودي وويل نعم عليه الصلوٰة والسلام داسي
ورته ذکر کړه (۱) جرسان (۲) الطارق (۳) والذيال (۴) قابس (۵) عمودان
(۶) الفليق (۷) الصبح (۸) الضروح (۹) الضرع (۱۰) وثاب (۱۱) ذو
الکتفين. يهودي وويل ای والله نومان خو يې داغه دي لکن ايمان يې رانه وړی.

قَالَ يٰبُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلٰٓى اِخْوَتِكَ فَيَكِيْدُوْا لَكَ كَيْدًا

وويل اې زويه ته بيان مه کوه ددې خوب پر ورونو خپل، نو دوی به تاته يو
عظيم چم وکړي يعني په پټه به ستا د قتل کوشش وکړي حسداً.

پوه سه: چي "بني" تصغير د ابن دی وجه د تصغير يې يا صغر سن د
يوسف دی، قال البغوي رحمه الله چي يوسف عليه السلام په دغه وخت کي د مذکور رؤيا د
دوولسو کالو ؤ، او يا تصغير لپاره د شفقت دی.

پوه سه: چي حفص رحمه الله له قرأ سبعه وو دلته "بني" او په سورت صافات
کي په زور د يأ وايي او نور قرأ يې په کسره د يأ وايي.

پوه سه: چي مراد له ورونو څخه هغه د مېرې زامن دي چي لس نفره وه، او
بعض راويانو چي يوولس راوړي دي هغو دنيه هم حساب کړې ده لکن دا غلطه
ده ولي دنيه خو ښځه وه او د دغو لسو ورنو خور وه. کما في حواشي السعدي
المفتي. او بنيامين هم نه دی پکښي حساب ولي چي هغه د راحيل زوی ؤ او د
يوسف عليه السلام سکه ورور ؤ، نو د هغه د کيد برخه نه وه. نو صافي چي د کيد برخه پر
وه لس نفره دي.

پوښتنه: دا خبره يعقوب عليه السلام ويوسف عليه السلام ته ولي وکړه؟

ځواب: يعقوب عليه السلام د يوسف عليه السلام له خوبه معلومه سوه چي خدای پاک به
يوسف وه منصب ته ورسوي من النبوة والحکمة وشرف الدارين. نو له دې کبله

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وبېرېدی پر حسد د ورنیو او اهلاک دده، نو د پټ ساتلو د خوب مطلب دا ؤچي نباید ورونه دده په جریمه کي د قتل د یوسف واقع نه سي او د یوسف په باره کي يې دا مطلب ؤ چي په سختیو کي د حسد د ورونو واقع نه سي.

سوال: د یعقوب ﷺ خو دا یقین ؤ چي مدلول د یوسف ﷺ د خوب به خواه مخواه عالم وجود ته راځي، او خدای پاک مدلول ته د یوسف ﷺ د خوب تحقیق ورکوي او ورونه دده دا نه سي کولای چي دا رؤیا دي له منځه یوسي. او یوسف دي هلاک کړي، نو ولي یې یوسف ﷺ ته دا وویل چي "لاتقصص رؤیاک آه"؟

ځواب: د یعقوب ﷺ دا طمع وه چي خوب چي پټ وساتل سي یعني ورونه یې په خبر نه سي نو دا رتبه علیا او منصب سامي به یوسف ته بېله مشاقه او سخت حالاتو ورسېږي.

پوښتنه: دا قول د یعقوب ﷺ "فیکیدوا لک کیداً" غیبت د ورونو د یوسف نه دی؟

ځواب: لا ولي په دې وینا کي د یعقوب ﷺ ساتنه وه د لسو زامنو له ګناه څخه او د یوسف د ضرر محتمل څخه له جانبه د ورونو.

سوال: تا دمخه د ضرر محتمل کسان صافي لس وګڼل او په آیت کي خو داسي راغلي دي "اني رئیت احد عشر کوکباً الآیة"؟

ځواب: ما خو وویل چي د بنیامین له خوا بېره د ضرر نه وه ولي هغه سکه ورور ؤ، لکن په سجده کي د خوب بنیامین هم شامل ؤ. حاصل دا چي ساجدین یوولس کسان دي کما سیأتي في القرآن الکریم وقت تحقق السجدة او حاسدین لس وه فلا منافات.

فائده: پوه سه! چي رؤیا مصدر ده رئی په خوب کي یعني ما یقع في حالة النوم. او رؤیة مصدر دی د رئی البصریة یعني د سترګو د لیدلو، والفرق بین المصدرین په تأنیث د رؤیا، النوم بالیاً وتانیث مصدر الثاني بالتا مثال ددي قربت دی چي تقرب معنوي د خدای ﷻ وایي بالطاعة والاذکار مثلاً والقربی چي التقرب النسبي ته وایي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چې رؤیا درې قسمه ده (۱) حدیث النفس دی چې نائم په ویښه یو کار کوي په خوب کې هم په هغه کار اخته وي دا خوب تعبیر نه لري نه سړی باید په خوشاله سي او نه په خوابدی. او دوه قسمه نور چې مسلم یې له ابي قتاده ﷺ څخه روایت کړي دی قال قال رسول الله ﷺ الرؤیا الصالحة من الله والرؤیا من الشیطان فمن رئ رؤیا فکره منها شیئ نو درې واره دې توکي پر چپه طرف او دده څخه دې پناه وغواړي له شر څخه د هغه خوب فانها لاتضره، او هیڅ چا ته دې هغه خوب نه وای، وان رئ رؤیا الحسنة نو دې په خوشاله سي (ولې دا د خدای ﷻ څخه دی کما جا في حدیث آخر صحیح، او نه خوب دې نه وای مګر دوست ته، وقد ورد في الحدیث الصحیح الرؤیا الصالحة جزء من ست واربعین جزء من النبوة.

درویش وایي: چې دده عدد شپږ څلوېښت دی، سر دا دی چې علیه الصلوة والسلام شپږ میاشتې تر نبوت دمخه صادقه خوبونه لیدل چې هغه به په ویښه لکه د سپېدو چاودل متحقق ګرځېدله کما في البخاري بروایة عائشة ﷺ او زمانه د نبوت د علیه الصلوة والسلام درویشت کاله وه بالاجماع، نو شپږ میاشتې د درویشت کالو شپږ څلوېښتمه حصه کا لا یخفی.

درویش وایي: چې په تحقیق کې د ماهیت د خوب او تعبیر د خوبو یو اسانه کار نه دی که څوک غواړي چې زړه دې د دې خبرو په تفصیل پوه سي. نو تعبیر المنام د عبد الغني النابلسي رحمه الله او کتاب د رئیس المعتبرین علامه ابن سیرین رحمه الله او کتاب د ابن شاهین رحمه الله چې دا درې سره په یوه جلد کبیر کې چهاپ سوي مطالعه کړي "ما لا بد منه" بعض ملایان د مبتدعانو چې وایي چې خوبونه ټول خیالات فاسده دي" د قرآن کریم او د احادیثو مبارکه وو څخه مخالف دي فلا یعبیا به.

إِنَّ الشَّيْطَٰنَ لِلْإِنسَٰنِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ۝

په تحقیق سره شیطان لپاره د نوع د انسان دښمن دی ښکاره یعني خپل دښمني یې ښکاره کړې ده اذا خرج آدم وحوا بوسوسته وقوله هل ادلکم علی شجرة

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الخلد الآیة او د آدم او حوا ځخه یې کالي د نور وکښه "آیت کریمه" فطفقا یخصفان من ورق الجنة الآیة" او ابلیس قسم کړی دی "کریمه" لاحتنکن ذریته الآیة.

بوه سه: چي دا جمله مستانفه ده چي څه رنګه به ورونړه د یوسف ﷺ داسي کار وکړي چي د یوسف ﷺ په هلاک او اضرار کي به سعي وکړي حسد ا سره د دي چي ورونړه د یوسف ﷺ خو د خاندان څخه د نبوة وه" فاجیب بان الشیطان یحمله علی الحسد مع یوسف ﷺ والاضرار له بکل مایمکن لهم.

مسئله: اولاد د یعقوب ﷺ خو انبیاً وه والانبیا معصومون عن الکبائر قبل النبوة وبعدها عن الصغائر والکبائر فکیف یتصور منهم الحسد الذي هو کبیرة وغیر ذالک.

درویش وایي: چي ما یوه رساله لطیفه چي پر هغي د علماؤ د قندهار او د مشائخو د هرات امضاګاني هم سته "په باب کي د عصمت د انبیاؤ تصنیف کړي ده او معتبرو فتاوی وو څخه د فقهي او د احادیث صحیحه وو څخه هم نقل په کښي کړی دی او ډیره زمانه دمخه چهاپ سوي ده چي په نامه د (کشف الغطا عن عصمت الانبیا) ده، او شاید چي اوس به هم په بعض کتابخانو کي د کوټي موجوده وي.

والجواب: سید محمود آلوسي په روح المعاني ص ۱۸۲ _ ۱۸۳ کي وایي والظاهر ان الفهم (یعني اخوة یوسف ﷺ کانوا بحیث یکون للشیطان علیهم سبیل) یعني لکه قابیل چي آدم ﷺ زوی وو او خپل ورور هابیل یې د شهوت پرستي پر بنیاد قتل کړی) روح المعاني ویلي دي ویوید هذا انهم لم یکونوا انبیاً (حتی لایکون للشیطان علیهم سبیل ویکونوا محجوبین بحجاب العصمة) ثم قال والمسئلة (یعني مسئلة د نبوة د انبا یعقوب) خلافیة فالذي علیه الاکثرون سلفا وخلفا انهم لم یکونوا انبیاً اصلا (یعني لا فی الحال ولا فی الازمنة اللاحقه) فاما السلف ﷺ فلم ینقل من احد من الصحابة ﷺ منهم انه قال بنبوتهم ولا یحفظ من التابعین ایضا او په اتباع التابعین د ابن زید څخه دا نقل سوي دي چي د اولاده د یعقوب بنیان بولل روح المعاني وایي وتابعه شرذمة" او متابعت کړی د ابن لږو کسانو" واما الخلف ﷺ هغه خو فرقي دي بعض په قول د ابن زید قائله

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دی لکه بغوي رحمه الله لوی همکار دی" او هم مذهب دي" دا قدر يې ويلي دي لکن په نقل د قيل ان انبائه کان کلهم انبياً وروسته په قيل دا راوړی وقيل المراد بهم انبياً بني اسرائيل الذين کانوا من ذرية يعقوب عليه السلام.

درویش وايي: چي کـه مظهري ته يـو منقول شي د صحابه رضي الله عنهم وو او يا د تابعينو ورته معلوم وای حتماً به يې را نقل کړی وای.

پوه سه: چي امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير کي ډېره مبالغة کړې ده په رد کي د قول د ابن زيد" او ابن کثير يې په خپل تفسير کي هم ډېر سخت رد کړی دی او بعض مفسرين صرف دا دوه قوله يعني نبوة اولاد يعقوب او عدم نبوتهم رانقل کړی دی بلا ترجيح کسبط ابن الجوزي او بعض مفسرينو دا مسئله نه ده راوړې بالکلية لکن د اشاراتو څخه داسي فهمېږي چي اولاد د يعقوب نبيان نه وه ولي چي اسباط د لفظ چي په هغه آيت کي راغلی دی "قل آمنا بالله وما انزل علينا وما انزل على ابراهيم واسمعيل واسحق ويعقوب والاسباط الآية" په اولاد د يعقوب عليه السلام نه دی کړی بلکي داسي يې ويلي دي بعض نبي من بني اسرائيل يعني چي وروسته په بني اسرائيلو کي نبيان پيدا سوي دي، دا تفسير واحدي او د ابو الليث السمرقندي خبره په خپل تفسير کي، او بعض مفسرين هيڅ بحث د نبوت او د نه نبوت ددوی کړی دی لکن تفسير د "اسباط" يې په اولاد د يعقوب کړی دی، نو خلګو له دې تفسير څخه دا وفهمول چي دا قول په نبوت ددوی کما يفهم من الآية المتلوة آنفاً، لکن روح المعاني وايي چي لفظ د اسباط صريح نه دی په اولاد کي بلکي مراد ځني ذريه د يعقوب عليه السلام ده الذين بعث الله فيهم انبياً بني اسرائيل، ونقل صاحب روح المعاني حاصل قول ابن تميه في رسالة خاصة له في هذه المسئلة وهذا قوله "الذي يدلي عليه القرآن واللغة والاعتبار ان اخوة يوسف ليسوا بانبياً وليس في القرآن ولا عن النبي صلى الله عليه وسلم ولا عن احد في اصحابه رضي الله عنهم خبر بان الله تعالى بنائهم وانما احتج من قال ذالک ای نبوتهم بقوله تعالى في آيتي البقرة والنسأ والاسباط کمامر وفسر ذالک القائل الاسباط باولاد يعقوب والصواب انه ليس المراد بهم اولاد لصلبه بل ذريته کما يقال لهم بنو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اسرائيل وكما يقال لسائر الناس بنو آدم. ولي تهوله خلگ خو زامن د ادم ﷺ نه دي بلکې ذريه يې ده. ثم قال فتخصيص الاسباط في الآية بنبيه عليه السلام لصلبه غلط لايدل عليه اللفظ ولا المعنى ومن ادعاه فقد غلط واخطأ خطأ بيناً الى اخير قول ابن تيميه الذي نقله صاحب روح المعاني.

درويش وايي: چي په قول د روح المعاني له زامنو څخه د يعقوب قرار ذيل کبيره گنهونه صادر سوي وه (۱) حسد د يوسف ﷺ سره په سبب د محبت د پلار دده سره تر نورو زامنو ډېر (۲) عقوق د يعقوب ﷺ چي په حيله يې يوسف ځني جلا کړی حتی چي په اوږدو کي د فراق د يوسف يعقوب عليه السلام په دوارو سترگو ړوند سو کما سيئاتي (۳) دوی چي يوسف ﷺ وصحرا ته ويستی قسم وهل پر مخ غور ځول الى غيرها ده ته ورسول (۴) بعض ورونو وويل چي يوسف په قتل کړو لکن په دوی کي هغه مهربانه ورور وويل چي تاسي يوسف مه وژنئ بلکې په غيابة الجب کي چي په هغه دښت کي يو ژور څاه ؤ واچوئ. نو په ملا کي يې رسی ورواچول او قميص يې ځني وکښی تر يو ځايه چي يې ورشوه کړی رسی. يې پرې کړه يوسف ﷺ چي د څاه بېخ ته ور رسېدی جبرئيل ﷺ ټينگ کړی په څاه کي تر اوبو يوه لوړه ډبره وه پر هغه يې کښېنوی او هغه قميص چي د وربښمو ؤ يعقوب ﷺ د تعويذ په شان د يوسف ﷺ په غاړه ورځړولی ؤ چي هغه قميص د ابراهيم ﷺ ؤ چي نمرود دی اور ته ورغورځاوه قميص يې ځني کښلی ؤ. نو جبرئيل دغه قميص له جنته ورته راوړی ؤ په ابراهيم ﷺ يې اغوستی ؤ چي هغه قميص لاس پر لاس يعقوب ته په ميراث پاته سوی ؤ او يعقوب ﷺ د يوسف ﷺ په غاړه په مثال د تعويذ ځړولی و.

(۵) مابنام چي کور ته راغله او هغه قميص يې د پسه په وينو لړلی ؤ او د درواغو ژړا يې کوله پلار ته يې درواغ وويل چي موږ سات تېراوه يوسف موږ کالو ته کښېنولی ؤ فاکله الذئب کما سيئاتي في هذه السورة (۶) دوهمه ورځ دوی هغه څاه ته ورغله چي د يوسف ﷺ د ژوند او مرگ معلومات ځان ته حاصل کړي، نو يې ور ناري کړې يوسف؟ د يوسف ﷺ دا خيال سو چي ماله

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ځاه ځنځه کاږي نو بيې دوی ته جواب ورکړی چې ها! دوی يوه لويه ډېره ځاه ته ور
وغورځول چې يوسف په قتل کړي. نو خدای ﷻ ځني وساتی. او دوی چې
ورسته هر څه ناري يوسف ﷺ ته وکړی ده جواب نه ورکاوه له ېېرې، نو ددوی
داخيال سو چې يوسف يا قتل سو يا تېپي سو ځني ولاړه. دريېم ورځ بيا ځاه ته
راغله که ګوري چې يوه قافله چې مصر ته روانه وه د ځاه پر شاوخوا يې اړولي وه
نو هغه د اوبو د راکښلو لپاره ځاه ته ورغلي وه سولاغه چې يې ځاه ته ورشوه
کړه يوسف ﷺ په سولاغه کي کښېنستی او په مراندي پوري يې لاسونه ټينګ
کړه سولاغه چې د ځاه خولې ته راغله يوسف ماه تابان وځلېدی. سولاغه
کښونکي ناري کړې هذا غلام دوی چې ورغله يوسف يې ژوندی وليدی، نو يې
په عبري ژبه ورته وويل چې فهم کوه چې حال ونه وايه. نو قافلې والاوو ته يې
وويل چې دا زموږ مريی دی چې څو واره زموږ ځنځه تښتېدلی دی. موږ يې
خرڅوو، نو هغو ځني رانيوی، نو ورونو يوسف ﷺ پر کافرانو خرڅ کړی، دا
ډېر ګناهوي هره يوه کبيره ګناه وه. نو خبره اوس داده چې انبياء عليهم السلام په نيز د
اکثرين فقهاء، محدثينو او مفسرينو له کبيره ګنهو ځنځه قبل النبوة وبعدها
معصوم دي. البته په صغائرو کي قبل النبوة اختلاف سته، نو که اولاد د يعقوب
حالاً يا مآلاً انبياء واي، نو دا کبائر ګنهونه ځرنګه ددوی ځنځه صادر سوه. نو عدم
النبوت ددوی په برهاني توګه ثابت سو، هذا ما عقد عليه صاحب روح المعاني
والامام القرطبي. او بل دليل د عدم نبوت ددوی دادی چې خدای ﷻ چې انبياء د
ذرية ابرهيم ذکر کړي په قرآن کريم کي داسي يې ويلي دي من ذريته داؤد
وسليمان الى اخير الآيات فذکر يوسف ومن معه ولم يذکر اخوة يوسف ﷺ نو
که دوی نبيان واي نو دوی به يې هم ذکر کړي واي لکه يوسف ﷺ چې بې ذکر
کړی. او بل دليل د عدم نبوت ددوی دادی چې خدای پاک د انبياء عليهم السلام په
قرآن کريم کي داسي محامد او ثنا ذکر کړې ده چې مناسب د حال سره د انبياء وي
که څه هم قبل النبوة وي کما لا يخفى على مطالع القرآن الکريم. او په حديث
صحيح کي راغلي دي اکرم الناس يوسف بن يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم. نو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

که چېري ورونه د يوسف عليه السلام انبيأ واى لشاركوه في هذا الكرم، او سره ددې چي خداى پاک چي په دې سورت کي قصه د ورونو د يوسف ذکر کړې ده وما فعلوا باخيهم وذكر وقت اجتماعهم بيوسف في مصر وذكر اعترافهم بالخطيئة وطلبهم الاستغفار من ابيهم كما سيأتي مفصلاً في هذه السورة ولم يذكر من فضلهم ماىناسب النبوة وان كان قبل النبوة فعلم انهم ليسوا بانبيا . او بل دليل د عدم نبوت ددوى دادى چي خداى پاک نه دي ذکر کړي د هيڅ چا د انبيأ عليهم السلام حال نه قبل النبوة او نه بعد النبوة چي هغه دي دومره عظيمه گنهونه کړي وي لکه اولاد د يعقوب عليه السلام چي وکړه كمامر تفصيلها من عقوق الوالد . وقطيعة الرحم وارقاق المسلم يعني يوسف عليه السلام وبيعه على كفار مصر والكذب البين للوالد اكله الذئب ولتجار مصر من ان هذا غلامنا.

تفريع: نو هغه عذر د بعضي علماؤ لکه بغوي او مظهري چي وايي چي دا کارونه او جرائم چي دوى کړي وه قبل النبوة وه فلا يمنع ذالک النبوة بعدها كذا قال روح المعاني في صفحه ۱۸۴.

درويش وايي: چي صاحب د روح البيان هغه محقق مفسر دى چي دا مسئله يې ډېره په تحقيق سره څېړلې ده، درويش لـه دې تحقيق څخه چي عدم نبوت ددوى ثابت سو او پر دې خبره اجماع د ټولو مجتهدينو ده چي نوراني پرده د عصمت عن الذنوب يوازي او يوازي پر انبيأ عليهم السلام اواره ده، نور مؤمنان که څه هم اوليأ او صلحأ وي له دې عصمت څخه برخه نه لري يعني د شيطان د غوا لار ورته خلاصه ده هو يعبد صدور الذنب عن الولي لكن الفرق بين الولي والعامي في صدور الذنب ان الولي اذا صدر عنه الذنب يبادر الى العذر والتوبة. وقد ورد في الحديث الصحيح ان التائب من الذنب كمن لا ذنب له، واما العاصي فيقول سوف اتوب سوف اتوب وقد يموت في ذالک بلا توبة اعاذنا الله من مثل هذه المقالة والموت بلا توبة بفضله وكرمه.

پوښتنه: ډېر علمأ په شک کي دي خوب د يوسف عليه السلام اچولي دي "اني رئيت احد عشر كوكباً" دوى رايي که ورونه د يوسف عليه السلام نبيان نه واى نو په سورت

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کي د ستورو څرنګه په عالم مثال کي ښکاره کېدل؟

ځواب: انهم كانوا مؤمنين صالحين لكن الشيطان اوقعهم في ورطة الحسد ففعلوا مافعلوا، والمؤمن الصالح قبل الصدور الذنب عنه لايبعد ظهوره في صورة الكوكب في عالم المثال وكان رؤيا يوسف ﷺ قبل صدور الذنب عنهم، كما يدل عليه القصة. او دا احتمال هم سته چي ظهور ددوی په صورت د ستورو په عالم مثال کي دي كرامة النسب د يعقوب ﷺ وي.

پوښتنه: د اولياً كرامو ﵏ څخه كبيره ګناه ګاه صادرېږي؟

ځواب: نعم! د رسول الله ﷺ اصحاب ﵃ چي په اتفاق اولياً د امت مرحومه وه على تفاوت مراتبهم كيف صدر عن ماعز الاسلمي ﵁ باعترافه بالزنى والتوبة النصوح عنه وتسليم نفسه الى الرجم كما في البخاري وغيره من الكتب الصحاح. او داغه رنګه په غزا کي د تبوک چي درې کسه د اصحاب كرامو ﵃ له دي غزا څخه بلا عذر پاته سوه او په نتيجه کي عليه الصلوٰة والسلام تموله صحابه ددوی له خبرو او سلام څخه پېنځوس ورځي بند کړي وه اخير الامر خدای پاک ددوی توبه قبوله کړه او دا آيت نازل کړل سو "وعلى الثلثة الذين خلفوا الآية" فافهم.

درویش وایي: پني خبري ډېري طولاني سوې ليباره د تحقيق د مسئلي د اولاد د يعقوب ﷺ چي ډېر مختلف فيها مسئله وه، اوس بيرته د قرآن كريم د تفسير پر لور.

وَكَذَٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ

يعني لكه چي ته مختاره کړې په دغه زيبا خوب سره چي دلالت صريح ستا پر فضل او كمال باندي تابه مختاره کړي رب ستا للنبوة والملك والامور العظام، والاجتبا من جبت الشئ اذا اخلصة لنفسك يعني يظهر الله مصداق تلك الرؤيا في عالم الشهادة كما سيأتي في القرآن الكريم. او تاته به وښيي يعني خدای پاک تأويل يعني تعبير د خبرو يعني خوبو لان الرؤيا ان كانت من جانب الملك كانت صادقة وان كانت من قبل الشيطان فهي كاذبة.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوښتنه: تعبير ته د خوب يې ولې تعبير وايه؟

ځواب: لان التعبير ما يؤل اليه امر الرؤيا لان التعبير هو المراد من الرؤيا.

درويش وايي: چې صاحب د روح البيان وايي چې ويعلمک آه کلام مبتدأ دی يعني داخل په حکم کې د تشبيه نه دی نو مبتدأ ورسره مقدر ده يعني وهو يعلمک من آه لانه يشبه الاجتبا بالاجتبا والتعليم غير الاجتبا . او مظهري وايي چې ظاهره داده چې يعلمک آه او ويتم نعمته آه عطف دی پر "يجتبيک آه" بانديي لان تعليم التأويلات واتمام النعمة من انواع الاجتبا فهو من عطف الخاص على العام لپاره د اهتمام په امر د خاص.

درويش وايي: چې صاحب د روح المعاني په دې عطف کې اوږدې خبرې کړې دي او دواړه قولونه يې رانقل کړي دي ولا فائدة في نقله سوى القا الشکوک والشبهات في قلوب المتعلمين.

وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكَ وَعَلَىٰٓ ءَالِ يَعْقُوبَ

"ويتم نعمة عليک" يعني بالنبوة والملک "وعلى آل يعقوب" المراد بهم انبيا بني اسرائيل من ذرية يعقوب ﷺ لا اولاده وقد سبق تحقيق ذالک بما لا مزيد عليه قريباً.

كَمَآ أَتَمَّهَا عَلَىٰٓ أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْحَٰقَ

"كما اتمها" اى النعمة "على ابويک" يعني جد د يوسف چې اسحاق دی او پلار د جد دده چې ابراهيم على نبينا وعليهم السلام دی "من قبل" دمخه تر اتمام پر تا اې يوسف "ابراهيم واسحق" عطف بيان دی د ابويک وقدم ابراهيم على اسحاق تعظيماً لشانه.

إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝

په تحقيق ستا خدای ښه خبر دی يعني بمن يستحق الاجتبا واتمام النعمة على اهلها او په هر کار کې حکمت لري بې فائدې کار نه کوي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ ⑦

پوه سه: چي لام موطئه د قسم محذوف دى اى والله په تحقيق وه په قصه كي د يوسف او ورڼو دده يعني هغه وروڼه دده چي په مور نه وه د يوسف عليه السلام سره شريكان چي د هغو تعداد لس و چي شپږ له هغو څخه له بطنه د ليا بنت ليان وه چي د يعقوب عليه السلام د ماما لور وه كما ذكرنا من قبل، او د ليا له نس څخه يوه لور وه چي دنيه نومېدله. او څلور زامن د دوو مينځيانو وه چي يوه زلفه نومېدله ددې زامن دان او تفتان وه او بله مينځه بلهه نومېدله چي ددې زامن جاد او اشر نومېدل كما ذكرنا، كذا قال البغوي. بغوي رحمه الله وايي چي ليا چي وفات سوه يعقوب عليه السلام د هغې خور راحيل په نكاح كړه چي له هغې څخه يوسف او بنيامين پيدا سوه، نو اولاد د يعقوب عليه السلام ټوله دوولس نفره سوه. او قاضي بيضاوي خلافاً للبغوي وايي چي يعقوب عليه السلام دواړې خوندې په يوه وار سره جمع كړې وې. او بيضاوي وايي چي جمع الاختين في النكاح روا وه دده په دين كي والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب "آيت للسائلين" يعني آيات عظيمه. فالتنوين للتعظيم والجمعية للتذكير يعني ډېر لوى علامات د قدرت او متعددي علامې د قدرت الهي دي چي مشرانو اولادو د يعقوب عليه السلام اذلال بلكي وه قتل ته دده قصد وكړى وفعلوا مافعلوا كما سيأتي في هذه السورة، په مقتضى د آيت كريمه "وتعز من تشا وتذل من تشا بيدك الخير" خداى پاك يوسف عليه السلام ته نبوت وركړى سره د سلطنته چي صدر اعظم د مصر وګرځېدى او ورڼه دده يې منقادين مطيعين خاضعين ورته راوستل وهذا من اجل الدلائل على قدرته الباهرة د هغه كسانو لپاره چي سوال د قصه يوسف يې كاوه، په تفسير حسيني كي وايي: آورده اند كه چون يوسف خواب مذكور به پدر بزرگوار خود گفت ويعقوب عليه السلام بكتمان آن خواب يوسف را وصيت نمود وباجتبا واتمام نعمت يوسف را مژده داد، بعض از زنان برادران او آن گفت وشنيد يعقوب ويوسف عليه السلام شنيدند ووقت شام كه برادران بخانه آمدند صورت حال را باز نمودند، ايشانرا عرق حسد بحركت آوردند بتدبير درمقابل تقدير الهي مشغول شدند، و يهودا، روبيل و شمعون گفتند كه يوسف تنها

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بسجده مایان اکتفا ننمود بلکه بل پدر ومادر را هم بسجده آوردند وبتدبیر مشغول شدند کما قال الله تعالی.

إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰ أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ

دوی وویل والله، نو لام موطئه د قسم چي یوسف او ده سکه ورور بنیامین، گران دي دواړه زموږ پر پلار تر موږ.

سوال: یوسف ﷺ او ده ورور خو دوه نفره دي، نو ولي یې احب مفرد راوړی؟

ځواب: په نحو کي وایي چي اسم تفضیل چي دلته احب دی) چي مستعمل په من سره وي (لکه دلته په منا کي) مفرد، تثنیه او جمع مذکر او مؤنث پکښي برابر دي "ونحن عصبة" او حال دادی چي موږ یو جماعت لس کسه، قال الفرا العصبة هي العشرة فما زاد، ددې مقصود دا ؤ چي موږ حقدار یو په محبت سره تر یوسف او ورور ده ولي چي موږ په قوم کي اهل الحل والعقد یو او دوی کشران هلکان دي.

إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

په تحقیق زموږ پلار په ضلال مبین کي دی.

درویش وایي: چي مراد ددوی ضلال د پلار له دین څخه نه دی ولي که مراد ددوی ضلال مذکور وي نو خو دوی په دې نسبت سره کافران کېدله. بلکې مراد ددوی خطأ مبین ده د یعقوب ﷺ ده په دنیاوي چارو کي. ولي چي موږ د پسو رمه وربیایو او د دښمن ومخ ته ولاړ یو فنحن اولی بالمحبة من الطفلین یوسف واخیه بنیامین.

اقْتُلُوا يُوسُفَ

تو مړ کړئ یوسف.

درویش وایي: چي صاحب د روح البیان وایي چي حسد خو ام الکبائر دی او انبیا خو معصوم له کبائرو څخه وي. وروسته یې ځواب ورکړی دی لکن دا خبره د روح البیان بنا پر دې ده چي اولاد د یعقوب ﷺ وروسته نبیان گرځېدلي دي او موږ ددې مسئلې پوره تفصیل او په زره پوري تحقیق وکړی چي دغه اولاد د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يعقوب علیه السلام نه په وخت کې د حسد انبیا وه او نه وروسته فتذکر هداک الله.

وهب بن منبه وايي چې د قتل مشوره شمعون رحمه الله ورکړه. او کعب رضي الله عنه وايي چې دان ورکړه او مقاتل رحمه الله وايي چې روبیل ورکړه.

پوښتنه: د اقتلوا یوسف مشوره خو پر هر صورت یو ورور ورکړې وه. نو د اقتلوا نسبت ټولو ته څرنګه وکړل سو؟

ځواب: قاتل که څه هم یو ؤ لکن هغه نور په راضي وه الا من قال لاتقتلوا یوسف، نو اسناد ټولو ته په اعتبار ددوی صحیح دی مجازاً نحو بنو فلان قتلوا وان کان القاتل واحداً منهم لرضا الکل بقتله.

أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ

او یا یې وغورځوئ په یوه نابلده ځمکه کې چې له آبادۍ څخه لېرې وي نو ارضا چې یې نکره راوړی او مبهم یې راوړی معنا یې هم د هغه لېرې والي له آبادۍ څخه. نو ځکه یې ارضاً منصوب کړی لکه ظروف مبهمه یعني قدام وخلف ویمین وشمال الی غیر ذالک "یخل لکم" یعني که یې قتل کړئ او که طرح خالي به سي یعني صاف به سي، المراد بالوجه التوجه یعني توجه د پلار یعقوب علیه السلام به وتاسي ته راوګرځي او بل چا ته به التفات نه کوي او شغل د زړه به یې له محبت څخه د یوسف خلاص وګرځي ولا ینازعکم في محبة احد "یخل لکم" جواب د امر دی.

وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ۝

عطف دی پر "یخل" او تاسي به وګرځئ وروسته تر قتل د یوسف یا تر طرح د هغه له قوم صالحینو څخه معنی تائبین الی الله تعالی من جنایتکم. او خدای پاک به عفوه راته وکړي، او یا معنا داده چې د پلار سره به صلح کاذبانه وکړي کما قالوا بعد القا یوسف في الجب اکله الذئب.

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ

وویل یو قائل له دوی څخه چې تاسي مه وژنئ یوسف یعني قتل خو ګناه کبیره ده. قائل ددې قول بعض وایي یهودا ؤ. او بعض اهل تاریخ لکه قتاده رحمه الله وایي چې روبیل ؤ. او بغوي رحمه الله اول روایت صحیح بللی دی والعلم

Maktaba Tul Ishaat.com Scanned by CamScanner

عند الله "وايي چاوه وبېخ ته د ژور ځاه (کوهي)"

بوه سه: چي غيابة هر هغه شي ته وايي چي ستا له سترګو څخه شی پټ کړي، نو بېخ ته د ځاه په دې غيابة وايي چي دی پټوي له سترګو څخه د ناظرينو شی چي هورې وي، په قاموس کي وايي چي جب نفس ځاه ته وايي او هغه ځاه ته هم وايي چي ډېري اوبه پکښې وي او بېخ يې لېري وي يعني ژور وي.

يَلۡتَقِطۡهُ بَعۡضُ ٱلسَّيَّارَةِ إِن كُنتُمۡ فَٰعِلِينَ ⁽¹⁰⁾

دی به واخلي بعض مسافران چي پر دې ځاه تېرېږي والالتقاط في اللغة اخذ الشيئ مما لايحس به. که تاسي ياست چي زما په مشوره کار کوئ، نو داغسي وکړئ او يا معنی داده چي که تاسي هغه کار کوئ چي يوسف او پلار سره جلا کوئ، نو دغسي وکړئ د يهودا غرض داوو چي بېله مرګه به د ده څخه خلاص سو او په عين حال يهودا هغه مشفق د ورڼرو وو پر يوسف چي د قتل يې په دې ډول دی وساتی.

فائده: هغه وخت چي د ګردو ورڼرو اتفاق پر رايه د يهودا وسو، يعني چي په غيابت الجب کي به يې واچوو، نو ټوله راغله وپلار يعقوب ته کښېنستل او داسي ورته وويل.

قَالُواْ يَٰٓأَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأۡمَ۬نَّا عَلَىٰ يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُۥ لَنَٰصِحُونَ ⁽¹¹⁾

ای زموږ پلاره څه سبب دی چي ته موږ امينان نه بولې يعني زموږ څخه ولي بېرېږې، پر يوسف باندي او په تحقيق موږ د ده خير خواه يو" او د ده مصلحت غواړو او خوشحالي غرض يې داوو چي پلاره د ګمان څخه د حسد پر دوی او بدګماني واړه وي.

أَرۡسِلۡهُ مَعَنَا غَدٗا يَرۡتَعۡ وَيَلۡعَبۡ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ⁽¹²⁾

واستوه يوسف زموږ سره صباح يعني الى الصحرا يعني چي وخت د پسرلي دی صحرا او دښتونه ګل او ګلزار دي، نو د يوسف څخه به د کور د غت لېري سي او په صحرا کي به ډېر خوشاله سي، څر به وکړي يعني د صحرا بعض شيان به وخوري لکه تاتکي" غوی ناري" پکي پا پکي" او پوڅکی" او دی په صحرا کي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ساعات تېر کړي په غشي وشتلو سره او د صحرا د هوسیو او سویانو یا مرغانو ښکار په وکړي، او موږ د ده ساتونکي یو د هر ضرر او مکروه څخه... بیت:

حریفان در بهار عیش خندان ...... من اندر کنج غم چون درد مندان

راوي وایي ورڼو د یوسف دی د صحرا وسیل ته راغب او راضي وګرځاوه

موسم گل دو سه روز است غنیمت دانید

که دیگر نوبت تاراج خزان خواهد بود

درويش وايي: چي په دې آیت دلیل دی د دې چي صحرا ته وتل د سیل او ساتېرې دپاره روا دي چي د کور د غمت په دفعه کړي لکن په شرط د دې چي محرمات د شرع شریفې په میله کي نه وي لکه د زمان حاضر دځوانانو په میله کي رباب "ډول" سرنا" او شوقیان" مېلي ته بېول او نور منهیات موجود دي.

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِيٓ أَن تَذْهَبُوا۟ بِهِۦ وَأَخَافُ أَن يَأْكُلَهُ ٱلذِّئْبُ

یعقوب ﷺ وزامنو ته وویل په باره کي د بېولو صحرا ته چي په تحقیق ما په غم کي اچوي دا خبره چي تاسي بیا یاست یوسف یعني اوله خبره خو داده چي د یوسف فراق د ځان څخه نسم برداشتولای او دوهمه خبره دا ده، او زه بېرېږم پر دې چي یوسف به وخوري لېوه، ولي چي په کنعان کي لېوان ډېر وه او بغوي رحمه الله وایي چي یعقوب په خوب کي لېدلي وه چي یو لېوه پر یوسف حمله وکړي، نو د هغه خوب په سبب دی د لېوه څخه پر یوسف ﷺ بېرېدی.

پوه سه: چي حزن دلته په دې معنا دی "الم القلب بفراق المحبوب وعدم الصبر عنه.

درويش وايي: چي د مظهري رحمه الله اکثر تفسیر د بغوي رحمه الله څخه منقول دی لکن دلته یې داسي ویلي دي "وهذا عندي لیس بشیئ" لان رؤیا الانبیا وحي قطعي الوجود ولو قد رئ ذالک لتحقق البتة ولا ینفعه الحذر ولم یتحقق ذالک یعني یوسف خو لېوه نه وخوړی بلکه ورڼرو وځا ته واچاوه" والجواب عنه چي غایت محبة د یوسف ﷺ د یعقوب ﷺ زړه د دې څخه غافله کړی چي رؤیا الانبیا وحي وجا ان حبک الشیئ یعمي ویعم" فلا غرو في توهم یعقوب ﷺ ذالک.

فائده: د نحو او معاني وو په کتابو کي وایي چي الف ولام څلور قسمه دی (۱) الف ولام استغراقي نحو "ان الانسان لفي خسر الا الذین امنوا الآیة" ولي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

که الف ولام د الانسان د استغراق نسي، نو استثنا متصل د الا الذین" نه ده ځندي صحیح کما لا یخفی علی عارف العلوم العربیة (۲) او بل الف ولام د پاره د جنس نحو الحمد لله یعني جنس الحمد علی مذهب من قال ان اللام في للجنس" او نحو الانسان هو الحیوان الناطق لان التعریف للجنس وبالجنس لا للفرد وبالافراد (۳) او بل الف ولام دی د عهد خارجي نحو جائني رجل فقال ذالک الرجل (۴) او بل الف ولام د عهدي ذهني دی هغه په هغه ځای کي دی چي هوري استغراق او جنس نه صحیح کېږي او معهود خارجي په مابین کي هم نه وي نحو قول القائل لغیره ادخل السوق فاشتری اللحم" مثلاً فاللام في السوق واللحم کي نه استغراق پکښي صحیح کېږي یعني چي هر بازار ته ولاړ سه او ټولي غوښي راوړه کما لا یخفی او نه جنس په کښي ولي چي په ماهیت کي د بازار ماهیة د غوښو نه خرڅېږي فالمعنی ه ادخل سوقا من الاسواق واشتری لحماً من اللحوم" او لام عهد خارجي خو نسته ولي د متکلم او مخاطب تر مابین سوق معین او لحم معین نسته وهذا هو معنی العهد الذهني" فاللام في الذئب للعهد الذهني ای یاکله الذئب من الذیاب لان ارادة کل الذیاب او جنس الذئب غیر ممکن او معهود خارجي په منځ کي د یعقوب او زامنو هم نسته.

درویش وایي: چي دا وه معنی د عهد ذهني، او بې علمه طالبان یا امامان وایي چي عهد ذهني دادی چي د متکلم په ذهن معهود او معلوم شی وي او مخاطب نه وي په خبر نو د آیت ترجمه دغه بېعلمه کسان داسي کوي چي یو شین لېوه ؤ آدم خور په صحرا کي د کنعان، نو د یعقوب ﷺ هغه لېوه مراد ؤ او زامن یې نه په پوهېدل وهذا کذب بواح. قالوا البلا من المنطق.

پوه سه: چي د یعقوب ﷺ زامن په دې حیران وه چي مونږ چي یوسف قتل کړو یا یې په جب کي واچوو، نو پلار ته به څه بهانه کوو، نو چي یعقوب ﷺ ورته وویل اني اخاف ان یاکله الذئب، نو دوی چي یوسف ﷺ وجب ته واچاوه پلار ته یې وویل چي یوسف اکله الذئب.

وَأَنتُمْ عَنْهُ غَٰفِلُونَ ﴿١٣﴾

او تاسي به له یوسف څخه غافله یاست، یعقوب ﷺ مطلب دا ؤ چي زه پر دي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نه بهربهرم چي تاسي وه يوسف ته يو چم وكړئ بلكې زه له دې څخه بهربهرم چي يوسف ته به ضرر ور ورسېږي په سبب د غفلت ستاسي له ده څخه، يعني تاسي به رتع او لعب كوئ اخته به ياست او يوسف به مو يو ځاى كښېنولى وي لېوه به يې وخوري. او ورنو چي يوسف ﷺ جب ته واچاوه عيناً دغه خبره يې پلار ته وكړه چي مابنام راغلل كما سيئاتي، وتركنا يوسف عند متاعنا فاكله الذئب الآية" وهذا ايضاً من بلايا المنطق فتأمل في هذا المبحث، قال المولى الجامي قدس سره:

ازآن ترسم كزو غافل نشنيد .... زغفلت صورت حالش نبينيد
درين ديرينه دشت محنت انگر .... كهن گرگى برو دندان كند تيز

قَالُوا لَىِٕنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّآ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ ⑭

زامنئو يې ورته وويل كه يوسف لېوه وخوړى او حال داديّ چي موږ يو جماعت قويه يو چي هر يو پر مقابله د لېوه قادر يو او څرنگه كېداى سي چي موږ تول د يوسف له حاله غافله سو، حاصل دا چي يعقوب ﷺ چي ډېر الحاح او حرص پر طلب د يوسف ددوى سره وه مېلې ته د صحرا او په عين حال كي مېل د يوسف ومېلې ته د صحرا هم محسوس كړى رضي طوعاً وكرهاً بالقضا الالهي.

فائده: په روايت صحيحه ثابته ده چي څه وخت چي نمرود ابراهيم ﷺ اور ته اچاوه قميص يې ختي وكښى او لڅ يې وه اور ته واچاوه، نو جبرئيل ﷺ نازل ورېښمين قميص له جنته راوړى او په ابراهيم ﷺ يې واغوستى او هغه قميص ابراهيم ﷺ واسحاق ﷺ ته وركړى ؤ او اسحاق وه يعقوب ته او يعقوب هغه قميص د تعويذ پر ډول پوښ كړى ؤ او د يوسف ﷺ په غاړه كښې يې اچولى ؤ، حسين كاشفي په تفسير حسيني كي وايي" يعقوب ﷺ بمشايعه فرزندان تا شجرة الوداع كه بر دروازه كنعان بوده بيرون آمد ويوسف را دركنار گرفته گريه كنان وداع نمود، يوسف ﷺ گفت اى پدر سبب گريه تو چيست، يعقوب گفت اى يوسف ازين رفتن تو رائحه اندوه بزرگ بمشام دل من ميرسد نميدانم كه سر انجام كار بكجا خواهد رسيد، آرى يعقوب گفت اى پسر اى نور ديده پدر مرا فراموش نكنيد من ترا فراموش نميكنم، فرزندان يعقوب تا وقتيكه يعقوب بر در كنعان استاده درمحافظ يوسف مبالغه بسيار بعمل مى آوردند، برادران يكى پس

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

دیگری یوسف را بر شانه می نشانید ویعقوب نندازه میکرد وهمواره درفراق یوسف میگریست.

راوي وايي چې د يعقوب ﷺ زامن چې دده له ستر گو څخه لېرې سوه يوسف ﷺ يې پر مخکه وغورځاوه وقالوا يا صاحب الرؤيا الكاذبة التي رئيت الكواكب لك ساجدين من يخلصوك من ايدينا اليوم.

حسين كاشفي درتفسير حسيني چنين ميفرمايد درخاك خواری تشنه وگشنه بر روی می كشيدند تانزديک بهلاک بود انتهى. او يوسف ﷺ به ويل يا ابتاه څرنګه ژر دوی ستا نصيحت زما په باره کې هېر کړی. حاصل د قصې دادی چې بعض ورونه د يوسف د قتل د فلان خوښ وه لکن يهودا يې له قتل څخه د موضوع خلاف ؤ اخير الامر اتفاق پر رايه د يهودا وسوه قال الله تعالى:

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِۦ وَأَجْمَعُوٓا۟ أَن يَجْعَلُوهُ فِى غَيَٰبَتِ ٱلْجُبِّ ۚ

نو څه وخت چې بوتلی ورونه يوسف او اتفاق او عزم ددوی وکړی چې اچوو به يوسف په پای کې د ژور څاه چې هورې موجود ؤ.

بوه سه: چې جواب د "لما" محذوف دی ای فعلوا ما ارادوبه، تاريخ وايي چې يوسف ﷺ په دغه وخت کې د دوولسو کالو ؤ. او بعض وايي چې د اتلسو کالو ؤ او دی یې راوستی وه هغه څاه ته چې خوله يې تنګه وه او بېخ يې فراخه. مقاتل ﷺ وايي چې څاه د يعقوب ﷺ له کوره درې فرسخه لېرې ؤ. راوي وايي چې د څاه غاړې له چې يې راوستی دوی به څاه ته وربرې واهه دده به لاسونه د څاه په غاړه پورې ټينګ کړه. اخير يې لاسونه وروتړل او قميص يې ځني وکښی. دوی خو ددې لپاره ځني وکښی چې ماښام دغه قميص په وينو لړلی پلار ته وروړي چې يوسف اكله الذئب. يوسف ﷺ ورته وويل يا اخونا ردوا علي قميص اتواري به في الجب (ای زما ورونو زما قيص بيرته ماته راکړئ چې زه به ځان او بدن په پټوم په جب کې) دوی په بې رحمانه لهجه ورته وويل ادع الشمس والقمر والكواكب التي رئتهم لك ساجدين. يوسف ﷺ له ډېر وهم او ببرې ورته وويل چې ما هيڅ خوب نه دی ليدلی خير په ملا کې يې تناؤ ور واچاوه چې نيمايي ته د څاه ورسېدی تناؤ يې قطع کړی تاچې غالب گمان ددوی دا ؤ چې مر به سي. يوسف ﷺ په اويو کې ولوېدی د څاه په

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بېخ کي يوه غټه ډبره وه چي تر اوبو راوتلې وه يوسف ﷺ پر هغه ډبره ودرېدی، راوي وايي يوسف چي څاه ته ولوېدی د ورونو خيال خو دا وُ چي يوسف په اوبو کي د څاه ډوب سوی او مړ سوی به وی، نو يې ورناري کړې يا يوسف. د يوسف ﷺ دا خيال سو چي مګر او شايد چي په زړو کي به يې رحمت پيدا سوی وي او بيرته به مي له څاه څخه وکاږي، نو ځکه يوسف ﷺ ناره وکړه چي ها، نو ورونو يې لوی ډبره راواخستل چي پر دا سر يې وولي لکن يهودا منع کړه. راوي وايي چي ورونه ځني ولاړه او يوسف ﷺ يک تنها په ژوره څاه تاريک کي پاته سو او په زار زار به يې ژړله. نو جبرئيل ﷺ وحي ورته راوړې کما قال الله تبارک وتعالی:

وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ

موږ وحي وکړې وه يوسف ﷺ ته.

درويش وايي: چي په روح المعاني کي وايي چي دا وحي لپاره د خوشالی د يوسف ﷺ وې او زبری ؤ ددې چي ته به په وروسته کي نبي يې او ازالة د وحشت د ده وه او تسلي د ده وه.

مجاهد رحمه الله وايې چي دا ابهام وو او بعض وايې چي په خوب کي زبری وو او قتاده وايې چي جبرئيل دا خبره ورته والله اعلم بمراده" انتهی غرض د روح المعاني دا دی چي وحي د نبوت نه وې" او مظهري رحمه الله وايې چي ظاهره دا ده چي وحي د نبوت نه وې او د تبليغ بلکه صرف د اطمنان قلب د يوسف د پاره وې" بلکه دا داسي وحي دي لکه په هغه آيت کي چي راغلي دي" واوحی الی ام موسی ان ارضعيه" وروسته خدای پاک په باره کي د موسی ويلي دي" فلما بلغ اشده (ای زمان قوته عقلا) اتيناه حکما وعلما" ای نبوة وعلما.

درويش وايي: چي مختاره هم دغه مذهب دی والعلم عند الله لکن صاحب د روح البيان وايي "وکان وحي نبوة ورسالة کما عليه المحققون (درويش وايي: چي والله اعلم څوک مراد دي د صاحب د روح البيان د محققينو څخه) وروسته دی وايې چي دا خبره صحيح سوې ده چي خدای پاک وحي د نبوت کړي دي ويحی ﷺ ته. او عليه السلام ته د مخه تر بلوغ وروسته. ده دليل پر خپله خبره داسي راوړی دی او قياس د نبوت يې پر ولايت کړی دی حيث قال لان الله تعالی

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

باب فتح الولايت الخاصة لبعض الآحاد في صغرهم كما الشيخ سهل قدس سره فلان يكون باب النبوة مفتوحا بالاولى لكمال استعداد الانبيا عليهم السلام فامر النبوة والولاية لايتوقف على البلوغ ولا على سن الاربعين وروسته يې ويلي دي كه څه هم نبي ګرځول د خداى په اكثرو انبياؤ كي بعد بلوغ اربعين سنة على ما جرى يې عادة الله عز وجل انتهى.

درويش وايي: چي قياس د نبوة پر ولايت نه دى صحيح لانهما امور موهبية من الله عز وجل لا مجال للعقل والقياس فيهما وايضا قياس د نبوة د يوسف ﷺ قبل البلوغ پر نبوة د يحي او عيسى عليهما السلام نه دى صحيح لان لفظ او حينا اليه" په قصه كي د يوسف ﷺ يحتمل ان يكون لاطمنان قلبه لا للاستنبا لكه صاحب د روح المعاني او مظهري چي وويل كما مر عنقريب.

درويش وايي: چي والعجب ان صاحب روح البيان په اول كي د تفسير د دي آيت داسي ويلي دي "تبشيرا بما يؤل اليه امره آه ولا يرتاب عاقل بان عبارت ما يؤل اليه امره انما يستعمل في الامر الموجود في المستقبل لا في الامر الموجود حالا فتدبر غاية التدبر والله اعلم بحال يوسف في الاستنبا اكان في الحال او في الاستقبال.

فائده: حسن رحمه الله وايي چي يوسف ﷺ په وخت د القا في الجب د (۱۲) كالو وو او بعض علما وايي د (۱۷) كالو وو" او بعض وايي د (۱۸) كالو وو او د پلار يعقوب ﷺ سره چي ملاقي سو (۸۰) كاله وروسته.

فائده: حسين كاشفي رحمه الله په خپل تفسير كي وايي كه خطاب ملك اعلى بطائر اشيان سدرة المنتهى رسيد "ادرك عبدي جبرئيل" جبرئيل ﷺ پيش ازانكه يوسف به تگ چاه رسد بوى رسيد ودر پنجه مقدسه خود گرفت وبر صخره چاه بنشانيد واز طعام وشراب بهشت باو داد" وپيراهن خليل ﷺ كه بر بازوي يوسف تعويز وار بود او را به پوشانيد انتهى بعبارته" والله اعلم بحقيقة حال يوسف ﷺ في البير.

لَتُنَبِّئَنَّهُم بِأَمْرِهِمْ هَٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾

لام موطئه د قسم محذوف دى والمعنى و الله ته به خبر كړې ورونړه په دغه كار سره چي ستا سره يې وكړى او دوى به نه پوهيږي چي ته زموږ ورو يوسف

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بې حتی ته به ورته ووایه چي زه یوسف یم ووجه ذالک چي د یوسف شان او حال ډېر لوړ وو چي عزیز مصر وو او د دوی تو هم نه کېدی چي زموږ ورو یوسف به ژوندي وي او که ژوندی هم وي د فقر او مسکنت په ژوند کي به وي، او بل زمانه ډېره تېره سوې ده د القا الجب تر مابین په (۱۲) کلني کي د یوسف (۱۷) کلني کي بیا تر دې ملاقات پوري د یوسف سره په مصر کي تخمینا (۸۰) کاله ته قریب "کریمه" فدخلوا علیه فعرفهم وهم له منکرون" یعني چي ورونړه د یوسف داخل سوه پر یوسف وپېژندل دوی ولي د ورونړو حلیه تقریبا پر پخواني حال پاته او جامې پر هغه حال د مسکنت پاته وې او ورنړه د یوسف څخه منکر یعني نې پېژندی" بغوي وایي چي درې ورځي وروسته دا آیت ویوسف ته راوړی او هغه خبره چي بغوي کړې ده چي یهودا به ډوډۍ ورته راوړه ډېره بعیده ده ولي چي یهودا که څه هم په شان کي د یوسف سخت درېږه نه وو لکه نور ورونړه لکن دونه محبت خو یې هم نه ورسره درلودی چي ډوډۍ ورته راوړي ولي چي په فراق د پلار څخه خو یهودا هم راضي ؤ" صرف له قتل څخه د یوسف ﷺ یې ورونه منعه کړه او په القا في الجب سره مشوره ورکړه بلکه کما مر طعام او شراب د یوسف ﷺ له جنته جبرئیل ﷺ ورته راوړه، او جبرئیل دده د تسکین لپاره ورته راتلی او زېری د خروج من الجب به یې ورته کاوه ویخبره انه ینبئهم بما فعلوا وهم لا یشعرون، ابن عباس رضي الله عنه وایي چي ورونو چي یوسف ﷺ وجب ته واچاوه نو سېرلی یې ذبح کړی او د یوسف ﷺ هغه قمیص چي دوی څني کښلی ؤ کمام د هغه سېرلي په وینو یې ولړی. قال الله تعالی:

وَجَآءُوٓ أَبَاهُمۡ عِشَآءٗ يَبۡكُونَ ﴿١٦﴾

او دوی راغله ماخستن وپلار ته په داسي حال کي چي دوی ژړل یعني د دروا غو ژړا یې کوله هم له دې سببه دوی ماخستن راغله چي پلار یې سترګي ونه ویني چي د اوښکو قطره هم نسته پکښي بلکې صرف اواز د ژړا دی.

بوه سه: چي یعقوب ﷺ چي د دوی د ژړا اوازونه واورېدل نو له کوره ورته راووتی او داسي یې ورته وویل "مالکم یا بني هل اصابکم في غنمکم شئ" ولي ژاړئ ای زامنو آیا تاسي ته په پسو کي کوم تاوان دررسېدلی یعني لېوه ورڅخه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ورې دي؟ دوی ورته وویل یا انو یعقوب ﷺ ورته وویل چې یوسف څه سو؟ دوی ورته وویل د ژړا په لهجه کې:

قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِندَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ ۖ وَمَا أَنتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾

دوی ورته وویل اې پلاره زموږ په تحقیق موږ په صحرا کې په سیالی منډې سره وهلې چې کوم یو به په ځغاسته کې غالب سي، او موږ پرې ښئ وُ یوسف په نبز د کالو زموږ یعني پټوان او صدری وغیره چې غالباً د منډو په وخت کې یې خلګ کاږي، نو لیوه راغلی یوسف یې وخوړی یعني چې موږ د بر ځني لیري وُ او ته په دې خبره کې زموږ تصدیق نه کوې ولې ته پر موږ بدګمان یې او شدت محبت د یوسف سره کوې که څه هم موږ رښتیا ویونکي یو "لسوء ظنک بنا" یعني موږ خو صادق عندالله یو لکن ته مو تصدیق نه کوې په سبب د بد ګمانی ستا پر موږ په امر کې د یوسف، راوي وایي چې دوی چې د یوسف ﷺ پر قمیص د سېرلي وینې پاشلې قمیص یې څیري نه کړی صرف یې په وینو ککړ کړی.

وَجَاءُوا عَلَىٰ قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ ۚ

او دوی راتګ وکړی پر قمیصه د یوسف ﷺ سر بېره په وینو سره کذب، ای ذی کذب او یا مکذوب فیه تاچې حمل د کذب پر دم صحیح سي، او دا هم احتمال لري چې حمل د کذب چې مصدر دی پر "دم" چې ذات دی مبالغه وي لکه زید عدل، په حدیث صحیح کې چې روایت یې حسن رحمه الله کړی دی راغلي دي چې یعقوب ﷺ چې خبر د هلاک د محبوب زوی یوسف واورېدی بلا اختیاره یې لوېه چغه وکړه او دوی ته یې وویل چې قمیص یې راوړئ، دوی چې قمیص ورته راوړی یعقوب ﷺ پر له واړاوه وینې خو پر قمیص وې لکن د قمیص یو ځای هم نه وُ څیري، نو یې ورته وویل اې زامنو دا عجیب هوښیار لیوه وُ چې زما زوی یې وخوړی او قمیص یې سالم ورپرېښو، نو یعقوب ﷺ په دې پوه سو چې دوی قمیص ځني کښلی دی او قتل کړی یې دی. فلذا قال:

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ

بلکې تاسي ته اسانه کړې دې یا تاسي ته ښائسته کړې دې ستاسي نفسونو چې د یوسف سره مو بغض درلودی یو امر عظیم. نو تنوین لپاره د تعظیم دی وهذا الامر العظيم هو قتل يوسف طفل بې ګناه.

پوه سه: چې یعقوب ﷺ په دوو شیانو سره پر دوی امر ددې وکړی بل سولت لکم آه، یو ددوی سخت حسد د یوسف ﷺ سره چې ددوی له موره نه ؤ او بل په دې چې پر قمیص یې اثر د خرق یا د غابنو د لېوه ونه لیدی.

پوه سه: "فصبر جمیل" په حذف د مبتدأ ای فامری صبر جمیل یا صبر جمیل اختاره "صبر جمیل" هغه ته وایي چې شکایت وخلګو ته نه کوي او نه جذع د خلګو په حصور کي کوي. علماً وایي شکایت وخدای پاک ته روا دی یعني په یو مصیبت کي ژړا زاری، وخدای پاک ته په دفع کي د هغه مصیبت کوي او اظهار د شکایت په نیز د خلګو ناروا دی لانه شکایت من الله واظهار عدم رضائه بقضاء الله ﷻ . . . . بیت:

بر فلک برتر بود اسرار او.........شیئا لله شیئا لله کار او

وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ

او له خدای ﷻ څخه کومک غواړم پر برداشت او صبر پر هغه چې تاسي یې بیان کوئ یعني من هلاک یوسف فکلمة ما موصولة والعائد محذوف ای ما تصفونه. بغوي رحمه الله وایي چې په قصه کي د یوسف راغلي دي چې زامنو د یعقوب ﷺ یو لېوه په ښکار ژوندی نیولی ؤ او تناؤ یې په غاړه یعقوب ﷺ ته راوستی او یعقوب ﷺ ته یې وویل چې دغه لېوه یوسف وخوړی. نو یعقوب ﷺ لېوه ته وویل چې ای لېوه تا زما زوی وخوړی او زما د زړه میوه تا قطع کړه لېوه په قدرت د رب العزت خبرې وکړې وقال والله ما رئیت وجه ابنک قط یعقوب ﷺ ورته وویل چې تا په صحرا کي د کنعان څه کوله چې راتلې؟ لېوه ورته وویل چې زه پر بناً د صلة الرحم یعني زما بعض اقرباً په صحرا کي د کنعان وه ما ویل چې د هغو سره به ملاقات وکړم، نو دغو کسانو زه ښکار کړم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وايي: چي ددې معجزه انګېزه وينا څخه وه يعقوب عليه السلام ته اظهر من الشمس كذب د زامنو معلوم سو.

تنبيه: سوال: بعض مفسران وايي چي يعقوب د يوسف عليه السلام په فراق ولې دومره په درياب كي د غم خداى پاك ډوب كړى؟ ددې سوال: په خواب كي مفسران وايي چي يعقوب د يوسف عليه السلام د رضاع لپاره يوه مېنځه چي د هغې زوى شيرخوار ؤ رانيول. وروسته يې د مېنځي هغه شيرخوار زوى څني خرڅ كړى تاچي شيدې ددې يوازې ويوسف ته پاته سي. نو مېنځي وژړل په فراق د خپل زوى او خداى پاک ته يې تضرع وكړه اوداسي يې وويل ان يعقوب فرق بيني وبين ولدي ففرق بينه وبين ولده يوسف. نو خداى پاک يې دعا قبوله كړه نو يعقوب او يوسف عليهما السلام ته سوه سره يو ځاى تر هغو چي هغه مېنځه او زوى يې سره يو ځاى كېدل. انتهى.

درویش وايي: چي دا صرف يوه افواه ده چي هيڅ يو مؤمن دومره جريمه پر غاړه نه اخلي او نه هيڅ ولي فضلاً عن النبي ثم فضلا عن يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم عليهم السلام. او بعض وايي چي يعقوب عليه السلام يو وخت د بزې مرغومى د مور په مخ كي ذبح كړى مور يې د خپل اولاد ويني وليدلې فلم يرض ذالک الله عزوجل من يعقوب فاراه دماً بدم وفرقة بفرقة وذالک لعظم شان النبوة. ولهذا قيل حسنات الابرار سيئات المقربين.

درویش وايي: چي ورته توجيهاتو ته ضرورت نسته بعد ماثبت في الحديث الصحيح اشد الناس بلاء الانبيا ثم الاوليا ثم الامثلى فالامثل. او علما وايي چي د خداى پاک په جناب كي يو چا ته چي يوه درجه د قرب منظوره وي او هغې درجې ته هغه سړى په طاعات بدنيه او ماليه وو سره نه سي رسېداى صب عليه البلايا من الامراض وفراق الاحبة ثم وفقه للصبر كما قال يعقوب عليه السلام فصبر جميل لما وصله الله الى تلک الدرجة العليا وهذا هو السر والحكمة في شهادة الحسين على جده و عليه الصلوة والسلام في برية كربلا. وقصة مشهورة.

درویش وايي: چي ما يو كتاب په نامه د شهادة الحسنين رضي الله عنهما تصنيف كړى دى چي په دې كتاب كي پوره په زړه پوري قصه د شهادت د حسن او حسين رضي الله عنهما بيان كړې ده. والله الموفق.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ

او راغله يوه قافله چي دوى سير كاوه له مدين څخه ومصر ته او لار خندي وركه سوه، نو نږدې وځاته چي يوسف ﷺ پكښې وو وارولـه او دا ځاه پـه يوه بيابان كي ووچي د اباتې څخه ډير لير وو صرف د شپنيانو او مسافرينو دپاره ؤ او د دې ځاه اوبه تورورې وې او هغه تورورې اوبه چي يوسف ﷺ ورڅوال يو نهايت خوږې وګرځېدلې "قالـه المفسرون رحمهم الله واصحاب التواريخ القديمه" حسين كاشفي وايي روز چهارم مژده نجات به يوسف رسيد.

فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَىٰ دَلْوَهُ

نو قافلې والا وو واستاوه وځاته اوبه راوړونكى د قافلې دپاره چي نوم يې مالك بن ذعر خزاعي ؤ، نو ځاته يې وروځړول سولاغه د ابو د راكښلو دپاره نو يوسف ته وحي راغلې چي د سولاغې تناو تينګ كړه، درمعالم التنزيل آمده كه ديوارهاى جب بر فراق يوسف گريه كردند وذالک لان للجمادات حيات حقانيه لا يعرفها الا العلماً بالله.

په صحيح حديث كي د بخاري راغلي دي چي عليه الصلوة والسلام د مخه تر جوړېدو د منبر نبوي پر يو وچ لرګي د خورما په وخت كي د خطبې او وعظ تكيه كوله چي منبر جوړ سو او عليه الصلوة والسلام په ورځ د جمعې پر منبر تشريف فرما سو هغه وچ لرګى په ژړا سو چي ټولو خلګو اورېده حتى چي عليه الصلوة والسلام بېرته د منبر څخه ورته راغلى او پر هغه لرګي يې لاس كښېښو څو چي هغه لرګى كرار كرار ساكت سو.......... بيت:

استن حنا نه از هجر رسول.........ناله ميزند همچو ارباب عقول

گفت پيغمبر چه خواهي اى ستون .... گفت جانم از فراقت گشتت خون

درويش وايي: چي د دې ډېر مثالونه نور هم سته يطول بذكرها التفسير، نو يوسف چي په تناو پورې لاسونه تينګ كړه سولاغه چي د ځا خولې ته راغله ناګاه يو هلک چي حسن فوق العادة يې درلودى وې ليدى چنانچه په صحيح حديث كي راغلي دى عليه الصلوة والسلام وايي چي يوسف ته نيمايي حسن د نبائسته نرو او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بنځو ورکول سوی وو راوي الحديث المذکور ابن ابي شيبه واحمد وابو يعلى والحاکم عن انس بغوي وايي چي دا جمال د يوسف ﷺ د ده انا ساره په ميراث رسېدلی وو چي هغې ته سدس الحسن ورکړه سوی وو مالک بن وعر چي يوسف وليدی. نو يې داسي وويل.

قَالَ يٰبُشْرٰى هٰذَا غُلٰمٌ

درويش وايي: چي د عربو دا عادت دی چي په وخت کي د ډېر غم واحسرتاه وايي يا واويلاه چي مقصود مبالغه په غم او حسرت کي ده يعني غمه راځه دغه دي وخت دی. وهکذا او په وخت کي د ډېرې خوشحالی يا بشرى ومثله وايې ګويا خپل ځان ته د زيري ناري وهي چي خوشحالي راځه دغه دی وخت دی وهذا ايضا مبالغة والا فمنادی لا يکون الا من ذوی العلم. او بعض مفسرين وايي چي بشرى نوم د ملګري د مالک وو. نو هغه ته يې د دې سببه وکړه چي کومک راسره وکړه په اخراج کي د دلوي مع الغلام دا دی يو هلک يعني بلوغ ته نارسيده" علامه عبد الرحمن الجامي قدس سره العالي" په خپل کتاب کي داسي وايي "بر آمد بس جهان امروز ماهي.

وَاَسَرُّوْهُ بِضَاعَةً

يعني مالک او ملګري د ده يوسف پټ کړی د نورو قافلې والا وو څخه چي دوی دعوی د شراکت پکښي ونه کړي. او بعض مفسرين وايي چي حال د يوسف يې پټ کړی يعني چي موږ د ځا څخه راوکښی بلکه داسي اظهارات يې شروع کړه چي موږ ته د ځا مالکانو په لاس راکړی چي په مصر کي زموږ د پاره خرخ کړئ يعني دا يوسف د هغه مريي وو "بضاعة" منصوب دی د ضمير څخه د اسرو چي يوسف ته راجع وو ای حال کون بضاعة ای راس المال د تجارت دپاره يعني سبب د کتي په تجارت کي چي په مصر کي يې خرخ کړو.

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِمَا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٩﴾

او خدای ﷻ خبر دی په هغه کار او عمل چي د يوسف وروڼو د پلار او د ده يوسف سره وکړی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بوه سه: چي د يوسف ورونړو به هره ورځ دې څاته راتله چي د يوسف حال ځان ته معلوم کړي څلورمه ورځ کي چي راغله يوسف د څا څخه را ايستل سوی وو. نو دوی مالک ته وويل چي دا زموږ مريي زموږ څخه راتښتېدلی وو په دې څا کي ځان پټ کړی وو، نو موږ يې ډېر تنگ کړي يو اوس يې خرڅه وو.

سوال: يوسف ولې و قافلې والو ته خپله حال نه وايه چي زه مريی نه يم دا زما ورونړه دي او ټوله قصه يې ولې نه ورته کوله بيا خو قافلې والو نه رانيولی او شايد يعقوب عليه السلام ته يې ور وستلی وای؟

ځواب: يوسف ته ورونړو په اشارات خفيه ووسره د قتل تهديد ورکړی وو که دی صورت حال ووايي او يا پخپل عربي ژبه ورته ويلي وه.

وَ شَرَوْهُ بِثَمَنٍۭ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُوْدَةٍ‌ۚ

نو پر دې تقدير د شروه ضمير د جمع و ورونړو ته د يوسف راجع دی والشرا په معنی د بيع ده لکونه من الاضداد والمعنی ورونړو د يوسف دی خرڅ کړی پر مالک واصحابه باندې په ثمن حرام سره لان بيع الحر حرام قاله ضحاک ومقاتل والسدي رحمهم الله "دراهم معدودة" بدل دی د ثمن څخه والمعنی څو درهمه چي په حساب ورکړه سوه.

فائده: حرام مال ته ولې بخس وايي لانه منخوس من البرکة ای منقوص منها" او عکرمه او شعبي د بخس ترجمه په قليل سره کړې ده.

فائده: په هغه زمانه کي رواج دا وو چي يوه وقية زر به دوی په تاله او وزن سره ورکول او کم تر وقيه به يې په حساب ورکولې ابن مسعود او ابن عباس رضي الله عنهم وايي چي (۲۰) درهمه وه چي پر ورور دوه درهمه ور ورسېدله او بعض وايي (۲۲) درهمه او هغه چي بعض مفسرين وايي چي (۴۰) درهمه وه د معدودة وه لفظ خلاف خبر ده ولي (۴۰) درهمه خو مقدار د وقية دی وقد مر ان الوقية وما فوقها کانوا يزنونها فافهم.

فائده: د ورنړو غرض په خرڅولو کي د يوسف دا وو چي قافله بې مصر ته بوزي او هوري به يې خرڅ کړي او د يعقوب د سترگو څخه به ډېر گوښه سي، وقد کان کذالک.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چې بیضاوي او مظهري او روح البیان او روح المعاني دا احتمال هم راوړی دی چې شراً دي پخپله معنا وي یعنې رانیول لکن ضمیر د جمع د شروه دی راجع وي و مالک او اصحابو ته د ده.

درویش وایي: چې مشهوره او اسان معنی هغه ده چې مونږ وکړه ولا یخلو ما قال هولاء المفسرین من التکلف کما لا یخفی علی من طالع تلک التفاسیر والله اعلم.

وَكَانُوا۟ فِيهِ مِنَ ٱلزَّٰهِدِينَ ﴿٢٠﴾

او وه ورونو د یوسف څخه بې رغبته، ولې چې دوی ته منزله د یوسف په نیز د خدای ﷻ نه وه معلومه او یا معنی دا ده چې دوی وه په ثمن کې د یوسف بې رغبته ولې د دوی مقصد روپې نه وې بلکه لیرې کول د یوسف وه د پلار څخه کما مر عنقریب وهذا الغرض انسب ببیعه بدراهم معدودة.

تنبیه: راویان د قصې وایي چې مالک بن وعر چې یوسف له ورونو څخه رانیوي نو ورونو د یوسف وده ته وویل چې د هر فکر به پر کوې دا مریی په تېښته اموخته دی چې درڅخه وه نه تښتي، خیر کاروان مصر ته ورسېدی، او مالک یوسف ﷺ وه خرڅولو ته پېش کړی، نو قطفیر چې پر خزانو د مصر وزیر خزانه ؤ چې د عزیز په نامه سره مشهور ؤ رانیوی او پادشاه د مصر او د مصر شاوخوا ریان بن الولید بن ثروان ؤ د عمالقه له قوم څخه، راوي وایي چې دا ملک مصر تر هغو ژوندی ؤ چې ایمان یې پر یوسف ﷺ راوړی او دده متابعت یې وکړی پر دین دده ثم مات الملک، بعض راویان لکه ابن عباس رضي الله عنهما وایي چې قطفیر یوسف ﷺ دده د مالک وعر څخه په شل دیناره او یو جوت چوتو او یو دوه جوته سپینو کالو رانیوی، او وهب بن منبه رحمه الله وایي چې مالک بن وعر یوسف ﷺ په بازار کې لیلام ته پېش کړی چې په عربي بیع د من یزید بولې او په پښتو یې بالا دوي بولي، نو تجارانو د مصر یو پر بل بالا دوي شروع کړه حتی چې قیمت د یوسف ﷺ دده په تاله چې وزن دده څلوېښت رطله ؤ، یوه توله سره زر یوه توله مشک یوه توله ورېښمو ته ورسېدی، نو تجارانو بالا دوي بنده کړه او قطفیر یوسف ﷺ رانیوی قال الله تعالی.

Maktaba Tul Ishaat.com	Scanned by CamScanner

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرٰىهُ مِنْ مِّصْرَ لِامْرَاَتِهٖٓ اَكْرِمِيْ مَثْوٰىهُ

او وويل هغه چا چي يوسف ﷺ يې رانيوي د مصر باشنده چي قطفير يې نوم ؤ او په عزيز مصر سره يې شهرت درلودى راغلى وخپلي ماينې ته چي راعيل يا زليخا يې نوم ؤ والثاني هو المشهور عند العوام والخواص. او په روح المعاني كې وايي چي نوم يې راعيل ؤ وهو المروي عن مجاهد ﷺ. او سدي ﷺ وايي چي نوم يې زليخا بنت تمليخا ؤ وقيل اسمها راعيل لقبها زليخا. وقيل بالعكس انتهى.

درويش وايي: چي په قول د روح المعاني اختلاف د رواياتو ختم سو.

فائده: "المثوى" موضع الاقامة والمراد منزلته كما قال ابن جريج وقتاده. وقيل اكرميه في المجلس والمطعم والمقام وهذا التفسير اشمل من الاول واولى منه كما لا يخفى.

عَسٰٓى اَنْ يَّنْفَعَنَآ اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا ۭ

شايد مونږ ته به نفع راورسوي يعني په ډېره ربح به را خرڅ سي، كه مونږ خرڅاوه، او تفسير حسيني وايي: شايد آنكه سود رساند مارا دركار ضيع وعقار وسر انجام مصالح روزگار ما انتهى والى هذا التفسير اشار المظهري وصاحب روح المعاني ايضاً روح البيان ﷺ. او يا زوى وګرځوو چي په عربي يې متبنى بولي. ولي چي قطفير وچ ؤ يعني عقيم ؤ.

فائده: درويش وايي چي "تفرس" په فراست سره د يو شي ادارک ته وايي فراست د عقل په نور او رڼا سره د يو شي علم ته وايي كما ورد في الحديث النبوي ﷺ "اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله" قال ابن مسعود ﷺ فيما اخرجه سعيد بن مسيب والحاكم وصححه وجماعة. افرس الناس في الدنيا ثلثة (۱) عزيز چونكه ده په يوسف ﷺ كي علامات د رشد او امانت داري. وليدل په نور د عقل نو يې ځكه ماينې ته وويل "اكرمي مثواه عسى ان ينفعنا الآية" (۲) د شعيب ﷺ لور وهغه وخت چي موسى ﷺ نبي نه ؤ او په خطاء يې قبطي د قوم فرعون مړ كړى او د فرعون له ېېري وتښتېدى او قريې ته د شعيب ﷺ تللى ؤ او هوري يې د شعيب ﷺ د لونو پسونه ور اوبه كړل كما مر قصة في

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

تفسیر سورة البقرة، نو شعیب وه موسی علیه السلام ته خپل لور ورواستول او دی یې کور ته وغوښتی، نو د شعیب علیه السلام لور خپل پلار ته وویل "یا ابت استاجره ان خیر من استاجرت القوي الامین الی اخیر الایات. (۳) ابوبکر رضی الله عنه چې په عمر رضی الله عنه کې یې پالنه د دین او پر مخ بیول د اسلام په ده کې ولیدل، نو د ناجوړې په وخت کې یې امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه خلیفة الاسلام وګرځاوه.

درویش وایي: چې دا تفرس به جاري وي او په کفر او اسلام پورې اړه نه لري لان العزیز کان کافراً، فافهم واحفظ فانها فائدة سنیة من سوانح الوقت.

وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ

دغه رنګه لکه موږ چې نجات ورکړی له قتل د ورونو، او له جب څخه مو راویستی او عزیز المصر مو پر ده مهربان کړی کمامر من قوله لامرئته اکرمي مثواه، موږ تمکین، قدر او عزت وده ته ورکړی په مځکه کې د مصر حتی څه موده وروسته پر خزائنو د مصر وزیر خزانه مقرر سو کما سیاتي.

وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ۚ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ

پوه سه: چې کلمه د عطف محذوف المعطوف علیه ده تقدیره لیحکم بالعدل ولنعلمه آه وقیل کلمة العطف زائدة، والمعنی چې موږ وروښیو یوسف ته تاویل او تعبیر د بعض خوبونو لکه تعبیر د خوب د ملک مصر او تعبیر د دوو بندیانو دده سره په بندي خانه کې وه کما سیاتي في القرآن الکریم.

پوه سه: چې ضمیر د "امره" وه خدای پاک ته راجع دی، والمعنی خدای پاک غالب دی پر خپل کار (نو مراد له امر څخه هغه دی چې جمع یې امور راځي) یعني له کاره د خدای جل جلاله څوک مناز ع او مدافع نسي کېدای یفعل مایشاً ویحکم مایرید. او عین ممکنه ده چې له امر څخه دي مراد هغه معنی وي چې جمع یې اوامر راځي یعني مقابل د نهي قال الله تعالی "انما امره اذا اراد شیئاً ان یقول له کن فیکون"

وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝٢١

لکن ډېر خلګ په حکمتو او په فوائدو د خدای جل جلاله د کارو نه پوهېږي.

بود هر کسی را دګر ګونه رایی .... نباشد مګر آنچه خواهد خدای

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درويش وايي: چي علم په حکمتو سره د صنائعو د خدای پاک لويه وظيفه ده او بلنده برخه ده، په صحيح حديث کي راغلي دي چي يو سړي له عليه الصلوة والسلام څخه پوښتنه وکړه اى الاعمال افضل؟ قال عليه الصلوة والسلام العلم بالله. بيا هغه پوښتنه څني وکړه اى الاعمال يزيد رتبة قال العلم بالله. هغه سړي وويل چي زه پوښتنه د عمل در څخه کوم ته جواب په علم راکوي فقال ان قليل العمل ينفع مع العلم يعني بالله وان کثير العمل لاينفع مع الجهل يعني بالله.

حکايت: زما د کوچنيوالي په زمانه کي چي وه حکومت پنجوائي ته نژدې کلي دی يو سړی وُ چي نوم يې سرور وُ د يو پير مريد سوی وُ او ده نفلي روژو او لمونځو ته ځان وقف کړی وُ سره د اعتکافو. څهل روژه يې هم په کال کي دوه درې واره او اذکار يې هم په ډکه پيمانه کول حتی چي علماً ددغې قريې به دده ملاقات ته ورتلل، خير تر يوه کاله پوري تقريباً دده دغه مشاغل وه، وروسته تر کال سرور ډيره وخريل نفلي روژې، اذکار اعتکافونه حتی چي فرضي لمونځونه يې هم پرېښول دا ټوله شيان يې ختم کړل. ملايانو چي به ده ته نصيحت کاوه ده به ورته ويل چي ما يوه شپه چي زه به په اعتکاف کي وم، نو په خلوت خانه کي به رڼا پيدا سوه او خدای رږغ راباندي وکړی چي ته زما په دربار کي مقبول سوې نور نو عبادت ته هيڅ ضرورت نسته، ملايانو چي به هر څو نصيحت ورته وکړی چي دا شيطاني څراغ او د شيطان خبري وې، خو د سرور هيڅ قناعت نه کېدی وکان علی ذالک حتی مات وکان جاهلاً محضاً.

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُۥٓ

هغه وخت چي ورسېدی يوسف عليه السلام ومنتهی ته د ځوانی، مجاهد رحمه الله وايي چي درې د پېرش کلن سو، سدي رحمه الله وايي چي د پېرش کلن سو چي سن الوقوف يې بولي، يعني چي د انسان ټولي قوې د بدن پر دغه عمر درېږي، او ضحاک رحمه الله وايي چي د شلو کلو سو، او کلبي رحمه الله وايي چي اشد له اتلسو کلو شروع کېږي تر د پېرش کالو پوري، او صاحب قاموس هم داغه قول راوړی دی.

فائده: اشد له اوزانو څخه د جمع دی لکه انک لکن مفرد نه لري، او بعض وايي مفرد دی ولا نظير لها في المفردات.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي حكماً او اطباً عمر د انسان يعني على الاكثر څلور درجې بولي (۱) سن دی د نشو ونما ونهايته الى ۳۰ سنة (۲) سن الشباب والوقوف چي نهايت يې څلوېښت کاله دی (۳) سن الكهولة وهو سن الانحطات اليسير الخفي وتمامه ۶۰ کاله دی (۴) سن الشيخوخة وهو من الانحطاط العضيم الظاهر وتمامه عند الاطباً ۱۲۰ دی.

درویش وایي: چي دا ټوله په اعتبار د اکثر او اغلب دي فلا يرد ما يتوهم ويختلف هذه الاسنان باعتبار بنية الانسان قوة وضعفاً كما يدل عليه التجارب

آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾

موږ ورکړی ده ته حکم يعني نبوت وقيل الاصابة في القول "وعلماً" يعني خبرتيا په دين کي، او بعض مفسرين وايي چي علم په تأويل او تعبير د خوبو الى غير ذالک، او ورته ثواب او عوض موږ ورکوو وه احسان کوونکو ته، ابن عباس رضي الله عنهما وايي وه مهتدينو ته، او ضحاک رحمه الله وايي چي هغه کسان چي پر حوادثو د زماني او پر تکاليفو يې صبر کړی وي لکه يوسف عليه السلام ههنا. قاضي بيضاوي رحمه الله وايي چي په دې آيت کي تنبيه پر دې ده چي خدای عزوجل چي يوسف عليه السلام ته مذکوره شیان ورکړه دا ثواب دده د حسناتو دی في عمله او دده پر پرهيز دی له منهياتو څخه خصوصاً في عنفوان الشباب كما يدل عليه ما سيأتي من القرآن.

تنبيه: درویش عاصي بانواع المعاصي محمد عبيد الله کندهاري ايوبي غفر الله الباري ذنبه الخفي والجلي وايي چي المولى عبد الرحمن جامي قدس سره السامي قصه د يوسف عليه السلام بتمامها او قصه د عشق د امرة العزيز زلېخا دده سره بالتفصيل بيان کړې ده په کتاب مستقل کي په نامه د "يوسف زلېخا" چي ټوله کتاب په بلاغت کي په فارسي ژبه او په اشعارو يې راوړی دی چي هر چاته معلوم دی، او روح البيان هم دا قصه په متابعت د جامي څېرلې ده او ځای پر ځای يې د جامي د کتاب ابيات هم راوړي دي، لکن عامو مفسرينو دا قصه په تفصيل مذكور د جامي او روح البيان نه ده راوړې، نو الله اعلم بصحة القصة المذكورة على ما بينه الجامي وروح البيان ولهذا اعرضنا عن التفصيل المذكور على منوالهما واكتفينا بماذكره اكثر المفسرين رحمهم الله فاقول قال الله عزوجل:

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا

او حيله وكړه وه يوسف ته هغې چې يوسف د هغې په كور كې ؤ يعني امرئة العزيز زليخا يعني لپاره د زنا.

پوه سه: چې د "راود" چې له بابه د مفاعله دی او دلته په معنی د مجرد دی اصل يعني مجرد يې راد يرد ومعناه جاء وذهب لطلب شئ بالرفق او له دغه سببه ځکه طالب ته د اوبو او وښو رائد وايي. او بعض اهل اللغة طلب د شي په مهلت او کرار کرار سره ومنه. کريمه: امهلهم رويداً. والمعنى طلبت زليخا من يوسف بالحيل المواقعة.

پوښتنه: التي هو في بيتها وويل سو. زليخا چې لفظ يې اخصر يې نه راوړی؟

ځواب: لفظ د موصول لپاره غايت طهارت د يوسف د منهي عنه ځکه راوړی. ولي چې دی په کور کې د زليخا ؤ او هغه په غايت حسن او جمال کې وه لوی باعث پر حصول د مقصد د زليخا ؤ لکن طهارت د زيل د يوسف مانع د نجاست وګرځېدی.

عَنْ نَّفْسِهٖ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ ؕ

"عن نفسه" احتالت وخادعت للمواقعة والجماع من يوسف. او زليخا دروازې وتړلې او کلفان يې ورواچول. نو باب د تفعيل لپاره د تکثير دی. صحيح راويان د قصې وايي چې زليخا په اجازه د عزيز مصر يعني ددې مېړه چې يو تعمير جوړ کړی چې اووه دروازې يې درلودې په هره دروازه چې به سړی ورننوتی هورې به فرش اوار ؤ پلنګ په پروت ؤ کوبچې بالښتان به موجود وه. اووم اوطاق يې ډېر عاليشان سويه تعمير کړی و. او نوم يې دار السرور پر ايښی ؤ. نو يوسف ﷺ چې ددې زرخريد مريئي ؤ دې راوبولی پر اوله دروازه چې يې داخل کړی. دروازه يې د دننه دخوا قلف کړه. اووم اوطاق "دار السرور" ته چې يې ورساوه پلنګ او بالښت پروت ؤ.

پوه سه: چې "هَيت" اسم فعل دی مبني پر فتح دی لکه "اينَ" معنا يې تعال راسه وهلم کار ژر شروع کړه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: دا خونه كه څه هم زلیخا د دار السرور ددې په عقيده نوم پر ايښى ؤ لكن دا خونه په حقيقت كې دار الاحزان والثبور او د شريعت له نكته نګاه څخه وبقعة من بقاع جهنم. زليخا وه يوسف عليه السلام ته وويل چې دا زيبا او قشنګ قصر ما ستا لپاره جوړ كړى دى چې د خوشالۍ ژوند پكښې تېر وو. يوسف عليه السلام ورته وويل يا زليخا ته لما څخه فعل حرام غواړې؟ زليخا ورته وويل زه پر تا عاشقه يم او ستا سره غايت محبت لرم. يوسف عليه السلام ورته وويل چې زما د پلار يعقوب د محبت له لاسه زما سره ورونو په ما كالي د ذلت او خوارۍ واغوستله نه پوهېږم چې ستا د محبت له كبله ماته څومره ذلت او خوارې پېښه سي، لكه وريښه چې هم سوه من الحبس مدة مديدة كما سيأتي. زليخا ورته وويل چې د ريښمين قالين پر پلنګ اوار دي راسه په مزه مزه خپل كار وكړو. يوسف عليه السلام ورته وويل يذهب اذاً نصيبي من الجنة.

قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ

پناه په خداى جل جلاله چې زه به زنا كوم د بادار د مايني سره.

پوه سه: چې معاذ الله له جملې څخه د هغو مصادرو دى چې منصوب په فعل مضمر سره دي لايكاد يظهر منها افعالها نحو سبحان الله وغفرانك وعونك والتقدير هاعوذ بالله معاذاً مماتدعونني اليه من الخيانة والفعل الحرام. وحاصل كلام يوسف عليه السلام في هذه الابيات:

زهى خجلت كه درروزى قيامت .... كه آيد برز نا كاران غرامت
خرابى آن جفا يشان نويسند .... مراسر دفتر ايشان نويسند

اِنَّهٗ رَبِّيْٓ اَحْسَنَ مَثْوَايَ ؕ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿۲۳﴾

"انه" الضمير الشان، والمبتدأ محذوف اى قطفير ربي زما مالك دى "ويحتمل" انيكون الضمير راجعاً الى قطفير المعلوم من اول القصة. ډېر ښه يې كړى دى زما قيام دده په كور كې وقال لك اكرمي مثواه كمامر، نو زما به څه جزا وي كه زه خيانت دده د مايني سره وكړم يعني زنا، په تحقيق شان دادى چې فلاح او خلاصون د عذاب د خداى پاك به نه ويني ظالمان چې په عوض كې د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

احسان د بدل دې بد وکړي، کریمه: "هل جزاء الاحسان الا الاحسان" او بعض مفسران وايي چې مراد له ظالمانو ځخه زانيان دي، چې پر خپل ځان هم ظلم کوي او پر مزني باهل يې هم کوي وهو العزيز.

فائده: ابن اسحاق او سدي وايي چې امرئة العزيز چې مراودة او احتيال د يوسف ﷺ کاوه او دې جلباوه وخپل ځان ته اول خو دې پر حسن خداداده باندې نور لعل او جواهر ځړولي وه او د هر معطر خوشبوي عطر يې هم لګولي وه او يوسف ﷺ ته يې داسي ويله ما احسن شعرک څه عجيب ښه وښتان دي دي، يوسف ﷺ ورته وويل هو! زه چې مړ سم اول به قبر کي دغه وښتان راتوېږي زلېخا ورته وويل ما احسن عينک څه ښه زيبا او ښائسته سترګي دي دي! يوسف ورته وويل هما اول مايسيل علی وجهي يعني ددې دوو سترګو اوبه به اول زما پر مخ رابهيږي يعني في القبر. زلېخا ورته وويل ما احسن وجهک. څرنګه ښائسته مخ دي دی! يوسف ﷺ ورته وويل هو التراب ياکله دا مخ خاوري ګرځي يعني في القبر، زلېخا ورته وويل وربښمينه نالي پر پلنګ هواره ده درولاړ سه زما حاجت را د سره کړه يعني الجماع.

فائده: يوسف ﷺ په عنفوان د جوانۍ او له دې ښائسته زلېخا دعوت ده ته مکرر ورکول کېدی، قال الله تعالی.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِۦ

زلېخا ټينګ قصد د جماع له يوسف ﷺ ځخه کاوه.

وَهَمَّ بِهَا

او يوسف په مقتضی د طبع بشري قصد وکړی ودې ته مع کف نفسه عنها باختيار الطاقة الشرعية کمايدل عليه قوله تعالی معاذ الله آه وليس المراد القصد الاختياري واما القصد الطبعي وميلان النفس فهو خارج عن دائره التکليف کما لايخفی. بل کف النفس بان الاختيار مع الميل الطبعي يستحق المدح والاجر الجزيل. ولي بشر چي تر ملکو افضل دی په سبب د کف النفس مع الميل الطبعي وليس في الملائکة ذالک. شيخ ابو منصور الماتريدي رحمه الله وايي چي هم د يوسف ﷺ يوه وسوسه وه طبعاً ولا صنع للعبد فيما يخطر بباله ولا مواخذة عليه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اجماعاً. كه چيري واى هم د يوسف عليه السلام لكه زموږ هم وه معصيت ته نو خداى پاك به يې مدحه نه كولاى "بانه من عبادنا المخلصين" صوفيه كرام وايي چي هم دوه قسمه دي يو هم ثابت بولي چي عزم د زړه ورسره ملګرى وي او په ګناه راضي وي لكه هم د امرأة العزيز فالعبد مأخوذ "به" او بل هم عارض دى چي حديث النفس يې من غير اختيار ولا عزم مثل هم يوسف. والعبد غير مأخوذ به مالم يتكلم كه قولي شئ وْ او يعمل كه عملي شئ وْ، ويدل عليه ما ورد في الحديث النبوي ﷺ كما رواه البغوي من حديث ابى هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ قال الله تعالى اذا تحدث عبدي بالحسنة بان يعمل حسنة فانا اكتبها له حسنة مالم يعملها (يعني يوه حسنه چي عمل يې هم نه وي كړى) فاذا عملها فانا اكتبها بعشر امثالها (كه يې عمل وكړى نو زه يې لس مثله ثواب د هغې حسنې ورته نوشته كوم) واذا تحدث بان يعمل سيئة فانا اغفرها مالم يعمل بها، فاذا عملها فانا اكتبها له بمثلها. ومعنى الحديث ظاهر بأدنى تأمل.

لَوْلَآ اَنْ رَّاٰ بُرْهَانَ رَبِّهٖ

كه نه واى ليدلى يوسف دليل د خداى جل جلاله دده. وجواب لو محذوف يعني لجامعها. لكن چونكه برهان د خداى پاك يې وليدى هغه هم بلا اختيار څني دفعه سو.

يوه سه: چي علماً او مفسرين په دې اختلاف دي چي هغه نو څه شى وْ؟ جعفر بن محمد صادق رضي الله عنه وايي چي هغه نبوت وْ چي په زړه كي دده خداى پاك اېښى وْ هغه مانع سو له فعل څخه د زنا او د قصد د زنا، مظهري رحمه الله كه څه هم وايي چي دا تفسير اصوب د اقوال دى په نيز زما لكن دا تفسير خلاف دى د لفظ رئ او خلاف دى د اكثرو مفسرينو له بيان څخه. او قتاده رحمه الله وايي چي اكثره مفسرين پر دې رايه دي چي يوسف عليه السلام ته په دغه حال كي خداى پاك دده د پلار يعقوب عليه السلام صورت په وليدى او ورته وه يې ويل اتعمل يا يوسف عمل السفهاً وانت مكتوب في الانبياً. او حسن بصري، سعيد بن جبير، مجاهد او ضحاك رحمهم الله وايي چي د خوني بام پورته سو يوسف يعقوب عليه السلام وليدى چي ګوته يې په غاښو نيولې وه، او محمد بن كعب القرضي رحمه الله وايي چي يوسف عليه السلام چي سترګي د خونې وبام ته پورته كړې پر بام نوشته وه "لا تقربوا الزنى انه كان فاحشة وسا سبيلاً" يعني په عبري ژبه چي معنا يې د آيت مذكوره وه. او علي بن الحسين رضي الله عنه وايي چي د

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

زلیخا لړ امید پیدا سو ددې په خونه کي یو بت وچي دې به یې عبادت کاوه پر هغه بت یې کالي واچول، یوسف ﷺ ورته وویل لم فعلت هذا، زلیخا ورته وویل چي دا زما خدای دی او زه شرمیږم چي دده په مخ کي زنی کوم. یوسف ﷺ ورته وویل چي ته د بې روح جماد شي څخه شرمیږې چي نه یې نفع په وسه پوره ده او نه ضرر نانا احق ان استحی من ربي العليم الخبير فهرب عنها.

درویش وایي: چي نور اقوال د برهان ربه په تفسیر کي ذکر سوي دي، وبيان الكل موجب للتطويل.

مسئله: څوک چي نسبت وانبیاؤ ته د فواحشو کوي لکه حشویه چي یې کوي كالعزم على الزنى في ما نحن فيه من يوسف كفر لانه شتم لهم كذا في القنية.

پوښتنه: ولي دومره اختلاف په هم کي د یوسف ﷺ راغلی حتی چي په بعضو روایاتو کي راغلي دي چي هم (قصد) د یوسف ﷺ دا وچي چي پرتوګانښ خلاص کړي، او په روایاتو کي راغلي دي چي زلیخا ستني سنتخ پر پوتله یوسف د پښو په منځ کي ورته کښېنستی پر توګ یې کښی چي برهان ربه یې ولیدی نو ولاړ سو؟

ځواب: دا تولـه واهيـات دي ولي چي خو اعلى درجه د عزم ده ونسبة تلك الروايات الى ابن عباس رضي الله عنهما مردود وللّٰه در صاحب روح المعاني حيث قال چي ترجمه د هم د یوسف پر حديث النفس من غير اختيار ولا عزم لکه د یو سړي چي د ډبي په سخته ګرمي کي روژه وي، نو بلا اختیاره یې اوبو ته شوق کېږي؛ وقال ان هذا التفسير هو الذي يجب ان نذهب اليه ونتخذه مذهباً وان نقل المفسرون مانقلوا لان متابعة النص القاطع وبراءة المعصوم عن تلك الرزيلة (اى العزم على الفاحشة) واحالة التقصير على الرواة اولى بالمصير اليه. وقال علا ان اساطين النقل المتقنين لم يرووا في ذالك شيئاً مرفوعاً في كتبهم وجل تلك الروايات بل كلها ماخوذ من اهل الكتاب انتهى.

كَذٰلِكَ لِنَصۡرِفَ عَنۡهُ ٱلسُّوٓءَ وَٱلۡفَحۡشَآءَۚ إِنَّهُۥ مِنۡ عِبَادِنَا ٱلۡمُخۡلَصِينَ ﴿٢٤﴾

"كذالك" اى الامر مثل ذالك او فعلنا مثل ذالك. داغه رنګه چي موږ واړوو له یوسف څخه سوء یعني صغیره ګناه، او کبیره ګناه لکه زنی. په تحقیق یوسف زموږ له مخلصو بندګانو څخه دی په طاعت او عبادت کي.

Maktaba Tul Ishaat.com　　Scanned by CamScanner

درويش وايي: چي دا ترجمه پر هغه تقدير ده چي مخلصين په کسره د لام ورويل سي كما قرأه كذالك ماسوی د نافع او كوفيانو. او پر قرائت د امام نافع او کوفیانو چي د لام په زور يې وايي، نو يې معنا داده چي يوسف د هغو کسانو څخه دی چي خدای ﷻ غوره کړی لپاره د نبوت.

فائده: امام نافع او کوفیان هر ځای چي مخلصين معرف باللام راسي په قرآن مجيد کي په فتح د لام يې وايي وعلى هذا اجرى طبع المصحف الجليل في جميع المطالع الا ماشذ وندر.

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ

يعني يوسف او زلیخا دواړو ورانـدي والی يو تر بله سره کاوه او دروازې یوسف لپاره د وتلو او زلیخا لپاره د منع دده له خروج څخه.

پوه سه: چي استباق چونکه لازمي دی، نو تعديه يې ومفعول ته چي لفظ د باب دی يا په حذف د الی دی يعني الى الباب چي دې ته نحات حذف او ایصال وايي. يعني حذف د حرف جر او رسول د فعل ومفعول ته. او يا استبقا په معنی د ابتدأ دی چي متعدي بنفسه دی.

پوښتنه: لفظ د باب يې مفرد راوړی او سره ددې چي په دمخه آیت کي وغلقت الابواب راغلی ؤ؟

ځواب: دلته خو مقصود هغه دروازه ده چي لـه دې قصر څخه تر وځي چي بهروني دروازه يې بولي او په غلق کي خو ټولي دروازې مقصود وې.

سوال: دروازې خو ټولي زلیخا قلف کړي وې او کلياني ددې سره وې، نو څرنګه یوسف ﷺ تر دې دروازو وتلای سوای؟

ځواب: ټول مفسرين رحمهم الله په يوه خوله وايي چي قلفان په قدرت د خدای ﷻ په خپله خلاصېدل او لاندي غورځېدل او دروازه به خلاصه ولاړه وه.

وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ

او ورڅيري کړی زلیخا قميص د يوسف د شا له خوا چي خوني ته يې بيرته راکشاوه او یوسف زور واهه چي ووځي، او دوی چي تر بهروني دروازې دواړه ورووتل سيد د زلیخا يې په دروازه کي پيدا کړی يعني قطفير زوج زلیخا.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

بوه سه: چي "قد" څيرېوالي ته په طول کي وايي او "قط" څيرېوالي ته په عرض کي وايي.

سوال: قطفير خو د زليخا مېړه و نو زوجها يې ولي نه ووايه؟

ځواب: د هغو په عرف کي ښځو مېړه ته سيد وايه.

سوال: سيدهما په ضمير د تثنيه يې ولي نه ووايه؟

ځواب: يوسف ﷺ خو حر و مربې والې يې ناحقه و او نر و، نو د سيد اطلاق پر قطفير د يوسف ﷺ په باره کي په هيڅ معنا نه و روا. بعض راويان وايي چي قطفير دباندي تر دروازې د قصر السرور د زليخا د اکا د زوی سره ناست و او بعض اهل تاريخ وايي چي قطفير له دباندي څخه کورته راغلی. راويان وايي چي زليخا چي مېړه وليدی وارخطا سوه نو لکه د ښځو چي عموماً حيلې ډېرې زده دي.

قَالَتْ مَا جَزَآءُ مَنْ اَرَادَ بِاَهْلِكَ سُوْٓءًا

نو دې وويل وه مېړه ته لپاره د پاکۍ د ځيل ځان له تهمت څخه او د ملامتيا پر يوسف اچول او مېړه باعثه کول پر تعذيب د يوسف ﷺ. علماً وايي چي کلمه "ما" يا نافيه ده او يا لپاره د استفهام انکاري او مراد له سوء څخه زنی ده. او له کلمه څخه د من يوسف ﷺ مراد دی. نه ده جزا د هغه چا چي ستا واهل يعني ماينې ته يې د زنی اراده کړې وه.

درويش وايي: چي زليخا وقطفير ته وويل چي زه په دار السرور کي په خوب بېده وم چي دا غلام عبري زما د پرتوګانښ په خلاصولو بخت و زه پر راويښه سوم ده را څخه ميدان کړه د فرار وخوا ته.

اِلَّآ اَنْ يُّسْجَنَ اَوْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝

مګر دا چي دی يا بندي کړل سي او يا دي عذاب اليم ورکړل سي مثلاً په درو دې ووهل سي لکه زاني غير محصن.

روايان د قصې وايي چي يوسف چي د سجن او عذاب اليم لفظ واورېدی وبېرېدی او په عين حال کي قطفير وده ته وويل يا غلام هذا جزائي منک حيث احسنت اليک او تا زما سره خيانت قال المولی الجامي قدس سره في بيان معنی قول قطفير ليوسف.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نمي شايد درين دير پر آفات .... جزا احسان اهل احسان را مكافات
زكوي حق گذاري رخت بستي .... نمك خوردي نمكدان را شكستي

نو يوسف د برائة خپل ژرننيا ويلو ته مجبوره سو نو را يو د اصل موضوع يې تو له وعزيز مصر ته بيان كړى وقال.

قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا

او وې ويل چي زليخا زما څخه زما د نفس يعني د ما څخه طلب د جماع او زنى وكړى "بيت" زليخا هر چه ميگويد دروغ است" دروغ او چراغ بې فروغست عزيز ورته وويل چي زه ستا خبره نه منم بې دليله. او شاهدي ادا كړه يو شاهد د قريبانو څخه د زليخا يعني پر پاكى د يوسف د طلب څخه د زنى د زليخا څخه او ملامتيا د طلب د زنى يې د زليخا پر غاړه واچول. بعض راويان وايي چي د زليخا د اكا زوى او بعض وايي د ماما زوى ؤ او دا شاهد طفل د زانگو ؤ چي خداى پاك پر خبرو راوستى چي په وروسته كي به بيان دده معقول شاهدي په تفصيل سره راسي.

نهانه فائده: بغوي رحمه الله له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت كړى دى چي څلور كوچنيانو په وخت كي د غايت كوچنيوالي خبري كړي دي او هغه څلور يې بيان كړي دي. جلال الدين سيوطي رحمه الله وايي چي ما تلاش كړى د هغو كوچنيانو چي په حال كي د زانگو يې خبري كړي دي. نو يوولس ته مي رسولي دي چي د هغو بيان يې په عربي بيتو كړى دى. او روح البيان شپږ راوړي دي چي په هغو كي څلور هغه دي چي له ابن عباس رضي الله عنهما څخه مروي دي. نو مان يې د روح البيان په اطفالو كي او هغه يوولس چي علامه سيوطي رحمه الله يې نومان راوړي و. هم په هغه شپاړس كي چي راوړي دي ذكر سوي دي.

درويش وايي: چي روح البيان دا دول دا نومان ښبرلي دي (١) شاهد برائة يوسف عليه السلام كما في نحن فيه (٢) نبينا صلى الله عليه وسلم چي دده مبارك په اول كي د ولادت اوله خبره دا وه "الله اكبر كبيرا والحمد لله كثيرا وسبحان الله بكرة واصيلا" (٣) عيسى عليه السلام اني عبد الله آتاني الكتاب الى آخره كما في سورة مريم (۴) مريم والدة عيسى عليه السلام (۵) يحيى عليه السلام (٦) ابراهيم خليل الرحمن فانه لما سقط على الارض من رحم امه پر پښو جګ ودريدى وقال لا اله الا الله وحده لاشريك له له

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

الملک وله الحمد . الحمد لله الذي هدانا لهذا (۷) نوح ﷺ خبري وکړې وروسته تر
ولادت. ولې چې دی له موره په يو غار کې پيدا سو خوفاً من الاعداء . نو مور چې
په ده کالي واغوستل او په يوه توکره کې يې وبيچې او ځني تله مور يې داسي
وويل واولداه. نو زوی يې ورته وويل لاتخافي احداً علي يا اماه فان الذي خلقني
هو يحفظني. وقصة طويلة (۸) موسی ﷺ چې مور وزيږاوه دی کښېنستي او
مور ته يې وويل يا اماه لاتخافي من فرعون فان الله معنا (۹) تکلم يوسف ﷺ
حين كونه في بطن امه اذا قرب ولادته انا المفقود عن وجه ابي زماناً طويلاً . مور
يې وه يعقوب ﷺ ته وويل. ده ورته وويل اکتمي امرک (۱۰) په يوه روايت کې
راغلي دي چې يوه ښځه اميدواره وه چې وخت د وضع الحمل يې ...دې سو دې
ونږل. له نس څخه ددې زوی يرحمک الله ورته ووايه چې تولو حاضرينو ...وريدی
(۱۱) مولود صغير د يوې ښځې چې خلګو يوه ښځه راکشول چې تازې کړې ده
مولود شاهدي د برائة پر اداکړه (۱۲) طفل د يوې ښځې چې اصحاب الاخدود چې
قصه يې په قرآن کې په سورة بروج کې ذکر ده پر ځپلي مور ناره وکړه وسيأتي
بيانه في تفسير تلک السورة ان شاء الله (۱۳) زوی د ماشطة بنت فرعون يعني د
خادمه د لور د فرعون زوی سبط ابن الجوزي دا قصه په بسط او تفصيل سره
راوړې ده (۱۴) مبارک اليمامة له بعضو صحابه وو څخه روايت دی چې يوه سرای
ته ورغلم په مکه کې ورئيت فيها رسول الله ﷺ وسمعت عجباً يو سړي ځپل زوی
په ورځ کې ولادت په يوه ټکوره کې پيچلی وه عليه الصلوة والسلام ته راوړی
لپاره د تحنيک چې په هغه کې دا رواج وو چې د چا به زوی وزيږېدی نو هيڅ شی يې
نه ورکاوه اول به يې عليه الصلوة والسلام ته راوړی او عليه الصلوة والسلام به
خورما په خوله کې وژوول هغه خوږې مبارکې ناړې به يې د طفل په خوله کې
ورکړې تاچې اول د کوچني ونس ته د عليه الصلوة والسلام مبارکې ناړې داخلې
سي او دې کار ته يې تحنيک وايه. نو دې سړي چې ځپل زوی راوړی، نو عليه
الصلوة والسلام وه کوچني ته داسي وويل من انا يا غلام. کوچني په واضح ژبه
ورته وويل انت رسول الله ﷺ . عليه الصلوة والسلام ورته وويل صدقت بارک الله
فيک. فقط دا يوه خبره چې طفل وکړه بالا ساکت سو. صحابه ﷺ وايي مور به دا
کوچنی مبارک اليمامة باله وهذه الواقعة في حجة الوداع.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي وهذه معجزة جليلة لرسول الله ﷺ (۱۵) په انسان العيون کي چي د يو کتاب نوم دی داسي راغلي دي چي شيخ محي الدين ابن عربي قدس سره وخپلي لور ته وويل چي نوم يي زينب وه او د رضاع په وخت کي نژدې وه يوه کال ته وه، يا زينب ستا څه حکم دی په هغه سړي کي چي په ماينه دخول وکړي او انزال نه سي؟ زينب ورته وويل عليه الغسل فتعجب الحاضرون من ذالک لما ان حکمها بالغسل موافق لما جا في الحديث الصحيح الذي رواه البخاري وغيره قال عليه الصلوة والسلام اذا جاوز الختان الختان وجب الغسل انزل او لم ينزل او کما قال ﷺ، ابن العربي رحمه الله وايي يو کال مي ددې لور څخه ځان پټ ساتلی و، مور د زينب چي د ابن العربي رحمه الله ماينه وه اجازه د حج يي له ما څخه وغوښتل، ما هم اجازه ورکړه، نو چي زه ملاقات ته د مايني ورغلم مور يي پر اوښ سپره وه او زينب ته يي تی ورکاوه، دمخه تر دې چي مور يي ماووينې زينب زه وليدم هذا ابي وضحکت يعني نيکه مي دی ورمت نفسها الي.

درویش وایي: چي وهذه القصة کرامة جليلة لاولياء الله ومعجزة لرسول الله ﷺ لانهم قالوا ان کرامة الولي معجزة للنبيّ ﷺ (۱۶) د بخاري د روايت سره سم په بني اسرائيلو کي د جريج په نامه يو راهب و چي يوه صومعه يعني عبادت خانه يي د يوه غره په لمن کي جوړه کړې وه چي خلګ به يي ملاقات او زيارت ته ورتله او خلګو ښه عقيده ورته درلوده، نو يوه بغيه يعني بد کاره ښځه وه (يا کونډه يا پېغله) هغې وويل چي زه به دا جريج په يوه فتنه اخته کوم، نو دا ورغله جريج ته چي زما سره زنی وکړه، جريج چي د خدای پاک نېک بنده و هيڅ التفات يي ورته ونه کړی، نو يو شپانه چي پسونه يي پېول او د پسو رمه به يي د جريج د صومعي سره ماښام پنډول، دا ښځه ورغله هغه شپانه يي پر ځان وخېژاوه يعني زنی يي ورسره وکړه رفته رفته هغه ښځه حامله سوه او زوی يي راوړی، خلګو ورته وويل چي تا خو مېړه نه درلودی دا زوی دي له چا څخه پيدا کړی دی؟ دې ورته وويل چي د جريج څخه چي په بني اسرائيلو کي دی، معاملې شهرت پيدا کړی، نو د بني اسرائيلو يوه لويه ډله ورغله جريج يي مظبوطه ضرب او کوب کړی او صومعه يي ورونړوله، نو جريج ورغلی اودس يي تازه کړی دوه رکعته

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

نقل يې وکړی او خدای پاک ته يې زاري وکړې چې له دې فتنې څخه مې خلاصوه، وروسته ورغلی د هغه طفل نوزاد څخه يې پوښتنه وکړه او لاس يې پر سر ورکښېښو، او ورته وه يې ويل په حق د هغه چا چې ته يې پيدا کړی يې اخبرني من ابوک. فتكلم باذن الله تعالى ان ابي فلان الراعي. بني اسرائيل د جريج په پښو او لاسو کې ورپرېوتل او ورته وه يې ويل چې ستا صومعه به موږ په زرو د رجوړوو، جريج ورته وويل لا پر هغه پخواني حال يې جوړه کړئ.

إِن كَانَ قَمِيصُهُۥ قُدَّ مِن قُبُلٍ فَصَدَقَتۡ وَهُوَ مِنَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ۝

که قميص د يوسف څير وي د مخ له خوا، نو زليخا رښتيا وايي او يوسف د دروغو ويونکو څخه دی، ولې چې قميص يې دمخه خوا څيرې وي، نو خو معلومه سوه چې دې يوسف له ځان څخه دفع کاوه هغه نه دفع کېدی ځکه قميص د مخ له خوا څيري سو.

وَإِن كَانَ قَمِيصُهُۥ قُدَّ مِن دُبُرٍ فَكَذَبَتۡ وَهُوَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ۝

او که يې قميص د شا له خوا څيري سوی وي، نو زليخا دروغ وايي او يوسف له رښتيا ويونکو له ډلې څخه دی، ولې چې معلومه سوه چې يوسف ځني ځغاستی زليخا په پسې وه اخير يې د شا تر لمن ټينګ کړی يوسف چې زور کړه د شا د خوا لمن يې څيري سوه.

پوښتنه: څه ربط او تعلق سته ددې دوو شرطيه قضيو د هغه قول سره وشهد شاهد؟

ځواب: دا دوې محکمې دي له قول څخه د شاهد په تقدير د قول والتقدير وشهد شاهد آه وقال ان كان قميصه قد من قبل الى اخير الشريطتين.

سوال: دا قول طفل ته يې شهادت څرنګه ووايه او سره ددې چې شهادت په شرع کې اخبار دی په ثبوت د حق د غير د شاهد پر بل چا باندې بلفظ اشهد؟

ځواب: دا دوې شرطيه قائم مقام د شهادت دي چې يا صدق د زليخا وملامت د يوسف په ثابتېږي يا صدق د يوسف ملامتي د زليخا په واضح کېږي كما في الشهادت الشرعية ولهذا اطلق لفظ الشهادة.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فَلَمَّا رَاٰ قَمِيصَهٗ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ اِنَّهٗ مِنْ كَيْدِكُنَّ ۭ اِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيْمٌ ۝۲۸

نو هغه وخت چي وليدى عزيز مصر قطفير د زلېخا مېړه قميص د يوسف د شا له خوا څيري ډ او دا يې يقين سو په قرار د شاهدي د طفل چي كار زلېخا كړى دى، نو يې وويل چي دغه كار چي ستا او د يوسف پكښي اختلاف دى دا ستاسي د جنس ښځو له مكر او حيلو څخه دى او ستاسي د نوع مكر ډېر لوى دى، نو زلېخا په دې وينا د عزيز ډېره شرمنده سوه.

سوال: كيد يې يوازي وزلېخا ته ولي مضاف نه كړى يعني انه من كيدك بل كه خطاب يې عام كړى من كيدكن يې وو ايه؟

ځواب: په تعميم كي د خطاب تنبيه پر دې ده چي دا كيد ستاسي د نوع تقاضا ده "فله عرق فيكن" په تحقيق ستاسي د ښځو كيد لوى دى. ولي چي كيد د ښځي د زړه سره د مېړه ډېر لصوق لري او اشد تأثيراً دى من مكر الرجال.

فائده: بعض علماً وايي چي زه له كيد او مكر څخه د شيطان دومره نه بېرېږم لكه د كيد او مكر څخه د مايني. ولي چي خداى پاك وايي "ان كيد الشيطان كان ضعيفاً" او د ښځو په باره كي يې وويل "ان كيدكن عظيم" ولذا ورد ان النسا حبائل الشيطان.

درويش وايي: چي په تجربه ثابته ده چي ښځه كولاى سي چي پلار او زوى سره جلا كړي او په اجنگ يې اخته كړي، او وررور و ورور سره اخته كړي اول مكر د ښځي ژړا او اوښكي تويول چي ددې اختياري كار دى، خصوصاً پر هغه چا د مايني دروا غ او مكر ډېر اثر كوي چي مېړه ددې سره ملاعبت او مچي ځني اخلي چي مقدمه د جماع دي.

درويش وايي: چي د عزيز ومخته چي طفل شاهدي اداً كړه. نو دده يقين سو پر برائت د يوسف ﷺ، او پر ملامتيا د زلېخا. نو يې دا خبره وكړه "انه من كيدكن آه" كما قال العارف الجامي قدس سره:

عزيز از طفل چون گوش اين سخن كرد ...... روان تفتيش حال پيرهن كرد
چو ديد از پس دريده پيرهن را ...... ملامت كرد آن مكاره زن را
ز كيد زن دل مردان دو نيمست ...... زنانرا كيدهاى بس عظيمست

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

عزیزان را کند کید زنان خوار ...... بکیدزن بود مردانی گرفتار
زمکرم زن کسی عاجز مبادا ...... زن مکاره هرگزخود مبادا

درویش وایي: چي ظاهر د ښځو ضعیف دی سړی وایي چي دا به رښتیا وایي او باطن د دوی خبیث او کوږ دی. فانهن خلقن من ضلع آدم ﷺ وضلع لایکون الا اعوج. وعقولهن قاصرة. ځکه د دوو ښځو شاهدي د یوه نر سره برابره ده او دیانت یې هم کم دی ځکه په میاشت کي پینځه یا شپږ ورځي بېله لمانځه او روژې تېروي کما قال رسول الله ﷺ. او د ښځو سره شیطان ستنه چي مخامخ ونر ته مکر او حیلې کوي او شیطان په غلا او په پټه وسوسې ونر ته ور اچوي. وفي الحدیث الصحیح قال رسول الله ﷺ مارئیت من ناقصات عقل ودین اذهب للعب الرجل الحازم (ای العاقل القوي الرای) من احدی کن.

يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا ۜ

اې یوسف له دې قصې څخه اعراض وکړه یعني شائع کوه یې مه چي ما ته لوی پېغور جوړېږي ..... بیت:

قدم از جای غمازی بدرنه .... که باشد پرده پوش از ده دربه.

او بیا عزیز وزلیخا ته خطاب وکړی.

وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ ۖ إِنَّكِ كُنتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ۝

او ته یا زلیخا طلب د بخښني وکړه د خپلي ګناه چي اراده او عزم د زنی دي د یوسف ﷺ سره په تحقیق ته په من القوم المذنبین کي یې. نو خطأ په معنی د ذنب ده.

سوال: عزیز خو مخاطب د زلیخا ؤ. نو یې من الخاطئات ولي نه وو وایه؟

ځواب: د عزیز دا قصد نه ؤ چي یوازي د ښځو حال بیان کړي بلکي بیان د نوع دی که رجل وي او که انثی، نو په صیغه راورلو د جمع مذکر یې تغلیب د نر پر ښځه وکړی. تاریخ پوهان وایي چي عزیز ډېر حلیم سړی ؤ. او بې غیرته هم ؤ ځکه یې زلیخا ته ضرب او کوب ورنه کړی بلکي په دغه قدر یې کفایت وکړی "انک کنت من الخاطئین"...... ابیات جامي رحمه الله:

عزیز این گفت وبیرون شد زخانه .... بخوش خویی سمرشد درزمانه
تحمل دل کشت اما نه چندان .... نگر خویی خوشست مانه چندین

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

راوي وايي چي عزيز قسم واخستي چي د زليخا سره به څلوېښت ورځي ملاقات ونه کړم او يوسف عليه السلام يې له کوره وه ايستلی په نورو کارو او خدمت يې اخته کړی او زليخا يوازې پاته سوه، چي د يوسف عليه السلام د نوراني مخ له ليدلو څخه هم محرومه سوه.

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ

او وويل ښځو په ښار کي د مصر.

بوه سه: چي محمود آلوسي رحمه الله په روح المعاني کي وايي چي مشهوره داده واليه ذهب ابوالحيان چي نسوة جمع تکسير ده للقلة کصبية وغلمة. او مفرد له خپله لفظه نه لري بل من معناه وهو امرئة. او ابن سراج وايي چي اسم جمع د مرئة ده وعلى کل فتانيثه غير حقيقي، ولا التفات الى کون ذالک المفرد مؤنثا حقيقياً. نو ځکه يې فعل مؤنث نه راوړی يعني قالت، ودې ځواب ته مظهري او روح البيان هم اجمالي اشاره کړې ده.

درويش وايي: چي دا ښځي پينځه وې (۱) زوجة الحاجب (۲) زوجة الساقي (۳) زوجة الخباز (۴) زوجة الدواب (۵) و زوجة البواب، دې ښځو دا خبرې هلته وکړې چي اوازه د امرئة العزيز او د يوسف او مراودة د امرئة العزيز په مصر کي نشر سوه.

پوښتنه: دا اوازه په مصر کي چا ګډه کړه او سره ددې چي عزيز مصر يوسف عليه السلام ته وويل اعرض عن هذا؟

ځواب: دا شهرت په مصر کي د يوسف عليه السلام له خوا نه دی راغلی بلکې د زليخا د خوا څخه دی، ولي چي دې ته به هره ښځه راغله زليخا به خپل حال او د معشوق يوسف حال ورته وايه.

مصرع: .... که عشق ومشک رانتوان نهفتن.

امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَن نَّفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا

د عزيز مايني زليخا مراوده د خپل مريي عبراني څخه يعني يوسف عليه السلام له نفسه دده، يعني دده جماع او فاحشه غواړي. په تحقيق يوسف ورخيرلي ده

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پرده ددې د زړه فدخل فيه حباً.

پوهه: چې لفظ د "حباً" تميز دی له نسبت څخه د شغفها ای دخل حبه قلبها، سدي رحمه الله وايي چې شفاف يوه نرۍ پرده ده پر زړه باندې.

إِنَّا لَنَرٰىهَا فِي ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۳۰﴾

موږ دا وينو (رؤية علمي دی) په ګمراهۍ کې له هدايت څخه وبعد من الصواب، ولې چې دا د عزيز مصر دا لويه رتبه او دا له مريي څخه جماع غواړي. نو دا ظاهره ګمراهي ددې ده چې خپل د عصمت پرده په خپله پر ځان څيرې او ځان وتوله اهل مصر ته انګشت نما کوي، لکن عشق د زليخا که څه هم مجازي ؤ لکن دا مجبور الحال وه، خواجه عطار قدس سره وايي:

هر كه او در عشق صادق آمدست ...... بر سرش معشوق عاشق آمدست

گر بصدقی عشق پيش آيد ترا ...... عاشقت معشوق خويش آيد ترا

درويش وايي: چې په اخير کې ددې قصې به مصداق د شيخ عطار د بيتو تا ته ښکاره سي ان شا الله تعالى.

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ

نو چې واورېدی زليخا مکر ددوی يعني غيبت ددوی.

سوال: غيبت ته يې مکر ولې ووايه؟

ځواب: له دې سببه چې دا خبره دوی په پټه کول لکه ماکر چې مکر په پټه کوي، او ابن اسحاق رحمه الله وايي چې مکر يې له دې کبله ورته ووايه چې ددوی غرض دا ؤ چې د يوسف عليه السلام وليدلو ته حيله جوړه کړي چې د يوسف د حسن او جمال دوی اورېدلي وه.

أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَـًٔا

دوی يو څوک ورواستاوه د مهمانۍ لپاره او زليخا ډېره په زړه پورې مهماني مهيا کړې وه او څلوېښت ښځې چې له دوی څخه دا غيبت صادر سوی ؤ را وه يې غوښتلې، ابن عباس او ابن جبير رضي الله عنهم او سعيد بن المسيب او قتاده رحمهما الله وايي چې د "متكأ" معنی طعام دی.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سوال: متكأ خو د تكيې شي ته وايي، نو طعام ته څرنګه متكأ وويل سو؟
خواب: مېلمانه چي اول راسي بالښتانو ته تكيه كوي د حضور طعام تر وختـه پوري، نو طعام ته يې متكأ وويل استعارةً يقال يتكأنا عند فلان اى طعمنا عنده.

فائده: چونكه تكيه زده طعام خوړل د متكبرانو عادت دى نهى رسول الله ﷺ ان ياكل احد بشماله (اى بغير عذر) ويا كل متكأ (رواه ابوشيبة في كتابه)

او بعض علما وايي چي متكأ هرهغه طعام ته وايي چي په چاړه قطع كېږي كان القاطع يتكأ عليه بالسكين لكه سېب او نارنج وغيره، او ابو يزيد انصاري وايي چي هر طعام چي په چاړه پرېكېږي هغه عرب ستك بولي، او ستک او بتک بالبا والميم قطع ته وايي، بغوي رحمه الله وايي چي زلېخا خونه ښائسته كړې وه بالمفروشات الفائقة او رنګارنګ مېوې او اطعمه يې ايښي وه او بالښتان يې د تكيې لپاره هم صف صف ايښي وه او دا ښځې يې دعوت كړې وې.

وَءَاتَتۡ كُلَّ وَٰحِدَةٖ مِّنۡهُنَّ سِكِّينٗا وَقَالَتِ ٱخۡرُجۡ عَلَيۡهِنَّۖ

او زلېخا د هري ښځي په لاس چاړه وركړه چي ددوى په زمانه كي غوښي په قطع د چړې خوړل كېدي كما هو العادة اليوم في المتكبرين والمترفهين، او زلېخا و يوسف ته وويل پر راووځه، زلېخا يوسف ﷺ په بل ځاى كي كښېنولى و.

عكرمه رحمه الله وايي چي فضل د يوسف ﷺ په حسن او جمال كي پر نورو ذى حسن والاوو باندي لكه فضيلت د څلورلسم د سپوږمۍ پر نورو ستورو. په حديث شريف كي چي روايت يې ابن جرير او حاكم كړى دى لـه ابو سعيد خدري رضي الله عنه څخه چي رسول الله ﷺ وويل چي ما وليدى يوسف ﷺ په ليلة المعراج كي كالقمر ليلة البدر.

زلېخا و يوسف ﷺ ته ډېري زارى وكړې چي زه ستا د محبت لـه سببه د مصر د ټولو ښځو په خوله كي افسانه سوم او پر ما يې دا فيصله كړې ده "انا لنراها في ضلال مبين" او دوى ستا حسن ناديده زه يې د ملامتيا په غشو ويشتلې يم ته ښه ځان په ښو كالو سره اراسته كړه او دوى چي تا وويني ما به معذوره وګڼي ستا په عشق. او زما به دوى ته ژبه د ملامتيا د جواب خلاصه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سي، او دوی به زما له ملامتيا څخه توبه وکاږي او پښېمانه به سي، دا به ستا لوی احسان وي زما سره. الغرض زليخا يوسف ﷺ په وړته زاريو قانع کړی چي ودغو ښځو ته راووځي بې حجابه په ښه لباس کي.

فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ

نو چي وليدی ښځو د يوسف جمال او حسن په حيرت کي ولوېدې او هوش يې له سرو څخه ولاړی، روح البيان، مظهري او روح المعاني له ابن عباس رضي الله عنهما څخه روايت کړی دی چي معنی د "اکبرنه" حضن" يعني حيض راغلی، او ضمير و يوسف ته راجع دی بحذف المضاف ای من اجل يوسف.

پوښتنه: حيض ته کبر ولي وايي؟

ځواب: بلوغ د ښځي په حيض معلومېږي او دا حالت د حيض بې وخته، وښځي ته هغه وخت پېښېږي چي په غايت درجې کي د جماع شوق يې په زړه کي پيدا سيئ، عربي محاوره يې داده "اکبرت المرئة اذا حاضت كذا في تفسير الكواشي".

درويش وايي: چي دا تفسير چونکه نادر و، نو ځکه ما وتفاسيرو ته حواله ورکړه تاچي ژبه د حاسد اعظم خيل عاق الاب المرحوم کتاب فروش بنده سي

چشم بد اندېش که بر کنده باد ..... عيب نمايد هنر ش د ر نظر

هم يحسدونني وشر الناس كلهم ..... من عاش في الناس يوماً غير محسود

دا د پوه سړي قاعده ده چي د سپو د غپا په سبب خپل سفر نه قطع کوي.

درويش وايي: چي ښځي د مصر چي د زليخا مېلمني وې چړې يې په لاس کي وې چي اترج او سېب وغيره يې قطع کاوه.

وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا بَشَرًا

او دوی په چاړه خپل لاسونه پرې کړه يعني دومره يې هوش له سرو څخه په ليدلو د يوسف ﷺ ولاړی چي دوی په ځای کي د قطع د سېب وغيره چړې پر خپلو لاسونو تېرولي او د غايت حيرت څخه په الم د قطع اليد نه پوهېدلې يعني لاسونه يې له اختيار څخه وتلي وه او زړونه يې له ادارک څخه د الم اليد غافله وه كذا في تفسير التبيان، نو دوی يعني ښځو وويل تنزيه او پاکي ده خدای پاک لره له عجز څخه او تعجب دی خدای پاک لره پر کمال قدرت دده يعني داسي حسن

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فوق العادة يې په يوسف عليه السلام کې ايښې دی. اصل ددې کلمې حاشا لله وُ د کثرت استعمال له کبله الف ځنې حذف سو. دا يعني يوسف خو نه دی بشر. ولې چې په بشر کې دومره خوبصورتې او ښائست چا نه دی ليدلی الی يومنا.

پوه سه: چې عمل د ما نافيه لکه عمل د ليس دی. مذهب د حجازيينو لمشارکتها في النفي. او اهل کوفه يې منصوب په نزع د حرف جر بولي. والتقدير عندهم ما هذا ببشر.

إِنْ هَٰذَآ إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾

نه دی دا شخص يوسف مگر ملکه ده چې گرانه ده پر خدای.

درويش وايي: چې د خلگو په عقولو کې دا راسخ ده چې ملائکه احسن صورة دي تر هر چا چې ژوندي مخلوق دی. او دا هم د خلگو په عقولو راسخ ده چې بدرنگه تر شيطان نسته. داغه رنگه تشبيه د حسن الصورة د ملکې سره کوي وايي فلانی ملکه ده، او د يو قبيح صورت ته تشبيه د شيطان سره کوي وايي چې فلانی لکه شيطان.

حکايت: جاحظ چې يو ستر عالم وُ په نحو او معاني کې او په صورت او مخ ډېر بدرنگه وُ، جاحظ وايي يو وخت زه په بازار کې روان وم يوې ښځې راته وويل چې ملا صاحب تر دغه دکان د زرگر به زما سره ولاړ نه سې، ما ورته وويل چې درسره ځم، ښځې زه راهي کړم او زرگر ته يې ودرولم، ښځې زرگر ته وويل چې داغسې ماته اشاره وکړه، ښځې وويل ملا صاحب تکليف مې درکړی خدای پاک دې ثواب درکړي. ښځه راځخه راهي سوه زه حيران پاته سوم چې ددې ښځې څه مطلب وُ، نو ښځه خو ولاړه ما له زرگر ځخه پوښتنه وکړه چې دې ښځې تا ته څه اشارتې خبره وکړه؟ زرگر راته وويل چې دا ښځه څو مده په ما پسې ده چې ماته له زرو ځخه د شيطان صورت راجوړ کړه ما به ورته ويل چې ما خو شيطان نه دی ليدلی، نو څرنگه يې درجوړ کړم. دې نن ته راوستلې او راته وه يې ويل چې لکه دغه ملا صاحب داسې شی راجوړ کړه. د مصري ښځو د خبرو تائيد: "ماهذا بشراً" په نورو روايتو کې راغلي دي چې يوسف عليه السلام چې به د مصر په کوڅو کې روان وُ، نو د مخ رڼا به يې په کوڅو کې داسې معلومېدله لکه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ربا د لمر له اسمان څخه وقد صح ان امه راحيل وجدته سارة كانتا جميلتين جداً.

درویش وايي: چې څه وخت چې زلېخا دلیل د مجبوریت خپل په حب کې د یوسف ﷺ وملامتونکو مصري ښځو ته په ښه وجه واضح کړی، نو بيې داسې وويل

قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِىْ لُمْتُنَّنِىْ فِيْهِ

دغه دی هغه عبراني مريی چې تاسې زه ملامتولم په عشق کې دده، په تاسې يې په يوه ديدار څه فساد ونه وکړه، نو زما به په روز مره ديدار کې څه حال وي.

پوه سه: چې یوسف که څه هم حاضر ؤ لکن اشاره يې په لفظ د بعيد چې "ذالک" دی ورته وکړه اشارةً الى بعد رتبته كذا قالوا في قوله تعالى ذالك الكتاب لاريب فيه فتأمل.

وَلَقَدْ رَاوَدْتُّهٗ عَنْ نَّفْسِهٖ فَاسْتَعْصَمَ

او په تحقيق ماطلب وکړی له نفسه دده كناية عن الجماع ده لار د عصمت خپله کړه او ماته يې منع وکړه، زلېخا چې دا اقرار ومصري ښځو ته وکړی ددې لپاره چې دوی هم زما سره کومک وکړي او یوسف ته زما سره همکاري وکړي، ولهذا مصري ښځو یوسف ﷺ ته وويل اطع مولاتک ددې په خوله وکړه.

درویش وايي: چې زلېخا د حيلو په باب کې نسوه کامیابه په خپل مقصد کې او د عجز او زاريو کار يې هم په درد نه وخوړی اخيراً د زور او پېش رو کار ته يې لاس ورواچاوه او وه يې ويل:

وَلَئِنْ لَّمْ يَفْعَلْ مَآ اٰمُرُهٗ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُوْنًا مِّنَ الصّٰغِرِيْنَ ﴿۳۲﴾

"لام موطئه د قسم محذوف دی" که چېرې یوسف ونه کړي هغه کار چې زه دی په امر کوم يعني الجماع، په تحقيق دی به بندي کړل سي او هر آئینه دی به گرځي د ذلیلانو په ډله کې.

پوه سه: چې "ليكونن" مؤکد په نون خفيفه دی چې الف سره اوړي په وقف کې لشبهها بالتنوين.

درویش وايي: چې جامي رحمه الله په بيان کې د وعيد د زلېخا و یوسف ته داسې وايي:

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

اگر نه نهد بکام من دگر پای .... ازین پس کنج زندان سازمش پای
بگردد مرغ وحشی بدان رام .... که گیرد درقفس یک چند آرام

قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ

یوسف وویل یا رب بندي خانه زما خوښه ده تر هغه کار چي زلیخا او کومکیاني ددې یعني د مصر ښځي وهغه کار ته ما دعوت کوي یعني فاحشة الزنی.

عجب درمانده ام :درکار ایشان .... مرا زندان به از دیدار اینان
به از صد سال درزندان نشینم .... که یکدم طلعت ایشان به بینم

پوښتنه: داعي د زنی خو یوازي زلیخا وه، نو صیغه د جمع یعني "یدعونني" يې ولي راوړه؟

ځواب: ما په ترجمه کي ددې آیت ددې پوښتني ځواب ته اشاره وکړه په دې عبارت او کومکیان آه، او بعض مفسرین وایي چي هغو نورو ښځو هم یوسف وخپلو ځانو ته دعوت کړی ولپاره د زنی، او دا هم یو معقول ځواب دی چي یوسف ﷺ مراعات د حسن خدمت د زلیخا وکړی. نو له تصریح څخه يې و تعریض ته مخ واړاوه. علما وایي که یوسف ﷺ د سجن غوښتنه په دې قول ده رب السجن احب الي" نه وای کړی او سوال د عافیت يې کړی وای په سجن به نه وای مبتلا سوی.

درویش وایي: چي چونکه خدای پاک ته د یوسف ﷺ رتبه د عزیز مصر منظوره وه او هغې رتبې ته بېله بندي خاني نسوای رسېدلای کما سیأتي في القرآن العزیز، نو ځکه د یوسف ﷺ پر خوله خدای پاک د "رب السجن احب الي" وروستی لکن قطع نظر له حال څخه د یوسف ﷺ مسلمانانو ته اولی سوال د عافیت دی، له دې کبله یو سړی چي سوال د صبر يې کاوه، ترمذي له معاذ رضي الله عنه څخه روایت کړی دی سمع رسول الله ﷺ رجلاً وهو یقول اللهم اني اسئلک الصبر، قال ﷺ سالت البلاء (لان الصبر انما یکون علی البلاء) فاسئله العافیة، طبراني له عباس بن عبد المطلب رضي الله عنه څخه روایت کړی دی چي ما و علیه الصلوة والسلام ته وویل "علمني شیئاً اسئله ربي ﷻ فقال یا عم سل الله العافیة في الدنیا والآخرة انتهی باختصار الحدیث.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حکایت: د یوه شیخ په حال کې د غرق په دریاب کې د محبت الهي داسې تر خوله ووتل ستا رضی او محبت غوارم وهري بلا ته د دنیا تیار یم. خدای پاک عذاب د بولو د بندیدلو پر مسلط کړی، یوه ورځ خو یې په غایت مشقت کې صبر وکړی، اخیر یې د صبر پیمانه لبریزه سوه امکان د صبر یې له لاسه ورکړی، چې په ځان پوه سو، نو یې لمن د جوزو ډکه کړه او د کلي کوچنیانو ته یې وویل چې یو یو جوز درکوم زه به څغلم تاسې ناري راپسې وهئ چې خدایه کاکا دروا غ ویله پښېمانه دی. د کوچنیانو مېله سوه. یو دوه چکره چې یې ورکړه بولي یې ایله سوې.

وَإِلَّا تَصۡرِفۡ عَنِّي كَيۡدَهُنَّ أَصۡبُ إِلَيۡهِنَّ وَأَكُن مِّنَ ٱلۡجَٰهِلِينَ ۝٣٣

که ته اې خدایه ما خلاص نه کړې له چمو څخه ددوی چې دوی زما په سترګو کې فاحشه د زنی ښائسته کوي یعني دوام پر عصمت را نه کړې. زه به میل وکړم دوی ته یعني ددوی دعوت د فاحشة الزنی به قبول کړم یعني په مقتضی د طبع بشري او شهوت انساني. والصبوة في اللغة المیل الی الهوی. نو ددې آیت مقصود دادی چې یوسف ﷺ په ضمن کې اخبار د خدای ﷻ دوام پر عصمت غواړي، او زه به وګرځم د جاهلانو له ډلې په سبب د ارتکاب د فعل د فاحشة الزنی لان العاقل لایقبل القبیح شرعاً.

فائده: مسلمان چې هره ګناه کوي په جهالت کې یوه یوه درجه یې پورته کېږي الا ان یتوب.

فَٱسۡتَجَابَ لَهُۥ رَبُّهُۥ فَصَرَفَ عَنۡهُ كَيۡدَهُنَّۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ۝٣٤

نو قبول کړی خدای پاک خواست د یوسف چې په ضمن کې ددې خبرو د یوسف راغلي وه الا تصرف آه. نو خدای پاک دفع کړی له ده څخه مکر او کید د زلیخا او ملګرو پر دې ډول چې یوسف ﷺ ته یې ثبات او دوام پر عصمت ورکړی حتی چې ده سجن مختار کړی ولو کان مشقة عظیمة علی اللذات الشهوية چې په ضمن کې د هغه معصیت الهي د زنی نغښتی و. په تحقیق خدای ﷻ اورېدونکی دی د دعا د متضرعینو او خبر دی په احوالو ددوی ومن جملتهم یوسف الصدیق.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِّنْ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰيٰتِ

وروسته ښکاره سوه عزيز مصر او همکارانو مشاورينو ته دده وروسته تر دې چي دوی وليدل دلائل دالة پر صدق د يوسف ﷺ او برائت دده من کلام الطفل وقد قميص من دبر وقطع النسا ايديهن وعدم الامتثال ليوسف لدعوتهن وقبول السجن في مقابل دعوتهن الى الزنى مع زليخا ومعهن.

پوه سه: چي په "بدا" کي ضمير مبهم دی چي تفسير يې دادی:

لَيَسْجُنُنَّهٗ حَتّٰى حِيْنٍ ۝

چي دی بندي کړو تر يو وخته پوري، غرض ددې دا ؤ چي دی بندي کړو نو تهمت له زليخا څخه به دفع سي. او خلګو ته به په سبب دده د بند دا ثابته سي چي يوسف ملامت ؤ، د "الى حين" معنی داده چي تر هغه وخته پوري چي اواز دفع کېږي او دا اوږ مړ کېږي يعني بيرته به يې رها کړو.

پوه سه: چي دا کار عزيز وکړی په امر د زليخا ولي عزيز که څه هم ددې مېړه ؤ لکن په حقيقت کي لکه مريي ؤ، او مهار د کارو د عزيز د زليخا په لاس کي ؤ.

پوښتنه: د زليخا مقصد په دې کي څه ؤ؟

ځواب: ددې غرض دا ؤ چي يوسف ﷺ چي د بندي خانې خواري او ذلت ويني زما به مسخر سي او زما ومقصد ته به غاړه کښېږدي، او يا يې دا غرض ؤ چي دا د قريبانو او نورو ښځو له غيبت ويلو څخه شرمېدله.

زليخا ومېړه ته وويل چي دې عبراني مريي زه رسوا او انګشت نما کړم بخبرهم انې راودته عن نفسه، نو يا به ته ماته اجازه راکوې چي خلګو ته ور ووځم او خپل عذر ورته بيان کړم واما ان تحبسه الى ان تنقطع مقالة الناس، يعني يا به يې بندي کوې تر څو چي خبري د خلګو دفع کېږي او د خلګو به يقين سي چي مجرم يوسف ؤ.

سوال: زليخا څرنګه پر خپل محبوب قلبي حبس خوښ کړی؟

ځواب: دا بېرېدله چي عزيز دا مريي پر بل چا خرڅ نه کړي يا يې له مصر څخه خارج بل ځای ته يې وانستوي، فرضيت بالحجاب عنه مکان خوف الذهاب للابد، ددې خيال ؤ چي خبر د يوسف له بندي خانې څخه نسي که راضي سو

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

هورې بندي خانې ته به پټه ورخې خپل قضاً حاجت به کوې .... مصرع:
لکن این خیال بود ومحال بود وجنون.

عارف جامي قدس سره السامي وايي:

زلیخا را چو آن جادو زبان .... شد از زندان امید وصل جانان
برای راحت خود زیج او خواست .... دران ویران امید گنج او خواست
چو نبود عشق عاشق را کمالی .... نه بند د جز مراد خود خیالی
طفیل خویش خواهد یار خود را .... بکام خویش خواهد کار خود را
ببوی یک گل از بستان معشوق .... زند صد خار غم بر جان معشوق

راوي وايي چې د عزيز مصر درې بندي خانې وې (۱) سجن العذاب چې هغه په مځکه کې کندلی ځای ؤ او په هغه کې لړمان او ماران وه او داسې تاريک ځای ؤ چې د شپې او ورځې درک نه پکښې معلومېدی (۲) يو سجن هغه ؤ چې په مځکه کې يو ځا ځلوېښت گزه ژور ؤ، نو د ملک چې به يو چاته ډېره غصه راغله، نو هغه بندي به يې ودې ځاه ته پر سر ورغورځاوه چې د ځاه پای ته نارسيده به مړ سو (۳) سجن العافية وه چې هغ د مځکې پر سر ؤ، نژدې وقصر عزيز ته، نو د ملک يا عزيز چې به يو نوکر يا حکومتي مأمور ته درد راغلی نو په دغه سجن العافية کې به يې بندي کړی، نو زلېخا چې په امر د عزيز د يوسف بندي گول وغوښتل، نو د بندي خانې آمر يې په خط کې نوشته کړی چې د يوسف نامي بندي لپاره يو تنها وطاق اراسته کړه. او بيا يې يوسف ﷺ ته وويل چې پر ما دې ډېرې ځيگر خونې. تېرې کړې او زما هره حيله دې ناکامه کړه او زه دې په ټوله مصر کې شرمنده او انگشت نما کړم اوس به دې زه واستوم وعذاب ورکونکو ته د بندي خانې چې تاته جزاً د عذاب ستا چې پر مادې تېرې کړې درکړي، او زه به په تا واغوندم په عوض کې د ورېښمينو کالو چې ما په تا اغوستې وه د وړيو کالې چې نازک پوست دې دروخوري، او داسې قيد او زولنې به دې په پښو کې دراچوم چې هډوکي د پښو به دې درد کوي او داغه يې هم وکړه.

سوال: څرنګه د زلېخا پر يوسف ﷺ چې ددې محبوب قلبي ؤ دا دومره تکليفونه او رېړول روا وبلل؟

ځواب: ددې خيال دا ؤ چې يوسف به زارۍ راته وکړي چې ستا مقصد به

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درسره کرم خو ماته دا تکلیف مه راکوه لکن یوسف ﷺ د خدای پاک شاکر ؤ چي له مصیبت څخه د فاحشه خلاص سوم او پر دې ناوړه عذاب صابر ؤ.

درویش وایي: چي مولی جامي قدس سره دغه ماجری په منځ کي د یوسف او زلیخا په ښو او دلپذیره فارسي ابیاتو بیان کړې ده لکن څه وکړم چي د اوسنی زماني طالبان او امامان د خپل جهل له سببه د فارسي د نظم او نثر څخه ډېر بد وړي. او درویش ته خو واره طالبانو په دې باب کي شکایتونه کړي دي لکن درویش یې شکایت ته غوږ نه دی نیولی:

بگوی آنچه داني سخن سودمند .... وگر هیچ کس را نیاید پسند

درویش وایي: چي دوی دې خپل د جهل په لغت فارسي سره چي افصح د السنه وو ده دروسته تر عربي چاره وکړي یعني کم از کم پنج کتاب، حافظ، بوستان او گلستان سعدي او یوسف زلیخا کتابونه دي پر یوه استاذ مقتدر في اللغة الفارسية زده کړي، ورونو دا مذکوره کتابونه تقریباً په یوه کال کي ښه زده کېږي د عمر لپاره به دي په ښه درسي.

راوي د قصې وایي چي یوسف ﷺ چي د بندي خانې دروازې ته ورغلی سر یې کښته کړی کښېنستی بسم الله او حمد د خدای ﷻ یې ووایه بندیان پر راټول سول. ولي چي د یوسف د حسن اوازه او محبت د زلیخا دده سره تولو اورېدلي وه او د تعجب گوتي یې په غاښو کي نیولي وې. راوي وایي چي یوسف ﷺ عمومي بندیانو ته داسي دعا وکړه اعطف علیهم الاخیار ولا تخف عنهم الاخبار. خلق وایي چي بندیان اعلم الناس دي بکلام خبر یحدث في خارج السجن.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ

او داخل سوه سره د یوسف یعني په ورځ د دخول د یوسف ﷺ بندي خانې ته "کما یدل علیه کلمة مع" دوه ځوانان یعني مریان د ولید بن ثروان العملیقي ملک مصر. چي یو یې اشپز نان وای ؤ او بل یې شراب جوړونکی ساقي ؤ. بغوي وایي چي سبب د بند ددې دوو مریانو چي خلکو د ملک مذکور لپاره یو دسیسه جوړه کړې وه چي دی ووژني او دده په ځای کې بل شاه مقرر کړي. نو اشپز او ساقي ته یې ډېري روپۍ منلي وې چي تاسي د ملک په خوراک او شرابو کي زهر

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

گډ کړئ. نو خباز (ډوډۍ پخونکي) داغسي وکړه او ساقي له زهر ګډولو څخه پښېمانه سو. نو مابنام چې یې ملک ته طعام او شراب راوړل. ملک چې طعام ته لاس وړ وغځاوه ساقي ږغ پر وکړی لا تاكل ایها الملك فان فيه سم. ساقي وملک ته وویل لا تشرب ایها الملك فان الشراب مسموم ايضاً.

پادشاه ملک و ساقي ته وویل چې ته دا شراب وڅښنه. ساقي وڅښل هیڅ په ونسوه، ولي په شرابو کي خو زهر نه وه اشپز ته یې وویل چې دا طعام وخوره، نان وای له خورک څخه ډډه وکړه. نو ملک دغه طعام پر یو حیوان تجربه کړی هغه چې وخوړی مړ سو. نو ملک دواړه بندي خانې ته واستول او هغه ورځ د یوسف ﷺ د دخول ورځ هم وه.

سوال: ساقي خو بری الذمة ؤ له جنایته. نو هغه یې ولي بندي خانې ته استاوه؟

ځواب: د مزيد تحقيق لپاره چې تاسي ته رڼې چا درکړي وې او هغه کسان څوک وه. راوي وايي چې یوسف ﷺ به بندیانو ته ویل هر یوه چې خوب ولیدی ماته دي وايي زه يې تعبیر ورته کوم. نو دا دوو بندیانو وویل چې راځئ چې دا غلام عبراني تجربه کړو. نو له یوسف ﷺ څخه یې د خپل خوب تعبیر وپوښتی هر یوه بېله دي چې دوی خوب لیدلی ؤ پوښتنه یې وکړه. د ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت دی "مارئينا شيئاً وان ماتحا لما ليجربنا يوسف. او بعض مفسرين وايي چې دواړو حقيقةً خوب لیدلی ؤ. یوسف ﷺ چې دوی دوه ولیدل ډېره غمناکه ناست وه. نو یې سبب دغم ځني وپوښتی هغو خپل تول صورت حال ورته بیان کړی او زیاته یې کړه چې د شپې مونږ دواړو خوب لیدلی. د هغه په تعبیر کي فکر جن یو. یوسف ﷺ ورته وویل چې تاسي خوب لیدلی ؤ ماته ووایاست زه بې تعبیر درته وکړم قال الله عزوجل.

قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا

یو د ورته وویل چې ساقي وو چې ما خپل ځان په خوب ولېدی چې زه نښتېخم یعني چوڅ تانروم انګور.

یوه سه: چې خمر یې وانګورو ته په وخت کي دعصر ووایه په اعتبار د مايول اليه یعني مجاز دی او بعض علما وايي چې خمر انګورو ته وايي په لغت د عمان فلا مجاز

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حينئذ د عربي عبارت د ساقي ترجمه داده چي ما خوب وليدې چي زه په باغ كي يم او دانګور درختي ته ودرېدم چي درې وانبکیه انګور پورې ځړېدل او د ملك ګلاس زما په لاس كي وو درې سره مي پكښي ونښتېړل ملك ته مي وروړه او ملك وڅښل.

وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنِّيْٓ اَرٰىنِيْٓ اَحْمِلُ فَوْقَ رَاْسِيْ خُبْزًا تَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ ۭ نَبِّئْنَا بِتَاْوِيْلِهٖ ۚ

چي ما ځان په خوب وليدې چي اخستي مي وي پر سر برسېره ډودۍ چي مرغان خوراك ځندي كوي دا نفر اشپز وو. موږ خبر كړه په تعبير د دې خوب يعني ما يؤل اليه امره.

سوال: خوبونه خو دوه وه نو مفرد ضمير په "تأويله" كي څه رنګه ورته راجع سو؟

ځواب: محمود الوسي رحمه الله په روح المعاني كي وايي چي افراد د ضمير بتاويل ما ذكر او يا ما رونيي دی.

اِنَّا نَرٰىكَ مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ۝

موږ تا وينو يعني په سترګو او يا پر تا علم لرو چي رويت علمي سي د محسينتو څخه يعني چي ښه تعبير د خوبو كوي چي د هر بندي خوب چي تاېې تعبير ورته كړی وي هغه سي ختلی وي او يا احسان په معنی د علم دی كما في قول كرم الله وجهه قيمة كل انسان ما يحسنه اي يعلمه" او يا احسان كوونكی يې د بنديانو سره" يعني فاحسن الينا بتعبير رؤيانا ان كنت تعرفه.

پوه سه: چي روح المعاني" او مظهري او روح البيان او قرطبي په متقارب عباراتو سره د دې آيت ترجمه داسي كړې ده" په روايت د ضحاك رحمه الله بن مزاحم چي له ده څخه چا پوښتنه وكړه د دې آيت د تفسير په باره كي "ماكان احسان بيوسف" ده ورته وويل چي په بنديخانه كي به څوك مريض سو يوسف بېمار پرسي كول او ما يحتاج اليه المريض به يې وربرابراوه، او پر يو بندي چي به ځای تنګ سو يوسف به ځای ورته فراخه كاوه او كه يو بندي به ډېر مسكين وو پر نورو بنديانو به يې چانده وركوله. او يو بندي نه بلكه ډېر بنديان په بندي خانه كي وه چي د ډېري زمانې څخه به بنديان وه او اميد د خلاصون به يې نه وو او ډېر به غمجن وه يوسف به دوی ته تسلي وركول او دوی ته به يې ويل چي صبر وكړئ خدای جل جلاله به اجـ ت دركړي" ان مع العسر يسرا" الاية.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

او سره د بنده یوسف په عبادت د خدای ﷻ ډیر کوشان تبوله شپه به یې په قیام اللیل تېروله، نو بندیانو چې د یوسف اخلاق حسنه او عبادت فوق العادة ولیدی، نو یې وویل یا فتیٰ ما احسن وجهک وخلقک وحدیثک ای ځوانه څرنګه نوراني ښائسته مخ دی ستا او څومره زیبا دي اخلاق ستا او څونه خوږې او په زړه پورې خبرې دي ستا "لقد بورک لنا في جوارک" فمن انت ته څوک یې قوم خو یې زده ؤ چې عبراني دی اصل پوښتنه د نسب یې غرض وه د ورته وویل انا یوسف بن صفي الله یعقوب بن ذبیح الله اسحاق بن ابراهیم خلیل الله.

درویش وایي: چې دا بیان پر یوسف بنا دی پر مذهب د هغو علماؤ چې ذبیح الله اسحاق بولي لکن مشهوره دا ده چې ذبیح الله اسمٰعیل وو چې په اجدادو کې د رسول الله ﷺ وو، او تحقیق د دې بحث ډیر اورد دی یعني چې ذبیح الله څوک دی ومن الجانبین دلائل وجوابات "چې دا ځای نه دی د بیانولو، یوبندي وان او سر پرست د بندي خانې ورته وویل یا فتیٰ والله لو استطعت لخلیت سبیلک" ای ځوانه که زما په وسه پوره وای ما به ستا لار در خالي کړې وای یعني ده به ایله کړی وای غرض یې دا وو چې زه خو د حکومت نوکر یم ستا ایله کول مې په طاقت نه دی پوره "لکن سأحسن جوارک تمکن في ای ناحیة السجن شئت" په قصه کې راغلي دي چې هغه دوو بندیانو د ملک چې خباز او شراب جوړونکي وه یوسف ته وویل لقد احببناک حین رئیناک یوسف ورته وویل چې ستاسې دې په خدای قسم وي که به زما سره محبت کوئ" فو الله ما احبني احده الا دخل علي من حبة بلاً لقد احبني عمتي فدخل علی بلاً ثم احبني ابی یعقوب فمن جهة هذا الحب الغیبت في الجب کما مر تفصیله واحبني امرئة العزیز فوقعت فی السجن من حبها.

درویش وایي: چې د پلار د ورونړو حسد وو چې څاته واچاوه او د زلیخا د محبت بلا دی بندي خانې ته راوستی دا تولې قصې قریبا او بعیدا تیرې سوې.

یوه قصه د پلاد عمه دلته نه ده تېره سوې هغه قصه دا وه چې د یوسف ﷺ مور راحیل په نفاس د بنیامین چې تر یوسف وروسته پیدا سو مړه سوه، نو یعقوب ﷺ بني یامین مرضیه ته په لاس ورکړی او یوسف چې هم کشنی وو لکن پر پښو ګرځېدی، نو یوسف یعقوب علیه السلام وه خپلې خور ته چې د یوسف عمه سې په

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

لاس ورکړی د تربیې لپاره تر څو چې د پلاره سره ګزاره کولای سي پر عمه باندي ډېر ګران وو یوسف ﷺ چې تقریبا د اوو اتو کاله سو پلار یعقوب ﷺ خپلي خور ته وویل چې یوسف، نو اوس ماته راواستوه چونکه پر عمه ډېر ګران وو، نو یو کمربند چې قدیما د دې په لاس کې په پټه یعني د خوب په وخت کې د ده تر ملا غوټه کړی یوسف چې پلارته راوستی چې د دې ورور یعقوب ووداکورته ولاړه وروسته بېرته راغله چې یوسف کمربند غلا کړی دی چې تلاشي یې په کښې وکړه کمربند د یوسف تر ملا وو د یعقوبي شریعت سره سم غل د شي به په اندازه د قیمت د غلا کړي شي به د مالک سره د مال اوسېږي او د هغه خدمت به کوي. نو یوسف بېرته عمه د پلار څخه بوتی خپل کورته او د پلاره یې جلا کړی تر هغه چې وخت مقرر تېر سو. نو بیې یوسف د پلار یعقوب ﷺ په لاس ورکړی. نوره قصه د محبت د یعقوب ﷺ د ده سره تېره سوې ده.

قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِۦٓ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِۦ قَبْلَ أَن يَأْتِيَكُمَا ۚ

"قال" ای یوسف، تاسي ته به نه سي را طعام حسب المعمول چې تاسي خوری په بندي خانه کي، مګر زه مو خبر کړم په ماهیت د هغه طعام چې څه شی او څومره به وي، او رنګ او خوند به یې څرنګه وي دمخه تر دې چې تاسي ته راځي.

پوه سه: چې اراده د یوسف ﷺ دا وه چې دې دوو بندیانو خباز او ساقي ته د توحید دعوت ورکړی لانه اولی و اوجب علیهما تر تعبیر د خوب چې دوی له یوسف ﷺ څخه پوښتنه کړې وه، او هدایت د ایمان یې ورته وکړی او ایمان یې ددوی په زړونو کي ښائسته او زیبا شي وربنکاره کړی، کما هو طریقة الانبیا والعلما والصالحین، من الشفقة علی الناس، نو یوسف ﷺ دمخه تر ارشاد ددوی یوه معجزه من الاخبار بالغیب وربنکاره کړه تا چې دده پر صدق په دعوت د توحید او په تعبیر د رؤیا دلالت وکړي.

سوال: دې خبرتیا ته یې تأویل څرنګه وواېه او سره ددې چې تأویل بحسب الاستعمال في العربیة تعبیر ته د خوبو وایي؟

خواب: دا اطلاق له قسم څخه د استعاري دی یعني مطلق طعام خو مبهم دی او بندیانو ته چې راځي هغه نوع معین ده، داغه رنګه خوب لیدل یو مبهم شا

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

معلومه شی دی او تعبیر یې تعین دی.

بوه سه: چې دا استثنا مفرغ ده من اعم الاحوال والمعنی لا یاتیکما طعام في حال من الاحوال الا حال ما نبأتکما به.

بوه سه: چې "قبل ان یأتیکما" ای قبل ان یصل الیکما.

فائده: دا معجزه په مثال د معجزې د عیسی علیه السلام ده چې خلکو ته به یې ویل "وانبئکم بما تأکلون وما تدخرون في بیوتکم".

ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي

دا بنوونه بعض له هغو شیانو څخه چې زما خدای عزوجل ماته بنوونه کړې ده.

درویش وایي: چې مظهري خو دعوه کړې ده چې دا تعلیم په وحي قطعي اسماني یعني یوسف په دغه وخت کې نبي و. او روح المعاني او روح البیان وایي بالوحي وما یحصل به العلم کما للاولیاء أهل الکشف رحمهم الله ویقال له الالهام

بوه سه: چې غرض په دې قول کې د یوسف علیه السلام دا و چې بنوونه د غیب له قسمه څخه د کهانت او عرافت نه ده.

إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

ما پرې ایښی دی دین د هغه خلکو چې ایمان نه راوړي پر خدای پاک، یعني پر توحید د خدای عزوجل.

بوه سه: چې دا جمله استینافیه ده جواب د سوال مقدر ده چې له ماقبل څخه پیدا سو. کانه قیل لماذا علمک ربک تلک العلوم الجلیلة الشان. فاجاب اني ترکت آه. یعني ما پرې ایښی دی هغه دین چې خلکو په جمع واري کاوه من الشرک وعبادة الاوثان، فبذالک الترک حصل لي تلک المنقبة.

وَهُم بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾

او دوی په اخیرت سره یعني بعث بعد الموت سره دوی کافران وه یعني منکران وه.

بوه سه: چې کلمه د "هم" ثاني تاکید دی د اول "هم".

د خدای عزوجل حکمت: علما حقاني وايي چې يوسف علیه السلام خدای پاک مبتلا

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

کړی په مریي توب د قطفیر او بیا په بندي خانه کې د زلیخا له لاسه تاچي یوسف ﷺ په اخیر کې عزیز مصر وګرځي پر مریانو به رحم کوي او د بندیانو احوال پرسي به کوي تاچي بغیر حق بندي خو په بندي خانه کې نسته لکه دی چې ناحقه بندي ؤ. او داغه رنګه یې یوسف مبتلاً کړی په حسد د اقرباؤ او حاسدانو چې دده وروڼه وه کمامر قصته. تاچي دی عادت ونسي د حسد او ظلم سره د قریب او بیګانه او برداشت یې کړي. او مبتلاً یې کړی په غربت او مسافری او جلا وطنی تاچي دی په آینده کې د غرباؤ سره مرسته او ښه برتاؤ وکړي، وهکذا ددې حکمت داسي مثال دی لکه په سورة والضحى کې چې خدای پاک و علیه الصلوٰة والسلام ته خطاب کوي او وایي:

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۝ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۝ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ۝ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۝ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۝

كما سيأتي تفصيل ذالك في تفسير السورة المذكورة (سورة الضحى) في هذا التفسير ان شا الله تعالى.

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَآءِيٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ ۚ

او ما متابعت مختار کړی د دین او د ملت د خپلو پلرو (په معنا عام سره چې نیکه ته هم شامل سي) چې ابراهیم، اسحاق او یعقوب علیهم السلام وه. له جد ابعد څخه یې شروع وکړه پر پلار یې ودرول تقدیماً للاشرف فالاشرف او تقدیماً للاقدم زماناً فالاقدم زماناً.

فائده: یوسف ﷺ چې خپل آباء او اجداد وه فتیانو ته د ملک بیانول له دې سببه چې ددوی ښه وشوق او اعتماد پیدا سي دده پر خبره او تبلیغ.

پوه سه: چې مظهري رحمه الله وایي چې د یو عالم مرتبه په علم کې خلګو ته نه وه معلومه او دده اراده دا وه چې خپل (پیژند ګلوي) په خلګو کې نشر کړم نو دده ته جائزه ده چې خپل د ځان او خپل د علم صفت وخلګو ته وکړي تاچي خلګ دده قدر وپیژني او له ده څخه د علم استفاده وکړي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

سوال: دا تزکیه د خپل ځان نه ده، چې هغه ناجائزه ده؟

ځواب: انما الاعمال بالنیات. حدیث صحیح. او انبیاء علیهم السلام خو مامور په دغه سره دي. کریمه " وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ "

مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ

او نشته او نه ښایي موږ ډلي لره د انبیاؤ چې موږ به شریک نسو خدای پاک لره یو شی له شیانو که علوي وي او که سفلي وي.

ذَٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ

دغه توحید او علم فضل او مهرباني ده یعنې په سبب د وحي او یا الهام صحیح کمامر. او پر خلګو باندې یعنې په واسطه د تبلیغ او وعظ زموږ لکن ډېر خلګ د دغه نعمت د خدای ﷻ شکر نه وايي بقبول النصح والوعظ وتبلیغ الرسل.

يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ أَأَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

ای دوو ملګرو زما په په بندي خانه کې، آیا خدایان متعدد دي چې په امکان او عجز کې سره یو شی دي، که هغه بتان وي یا د سرو زرو یا د سپینو زرو یا د وسپنې یا د ډبرو او یا غیر له بتانو څخه وي لکه ملکي او بشر، نو دغه ښه دي او که الله عزوجل ښه دی چې واحد دی په جلال الذات او کمال الصفات کې چې د ده هیڅ شی مشابه نه په ذات او نه په صفاتو کې او نه په افعالو کې شته.

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءً

تاسې عبادت نه کوئ پرته له خدای ﷻ څخه.

سوال: مخاطب د یوسف علیه السلام خو دوه کسان وه یعنې فتیان، نو صیغه د جمع په "تعبدون" کې څرنګه راغله؟

ځواب: مراد د یوسف علیه السلام کل من کان مثلهما في الشرک.

پوهه: چې مراد له اسماء څخه مسمیات دي یعنې ستاسې معبودات فقط مسمیات دي من اللات والعزی والمنات وغیر ذالک چې په هغو کې هیڅ معنا د الوهیت او د استحقاق العبادة من القدرة علی الخلق والعلم الکامل والترزیق

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

والاحيا والاماتة وغير ذالک من صفات المعبود بالحق.

سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ

چي دا نومان تاسي پر ايښي دي او ستاسي نيکه گانو يعني د ارباب او آلهه نومان مو ورته وضع کړي دي بېله تحقق د معبوديت په دوی کي لکه مثلاً يک ته چي سړی وايي ځو نوره، چي نه دی نازل کړی خدای جل جلاله په هيڅ کتاب د کتب سماويه وو په استحقاق سره ددوی عبادت لره يو حجة او دليل لکه خدای جل جلاله خپل پر استحقاق د عبادت براهين قاطعه په ټولو کتابو کي د انبياؤ نازل کړي دي.

إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ

نه دی حکم د معبوديت بالحق مگر خدای پاک لره دی يعني په براهين عقليه وو سره او په دلائلو نقليه وو سره. او هغه خدای امر کړی په واسطه د انبياؤ عليهم السلام او د کتب منزله وو چي تاسي به عبادت مه کوئ مگر نه دده "ذالک دين القيم" يعني انحصار د معبوديت بالحق په الله عزوجل هغه دين دی مستقيم او ثابت کر الازمان ومر الدهور، وفي الدنيا والعقبى وما سوى ذالک کفر وشرک وضلال.

وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝

لکن ډېر خلگ چي عبارت دي له مشرکينو او کفره وو څخه علم نه لري چي حق او باطل سره جلا کړي، بيضاوي رحمه الله وايي هذا من التدرج في الدعوة والزام الحجة بين يعني يوسف لهم رجحان التوحيد على اتخاذ الآلهة على طريق الخطاب يعني قوله ياصاحبي السجن آه، ثم برهن على ان ما يسمونها آلهة ويعبدونها لاتستحق العبادة يعني بقوله ماتعبدون الخ، ثم نص على ماهو الحق القديم والدين المستقيم الذي لا يقتضى العقل غيره بقوله ان الحكم الا لله الى قوله ذالک الدين القيم، ثم حکم على اکثر الناس بعدم العلم بما هو الحق وعدم التميز بين الحق الحقيق بالقبول من الضلال المبين.

درویش وايي: چي يوسف عليه السلام چي خپل تبليغ د وحدانيت د خدای عزوجل په پوره تفصيل سره صاحبي السجن ته واوراوه، نو شروع يې په ترجمه او تعبير ددوی د خوبو وکړه وقال:

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

يٰصَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّآ اَحَدُكُمَا فَيَسْقِىْ رَبَّهٗ خَمْرًا

اې زما ملګرو په بندي خانه کي يو له تاسي څخه چي صاحب الشراب د ملک مصر ؤ، ورجوړوي خپل ملک ته خمر او شراب، او هغه درې وانګکي د انګورو چي ده په خوب ليدلي وه، د هغه تعبير دادی چي درې ورځي به دی په بندي خانه کي پاته وي درې ورځي وروسته به يې ملک ور وغواړي بيرته به يې پر خپلي پخوانۍ عهدې مقرر کړي.

وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَّاْسِهٖ

او هغه بل چي د ملک اشپز ؤ هغه به په دار کړل سي درې ورځي وروسته، او ده چي په خوب کي درې څنځيران ليدلي وه د هغه تعبير دادی چي درې ورځي به په بندي خانه کي وي وروسته به وايستل سي او په دار به سي، نو خوراک به کوي مرغان لکه کارګان ټپوسان وغيره ده د سر له غوښو څخه. له ابن مسعود رضی الله عنه څخه روايت دی چي فتيانو چي قول او تعبير د يوسف عليه السلام واورېدی دوی وويل چي موږ هيڅ خوب نه دی ليدلی، موږ صرف مسخرې کولې او ستا امتحان مو کاوه قال يوسف عليه السلام.

قُضِيَ الْاَمْرُ الَّذِيْ فِيْهِ تَسْتَفْتِيٰنِ

قضاً الهي جاري ده په هغه کار کي چي تاسي يې زما څخه فتوی غوښتله يعني تعبير د خوب، يعني ستاسي مرجع د کار هغه ده چي ما درته وويل که مو خوب ليدلی وي او که نه.

سوال: ددې دوو فتيانو خو ددوی د خوبو تعبير غوښتلی ؤ، نو ضمير د "فيه" يې ولي مفرد راوړی؟

جواب: افراد يې په تاويل د مايول اليه امر کما.

پوښتنه: لکه په روايت کي د ابن مسعود رضی الله عنه چي تېره سوه چي خباز او ساقي دواړو له خوب څخه انکار وکړی، د شرابي تعبير خو په زړه پوري ؤ، نو ده ولي انکار کاوه؟

ځواب: نسبت د انکار ودواړو ته له قسمه څخه د بنو فلان قتلوا مع ان القاتل

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

منهم الواحد. او روح البیان وايي چي انكار د شرابي لپاره د مراعات د خباز ؤ.

تفصیل القصة: ددې دوو کسانو حال هغسې ؤ لکه یوسف ﷺ چي ورته ویلي وه. دريږ ورځي وروسته ملک صاحب الشراب له بندي خانې وایستی او پر خپله پخواني وظیفه يې مقرر کړی او ډیر احسان يې هم ورسره وکړی. او خلات يې هم ورکړی ولي چي ملک ته دا معلومه سوه چي شرابي امين دی. او خباز يې له بندي خانې وایستی کالي يې څني وکښل او په شلاخو يې وواهه حتی چي قریب الموت سو. ولي چي دده خیانت ملک ته ظاهر سو. او پر دار يې پر لویه لار وځړاوه او په تش کي يې په نېزه وواهه چي مړ سو د خدای پاک په قدرت تور مرغان پیدا سوه دده د سر غوښې او هدوکي يې خوړل. او دغه ملک مصر اول سړی ؤ چي صلب يې پر کار واچاوه وروسته تر ده فرعون موسی ﷺ هم دا صلب اختیار کړی هغه وخت چي ساحرانو د فرعون پر موسی ﷺ ایمان راوړی. نو فرعون داسي دوی ته وویل "ولاصلبنكم في جزع النخل" كما حكى الله عنه في موضع آخر. روح البیان وايي چي علیه الصلوة والسلام رجوع د بدر له غزا څخه وکړه د مدیني پر لور. نو د عرق الظبية په مقام کي يې له بندیانو څخه عقبه بن ابي معیط په دار کړی وهو اول مصلوب من الكفار في الاسلام او دې عقبه په مکه کي آنحضرت ﷺ ډیر ازاراوه. او یوه ورځ يې پر مبارک مخ د علیه الصلوة والسلام ناړي هم توکلي وې والله تعالى اعلم بالصواب.

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا

یوه سه: ظن له اضدا څخه دی یعني هغه تصدیق ته هم وايي چي د جانب مخالف احتمال ضعیف پکښې وي كما هو المشهور في المنطق. او هغه تصدیق ته هم وايي چي د جانب مخالف احتمال اصلاً نه وي پکښې چي علم او یقین يې بولي. نو که ضمیر د ظن راجع و موصول ته سي نو ظن په معنی اول سره دی او که ضمیر راجع و یوسف ته سي نو ظن په معنی د یقین دی لقوله قضى الامر الذي فيه تستفيان. والمعنى على الثاني وويل یوسف ﷺ وهغه سړي ته چي دده یقین ؤ چي دی به نجات مومي د ملک له غضب څخه چي شرابي ؤ. وعلى الاول. وويل یوسف ﷺ وهغه سړي ته چي د هغه غالب گمان دا ؤ چي

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

زه د ملک له عذاب څخه خلاص بم.

اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ

زما حال بيان کړه ستا ورب ته يعني الملک ته. يعني ورته ووايه چي په سجن کي يو ځوان ظلماً بندي دی چي داسي حال او داسي حال يې دی شايد ملک يې ما له بنده خلاص کړي، قال المولى الجامي رحمه الله:

بگوهست اندران سجن غريبی .... زعدل شاه دوران بي نصيبی
چنينش بی گنه مه پسند رنجور .... که هست اين از طريق معدلت دور

فَأَنْسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ

درويش وايي: چي مشهوره ترجمه ددې آيت داده چي هېر کړی له ساقي څخه شيطان ذکر د يوسف عليه السلام په نيز د رب د ساقي چي ملک مصر ؤ. لکن تحقيق دادی چي ترجمه د آيت داده چي هير کړی له يوسف عليه السلام څخه شيطان ذکر د خپل خدای، ولي چي ده استعانت له مخلوق څخه وغوښتی چي ساقي ؤ. ويدل عليه الحديث الذي رواه ابن المنذر وابن ابی حاتم قال رسول الله ﷺ رحم الله اخي يوسف لو لم يقل واذكرني عند ربک لما لبث في السجن طول ما لبث.

فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾

نو پاته سو يوسف په بندي خانه کي څو کاله يعني خدای جل جلاله له ساقي څخه د يوسف د حال بيانول هېر کړل، مظهري رحمه الله وايي چي يوسف عليه السلام په بندي خانه کي اووه کاله تېر کړه، او روح البيان او کلبي وايي چي يوسف عليه السلام پينځه کاله دمخه بندي ؤ او چي ساقي ته يې خبره وکړه "اذکرني آه" اووه کاله يې نور په بندي خانه کي تېر کړه چي مجموع دوولس کاله سي بعدد حروف "اذکرني عد ربک" فافهم.

درويش وايي: چي مظهري دوولس کاله بند تر تنقيد لاندي نيولي دی، لکن دده تنقيد بې ځايه دی او دليل پر هغه يې ببختي ضعيف دی فارجع الى تفسيره وتنقيده وتفكر في دليله..

فائده: کعب الاحبار رضي الله عنه وايي چي يوسف عليه السلام چي استعانت په ساقي سره وغوښتی، نو جبرئيل يوسف عليه السلام ته راغلی او ورته ويې ويل چي خدای پاک

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وايي چي ته چا پيدا کړی يې؟ ده ورته وويل الله ﷻ، جبرئيل ورته وويل من حبيك الى ابيك؟ يوسف ﷺ ورته وويل الله ﷻ، جبرئيل ورته وويل فمن انجاك من كرب البير؟ قال يوسف الله تعالى. قال فمن علمك تعبير الرؤيا؟ قال الله تعالى. قال فمن صرف عنك السوء والفحشاء يعني كيد د زليخا؟ قال الله تعالى. قال فكيف استشفعت بآدمي مثلك انتهى.

فائده: درويش وايي: چي په تفسير بحر العلوم کي وايي چي استعانت په غير الله في كشف الشدائد وان كانت محمودة في الجملة اى في بعض الناس لكن لا تليق بمنصب الانبياء عليهم السلام الذين هم افضل الخلق ومن اهل الترق. نو دا استعانت بغير الله ﷻ ددوی په شان کي صرف ترک الاولى والافضل ده. او په دې کي هيڅ شک نسته چي انبياء عليهم السلام پر ترک الاولي هم عقاب الهي ورته لکه عامو خلګو ته پر کبائرو ګنهو. ولهذا قيل حسنات الابرار سيئات المقربين كذا في تفسير الكواشي. انتهى ما في بحر العلوم مع زيادة.

حاصل دادی چي اولی په حال کي د يوسف ﷺ دا وه چي اقتداء يې په خپل جد امجد خليل الرحمن ابراهيم على نبينا وعليه السلام پسي کړې وای. كما روى ان ابراهيم ﷺ حين رماه نمرود بالمنجنيق الى النار جائه جبرئيل ﷺ قبل الوصول الى النار فقال هل لك من حاجة؟ قال ابراهيم ﷺ اما اليك فلا. جبرئيل ورته وويل فسل ربك ابراهيم ﷺ ورته وويل حسبه من سوالي علمه بحالي.

د مالک بن دينار رحمه الله څخه روايت دی چي يوسف ﷺ چي ساقي الشراب ته وويل اذكرني عند ربك اوحى الله تعالى اليه يا يوسف اتخذت من دوني وكيلاً لاطيلن حبسك. نو يوسف ﷺ وژړل او ويې ويل چي زما زړه د پرو غمو لاندي کړی ؤ. ستا څخه استغاثه مي هېره سوه، او هغه خبره مي ساقي ته وکړه او بيا ورته خبره نه کوم. وفي رواية چي جبرئيل و يوسف ﷺ ته وويل چي خدای پاک پر تا سلام وايه. ويقول اما استحييت مني زما څخه نه شرمېدلې چي استغاثه دې په غير سره زما وکړه. وعزتي لابعثنك في السجن بضع سنين. قال يوسف يا جبرئيل وهو عني راض؟ قال نعم فقال يوسف ﷺ اذا لا ابالي: يعني چي خدای پاک راضي وي زه په زيادت د بضع سنين حبس باک نه کوم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي څه وخت چي نېټه د قید او حبس چي د خدای ﷻ له خوا تاکل سوې وه کما ذکرناه من قبل. نو ملک مصر ریان بن الولید یو خوفناکه خوب ولیدی چي اووه بقرات سمان یعني چاغي غواوي له دریای مصر څخه راووتلې، او تر هغه وروسته اووه بقرات هزال في الغایة راووتلې یعني ډېري ډنگري. نو ډنگرو بقراتو هغه اووه چاغي غواوي وخوړلې، او هغه اووه بقرات سمان د اوو بقرات هزال په نس کي داسي ځای سوې چي پر ډنگرو یې هیڅ اثر نه سو معلوم، او وروسته یې اووه وږي د غنمو ولیدل چي پخته تیا ته نژدې وه، وروسته اووه نور وږي پیدا سوه چي پر اوو وږو خضراتو راوپېچل سول او هغه یې پټ کړه، نو ولید المذکور ساحران د مصر او پوهان او کهنه د مصر یې را غونډ کړل او خپل خوب یې ورته ووایه کما قال الله تعالی:

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَىٰ سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ

وویل ملک یعني الولید و راجمع کړل سوو کسانو ته چي ما ولیدی یعني په خوب کي اووه بقرات چاغي چي وخوړلې دغه اوو نورو ډنگرو اوو بقراتو.

وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ

او اووه د غنمو شنه وږي او اووه نور وچ.

فائده: ملک د دې وږو حال نه کړی بیان یعني چي وچ پر شنو راوپېچل سول او شنه وږي یې پټ کړل کمامر قیاساً علی حال البقرات السمان والهزل.

يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِن كُنتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾

اې جماعته د اشرافو د مصر ماته فتوی راکړئ زما په دغه خوب کي یعني تعبیر یې راته وکړئ که ستاسي د خوبونو تعبیر زده دی یعني چي انتقال د صور مثالیه څخه د خوب وصور التعبیر ته وکړئ.

قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ

پوهه سه: چي "احلام" جمع د حلم ده په معنی د خوب. او اضغاث جمع د ضغث ده په اصل کي یو غېږي ته د وښو وایي چي گډوډ وي فاستعیر للرؤیا الکاذبة.

ترجمه: ملاء مذکور وملک ته وویل چي دا کاذبه او گډوډ خوبونه دي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾

او مونږ نه يو په تعبير د ورته خوبونو عالمان.

يوه سه: چي له "احلامو" څخه دلته باطل خوبونه مراد دي که څه هم لفظ د حلم عام دی کمامر. ددوی مراد دا ؤ چي مونږ د صادقو خوبونو تعبيرونه کولای سو. نه د باطلو خوبونو. گويا ملک مصر ته دوی وويل چي دا ستا خوبونه کاذب او باطل دي.

درويش وايي: چي تعبير الرؤيا يو ساده کار نه دی. او نه هر ملا يا امام بلکې ډېر غايت لوړ علمه ملايان هم نه په پوهېږي. نو تعبير د خوبونو يوه ملکه الهي په بل تعبير الهام دی د خدای پاک له خوا څخه.

ع .... انجير خوردن نه کار هر مرغی است

چناچه د ملک مصر ريان د خوب چي تعبير يوسف صديق ﷺ ورته وکړی لکه عنقريب چي به په قرآن مجيد کي به راسي د هر عقل کار نه ؤ. بلکې دا تعبير د کريم ابن الکريم ابن الکريم يوسف بن يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم عليهم السلام د پاک او رنج ديده عقل کار ؤ. د تعبير الرؤيا لپاره علماؤ رسالې او کتابونه جوړ کړي دي بعض رشتيا بعض درواغ. په دې باره کي د اطمنان وړ کتابونه د علامه ابن سيرين او د علامه ابن شاهين او د علامه عبد الغني نابلسي رحمهم الله دي چي دا درې سره کتابونه په يوه مجلد ضخيم کي سره جمع دي او هم دا اوس په کتب فروشانو کي دستياب کېږي.

درويش وايي: چي بعض خوبونه د رائي په عقل ډېر بد معلومېږي لکن په حقيقت کي هغه ډېر ښه خوب وي. او بعض خوبونه د رائي په فکر ډېر ښه خوب وي لکن في الواقع هغه ډېر بد خوب وي. د مثال په توگه که يو سړی خوب وويني چي ما پر قرآن مبارک بولي وکړې په دې خوب رائي ډېر خوابدی وي. لکن معبران يې دا تعبير کوي چي رائي ته به خدای پاک زوی ورکړي چي حافظ د قرآن به وي. يا سړی داسي خوب ووينې چي ما ته سره يا سپين زر يو چا راکړي دي. نو دی ډېر په خوشاله وي چي زه به غني سم. لکن معبران يې دا ترجمه کوي چي په اندازه د هغو زرو به رائي ته غمونه پيښېږي.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

حکایت: یوه سړي په دهلي "ډلی هندوستان" کې خوب لیدلی ؤ چې زما د ماینې پر فرج د دوو سپو سره حملې وې، چې ویښ سو ډېر فریشانه سو، دده په خیال کې دا ور وګرځېدله چې زما په ماینه لکه چې دوه خلګ به په زنې اخته وي. نو دی شاه ولي الله رحمه الله ته د دهلي ورغلی، نو هغه ورته وویل چې دا پریشاني خوب نه دی. بلکې ددې خوب تعبیر دادی چې ستاسي ماینې د صفا کولو د موضع خاص په وخت کې د سر چاړه په لاس ورنه غله. نو د تلوار له کبله یې د غچي څخه کار واخستی.

حکایت: راوي وایي چې ابن سرین رحمه الله ته چې د خپل وخت مقبول او منل سوی معبر ؤ داسي وخت چې ده ډوډۍ خوړله یوه ښځه ورغله چې ما خوب لیدی چې سپوږمی په پېروني کې پټه سوه، د ابن سرین رحمه الله ګوله له لاسه ولوېدله او مخ یې تک ژړ سو، او وه یې ویل چې زما اته ورځي: عمر پاته دي یعني خپل ځان یې سپوږمی د علم وبلل او پېروني چې اته ستوري دي د خپل عمر یې وباله. له دې څخه ده فهمول چې هغې ښځي ته په خوب کې چا ویلي وه چې ورسه د ابن سیرین څخه ددې خوب تعبیر وغواړه. هغه ؤ چې ابن سیرین رحمه الله خپل د مرګ په کاروبار او وصیت بخت سو. او اته ورځي وروسته وفات سو رحمه الله.

حکایت: یو سړی چې ډېر صالح او پرهېزګار سړی ؤ، خوب یې ولیدی چې ما رسول الله ﷺ په چپلاخه وواهه چې راویښ ؤ ډېر فزع ؤ او د غم په دریاب کې ډوب سو مع جلالة النبي ﷺ في قلبه، نو دا سړی د تعبیر د خوب لپاره یو شیخ متمل معبر ته ورغلی او د خوب قصه یې ورته وکړه. نو شیخ ورته وویل چې آنحضرت ﷺ اعظم دی تر دې چې ستا لاس یا د غیر لاس دي پر ده ومښلي. او دا خوب چې تا لیدلی دی دلالت پر دې کوي چې تا اخلاص کړی دی په یو حکم کې د احکامو د شریعت نبوي ﷺ وکون اللطعم في وجه النبي ﷺ یدل علی انک ارتکبت محرماً من الکبائر. نو رائي چې هر څه فکر وواهه په ځان کې ي کبیره ګناه نه ولیدله. ولي چې دی لوی دینداره سړی ؤ. او شیخ هم په تعبیر کې پر خطأ په خیال نه ورتلی. ولي چې دده یقین ؤ چې دی صالح معبر دی. نو کور ته ډېر غمجن ولاړی، ماینې یې پوښتنه څني وکړه چې ولي دومره مغموم یې. نو ده ټوله قصه ورته وکړه. ماینې ورته وویل چې دا خوب رښتیا دی او دې تبت الی الله وویل. چې

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تا یو وخت قسم واخستی چې که ته زما د فلاني اشنای کور ته ورغلې پر ما طلاقه یې، نو زه یوه ورځ ستا د هغه اشنای د کور سره تېرېدم، د کور ښځو او لونړو یې ډېرې زارۍ راته وکړې چې کور ته به راسره ځې زه د دوی له الحاح ځخه وشرمېدلم او کور ته ورغلم، او زه په دې یوه سوم چې پر ما طلاق واقع سو، لکن له تا ځخه بېرېدم دا حال مې نه درته ووایه، نو د دغه وروسته خو ستا جماع زما سره زنی وه. فتاب الرجل وتضرع الى الحق واعتدت المرئة وتجدد بينهما النكاح.

حکایت: امام تقي الدين ابن خلد رحمه الله خوب لیدلی وُچې عليه الصلوة والسلام ماته شیدې راکړې او ما وڅېښلې.

درویش وایي: چې امام تقي الدين صاحب او مصنف د مسند کتاب دی په حدیثو کې، نو چې راویښ سو بیا هم خطاوتی چې د حقیقت ددې خوب معلوم وُ او په ستونې ګوتې چخ کړې شیدې یې قی کړې، او که تعبیر ددې خوب یا یې په ځپله یا یې له بل ځخه پوښتلی وای، شیدې په خوب کې علم دی خصوصاً من یده عليه السلام فحرمه الله علماً كثيراً بسبب ماقاً من اللبن. او که ده دا قول د عليه الصلوة والسلام مد نظر ګرځولی وای، نو هم به د دغه مصیبته د حرمان العلم الکثیر به محفوظ وای. قال رسول الله ﷺ من رأني في المنام فقد رآني في اليقضة" معنا داده چې دا خوب دروغ نه دی، ګویا زه یې په ویښه ولیدم. قال عليه الصلوة والسلام فان الشيطان لا يمثل على صورتي.

درویش وایي: چې سبب د تعبیر د شیدو په علم سره دادی چې اوله غذا د طفل چې له مور ځخه جلا سي یعنې وزېږي شیدې دي، نو شیدې سبب عادي دی دده د ژوند او حیات دی. او جهل چې لکه موت دی چې سړی عالم سي لکه ژوندی چې سو .... بیت:

این سخن پایان ندارد باز گرد .... دربی تفسیر قرآن باز گرد

وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُم بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾

او وویل هغه سړي چې نجات یې پیدا کړی د بندي خانې ځخه وهو الساقي د هغو دوو کسانو چې د یوسف عليه السلام سره بندیان وه، د "وادکر" اصل اذ تکر وُ تا یې په دال واړول او په دال کې یې مدغمه کړه یعنې وریباد سو ساقي ته یوسف. او

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

هغه خبري چې يوسف ﷺ ورته کړي وي يعني اذکرني عند ربک کمامر "بعد امة" وروسته تر جماعت د زماني يعني تر ډېري زماني وروسته چې اووه کاله وه.

پوه سه: چې جمله د "وادکر" بعد امة جمله معترضه ده بين فعل قال ومفعوله يعني "انا انبئکم آه" بغوي رحمه الله وايي چې ساقي پر زنګنو وحضور ته د ملک ودرېدی او ورته وېې ويل چې په بندي خاني کې يو بندي دی چې هغه په تعبير الرؤيا کې ډېر ماهر دی. نو ما ور واستوه و هغه ته چې زه تعبير د خوب د ملک له هغه څخه وکړم. نو ملک ورته وويل ورسه. نو ساقي بندي خانې ته ورغلی او د يوسف ﷺ سره يې پرسان حال وکړی او داسې يې ورته وويل.

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ

يعني يا يوسف چې مبالغ په صدق کې يې ولي ساقي ته د يوسف ﷺ صدق معلوم سوی ؤ په تعبير کې د رؤيا دده او د رؤيا د صاحب دده چې خباز ؤ کمامر قصة رؤياهما. موږ ته فتوی راکړه يعني تعبير راوښيې د خوب د ملک مصر چې مذکور خوب يې ليدلی دی. او کاهنان ساحران او پوهان د مجلس يې له تعبير څخه تږله پاته راغله. نو ما چې ستا ذکر ورته وکړی. نو که يې تا ته را واستولم.

لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾

شايد زه به ورسم خلګو ته يعني الملک ومن عنده من اکابر مملکته. او ستا فتوی او تعبير الرؤيا به ور ورسوم.

سوال: ساقي ولي کلمه د "لعلي" وويل او قطعي خبره يې ونه کړه چې زه به ستا تعبير ور ورسوم؟

ځواب: چونکه ملک ډېر خوف زده ؤ، ددې خوب او د ساحرانو او کاهنانو وغيرهم له تعبير څخه باد درمشت ؤ، نو ساقي ته دا متيقن نه وه چې يوسف ﷺ به دلخواه تعبير د ملک د خوب راته وکړي "لعلهم تعلمون" يعني شايد خلګ يعني ملک ومن معه به وپوهېږي ستا په قدر او منزلت سره.

پوښتنه: دلته ولي "لعل" راوړل سو؟

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

خواب: له دې سببه چې ګاهې متحیرین او متکبرین په سبب د ډېر غفلت د دوی په فضل د اهل علم ته پوهېږي او غوږ نه ورته ونسي، لکه عزیز مصر ته په فضل د یوسف ﷺ بعد ما رأی من الآیات نه سو پوه حتی چې بندي یې کړی کمامر مفصلاً.

قَالَ

یوسف ﷺ وساقي ته وویل چې بقرات السمان او سنبلات خضر اوود کاله دي چې په هغو کې به ښه بارانونه پر وخت واوري، او خلګ به ښه ښه حاصلات تر لاسه کوي او ډېر ښه آباد کلونه به وي، او بقرات عجاف او وچ سنبلات عبارت دی له اوو کالو کاختی څخه.

درویش وایي: چې د ملک د خواب خو هغه تعبیر و چې موږ ذکر کړی، او دا وروسته د یوسف ﷺ له خوا مصلحت او مشوره وه و ملک ته.

تَزْرَعُوْنَ سَبْعَ سِنِيْنَ دَاَبًا

تاسي به کښت کوئ اووه کاله دابا "دابا" عادت ته وایي منصوب دی علی الحالیة بمعنی دائبین ای علی عادتکم، وقیل معناه بجد او اجتهاد، او بعض مفسران وایي چې تزرعون مضارع په معنی د امر ده مبالغةً في النفح.

فَمَا حَصَدْتُّمْ فَذَرُوْهُ فِيْ سُنْۢبُلِهٖٓ اِلَّا قَلِيْلًا مِّمَّا تَاْكُلُوْنَ

پس هغه چې تاسي لو کړه یعني غنم وغیره، نو تاسي هغه پرېږدئ په وږو کې تا چې شیږي ونه کړي مګر لږ هغه قدر چې تاسي یې خورئ یعني هر کال دومره پرېږدئ چې تاسي یې په دغه کال کې خورئ.

پوه سه: چې دا مشوره وه چې په تعبیر الرؤیا پوري اړه نه لري.

ثُمَّ يَاْتِيْ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَّاْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ اِلَّا قَلِيْلًا مِّمَّا تُحْصِنُوْنَ

وروسته به راسي اوه کاله سخت یعني د کاختی چې دا کلونه به وخوري هغه خوراکي مواد چې تاسي دمخه ذخیره کړي وه د دې کلو دپاره مګر لږ وه هغه غلو او دانو څخه چې تاسي خوندي کړي وي یعني دپاره د تخم.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

پوه سه: چي اسناد د اکل يې وکلو ته وکړی او سره د دې چې اکل خو د خلګو کار دی مجازا د پاره د مطابقت د ظاهر سره د رؤيا كما لا يخفى.

ثُمَّ يَأْتِي مِنْۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾

وروسته به راسي يعني وروسته تر سبع شداد يو کال چې په هغه کې به بارانونه کېږي پر خلګو باندې چې په هغه کال کې به خلګو ته ميوې لکه انګور او زيتون او کنجد ونحو ذالک ډېرې وي چې دوی د هغو څخه شيره باسي د پاره د څښلو او خوراک مقصد دا دی چې بشه کلې به ډېره وي او نعمتونه به فراوان وي" او ابو عبده وايي چې د دې آيت معنا دا ده يعصرون اى ينجون من الکرب والجدب او د عصر معنا ده ځای د نجاة کړې ده" قاضي بيضاوي رحمه الله وايي چې امکان لري چې يوسف عليه السلام ته دې آخيري زېرې په وحي معلوم سوی وي او يا په عقل نوراني خپل چې عدت د خدای جل جلاله دا دی چې پر بند ګانو فراخي جوړه وي وروسته تر ضيق او تنګۍ، کريمه: "فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾" والله اعلم.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ

راوي وايي چې ساقي چې ملک ته راغلی او تعبير د يوسف عليه السلام د ملک د خوب يې ده ته بيان کړی ملک قانع سو په فضل د يوسف عليه السلام او پر دې يې يقين سو چې دا اوضاع د خصب او جدب به خا ما خا راځي. نو يې وويل چې. دغه سړی د بندي خانې رها شده ماته راولی. څه وخت چې راغلی يوسف عليه السلام ته رسول د ملک وقاله اجب الملک قبلونه وکړه د غوښتني د ملک يعني د بنده خلاص سوې او ملک غوښتني ته يوسف عليه السلام منع وکړه د اجابة الملک څخه تر هغو چې ملک ته ښکاره کېږي زما برائة د تهمت څخه د امرئة العزيز چې پر ما يې ولګاوه چې يوسف عليه السلام زما څخه زنې غوښته او د هغه د کبله تر اوسه ممتد زمانه زه په بند کې پاته يم.

قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ۚ

يوسف عليه السلام ورسول الملک ته وويل چې ولاړ سه وسيد ته خپل يعني الملک او ده ته ووايه چې ته پښتنه وکړه چې څه حال د هغو ښځو چې پرې يې کړل خپل لاسونه.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

فائده: يوسف ﷺ په دې خبره کې پټه اشاره وکړه وضعف ته د سلطنت د ملک يعني چې دونه زمانه ده په حبس کې ظلما تېره کړه تا هېڅ احوال پرسي دبنديانو نه وکړه او بې ګناه او ګناه کاره دې وځان ته نه کړه معلوم.

درويش وايي: چې وه دغه تعريض ته يوسف ﷺ پر ملک باندې جامي قدس سره په دې خوږو ابياتو کې اشاره ورته کړې ده.

بگفتا من چه ايم سوی شاهي .... که چون من بيکسي را بگناهي
بزندان سالها محبوس کردست .... ز آثار کرم مايوس کردست
اگر خواهد که من بيرون نهم پای .... ازين غم خانه گو اول بفرمای
که آنانی که چون بديدند .... زخيرت در رحم کفها بريدند
که جرم من چه بود از من چه ديدند .... چرا زحتم سوی زندان کشيدند
بود کين سود بر شاه روشن .... که پاکست از خيانت دامن
مرا به گر زنم ثقب خزائن .... که باشم در فراش خانه خائن

پوهسه: چې يوسف ذکر د زليخا او مکر د دې نه وکړی د پاره د احترام د حق د خدمت د دې واحترازا عن افشأ مکرها.

فائده: په منع کې يوسف ﷺ دليل دی پر دې چې سړی په دفع کې د تهمت د ځانه ځخه ډېر کوشش لا سيما من يقتدي به بخاري روايت کړی دی چې په مياشت کې د روژې په اعتکاف کې وو او دشپې د ازواج مطهراتو ځخه د ده زيارة ته راغلې دوه کسه د اصحابو ﷺ ځخه تېريدله چې د عليه الصلوة والسلام سره ښځه ولېدل چابک تېر سوله. نو عليه الصلوة والسلام ناره پر وکړه چې ودرېږئ دا فلانة ده يعني د مطهرة ﷺ نوم يې واخستی هغو د دوو کسانو وويل سبحان الله يعني د تعجب د پاره يعني چې موږ به نو توهم کاوه عليه الصلوة والسلام ورته وويل چې ان الشيطان يجري مجری الدم.

درويش وايي: چې دا خبره عليه الصلوة والسلام صرف د پاره د دفع د تهمت وکړه د خپل ځانه" ولهذا قال رسول الله ﷺ اتقوا من مواقع التهم" وفي رواية من کان يؤمن بالله واليوم الاخر فلا يقعن مواقع التهم.

درويش وايي: چې ابن اسحاق رحمه الله او طبراني رحمه الله د ابن عباس رضي الله عنهما ځخه

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

داسي حديث نقل کړی دی چي عليه الصلوة والسلام ووېل عجبت بطراخي يوسف ﷺ وکرمه" والله يغفر له" حيث اليه يستفتي فی الرؤيا ولو کنت انا لم افعل" يعني چي ملک تعبير د رؤيا د ده څخه وغوښتی او ده هم فتوی او تعبير د خوب ورته بيان کړی او که زه وای ماېي تعبير د خوب نه وای ورته بيان کړی جزأ لظلمهم عليه" وعجبت لصبره وکرمه والله يغفر له ده ملک دخوا سړی ورته راغلی چي د بندي خانې را ووزه، نو دی نه ورسره ووتی حتی خپل عذر يې ورته ووايه ولو کنت انا لبادرت الباب. عليه الصلوة والسلام وايي که زه (۱۲) کاله ناحقه بندي وای ما به تلوار کړی وای و دروازې ته چي د بنده ووځم طيبي په شرح کي د مشکوة وايي چي دا حديث محمول پر غايت تواضع د عليه الصلوة والسلام دی وبيان مدح يوسف فی الصبر والاناءة فی الامور. د دې سببه نه دی چي عليه الصلوة والسلام په خپلو کارو کي مستعجل وو او صبر يې نه درلودی او په تواضع سره صغير کبير نه ګرځي او نه کښته کېږي رتبه د کبير، بلکه تواضع د متواضع قدر بلند کوي.

تواضع ز ګردن فرازان نکوست .... ګدا ګر تواضع کند خوی اوست.

اِنَّ رَبِّیۡ بِکَیۡدِہِنَّ عَلِیۡمٌ ۝

په تحقيق خدای زما په کېد سره د دوی ښه خبر دی "اشاره وهغو خبروته چي د امرأة العزيز ميلمنې وې چي دوی داسي ورته ووېل يوسف ته اطع مولاتک او دوی ورته ووېل چي مونږ هم درته تياري يو يعني د هغو د کار دپاره" راوي وايي چي رسول بېرته وملک ته ورغلی او ده يو واړه اندېز ورته بيان کړی، نو ملک امرئة العزيز او هغه نوري ښځي راوغوښتي.

قَالَ مَا خَطۡبُکُنَّ اِذۡ رَاوَدۡتُّنَّ یُوۡسُفَ عَنۡ نَّفۡسِہٖ ؕ

څه حال وو ستاسي. يعني په يوسف کي ميل د زنی وېوې ته ستاسي ولېدی او که څرنګه.

پوه سه: چي خطاب د جمع يې راوړی ولي چي دوی ټولو يوسف ته ووېل اطع مولاتک او يا د دې سببه چي په شمول د امرئة العزيز ټولو دعوت د زنی يوسف ﷺ ته ورکړی وو.

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوْٓءٍ

پناه په خدای ده او تعجب دی وقدرة د خدای ﷻ چي داسي پاک نفس لکه یوسف ﷺ چي پیدا کړی دی زمونږ علم نه دی راغلی پر یوسف ﷺ د هیڅ گناه او خیانت د زنی.

قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَزِیْزِ الْـٰٔنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ اَنَا رَاوَدْتُّهٗ عَنْ نَّفْسِهٖ

وویل ماښې د عزیز چي اوس ښکاره او ثابت سو حق، چي ما د ده څخه یوسف طلب د زنی وکړی او په دې بارې کې مې ډېري حیلې پر کار اچولې وې کما عرفت في ابتدا القصة.

وَاِنَّهٗ لَمِنَ الصّٰدِقِیْنَ۝

او په تحقیق دی د رشتیا ویونکو څخه دی چي د په مخ کې د عزیز وویل: هي راودتني عن نفسي کما مر" یوسف چي دا شاهدې د امرئة العزیز واورېده پر برائة د یوسف او پر ملامتیا د خپل ځان نو یې وویل.

ذٰلِكَ لِیَعْلَمَ اَنِّیْ لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَیْبِ

دغه چي ما رسول د ملک رد کړی تر څو چي زما برائت ښکاره سوی نه وي، چي خبر سي عزیز مصر زوج زلیخا، چي ما خیانت نه دی کړی یعني په ماینه کې د ده چي طلب د زنی مې ځنې کړی دی، په غیاب کې د ده کما ادعت امرئة العزیز علی ذالک.

وَاَنَّ اللّٰهَ لَا یَهْدِیْ کَیْدَ الْخَآئِنِیْنَ۝

او په تحقیق خدای ﷻ نه کامیابه کوي چم د خائنانو" بل یظهر الحق ولو بعد حین کما اظهر الحق ههنا بعد مدة یوسف فی السجن (۱۲) کاله.

درېش وایي: چي په فضل او توفیق د خدای ﷻ پای ته ورسېدی تفسیر د (۱۲) جزء په ورځ د شنبې ساعت (۱۱) بجې په میاست کې د جمادي الاول من شهور سنه (۱۴۲۹).

قال المولی الجامي قدس سره السامي:

درین دهر کهن رسمیست دیرین ...... کي بې تلخي نباشد عیش شیرین
خورد نه ماند طفلی در رحم خون ...... که آید بارخ چون ماه پروین

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

درویش وایي: چي د اخيري آيت څخه يعني "وان الله لا يهدي اه" څخه دا ښکاره سوه چي خيانت له بدو صفاتو څخه دی. لکه امانت داري چي له ښو صفاتو څخه ده.

حکایت: يو ځوان ؤ ډېر خوشبويه بدن او جامې يې وې د هميشه لپاره. يو ځاېوښتنه څنې وکړه چي پر دې خوشبويي ستا ډېر مصرف کېږي، ځوان ورته وويل هذا عطا من الله تعالى. ده وويل چي ما "نوکرزي" خرڅولې د ښار په يوه کوڅه کي روان وم چي يوې ښځي په حيله زه سرای ته بوتلم او د زنا دعوت يې راکړی ما قبول نه کړی دې ډېر الحاح وکړه، نو ما په تښتی کي ځان په خپل نجاست ککړ کړی، نو دې د لېوني په گمان زه خوشي کړم، زه يوه نږدې مسجد ته ورغلم مخ او کالي مي له نجاست څخه پرېولـه. فاعطاني الله تلک الرائحة الطيبة عوض تلک النجاسة. ځوان وويل چي ما د شپې يوسف صديق عليه السلام په خوب وليدی او ما ورته وويل طوبى لک حيث خلصک الله تعالى من کيد امرئة العزيز. نو يوسف عليه السلام راته وويل طوبى لک حيث خلصک الله من کيد تلک المرئة بدون وجودا لهم فيک.

درويش وايي: چي يوسف عليه السلام اشاره مضمون ته د هغه حديث وکړه "ولقد همت به وهم بها کمامر تفصيله.

خاتمه

درويش وايي: چي دا دومره لويه وظيفه يعني تفسير د قرآن عزيز وما عمر رسيده ته. کهن سال جهول زمانه عطا د خدای جل جلاله ده.

ع .... ورنه اين خيال بود ومحال بود وجنون "لکن يفعل الله تعالى مايشا. ع....... خاص کند بنده منفعت عام را.

وقد ورد في الحديث الصحيح النبوي ان الله قد يؤيد هذا الدين بالرجل الفاجر، واظن انا اکون ذالک الرجل.

ع: .... ما نيز حاضر مي شويم تفسير قرآن دربغل

اللهم اغفر لمؤلفه ولكاتبه ولجميع المؤمنين والمؤمنات، آمين

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

د تفسیر ایوبي حنفي د مضامینو فهرست

شمیر	مضمون	مخ	شمیر	مضمون	مخ
۱	سریزه	۳	۲۶	بیهانه فائده	۹۵
۲	د "یعتذرون" تفسیر	۵	۲۷	د "یایها الذین آمنوا قاتلوا"	
۳	تنبیه	۶	۲۸	تفسیر	۱۰۹
۴	د "یحلفون لکم" تفسیر	۷	۲۹	درویش وایي	۱۱۵
۵	حکایت	۸	۳۰	فوائد شتی	۱۲۰
۶	د "والسٰبقون الاولون" تفسیر	۱۲	۳۱	د سورة یونس پیل	۱۲۵
۷	درویش وایي	۲۰	۳۲	درویش وایي	۱۳۵
۸	د "لاتقم فیه ابداً" تفسیر	۳۱	۳۳	فائده	۱۵۶
۹	تمهیل	۳۲	۳۴	بیهانه فائده	۱۶۸
۱۰	درویش وایي	۳۶	۳۵	حکایت	۱۷۳
۱۱	د "لایزال بنیانهم" تفسیر	۴۰	۳۶	درویش وایي	۱۹۰
۱۲	زیری	۴۱	۳۷	د "ولکل امة رسول" تفسیر	۱۹۳
۱۳	فائده سنیه	۴۸	۳۸	سوال او ځواب	۲۰۸
۱۴	د "التائبون العٰبدون" تفسیر	۴۹	۳۹	پوه سه	۲۱۰
۱۵	درویش وایي	۵۸	۴۰	فائده	۲۴۲
	د "ماکان للنبي والذین آمنوا"		۴۱	درویش وایي	۲۴۵
۱۶	تفسیر	۶۰	۴۲	د سورة هود پیل	۲۵۷
۱۷	شان نزول	۶۱	۴۳	د دوولسمي پاري پیل	۲۶۳
۱۸	د "وماکان الله لیضل قوما بعد		۴۴	د "ومامن دابة" تفسیر	۲۶۴
	اذ هدٰهم" تفسیر	۶۶	۴۵	پوښتنه او ځواب	۲۶۷
۱۹	د "ان الله له ملک السمٰوٰت		۴۶	واقعه	۲۷۲
	والارض" تفسیر	۶۸	۴۷	پوه سه	۲۷۹
۲۰	پوه سه	۷۳	۴۸	درویش وایي	۲۸۷
۲۱	درویش وایي	۷۶	۴۹	د "ام یقولون افترى" تفسیر	۲۹۹
۲۲	د "وعلى الثلثة الذین خلفوا"		۵۰	حکایت	۳۰۱
	تفسیر	۷۷	۵۱	درویش وایي	۳۲۱
۲۳	پوه سه	۸۱	۵۲	مسئله	۳۲۷
۲۴	سوال او ځواب	۸۷	۵۳	نکته	۳۴۰
۲۵	درویش وایي	۹۱	۵۴	درویش وایي	۳۵۳

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

٥٥	د "ويقوم اوفوا المكيال" تفسير	٣٥٥
٥٦	حكايت	٣٥٧
٥٧	فوائد	٣٦٠
٥٨	تفريع	٣٧١
٥٩	فوائد	٣٧٤
٦٠	پوه سه	٣٧٧
٦١	پوښتنه او خواب	٣٧٩
٦٢	د "فلاتک في مرية" تفسير	٣٨٠
٦٣	پوښتنه او خواب	٣٨١
٦٤	درويش وايي	٣٨٤
٦٥	د "واقم الصلوة طرفي النهار	
	وزلفا من اليل" تفسير	٣٨٨
٦٦	د "ولوشآء ربک لجعل الناس	
	امة واحدة" تفسير	٣٩٣
٦٧	فائده	٣٩٥
٦٨	درويش وايي	٣٩٧
٦٩	د سورة يوسف عليه السلام پيل	٣٩٩
٧٠	شان نزول	٣٩٩
٧١	درويش وايي	٤٠٠
٧٢	مسئله	٤٠٥
٧٣	پوښتنه او خواب	٤٠٨
٧٤	درويش وايي	٤١٢
٧٥	تفريع	٤١٤
٧٦	تنبيه	٤٣٠
٧٧	د "وشروه بثمن بخس" تفسير	٤٣٣
٧٨	حكايت	٤٣٧
٧٩	پوه سه	٤٤٢
٨٠	بنيادي فائده	٤٤٦
٨١	درويش وايي	٤٤٨
٨٢	حكايت	٤٥٦
٨٣	د "قالت فذلكن الذي" تفسير	٤٥٧
٨٤	درويش وايي	٤٥٧
٨٥	د "وقال رب السجن احب الي	
٨٦	ممايدعونني اليه" تفسير	٤٥٨
	حكايت	٤٥٩
٨٧	د "فستجاب له ربه" تفسير	٤٥٩
٨٨	د "ثم بدا لهم من بعد" تفسير	٤٦٠
٨٩	د "ودخل معه السجن فتين"	
	تفسير	٤٦٢
٩٠	سوال او خواب	٤٦٣
٩١	درويش واي	٤٦٥
٩٢	پوه سه	٤٧٢
٩٣	فائده	٤٧٤
٩٤	د "قالوا اضغاث احلام" تفسير	٤٧٥
٩٥	درويش وايي	٤٧٦
٩٦	حكايات	٤٧٧
٩٧	پوه سه	٤٨٢
٩٨	د "قال ما خطبكن" تفسير	٤٨٣
٩٩	پوه سه	٤٨٣
١٠٠	د "ذالک ليعلم اني لم اخنه	
	بالغيب" تفسير	٤٨٤
١٠١	درويش وايي	٤٨٤
١٠٢	حكايت	٤٨٥
١٠٣	خاتمه	٤٨٥

Maktaba Tul Ishaat.com

Scanned by CamScanner

و ټولو دین دوستو وروڼو ته خبر ورکول کېږي چې د امام اعظم ابو حنیفه رحمة الله علیه پر مذهب باندې لیکل سوی کتاب چې له عربي څخه پښتو ته زموږ د ادارې له خوا ژباړل سوی دی په ډېره روانه او سلیسه پښتو سره چې د عباداتو تر څنګ د معاملاتو مسائل هم پکښې دي یعني

المفید في العبادات والمعاملات

علی مذهب امام ابو حنیفه رحمة الله علیه

ډېر ژر به زموږ د ادارې له خوا وچاپ ته ورسېږي ان شاء الله تعالی، ددې کتاب خصوصیات دادي چې د پوښتني او ځواب په شکل کې ټوله مسائل راوړل سوي دي. په دې کتاب کې څلور کتابونه دي یعني کتاب الصلوة، کتاب النکاح، کتاب البیوع او کتاب الشفع.

الناشر

مکتبة القراءة والتجوید

کاسي روډ کوټه بلوچستان

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner

تفسیر ایوبي حنفي۹ ټوک
د نصیراحمد احمدي لخوا
سکین او pdf سو.
تاریخ. ۱۳۹۸-۱۱-۲۳
واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹
د دعــا محتــاج احـمـدي!

Maktaba Tul Ishaat.com
Scanned by CamScanner